ikinci kitap

noktanın sonsuzluğu

lütfi filiz

NOKTANIN SONSUZLUĞU

Lütfi Filiz
(Fâni)

İkinci Kitap:
İnsan Bedeni, Ruh ve Bedenle İlişkisi, Akıl, Nefs,
Huy–Ahlak–Karakter, Aşk–Sevgi, Gönül,
İnsanın Yaratılışı, İnsan Hayatı,
İnsanın Dünyevi Hayatı, Uhrevî Hayat,
İnsan Terbiyesi

Yayıma Hazırlayanlar
Saim ÖZTAN
Dr. Seyhun BESİN
Aziz Şenol FİLİZ

Gri Yayın Dizisi: 11

Pan Yayıncılık
Barbaros Bulvarı 74/4
Beşiktaş 80700 - Istanbul
Tel: (0212) 261 80 72 • Faks: (0212) 227 56 74
www.pankitap.com

Birinci Basım: Mart 1999

Filiz, Lütfi
Noktanın sonsuzluğu/Lütfi
Filiz.--Istanbul: Pan Yayıncılık, 1999.
416 s.; 20 sm.

ISBN 975-7652-81-4
1. Tasavvuf. I. Yapıt adı.
297.4

ISBN 975-7652-81-4

• Kapak Grafiği: Fatih Durmuş
•Arka Kapak Fotoğrafı: Sefâ Çeliksap
• Baskı: Yaylacık Matbaası (0212) 612 58 60

nok ta nın son suz luğu

Lütfi Filiz
(Fâni)

İkinci Kitap
İnsan Bedeni, Ruh ve Bedenle İlişkisi, Akıl, Nefs,
Huy-Ahlak-Karakter, Aşk-Sevgi, Gönül,
İnsanın Yaratılışı, İnsan Hayatı,
İnsanın Dünyevi Hayatı, Uhrevî Hayat
İnsan Terbiyesi

Yayıma Hazırlayanlar:
Saim ÖZTAN
Dr. Seyhun BESİN
Aziz Şenol FİLİZ

LÜTFİ FİLİZ

1911 yılında Tire'de doğdu. Sultan Reşat, Sultan Vahdettin dönemlerinden sonra Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in ilanına kadarki büyük değişimi çocuk gözleriyle gözlemledi. On üç yaşına kadar devam ettiği okul hayatı, medreselerin kapanmasından sonra sona eren Lütfi Filiz'in okuma aşkı tüm ömrüne yayıldı.

Hayatını kazanmak için elli altı yıl boyunca saatçilik mesleğini sürdürdü.

Otuz dört yaşında iken gönlündeki büyük kaynama ona Osman Dede'yi buldurdu. Bu beraberlik Osman Dede'nin dünya aleminden ayrılmasına kadar beş yıl devam etti.

Daha sonra

Ben kitab-ı kâinatı hatmetmiş sanırdım sevgilim
Kadd-i mevzunun görüp tekrar eliften başladım

diye hitap ettiği ikinci hocası Kenzî Aziz Şenol ile içindeki ilim ve Allah aşkını yirmi üç yıl boyunca paylaştı.

Aziz Dede'nin dünya hayatına veda etmesinden sonra yıllar boyunca aldığı bu bilgileri yaptığı sohbetlerle talip olanlara nakletti.

Lütfi Filiz, "Fâni" ismindeki gizliliğinde

Bâkiye ulaşmak dileyen olmalı fâni
Fâni cana bin can katılır nefh-i Hüda'dan

dedikten sonra gönlünden kaynayan tüm ilham ve sözler için,

Fâniya bu sözleri sen değilsin söyleyen
Nutk eden Hakkın dili, dilde tercüman benem

diyerek her şeyi sahibine teslim etmiştir.

İÇİNDEKİLER

İNSAN BEDENİ 11
Maddi Beden - Manevi Beden 11
Oluşum ve Devran 13
Yaşam Nedir? 20
Bedenin Gelişimi 21
Bedensel İhtiyaçlar 22
Bedene Bakma Zorunluluğu 23
Vücudun Korunma Mekanizmaları ve Hastalık 26
Yaşlılık ve Ölüm 32
Beden Organları 32
Cilt 33
Yüz 34
Gözler 35
Kulaklar 36
Ağız 36
Dişler 36
Dalak 37
Genital Organlar 37
Kol ve Bacaklar 37
Akciğer 38
Karaciğer 38
Kan 38
Beyin ve Sinir Sistemi 39
Kalp 42

RUH VE BEDENLE İLİŞKİSİ 49
Ruh Nedir? 49
Ruhun Özellikleri 51
Rüyet, Hayal ve Hallusinasyon Nedir? 57
Ruh Haline Gelmek Nedir? 60
Ruhun Akıbeti 62
Emir Nedir? 63
Haşır - Neşir Nedir? 65
Ruh Çağırma ve Ruhaniyetten Etkilenme 66
Rüya Nedir? 67
Ruh - Beden İlişkisi 69
Mânâ ve Madde 80
Ruhun ve Bedenin Temizlenmesi 85

AKIL **86**
Akıl Nedir? 86
Zekâ Nedir? 88
Feraset Nedir? 90
Aklın Özellikleri 92
Akl-ı Küll Nedir? 94
Aklın Kullara Bahşedilmesi 96
Aklın Tekâmülü 100
Meleke Nedir? 101
Aklın Faydaları ve Zararları 102
Akıl ve Din İlişkisi 104
Telepati Nedir? 105
Akıl - Nefis İlişkisi 106
Vehim Nedir? 108
Aklın Kullanılması 110
Aklın Hududu 119
Ahmaklık Nedir? 122
Deha Nedir? 123
Aklın Mertebeleri 123
Akl-ı Maaş 125
Akl-ı Mead 127
Akl-ı Selim 128
Akl-ı Ruhani 129
Akl-ı Nurani 129
Akl-ı Sultani 129
Akl-ı Küll 129

NEFS **130**
Nefis Nedir? 130
Nefsin Oluşumu 134
Nefsin Özellikleri 136
Nefis Mertebeleri 138
Nefs-i Emmare 140
Nefs-i Levvame 141
Nefs-i Mülhime 142
Nefs-i Mutmainne 142
Nefs-i Raziye 143
Nefs-i Merziye 144
Nefs-i Safiye 144
Nefsin Terakkisi 146
Cihat ve Cihad-ı Ekber Nedir? 150
Kurban Ne Demektir? 152

Şeytan **153**
Şeytan Nedir? 153
Şeytanın Özellikleri 155
Şeytanın Yaratılışı ve Yaratılış Amacı 156
Şeytan Neden Matrud Olmuştur? 156
Şeytanın Faydası Var mıdır? 159
Şeytan Sevilir mi? 159

HUY - AHLAK - KARAKTER **160**
Huy Nedir? 160
Huy ve Ahlakın Dinle Bağlantısı 161
Huyların Oluşumu 163
Bitki, Hayvan ve İnsan Huyları Arasındaki İlişki 167
Huyların Sınıflandırılması 169
Güzel Huylar 172
Çirkin Huylar 180
Huylardan Yararlanma 183
Huyların Kendini Belli Etmesi 184
Mesih Nedir? 189
İnsan Huylarını Değiştirebilir mi? 189
Huyların Değiştirilmesinde Mürşitlerin Rolü 198
Huyların Etkileşimi 203

AŞK - SEVGİ **206**
Aşk Nedir? 206
Aşkın Çeşitleri 209
İlâhi Sevgi 210
Mecazi Sevgi 210
Aşkın Özellikleri 211
Aşkın Oluşması ve Gelişmesi 219
Aşkın Mertebeleri 229
Aşkın Göstergeleri 233
Aşkın İfade Edilme Yolları 237
Aşkın Faydaları 239
Aşkın Gayesi 243
Aşkın Hududu 244

GÖNÜL **245**
Gönül ve Gönül Âlemi Nedir? 245
Gönüller Arasında Fark Var mıdır? 250
Gönlün Özellikleri 252
Gönül Yapmak ve Faydaları 254
Gönül Kırmak ve Zararları 257

İNSANIN YARATILIŞI **259**
İnsanın Manevi Yaratılışı 259
Havva'nın Âdem'den Meydana Gelmesi 260
Âdem ve Havva'nın Cennetten Hubûtu (Kovulması) 261
Âdem'in Kâinatta Yaratılması 262
Yaratılışta Darwin Nazariyesinin Yeri 267
İnsan Bedeninin Özellikleri 269
İnsanın Bedensel Gelişimi 271
İnsanın Yaratılış Nedeni 273

İNSAN HAYATI **274**
İnsanda Hayat Nedir? 274
Hayatın Şartları 279
Hayat-ı Mecazi, Hayat-ı Cavidani (Ebedî Hayat) 280
Hayatın İstikameti ve Seyri 281
Hayatın Bekâsı 285
Devran Nedir? 286
İnsanda Hayatın Belirtileri 287
Dünyada Hayatın Oluşması 287
İnsanın Dünyaya Geliş Nedeni 288
İnsan Ömrü 291

İNSANIN DÜNYEVİ HAYATI **292**
Dünya Nedir? 292
Dünya Hayatı Nedir? 294
Dünya Hayatının Özellikleri 301
Dünya Hayatının Devreleri 304
Çocukluk 305
Gençlik 308
Yaşlılık 308
Çocuk ve Yaşlıların Benzerlikleri 309
Maddi ve Manevi Dünya Hayatı 311
Dünyadaki Hayat Şartlarının Gelişimi 313
Dünya Nizamı 316
Dünyevi Hayatın Yaratılış Amacı 318
İnsanın Dünyaya Bağlılığı 319
Dünyada Nasıl Yaşanmalıdır? 321
Dünyada Rahata ve Huzura Nasıl Kavuşulur? 324

UHREVÎ HAYAT **329**
Kıyamet **329**
Kıyamet Nedir? 329
Kaç Türlü Kıyamet Vardır? 335

Kıyamet Nasıl Olacaktır? 336
Kıyamet Ne Zaman Kopacaktır? 337
Kıyametten Sonra Ne Olacaktır? 339
Ölüm **340**
Ömür Nedir? 340
Ecel Nedir? 341
Ölüm Nedir? 341
Ölümün Türleri 348
Ölüm Nasıl Gerçekleşir? 349
Kabir ve Kabir Hayatı Nedir? 353
Ahiret **355**
Ebedî Hayat Nedir? 355
Ahiret Nedir? 359
Mesih Nedir? 365
Ahirete Nasıl Gidilecektir? 366
Vücud-u Müktesebe Nedir? 366
Ahiret Hayatı Nedir? 370
Cennet - Cehennem **377**
Cennet ve Cehennem Nedir? 377
Cennet ve Cehennem Niçin Vardır? 379
Cennet ve Cehennem Nerededir? 381
Cennete ve Cehenneme Nasıl Gidilir? 384
Kimler Cennetlik, Kimler Cehennemliktir? 390
Cennet ve Cehennemin Tabakaları 393
Cennet ve Cehennem Yaşamı Nasıldır? 396

İNSAN TERBİYESİ **401**
Terbiye Nedir? 401
Rübubiyet Nedir, Nasıl Tecelli Eder? 401
Genetik Terbiye 403
Aile Terbiyesi 404
Çevre Terbiyesi 408
Okul Terbiyesi 409
Askerlik Terbiyesi 409
Hapishane Terbiyesi 409
Dinî Terbiye 410
Edep Nedir? 410
Mürşit Terbiyesi 412
Terbiyenin Bireyselliği 413
Terbiyenin Amacı ve Faydaları 413
Terbiye Yöntemleri 414

İNSAN BEDENİ

MADDİ BEDEN - MANEVİ BEDEN

İnsanda beden görünen, ruh ise görünmeyen âlem olarak yaratılmıştır. Görünmeyen âleme günümüzde enerji adı verilmektedir. Eskiden şems-i mutlak denirdi ve insanın, bu güneşin bir ışın hüzmesinden ibaret olduğu söylenirdi.

Mananın hakimiyeti madde sayesinde belli olur. Bu nedenle beden, ruh ve aklın kendini gösterebilmesi için gerekli bir kap, bir alet olarak düşünülmelidir. İnsan bu alete iyi bakarsa, o zaman "Alet yapar, el övünür" atasözü gereğince ruh da, akıl da kendini daha iyi göstermeye başlar.

Kâinatta genel bir kural olarak, hakikat hayalde gizlenmiş, hayalse hakikate perde olmuştur. Hakikat tecelli etmezse, hayal ne kımıldayabilir, ne de konuşabilir. Onun için Hakk-halk ilişkisi, aynen karagöz oyunundaki karagöz oynatıcısı ile karagöz ilişkisine benzer. Hakk perde arkasından kitabını okumazsa, halkın gıkı bile çıkamaz.

Beden, Hakk'ın suretidir. Ama onda nefis, yani şehvet de olduğu için şehvete esir olan beden çok süflidir. Ancak, aynı bedenin, süflilikten kurtulduğu takdirde çok ulvi olduğunu da bilmek gerekir.

Maddi insan bedeninin kâinattan meydana gelmiş olduğu kimsenin itiraz edemeyeceği bir gerçektir. Son zamanlarda bu bedende altmış trilyon hücre, yüz bin kilometre kan damarı ve her kadının yumurtalıklarında kırk bin yumurta hücresi bulunduğu söylenmektedir.

Darwin ve taraftarları, sadece bu bedeni görüp içteki nefha-yı ilâhiyi gözardı ederek insanın maymundan geldiğini iddia ederler. Biz ise bu bedenin, içteki o nefha için bir elbiseden ibaret olduğunu söyleriz. Çünkü bizi insan yapan şey, ilk yaratılan olarak zikredilen o cevherdir. Gerisi sonradan ve nur olan

insan için yaratılmıştır. Darwincilerin anlattıkları sadece elbisedir. *"Dünya denilen iki kapılı bir handır bu / Her gelen camesin kor, bir camekândır bu"* diyen, dünyanın bir ucundan girilip diğer ucundan çıkılıncaya kadarki süre içinde, girerken bize bir elbise verdiğini, bizim de çıkarken bu elbiseyi asıp gittiğimizi anlatmak istemiştir.

İnsanların çoğu "beden" dendiğinde etten, kemikten yapılmış olanın dışında bir şey düşünemiyor. Halbuki bedenin gerçeği bu değildir. Bedenimizin isimlendirilmiş bir mânâ yönü vardır ki esas beden budur. Yaptığımız bir hata kalbimizden çıkar mı? Benim çıkmıyor. Onun için de daima "Allah affetsin" diyorum. Hazret-i Ömer'in "İki şey var ki aklımdan hiç gitmiyor. Hatırladıkça, biri için ağlıyor, diğeri için gülüyorum" diyerek anlattığı olaylar bu söylediğimizin delilidir. Kızını diri diri gömüşü, müslüman oluşundan sonra tüm günahları affedildiği halde bir türlü kalbinden çıkmamıştır.

İnsanın maddi bedeni ve bu bedenle geçirdiği yaşamı Kur'an'da *"Gece"* <92-1>, <93-2> diye geçmektedir. İnsanın karanlık olan kısmı budur. Ruh veya canı ise aydınlık âleme aittir. Bedenin de, ulvi ve süfli kısımları vardır. Bunlar göbekle birbirinden ayrılmıştır. Allah, insanları, ulvi taraftan verdiği sütle besleyip, geliştirmektedir.

Bedenin süfli taraflarını atamayız. Çünkü, oradan nesli idame ettiren nur yaratılmakta, yani *"Karanlıktan nur çıkarır"* <2-257> gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple karanlığı da inkâr etmemek, lüzumsuz saymamak lazımdır. Zira o karanlık, nurunun şiddetinden siyah görünmektedir ve Hacer-i Esved gibi çok değerlidir. Bu yüzden örtme zarureti doğmuştur.

Beden denen bu yapı insanın, Allah tarafından yapılmış esas kabridir. Bunun içinde neler gizlidir neler... Onları gizleyen hicab-ı kibriyadır. Kimse kimsenin gönlünden geçenin ne olduğunu bilemez. İnsan-ı kâmil hariç... Çünkü onun, ileride göreceğimiz gibi, sekiz çeşit görüşü vardır.

Beden denen bu kabirde "Bin bir adlı Mehmet" denen tüm esmalar vardır. Münkir, nekir melekleri (pozitif ve negatiflikler) bu bedendedir ve her an insana zıt emirler vermektedirler.

Münkir inkâr eden, nekir ise örtülmüş olan anlamına gelir. Bunlar insanda bulunan iki zıt duygunun ismidir. Nekir bilir ama örtülü olduğu için kendini gösteremez. Sadece insanı iyiliğe yöneltir. Münkir ise adından da anlaşılacağı üzere inkârcı, yani negatiftir. Bu ikisinin çatışması insanı yakıp kavurur ve cehennemde yaşatır. Kendini bilenlerin şüpheden arınıp cennete kavuşması, bu iki zıt duygu arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmış olmaları nedeniyledir.

İnsan bedeni davul gibidir. Tokmağı vurmadan ses çıkartmaz. Onu içinden bir tokmaklayan vardır ama biz tokmaklayanı göremediğimiz için davuldan bu ses nasıl çıkıyor diye merak ediyoruz. Doğuşatlar ve ilhamlar, o içten gelen vuruşun sonucudur. Tokmak kuvvetli vurursa insanın konuşmaları bile vecize yahut şiir şeklinde olur. İstek, arzu ve duaların amacı, bu tokmağı harekete geçirmektir.

"Deveye boynun neden eğri diye sormuşlar. Nerem doğru ki diye cevap vermiş" diye bir söz vardır. Burada deve diye nitelendirilen şey dışarıdan bakıldığında bir sürü eğrilikleri görülen bu bedendir. Ruhu uyanmış olanların bedeni hız kazanacağı için develeri, hecin devesi halini alır.

Bu sembollerin ortaya çıkarılışının nedeni insanları düşünmeye sevk etmek ve uyandırmaya çalışmaktır.

İnsanın "vücud-u mevhube" diye adlandırılan ve kendinin hiçbir dahli olmaksızın, Allah tarafından ona bahşedilmiş olan bu kesif bedeni dışında bir de "vücud-u müktesebe" diye isimlendirilen ve yaşantısı boyunca kendi çabalarıyla meydana getirdiği latif bir ahiret vücudu vardır. Bu vücudun nasıl oluştuğundan ileriki bahislerde geniş bir şekilde bahsedileceği için burada sadece ismi verilmiştir.

OLUŞUM VE DEVRAN

İnsan olarak dünyaya gelmeden önce nurlar âleminde olduğumuzu ve Allah nasip ettiği için bu dünyaya geldiğimizi evvelce anlatılanlardan biliyoruz. *"Allah birdir"* <112-1> olduğunu biliyoruz ama O, adeta bir bütünü ikiye ayırmışçasına, insanları erkek ve kadın olarak çift yaratmış ve böylece Âdem'de

gizli olan Havva'yı meydana çıkararak bunları tıpkı bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerine ayna yapmıştır.

İnsanın meydana gelmesinde baba sema, anne rahmi ise toprak olarak kabul edilir. Anne ile babanın birleşmesi, en üstün yerden en alta, zemine bir akım oluşması demektir. Bu birleşme semada olsaydı şimşek olarak kalırdı. Arzda olduğu için insan halinde kendini göstermiştir.

Mutasavvıfların çoğu, insanın iki annesi olduğunu ve bunlardan birinin kendini bu dünyaya getiren anne, diğerinin de öbür dünyaya götürecek olan mürşidi olduğunu söylerler. Ancak bunlara bir üçüncü anne olarak toprak anneyi de eklemek gerekir. Çünkü böyle düşünmezsek "Bundan bin sene önce neredeydik?" sorusuna cevap veremeyiz. Biz bugün varsak, evvelce de vardık. Evvelce olmasaydık, bugün de olamazdık. Çünkü yoktan bir şey var olamaz. Var, sadece vardan olur. O halde "Velev ki, sır olarak bile var olsak, neredeydik?" dendiğinde, toprakta olduğumuz söylenecektir. Bu topraktan bin bir esma ile çıkan gıdalarla beslenip sonunda insan hücresi olarak bu âleme geldik. Yiyecekler kâinattaki her şeyi ihtiva ettiği için o hücrede de her şey vardır ve her şeyi kendinde toplayan bu hücre insanı meydana getirmiştir. Bu izahat, şişmiş bir balon gibi olan kâinatın sönüp ufacık bir insan hücresinde toplanışını anlatmak için yeterlidir. O halde, bu iki anneye bir üçüncü anneyi, "toprak anne"yi de ilave etmek gerekmektedir.

İşin aslına bakılırsa, insanın pek çok annesi vardır ama bunlardan üçü çok önemli olduğu için biz sadece bunlar üzerinde duruyoruz. Anlatılanları bir kere daha kısaca özetleyecek olursak; insanın ilk annesinin kâinat olduğunu söylememiz gerekir. Kâinatta babalık görevini sema, annelik görevini ise arz dediğimiz toprak yapar. Çünkü gökten (baba) yağmur yağmasa, topraktan (anne) mahsul alınamaz.

İkinci anne, bizi dünyaya getiren dünyevi annedir.

Üçüncü anne ise, bu iki annenin birleştiği nokta olan Peygamberdir. O'nun kâinata ve dolayısıyla hepimize "ümmetim" yani "çocuklarım" deyişinin ve "Ah ümmetim" diye çırpınışının nedeni budur. Çünkü bizim ahirete doğuşumuz bu anamız sa-

yesinde olacaktır. Bu doğuşu yapmadan ahirette insan elbisesi giymemiz mümkün değildir.

Kâinattaki her şey gibi, insan da atomlardan, bu atomların insan planına uygun olarak toplanmasından meydana gelmiştir. Toplanma, aleni değil, gizli bir ortamda, yani ana rahminde olmaktadır.

İlk insan oluşumu toprak anada, kokmuş bir balçıkta gerçekleşmiştir. Balçığın kokmuş olmasının nedeni, diğer hayvanların ona zarar vermesini ve oraya yaklaşmalarını engellemektir. Bu nedenle esas ana toprak anadır. Bizi doğuran anamız ise o toprak ananın özetinden ibarettir.

Eskiler, ana rahmindeki çocukların "Ben rahatım, beni çıkarmayın" diye direttiğini, meleklerin onları iterek, zorla çıkarttığını ve böylece rahatları bozulduğu ve istemedikleri bir ortama çıktıkları için doğar doğmaz ağladıklarını söylerler. Onların ilk diretmeleri karşısında meleklerin onlara "Sen burada kandan başka bir şey görmüyorsun, biz seni suları akan ve her tarafı yemyeşil, rengârenk bir ortama çıkartmaya çalışıyoruz" demelerine rağmen, çocukları ikna edip ortam değiştirmeye razı edemediklerini iddia ederler ki bu benzetme bizim için de geçerlidir. Bize de "Bu dünya çok dar, ahiret çok daha geniş ve güzeldir" denmesine rağmen, burada kalmayı tercih ediyoruz. Fakat hayatımızın devamını sağlayan ve kalbimizde dahi geçerliliğini gösteren, bir genişleyip bir daralma veya bir şişip bir sönme (uzay bilginlerinin zikzak dediği olay) hadisesi değişmez bir kanun olduğundan, çocuk nasıl dünyaya geldiyse, biz de, istemesek bile öbür dünyaya gideceğiz.

İnsan, insan haline gelebilmek için cemadat (taşlar, madenler), bitki ve hayvan âlemlerinden geçmiştir. Bu geçiş, "nefis" de denen insan bedeninin oluşabilmesi için şarttır. İnsan nefsine düşkündür çünkü nefis, bir tavus kuşu gibi güzeldir. Ama insandaki, onu insan yapan akıl dediğimiz unsur, bir nurdur ve Allah'ın nefhasıdır.

"Hazret-i Âdem'in toprağı kâinattan alındı" deniyor. Bu söz bedeni için doğrudur. Canı ise nefha-yı ilâhidir.

Nefha-yı ilâhi, insanda iki türlüdür. Birincisi bedenin nef-

hası, yani oksijendir. İnsan bedeni oksijensiz yaşayamaz. Oksijeni havadan alır ve karbondioksit olarak yine havaya iade eder. Buna "nefha-yı rahman" yahut "rahmaniyet nefhası" denir. Bir de "nefha-yı rahim" yahut "rahimiyet nefhası" vardır ki bunun ne olduğunu biliyorsunuz. İşte bu iki nefhanın birleşmesi "Bismillâhirrahmânirrahîym"dir. Sadece "Bismillâhirrahmân" veya "Bismillâhirrahîym" denmeyişinin nedeni, insanda hem rahman nefhasına (bu bedenle ilgili nefhadır), hem de rahim nefhasına (bu da ruhla ilgili nefhadır) ihtiyaç oluşudur. Bu iki nefha birleşecektir ki insan meydana gelebilsin.

İnsan vücudu milyarlarca noktacıktan meydana gelmiştir. Amerika'daki bir yazı veya resim, nasıl faks veya televizyon yayınıyla buraya nakledildiyorsa, insan da vahidiyetten ahadiyete neşredilip buradaki alıcı vasıtasıyla ahadiyetten vahidiyete intikal ettirilmekte, yani görülür hale getirilmektedir. Neşriyat ahadiyette olmaktadır. Ahadiyet ise görülmez. Görülen, ahadiyetten neşredilen ışınların kâinattaki yansımasıdır. Bu nedenle ben bir şiirimde "Kâinat bir ceset ruhu Mevlâna" demiştim. Bu durum, görünen insan bedeni açısından doğrudur. Görünmeyen kısımlar ise insan-ı kâmilde toplanır ki o da Allah'ın aynası olan tek bir nurdur. Zaten kâinatın yaratılmasındaki amaç da o tek, yani vahid olanı oluşturabilmektir.

Vücudumuz anasır-ı erbaadan, yani hava, su, toprak ve ateş olarak bilinen dört unsurdan yaratılırken, Allah, daima kendini zikreden kalbi de içine koymayı ihmal etmemiştir.

Bu unsurlardan dördüncüsü olan ateş, ilk üçünün birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü ateşi meydana getiren, havadaki oksijenin yakıcı özelliğidir. Ateş, oksijen vasıtasıyla oluşmaktadır. Latif âlemin malı olan oksijen, yani hava, alınmadığı takdirde yanma işlemi durmaktadır. O zaman da biz bu kalıp için "Öldü" diyoruz. Vücut hücrelerimizdeki yanma işlemi, latif olan o oksijen sayesinde olmakta ve vücudumuz normal sıcaklığını idame ettirebilmektedir.

Zamanı gelip oksijen girişi kesilince yanma durur ve insan ölür. Ölümü takiben beden çürür, parçalanır, moleküllerine ve atomlarına ayrılır, yani enerjiye dönüşür. Böylece enerjiden

gelen beden yine enerji halini almış, yani "Her şey aslına rücu eder" kuralı gerçekleşmiş olur.

Burada, enerjinin toplanması ve bir beden oluşturmasına "haşır", bunun tekrar dağılmasına ise "neşir" denmiştir. İleride daha geniş olarak anlatacağımız bu haşır-neşir olayını bilenler, size söylediğim "Haşrı, neşri burda gördük" mısraının da ne demek olduğunu anlamış olurlar. Bilmeyenler ise başlarına geldiğinde öğreneceklerdir. Çünkü bundan kaçış yoktur. Bilenler korkudan kurtulur, selamete çıkıp İslam olurlar, bilmeyenlerse karanlıkta kaldıkları için korku içinde "Ölünce ne olacak?" diye sorup dururlar. İşte, bilenle bilmeyenin farkı budur.

İnsandaki haşır-neşir veya ölüp dirilme olayı devamlı olarak cereyan etmektedir. Her an bedendeki hücrelerin bir kısmı ölmekte (neşrolmakta), buna karşılık alınan gıdalardan yeni hücreler meydana gelmekte, yani haşır gerçekleşmektedir. Eğer bu olay devamlı olmasa ve sadece haşırda kalınsa, biz yiye yiye büyüyüp birer tepe halini alırdık. Haşır-neşir olayının denizlerde görülenine de "med-cezir" (gel-git) adı verilir. Bu olayın haşr-ı kübra ve haşr-ı sugra yahut kıyamet-i kübra ve kıyamet-i sugra diye bilinenini ileride kıyamet bahsinde anlatacağız.

İnsanın beden hücreleri alınan gıdalarla her an yenilenmekte, eskiyen ve hastalıklı olan hücreler imha edilip atılırken onların yerine yeni ve sağlıklı hücreler oluşturulmaktadır. Bu faaliyet hastalıkların iyileşmesinde de etkinliğini göstermektedir.

İnsanın hissettiği yorgunluk ve zindeliğin nedeni, bu hücre değişimleridir. Ölen hücrelerin imhası, örneğin kan hücrelerinin dalakta tahribi, bedensel yorgunluğa, yeni oluşan kan hücrelerinin kana verilmesiyse zindeliğe neden olur. Onun için, yorgunluk *"feyekûn"* (oluverdi) <3-47>, yani dinlenmedir. Ölenlerin yerini yeni hücrelerin alması ise o feyekûndan doğan *"kün"* (ol) <3-47> emridir. Bunların ne demek olduğunu daha önce Ef'al-i İlahi bahsinde de anlatmış ve "kün"ün "feyekûn"den çıktığını belirtmiştik.

İmha ve yenileme olayı aynı seviyede olmadığından büyü-

me, gelişme ve ihtiyarlama dediğimiz değişimler ortaya çıkmaktadır. Eğer böyle olmasaydı, insanlar doğdukları şekilde, bebek olarak kalırdı. Büyüme ve yaşlanma olayı, yeni oluşturulan hücrelerin, gidenlerin aynısı olmadığını göstermekte ve devir hadisesinin doğruluğunu ispatlamaktadır.

Her şeyin devri kendine göredir. Bu konuda dünyayı ele alacak olursak dünyanın kendi etrafında devretmesine "gün", ayın dünya etrafında devretmesine "ay", dünyanın güneş etrafında devretmesine ise "yıl" dendiğini herkes bilir. Ama bunlara ilaveten bir de manzumelerin devri vardır. Güneş, çok kimsenin zannettiği gibi sabit değildir. Genel kurala göre onun da hareket etmesi zorunludur. Güneşin hareketini göremeyişimizin nedeni, bizim de aynı manzume içinde bulunmamız ve güneş sistemiyle birlikte bir başka manzume etrafında hareket ediyor olmamızdır.

Her manzume bir âlemdir ve her âlemin de kendine göre bir güneşi, bir ayı ve bir dünyası vardır. Niyazi Hazretlerinin "Benim bin kamerim, bin güneşim var" deyişinin nedeni budur. Aslında sonsuz güneş ve sonsuz ay vardır ve bunların gerçek sayısını ancak Allah bilir. Çünkü, kendini kendinden başka bilen yoktur. "Hudut ve sayı açısından sonsuz" oluşu sebebiyle hududu da, sonsuzluğu da Kendi'nindir. Kullar, ancak Allah'ın kendilerine verdiği kadarını bilebilirler.

İnsanın kendi âlemi kâinattır. Kâinat küçülüp bir insan halini almıştır. İnsan olmadan önce de, kendindeki her şeyi içinde topladığı, ancak mikroskopla görülebilen bir hücre halindeydi. Sperm adını verdiğimiz bu hücrelerin yarısı erkek, yarısı dişidir. Bu nedenle, çocuğun cinsiyetini babadan gelen spermler tayin eder. Bu gerçeği bilmeyenler, çocukları kız olduğunda suçu karılarının üzerine atarlar ki bu doğru değildir.

Bugün teknoloji pek çok şeyi kolaylaştırmıştır. Örneğin kuluçka makineleri, yumurtadan civciv çıkması için tavuğun günlerce yumurta üzerinde oturma mecburiyetini ortadan kaldırmıştır. Keza, suni döllenme ve tüp bebek uygulamaları, tıp teknolojisindeki gelişmelerin oldukça çarpıcı örneklerini teşkil etmektedir. Ancak, bunların hepsinde canlı hücre veya yumur-

ta kullanılmaktadır. Yumurtanın ve hücrenin terkibi bilinmesine ve bu terkip dışarıda oluşturulabilmesine rağmen, meydana getirilen bu yapıya can verilememektedir. Zira, can vermek Allah'a mahsustur. Bu gerçeği unutmadan modern teknolojiden istifade etmek ve o teknolojiyi bu esasa göre değerlendirmek lazımdır.

Aynı şekilde, tavuk yumurtasının döllenmiş yumurta olması mecburiyeti de ortadan kaldırılamamıştır. Çünkü, birin meydana çıkabilmesi için ikiye ihtiyaç vardır. *"İkide bir bilindi / Birde iki silindi"* deyişimizin nedeni budur.

Aslına bakıldığında, o ikinin de "Bir"den meydana geldiği görülür. O "Bir", müspet ve menfi olarak ikiye ayrılmıştır. Bunu evvelki anlattıklarımızdan biliyoruz. Bu müspet ile menfinin birleşmesi tekrar Bir'i meydana getirmekte ve bu birleşip ayrışma hayatın sırrını oluşturmaktadır.

İnsanda iyilik, yani müspetlik hakimdir. Onun için insan, bir taraftan her şeyin iyi olmasını isterken, diğer taraftan en aşağı âlemde olması dolayısıyla hayvanî arzulardan tamamen âri olamaz. Çünkü o da kendisidir ve buraya o âlemlerden geçerek gelmiştir.

Her insanın kendine has bir vücut kokusu vardır. Bu koku kâinattan aldıklarının teshike uğramış, ruhlaşmış halinin belirtisidir.

Bedenimiz aldığı gıdaların enerjisinden istifade edip posasını atar. O posadan da hayvanlar yararlanır. Hayvanlar o posadan alabileceklerini aldıktan sonra geri kalanını, kendilerinden daha iptidai canlıların istifade etmesi için çıkartır. O daha primitif canlılar da alabileceklerini aldıktan sonra, onların çıkarttıklarını toprak alır ve kendine katar. Bu nedenle toprak hazinet-ül esmadır. Hazret-i Şah-ı Velâyet'in Ebu Turab olarak anılmasının nedeni budur. Çünkü topraktaki hassalar, yani esrar (sırlar) ona açıklanmıştır.

Bu açıklanma olayı kendi kendine gerçekleşmez. Mutlaka bir izdivacı gerektirir. Bu izdivaç âfakta gökten yağan yağmurla, enfüsteyse "sema-yı din" denen beyinden bedene nüzul eden düşüncelerin, bedenle izdivacından doğan fikir çocuklarının

ortaya çıkmasıyla belli olur. Bizim, "İnsan kâinatın özetidir" derken anlatmak istediklerimize bu da dahildir. Çünkü kâinat denen şey, gözle görülmeyen küçücük bir insan hücresinin içine sığmıştır. O hücrenin büyüyüp insan halini almasıyla kâinatın düşüncesi, özü insanda ortaya çıkmış oluyor.

Bir santimetreküp insan menisinde milyonlarca sperm olduğunu biliyoruz. Bunların hepsi, hücum edercesine yumurta hücresine yönelir ve adeta o hücrenin kapısını çalarlar ama kapı bunlardan sadece bir tanesine açılır. O içeri girdikten sonra da kapı hemen kapanır. İşte, döllenme veya fekondasyon dediğimiz olay budur. Geri kalan spermler ne yapar? İçeri girene yardım olsun diye erir ve yok olurlar.

Mikroskop altında hücresel bazda müşahede edilen bu olayın ilahi âlemdeki örneği beşeriyet âlemidir. Dünyada milyonlarca insanın oluşma nedeni, kapıdan içeri alınacak o tek insanı meydana getirebilmektir. Tıpkı spermlerde olduğu gibi... Beşeriyetin geri kalanı ne olur? Toprak olur. O topraktan bitki meydana gelir. O bitkileri hayvanlar yer. Sonuçta, insanların o bitki veya onu yiyen hayvanları yiyerek aldıkları enerjiden yeni bir insan hücresi meydana gelmesine yardım etmiş olur. Bu hücrenin ana rahminde gelişmesiyle de, ağlaya ağlaya dünyaya gelen bir bebek olarak kendini tekrar bu âlemde bulur.

YAŞAM NEDİR?

Yaşam dediğimiz şey, bir ölüp bir dirilmeden ibarettir. Burada ölünüp oraya doğulur, orada ölünüp buraya doğulur. Tek yerde kalınsaydı hayat olmazdı. *"O iki denizi birbirine kavuşmak üzere bırakıverdi, aralarında birleşmelerini engelleyen bir berzah vardır"* <55-19, 20> ayetleri bu iki âlemdeki keyfiyeti anlatmaktadır. Birleşme vuslatta olur. O zaman ikilik ortadan kalkar. Bu Bir, yine ikiye bölünür, tekrar vuslatla birleşir ve hayat böyle devam edip gider. Bu da değişmez kanunlardan biridir. Kanun, hükmünü tek hücrelilerde de gösterir, çok hücrelilerde de... Hattâ bazı iptidai çok hücrelileri ikiye ayırdığımızda yaşamlarının devam ettiği görülebilir ki bunun örneği toprak solucanlarıdır.

BEDENİN GELİŞİMİ

Doğumundan itibaren bedensel fonksiyonlarını inceleyecek olursak görürüz ki insan, önce, bir süre dinlemekle işe başlamaktadır. Bebek, dinlediklerini beyin kasetine yerleştirir ve sonra "Konuş" emrini aldığında, deposunda biriktirdiklerini sırasıyla, önce heceler ve tek tek kelimeler, daha sonra da cümleler halinde çıkartmaya başlar. Bu nedenle sükut Allah'ın ihsanıdır ve kazanç mahallidir. Konuşmaysa sarf mahallidir. İnsan kazanmadan sarf edemez ki... Durum, ileride göreceğimiz seyri sülûkte de böyledir.

İnsanın yürümesi de aynı şekilde gelişir. Çocuk ana rahmindeyken önceleri taş gibi tamamen hareketsizdir. Sonra bitki gibi bazı dış etkenlerle kitlesel olarak hareket etmeye başlar. Anneler bunu karınlarında tekmelenme hissi olarak ifade ederler. Doğumu müteakip hareketlenirler ama bu hareketleri bilinçsizdir. Bir süre sonra hayvan mertebesine gelip dört ayak üstünde yürümeye başlarlar. Buna "emekleme" denir. Daha sonra kıyam edip ayağa kalkar ve insanlığa adım atarlar.

Hareketli çocuklar zeki olurlar. Onların hareketlilikleri, içlerindeki cevherin fazlalığındandır. Bu durum, proton sayısı fazla olan atomlarda hareketliliğin (fazla sayıdaki elektron hareketinin) fazla oluşuna benzer.

Bedensel âlemlerindeki bu değişimler insanın manevi âlemi için de geçerlidir. Bunu ileride, "Sülûk" bahsinde daha geniş bir şekilde anlatacağız.

İnsan bedeni göbek ile ikiye ayrılmıştır. Çocuk, anne rahminde göbek bağı vasıtasıyla kanla beslenip gelişir. Doğumdan sonra rahmet şefkate dönüştüğünden bu kez beslenme kanla değil, sütle olmaya başlar. Belirli bir yaştan sonra sütten de kesilir ve kendi gıdasını kâinattan kendisi çıkartarak hayatını devam ettirir. Bu durum el tutanlar için de böyledir ve ileride "Mürit" bahsinde geniş olarak anlatılacaktır.

İnsanda on iki tane burç vardır. Bunlardan yedisi kafada, ikisi göğüste, biri terazinin denge noktası olan göbekte, ikisi de genital bölgelerde, yani aşağıdadır. Göbek, ulvi ve süfli yahut aydınlık ve karanlık bölgelerin birleştiği noktadır. Aslında o

karanlık dediğimiz kısımlar da insan neslinin devamlılığını sağladığı için nur-u esvettir. Ben bu konulara pek girmek istemiyorum. Çünkü yanlış anlamalara neden olabiliyor. Nitekim bu konularla uğraşanlar arasında istismar edilenler olduğu malumdur.

Zira alt kısım karanlık olduğu için yabancıya açılmaz, onu ancak ehli açabilir. Ehil haline gelmek için de nikâh şarttır.

İnsanın tüm hücreleri her yedi yılda bir tamamen değişir ve yenilenir. Bu nedenle insana yedi yaşına kadar mükellefiyet verilmemiştir. İnsan, on dört yaşından itibaren bir başka devreye girer ve bu devreleri her yedi yılda bir değişir.

BEDENSEL İHTİYAÇLAR

Her yediğimiz şey topraktan alınmadır ve bu nedenle bedenin hammaddesidir. İnsan, kâinattaki her şeyden meydana gelmiş olduğu için azar azar da olsa her şeyi yemelidir. Bu yapılmadığı takdirde tek taraflı beslenmeden bahsedilir ki bu da insanda beslenme bozukluğu yaratmak suretiyle bedeni ölüme götürür. Böyle bir durumla karşılaşmamak için çeşitli gıdalar alarak beslenmek gerekir.

Allah, insanı ana karnında kanla, çocukken de sütle beslemiştir. İnsan yaşlandıkça çocuklaştığına göre ileri yaşlarda, gençlik çağlarındaki beslenme alışkanlıklarından vazgeçip hafif gıdalara daha fazla itibar etmek zorundadır.

Maaş, maişeti temin eden para demektir. İnsan önce bedenine bakacak, yani işe akl-ı maaş ile başlayacaktır ki gerisini getirebilsin.

İnsan vücudunun, beslenebilmek için tıpkı bir makine gibi yağlanmaya, yani yağa da ihtiyacı vardır. Ama nasıl makine yağsız çalışmaz denip yağ fıçısına batırılmıyor yahut yağ içinde yüzdürülmüyorsa, insan da gıdası ile alacağı yağ miktarını iyi ayarlamak zorundadır.

Mana âlemindeki şaraben tahura, madde âleminde üzümde tecelli ettiği için vücut ancak bununla, yani glikozla beslenebilmekte ve sadece glikozu yakıp onun enerjisinden istifade edebilmekte, tıpkı her sevgiyi aşka çevirdiği gibi her gıdayı gli-

koza çevirerek kullanmaktadır. Diğer gıdalar, yani proteinler ve yağlar da önce karaciğerde glikoza dönüştürülmekte, sonra yakılabilmektedir.

İslamiyetin ilk devirlerinde, diğer dinlerde olduğu gibi şarabın serbest bırakılmış olmasının nedeni budur. Ancak içmesini bilemeyince yavaş yavaş kısıtlamalar getirilmiş ve sonunda tamamen yasaklanmıştır. Fakat bu yasaklama insan vücudunun alkol almaması demek değildir. Çünkü vücut her meyveden alkol almaktadır.

Alkol olarak içip keyif aldığımız şey aslında şaraben tahuranın suyunun suyunun suyu sayılabilir. Bu kadar sulandırılmış olan şarap insanı bu derece sarhoş edebiliyorsa, bundan kat be kat etkin olan şaraben tahuranın ne hale getireceğini tahmin etmek herhalde pek zor olmasa gerektir. Ama bu iki sarhoşluk arasında bir fark vardır. Alkol, bu dünyanın malı olduğu için şaraben tahura etkisi göstermez. Çünkü şaraben tahura, insanın beyin hücrelerini açıp zekâsını artırarak insanı sarhoş ettiği halde, bu âlemin alkolü bunun tersini yapmaktadır.

BEDENE BAKMA ZORUNLULUĞU

İnsan *"Âdem oğullarına mükerremiyet verdik"* <17-70> gereğince mükerremdir. Kerim olan bu emanete, yani bedenimize iyi bakmazsak emanete hıyanet etmiş oluruz ki bu durumda *"Allah hainleri sevmez"* <8-58> ayeti nedeniyle Allah'ın bizi sevmesini bekleyemeyiz. O halde insanın ilk yapması gereken şey, bedenini her türlü alışkanlığın esaretinden kurtarmak olmalıdır.

Belirli bir tasavvufi eğitim almış insan nazarında her şey Hakk'tır. Bu durumda "Neden bazı şeyler yasaklanmıştır?" sorusu insanın aklına takılır. Bunun nedeni çok basittir. Çünkü nehy edilenlerin (yasaklananların) hepsi insan bedeni için zararlı olan şeylerdir.

Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Kendinden başka şeylere muhtaç olan insandır, insan bedenidir. Kişi, bedenine iyi bakarsa sağlıklı yaşar. Aksi halde sıkıntıyı çekecek olan yine

kendisidir. Çünkü sağlık olmazsa saadet olamaz.

Sıhhatin de maddisi ve manevisi vardır. Maddi sıhhatin ön planda tutulmasında fayda vardır. Maddi sağlığın olmadığı yerde manevi sağlıktan bahsedilemeyeceği için biz daima "İnsan önce bedenine bakmalıdır" diyoruz. Zira beden, emanet-i ilâhi olan ruhun muhafazasıdır. Beden sağlıklı olmadığı takdirde insanda ne din kalır, ne diyanet, ne de dünya... Peygamberimizin "İlim ikidir. Önce beden ilmi, sonra din ilmi" buyurmasının sebebi de budur.

İnsanın bir mektup, bedenin ise bunun zarfı olduğundan evvelce bahsetmiştik. Gerek mektup, gerekse zarf, ikisi de kâğıttan yapılır ama görevleri farklıdır. Mektubu koruyabilmek için zarfa iyi bakmak gerekir. Zarfı yırtıp açan, mektubu ve mektupta yazılanları meydana çıkarır. O zaman mektubun gizliliği kalmaz. Okuyanlar arasında muhtevasını beğenenler olabileceği gibi beğenmeyenler, hattâ beğenmediği için yırtıp atmak isteyenler de olur. Onun için zarfı iyi korumak lazımdır.

İnsan, gençliğinde bazı aşırılıklara ve bedenine zarar verecek işlere bulaşmış olabilir ama bunlardan mümkün olduğunca çabuk vazgeçmelidir. Aksi halde, emanete hıyanet bahis konusu olur ki Allah *"Allah hainleri sevmez"* <8-58> olduğu için, bu doğru bir davranış değildir.

İnsan bedeninin muhafızlarının başında ağız gelir. Oradan geçenlere dikkat edilmezse, emanet olarak verilmiş bu beden elden gidiverir.

Gençlik çağlarında alınan gıdanın biraz fazla olması mahzurlu değildir. Ama büyüme çağı durduktan sonra insan gıdasına dikkat etmek zorundadır. Hele hele yaşlılıkta daha da dikkatli olmak gerekir. Halk arasında "Can boğazdan gelir" diye bir söz vardır. Doğrudur ama boğazdan gelen canın boğazdan çıktığının unutulmaması şartıyla...

Bu nedenle bedene bakmanın bir yolu, hastalık halleri dışında ve sağlıklı olunduğu devrede, bedenin hayvansal taraflarını azaltmak için biraz az hayvansal gıda almaktır. Çünkü insanın önemli olan tarafı maddi bedeni değil, manevi beden dediğimiz gerçek vücudu, yani düşünce âlemidir. Onun için insa-

nın biraz az yemesinde fayda vardır. Böyle yapmak, en azından hazımsızlık problemini ortadan kaldırır. Her ne kadar tıpta hazmın ağızda başladığından bahsediliyorsa da esas hazım gözde başlar. Çünkü güzel bir sofranın görülmesi derhal, tükrük salgısı başta olmak üzere, tüm hazım salgılarının artmasına sebep olur. Bu da hazmın gözde başladığının delilidir.

Her insan kendinden mesul olduğu için kendini bilip ona göre hareket etmelidir. "Sultan Aziz bir oturuşta bir koyunu yermiş" diyerek aynı şeyi ben de yapmaya kalkarsam ya patlarım veya yarıda pes etmek zorunda kalırım.

Lokma deyip de geçmemek lazımdır. Çünkü lokma namazdır. Lokma olmadı mı beden olmaz. Beden olmadığındaysa ne hayat olabilir, ne de namaz... Bedenin insana emanet edilişi ve bu emaneti koruma emrinin verilişi boşuna değildir.

Bu sebeple bedeni küçümsememek lazımdır çünkü dağların, taşların dayanamadığı zati tecelliye dayanabilen yegâne yapı o bedendir.

Kuvvetlenmekten gaye, dayanma gücünü artırabilmektir. İnsan görse de, görmese de emanet Allah'ındır. Allah *"Hiç kör ile gören eşit olur mu"* <6-50> demekle, gören ve görmeyenin eşit olamayacağını ifade etmiştir.

İnsanın, sağlıklı olabilmek için, helal lokma ile beslenmesi lazımdır. Kara para ile alınıp yenen şeyler insanın içinde kara bir duman halinden sonra ateş olup yiyenin içini kavurur. Çünkü insanın manevi hastalığını giderecek ilaçlar da madde olarak vücuda girdikten sonra enerji haline dönüştürülmektedir.

İnsan, beslenmesini bilmez ve harcayabileceğinden fazla kalori alırsa (özellikle de karbonhidrat şeklinde) karaciğer bunları yağ haline getirip vücudun az hareketli olan karın, kalça, bel gibi kısımlarında, adeta kışlık gıda stoku gibi biriktirir. Mafsal gibi hareketli kısımlarda yenilenme fazla olduğu için yağ birikmez. Çünkü hareketli yerler, hata kabul etmeyen vücut bölümleridir. "Hareket devaların başıdır" sözü bunu anlatmak için söylenmiştir. Vücutta biriktirilen yağlar, insanın gıda bulamadığı zamanlarda işe yarar. Bu durumda, beden bu stokları kullanarak enerji açığını kapatır.

Emanet olduğu için bedene iyi bakmak, emanete hiyanet etmemek gerekir. Neden? Çünkü bedende Beytullah vardır ve bu, Kâbe gibi kul yapısı değil, bizzat Allah yapısıdır.

Allah, merhametini kullarına da vermiş olduğu halde insanlar çok kere kendilerine merhamet etmez ve Allah tarafından kendilerine sun-u ilâhi olarak bahşedilmiş bedenlerine iyi bakmayıp onu harap eder, böylece de emanete hıyanet etmiş olurlar. Hattâ pek çoğu, bedenin Allah'ın eseri olduğunu dahi inkâr edip bu büyük eseri küçümsercesine "Bunu tabiat yarattı" demeyi marifet sayarlar. Bunun nedeni, böyle düşünenlerin tabiattan öteyi zevk edememeleri ve tabiat kanunlarını kimin koymuş olduğunu anlayamamış olmalarıdır. Anlayabilmek için hidayete ermek gerekir.

VÜCUDUN KORUNMA MEKANİZMALARI VE HASTALIK

Bedeni, insanın gerçek varlığı olan ruhun elbisesi olarak nitelendirmek mümkündür. Bu elbisenin eskimesine "hastalık", eskiyen yerlerine konan yamalara "ilaç", yamama işini yapan terziye de "doktor" demek yanlış olmayacaktır.

Beden elbisesi iyice eskiyince terzi ne kadar usta, yama ne kadar bol olursa olsun, yama tutmaz ve kullanılamaz olur ki buna da "ölüm" diyoruz. Ama şunu hiçbir zaman unutmamak lazımdır ki insana "Geri dön" emri gelmeden ölüm denen olay gerçekleşemez.

Bu anlattıklarımızı Mevlâna, Mesnevi'de bir kocakarı hikâyesiyle anlatmıştır. Hikâyeye göre eski bir evde oturan yaşlı kocakarının evi bir yağmurda akmaya başlar. Kadın bir tamirci bulup çatıyı aktartır. Bir süre sonra duvarından bir çatırtı duyulur. Yine bir tamirci bulunup oraya bir destek konur. Sonra yine bir başka yerden bir başka çatırtı duyulur. Yine tamirci çağırılır. Bu durum birkaç kez daha tekrarlandıktan sonra, bir gün şiddetli ve ters taraftan esen bir rüzgâr evi yerle bir ediverir.

İşte insan bedeni de bu kocakarının evi gibidir. Hastalık, ilaç, ameliyat derken bir ecel rüzgârı onu toptan götürüverir.

Allah, insanı hasta yaratmamış, hastalık istidadı ile yarat-

mıştır. İnsanı hasta eden ef'alidir. Kendini korumayan hastalanır.

Çiftçiler, berekettir diye kar yağışını severler. Çünkü kar, toprağın ve tohumun üstünü örterek onları yavaş yavaş suya doyurur. Karın mikrop kırıcı bir etkisi de olduğu için çok kar yağan memleketlerde ve karın çok olduğu mevsimlerde nezle, grip gibi hasalıklara pek sık rastlanmaz.

Hastalık insan için derttir diye algılanır. Ama Allah bu derdi kullarına kendini hatırlatmak için merhametinden verir. Çünkü insan, sağlığı ve refahı yerinde olduğu sürece Allah'ı pek anmaz. Allah, ufak bir dert verip insana kendini hatırlattıktan sonra, o derdin devasını da verir.

İnsan vücudu saate benzer. Sıcak, soğuk ve ani hava basıncı değişikliklerinden etkilenir. İnsanların da saatler gibi bu etkenlerle ayarı bozulur. Bozulan, yani hastalanan bir vücudun düzelmesi için akla ve ilme ihtiyaç vardır.

Her şey Allah'tandır. Biz, burada kulluk vasfında ve ikilik âlemindeyiz. Her türlü bela insan içindir. Çünkü Kur'an'da *"Biz emaneti semalara, arza ve dağlara teklif ettik, onlar yüklenmekten ürküp, telaşlandılar ve insan yüklendi"* <33-72> denmekle, insanın her türlü sıkıntıya direnip dayanacağı anlatılmaktadır. Bunun anlamı şudur:

Çevremizde milyonlarca gözle görülmeyen, mikrop adı verilen canlı bulunmaktadır ve biz her an bunlarla temas halindeyiz. Bunların bir miktarını da devamlı olarak vücudumuza almaktayız. Ama Allah öyle bir sistem kurmuş ki vücudumuz, o aldığımız mikroplarla bir taraftan mücadele ederken diğer taraftan da kendini onlara bağışık duruma getiren antikorlar üretmektedir. Buna biz "aşılanma" diyoruz ve çoğumuz ağız, burun veya ciltten vücudumuza giren pek çok mikroba karşı bağışıklık kazanmış durumdayız.

Bağışıklık, vücudumuza dışarıdan gelen mikrop adlı misafirlerin tanınmasını ve onların faydalı mı, zararlı mı olduğunun anlaşılmasını sağlar. Evvelce karşılaşılmayan değişik bir mikrop alındığında vücut onun dost mu, düşman mı olduğunu anlamakta tereddüt eder. Bu kararsızlık ve tanıyamama, yani

bağışıklık olmaması, mikropla mücadeleyi bir süre durdurur ki bu da hastalığa yol açar.

Vücuda giren mikropların faydalı, yani dost olanları da vardır. Bunlara örnek olarak sütü yoğurt haline getiren mayadaki mikropları gösterebiliriz.

İnsan vücudu zararlı mikropları hemen muhasara altına alır. Kolumuzda bir çıban çıksa, koltuğumuzun altında bir beze meydana gelir. Bu beze dediğimiz şey, vücudun kendini korumak için oluşturduğu bir kaledir. O beze veya bezeler mikropları tutup onların kana karışmasını ve tüm vücudu işgal etmesini engellemeye çalışır. Ama engelleyemediği zaman doktora müracaat etmek lazımdır.

Hastalık insan için bir arazdır. Gölge gibidir, geçicidir. Bazı hastalıklar çabuk geçer, bazıları uzun süre devam eder. Hattâ insanı öldürebilenleri bile vardır. Ama insanla birlikte gitmeyeceği için kişi ölse bile hastalık burada kalmaya mahkûmdur.

İnsanın bedeni de bir arazdır. Çünkü esas olan o beden değil, bedenin içindekidir. İnsanın özünde hastalık olmaz çünkü öz cevherdir. Hastalık özde değil, araz durumunda olan bedende veya düşüncede olur. Onun için insanın tüm hastalıkları maddi değildir. Bu maddi hastalıkların yanında bir de manevi olanları vardır. Bunlara örnek olarak halk arasında delilik diye nitelendirilen rahatsızlıkları ve hallusinasyonları gösterebiliriz.

Allah insanı bedensel kapasite itibarıyla, belirli frekanslar arasında cereyan eden olayları algılayabilecek bir yapıda yaratmıştır. Bu frekans hudutları aşıldığında, aşanlar anormal olarak kabul edilir ve "deli" diye nitelendirilir. Ama tabii bu hudutlar Allah'ı bağlamayacaktır.

Hallusinasyon ise "İnsanın iç âlemindeki olayların dış âlemde müşahade edilmesidir" diye tarif edilebilir. Hallusinasyonlar rüyalara benzer. Rüyadan farkı, uykuda değil uyanıkken görülmesidir. Olay, kişinin, hayalindekini karşısında yahut dışında görmesinden başka bir şey değildir. Nasıl insana rüyasında bir şeyler yaptırılıyor veya bir şeyler yedirilip içirili-

yorsa hallusinasyonda da aynı şeyler kişi uyanıkken yaptırılmaktadır.

İnsan vücudu, doktoru, eczacısı, eczanesi kendinde olan bir yapıya sahiptir. Pek çok hastalığın tedavisini bu vücut yaptığı için hastalıkların çoğu kendi kendine geçer. Bu yolla geçmeyen hastalıklar için dışarıdan yardım gerekir ki bunun için de doktora gidilir. O halde esas doktor bâtınîdir ve içeridedir. Dışarıdaki doktorlar bunun yansımasından oluşmuşlardır. Ancak bu dışarıdakileri de inkâr etmemek lazımdır çünkü onlar aslın temsilcisidir.

Bazılarının "Bana Allah bakar, doktor gerekmez" demesi ham bir hayalden başka bir şey değildir. Bu sözü söylemeleri de Allah'ı bilmediklerini gösterir. Çünkü doktor bir anlamda *"Ben size şah damarınızdan daha yakınım"* <50-16> diyenin hüvezzahir esmasından gayrı değildir. Bize o doktor vasıtasıyla bakıp şifa veren ve onu derde deva için halk edip lokmanlık vermiş olan yine Allah'tır. Allah böylece dıştan doktorun verdiği ilaçlarla, içten de kendi yardımıyla kulunu tedavi eder.

Lokmanlık diye nitelendirilen şey, Allah'ın Lokman'a verdiği tıp bilgisidir. Ama bu bilgi, Lokman Hekim'i ölümden kurtaramamıştır. Lokman Hekim tüm hastalıkların devasını ve eczaların özelliklerini bildiği halde kendisi dizanteriden ölmüştür. Bu hastalığa yakalandığında öğrencileri, her ilacın özelliklerini bildiği halde kendini niçin tedavi etmediğini sorduklarında Lokman Hekim, ilacı suya atıp onun, suyu katı bir madde haline getirdiğini gösterdikten sonra "Siz ilacın etkilediğini zannediyorsunuz ama o ilacın etkisi, ona o emri verendendir. Esmasını alıverdiği anda o ilacın etkisi kalmaz." diyerek işin aslını anlatmıştır. Sonra kendisi de ilacı almış ama ilaç onu etkilememiş, neticede ölmüştür.

İlaçların etkisi kişiden kişiye değişir. Bir insana iyi gelen bir ilaç bir başka kişide, velev ki hastalıkları aynı bile olsa, aynı etkiyi göstermeyebilir. Birini iyileştiren, bir diğerini iyileştirmeyebilir hattâ ona zararlı olabilir. Onun için rastgele ilaç almaktan kaçınmak lazımdır.

Bugün pek çok hastalık vardır ki daha doktorlar bile ne ol-

duğunu bilmemektedir. Aynı şekilde daha laboratuvara girmemiş ve etkisi tespit edilmemiş nice ilaçlar vardır. Bunların pek çoğunu da, bizim haberimiz bile olmadan beyin ve karaciğer adını verdiğimiz laboratuvarlarımız imal edip bedenimizin istifadesine sunmaktadır.

Yeni bir hastalık çıktığında herkes şaşırıyor. Bugün herkesin adını bilip tedavisini bilmediği iki hastalık vardır. Bunlardan biri vücut hücrelerindeki itidalin bozulması sonucu oluşan kanser, diğeri AIDS'tir. Allah, bunların da devasını verecektir. Çünkü O *"Ben devası olmayan hastalık vermedim"* demektedir. Ancak çarelerinin bulunması için biraz zaman geçecektir.

Zaten bu hastalıklar, her ne kadar Allah'ın insanlara verdiği bir ceza olarak nitelendirilse de, aslında, insanlığı felaketten korumak için Allah'ın merhametinden verdiği birer uyarı olarak düşünülmelidir.

Her hastalık bize sağlığımızın değerini bilmemiz için birer derstir. Bu dersler olmasa biz hep sağlıklı kalacağımızı düşünüp şükründen uzaklaşır ve Allah lafzını unutuveririz. Ama hastalığa yakalanınca sabaha kadar "Allah Allah" diye inleyip O'nu hatırlayıveriyoruz. O da böylece bağırta bağırta bize kendini hatırlatıyor.

Allah, insanların hayvanca değil, insanca bir hayat sürmelerini sağlamak için kurallar koymuştur. İnsanlar bu kurallara uymayıp hayvan gibi yaşamakta ısrar edince, bu kez karşılarına AIDS denen hastalığı çıkartmıştır. Bazıları bunun virütik yahut anormal proteinden kaynaklanan bir hastalık olduğunu söyleyecektir. Doğrudur ama o etkeni yaratan Allah değil midir?

Her davranışın mükâfatını da, mücazatını da verecek olan Allah'tır. İşte insanın hayvanca yaşamakta ısrarının cezası bu AIDS olmuştur. Bir süre sonra bunun çaresi bulunacaktır. Ama o zamana kadar da insanlar, seks konusunda insanca hareket etmeyi öğrenmiş ve benimsemiş olacaklardır. Nitekim bugün çok kimse hastalığa yakalanma korkusundan dolayı atipik ilişkilerden uzaklaşmakta ve doğru olan eski evlilik yöntemine dönmektedir.

AIDS'in kanla bulaşması bile insanların kötülüklerden korunmak için dikkatli olması ve zararlı kimselerden uzaklaşması gerektiğini gösterir.

Doğuştan gelen bedensel rahatsızlıklar ve anomaliler genetik hatalardan kaynaklanır. Burada akraba evliliği yapmak gibi hatalı düşüncelerin temessülü (bir şekle bürünüp görünmesi) rol oynamaktadır. Normal bir bedenle yaşayanların, daima, kendilerini noksansız ve kusursuz yarattığı için Allah'a şükretmeleri gerekir.

Dünya da, şehirler de, bedenimiz de her an yıkılıp yapılmaktadır. Şehirlerdeki yıkılıp yapılmaları görüyoruz. Kendi bedenimizdekileriyse göremiyoruz. Vücudumuzdaki tüm kan hücreleri, her yüz yirmi günde bir tamamen yenilenmektedir. Kâinatın özeti olduğuna göre, insan vücudunda ne kadar hücre değişiyorsa, kâinatta da o kadar yıldız değişiyor ve ölenlerinin yerine yenileri meydana geliyor demektir.

Bu değişim ve hücre yenilenmesi, neden aklımıza yeni şeyler getirip eskileri götürmüyor? Çünkü O'nun güneşinin hüzmeleri hep oraya vurup durmaktadır da ondan. Bu da gösteriyor ki iş bizde değil, Allah'tadır. Zaten bâki olan da o görünmeyendir. Çünkü mânâ O'dur. Burada akla "Madde O'nun değil midir?" sorusu takılacaktır. Madde O'nun evidir ve kendini oradan gösterecektir. Çünkü "Kalb-i mümin Beytullah"tır.

İnsan bedensel bakımdan zayıf veya şişman olabilir. Şişmanlar fazla üşümez. Genelde zayıf kimseler daha fazla üşürler. Şişmanlarda kömür yerine geçen yakıt, yani yağ daha fazladır. Yağın, kanın oksijeniyle yanması sonucu ortaya çıkan enerji sayesinde insanın vücut ısısı sabit tutulur. Yakıt fazla verilmişse enerji fazlalaşır ve insan terlemeye başlar. Çünkü terleme vücudu soğutma yöntemlerinin başında gelir. Tıpkı terleyen testinin içindeki suyu soğuk tutması gibi...

Alınan gıdalardaki enerji fazla geldiğinde vücut bu fazla enerjiyi gereğinde kullanmak üzere yağ haline çevirir ve depo eder. Gerektiğinde de o depodan alır ve yine enerji haline çevirerek kullanır. Bu çevirme işini yapan organ karaciğerdir. Enerji kuvvet demektir. Kuvvetin karşılığı ise melektir.

Aşırı şişmanlık gibi aşırı zayıflık da iyi değildir. İnsan her konuda olduğu gibi bu konuda da "İşlerin en hayırlısı vasat olanıdır" prensibini benimsemelidir. Ayrıca, fazla kiloların kısa zamanda verilmesi de doğru değildir. Zayıflama yavaş yavaş olmalıdır.

YAŞLILIK VE ÖLÜM

Her insanda tüm azalar vardır. İnsan gelişirken bu azalardan bir kısmı daha fazla, bir kısmıysa daha az gelişir. Bu durum yaşlanmada da aynıdır ve her insanın bir uzvu, diğer uzuvlarından daha fazla ve daha hızlı yaşlanır. Onun için kimi insan beyninin, kimisi kalbinin, kimi de böbrek veya midesinin daha erken yaşlanmasından şikâyet eder. Çoğunun ölüm nedeni de bu şikâyetçi olduğu organına ait bir hastalıktır.

Genelde bedeni ihtiyarlatan kafanın ihtiyarlamasıdır. Kafası genç olanın bedeni kolay kolay ihtiyarlamaz. Kafanın genç kalabilmesi, iyi düşüncelerle dolu, yani cennette olmasını gerektirir. Zaten Allah'ı bilen cennet-i irfandadır.

İnsan öldüğünde canının nereye gittiğini, ehl-i şeriat dahil kimse sormamaktadır. Bu konu Kur'an'da *"De ki: biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> ayetiyle belirtilmiştir. Bu durumun ne demek olduğunu bir şiirimde "On sekiz bin âlem kâmil insandır" mısraı ile açıklamıştım. Hepimiz insandan geldik ve yine insanda toplanacağız. Bunun böyle olduğunu Kur'an *"Allah ve melekleri peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler ona salât edin, selâm verin ve teslim olun"* <33-56> diyerek tasdik etmektedir. Buradaki "ey el tutup inananlar" demektir.

BEDEN ORGANLARI

Her şeyin olduğu gibi organların da bir maddi, bir de manevi yönü vardır. Maddi olan organ değiştirilebilir. Fakat organın manevi vechesi değişmez. Nitekim günümüzde kalp, karaciğer, böbrek başta olmak üzere pek çok organ değiştirilmekte ve bu değişiklikler kişinin manevi yapısında, yani kişiliğini oluşturan düşünce sisteminde değişikliğe neden olmamaktadır.

Organ bağışının doğru olup olmadığı münakaşa edilmektedir. Bu münakaşa, vücudun bir bütün, bizlerin de o bütünün birer parçası olduğumuzun bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Biz, madem ki o vücudun birer parçasıyız, ha ölüp toprak altına konmuş ve onun toprak adı verilen bölümüne dahil olmuşuz, ha bir veya birkaç organımızı bir başka kişiye vererek aynı vücudun bir başka parçasına dahil olmuşuz, hiçbir şey fark etmeyecektir. Onun için organ nakli ve bağışının hiçbir mahzuru yoktur. Hattâ o bağışlanan organ, daha kestirme yoldan dünyaya dönmüş olacağı için memnun bile olacaktır.

Altmış yaşımı geçtiğim için benim organ bağışımı kabul etmediler ama şahsen gençlerin bağışta bulunmalarına taraftarım.

İnsanda hayat için olmazsa olmaz durumda olan beş organ olduğunu, bunların kalp, beyin, kan, karaciğer ve böbrekler olduğunu evvelce belirtmiş ve bu beş organın hazerat-ı hamse-i ilâhiye tekabül ettiğini yazmıştık.

Allah, kâinat ve ilâhi mertebelerden bahsederken anlattığımız iç ve dış meselesi, insan bedeni için de geçerlidir. İnsanda vücudu besleyen atardamarlar derinden, artıkları toplayan toplardamarlar ise yüzeyden geçer. Zaten görünen de bu toplardamarlardır.

Hiçbir beden fonksiyonu insanın kendi elinde değildir. Buna insanın görüp işitmesi de dahildir. İnsanın öyle zamanları olur ki kulağı bazı şeyleri iyi duymaz olur ama bazen de öyle olur ki iyi duymayan kulak normal işitir oluverir. Ben bunu kendimden biliyorum. Kulaklarım biraz ağırlaştı ama bazen çok iyi duyuyorum, bazen de hiç duymuyorum. Bu da benim elimde olan bir şey değil...

Cilt

İnsan, ağacın kabuğu mesabesindedir (durumundadır). En fazla etkilendiği tabii şey güneştir. Bu, içteki güneş de olabilir, dıştaki güneş de... Ama hangisi olursa olsun, etkisi, lekeler şeklinde belli olur.

Dıştaki güneşin leke yapmasının nedeni, sıcaktan oluşan ter habbeciklerinin ışığı kırması veya bir kısmının mercek etkisi yaparak ışığın şiddetini artırmasıdır.

İçteki güneş ise sıkıntı güneşidir. Bu da yakıcıdır ve sonuçta lekeler oluşmasına neden olur.

Şems-i mutlak ve şems-i mukayyet diye adlandırılan iki güneşin ciltteki etkileri bunlardır.

Yüz

İnsanın yüzü cemalullahtır ve Allah'ın insana verdiği kitabın ön sayfası, yani Fatiha'sıdır. Fatiha güzel olmazsa göz ondan nasibini alamaz. Bazıları "İçi güzel olsun yeter" derler. Evet, doğrudur ama herkes içe bakmasını bilemeyeceği için insanın içinin de, dışının da güzel olması istenir ki herkes ondan hoşlansın.

"Allah güzeldir ve güzeli sever" sözünün halk arasındaki karşılığı "Güzele bakmak sevaptır" deyimidir. Ama biz güzeli bilmediğimiz için güzelin suretine bakıyor ve o suret bozulunca güzel yerinde durduğu halde onu tanıyamıyor ve güzelliği gitti diye ondan kaçmaya başlıyoruz.

İnsanın bedensel güzelliği ayın on dördündeki parlaklığına benzer ve geçicidir. Allah'ın güzelliği ise kalıcı olduğundan dışa değil, daima o iç güzelliğe bakmak gerekir. Buna da "Mecazdan geçip hakikate gelmek" denir.

Onun için insan hiçbir zaman güzelliğine güvenmemelidir. Çünkü güzellik, onun görünüşüne o güzelliği verenindir. Kişinin "Güzelim" dediği şeyin aslı topraktır ve sonunda yine toprak olacaktır. O toprağı hayattayken güzel gösteren, ona yansıyandır. Biz, O'nu bilmediğimiz için aksine güzel diyoruz.

Biz, güzellik diye hayale tapıyoruz. Taptığımız bir gölgeden başka bir şey değildir. Eğer bilinçlenir de o güzelliği yapana taparsak, o zaman gölge silinir ve o gölgede asl'a tapmış oluruz. *"Hakk görüşüyle baksan vech-i hasene / Yazılır defter-i a'maline bin bir hasene"* beytinin anlamı budur.

Bu anlattıklarımızın en güzel ispatı, sevgilisi ölen kişinin onu gömmesidir. Sevileni, canlıyken sevdirip güzel gösteren

Allah'ın nurudur. O nur da kendinden ayrı olmadığı için resme değil, ressama yönelmek ve ressamı istemek lazımdır.

Gözler

Gözler insanın içinin aynasıdır. Böyle olduğu bilindiği için doktorlar önce hastanın gözüne bakarlar. Balıkların bile tazeliği gözlerinden anlaşılır. Halk arasında "Gözler konuşur" diye bir söz vardır ve bu, anlayanlar için doğrudur.

Göz bir pencereden ibarettir. O pencereden girenler beyinde şekillenip renklenir. Pencere kapanır, beyne nakil yollarında veya beynin algılama merkezinde bir arıza olursa göz yine mevcut olduğu halde görme fonksiyonu kaybolur ve biz bir şey göremez oluruz.

Gözün aldanma ve aldatma ihtimali daha fazla olduğu için Kur'an'da, göz kulağa nazaran ikinci planda tutulmuş ve daima *"Duyar, görür"* <17-1>, <40-20>, <40-56>, <42-11> vb. denerek kulağa öncelik verilmiştir.

İnsanda bir de "basiret" denen kalp gözü vardır. Bu gözün görüşü zamanda değil, ândadır. İnsan dış gözle bile kilometrelerce mesafeyi görebilirken, âna tâbi kalp gözüyle neler görmez...

Dış göz, aldanabildiği için her an şüphededir ama basirette göz aldanması diye bir şeyden bahsedilemez. İnkârda olanların inkâr nedeni, basiret gözlerinin kapalı olmasıdır.

İnsanda kalp gözü veya bilgi gözü denen şeyi anlatabilmek için misalen bir mühendisin kafasında bina planı yapmasını ele almak mümkündür. Mühendis, binanın kaç odalı olacağını, neresinden girilip neresinden çıkılacağını, odalarının konumunu, pencereleri, kapıları, salonu, balkonları, mutfağı, tuvaleti, banyosu, vb.'yi kafasında şekillendirdikten ve bitmiş olarak düşüncesinde gördükten sonra, gördüğünü bir proje halinde kağıda geçirecektir. Hattâ projeden anlayamayanlar için bir de maketini yapacak, inşaata bundan sonra başlayacaktır. İşte kâinat da böyle oluşmuştur ki bundan evvelce bahsetmiştik.

Kulaklar

İnsanda kulağın gözden önde geldiğini söylemiştik. Bunun delili, kör peygamber olduğu halde sağır peygamber olmamasıdır. Gözleri görmeyen peygamber Hazret-i Yakup'tur. Gözleri önce kör olmuş, sonra oğlu Yusuf'un gömleğini gözüne sürünce açılmıştır.

Sağırlık, doğuştan olursa, dilsizliğe neden olur. Doğuştan dilsiz olanlarda neden, çocuğun işitmemesidir. İşitemeyince duyduklarını depo edemez. Bir şey kapamadığı için de deposu boş kalır. Şimdi, böylelerine dudak hareketleriyle konuşma öğretmektedirler.

Allah kimseye işitme zorluğu vermesin. Bu dilek tüm duyular için geçerlidir. Çünkü hepsinin yeri ayrıdır. Kulağın önemini belirtmek için anlatılan bir hikaye vardır. Hikayeye göre insan üç çeşittir. Birincide kulak tıkalıdır ve ne söylenirse söylensin içeri girmeyeceği için o bir işe yaramayacaktır. İkincide söylenenler bir taraftan girip diğer taraftan çıkacağı için o da makbul değildir. Böyleleri için "Söyle, söyle faydasızdır" denir. Ama üçüncüde söylenenler içeride kalacağı için onların, ileride destur verildiğinde, dışarı boşaltacak dolu bir depoları olacaktır. Zaten izin verilmezse içindekileri boşaltmak kişinin elinde değildir. Bir şiirimizde

Bir emirdir çeviren arş ile kürs-i feleği
Buna memur oluyor yerle göğün her meleği

diyerek bu gerçeği anlatmak istemiştik.

Ağız

"Neden yüzde göz, kulak ve burun delikleri çift olarak yaratılmış da ağız tek olmuştur?" diye bir soru sorulabilir. Bunun cevabı "İkinci ağız deliği içerde olduğu için" diye verilebilir. Çünkü bu ikinci ağız ilim ağzıdır ve izinle açılır.

Dişler

İnsanlar bazı gıdalarını bitkilerden, bazılarını da hayvanlardan alırlar. Bu nedenle dişleri inişli, çıkışlı, yani hem kesip parçalayacak, hem de ezip öğütecek şekilde yaratılmıştır.

Otobur hayvanların dişleri insanlarınki gibi değil, düzdür.

Azı dişleri, insanın et yiyebilmesi için girintili, çıkıntılı olduğu gibi ayrıca köpek dişleriyle de takviye edilmiştir. Bu tip dişler daha ziyade etobur canlılarda bulunur. Onun için insan hem illâ (her şey), hem de lâdır (hiçbir şey). Bu diş yapısı dahi insanın lâ ile illâ arasında, yani berzahta olduğunu göstermektedir. Berzah, iki şeyin çarpışması sonucu oluşan yerdir.

Dalak

Her zerrenin bir kabri vardır. İnsandaki kan hücrelerinin kabri de dalaktır.

Genital Organlar

Hayvanlarda bulunan her his insanda da vardır. Örneğin şehvet hissi... Bu, hayvanlarda Allah'ın kurduğu düzene uygun olarak devam eder. Belirli bir mevsimi vardır ve hayvanlar o mevsimde içgüdüleriyle hareket ederek çiftleşip nesillerinin devamını sağlarlar. Ama insanda böyle midir ya?

İnsan yaz, kış, soğuk, sıcak demeden, her zaman şehvete yönelebilir. Çünkü yaratılışı buna müsaittir. Bu yapıya sahip oluşu nedeniyle de iş belirli kurallara bağlanmıştır. Buraları iyi düşünüp hayvanla insan arasındaki farkı iyi değerlendirmek gerekir.

Kol ve Bacaklar

İnsanın vücut yapısını bir ağaca benzetmek mümkündür. Bunun esas kısmı gövdesidir. Zira kalp oradadır. Diğer kısımlar, yani kollar ve bacaklar, bu ağacın dalları gibidir. Bu dalların ucunda parmaklar bulunur ki bunlar meyve veren, eser yaratan kısımlarıdır. Ağaçların tek istisnası kiraz ağacı olmasına rağmen onda bile uç kısımlarda daha çok kiraz bulunur.

Neş'e-i ilâhi çok çeşitli olduğu için insanların marifetleri de çok çeşitlidir. Bazı insanların elinden çok iş gelir ve bu yüzden bunlara "çok yönlü insanlar" denir.

Akciğer

İnsan hayatının devam edebilmesi için bedenin temizlenmesi şarttır. Bu işi de akciğerler üstlenmiştir. Akciğerler bu işi nefha-yı ilâhiyi kullanmak suretiyle yapmaktadır. Nefha nefes demektir.

Akciğerlerin küçük dolaşımdaki yahut tasavvufî tabirle küçük devrandaki rolünden evvelce bahsettiğimiz için burada tekrarlamayacağız.

Karaciğer

İnsanın içinde koca bir şehir, koca bir ülke hattâ koca bir kâinat vardır. Karaciğerin yaptığı kimyasal reaksiyonları aynı sürede yapabilmek için kaç kimyagere ihtiyaç olduğunu hiç düşündük mü?

Karaciğerin yeri mahall-i evhamdır. Siroz nedeni ise evhamlılıktır. İnsanın evhamlı olması karaciğerin yükünü çok artırır.

Kan

İnsanın aldığı gıdalar, esmalarına göre farklı enerji türleri oluşturur ve bunların her birinin görevi ayrıdır. Kanın görevi, farklı enerjileri verecek proenerji durumundaki gıdaları gitmesi gereken organ hücrelerine ulaştırmak ve onlardaki atık maddeleri alıp temizlik organlarına (böbrek, akciğer, karaciğer) götürmektir. Kan, organları dolaşırken her organ ne tür maddeye ihtiyacı varsa kendine lazım olanı alır. Hiçbir organ kendisi için gerekli olmayan bir maddeyi almaya kalkmaz. Kimsenin işine yaramadığı için kanda kalan maddelerse böbrekler tarafından dışarı atılır. Hayatın devamı için her şeyin belirli bir intizam içinde ve yerli yerince yürümesi şarttır.

Kur'an'daki ak ve karadeliklerin enfüsi delaleti de bu alışverişten başka bir şey değildir. Bu delikler, vücutta enerjinin toplanmasını ve dağılmasını sağlarlar. Zaten hayatın sırrı da bu bir dağılıp bir toplanmanın devamlılığında gizlidir.

Kan dolaşımında hiçbir zaman geri dönüş olmaması, Allah'ta rücu olmadığını gösterir. Daima ileri giden kanın nihai

hedefi yine kalptir.

Küçük dolaşımda nefes-i rahmanla dolup temizlenen kan, büyük dolaşımda hücreleri ateşlemektedir. Nefes-i rahman olmazsa hücrelerdeki ateşlenme durur ve hayat son bulur.

Beyin ve Sinir Sistemi

Varın yok, yokun var olması, maddi ve manevi, sagir ve kebir kavramları bir simetrinin sonucudur. Allah, aynı simetriyi insan vücudunda da meydana getirmiştir. İnsan beyninin sol yarısı bedenin sağ tarafına, sağ yarısı ise bedenin sol tarafına komuta eder. Bu ikisinin birleşme yeri omurilik soğanıdır ki buraya iğne batırılsa insan ölür. Allah'ta da insandaki omurilik soğanına benzer birleşme noktaları vardır.

İnsan beyni, levh-i mahfuzun temsilcisidir. Kalpten yansıyan her şey beyindeki hücrelerce zapt edilir ve böylece bu hücrelerin her biri birer âlem olur.

Yazılanlar beyine yazılmaktadır. Tıpkı levh-i mahfuz gibi... Burada kalp bir yansıtıcıdır. Kalpten yansıyanlar beynimize, aklımıza yansımaktadır. Beyin hücrelerinin her biri birer âlem olduğuna göre herkes önce kendini bilmelidir. İnsanın kendini bilebilmesi için bedenine bakması, onu esaretten kurtarıp kendi kumandası altına alması icap eder. Kişi, kendine verdiği "yeme", "içme" gibi emirleri uygulayıp kendini esaretten kurtardığında bu durum onun için bir huy haline gelir ve artık kişinin kapıları açılmış olur.

Beyin, bir ağacın kökleri gibidir. Gözle görülmez ama ağacın beslenmesini sağlar. İnsandaki ruhsal fonksiyonların ayarlanması ve insanın dünyaya adaptasyonunun sağlanması beynin görevidir.

Beyindeki yahut tasavvufi tabiriyle "arş-ür rahman"daki tüm hücreler, a'yan-ı sabite görevi yapar ve bir düşünce kitaplığı gibidir. Bu düşünceler zamanı geldiğinde beyinden fikir olarak alınır, harf elbisesi giydirildikten sonra kelime ve cümle haline getirilip mânânın tecellisi (meydana çıkarılması) sağlanır. Mânâ tecellisi, muhabbet-i ilâhinin zuhuru için kendinden kendine olur, yani bu anda kişi bir taraftan konuşan, diğer ta-

raftan dinleyen yahut veren ve alan durumundadır. Bunu "Bir taraftan seven, diğer taraftan sevilen yine kendisidir" diye de ifade edebiliriz. Çünkü O'nsuz bir zerre yoktur. Böyle olduğu için de büyük nezafet (temizlik, tam sağlık ve selamet) gereklidir. Allah'ta eğrilik, hastalık gibi kusurlar olamayacağı için O'nun aynası olan insanda da manen bunların olmaması lazım gelir.

İnsan, her zaman söylediğimiz gibi kâinatın özetidir. O halde insanda da kurb-u feraiz ve kurb-u nevafilin örneği olması lazımdır ki bu da beynin, emirlerini, ilgili organlara sinirlerle ulaştırması ve o sinirler vasıtasıyla dış uyarıların kendisine iletilmesidir. Tabii, emirlerin ulaştırılmasının kurb-u feraiz, sinirler vasıtasıyla dış uyarıların beyne iletilmesinin de kurb-u nevafile karşılık olduğunu ayrıca söylemeye hacet yoktur sanırım.

Tıp adamları insan beyninin en çok yüzde on beşinin fonksiyonel durumda olduğunu, yüzde seksen beşinin ise ne işe yaradığının bilinmediğini söylemektedirler. Beyindeki her hücrenin bir âlem olduğu düşünülürse, beyin hakkında öğrenilmesi gereken ne kadar çok şey bulunduğunu anlamak zor değildir.

İnsanın sinir sistemi, kâinatın çalışma düzeni gibi tam bir intizam içindedir. Örneğin beyinden "kolunu kaldır" emri çıktığında kolu kaldıracak kaslara "kasıl" emri verilirken karşıt grup adalelere de "gevşe" emri verilir. Kol, bu iki emrin birlikte uygulanmasıyla kalkar. Aynı durum kâinatta da vardır. Bir emir çıktığı anda o emri yerine getirecek sisteme ait tali (yan) emirler de birlikte çıkar ve yerine ulaşır. Böylece emir bir denge içinde yerine getirilir.

İnsanlardaki tikler merkezden gelen uyarılır sonucu oluşmaktadır. Bunlardan kurtulmanın yolu şühûddan geçer. Beyindeki hücreleri fazla boş bırakmaya gelmez çünkü boş bırakıldığında ortaya çıkan başıboş emirler " tik" dediğimiz hareketlerin huy haline gelmesine neden olur. Yani vücut, o hareketleri meleke haline getirir. Her hareketi yaptıran bir melek vardır. O melek beyindeki bir hücre veya hücre grubundan çıkan emirleri yerine iletir ve o adalelerin kasılmasını sağlar.

Hareketi engelleyebilmek için onu doğuran merkeze şühûd etmek lazımdır. Tabii, bu şühûd dış gözle değil, iç gözle olacaktır. Bunu yapamayanlar, Efendi'lerini rabıtaya alıp bu işi onun nazarıyla gerçekleştirebilirler. Bu nazar devamlı olarak uyarıyı doğuran hücrelere tevcih edilirse, o hücre veya hücreler baskı altına girer ve istediğini yapamaz olur. Boş bırakıldığındaysa tekrar eski durumuna döner.

İnsanı, iyi veya kötü harekete getiren şey, merkezdeki hücrelerin faaliyetidir. O hücreler terbiye edilirse mesele yoktur ama terbiye edilmedikleri takdirde bildiklerini yapmaya başlarlar. Çünkü her hücre bir esmanın etkisindedir. Her esmayı faaliyete geçiren bir melek vardır. Her meleğe de emir veren daha üstün bir melek vardır. En üstün melek ise insanın kendisidir. İşte insanın meleklerden üstün oluşu budur.

Öyle insanlar vardır ki bu bahsettiğimiz ihtiyari veya gayrı ihtiyari hareketlerin yanında, diğer kimseler için tamamen irade dışı diye nitelendirilen hareketleri bile geçici olarak kontrolleri altına alabilirler. Buna örnek olarak Hint fakirlerini göstermek mümkündür. Bunların içinde, bir süre için kalp atışlarını durdurabilenler bile vardır. Bu yaptıkları iş, gayrı ihtiyari olan bir hareketin bir süre için ihtiyari hale getirilmesidir. Biz de, kısa bir süre için nefesimizi tutarak bunun bir benzerini gerçekleştirebiliriz. Bu hususta ihtiyari ve gayrı ihtiyari kelimeleri yerine iradi ve gayrı iradi tabirlerini kullanmak da mümkündür.

Bazı gayrı iradi fonksiyonların iradi hale getirilmesi olanaksızdır. Örneğin karaciğer, böbrek, mide, bağırsak, pankreas vb. gibi organ fonksiyonları iradi olarak durdurulamaz. Çünkü bunların fonksiyonel merkezleri beynin derin tabakalarında ve omurilik soğanındadır. Bu kısımlardan çıkan emirler, düşünce fonksiyonlarıyla ilgili beyin korteksinin kontrolü altında değildir.

İnsan vücudunda kontrol dışı oluşan, vücudun korunmasına yönelik hareketlere "refleks" denir. Refleksler omuriliğin kontrolü altındadır. Bunların da bir kısmını iradi kontrol altına almak mümkündür. Çünkü kontrol altına alınamayan ha-

reketler beynin derin tabakalarından ve omurilik soğanından doğan hareketlerdir.

İnsanların otonom sinir sistemi Allah'ın emrindedir. Bir heyecan anında adrenalin salgısını artıran Allah'tır ve bunun amacı, kişiyi şokun etkisinden kurtarmaktır. Keza kalp atım sayısını ihtiyaca göre ayarlayan da yine Allah'tır.

İnsanda iki türlü irade vardır. Biri bizim "kendi irademiz" dediğimiz hareket ettirme gücümüz, diğeri ise tıp dilinde "refleks" diye bilinen ve biz istemesek bile bizi korumaya yönelik hareketleri yaptıran iradedir. Bu ikinci durumda düşünecek zamanımız yoktur. O, ânla iş yapar, biz ise zamanla...

İnsanda beyin âna, beden ise zamana çalışır. Dünyanın da ahiretin de insanda, beyinde oluşunun nedeni bu, yani beynin ânda oluşudur. Allah, zamandan münezzeh olup ânda bulunduğu için geçmişi de, şu ânı da, geleceği de kendinde toplar.

İyi düşünceler, hormonların dengeli salgılanmasını sağlar. Kötü düşünceler ise vücuttaki asit karakterdeki salgıların artmasına ve bu yolla en azından gastrit ve ülser gibi hastalıkların ortaya çıkmasına yol açar.

Kalp

Tasavvufta organ olarak beynin değil, kalbin esas alınmasının nedeni, kalpteki nokta-yı süveydanın hayat noktası oluşudur. O nokta çalışmadığı zaman geri kalanlar işe yaramaz. Allah'ın nazar-ı ilâhisi daima "fuad" da denen o noktaya nazırdır. Yapılan bir şeyin doğru mu, eğri mi olduğunu anlamak için kalbe bakılmasının nedeni budur.

Allah, her zerrede mevcut olduğu halde insana kalbinden hitap eder, yani yeri orasıdır. Kalb-i mümin beytullah, kalb-i mümin hazainullah, kalb-i mümin arşullah, "Bir müşkülünüzü halledecek kimse bulamazsanız kalbinize danışın, o size doğruyu söyler", "Bir insan kırk gün takva üzere bulunursa onun kalbinden hikmet pınarları fışkırır" hadisleri buna işarettir. Takva, yeme, içme dahil, dünyevi hiçbir şey düşünmemek anlamını içerir. Riyazat meselesi de bundan çıkmıştır.

Burada kastedilen, kalbin et olan kısmı değil, manevi var-

lığıdır. Nasıl insan dendiğinde onun bir maddi, bir de manevi varlığı olduğu kabul ediliyorsa, insanın tüm organlarında (özellikle kalbinde) da aynı durum dikkate alınmalıdır.

İnsanın kalbi Allah'ın evidir. Fakat o evi şeytanın evi haline getirmek de mümkündür. Kâinatta her şey müspet ile menfiden oluştuğu için Kelime-i Tevhid'de de inkâr ve ikrar vardır. İnkârı, yani negatif olan *lâ* başta, ispatı, ikrarı yahut pozitifi olan *illâ* sondadır. Ancak daima müessir olanın illâ, müteessir olan ise lâ olduğunu hatırdan çıkartmamak lazımdır. Bu durumda bir insan ne kadar inkâr ederse etsin sonunda ispatın elinden kurtulamayacak demektir. Bunun daha kolay anlaşılır bir açıklaması "Hiç kimse Allah'ın elinden kurtulamaz çünkü O müspettir" cümlesiyle yapılabilir. Bu noktada kâinatın da Allah'ı ispat eden bir delil olması dolayısıyla müspet olduğunu ilave etmekte fayda vardır.

Allah'ın hakiki evi olan kalbimizi şeytana tahsis etmiş olduğumuz da, maalesef, bir gerçektir. Bu nedenle huylarımız kötüleşmiş, berbat olmuştur. Kalp evimizi iyice temizleyip mamur hale getirmediğimiz sürece Allah'ın oraya gelmesini beklememiz anlamsız olur. Çünkü kalp iyice temizlenip şeytanî düşüncelerden arınmadıkça Allah oraya gelmez.

Bir şiirimizde "Padişah konmaz saraya, hane mamur olmadan" mısraıyla kastedilen, insanın kalp hanesidir. Mamur hale getirilmesi gereken orasıdır. Çünkü kalp, semavi, yüksek bir âlemdir.

Mutasavvıflar iki Kâbe'den bahsederler. Bunlardan birisi, Beytullah da denen, Hazret-i İbrahim'in Allah'ın emrettiği yere inşa ettiği Kâbe'dir. Orada, Hacer-i Esved'in karşısında Makam-ı İbrahim vardır. Tavafa oradan başlanır ve yedi kez dönülür. Her dönüşün adına "şavt" denir. Yedi tur tamamlandığında tavaf bitmiş olur. Bu dönüşler merkeze yakın olursa on beş dakikada tamamlanır. Merkezden uzaklaştıkça süre uzar ve en uzak kısımlarda bir ilâ bir buçuk saati bulabilir.

İşin aslına bakılırsa bu Kâbe bir semboldür. Çünkü onu kul yapmıştır. Hakiki Kâbe ise insanın kalbidir. Bu nedenle daima "Allah, Allah" diyerek atmakta ve O'nu zikretmektedir. Bir ta-

raftan "Kalb-i mümin beytullah" denirken diğer taraftan Allah'ın "Yere, göğe sığmadım mümin kulumun kalbine sığdım" buyurmasının nedeni budur. Allah bu sözüyle kendi evine gelebileceğini ima etmektedir. Bu geliş, iç âlemden dış âleme ziyaret şeklindedir. Biz de öyle yapıp iç âlemden bu âleme gelmedik mi?

Ama sonunda yine geldiğimiz yere döneceğiz. Geldiğimiz ve gideceğimiz yer, bildiğimiz gibi bizim asli vatanımızdır. Burası bizim için bir misafirhaneden ibarettir. Burada devamlı olarak sıla hasreti çekiyor, vatanımızı özlüyoruz. Esas vatanımız neresidir? Neresi olacak, büyük gönül âlemidir...

İkinci Kâbe ise "Beyt-i Mamur" adını alır ve "Gökteki süruş (haberci) meleklerinin yurdu" olarak nitelendirilir. Esas imar edilmesi gereken beyt (ev) budur.

Beyt-i mamur, aslında imar edilip gelmiştir. İnsana düşen, onun bu muammeriyetini (canlılığını) ömrü boyunca devam ettirebilmektir. Beyt-i mamurdaki tavaf süresi de, Kâbe'deki tavaf süresi gibi merkezden uzaklaşıldıkça uzar. "Arş-ür Rahman Melâikesinin iki kulağı arası beş yüz yıllık mesafedir" sözü bu durumu anlatabilmek için söylenmiştir.

Allah, kalbin nakşını daima yapmaktadır. İnsana düşen, oradaki putları, yani kendi düşünceleriyle meydana getirip ilâhlaştırdığı fikirleri temizlemek, atmaktır. Allah, ayetlerini âfakta ve enfüste geçerli kılmıştır. Örneğin Mekke'yi mübarek kılıp orayı insanların toplanma yeri yapması işin âfaki yönüdür. Enfüste ise herkesin kendi Kâbe'si ve o Kâbe'de kendi putları vardır.

Âfaki olan Kâbe'yi Mekke'de Allah yaptırmıştır. Ama onu kullarının eliyle yaptırdığı halde, beyt-i mamur olan kalbi, kulun hiçbir dahli olmaksızın, bizzat yapmıştır. Ana rahmindeki hayatın dördüncü ayında kalbin atmaya başlamasında insanın hiçbir etkinliği yoktur. İnsanı nasıl ana rahminde elli, ayaklı, gözlü, kulaklı, yani her şeyi tam ve yerli yerinde yarattıysa onun kalbi olan Kâbe-i muazzamayı da, içindeki nokta-yı süveyda denilen Hacer-i Esved'iyle birlikte, bizzat oluşturmuştur. Nokta-yı süveyda denen o nokta, nazargâh-ı ilâhidir. "Kal-

bin aksi kâinat" dendiğine göre kevnuniyet âlemindeki Mekke de kalbin aksinden olma bir keyfiyettir. O halde kalp denen şey aslında bir mânâdır ve görünen âlem, o mânânın zuhuruyla ortaya çıkıp bu adı almış, o kalpteki insanlar da bu âlemde *"Mübarek Mekke"* <3-96> demeye başlamıştır.

İnsanın ıslah olması, kalbini okumaya başlaması ile mümkündür. Bu, kişinin her şeyi, her zaman doğru söyleyen vicdanına danışarak yapması demektir. Çünkü vicdan, insanın kusurlarını gösterir. Eğer kişinin vicdanı rahatsa o zaman kendisi de huzurludur, rahattır ve mutludur, yani cennettedir.

Kusur işleyen bir kimse kendini affetmediği sürece Allah da onu affetmeyecekir. Burada "İnsan kendini nasıl affedecektir?" sorusu ortaya çıkar. Bunun yolu, iyi huylar kazanmak ve kötülüklerden kurtulmaktan geçer.

Her insanın yaptıklarını vicdanına danışarak yapması ve vicdanının emirlerine göre davranışlarını düzeltmesi halinde esas amaç olan "din-i tabii" hayata geçmiş olur. Böylece insanlarda şüphenin doğmasına neden olan yalan ortadan kalkacağından yalansız ortamda her şey doğru ve düzgün gider. Çünkü bekâ âleminin tüm sırları kalpte tecelli etmektedir. Bunu, "Zât sırrının yansıdığı yer kalp aynasıdır" yahut "Bekâ sırları bu aynadan görünmektedir" diyerek de anlatabiliriz. Bu duruma göre yok varda, var da yokta görünmektedir. Yani göremediğimiz için yok zannettiğimiz varlık, görüp de var zannettiğimiz yokta (gölgede) göründüğü gibi bunun tersi de olmaktadır. Çünkü burası masdardır (sudur, çıkış yeri) ve *"O evveldir, o ahirdir, o zâhirdir, o bâtındır, ve o her şeyi tüm olarak bilendir"* <57-3> ayeti gereği, evvelinin, ahirinin, zâhir ve bâtınının birleşme yeridir. Bu nedenledir ki kalp Muhammediyet makamıdır ve Muhammed oradan tecelli eder. İşte manen kalbe çok fazla önem verilmesinin nedeni budur.

Kalp, insanın maddi ve manevi hayat noktasıdır. Allah'ın iki parmağı arasında oynatarak takallüb ettirdiği (yönünü değiştirdiği) ve kâh cemal, kâh celaliyle tecelli ettiği yer burasıdır. İnsanın kâh neşeli, kâh sıkıntılı oluşunun sebebi de bu tecellilerin birbirini takip etmesidir. Çünkü kalp hangi esma et-

kisinde olursa olsun kendine, yani aynasına yansıyan tecelliyatı sema-yı arşın icmaldeki temsilcisi olan beyne aksettirmektedir.

Bu yüzden beyin kapasitesi hudutlu, kalp kapasitesi, yani aşk ve istekler ise hudutsuzdur diye bilinir. Böyle olunca da kaybolmuş bir hazine olan hikmeti nerede bulursak almamız gerekir.

Kalbin manevi kısmı sun-u ilâhidir ve zübde-i kâinattır. Mevlid'de "Hülâsa-yı mevcudat, zübde-i kâinat" dendiği zaman eli kalp üzerine koymak âdet haline getirilmiştir ama çok kimse bu hareketi, nedenini bilmeden yapar. Nedeni Hazret-i Muhammed'in gerçekten orada bulunuşudur. İnsanlar da O'nu kalplerinde arayacaklardır.

İnsan kendi kalp aynasına dikkatle nazar ettiğinde kendini görür ama kalp gaflet örtüsüyle örtülü olursa o zaman hiçbir şey görülemez.

Aynada görünen birdir ama iki görünür. O bir çekiliverdiği anda evvelce şaşı çırak hikâyesinde anlattığımız gibi aynadaki görüntü de kaybolur ve hiçbir şey görünmez olur.

İnsan, Allah'ı kalbinde bulabilirse miraç etmiş olur. Bulamadığı takdirde ise kalbinin Beytullah değil, şeytanın evi olacağını unutmamalıdır.

Kur'an okumaya başlarken şeytanın adı neden Rahman'dan önce anılıyor, yani niçin önce "Euzubillahimineşşeytanirracim" (Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım) denip sonra besmele çekiliyor diye düşünmek lazımdır. Bunun nedeni, Peygamberimizin Kâbe'de yaptığı işlemi kendi kalp Kâbemizde tekrarlamaya çalışmamız gerektiğini anlatmaktır.

Peygamberimiz Kâbe'yi fethettiğinde önce içindeki putları atmıştır. Biz de Beytullah olan kalp Kâbemizi açmadan evvel içindeki şeytanı çıkarabilmek için önce onu anıyor ve "Sığınırım" diyerek ondan Allah'a sığınıyoruz.

Şeytan veya şeytanın putları nelerdir? Kötü huylar, dedikodular, fesatlıklar vb. Bu tip kötü huylar, insanın kalbinde şeytan işi olan birer puttan ibarettir. Allah'ta böyle şeyler olmadığı için Allah, sadece temiz yüreklere girer. Kalp temizlen-

meden orada Allah'ı bulmak mümkün değildir. Onun için önce "Euzubillahimineşşeytanirracim" (Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım) diyerek şeytanın eserlerini kalbimizden atıyor, sonra da "Bismillahirrahmanirrahim" (Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla) diyerek Kur'anı okumaya başlıyoruz.

Kalp, manevi yönden, evvelden ayarlanmış ve kendisine yüklenmiş olan programını gerçekleştirmek için zuhur âlemine gelmiş ilâhi bir kompüter olarak da düşünülebilir. Kaza ve kader yahut yazılanın başa gelmesi meselesi de buradan çıkmaktadır. Bu noktada, meselenin aslını anlayamayanlar pek çok mezhebin türemesine neden olmuşlardır. Kaderiye, Mu'tezile vb. bunlara örnek olarak gösterilebilir.

İnsanın aklı da kalbine, vicdanına bağlıdır. Bu bağlılığın ispatı vecd halidir. Kalp *"Gördüğünü kalbi yalanlamadı"* <53-11> olduğu için bir şeyin iyi mi, kötü mü olduğunu insana haber verir. Onun için "İnsan içinden çıkamadığı bir durumda kalbine danışmalıdır" denmektedir. Ama insan bile bile yalan söylerse o zaman Allah'a iftira etmiş olur ki bunun Kur'an'daki karşılığı *"Allah'a iftira eden ve O'nu yalanlayanlar"*<6-21>, <7-37> vb. ayet-i kerimeleridir. Allah her şeyi bilir, kul ise kalbi nazargâh-ı ilâhi olduğu için sezer. Çünkü Allah kalbe nazır olduğundan bu nazarının bir ucu kendinde, diğer ucu ise kulunun kalbinde demektir. İyilik ve kötülüğün insanın kalbine ferahlık ve sıkıntı yahut genişlik ve darlık olarak aksetmesinin sebebi budur. İnsana ferahlık veren şey iyi, sıkıntı veren şey ise kötüdür.

Kalbin anatomik, yani maddi kısmı, daha basit tabiriyle et kısmı da mühimdir. Çünkü onun işlevi yaşamda birinci derecede öneme sahiptir ve bu durum "Bilin ki insanda bir et parçası vardır. O salâhta olursa tüm ceset salâhta olur, o fesada uğrarsa tüm ceset ifsat olur. O, kalptir" hadisiyle belirtilmiştir. Kalbin ayrıca "Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır" hadisindeki ilim şehrinin duvarlarını meydana getirdiğini söylemeye gerek yoktur sanırım.

Kalp, hiçbir zaman bir kararda durmaz. Manen böyle olduğu gibi madden de kalbin bir kasılıp bir gevşemesi, onun ef'al-i

ilâhi ile olan bağlantısının delilidir.

Kalp, devamlı olarak zikzaklarla çalışır. Bir ferahlar, bir kasılır, yani takallüb eder. Zaten adının kalp olmasının nedeni de budur. Kalp iki kasılma arasındaki süre içinde dinlenir. Çünkü dinlenmeden devamlı olarak çalışmak mümkün değildir. Yorulduğu takdirde hayat son bulur. İsmi de çoktur. Bunlar arasında en bilinenleri gönül, fuad, yürek ve kalptir.

Maddi yönden bakıldığında kalp bir pompadan ibarettir. Bu öyle bir pompadır ki devamlı olarak kanı bir taraftan temizlenmek üzere akciğerlere gönderirken diğer tarafından da akciğerden gelen temiz kanı oksijenlenebilsin ve beslenebilsin diye vücudun tüm hücrelerine sevk etmektedir.

İnsanın kanı akciğerlerde, nefesle alınan oksijenle adeta yanarak oksijenize olup temizlendikten sonra kalbe döner ve oradan tekrar vücuda pompalanır. Vücutta kirlenen kan da kalbe döner ve yine temizlenmek üzere akciğerlere pompalanır. Orada karbondiyoksiti atılıp nefes-i rahmanla temizlendikten sonra tekrar kalbe döndürülür. Böylece bir, iki ile haşır neşir olmuş ve üçleme ortaya çıkmış olur.

Aynı olay insandaki şekliyle, âfakta da tafsili olarak meydana gelmektedir. Kâinatın bekâsı olan nefes-i rahman da arzda kirlenenleri böyle temizlemektedir. Bu nedenle pislenmeye "Dünya cifedir, talibi köpeklerdir", temizlendikten sonraki haline de *"Allah, semalar ve arzın nurudur"* <24-35> denmektedir.

Kâinata "insanın kalbi", onun özetine de "insan-ı kâmil" denmesinin nedeni bu, yani kâmil'in kâinatın küçültülmüş bir modeli gibi olmasıdır. Kalp fonksiyonlarının benzerliği de bu söylediklerimizi desteklemiyor mu?

Kalbin maddi olan kısmı transplantasyonla değiştirilebilmektedir. Bunu ilk kez Barnard yapmış, sonra pek çok kalp nakli daha yapılmıştır. Bu nakiller kişilerde şahsiyet değişikliklerine neden olmamaktadır. Onun için maddi kalbin değiştirilmesinin manevi kalple ilişkisi olmadığı artık ispatlanmıştır.

RUH VE BEDENLE İLİŞKİSİ

RUH NEDİR?

Ruh, en basit anlamıyla enerji demektir. Enerji insana ya mânâdan (feyz-i akdes) ya da maddeden (feyz-i mukaddes) gelir ve insanda melek (kuvvet) olarak birikir. Biriken bu melekler arzî ve semavî olmak üzere iki çeşittir. Arzî veya ferşî olanları insandaki bedensel gücü, semavî veya ulvi diye nitelendirilenleriyse zihinsel gücü oluşturur.

Ruh, evvelce de söylediğimiz gibi nefha-yı ilâhidir. Bu nefha Kendi'ndeyken hâlik olduğu halde *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> ile O'ndan çıkınca mahluk olmuştur. Yani zâttayken hâlik ve yumurtadaki tavuk gibiyken *"Ol"* <3-47> emriyle zuhur âlemine gelince mahluk olmuştur. "Kün" (Ol) emrindeki kef harfinin ata-yı sıfât, nun harfinin ise nübüvvet harfi olduğunu ve kef'in nun ile meydana çıktığını evvelce anlatmıştık. Bu meydana çıkış, ruhun tekâsüf ederek (yoğunlaşarak) beden halini alışını ifade etmektedir. Buharın su ve buz haline gelmesi gibi... İşte bizim "Kendini bilmek" dediğimiz olay budur.

O halde ruh hem hâliktir, hem de mahluk... Bu nedenle ölümsüzdür ve ihtiyarlamaz. Sonuçta yine geldiği yere gidecektir.

Muhammed de böyle, yani ruh gibidir. Aslen kadim ve ahad iken zuhur âlemine gelince hâdis olmuştur. Miracında görüp "O'nu kıvırcık saçlı bir genç erkek olarak gördüm" diye tarif ettiği, kadim olan kendi ruhudur.

Hâlik ile mahluk arasında a'yan-ı sabite denen ve yine görünmeyen bir yer daha vardır. Burası tüm esma ve sıfâtın, yani taayyün-ü evvel'de bulunanların görüldüğü yerdir. İşte Ahad'ın Ahmed olduğu yer burasıdır. Ahmed'in şühûd âlemindeki görüntüsü ise Muhammed olmuştur ki buraları ev-

velce anlatmıştık. Onun için ruh bir anlamda Allah demektir. Çünkü O'nun nefhası, O'nun soluğudur. Bu öyle bir soluktur ki nur da olabilir, zulmet de...

Bu soluk söz olarak karşımıza çıkabilir ve çıktığında da ölü veya diri olabilir. Çünkü söz, kelam bahsinde anlattığımız gibi hem ihya eder, hem mahveder, hem sevdirir, hem küstürür... Ama ne yaparsa yapsın aslı soluktur. O soluktaki hava, söz elbisesini giyer ve kelam olur. Bunun daha ötesiyse sır âlemidir.

Sır âlemi, bu solukla aşikâr olur. Onun için soluğun kıymetini bilmek ve her nefes alışta dirilip verişte ölündüğünü idrak etmek gerekir. Eski tabirle şehik ve zefir (nefes alma ve verme) budur.

Hayatiyet kaynağımız olan ruh, Nefes-i Rahman'ın tekâsüfüyle (yoğunlaşmasıyla) meydana gelmiştir. Biz, denizde yüzen balık misali, hava denizinde yüzen mahluklarız. Bizim nazarımızda su ilim diye vasıflandırılır. İçinde yüzdüğümüz bu hava denizinin üzerinde de felekiyat âlemleri vardır ki bunlar dokuz tanedir. Ama ben bu konuda işin fazla teferruatına girmek istemiyorum. Bunları inceleyip yazanlar olmuştur. İsteyen, o kitapları okuyup öğrenebilir. Divan'ımdaki bir şiirimde "Gazat, tebayi ve hem mevalid Âdem" diyerek tümünü özetlemiştim. Bunu söylerken, ağacı canlı tutan gıda nasıl onun görünmeyen köklerinden geliyorsa bizim hayatiyetimizin devamını sağlayan kaynağın da görünmez âlemden geldiğini anlatmak istemiştim.

Nefes-i Rahman'ın kâinattaki temsilcisi soluduğumuz havadır. Bu, dünyanın her yerinde aynı havadır. Bizim için olmazsa olmaz diye nitelendirilen bölümü ise içindeki oksijendir. Terkibindeki tüm maddeler gaz vasfında olduğu için havayı gözle göremeyiz. Olmadığı zaman havasızlıktan boğulup sudan çıkmış balık gibi çırpınmaya başlayınca ne olduğunu anlarız. Havanın hayat verici elemanı (komponent) olan oksijenin biraz katılaşmış haline (ki bunu hidrojenle birleşmek suretiyle gerçekleştirir) su denir. Suyu görebiliriz. Daha da katılaştığında buz olur ki artık elle de tutabiliriz.

Hava, Allah'ın insana bir ihsanı olarak kabul edilir. Çünkü

ortalama dakikada yirmi kere, hattâ koşunca belki kırk kere soluduğumuz, günlük ortalama 6-15 metreküpüne ihtiyaç duyduğumuz havanın karşılığında hiçbir şey ödemiyoruz. Dükkanlarda alışveriş yaparken aldığımızın karşılığını öder gibi hava için bedel ödemek gerekseydi kıymeti daha da iyi anlaşılırdı. Tıpkı suyunki gibi...

Hayat, dirilik demektir. Ruh ise hayatın işlenip güzelleşmiş halidir. Hayat, akıl nuruyla işlenip ruh haline gelir. Can, yani hayat her yerde olduğu halde ruh sadece insanda vardır. Burada, can ve ruh tabirlerinin farkını belirtmek icap eder. Aslında her ikisi de aynı şeydir. Fakat mertebeleri farklıdır ve bu fark merdivenin değişik basamaklarında bulunuşlarından dolayıdır. Alt basamaklarda olanına "can", üst basamaklarda olanına "ruh", sadece bedenin emirlerine uyanına da "ruh-u hayvanî" denir.

Can ve canan tabirleri de böyledir. Nasıl hepimiz doğduğumuz günden itibaren hep aynı kişi olduğumuz halde bebek, çocuk, delikanlı, baba, dede vb. diye çağırılıyorsak can, canan ve ruh da böyledir ve geçirdiği aşamalara göre değişik isimlerle anılır. Zaten insanları şaşırtan da her şeyin böyle olması, yani değişik mertebelerde değişik isimler almasıdır.

Nasıl Hakk tek olduğu halde pek çok mertebesi var ve her mertebede değişik isimler alıyorsa, hayatiyet yahut can diye tabir edilen ruh da böyledir ve taşlarda olanı "cazibe", bitkilerde olanı "namiye", hayvanlarda olanı "hassase", insanlarda olanı da "müdrike" diye isimlendirilir.

Müdrike, yani insandaki can, kendini akl-ı maaş seviyesinde gösterir ve sembolü cim harfidir. Akl-ı maaşın tek düşüncesi, ilerde de göreceğimiz gibi yemek, içmek, barınmak ve üremekten ibarettir. Bu vasıflara kısaca "Hayvanî içgüdüsel davranışların biraz daha akıllıcasıdır" demek mümkündür.

RUHUN ÖZELLİKLERİ

Ruh da, akıl da ilk yaratılandır. Ruh, akıllı ve hareketlidir ama mânâ olduğu için görülmez. Görünmek için bir elbiseye ihtiyacı vardır. Elbisesini çıkardığı andan itibaren yine görün-

mez olur. Ruhun varlığını biliriz ama balıkların suda yaşayıp suyu göremeyişleri gibi, biz de ruh deryasında yaşar fakat onu göremeyiz. Aynı durum akıl için de geçerlidir, hava için de, kalem için de... Tabii, buradaki kalemin, kesafete bürünmüş olarak elimize aldığımız kalem olmayıp latif olan irade-i külliye kalemi olduğunu söylemeye gerek yoktur sanırım.

Ruh görünmez ama asıl olduğu için o, beden de dahil, her şeyi görür. Ruh gözünün maddesel gözden farkı, bizim gözlerimizin sadece önündekini görebilmesine karşılık, ruhun her ciheti, kısıtlama olmaksızın görebilmesidir. Bunun örneğini rüyalarımızda görüyoruz. Sülûkte gelişen insanın gözü de adeta bir ruh gözü halini alır. O nedenle de görüşü değişir. Bu değişim tahakkuk safhasında olmaya başlar ve salik dışı içte, içi dışta görüyormuş gibi olur. Bunun sonucu, dışarıda vızır vızır dolaşan insanların, adeta damarlarda dolaşan kan hücreleri gibi algılanır olmasıdır.

Görünmeyen bu ruh lazer ışını gibidir ve çok etkilidir. Onun için *"Hayat veren ve öldüren"*dir <3-156>. Lazer gibi... O da hem düzenler, hem harap eder. Allah'ın tecellisi, görünmez âlemde ve mânâ şeklinde olduğu için mutlaka etkisini gösterir.

İnsanda mânâ ve madde, kınında duran bir kılıç gibidir. Kılıç kınıyla birlikte kullanılmaya kalkılırsa kesiciliği çok azalır. Kınından çıkarıldığında keskinliğinin derecesi hemen belli olur. Burada madde kın, mânâ ise o kının içindeki kılıç olarak düşünülmeli ve maddeden kurtulunduğunda mânânın çok daha keskin hale geleceği daima hatırda tutulmalıdır.

Can veya ruh, bedeni kapsamış bir varlıktır ve bedenin her şeyini kontrolü altında tutar. Duyan, bilen, hisseden budur. Nitekim bir iğne yapılıp beden-ruh ilişkisi geçici olarak ayırıldığında (ki buna anestezi deniyor) bedenin neresi kesilirse kesilsin ağrı duyulmamakta, ilacın etkisi kaybolunca bu ilişki yeniden kurulmakta ve ondan sonra bir iğne bile batırılsa acısı hissedilir olmaktadır.

İnsanda azap duyan beden değil, ruhtur. Anestezi ile hissiyatın iptal edilmesi, ruhun geçici olarak o bölgeden veya bedenden uzaklaştırılması demektir. Bu da gösteriyor ki acıyı veya

ızabı duyan beden değil, can veya ruhtur. Bu can vücudun her noktasında mevcut olduğundan acı verici her olayı hissetmektedir.

Kâinat da bir vücut olduğuna göre o vücudun ruhu veya canı, her noktasının ne yaptığını bilmekte ve ağrı veya acısını duyup hissetmektedir. Hal böyle olunca hiç kimse ondan gizli bir şey yapamayacağını, her an, her hareketinin kontrol altında olduğunu bilip ona göre kendine çekidüzen vermelidir. Burada insanları şaşırtan, O'nun, bildiğini söylememesidir. İnsan olarak yoktan değil, vardan var olduğumuzu idrak edebilirsek, o zaman yukarıda söylenenlerin doğruluğunu da kabul eder ve hareketlerimizi ona göre ayarlamaya başlarız.

İnsana hayatı gösteren, içindeki ruh tohumudur. Bu, ağacın meyvesini gösterecek olanın, o meyvenin içindeki çekirdek olması gibidir. Ebedi hayata nail olanlar, insandaki bu ruh tohumu gibidirler. Yoksa insan ve ağaç gövdesi ebedi hayata nail olamaz.

Ağacın gövdesinde, dalında ve yaprağında bir şey yoktur. Çiçek veriyorsa o çiçekler onun saltanatıdır. Ebedi hayat ise o çiçeğin vereceği meyvenin içindeki çekirdektedir. Bizim tüm çabamız, o çekirdek mesabesinde olan ruh tohumuna ulaşabilmek içindir. Dünyanın ziyneti ise çiçekten başkası değildir. Bu çiçeklerin de kimi kokulu, kimi kokusuz, kokulu olanların da kimi güzel kokulu, kimi pis kokuludur. Kokunun güzelliği çiçeğin güzelliği ile bağlantılı değildir. Mesela madalya çiçeği... Dış görünüşü çok güzeldir ve tıpkı Sultan Hamit'in madalyalarına benzer. Bakanın bir daha bakacağı gelir. Ama yanına yaklaşıp koklanmaya kalkıldığında, insan kokladığına koklayacağına pişman olur çünkü köpek leşi gibi kokar.

İnsanda iç ve dış birbirine ayna olduğundan kişinin içi ne ise er ya da geç dışına vuracaktır. İnsanın insanlığı düşüncelerindedir. Düşünceleri hayvan olan, hangi cins hayvan ise o hayvanlığını bir gün dışına çıkaracaktır. Bu nedenle esas olan insanın kafasının içindekilerdir ve bunlar, Allah'ın gayb âlemindeki müşahedeleridir. *"O öyle bir Allah'tır ki kendinden başka ilâh yoktur, gaybı ve aşikârı bilir, o rahman ve rahimdir"*

<59-22> ayeti bunu anlatır.

Ruhumuz bu bedene girmeden önce kâinattaydı ve oradayken de mertebe mertebeydi. Bu mertebe mertebe oluş burada da devam ettiği için orada olduğu gibi burada da gruplaşmalar ortaya çıkmaktadır.

En yüksek ruh Hazret-i Peygamberin ruhudur ve tüm kâinatı kapsamıştır. Diğerlerinin etki alanı ise mertebesine göre değişmektedir.

Ruh kendi âleminde mücerrettir (kendi kendinedir) ve bir tohum gibidir. Yumurta sarısı gibi... Yumurta kırıldığında sarısı nasıl hemen dağılmıyor ve yumuşak kitlesini bir süre muhafaza ediyorsa ruh da böyledir. Yumurta sarısının dışındaki ince zar, o sarının yahut ruhun hududunu belirlemektedir. O zar patlarsa sarı dağılıverir. Onun için herkesin hududunu bilip ona göre hareket etmesi icap eder. Hududunu geçenin zarı patlamış olur ki artık o bir daha iflah etmeyecek şekilde dağılmaya mahkûmdur.

Kitleleri farklı olduğu için bunların etki alanları da farklıdır. Arada etkileşimler, endüksiyonlar olur. Abdülkadir Geylâni Hazretlerinin "Yâ bad-ül eşheb" diyenin yadımına koşuyor olması bu nedenledir. Allah'ın da böyle görülmeyen bir vücudu vardır ama onu ancak kendisi bilir.

Ruhun insana yardım edebilmesi, yani "Yâ bad-ül eşheb" dendiğinde Abdülkadir Geylâni Hazretlerinin yardıma gelebilmesi için o yardım isteyen kişinin adeta ruh denecek kadar incelmiş, rakikleşmiş olması gerekir ki bu durumda yardım kendinden kendine gelecektir. Bizim, mürşidi göçmüş müritlere "O göçen mürşitten fazla bir şey beklenmez" deyişimizin nedeni budur. Eğer mürit yeterince rakikleşmişse zaten kendini kurtarmış, mürşide ihtiyacı kalmamıştır. Ama kendisi olmamış, kendi suyunu kendi kaynağından çıkaramamışsa, o zaman mutlaka akan bir çeşmeye yanaşıp susuzluğunu oradan gidermelidir. Bu konuya ileride tekrar dönülecektir.

Ruhun bir özelliği de kokusu olması ve koku alabilmesidir.

Her insanın, ilm-i ilâhideki yerine göre kendine has bir kokusu vardır. Bu koku ruhun kokusudur ve onu intişar ettiren

ruhtur. İnsan kendi ruhunun kokusunu duyabilirse ahiret yaşantısının ne olduğunu da anlar. Allah insana güzel koku vermiş olsun.

Bu koku dediğimiz şey, insanın huylarıyla bağlantılıdır. İyi huyların kokusu güzel, kötü huyların kokusuysa çirkindir. Halk arasında, bir kimseden beklenmedik bir davranışla karşılaşıldığında "İşte, kokusu çıktı" denişinin nedeni budur. Çıkan koku, o kişinin ahlâkının kokusudur.

Her peygamberin kendine has bir kokusu vardır. Peygamberimiz gül kokardı. Onun "Kim sarmısak veya soğan yerse bizden uzak dursun veya mescidimizden uzak dursun" deyişini de bu açıdan değerlendirmek lazımdır.

İnsanların her birinin kendine has bir kokusu olduğu gibi birer hayvana, bitkiye veya madene benzer bir özelliği de vardır. Çünkü insanda her şey vardır. Bunu en iyi gösteren de insanın konuşmasıdır. İnsan konuşurken adeta koku saçar. Ağızdan çıkan güzel ve tatlı sözler çevreye neşe saçıp etrafı güllük gülistanlık ederken çirkin sözler ve kaba konuşmalar da kötü bir koku gibi çevredekileri uzaklaştırır. Bir şiirimizde

Muhabbet bir anahtardır açar bab-ı dili elbet
Muhabbet manevi güldür, kokar, meclis olur cennet

demekle bu durumu kastetmiştim.

İnsanlar, bu âlemde nasıl birbirlerini seslerinden tanıyorlarsa öbür âlemde de kokularından tanıyacaklardır. Kokudan tanıma hassası hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da vardır ama duyanlarda... Ehli olanlar, temiz bir insanın kokusu ile pis bir insanın kokusunu ilk andan itibaren fark edebilirler.

Ruhlar, görünmez âlemde her esmanın kokusunu alırlar. Her esmanın ayrı bir kokusu vardır. Bu durum, insanların her yaşta farklı bir koku salgılamaları ve vücudun her bölümünün ayrı bir kokusu olması gibidir. Bir bebeğin, bir çocuğun ve yaşlı bir kimsenin kokuları farklı olduğu gibi, her yaşta da kişinin ayak kokusu ile ağız ve koltuk altı kokuları birbirinden farklıdır. Bunlara ilaveten her insanın kendine has bir kokusu olduğunu da biliyoruz. Nasıl herkesin kokusu birbirinden farklıysa herkesin vecd hali de birbirinden farklıdır.

Beden, gıdasını yiyecek ve içeceklerden, ruh ise kokudan alır. Bu nedenle Hazret-i Peygamber güzel kokulardan çok hoşlanırdı.

Ruh yemek yer mi? Yer!.. Yer ama kendisi gibi latif yemekler yer. Nedir bu latif yemekler? Sohbetlerdir... Bunların da biber gibi hem acısı, hem tatlısı olur. Acısı, tatlısının değerinin bilinmesi için gereklidir.

Bedenin açlığı yemekle, ruhun açlığı ise sohbetle giderilir. Ruh sohbetlerle beslenir, güçlenir, kıyam eder ve giyinip süslenerek ahiret elbisesini hazırlar. Ahiret elbisesinin güzelliği ruhun hoşnutluğuna paralel gider. Ruh hoşnutsa elbise güzel, aksi halde çirkin olacaktır.

İnsan, ruhu ve bedeniyle bir ampule benzer. Beden, ruhun zarfı veya ampulüdür. Bu ampulün işe yarar, ışık verir kısmı, içindeki elektrik veya ruh denilen nurdur. O nur olmazsa ampul bir işe yaramadığı için kişi ölü olarak kabul edilir. Fakat bedene hayatiyet veren o nur da tek başına bir işe yarayıp ışık veremez.

Ruh adı verilen bu nur devamlı, yani bâkidir. Fakat zuhur âlemine geldiğinde fâni gibi görünür. Yine geldiği yere döneceği için bu âlemde fâni gibi görünse bile aslında bâkidir, ölümsüzdür. Onun için ölüm denen olay ruhla değil, onun kılıfı olan bedenle ilgilidir.

İnsanın aslı olan ruh, tenzih üzere olduğundan gözle görülemez, yani görünmekten münezzehtir. Böyle olduğu için de giydirilmemiş, beden adı verilen bir kabre konmuştur. Ruh, ahirette bir elbise giyerek görünecektir. Bu âlemde ruh kadar latif olmayan havayı bile görmemiz mümkün olmadığından havayı, ancak bir elbise giyip kesifleştikten sonra bulut olarak farkedebiliyor ve "Hava bulutlandı" diyoruz. Hava kirliliği dediğimiz olay da bir nevi havanın kirden siyah bir elbise giymesi değil midir? İşte ruhumuz da böyle olacaktır. Temiz ise beyaz bir bulut gibi, kirlenmişse de kirlilik derecesiyle orantılı olarak, kararmış bir bulut gibi olacaktır.

Kur'an da, evvelce anlattığımız gibi, tenzih ve teşbih üzeredir. Buradaki teşbih Hazret-i İsa'dan gelmiştir. İsevîler, insanı

Allah'a benzettiklerinden onu Allah yerine koyup "Allah'ın Oğlu" ve "Ruh-ül Kudüs" isimleriyle anarlar. Bu konuyu ileride Hıristiyanlık bahsinde daha geniş olarak anlatacağız.

İnsanın ruh ve bedeni, bir saatin akrep ve yelkovanı olarak düşünülebilir. Bunlardan ruh akrep, beden ise yelkovandır. Çünkü ruh sağlam olduğu takdirde, beden arızalı bile olsa zamanı kabaca tayin etmek mümkündür. Ama ruh arızalı olursa, o zaman yelkovan durumundaki beden saati göstermekte işe yaramaz. O saat ölmüş sayılır. Bitkisel hayat denen olay bunu hatırlatmıyor mu?

RÜYET, HAYAL VE HALLUSİNASYON NEDİR?

Suret âlemi heyuladır (hayallerden ibarettir). Her zerrenin heyulası vardır. İnsanın ruhu heyula âleminde çok çeşitli şekillere girebildiği için insan da zigot denen bir hücrenin heyulası olan bedende bulunmaktadır. Allah'ın heyulası ise, O'nun varlığını ispat ettiren kâinattır. Bu durum neye benzer? Bir ressama... Ressam iyisiyle, kötüsüyle her şeyin resmini yapar. Bu ressamın kendisi yok mudur? Vardır ama O'nu görmeye bizim takatimiz yetmez.

Evvelce de anlattığımız gibi hiç kimse kendi yüzünü göremez. Görmek isteyen, bir aynaya bakmak zorundadır. Bu nedenle Allah da, kendini görmek için kâinat denen aynayı yaratmıştır. O aynanın aslının Hazret-i Peygamber olduğunu biliyoruz. Zaten ona "Habibim" deyişi de kendini onda görüp gördüğünü sevmesinden dolayıdır. O, kendini Peygamberde gördüğüne göre biz de O'nu ancak Peygamber aynasında görebiliriz. O'nu Peygamberde gören, yüzünü görmüş sayılacağı için burada görülene "Cemalullah" (Allah'ın yüzü) denir. Görülen, O'nun tümü değil, yüzüdür.

Peygamber o nurun heyulasıdır. O nur, o heyulada görülmüştür ki, o da insandır. İşte

On sekiz bin âlem kâmil insandır
Zuhurudur rahmet, gönlü rahmandır

diyerek anlatmak istediğim husus budur.

Özden geldiğimiz ve öze gideceğimiz kesindir. Arada bir ka-

buk vardır. Öz ile kabuk arasındaysa "aşk" adı verilen bir cazibe kanunu hüküm sürmektedir. Kabuk öze, öz de kabuğa âşıktır. Özün aşkına "kurb-u feraiz", kabuğun aşkınaysa "kurb-u nevafil" denir. Bu ikisi, içinde deveran bulunan bir daire meydana getirir. Bu deverana (dolaşana) bitkilerde özsuyu, hayvanlarda kan, insanda ise ruh adı verilir. Bu ruh öze de âşıktır, kabuğa da...

Öz, insanın kendi içinde gördüğüdür. Onu insanın kendinden başkası bilemez. İyi bakılması ve temiz tutulması gereken bu özdür. Öz bozulursa kabuk bir işe yaramaz ve içi çürümüş ağaç gibi bir tecelli rüzgârıyla devriliverir. Onun için insan bu dünyada hayatta kaldığı sürece içini düzeltmeye çalışmalıdır. Çünkü tövbe kapıları sadece bu dünyada açıktır.

Ruh yüksektir. Eskiden şişede muhafaza edilen uçucu maddelere dahi, şişenin ağzı açık kaldığında uçtuğu için ispirto ruhu, nane ruhu gibi isimler verilirdi. Böyle denmesinin nedeni açıkta kaldıklarında veya şişeleri kırıldığında latif hale geçmeleri, yani çabuk buharlaşmalarıdır. Alkolü muhafaza için bir şişe gerektiği gibi insanda da ruhu muhafaza etmek için beden gereklidir. İşte, bu içteki sevgilimizi muhafaza ettiği için bedenimize iyi bakmamız gerekir.

İnsan bedeninin kesafetinin azalması ve ruha yaklaşmasına "hayal" denir. Bunu, buzun eriyip su halini almasına veya dondurmanın sıcakta erimesine benzetebiliriz. İnsan da adeta dondurulmuş ruhtan ibaret olduğuna göre sıcağı görünce erimesi normal karşılanmalıdır. Tabii, burada sıcaktan kasıt aşk ateşidir.

Letafet letafetle, kesafet kesafetle karışabilir. Letafetle kesafet birbiriyle karışamaz. İki sıvı veya iki gazı karıştırmak mümkündür ama taşla suyu karıştıramazsınız. İnsanın da latif âlemle karışması ve o âleme geçebilmesi için latifleşmesi, en azından latifleşmeye çalışması gerekir.

İnsanda duyan, gören, bilen ruhtur. Beden, bu ruhun zarfı gibidir. Zarf yırtılmadan mektup okunmaz. Ama zarf çok incelir ve şeffaflaşırsa, o zaman mektubun bazı kısımları dıştan da okunabilir hale gelir ki buna zarfın veya bedenin ruhlaşması

denir. Aşırı riyazatla elde edilen budur. Ayrıca ağır hastalıklar sonucu eriyen hastaların gördüğü hallusinasyonlar da bu incelmeden olur.

İnsan bedenden kurtuldukça ruh âlemine geçmeye başlar. Bu geçişi gerçekleştireyim derken ölüp temelli gidenler de çoktur. Nasrettin Hoca bunları anlatmak için eşeğinin arpasını azalta azalta hayvanı öldürmüş ve soranlara "Tam yemeden yaşamaya alışıyordu, ömrü vefa etmedi" demiştir. Bu konuda, Riyazat bahsinde daha geniş bilgi verilecektir.

Ben altı gün hiçbir şey yemedim. Ama bana bunu yaptıran Allah'tı, Allah aşkıydı. Üç gün hiç konuşmadım ama sonuçta her canlı kendi cinsinin dilinden anladığı için ben de mânânın dilinden anlar oldum. Nasıl kedi miyavlar, köpek havlar, eşek anırır, at kişner, kuzu meler ve bu yolla birbirleriyle anlaşırlarsa, insanlar da konuşarak anlaşırlar. İnsan konuşmasını taklit eden papağan ve karga gibi bazı hayvanlar vardır ama bunların konuşması gerçek değildir. Çünkü söylediğinin anlamını bilmez, sözlerinin özü yoktur. Maalesef insanların da çoğu böyledir ya...

Ruhu görebilmenin iki yolu vardır. Biri düşüncede görmek, diğeri riyazatla ileri derecede zayıflayıp ruh haline gelmektir. Bu ikinci durumda görülen de yine insanın kendi içindekiler, yani kendi düşünceleri olacaktır.

İnsanın ruhu görebilmesi için cesetten çıkması lazımdır. Bunu yapabilmek için de ya ölmek ya da yemeyi içmeyi bırakıp ruh haline geçmek gerekir. Bu ikinci durumda, çok incelmiş olmasına rağmen, beden halen muhafaza edilmiş olduğu için ruhun görülmesine tıp dilinde "hallusinasyon" adı verilir ve normal bir durum olarak kabul edilmez. Aslında hallusinasyon gören, kendi kalp aynasına yansıttığını, yani içindekileri karşısında görmektedir.

Hallusinasyonlarda da farklılıklar vardır. Dini eğitim sonucu oluşan hallusinasyonlarla böyle bir eğitim görmeyenlerin hallusinasyonları birbirinden farklıdır. Eğitilenlerde âli mertebelere, diğerlerinde ise süfli mertebelere ait görüntüler (cinler, kâbuslar vb.) ortaya çıkar. Aynı durum ahiret hayatında da

geçerlidir. Orada da iyiler iyilerle, kötüler kötülerle olacaktır.

Burada insanın aklına "Ruhun kötüsü olur mu?" sorusu takılır. Olmaz!.. Çünkü bize üflenmiş olan ruh nefha-yı ilâhidir ve Allah'ta kötülük olmayacağı için üflediği ruhta da kötülük olmayacaktır. Ama biz onu burada kirletmişsek, orada da kirli bulmamız ve bizim gibi ruhunu kirletmiş olanlarla bir arada bulunmamız normaldir. Bu durum tıpkı temiz olan havayı kirletmemize benzemektedir.

RUH HALİNE GELMEK NEDİR?

Bunu anlayabilmek için önce ruhun bir güneş gibi olduğunu ve tüm bedeni idare ettiğini bilmek ve anlatabilmek için de misal olarak ışığı ele almak lazımdır. Çünkü daha uygunu yoktur. Işığın saniyedeki hızı üç yüz bin kilometredir. Yani ışık dediğimiz şey, foton adı verilen partiküllerin saniyede üç yüz bin kilometre yol almasıyla meydana gelir. Ruh ise bundan çok daha ince ve çok daha hızlı olarak düşünülmelidir. İnsan bu hıza ulaşabilirse ruh haline gelmiş olur.

Ruh bir nevi mıknatıstır. Ruhun da mıknatıs gibi iki kutbu olduğunu unutmamakta fayda vardır. Çekici olan kutbuna "sevgi" adı verilir. İtici olanındansa Allah korusun çünkü o zaman kimse onu görmek istemeyecektir.

Hal böyleyken insanların ruhu bırakıp bedenle bu kadar ilgilenmelerini üzülmeden kabullenmek mümkün değildir. Bu bedenden konuşan, hiçbir zaman ölmez. Ölüm denen olay, onun beden kafesinden kurtulması ve hürriyetine kavuşmasıdır. Ama diğer taraftan, insan nasıl olsa ruh haline geleceğine göre nefse bu kadar fazla eziyet etmeyi de biz doğru bulmuyoruz.

Günün birinde ruh âlemine göçüldüğünde mağripten maşrıka kadar mekik dokunmaya başlanacaktır. Çünkü ruh, elektrikten daha seyyal (hızlı hareket eden) bir cevherdir. Bunu, doğumumuzdan bugüne kadarki hayat safahatımızı, saniyenin onda biri kadar bile sürmeyen bir süre içinde gözümüzün önüne getirebilişimizden, yani aklımızdan bilebiliyoruz. Bu görüntülerin güzel olabilmesi için hayat safhalarımızın güzel olması-

na çalışmamız gerekir. Bizim teklifimiz herkesin hayat safhalarının güzel olmasıdır. Bu teklifimizi kabul edip kendini ve yaşamını güzelleştirenler, aynadaki görüntülerini de güzelleştirmiş olur ve baktığında o güzellikleri görür. Teklifimizi reddedip kendini güzelleştirmeyenlerin, güzel görüntü vermiyor diye aynayı tenkit etme hakları yoktur. Çünkü eğri büğrü bir kimsenin aynadaki görüntüsü de eğri büğrü olacaktır. Doğrultmak için Allah'ın dediklerin yapmak lazımdır.

Dinlerin tümünde bulunan kehanet ve telepati gibi şeylerin amacı insanlara kendilerinin et parçası değil, koca birer kâinat olduğu uyarısını yapmaktır. Ancak kişinin bunları anlayabilir hale gelmesi için mertebesinin yükselmesi, hattâ ölmesi gerekir. Çünkü ölüp ruh haline gelmeden, ruh gibi cevelân etmek mümkün değildir. İnsanın mertebesi yükselip ruhu galebe etmeye başlayınca, eti ve kemiği de ruhlaşmaya başlar. Böyle olunca da insan uçak gibi olur.

Uçağın uçmasını sağlayan havadır. Motorlar bu havayı ister itsin, isterse önce içine çekip sonra dışa fırlatsın, uçmayı sağlayan, meydana getirilen hava akımıdır. İnsanın ruhu da vücutta galebe çalmaya başlarsa insan uçabilir. Ama uçsa ne olur? Nasıl olsa bir gün ruh olunmayacak mıdır? Ruh inkâr edilirse dünyada yapılanlar, yapanın yanına kalacak demek olur ki bu doğru değildir. İnsanları çeken, hayat-ı ebedî dediğimiz ruhsal yaşamdır ve bu tür yaşam her dinde vardır.

Bazı insanlar uçmayı bir meziyet olarak kabul eder ve uçmak için çalışırlar. Halbuki benim nazarımda insan için önemli olan uçmak değil, insan olup insanlığa faydalı olabilmektir.

İnsan uçar mı? Ruh haline gelebilirse uçar. Çünkü ruh, elektrikten çok daha hızlı ve çok daha güçlüdür. Bu nedenle "Akıllar hayrette kalır" denmiştir. İkisi arasında bir mukayese yapmak gerekirse "Elektrik ancak ruhun kılıfı olabilir" demek mümkündür. Çünkü ruh ilk yaratılan, ışık ve elektrik ise daha sonra yaratılanlardandır. Ruh bir madde olarak düşünülemez. Ama elektrik bir elektron akımı olduğuna göre ruha nazaran madde mesabesindedir.

Burada "Madde nedir?" diye sorulsa verilecek cevap "İlk

yaratılıştan bir sonra oluşmuş her şeydir" olacaktır. Çünkü ilk yaratılıştan sonraki her yaratılan, gözle görülmese bile bir öncekine göre madde mahiyetindedir.

Bir insan için önemli olan mânâ pehlivanı olabilmektir. Yoksa ne kadar iyi dünya pehlivanı olunursa olunsun ecelin bir gün onu mutlaka yeneceği "Yaman bir pehlivan olsan ecel şeksiz yener bir gün" mısrası ile anlatılmaktadır. İşte, Sultan Aziz... Hem madde pehlivanı, hem de padişahtı ama gitti... Şimdi yok. Onun için önemli olan mânâ pehlivanı olabilmektir. Bunu yapabilmek için de yaşamak, yaşamak için biraz yemek ama yemek için yaşamamak, her işi dengeli ve kararında yapmak icap eder. Çünkü denge bozulursa sıhhat da bozulur.

İnsanda aranan ruhun dirilmesidir. Kıyam denen de bu, yani ruhun ayağa kalkmasıdır.

Zuhur âleminde, bir yaş civarında çocuklara kayyum esması veriliyor ve bunun tesiriyle çocuk nasıl ayağa kalkıyorsa, aynı olay bütûn âleminde de cereyan eder ve kişinin ruhu kıyam eder. Bir insanın ruhunun kıyamı, o kimsenin kıyametinin kopmasıdır.

RUHUN AKIBETİ

Ruh ilk yaratılan olmasına rağmen, yaratılmış olduğu için fânidir diye kabul edenler vardır. Ancak bu düşünce tarzı *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> ayeti hükmünce ruhun O'na ait ve O'nun nefhası oluşuyla bağdaşmadığı gibi bizim ahiret âlemimizi meydana getireceği gerçeğine de uymaz. Eğer yukarıdaki düşünce doğru olsaydı bizim ahiret yaşantımız olamaz veya bir süre ile kısıtlı olurdu. Onun için ruh nefha-yı ilâhidir, daima diridir ve sahibi gibi ölümsüzdür. Zaten öyle olmasaydı peygamberlere, mürşitlere ve onların bu kadar uğraşmasına gerek kalır mıydı?

Ölümden sonra bedenin ne olacağını biliyoruz. Ruhun ne olacağını ise bilmemiz mümkün değildir. Çünkü gidip gelen yoktur. Ancak, önemli olan herkese ve her şeye iyi nazarla bakıp insanın gönlünde düğüm kalmamasına çalışmaktır. Bunun için de küskün kalmamak, herkesle barışık ve iyi ilişkiler için-

de olmak lazımdır. Bu anlatılanları sadece dinlemek yeterli değildir. İnsanın bunlardan istifade edebilmesi için öğrendiklerini uygulayıp yaşama geçirmesi lazımdır. İnsan ancak bundan sonra nasibi kadar gelişim gösterebilir. Çünkü insanın bir mürşidi gözle görmesi ve sohbetini dinlemesi hiçbir şey ifade etmez. Önemli olan, o mürşidin gözle görülmesi, yani bedensel yapısı değil, onun gönülde yerleşmesi, gönül gözüyle görülebilmesidir. Gözle görülen mürşit, gerçek mürşidin fotoğrafı gibidir.

Zaman zaman gazetelerde iki bin yılında tekrar hayata döndürülmek üzere cesedini dondurtanlar olduğundan bahsedilmektedir. Bu dondurma işlemi kişi hayattayken yapılırsa belki işe yarayabilir ama öldükten sonra cesedin dondurulması hiçbir işe yaramaz. Çünkü hayat denen şey ruhun faaliyete geçmesi, faaliyette olmasıdır. Onun faaliyete geçmeden önceki adına ruh, faaliyete geçtikten sonraki adına hayat denir. Ruhun faaliyete geçmesi için bir emir gerektiği, *"De ki: Ruh rabbinin emrindendir"* <17-85> ayetinden bilinmektedir. Dondurulduktan sonraki çözülmede de Rabb'in emri olursa, o zaman ruh faaliyete geçer ve ceset hayat bulabilir. Burada rübubiyet âleminin hükmü geçerli olduğundan buzlanmayı çözenlerde bu âlemin ahkâmı tecelli ederse, o zaman dondurulmuş olan kişinin hayata dönmesi mümkün olabilir.

Böyle hallerde buzlanmayı çözecek olan görünüşte kuldur. Kulluk mertebesinde isim mevcuttur ama buz çözme olayındaki başarıda, yani kişiyi hayata döndürmede etkin olan kul değil, mertebesi gereği Rab olacaktır. Bizim bu sohbetimiz bile ruh mertebesinin emir âleminde hissedilmesiyle mümkün olmaktadır. Mesela "Şunu yap" diye bir emir verildiğinde bu emir kime verilmişse o kişide bir hareket meydana getirir. İç âlemde oluşan bu hareket de o kişinin emri yerine getirmesini sağlar, yahut başka bir tabirle, o işi yapma fiilini tecelli ettirir.

EMİR NEDİR?

Kur'an'da *"Sana ruhu soruyorlar, de ki: Ruh rabbinin emrindendir"* <17-85> denmektedir. Buradaki emir nedir?

Emir, amirin memura buyruğu olan, gözle görülmeyen ve

manevi âlemden gelen bir nüfuzdur. Bu da emr-i zâtî ve emr-i sıfâtî olmak üzere iki türlüdür.

Emr-i zâtî, kendinden kendine olan, kendi kendine yaptığı telkinden doğan yahut kalpten gelen emirlerdir.

Emr-i sıfâtî, hicab-ı kibriyaya bürünmüş olan bir insan tarafından verilen emirlerdir. *"De ki: Ruh rabbinin emrindendir"* <17-85> ayeti bunu anlatmaktadır. Burada emri veren, hicab-ı kibriyaya bürünmüş olan mürşittir. Onun sözleri bir emirdir ve müritlerde bir ruh peyda etmek suretiyle onların huylarında değişikliklere neden olur. Bu da, emir tutulduğu takdirde onun yaratacağı enerji ile gerçekleşir.

Emir için bir amir, bir de memura ihtiyaç vardır. Amir memura emreder fakat memur amire emredemez.

Emir gözle görülmeyen, manevi bir nüfuzdur ki ruhun aslı, yani *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> diyerek kastettiği de budur. Bu ruhu muhafaza edecek bir kap lazımdır. O kap da bedenimizdir. Beden olmasa ruh uçup gider.

"Can, ruh, canan hep aynı şeyin değişik mertebelerde aldığı isimlerdir" demiştik. Nasıl bana bugüne kadar bebek, çocuk, genç, orta yaşlı, yaşlı denmesine rağmen ben bu mertebelerin hepsinde Lütfi idiysem, bu da öyledir. Zaten mertebelerin hakkını vermeden konuşana deli denir.

Varlık birdir. "Haddini bilmek ibadetten sayılır" demek, bu mertebelerin idrak edildiğini gösterir ki irfaniyet denen de budur. Dinimizin marifet dini oluşu, bu mertebelerin idrak edilmiş olmasından dolayıdır. Aksine davranış, şekilde kalındığını gösterir. Dünya nizamı için şekil de önemli, hattâ güzel olabilir ama amaç ve işin aslı bu değildir.

Ruh bir emirdir. Nasıl emirdir?

Birine onun aklının yatacağı bir emir verildiğinde ne olur? Kişi o emri yerine getirir, yani ona verilen ruh böylece işlevini yapmış olur.

Can her mahlukta vardır ve değişik isimler altında anılır. Ruh ise bu canın tekemmül etmiş (daha gelişmiş) halidir. *"Ruh rabbinin emrindendir"* <17-85> dendiğinde, bir mürebbinin, kişiyi bir emirle uyarması bahis konusudur. Bu uyarı da o kişi-

nin canını ruh haline getirir. Ruhun ne olduğunu anlayabilmek için önce iman etmek lazımdır.

HAŞIR - NEŞİR NEDİR?

Kelime anlamı olarak haşır toplanma, neşir ise dağılma, yayılma demektir. Bunu insana uyguladığımızda insanın mânâ veya maddesinden biri haşır halindeyse diğerinin neşir halinde olduğunu görürüz. Şöyle ki, bu âlemde kaldığımız sürece bedenimiz haşır, mânâmız, yani düşüncelerimizse sözlerimiz vasıtasıyla neşir halindedir. Ahirette ise durumumuz tersine dönecek, yani bedenimiz neşir haline geçip tabiatta dağılacak, buna karşılık düşüncelerimiz ahiret elbisemizi meydana getirecek şekilde haşrolacaktır (toplanacaktır). Kural, haşrolanın haşrolduğu yerde neşrolması, neşrolanın da neşrolduğu yerde haşrolmasıdır. Bu durumun kesin delili ise *"De ki: biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> ayetidir.

Haşır ve neşir olayı, bedenin ve ruhun haşrı ve neşri olmak üzere iki tanedir. Mağrip ve maşrıkın da madde ve mânâ cihetinde ikişer tane oluşu gibi... Haşır neşir, mânâdan mânâya, mânâdan maddeye, maddeden maddeye ve maddeden mânâya olur. Bunu özden öze, özden göze, gözden göze ve gözden öze diye anlatırız. Bu anlatılanların Kur'an'da da *"O iki maşrık ve iki mağribin rabbidir"* <55-17> diye geçtiğini söylemiş, ruhun güneşinin rahim esmasına mazhar olan Hazret-i Peygamber, bedenin güneşinin de rahman esmasına mazhar olan sırrı olduğunu anlatmıştık.

İnsan öldüğü zaman ruhunun nereye gideceğini Allah sır etmiş ve *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> diyerek kapalı bir ifade kullanmıştır. Bu konuya mutasavvıflar açıklık getirmişler ve "Kâmile munzam olur" demişlerdir. Çünkü zaten sağlığında da kâmilin aza ve kuvasından ibaretti. Aynı şeyi Hazret-i İsa da söylemiştir.

Ölünce ruhla bedenin ayrılacağı söyleniyor olmasına rağmen bu ikisi birbirinden hiçbir zaman tam anlamıyla ayrılmaz. Ruh sadece elbise değiştirir. Yani beden elbisesini çıkarıp kâinat elbisesini giyer. Bu durum ileride Cem-ül Cem mertebe-

si başlığı altında geniş bir şekilde anlatılacak ve bu mertebede, insanın kâinatın ruhu, kâinatın da insanın bedeni olduğu öğretilecektir.

Cem mertebesindeki kişi kendini ruhlar arasında, hazret-ül cemdeki kişi ise cesedini cesetler arasında bulur. Cem-ül cem'de ise tüm cesetleri ve ruhları kendinde toplar ve böylece insan-ı sagir iken insan-ı kebir haline gelir. Dıştan bakıldığında yine bir damla gibi görünür ama artık o damlada nice deryalar gizlidir. O damla, tüm kâinatı kapsayan bir damladır.

İşte mürşidi de böyle bilmek gerekir. Çünkü mürşit olan Allah'tır ve *"Allah'ın eli onların elinin üstündedir"* <48-10> ayeti de buna işarettir. Her şeyden münezzeh olan Allah'ın eli mi vardır ki böyle bir ayet gelmiştir? Bu ayetin anlamı "Allah o elin sahibinden işliyor, ondan görünüyor" demektir. Bu konular, ileriki bahislerde çok daha geniş bir şekilde incelenecektir.

RUH ÇAĞIRMA VE RUHANİYETTEN ETKİLENME

Çocukluğumda ben de birkaç kez denemiştim. İşin iç yüzünü şimdi anlıyorum. O, geldi dediğimiz ruh, kendimizden geliyordu. Kâinat insanda toplanmış olduğuna göre gelen bizden geliyordu. Bu durum, Çekiççi Süleyman'ın Enis Behiç Koryürek'i fanus yapıp ona

Bakmıyor kimse şimdi dünyadan öte
Dalmış âlem şimdi cismaniyete
Kalmamış kurtulmaya iman, ümit,
Ağla fanus, ağla insaniyete

dedirtişi gibi benim şiirlerimde de zaman zaman Fuzulî'nin, Yunus'un, Mevlâna'nın ve daha başkalarının etkileri olarak görülmektedir. Bu durum, insanın boş olmadığını ve değişik zamanlarda, farklı çağlarda yaşayanların etkisi altında kalıp onlardan ilham aldığını ispatlamaktadır. Zaten "Bir kabirden bin bir adlı Mehmet çıkacak" denen de budur. Burada, kabir olan benim. Bu kabri kâinat yapmış olduğu için zaman zaman her unsurdan etkileşmelere sahne oluyorum. Size de "Bu ufacık görünen patlayıp koca bir kâinat olacak" derken anlatmak istediğim budur.

RÜYA NEDİR?

Rüya, "Görülmesine rağmen tarifi mümkün olmayan bir misal âlemidir" diye tarif edilebileceği gibi "Bir kişinin bin kişi olarak görülmesidir" diye de tarif edilebilir. İnsan rüyasında ne kadar büyük kalabalıklar görürse görsün, uyandığında yine bir kişi olduğunu anlar. Bu durumuyla rüya, dünya âlemi için bir örnek teşkil eder. Örneğin şu anda burada kalabalığız ama biraz sonra herkes evine gidince, ben rüyadan uyandığım zamanki gibi yine tek başıma kalacağım. O halde o kalabalık nedir? Ne olacak? Bir'in, aynada çoğalmış olan görüntüsü... Çünkü burada da herkes birbirine aynadır.

Esas ile ayna görüntüsü arasındaki fark, ayna görüntüsünde solun sağda, sağın solda görünmesidir. Bu da şu demektir: Dünya ve ahiret yaşantıları birbirinin devamıdır ama biri fotoğrafın negatifi, diğeri ise pozitifi gibidir.

Uyku yarı ölüm, rüya ise bir nevi ahiret hayatı olarak düşünülebilir. Çünkü ruh, rüyada hiçbir kayda tabi olmaksızın, serbest olarak dolaşıp herkesle beraber olabilmektedir. Genelde uyurken görülürse de bu şart değildir. Çünkü insan bu âlemle irtibatını kopardıktan sonra her an rüya görebilir. Bu duruma "mutlakıyet" (kayıttan kurtulma) denir. "Mukayyet olma, ol mutlak" mısrasıyla kastettiğim mutlakıyet budur.

Uyanıkken rüya görülmemesinin nedeni, insan varken Allah'ın görülememesidir. İnsan ne zaman yok olursa, Allah o zaman tecelli eder. İnsanın "Ben de varım, Allah da var" demesi şirktir. Tecelliyatın zât mertebesinde, insan yok olunca başlamasının nedeni de budur. Onun için sadece bir uyku ve rüya bile anlayan insana bir işarettir, bir derstir. Diğer pek çok olay gibi...

Her insan başlı başına bir dünyadır. Rüya ise insanın kendi dünyasında dolaşması veya dolaştırılmasıdır. İnsan uyanıkken dünyanın çöplüklerinde, çöllerinde yahut gül bahçelerinde dolaşabildiği gibi rüyalarında da aynı yerlerde dolaşabilir. Genelde iç âlemi güzel olanların rüyaları da güzel, çirkin olanların rüyaları da çirkin ve ürkütücü olur. Bunun tersi olmaz mı? Olur ama düşünceleri iyi olan bir insanı uykusundan uyandıra-

cak derecede şiddetli olmaz. Bu bakımdan rüyalar adeta insanın ahiret hayatı gibidir.

Genelde insanın gündüzü neyse gecesi de öyle olur. Bu da "Dünya hayatı nasılsa ahiret hayatı da öyle olur" kuralının minyatür bir uygulaması gibidir. Gündüzü emniyet içinde geçen bir insanın rüyaları da güzel olacaktır. Gündüzü cennet olanın gecesi cehennem olur mu? Olmaz. Çünkü insanlar genellikle rüyalarında kendi düşüncelerini görürler. Düşünceleri güzel olanlar güzel, çirkin olanlar ise kötü, kâbuslu rüyalar göreceklerdir.

Düşünceleri daima iyi olmasına rağmen ehl-i tevhidin de zaman zaman kötü rüyaları olur. Bunun nedeni, tevhidde her şeyin bulunması ve en üst mertebelere çıkış kadar, en alt mertebelere inişin de zorunlu olmasıdır. Bu durum tahterevalliye binmek gibidir. Bir bakarsın en üsttesin, bir bakarsın en aşağı inmişsin. Yukarıdayken yüksek düşüncelerin etkisiyle güzel rüyalar gören ehl-i tevhidin, aşağı indiği andaki rüyaları da o mertebelere göre olacaktır.

İnsanların gördükleri rüya, genelde iç âlemlerinin yansıması olduğundan Uşşakiler rüyaya çok önem verir ve rüyasında deve veya manda gördüğünü söyleyen bir saliki derhal istiğfara yöneltirler. Çünkü iyi rüyalar yukarı âlemlere, kötü rüyalar ise aşağı âlemlere aittir diye kabul edilir.

Rüyada büyük zâtların görülmesi, ya onların tenezzülünü yahut da rüya görenin yükselip o seviyeye ulaştığını gösterir. İnsanlar nasıl bu âlemde farklı mertebelerde bulunuyorlarsa manevi âlemde de farklı mertebelere sahiptirler. Öyle olduğu için de insan, bu alemde nasıl kendi seviyesindekilerle irtibat halinde ise o âlemde de yine kendi seviyesine uygun kimselerle ilişki içinde olacaktır. Bu esasa itibar edenler (ki bunların başında evvelce de söylediğimiz gibi Uşşakiler gelir), rüyalara çok değer verir ve saliklerinin gelişimini onların gördükleri rüyalarla takip ederler. Çünkü bilirler ki rüyalar insanın kendi âleminin yansımasıdır.

Rüyada görülen harp gemisi insanın kendi vücududur. Çünkü vücudun bir ucu süfliyetin, diğer ucu ulviyetin zirveleri-

ne kadar uzanır. Bu sebeple de vücut ulviyet ve süfliyetin savaş alanıdır. Hatm-i meratib edenler şeytanlarını müslüman ettikleri için bu dünyalarını da süfliyetten kurtarmışlardır.

Rüyalarda zaman zaman dünyada bulunmayan garip yaratıklar da görülür. Bunlar, şu anda olmasa bile yaratılmış ama günümüzde nesli tükenmiş yaratıklardır. Fotoğraf negatifleri manevi âlemde mevcut olduğu için zaman zaman bunlar da rüyalarımıza dahil olur.

Büyük zâtlarda rüya "sadıka"dır. Hazret-i Peygamber, altı ay rüya görmüş ve bu rüyalarının hepsi gerçekleşmiştir.

Rüya bu âlemin değil, misal âleminin malıdır. Misal ise hayaldir. Gelip geçici olduğuna göre rüya da bir gölgedir. Asılda ise gelip gitme yoktur. Gelip giden her şey gölgedir ama asıl olmazsa o gölge de olamayacağı için o da önemlidir.

Rüyaların tümü sadıka veya varide karakterinde olamayacağı için rüyada görülenlerin tefsiri gerekir. Onun için "Rüyalarınızı iyiye yorumlayanlara tabir ettirin" buyurulmaktadır. Bunun nedeni de tabii, insanların mutlu yaşamalarını sağlamaktır.

Her şeye rağmen rüya konusunu pek fazla önemsememekte fayda vardır ve bu hususta

Düşe düşüp aldanma / Düşe saplanıp kalma
Hakk'tan başka ne vardır / Tabire muhtaç ola

denmiştir.

RUH - BEDEN İLİŞKİSİ

Özet olarak "Beden ruhun kesafet kazanmış halidir" diye nitelendirilebilir. Nasıl buhar yoğunlaşınca su, su kesafet kazandığında buz halini alıyor ve aşağı seviyelere iniyorsa, ruh da yoğunlaştıkça aşağı âlemlere inip yeni isimler almaktadır. Buhara su veya buz demek ne kadar yanlış olursa bedene de ruh demek o kadar yanlış olur. Bu durumun daha kolay anlaşılabilmesi için "İnsan manen, yani ruh olarak buhar gibiydi. Allah'tan (sıcaktan) biraz uzaklaşınca su (hayat) haline geldi. Hayatiyet etkisiyle biraz daha uzaklaşınca iyice soğuyup buz olarak (beden) göründü" demek mümkündür. Onun için "Beden

ruhtan ayrı değildir ama bedene ruh demek de doğru değildir" diyoruz.

Beden kesifleşmiş, katılaşmış ruhtan ibaret olduğu halde bunu neden idrak edemediğimiz sorusu akla takılır. Nedeni, zamandan âna geçemeyişimizdir. Her insan, sonunda mutlaka zamandan âna geçecek ve bu gerçeği idrak edecek, yani aslına kavuşacaktır. Bu şuna benzer: Güneş daima (ân-ı daim) vardır ama biz onu günün belirli bir bölümünde, yani gündüzleri görür, gece olduğunda görmeyiz. İşte zaman dediğimiz de böyledir, biz de böyleyiz... Ruh devamlı, beden ise geçicidir ve gölge mesabesindedir. Bu gölge uzayıp kısalabilir ama uzasa da, kısalsa da aslı yine ruhtur ve sonunda mutlaka aslına dönüp onu idrak edecektir.

Beden ruhun bağıdır. Ruh bedenden kurtulmak, o bağı atmak ister. Fakat biz kafeste yaşamaya alıştığımız için ölümden korkuyoruz. İnsanın alıştığı ortamdan kopması zordur. İnsan askerliğe, hattâ hapishane hayatına bile alışıyor da ayrılacağı zaman üzülüyor. Öyle değil mi?

İnsan bedeni bir cam şişe gibidir. Kimse onu kırmadan içinde ne olduğunu bilip göremez. O camın içindekini yaratan renksizdir. Biz o nurun gölgesinin gölgesiyiz. İçimizdeki de aynı gölgedir. O gölgenin beden camına vurması cama bir renk vermektedir.

Can Allah'ın nuru, beden ise o nurun gölgesidir. Gölge olan o bedenin, iş yapabilmek için istirahat etmesi şarttır. Gece de bunun için yaratılmıştır. *"Geceyi dinlenme zamanı güneşi ve ayı hesap aracı yapan O'dur"* <6-96 > ayeti bunu ifade etmektedir.

Uyku, bir nevi gaflet olarak nitelendirilir. Lakin o gaflet olmasa beden istirahat edemez ve ertesi gün çalışamaz. Dünya âleminin imar edilebilmesi için bu gaflet de lazımdır.

Uyku "yarı ölüm hali" olarak nitelendirilir. Ama beden uyuduğunda dahi ruh hiçbir zaman uyumamakta, bu süre içinde aslına uzanmaktadır.

Daima latif olan üstün, kesif olansa madundur. Öyle olduğu için de kesafet daima alta çöker. Kelime-i Tevhid'deki Lâ, ke-

sif olana ait keyfiyetleri içerdiğinden onlardan kurtulmaya çalışılır. Kesafetten kurtulmadan latif olana ulaşılamaz.

İnsan ne kadar kesafette kalır ve kesafetini izhar ederse, O'ndan o kadar uzaklaşmış olur. Aslında kesafet de O'nun kemâlâtıdır ama letafet gibi değildir. Bu ikisi arasındaki fark, buhar ile buz arasındaki fark gibidir. İnsan, bedeniyle kesafetin son noktası olan buza benzer ve kemâlâtın son noktasında bulunur. Beden denen bu yapı ervahın dondurulup trilyonlarca hücreye dönüştürülmüş hali veya ruhun buz tabakası gibidir. Buzlaşmış olan bu beden sonunda yine parçalanıp eriyecek ve letafet âlemine dönecektir. Bu nihai geçişte sıkıntıya düşmemek için fikir âleminde şimdiden letafete geçmekte fayda vardır.

Allah insana bu sureti neden veriyor?

Suret dediğimiz, Huda'nın trilyonlarca zerreden (hücreden) yazdığı bir yazıdır. Buna "Hatt-ı Huda" denir. Bir süre sonra tüm zerreleri yine dağılıp gidecek olan bu yazının en tanıtıcı tarafı insanın yüzüdür. Yüz, insanın içinin açılıp meydana çıkmasını sağlayan yeridir. Bu aynen, Kur'an'ın Fatiha ile açılmasına benzer. Nasıl Fatiha Kur'an için bir miftah (anahtar) ise insanın yüzü de o kişi için bir anahtardır. Çünkü insan kitabını o yüz açar ve insan, ancak yüzüne bakıldığında tanınabilir. Yüzü örtülü bir kimseyi, geri kalan her tarafı açık bile olsa, tanımak imkânsızdır. Kimlik yüzdür. Onun için Allah'ın sureti Rahmandır. Besmele'de Rahman'ın önce yazılmasının nedeni de budur.

"Beden ruhun dondurulmuş halidir" dendiğinde onu ruh denen mektubun zarfı olarak düşünmek de mümkündür. Burada değerli olan mektuptur ama o mektup, zarfsız yerine ulaşamayacağı için zarf da mektupla beraber kıymetlenmiş olur. Zarfı veya bedeni biz yaratmadığımıza göre ona ihanet etmeye de hakkımız yoktur. İntihar etmek, bu nedenle emanete hıyanet olarak düşünülür ve dinen yasaklanmıştır. Tevrat'ta intihar edenlerin imansız gideceği yazılıdır. Kur'an'daki *"Allah hainleri sevmez"* <8-58> ayeti bunu ifade eder. İntihar edenler, bir sahipleri olduğunu bilmediklerinden bu ihaneti gerçekleş-

tirirler. Halbuki Sahip, maddeye de, mânâya da nâzırdır ve bu nezaretini biz insanlarla hayata geçirir.

Allah, bir çiçeğe bile nâzırdır. Zira O nezaret etmese çiçek çiçek olamazdı. O çiçeğin çiçek olabilmesi için görevlendirilen meleklerin kimi yapraklarını, kimi köklerini, kimi kokusunu, kimileri de çiçeğini meydana getirmektedir.

Her şey sirettedir, içtedir, özdedir ama bu öz görülemez. Görülebilmesi için bir kaba ihtiyacı vardır. Nasıl bir içki içinde durabileceği bir bardağa, şişeye veya fıçıya muhtaçsa, siret de durabileceği bir kaba, bir kılıfa muhtaçtır. Bu kalıba "beden" dendiğini ve onun Allah tarafından verilmiş bir emanet olduğunu biliyoruz. İçkiyi içebilmek için nasıl kadehini kırmamak gerekirse, ruhun kadehi olan bedene de aynı itinayı gösterip onu da iyi muhafaza etmemiz lazımdır. Eğer böyle yapılmazsa o beğenmeyip şeytan diye nitelendirilen nefsi zaman içinde terakki ettirmek imkânsız hale gelir.

İnsan bedeni, her şeyiyle dengede olduğu zaman sıhhatlidir. Örneğin ateşi, tansiyonu, nabzı, solunumu, salgı bezlerinin çalışması normal hudutlarda olacaktır ki kişinin sağlıklı olduğundan bahsedilebilsin. Bir başka açıdan bakıldığında, insan bedenini devamlı olarak 37 derecede yanan bir kalorifere benzetmek mümkündür. Ateşi biraz yükselse her şeyinin dengesi bozuluverir ki bu bozukluğa "hastalık" diyoruz. Ateşin düşmesi halinde de durum aynıdır.

Bedenin elle tutulduğunu düşünürsek bunun âfaktaki karşılığının madde olduğunu söyleyebiliriz. Ruhun âfaktaki karşılığı da enerjidir. Bu durumda madde, tekâsüf etmiş enerjiden başka bir şey olmayacaktır. Yoğunluğu fazla olduğu için madde dibe çökmüştür. Çünkü yoğunluğu fazla olanın dibe çökmesi bir fizik kuralıdır. Bu kuralın en pratik ispatı, şişe içindeki durgun suyun dibinde oluşan tortu veya suyu boşaltılan havuzların dibindeki toprak kalıntılarıdır. Bu kalıntılara rağmen üstteki suyun temiz olduğu görülür. Bu, tortusundan arınmış, temizlenmiş suyu içerken bile çok kere içinde mikrop kalmıştır diye kaynatıyor yahut klorluyoruz.

İnsan da böyledir. Ruhu yahut manevi varlığı arı-duru ol-

duğu halde bunun tortusu olarak düşünülen bedeni, az da olsa, mutlaka tortulu olacaktır. Zaten görünüp elle tutulmasının nedeni budur.

Aslen ruh olan insan, yüksek âlemlerden inerken değişik katmanlardan etkilenip az da olsa kirlenmiştir.

Hal böyle olunca insanın kendine "Madde veya tortu olup dibe çökmek mi, yoksa mânâ veya arınmış olarak yükseklerde kalmak mı daha iyidir?" diye sorması gerekir. Bu soruya verilecek cevap, ikinci şıktır.

Ancak alınan cevaba rağmen, bu işi yapmak o kadar kolay değildir. Çünkü insanın manevi varlığı yükselmek isterken bedensel ihtiyaçları onu aşağıda kalmaya zorlamaktadır. Bu durumda yükselmek isteyen, tortudan arınmak, saflaşmak zorundadır.

Toprak ve insan devamlı olarak birinden diğerine değişim ve dönüşüm içindedir. Toprak insan olduğu zaman toprağın özü beden olarak meydana çıkmakta, insan toprak olduğundaysa özü toprakta dağılıp gizlenmektedir. O öz, daha sonra yine topraktan insan meydana gelmesinde aktif rol oynamaktadır. Çünkü o öz, kâinat yokken de vardı ve zuhuru kâinat olduğu için orada gizlenmişti. O öz, kâinatta tekmil olarak Hazret-i Peygamberde toplanmıştır. Bizdeyse ondan sadece birer katra vardır.

Beden, topraktan gelmiştir ve sonunda yine çözülüp toprak olacaktır. Ama işe vücuttan başlamak gerektiği için biz de öyle yapıyor ve dört unsurdan (aslında pek çok elementten meydana gelmiş olmasına rağmen, eskiden beri kolaylık olsun diye dört unsur dendiği için biz de öyle kabul ediyoruz) ibaret olduğunu ve bunlar olmazsa hayat olamayacağını söylüyoruz. Böyle yapmamızın nedeni, insanın bedeni sağlam olmadığı takdirde ne ibadetinden, ne düşünce sistematiğinden, ne de iş ve aile düzeninden hayır gelecek olmasıdır. Onun için biz "Önce sıhhat" diyoruz.

İnsanın sıhhati yerinde olduktan sonra, Allah *"Merhametlilerin en merhametlisi"* <7-151> olduğu için güneşin ışınlarını verirken "Bunu seviyorum, bunu sevmiyorum" diyerek

ayırım yapmayışı gibi her şeye rahmetini indirecektir. Çünkü ihata-yı külliyesiyle her şeyi kapsamıştır. Bu âlemde iyi ve kötü, kemâlât-ı ilâhinin izharı için insanda toplanmıştır. Bir şiirimde *"Nur ile zulmetten yoğurmuşlar seni / Canını nur, anla zulmet bu teni"* deyişimin nedeni budur.

Ten veya beden kesafet âlemine ait olmakla beraber, aslı yine mânâdır. Çünkü bildiğimiz gibi ruh latif âlemin malıdır. Bunu bir nevi gaz olarak kabul edebiliriz. Bu gazın yoğunlaşması sıvı, sıvının sertleşmesi de katılığı, yani bedeni meydana getirir. Bunların hepsinin mayası birdir. Allah "Her şeyin hayırlısı orta düzendir" kuralına uyan suyu *"Her şeye sudan hayat verdik"* <21-30 > diye tavsif ettiğinden tasavvufta su, ilim olarak nitelendirilmiştir. Nasıl su olmadan hayat olmazsa ilim olmadan da zâtiyat olmaz.

Aslına bakılırsa ruh da, beden de Allah'tandır ama alt mertebelerde olan beden yine bu alt mertebede kalacağı halde üst mertebelere ait olan ruh geldiği yere, Allah'a dönecektir.

"İnsanın neresi ağrırsa canı oradadır" diye bir söz vardır ve doğrudur. Çünkü can ve beden birbirinden tamamen ayrı şeyler değildir ve beden, evvelce de söylediğimiz gibi, mânânın -ki buna can veya enerji de diyebiliriz- tekâsüf etmiş (yoğunlaşmış) şeklidir. Burada, enerji candır ve insan vücudunda kalori ile hesaplanır. Kalori sıcaklık, sıcaklığı veren vücuttaki yanma, yanmayı meydana getiren de havadaki oksijendir. Oksijenin kanla doku hücrelerine taşınması orada gıdaların yanmasına ve sonuçta ısı üretilmesine neden olmaktadır. Vücuda hava girişi engellendiği takdirde yanma ve enerji üretimi duracağı için yaşam son bulur. Bundan sonra çözülme başlar.

Çözülmede, vücudun dörtte üçü su olduğu için o bölüm suya karışır. Toprak olan (metal ve mineral) dörtte biri çürüyüp toprak olur. Havası zaten son nefesle çıkmış, ateşi de havasızlıktan sönmüştür. İşte bedensel ölüm budur. Bunu ileride daha geniş olarak anlatacağız.

Ancak insanda bir de can denen mânâ vardır. Bu da sevdiklerinin yanına, yani insana, insan-ı kâmile gidecektir. Eğer o can gittiği yeri bilir ve tanırsa mesele yoktur. Ama buradayken

tanımamışsa, o zaman *"Kim ki dünyada kördür ahirette de kör olacaktır"* <17-72> hükmü geçerli olacağından, *"Hiç kör ile gören müsavi olur mu"* <6-50> ve *"Hiç bilenle bilmeyen müsavi olur mu"* <39-9> hükümleri de işlemeye başlar. Burada, çok ince düşünülmesi gereken yerler vardır. Çünkü görülene "Allah'tır" dense, Allah bir esma ile sınırlandırılmış, "değildir" dense inkâr edilmiş olur ki bu konuda Tenzih-Teşbih bahsinde yeterli bilgi verilmişti.

İnsan, beden ve ruh olarak, içinde kuş bulunan bir kafese benzer. Beden, ruh adı verilen kuşun kafesi gibidir. Esas olan kuştur ve o kuş kafes olmasa da vardır. Kafes, o kuşun uçup kaçmamasını temin eder, yani onu hapseder.

İnsanların gidecekleri yer gönül âlemidir. Ölümden sonra bedenin ne olacağı malumdur. Ancak beden deyip de küçümsememek lazımdır. Zira içindeki maya veya ışıktaki yansımayı, içine konan sıvıyı dışına sızdırarak, onun ne olduğunu belli eden küp misali temin eden, bu bedendir. Beden, bir kemâli sakladığı zaman tasvip görür. Nitekim Hazret-i Muhammed'de peygamberlik mayası doğuştan itibaren mevcut olduğu halde kırk yaşına gelip kemâle erinceye kadar o mayayı yine bu beden muhafaza etmiştir. Onun için bedenin esas görevi içindeki aslı saklamaktır. O asıl geliştikçe kemâlâtını veya ışığını bu beden vasıtasıyla yayacaktır.

Bunu bir hamura benzetmek mümkündür. Hamur yoğurulup açılmaya başlandığı zaman halen hamurdur. Ama yavaş yavaş açılıp şekillendikçe ondan ne olacağı, yani kurabiye mi, yufka mı, kadayıf mı, baklava mı, börek mi yapılacağı belli olmaya başlar.

İnsan da böyledir. İçinde bir maya vardır. Gelişip mertebeleri ilerledikçe konuşmaları, açıklamaları ve ifade ettiği fikirleriyle ne olacağı anlaşılmaya başlar. Ama bunu ancak arifler anlayabilir. Çünkü Allah onlara *"İlimde rüsuh sahibi olanlar"* <3-7> hükmü ile, gelişen bir insanın duruşundan, hareketinden ve davranışlarından ne durumda olduğunu anlayacak bilgi ve sezgiyi bahşetmiştir.

Evvelce "Âfak enfüsün yansımasıdır" demiştik. Bunu biraz

daha açıklamak için "Madde mânânın yansımasıdır" diyebiliriz. Burada "Âfak mı enfüsten, yoksa enfüs mü âfaktan çıkmıştır?" sorusu akla takılır. Buna verilecek cevap "Âfak enfüsten çıkmıştır" olacaktır. Bizim *"Kalbin aksi kâinat / Kalp içinde sırr-ı zât"* diyerek ifade ettiğimiz gerçek budur. Çünkü âfakın aslı yumurtadır. Yumurta çatlamış ve içinden kâinat tohumu çıkmıştır. Yumurtanın çatlaması diye nitelendirilen olaysa *"Ol"* <3-47> emridir.

Enfüs ve âfakın her ikisi de belirli dengelere sahiptir. Bu dengenin en güzel örneği, insanın yaşayabilmesi için iç ve dış basınçların eşitlenmesi gereğinin bilinmesidir. Uçaklarda kabin içi basıncının ayarlanması, hattâ uzaya gidenlerin dünya ortamını oraya taşımaları bunun sonucudur. Aynı durum denizaltılar için de geçerlidir. Çünkü bu basınçlar ayarlanmazsa ne uçakların, ne de denizaltıların o farklı basınçlara dayanması beklenemez. Uzaydaki insanlar da bir an o basınçsız ortamda kalıverseler tüm damarları çatlayıverir.

Kitaplarda âfakın nasıl yaratıldığı yazılıdır. Ben daima enfüsle ilgilenirim. Çünkü bize lazım olan budur. Âfakla ilgilenmek isteyenler astronomi kitaplarını açıp istedikleri bilgileri alabilirler.

Enfüs bir bakıma hayal, bir bakıma da ayn-ı hakikattir. Çünkü "Lâ ilâhe" enfüs ile âfakı bildiren keyfiyettir. Bunun Lâ'sı kendisi, İlâhe'si âfakıdır. Hakk nazarında ise bunların her ikisi de gölgeden ibarettir. Tek varlık "İllâllah"tır. Hal böyle olmasına rağmen enfüs ve âfak birbirinden ayrı değildir. Ama "Ha benim bedenim, ha kâinatın bedeni, hepsi birdir" diyemeyenler, bunları ayrıymış gibi algılarlar. Bu durumun daha kolay anlaşılması için şöyle bir misal verebiliriz. Musluktan akan sudaki mikropların öldürülmesi için suya az miktarda klor konur. Bu klorlama işlemini her fert ayrı ayrı yapabilecekken bu işi belediyeler üstlenmiş ve tüm fertler için tek elden yapmaya başlamıştır. Fertler kendi düşünce mikroplarından kurtulmak istiyorlarsa fikirlerini kendileri klorlamak zorundadır. Aksi halde kendi mikroplu suları kendilerini zehirleyip hasta edebilir. İşte olayın âfaktan enfüse ve enfüsten âfaka ge-

çirilmesi budur. *"Biz ayetlerimizi enfüste ve âfakta gösteririz ki, onların hak olduğunu açıkça görüp anlayabilesiniz"* <41-53> ayeti bunu anlatmak için nazil olmuştur.

İnsan batılda zehirlenir. Zehirlenince de kendi kendini mahveder. Zehirlenme âfakta olursa şirar-ı nas (savaşlar) doğar. Çünkü harplerin nedeni, cemiyetlerin zehirlenmesidir.

İnsanlar zaman zaman kötü düşüncelerini asılsız iddialarla ortaya atıp panik yaratırlar. Örneğin, Halley kuyruklu yıldızının dünyaya çarpacağı yahut harp çıkacağı şeklindeki söylentiler böyledir.

Halkın sesi, Hakk'ın sesidir. Halk iyi düşüncelere sahipse Hakk'ın düşüncesi de iyi olur. O zaman da yıldızın dünyaya çarpması bahis konusu olmaz. Halkın düşünceleri kötü olursa o düşüncelerin gerçekleşmesi imkân dahiline girer ve harpler çıkabilir. Çünkü kâinat da, insan da aslında düşünceden, yani mânâdan ibarettir. Görünen et, kemik vb. bu düşüncenin elbisesidir. Bu sebeple daima iyi düşünmek ve her şeyi iyiye yormak gerekir. Zira "Rüyalarınızı iyiye yorumlayanlara yorumlatın" buyurulmuştur. Bunun sebebi sözün vücut bulmasıdır.

Her şey gibi kâinat da bir düşünceden, Allah'ın düşüncesinden, ilm-i ezelisinden meydana gelmiştir ki bu düşünceye tasavvuf dilinde "a'yan-ı sabite" dendiğini biliyoruz. Küntü kenz denen ilâhi hazinenin yeri burasıdır. Çünkü Allah, kendini görmek istediği için kâinatı yaratmıştır.

İnsan için de durum böyledir. Herkes kendini kendinde görür. Bunun için gözünü yumması yeterlidir. İnsan gözünü yumduğunda kendini gelmişiyle, geçmişiyle, hattâ bu dünyadan göçmüş anne, baba, arkadaş gibi tanıdıkları ve sevdikleriyle bir anda gözünün önünde canlandırabilir. Çünkü bunların hepsi kendindedir.

İnsanın bu kendindekileri istediği zaman zuhur âlemine getirip onlarla görüşebilmesi ve sonra tekrar geldiği yere, yani düşünce âlemine gönderebilmesine eskiden "Hakk'tan geldi, Hakk'a gitti" veya "Mânâdan geldi, mânâya gitti" yahut *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> denir ve orada bırakılırdı. Bunların tümünün anlamı, "Allah'tan geldik,

Allah'a gidiyoruz"dur. Bunları daha kolay anlatabilmek için biz "düşünce" demeyi tercih ediyoruz.

Düşüncenin eski dildeki karşılığı tefekkürdür. "Bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten hayırlıdır" sözü, düşüncenin değerini göstermektedir. Çünkü düşünce her şeyin başıdır. İcatlar dahil her şey düşünceden meydana çıkar.

İcat, bütûn (iç) âlemindeki bir şeyi zuhur âlemine (görünür aleme) getirmek demektir. İcat edilen şey, önce düşünce âleminde hesabı kitabı yapılarak oluşturulur, sonra zuhur âleminde ortaya çıkarılır. Burada mucidin mümin veya kâfir olması önemli değildir. Çünkü mümini de, kâfiri de Allah'ın kuludur ve O'nun nazarında bu özelliklerin fazla önemi yoktur. Allah, tüm kullarına düşünceyi ihsan etmiş, tüm kulları da onun bu ihsanından nasiplenmiş, pay almıştır. Allah'taki bu ilk yaratılış düşüncesine "akl-ı küll" denir. Bu akıldan nasip alanlara da insan adı verilir. Akıldan nasip almamış canlılara insan denmez. Çünkü insana mükellefiyet verilmesinin nedeni, bu akıldan pay almış olmasıdır. Bu konuya ileride akıl bahsinde daha geniş yer vereceğiz.

Güzel düşünce akılla olur. Kimin aklı fazlaysa düşünceleri de güzeldir ve bu güzellik bedene de yansıdığı için annelere hamileliklerinin dördüncü ayında çocuk canlanacağı zaman güzel şeyler düşünüp güzel şeylere bakmaları tavsiye edilir ki çocukları güzel olsun. Böyle söylenmesinin nedeni maddenin mânâdan meydana gelmesidir. Mânâ güzel olursa, madde de güzel olacaktır.

Metafizik, yani mânâ, fiziği doğurmuştur. Mânâ ilme tenezzül etmiş, sıfat olan ilim de tenezzülle fizik olan eşyayı oluşturmuştur. Onun için fizik metafiziğe, yani madde mânâya elbise olmuştur. Bunun en mükemmel örneği de insandır. İnsan olmasaydı Allah'ı kim bildirecekti? Allah, ilmini bize ita ettiği için biz kâinatı ölçüp biçebiliyoruz.

İnsan, ruhaniyette ne kadar ilerlerse ilerlesin bedene ihtiyacı vardır. Eğer benim bedenim olmasaydı siz bu sohbetleri duyup dinleyebilir miydiniz? Benim de sohbetleri devam ettirebilmek için bedensel gereksinmelerimi karşılamam şarttır.

Aksi halde ölmem gerekir ki bu durumda da sohbet etmem mümkün olmaz.

İnsan madde âleminden geçmeden mânâya ulaşamaz. Bunun ispatı, uykuya dalmadan rüya görülememesidir. "Ölmeden evvel ölün", "Bir an önce nefsaniyetten kurtulun" demektir.

Nefis ve ruh birbirine aynadır. Ruh esas, nefis ise onun süsleridir. Süse takılıp kalan, ruha ulaşamaz. Ruh, merkep olan nefsin üzerine binen bir binicidir. Nefse değer veren, Nasreddin Hoca'nın fıkrasındaki gibi eşeğini sırtına almış olur.

Nefis, uysal bir merkep olduğu için bize uyar. Ama inatçı merkepleri uysallaştırmak için zora sokup yormak gerekir. Şeriatın amacı, bu zorlukları bedene yükleyip onu uysallaştırmak ve ruhun emirlerine uyup onun, üstüne binmesine itiraz etmemesini temin etmektir.

İnsanın insan olması, nefsini emmareden kurtarıp aziz hale getirmesi demektir ki Peygamberimiz bu durumu "Ben şeytanımı Müslüman ettim" hadisiyle anlatmıştır.

İnsan bedeni geçici olduğu gibi bedensel zevkler de geçicidir. İnsan, o an için ne kadar zevk alırsa alsın bir süre sonra mutlaka inkâra yönelecektir. Örneğin, çok güzel bir yemek yiyerek karnını doyuran insan bir süre sonra yine acıkacaktır. Ayrıca insanın bir yemek yeme kapasitesi vardır. Yemek ne kadar leziz olursa olsun bir an gelir ve insan doyar. Daha fazlasını yiyemeyeceği için de önüne konanı reddeder. Ama moral veya manevi zevkler böyle değildir. İnsan ne doygunluk hisseder, ne de bir süre sonra o zevki reddedip inkâra sapar. Güzel bir sohbetin bitmesini kim ister? İşte "Rabbim ilmimi ve anlayışımı arttır" dileği buradan çıkmaktadır.

İnsan kemâle geldiğinde mânâyı da, maddeyi de reddetmemeye başlar. Bunun nedeni, ikisi arasındaki farkın mertebelerden kaynaklandığının anlaşılmasıdır. Her insan varlığın maddisini de, manevisini de sever. Çünkü varlık izzetiyet, yokluksa zilletiyettir. İzzetiyet de, zilletiyet de insan için olduğu halde daima izzetiyet tercih edilir.

Bazen fazla para insanın başına dert açabilir. Bunun ör-

neklerini bir anda piyango veya totodan zengin olanlarda görüyoruz. Onun için biz daima orta düzen taraftarıyız. Ama orta düzen de herkes için farklıdır. Şöyle ki, bir onbaşı da orta düzene dahildir, bir yüzbaşı da, bir korgeneral de... Çünkü her üçünün de üstünde ve altında elemanlar vardır. Bunu sivil hayatta da aynen uygulamak mümkündür. Çünkü herkes ve her kesimin bir orta düzeni vardır. Zenginin iflası, fakirin zenginliği gibidir. Peygamberimizin "salât-ı vustâ" dediği budur.

MÂNÂ VE MADDE

Mânâ latiftir ama onun da kendi içinde gözle görülmeyen değişik kıvamları yahut kendine göre mânâ ve maddesi vardır. Şöyle ki, bizim görünmez âlem veya nurani âlem dediğimiz âlemler bile ilâhi âlemin yanında kesafet sayılır. Dini musikimize ilâhi denmesinin nedeni, onun ilâhi âleme ait olmasıdır.

İnsan, müsemmaya (asıl olana) mir'at (ayna) olan bir varlıktır ve herkese alâ meratibihim (mertebesine göre) verilmiş zevkler vardır. Örneğin, kimine müdrikât verilmiş ve akıl kapıları açılmış olduğu için konuştuğu yerleri gezip mânâ âleminde dolaşabilmekte ve bunları sohbetleriyle anlatmaktadır. Yazıya, fotoğrafa sığmayan şeyler başka türlü nasıl anlatılabilir?

Mânâ bir anlamdır. Bunu anlatabilmek için maddeden örnekler vermek icap eder. Çünkü başka türlü anlatmak imkânsızdır. Onun için biz de hep bu yolu izliyor ve mânâyı anlatmak için maddi misaller veriyoruz. Bunu yaparken de hiçbir zaman maddesinin de, mânâsının da kendinden gayrı olmadığını unutmuyoruz.

Mânâ maddede tecelli eder ama görünen yine mânâ değil, hayaldir. Çünkü mânâ akıldır ve görülmez.

Her mânâ, madde şeklinde meydana çıkmak ister. Buna "meyl-i zâtî" denir. Kesret âleminin ortaya çıkması da, cem mertebesinde mânâ olan varlığın hazret-ül cemde kendini göstermesi de bu zatîmeylin sonucudur. Mevlid'de

Cümle âlem yok iken ol var idi
Yaratılmıştan gani cebbar idi

beyitiyle kastedilen de, *"Nereye bakarsanız Allah'ın yüzü ora-*

dadır" <2-115> ayetiyle anlatılmak istenen de bu gerçektir. Çünkü görünenler hayaldir, surettir.

Asıl olan mânâdır. O mânâ kesafet kazanarak görünür âleme gelmiştir. Yine, geldiği mânâ alemine dönecektir. Örneğin, oksijen görünmez âlemin malıdır. Havada bulunduğu için bize hayat veriyor. Oksijen aynı zamanda suyun da hayat verici komponentini oluşturmaktadır. Onun, görünmez âlemin malı iken görünür âleme gelebilmesi için soğuması, yani aslından biraz uzaklaşması gerekir. Çünkü bir şeyin soğuyabilmesi için aslından uzaklaşması gerektiği genel bir kuraldır. Oksijen de aslından uzaklaştıkça soğumuş, adeta üzüntüsünden ağlamıştır ki bu ağlayışına biz yağmur diyoruz. Yağmur ise bitkiler âleminin rahmetidir. Bu rahmet nedeniyle sema baba, toprak anne ile birleşmiş, izdivaç yapmış ve sonuçta hamile kalan toprak anadan çıkan bitkiler bize gıda olmuştur.

Bu işi biraz daha derine götürürsek bizim kendi kendimizi yediğimizi söylememiz de mümkündür. Çünkü onların tümünün aslı bizdik.

Su, aslından biraz daha uzaklaştığında akıcılığını da yitirip buz haline gelmektedir. Buzu çözense sıcaklıktır.

Onun için nasıl buza bakıldığında aslını düşünerek "Buhardır" demek doğru olmazsa insana da bu âlemdeki haliyle O'dur demek mümkün değildir. Ancak " Kuldur" denebilir. Kul ise "O'ndanım" diyebilir.

Burada, insanın bir özelliğini tekrar zikretmek gerekir. İnsan, başı arşta, ayağı ferşte olan bir yaratıktır. Eğer kişi bu âleme gelip ferşte kalmakta devam ve inat ederse arşa yükselme imkânını yok eder.

Isınan her şey katılıktan kurtulur. İnsanın ısınması için ise aşk gerekir. Aşkla ısınıp katılıktan kurtulan, letafete doğru ilerler ki bu da asıl olana yaklaşmak demektir. Burada çalışma sıcaklık, dinlenme ise soğukluk olarak nitelendirilir. İnsanların dinlenmek için kendi bulundukları muhitten uzaklaşmalarının nedeni de budur.

Mânâ, âlem-i gaybe, madde ise âlem-i şahadete aittir. Bunların ikisi de insanda birleşmiştir. *"O, öyle bir Allah'tır ki ken-*

dinden başka ilâh yoktur, gaybı ve aşikârı bilir, O rahman ve rahimdir" <59-22> ayeti bunu anlatmaktadır.

İnsanda madde kapısının açılması da, kapanması da biraz zordur. İnsanın bu kapıyı kapatıp mânâ kapısını açabilmesi, nefsine hoş gelen şeylerden yavaş yavaş kurtulmasını gerektirir. Bunun için de çalışıp çabalayıp nefsi aşırı yük altına sokmak ve kımıldayamaz hale getirmek lazımdır. "Devin öldürülmesi" denen olay budur. Çünkü biz devi öldüremezsek o dev bizi devamlı olarak dünya âlemine sürükleyecek ve mânâ âlemimizi köreltmeye devam edecektir. Bunu başardığında da karşımıza geçip kandırdığı ve cennetten uzaklaştırdığı için alay edecektir.

Akıl da, can da birer mânâdır. Bunlar olmazsa beden bir işe yaramaz. O halde hâkim unsur mânâdır. Mânâ Allah'ın eli, madde ise hamurudur. Allah'ın "Ben Âdem'in hamurunu kırk gün yoğurdum" sözünü bazıları Allah'ın eli varmış gibi düşünürler. Halbuki bir başka yerde de "Sevince de: Onun duyan kulağı olurum, o benimle duyar, gören gözü olurum, o benimle görür, eli olurum, o benimle dokunur,.ayağı olurum, o benimle yürür" buyurmaktadır. İnsan bedensel gözüyle kilometrelerce ilerisini görebiliyorsa, mânâ veya basiret gözüyle neleri görmez...

Basiretle bakan her şeyi görür ve bu görüşü yılların hükmüne tabi değildir. İnsanın bedensel gözü de görür, kalp gözü de görür. Ama birinci gözle görüşte, içte daima bir şüphe olduğu ve bu nedenle o görüş tam bir görüş sayılmadığı halde basiret için böyle bir durum bahis konusu değildir. Tabii, basiret gözünün açılabilmesi için önce inkârdan kurtulunması gerektiğini söylemeye hacet yoktur.

Mânâ canlıdır. Bu mânâ, evvelce kelam bahsinde anlattığımız gibi sözle ifade edildiği için söz de canlıdır ve vücut bulur. Tabii sözün, bilenin ağzından çıkması şartıyla... Zaten bilmeyenin sözüne laf denir ve onda bir şey yoktur. İçi boş tohum gibi... Böyle bir tohumun meyve vermesi beklenemez. Onun için "Özsüz sözsüz bu âlem bir anda târâc (talan) olur" demiştim. Benim size azar azar maya verişimin nedeni, özünüz olsun ve

sözünüz söz olsun diyedir.

Bu mayayı alan hamur mutlaka kabaracak, içinizde bir şeyler olmaya başlayacaktır. Ancak mayalanan hamurun iyi kabarabilmesi için sıcak bir yere konması gerektiğini de unutmamak lazımdır. İnsanda sıcaklığı sağlayan aşk ateşidir ve bu ateş olmazsa maya etkisini gösterip hamuru yeteri kadar kabartmayacaktır.

Kâinatta hiçbir şey devamlı değildir. Elektrik bile bir ölüp bir dirilmekte ama bu ölüp dirilmesi gözümüzün algılayabileceğinden daha hızlı olduğu için fark edilmeyip devamlı zannedilmektedir. Bu âlemin her zerresinde nefy-ü ispat vardır ama çok çabuk olduğundan biz fark edemiyoruz.

İnsandaki uzun devran "teamül çarkı", kısa devran ise "tekâmül çarkı" olarak bilinir. Teamül çarkı, insanın zuhur âlemine gelişine, tekâmül çarkı ise mânâya dönüşüne kadarki süreyi kapsar.

Mânâ pozitif, madde ise negatiftir ve bu ikisi adeta birbirine zarf ile mazruf gibidir. Mazruf, zarf olabilir. Burada mazruf ile kastedilen ruh, zarf ile kastedilense bedendir. Aranan mazruftur. Bazı durumlarda mazrufun değerine göre zarf açık bırakılabilir. Ama içinde çok değerli bir mektup varsa, o zaman zarf sıkıca kapatıldığı gibi bir de üzerine mühür vurulur. Bu mühürlerin sayısı zarfın içindekinin değerini gösterir. Allah'ın içe bakışı ve Sakal-ı Şerif'in kırk kat bohça içinde muhafaza edilmesi, hep içindekinin değerinden ötürüdür.

Sakal-ı Şerif'in kırk kat bohça içinde saklanması Hazret-i Peygambere gösterilen sevginin ifadesidir. Ama kılına saygı göstermek bir işe yaramaz. Önemli olan, O'nun gönlüne girebilmektir.

Madde âleminde şehik ve zefir yapmayan, yani nefes alıp vermeyen hiçbir şey yoktur. Çiçekler de solunum yapar. Hem de gece ve gündüz farklı şekilde... Gece karbondioksit verir, gündüz ise oksijen... İşte gece verdikleri karbondioksit nedeniyle yatak odalarına çiçek konması tavsiye edilmez.

Madde ve mânâ âlemleri bir kabe kavseyn (birleştirilen iki yay) oluşturur. Çünkü birinden diğerine gidiş ve dönüş vardır.

Kabe kavseyn madde âleminde de vardır. Örneğin, benim Tire'den İstanbul'a gelmem ve buradan tekrar Tire'ye dönmem kavseynin tamamlanmasıdır.

Bugünkü teknolojik gelişim mânânın maddeye aksetmesinin sonucudur. Neticede ortaya çıkan maddi gelişmeler, mânânın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunu kısaca "Günümüzde mânâ-madde alışverişi gelişmektedir" diyerek ifade etmek de mümkündür. Çünkü bugün kullanılmakta olan bilgisayarlar fonksiyon bakımından, kısmen de olsa, insan beyninin ve zekâsının yerini almaya başlamıştır. Bunun bir anlamı, çağımızda mânânın, yani akılla yapılacak işlerin, maddeye devredilmesidir. Bu, insanın kısmen rahatlamasını ve işinin kolaylaşmasını sağladığı için asr-ı saadete gidişteki adımlardan biri olarak kabul edilebilir.

Mânâ maddeye muhtaç değildir ama madde her zaman mânâya muhtaçtır. Onun için sıkışınca hemen "aman" denir ve mânâdan yardım dilenir. Aslına bakıldığında, mânâ ve madde bir bütündür. Bu bütünün ikiye ayrılıp tekrar birleşmesi, devamlılığı sağlamaktadır. Ayrılışta iç ve dış olarak karşımıza çıkan ve içte kalanı görülmediği için birbirine zıt gibi görülen her şey, esas itibariyle bir bütündür. İç ve dış dediğimiz kısımlar ise bu bütünün birer yarısıdır. Madde ve mânâ da böyledir ve her ikisi de tek başına yarımdır. İkisinin birleşmesiyle bütün oluşur. Tıpkı gece ile gündüz ve hüvezzahir ile hüvelbâtın gibi... Hüvezzahir, O dışta demektir. Hüve, O; zahir, dışarıda demek olduğuna göre hüvezzahirin anlamı, O dışarıda olacaktır. Hüvelbâtın da, O içeride demektir.

Kâinatta madde veya mânâdan kâh biri, kâh diğeri hakim olur. Yazın gündüzlerin, kışın de gecelerin uzayıp güne hakim olması gibi... Bu durumu asırlar içinde maneviyat ve maddiyatın hakim oluşunda da müşahede etmek mümkündür. Günümüzde maddiyat ağır bastığı için çağımız "uzay çağı", "bilgisayar çağı" veya "elektronik çağ" diye isimlendirilmekte ve teknolojik ilerlemelere sahne olmaktadır. Bir süre sonra, yavaş yavaş maneviyat ağır basmaya başlayacaktır ki bunun işaretleri günümüzde belirmeye başlamıştır.

RUHUN VE BEDENİN TEMİZLENMESİ

Tasavvuftaki ateşte yanma meselesi bayağı zevkli konulardan biridir. İnsanın temizliği iki şekilde olur. Biri bedenin temizlenmesidir, diğeri ise ruhun...

Beden, dış etkenlerle temas sonucu kirlendiği için sabun ve suyla temizlenir.

Ruhun kirlenmesi ise kalbe gelip giden misafirlerin, yani kötü düşüncelerin orada yerleşmesiyle olur. Bu düşünceler, insanın istediği ve davet ettiği misafirler değildir. Davet edilen misafirin gelmesi için dünya hayatında olduğu gibi önceden evin temizlenmesi, derlenip toplanması, dağınıklığının giderilmesi icap eder. Temizlik ve düzenleme tamamlandığında insan huzur ve selamet bulur. Bu temizlik için gerekli olan şey ise ateştir. Ama bu ateş bildiğimiz alevli ateş değil, "aşk ateşi" adı verilen alevsiz ateştir. Bir şiirimde

Fâniya bu aşk böyledir zâhir
Ateşte yanan buldu selamet

demekle anlatmak istediğim husus budur.

Eskiler, bu anlatılanları ifade için yanardağlarda bulunduğunu iddia ettikleri "semender" adı verilen bir canlıyı misal göstermişler, hattâ onun tüyünden yapılan bir mendilin padişaha hediye edildiğini ve padişaha mendilin suyla değil, ateşe atılarak temizleneceğinin söylendiğini hikâye etmişlerdir. Tabii, bunlar hep rumuzdur ama her rumuzla anlatılmak istenen bir gerçek vardır. Çünkü hakikatin biri kevnuniyet âlemiyle, diğeri mânâ âlemiyle ilgili olan iki yönü vardır.

İleriki bahislerde maddi ve manevi temizlik konularında da geniş malumat verilecektir.

AKIL

AKIL NEDİR?

Akıl, insana insan dedirten öğrenme, bilme, anlayabilme ve düşünme yeteneği anlamına gelen, elle tutulup gözle görülemeyen ve fotoğrafı çekilemeyen bir nurdur. Türkçesi ustur. Akıllı, uslu demektir. Birine "Uslu dur" dendiğinde ondan akıllı olması istenir. Zaten önemli olan isim değil, o isimle kastedilen varlıktır.

Aklın ve onun timsali olan Cebrail'in bir adı da "namus-u ekber"dir. Zira aklı olmayanın namusu da olmaz. Onun için akıl, Allah'ın insana verdiği en büyük nimettir ve insan etiyle, kemiğiyle değil, aklıyla değer kazanır.

Allah, insanı kendisi için yaratmıştır. İnsan eti ve kanının haram olmasının nedeni budur. İnsan, Hakk'ı yiyen bir canlıdır ama sonunda Hakk'ın da onu yiyeceğini çok iyi düşünüp hatırdan çıkartmamak gerekir.

Ayakları üzerinde yürüyen canlıya hayvan denir. İnsanı hayvandan ayıran vasıf, Allah'ın kendisine bahşettiği akıl nurudur. İnsanda olan akla müdrike dendiğini biliyoruz. Müdrikenin iki ucu vardır. Bir ucu ulviyete uzanır ve kişinin kalbinde güzel bir hal hasıl eder. Diğer ucu ise süfliyete uzanır ve sonuç sefahat âlemidir.

Aklı süfliyete uzananların dünya yaşamları kendilerinden korkmakla geçer. Kara para sahipleri bunun en güzel örneğidir. İnsan ahirette düşünce âleminde yaşayacağından bu âlemdeki korkularını oraya taşıyacak ve orayı da burası gibi korkulu hale getirecektir. İşte buna "azap", "cehennem" veya "nâr" denmektedir. Karşıtına "ferah", "cennet" veya "nur" dendiği gibi...

Bu iki durumun ikisi de Hakk'tır ve güneşte nârın da, nurun da bulunuşu gibidir. Güneş hem yakar (nâr), hem de aydın-

latır (nur). Ayda güneşin bu iki vasfından sadece biri vardır. Ay sadece aydınlatır. Yakıcılığı yoktur. Çünkü o aynadır. Bu konudan evvelce kısaca bahsettik. Hazret-i Muhammed'i anlatırken daha geniş bir şekilde izah edeceğiz.

Akıl son derece hızlı hareket ederek insanın tüm ömür safhalarını bir saniyeden daha kısa bir süre içinde gözünün önüne getirebilir. Bir an içinde insan çocukluğunu, çocukken yaptıklarını, hattâ bir sopayı at yapıp onu bacaklarının arasına alarak koştururken ata bindiğini zannettiğini gözünün önünde canlandırabilir. Ama ileride ne olacağını akılla bilmek imkânsızdır.

İnsanın bir özelliği de Yemen taşı veya ceviz ağacı gibi gördüğünü içine alabilmesidir. Bu özelliğe "hafıza" adı verilir. Kişinin hafızası kuvvetli ise içine aldığı bu görüntüyü uzun süre, tüm canlılığıyla muhafaza edip yeri geldiğinde "Filancayı şu zaman, şurada, şunu yaparken görmüştüm" diyebilir. Hafızası kısmen zayıf olan bir kimse ise aldığı görüntünün üstü kısmen örtülmüş olduğu için "Onu gördüm ama nerede, ne zaman ve ne yaparken gördüğümü hatırlayamıyorum" der.

Hafıza denen bu yetenek kişiye Allah vergisidir. Bazı kimseler, hafızaları çok kuvvetli olduğu için duyduklarını uzun zaman, unutmadan saklayabilirler. Böylelerine halk arasında "ayaklı kütüphane" derler. Bunlar arasında bir de hafızasına yerleştirdiklerini çok güzel ifade etme yeteneğine sahip olanlar vardır ki onlara da "deryadil" denir. Böyleleri derinlere dalıp çıkarttıkları mânâları güzel sözlerle anlatma yeteneğine sahiptirler.

Tekrarlanmayan sözler zaman içinde yavaş yavaş hafızadan silinip unutulmaya yüz tuttuğundan insan için "İnsan unutma mahallidir" denmiştir.

Unutma yeteneği insan için çok önemlidir. Bu yetenek olmasa insan hayatı çok zorlaşırdı. İnsan aklının nisyanla malûl oluşu Allah'ın insanlara büyük bir lütfudur. İnsan "Bu da geçer" diyemeseydi yaşamı çok zor olurdu. İnsanın bir yakınının ölümünü duyduğunu düşünelim. Bunu duyan kişi ilk duyduğu anda şok olur. Bu şok etkisini ilelebet aynı şiddette devam ettir-

se o kişi yaşayabilir mi? Belki yaşar ama hayattan zevk alabilir mi? Tabiatıyla alamaz. Bu şok zaman içinde tesirini yavaş yavaş azaltıp kaybettiği için kişi tekrar normal yaşantısına dönebilmekte ve yine hayattan zevk almaya başlamaktadır. İnsanın istediği anda, istediği kişiyi hayalinde karşısına getirip onunla konuşabilme yeteneği de bu hususta yardımcı olmaktadır. Çünkü yok oldu zannedilen kişinin yok olmadığı, dostunun gönlünde yer ettiyse sağ olduğu ve istendiğinde düşüncede bulunabileceği bilinmektedir. Bunu anlatmak için "İnsanlar ölmez. Ölen hayvandır." denmiştir.

İlk yaratılanın en son gitmesi bir kuraldır. Onun için insan, ilk yaratılan olduğu halde, bu âleme en son gelmiştir. Beyinde en son kapanan hücreler ilk açılanlardır. Bunakların yarım saat önce yediklerini hatırlayamayıp çocukluklarını hatırlayabilmelerinin nedeni budur. Çünkü çocukluklarında açılmış olan hücreler en son kapanan hücreler olacaktır. Bu durum insanda uzağı yakına getirmektedir.

Bunama denen olay, zekâ kapılarının perdelenmesidir. Kullanılan bir zekâda kolay kolay perdelenme olmaz. Onun için kafayı daima çalışır durumda tutmak lazımdır ki bunama olmasın. Bu sebeple çocukluktan itibaren zekâyı geliştirme egzersizlerine başlamakta fayda vardır ve bunun en basit yöntemlerinden biri onlara satranç öğretmektir. Çünkü satranç, zekâ kapılarını açan bir oyundur.

ZEKÂ NEDİR?

Aklın filtre edilmiş, selektörden geçmiş, temizlenmiş, tezkiye edilmiş (iyilik vasfı kazanmış) haline "zekâ" denir. Akıl zekâ haline gelmezse, her zaman kötülüğe kayma şansı vardır. Onun için kötü insanlarda fazla zekâ bulunmaz. Allah böylelerini zeki yaratmamıştır. Onlardaki akıl şeytanın ihsanı olduğu için "şeytanet" diye isimlendirilir.

Zekâ, zekiyyeden (temizlik, haslık) gelir ve nefs-i safiye veya nefs-i naciye ile aynı şeydir. Türkçe karşılığı saf, arı, duru olmuş akıl demektir. Zeki de, aklını saflaştırmış, arı, duru hale getirmiş kimse demektir.

Bu açıklamalar da gösteriyor ki insan konuşurken kelimelerin anlamını tam olarak bilmeli ve onları yerinde kullanmalıdır. Böyle yapılmazsa anlam ters anlaşılabilir.

İnsanda zekâ, akl-ı evvelden yaratılan kâinatın çamuruna bulaşmış olduğu için akl-ı maaş seviyesinde ve gaflette kalmıştır. Onun için sadece hayvaniyetle uğraşmaktadır. Tezkiye edilip tekrar zekâ seviyesine gelmeye başladığında kişinin feraseti artmaya başlar.

Her kabın bir istiab haddi (alım kapasitesi) vardır. Dolduğu takdirde daha fazlasını alamaz. Ama zekâ istiab haddi olmayan veya sonsuz olan bir kap olduğu için ömür boyunca içine ne doldurulursa doldurulsun doldurulanlar ancak onun alım kapasitesinin yüzde onbeşini işgal edebilmektedir. Onun için zekânın istiab kapasitesini ancak Allah bilebilir ve O doldurabilir. Böyle olduğu için de Allah *"Allah kimseden ona bağışladığından daha fazlasını istemez"* <65-7> demekte ve kulunun istidadına göre verip onun kapasitesinin üstüne çıkmamaktadır.

Gaflet, tefekkür noksanlığından ötürü insanın kendi alayişine dalıp o alayişle ilgilenirken gerçeğin farkına varmaması yahut daha basit bir deyimle iyi ve kötüyü ayırt edememesidir.

Ancak insandaki alayiş Allah'ın alayişi olursa gaflet olmaz. Gaflette olmayan bir insanın yaptıkları da suç değildir. Zira her yaptığı emirle yapılmıştır. Nasıl her padişahın bir celladı olur ve o cellat padişahın emriyle kafa uçurduğu zaman kimse onu suçlayamaz ama aynı cellat, emir almaksızın, kendi kafasına estiği için kafa uçurmaya kalktığında cezalandırılırsa, bu da öyledir. Yani Allah kuluna bir görev vermiş ve onun ifası için gerekli olan amel emirle gerçekleştirilmişse kul suçsuzdur. Ama kul, görevi onu yapmak olduğu halde, aynı işi emirsiz yaparsa bu kez suç işlemiş olur.

İnsan beyni levh-i mahfuz gibidir ama kapalıdır. Allah isterse bunu açar. Açma işini de ya içten bizzat kendisi yapar veya dıştan mürşit, doktor vb. gibi vasıtalarını kullanarak bısıfâtihi yapar.

Zekâ kapılarını açacak olan Allah'tır. Bu nedenle Yâ Fet-

tah ismi müritlere ders olarak verilir. Zekâ kapılarının hem maddi, hem de manevi yönden açılması için "Ey kapıları açan, benim kapımı da hayırlısıyla aç" demek gerekir.

İlim, ancak beyindeki zekâ kapılarının açılmasıyla kazanılabilir. İnsanın beyin fonksiyonları tam olmazsa, yani zekâ kapıları açık değilse o kişinin bir şey yapması mümkün değildir. İnsanın beyni normal çalışacaktır ki orada oluşan fikir ve düşünceler maddi aleme aktarılabilsin. Bu aktarılış, düşüncelerin söze veya yazıya dökülmesiyle olur. Kapıları kapalı olanlar, düşünseler bile bu düşüncelerini dışarıya çıkaramazlar.

"Zekâ kapıları" diyoruz. Nedir bu zekâ kapıları? İnsan beynindeki altmış trilyon hücrenin algılama kapasitesidir. Bunların bir kısmı genetik olarak dolu gelir, bir kısmıysa bu âlemde doldurulur.

İnsan beynini bal peteği olarak algılamak mümkündür. O peteklerdeki bal bazen zehirli olabilir ve yiyeni zehirleyebilir. Onun için peteklerimizi zehirli değil, zehirsiz balla doldurmak için çaba harcıyoruz.

FERASET NEDİR?

Akıl, zekâ, feraset, hepsi aynı şeyin değişik mertebelerde aldığı isimlerdir. Bunlardan akıl, Allah'ın insanlara bahşettiği bir nur; zekâ, bu nurun tezkiye edilip üst âlemlere yönelmiş hali; feraset ise zekânın, beden atına binmiş, onu kontrolü altına almış şeklidir. Halk arasında "Zekâ keramete kıç attırır" diye bir söz vardır. Bunun dini karşılığı da "Müminin ferasetinden korkulur" hadisinde yerini almıştır.

Akıl bedene hakim olursa mesele yoktur ama tersi olur da beden akla hükmederse o zaman felaket olur. Çünkü bu durumda emri veren nefistir ve adına "nefs-i emmare" denir. İnsanı fenalığa sevk eder.

İnsanlarda işaretle anlaşma içte kalmıştır. Buna feraset denir. Ferasetin halk arasındaki anlatımı "Leb demeden leblebiyi anlar" sözüdür. Allah, insana konuşma yeteneği verdiği için biz bu yeteneğimizi kullanıp konuşmadan anlamaya pek önem vermiyoruz.

Feraset, anlayışta öne geçme demektir. İnsan geliştikçe zekâsı o kadar ilerler ki adeta her tarafı göz gibi olur, her tarafı akıl kesilir. İş baştadır ama gelişim tamamlanıp her tarafa yayıldığı zaman, Hazret-i Peygamber için söylendiği gibi, insanın her tarafı nur olur. Bu hale gelmiş olanlar, her yönleriyle karanlığı yok eden bir ışık halini alır ve başkaları da bu ışıktan istifade etmeye başlar. Bu ışığın adının ilim nuru olduğunu söylemeye herhalde gerek yoktur...

Bu nuru görenin ona doğru koşması ve onun etrafında pervane olması tabiidir. İnsana güzellik veren de zaten ondaki akıl nurudur. Bu nuru ona veren Allah'tır. Çünkü insan kendi başına hiçbir şey yapamaz.

Feraset veya firaset, zekânın incelmiş ve hızlanmışına verilen isimdir. Kelimenin lügat mânâsı, izan ve idrakin şiddetli olması, halden anlama yeteneğinin güçlü olmasıdır. At, insana en yakın canlı olduğundan bu isim de ondan alınmış ve feraset kelimesi feres'ten türetilmiştir. Feres, çok hızlı giden at, bundan türetilen feraset ise hızlı çalışan akıl demektir. Kur'an'da Allah'ın bir gününün bir yerde bizim bin yılımıza, bir başka yerde ise elli bin yılımıza tekabül ettiği yazılı olduğuna göre zekânın süratini buradan çıkartmak mümkündür. Çünkü akıl ânda olan bir keyfiyettir. A'mak-ı Hayal isimli kitapta, zekâ için

Ey zekâ bizler senin mir'atınız
Nokta sensin biz senin âyâtınız
Kıblegâhsın, secde-i Mabud'sun

denmekte ve böylece hem zekânın değeri, hem de itibarın zekâya olduğu anlatılmaktadır. Allah, insana tezkiye edilmiş bu aklı vermeseydi insan düşünüp Allah'ı bulabilir miydi? Bulamazdı elbet. O zaman da insan hayvanlar gibi hisleriyle hareket eden canlılar arasında, yani hassase âleminde kalırdı. Onun için kapıları açanın Allah olduğunu ve açılan bu kapılar arasında dünya kapıları gibi ahiret kapılarının da (ki buna zekâ kapıları demek de mümkündür) bulunduğunu daima hatırda tutmak gerekir.

Halk arasında geri zekâlılara "saf" denir. Bu hatalı bir ta-

birdir. Çünkü saflık, zekâsı feraset derecesine gelmiş, arınmış, incelmiş olanlara verilmesi gereken bir sıfattır.

Aklı gelişip zekâ ve feraset noktasına varanlarda "Müminin ferasetinden sakınınız, zira o aziz ve celîl olan Allah'ın nuruyla nazar eder" kudsi hadisinin mânâsı zuhur eder. Bunun anlamı, "Onlar Hakk nazarıyla bakar" demektir. Bu nazarla bakanlar edep dairesine girmişlerdir.

İnsan zekâsını gergin bir tele benzetmek mümkündür. Tel ne kadar uzun olursa, titreşimi de o kadar fazla olur. Bir hallaç telini düşünelim. Tokmağın vurulmasıyla telde oluşan titreşimi insan, parmaklarıyla bile hissedebilir. İşte tecelli-i ilâhi titreşimleri de böyledir. Kişinin zekâsı ne kadar fazlaysa titreşimin etkisi de o kadar fazla olur. Amaç, rahata ve huzura kavuşmaktır. Rahat ve huzur ise bu titreşimin durmasıyla mümkündür. Lakin titreşimin durması mümkün değildir. Çünkü tam "Durdu" dendiği anda ikinci bir tecelli tokmağının darbesiyle tekrar başlar. Bu nedenle "İnsana dünyada rahat yoktur" denir.

AKLIN ÖZELLİKLERİ

Akıl bedensel bir fonksiyon değildir. Böyle olduğunu anlamak için insanın çevresine bakıp bedensel bir hastalığı olmaksızın ayakta dolaşan genç, yaşlı bir çok kimsenin akli melekelerinin iflasa gitmiş olduğunu görmesi yeterlidir. Şizofreni, bunaklık ve diğer pek çok akıl bozuklukları bunların örneklerini oluşturur. Bu da gösteriyor ki Allah, insanın aklını alıverdiği anda beden hiçbir işe yaramıyor.

Düşünce, beyin hücrelerindeki faaliyetin sonucudur. İnsan beyni Arş-ür Rahman'ın temsilcisidir. Ama O'ndaki asıl ve daimi, bizdekiyse emanettir.

Düşüncelerin değişmesi, bir nevi hücreden hücreye atlama olarak kabul edilir. Yani beyindeki bu hücreler arası atlamalar, insanın düşüncelerini değiştirmektedir. Bu değişiklikler bir mürşidin emriyle olduğu takdirde insan enaniyetten (benlikten) kurtulmuş olur.

Güzel düşünceler, aklın yüksek mertebelerinin malıdır.

"Ben akıllıyım" diyen bir insanın bu sözünün doğru olabilmesi için düşüncelerinin de güzel olması şarttır.

Biz, güzellik denince sadece yüz ve beden güzelliğini aklımıza getiriyor, maalesef, esas güzelliğin düşüncelerde ve huylarda olduğunu anlayamıyoruz.

Düşünceyi elle tutup gözle görmek mümkün değildir. Çünkü mânâdır. Bu mânâ uygulamaya konur ve sonuç elde edilirse maddileşmiş olur ki o zaman adı da "Hakk" olur. Bu noktayı, özellikle insana uygulandığında, çok çok iyi düşünmek gerekir.

İnsan akılla bilinir. İnsan da kendini akılla bilir. Akıl faktörünü yok ettiğimizde geriye sadece bir taş kümesi kalır. Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin bir arkadaşıyla gezerken kahvede oturanları gösterip "Şu mezar taşlarına birer Fatiha okuyalım" dediği rivayet edilir. Bu sözle kastedilen, Allah nurunu çektiğinde hepimizin birer taş olarak kalacağı gerçeğidir. Çünkü insanı insan yapan, akıl ve o aklı kullanabilme yeteneğidir. Kendini bilmeyen insan, canlı bir mezar taşı gibidir. İnsanın bu durumdan kurtulabilmesi için ya kendini bilmesi ya da kendini karşısındaki bir aynada görmesi lazımdır. Bunun başka çaresi yoktur. Mezar taşlarının sadece başa veya hem başa, hem ayak ucuna konması bu durumu sembolize etmek içindir.

Bir konuyu anlatmak için şeriat erbabı âfaktan, hakikat erbabı ise enfüsten misal gösterir. Onun için "sema" dendiğinde hocalar gökyüzünü, bizse insanın düşünce âlemini kastederiz. Onların devamlı olarak yanılmalarının nedeni budur. Arş-ür Rahman da, sema da, gök de, gökten nazil olanlar da bu kafanın içindedir, tüm sema katları da buradadır. Bu gerçeği şimdiye kadar hiç kimse bu kadar açık bir şekilde ve sade bir dille anlatmamıştır. Anlattıklarımız bu kadar açık olmasına rağmen yine de fikren açık olanlara açıktır. Bu durum aynen Hızır'ı arayan adama, karşısında duran Hızır'ın, bir boğumu kısa olan parmağını göstererek "Onu işaret parmağının bir boğumunun eksikliğinden tanıyabilirsin" dediğinde adamın "Ha anladım, ben onu arar bulurum" deyip "Sensin" diyememesine benzer. Adamın anlayamayışının nedeni, çok aşağı mertebelerde olması ve bir türlü üst mertebelere çıkamamasıdır. Tabii bu işte, üst mer-

tebelerde olanların onu aralarına almak istemeyişlerinin de rolü vardır.

Nedir bu üst mertebeler? İnsanların zekâ seviyeleri, beyin fonksiyonlarıdır.

Zaman zaman beyninin alt mertebelerini kullananlar arasında, üst mertebelerdeymiş gibi görünmek için hırsızlık edenler olur. Kur'anda böyleleri için *"Üst mertebedekiler onları taşlarlar"* <15-18> denmektedir. Onun için her durumda Allah'a sığınmaktan ve O'nun nasip ettiğine rıza göstermekten başka yapılacak bir şey yoktur.

Zaten alim ile arif arasındaki fark da birincinin bilmesine karşılık, ikincinin görebilmesidir. Eğer kişi kâmil bir zât ise görebilmesi mümkün olur. Nasıl mı? Kendisi yok olarak... Aranan da budur ve ben bunu *"Sen çıkarsan aradan / Kalır şeksiz Yaratan"* diyerek anlatmaya çalışıyorum.

AKL-I KÜLL NEDİR?

Hocalar "Kur'an dördüncü semaya toptan nazil oldu. Sonra zamanı geldikçe Cebrail tarafından oradan azar azar indirildi" derler. Ama dördüncü semanın ne olduğunu söylemezler.

Dördüncü sema, ilk yaratılış olan akl-ı külldür ve insan-ı kâmilin aklıdır. Kur'an, yirmi üç yıl içinde oradan, akl-ı küllün sembolü olan kendi Cebrail'i tarafından Hazret-i Peygambere indirilmiştir. Yani, Hazret-i Peygamberin kendi akl-ı küllünden, beşer olan Muhammed'in aklına nazil olmuştur. Bu nuzül, kendinden kendine olan bir haldir. Burada, akl-ı küll olana "Hâlik", bu âlemde görünene de "mahluk" demek gerekmiştir. İşte Hazret-i Peygamberin *"Ben de sizin gibi bir beşerim"* <41-6> demesinin nedeni budur.

Bu durumu daha başka bir ifadeyle "Akıl önce Allah'taydı ve O'nda olduğu için hâlikti. Zuhur edince mahluk oldu ve mahlukun içinde gizlendi. Sonunda yine O'na dönecektir" diyerek anlatmak da mümkündür.

Sema dediğimiz, insanda (enfüste) beyin fonksiyonlarının yüksek kısımları, âfakta ise fezadır. Bunun fezadaki en üst noktasına "arş", insandaki en üst noktasına ise "arş-ür rah-

man" denir. Arş-ür rahman, akl-ı külle erişen insanın zekâ yüksekliğidir. Bu mertebeye gelenlerin akıllarından geçirdikleri kâinatta oluşmaya başladığı için böyle zâtlara "sahib-i zaman" denir. Sahib-i zaman olan zât her devirde bir tanedir ve Allah'ın mir'atıdır (aynasıdır).

İnsanı genç tutan akıl nurudur. Genç kelimesinin bir anlamı da hazinedir. Bir insanın gençliği mânâ âlemiyle ilgilidir. Manevi gençlik, insanın bedenine de sirayet edip insanı ileri yaşına rağmen genç ve dinç gösterir. Onun için daima zarfa değil, mazrufa bakmak lazım gelir.

Allah "Ben önce aklı yarattım" demektedir. Bu ilk yaratılan akla "akl-ı evvel" denir. Bu akıl kâinatı kapsamış, herkes nasibi kadarını bundan almıştır.

Akl-ı evvel'de kötülük yoktur. Daima iyiliğe, hayra çalışan bir akıldır. Bu akıl en büyük mühendistir. Öyle olmasaydı kâinat meydana gelebilir ve kâinattaki bu düzen kurulabilir miydi? *"Muntazamdır cümle ef'alin senin / Hikmetine aklı ermez kimsenin"* beyitiyle anlatılmak istenen budur. İnsanlar çalışıp, akl-ı külle yaklaştıkça cehaletten uzaklaşır, dış âlemlerini de, iç âlemleri- ni de iyileştirirler.

Kur'an'da her şey rumuzlarla anlatılmıştır. Akl-ı küll denilen nokta Cebrail'dir ve Peygamberimizin aklıdır. Bu akıl, vahyi, aklı-ı küll olan kendi aklından, akl-ı küllün görünürdeki temsilcisi olan Muhammed'e, yani kendinden kendine bir bilgi nakli şeklinde intikal ettirmiştir. Miraç esnasında Peygamberimize refakat ederken bir yere geldiklerinde Cebrail'in "Bir adım daha atarsam yanarım" demiş olması, aklın hududunu da göstermektedir. Peygamberimizin onu o noktada bırakıp yoluna devam etmesi, bir nevi akıldan soyunma anlamındadır. İnsan, soyuna soyuna ulûhiyet âlemine yaklaşır. Oraya ulaştıktan sonra Allah'ın kendi kendine neler yapacağı hakkında bir şey söylenemez. Ancak burada "Bir an gelecek, asr-ı saadet yaşanacaktır" sözü vardır. Asr-ı saadet, mesut olunan bir devredir ve Allah'ın lütfuyla beşeriyetin, soyuna soyuna Allah'a vasıl olacağı anlamına gelir.

Akıl, bu âlemin malı, yani kabuk değildir. Allah'ın ilk ya-

rattığı nurdur ve Hazret-i Muhammed'e verilmiştir. Hazret-i Muhammed de bizim gibi insandır. Ama O, mümtaz yaratılmış ve kendisine verilen imtiyaz bir başkasına verilmemiştir.

Hazret-i Muhammed bir mayadır. O maya, Âdem dahil, hepimizde vardır. Çünkü o maya olmasaydı ne kâinat yaratılır, ne de biz bu âleme gelebilirdik. O maya sayesinde Âdem topraktan yaratılmış ve insan gelişmeye başlamıştır. Bu gelişim Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Hazret-i Peygambere kadar gelen, Kur'an'da 28, kimine göre 124.000, kimine göre ise 132.000 peygamberle ilerleye ilerleye, Hazret-i Muhammed'de kemalini tamamlamış ve *"Bugün dininizi tamamladım"* <5-3> ayeti nazil olmuştur.

Mürşitlere akl-ı küll nazarıyla bakmak lazımdır. Bu bakış suretten geçilip görünmeyene nazar etmek demektir. Öyle yapılmazsa, bu akıl kimseye nasip olmaz ve *"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır"* <2-115> hükmü kendini göstermez. Bizim aradığımız suretsizlik, yani ayna ortaya çıkmazdan önceki en üst âlemdir. Suret, aynayla birlikte meydana çıkmıştır.

Akl-ı küllün sembolü lâm harfidir. Bu harf, ilk yaratılan akla tekabül eder. Akıl, Allah'tan gelmiştir ve taayyün-ü evvelindir. Yaratılır yaratılmaz da tümüyle ortaya çıkmamıştır. Allah'ta vardı, ilk yaratılışla ortaya çıkmaya başladı ve halen de çıkmaya devam etmektedir. Aklın bu şekilde kendini göstermesine biz "icat" diyoruz. Allah "Ben gizli bir hazineydim" diyerek bir hazine olduğunu belirttiğine göre bu çıkış ilelebet devam edecektir.

İnsanda zihinsel faaliyeti yaratan, içindeki Hakk'tır. O, kendini bulmak için tefekkürü meydana çıkartmaktadır. Tefekkür, insanın kendini kendinde araması demektir. İnsandaki doğuşatlar, şiirler, nesirler ve verilen eserler hep O'nun etkisiyle olmaktadır.

AKLIN KULLARA BAHŞEDİLMESİ

Akıl, yukarıda da söylediğimiz gibi insanlara, gerçek Benlik'teki akıl olan akl-ı küllden taksim edilmiştir. Bunu Ahadiyet bahsinde verdiğimiz kırılan ayna örneğine benzer bir mi-

salle anlatmak mümkündür. Şöyle ki, geniş bir alana yayılmış bir su birikintisi üzerine (bir gölete) büyük bir kazan zeytinyağını boşalttığımızı düşünelim. Bu yağ milyonlarca parçaya bölünecektir. Büyük kazanı nokta-yı kübra olarak kabul edersek göl üzerinde oluşan küçük yağ habbecikleri de nokta-yı sugralar olacaktır. Bu nokta-yı sugraların her birine yansıyan benlik akılla görüldüğü için her fert gördüğü o benliği "Benim" diye nitelendirecek ve böylece, aslında Allah'ın olan benliğe sahip çıkmaya başlayacak yahut daha doğru bir tabirle, Allah'ın olan o benliği gasp edecektir. Herkes "Benim" dediği için sonuçta çatışma çıkacaktır. Nitekim de öyle olmaktadır. Bu yağ damlacıklarının her birini birer insan olarak kabul edersek insanlar arasındaki çatışmaların nedenini bulmuş oluruz.

Burada insanların bir türlü farkına varamadıkları husus, kendilerine verilmiş olan aklın aslında bir yansımadan ibaret olduğu ve kendilerinde misafir olarak bulunduğudur. Çünkü neticede o akıl *"De ki: biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> ayeti hükmünce aslına rücu edecektir. Onun için insanın kendine bahşedilmiş olan akla sahip çıkıp onu kendine mal etmesi ve "Benimdir" demesi şirktir. Bu dünyaya nice akıllılar, nice "Benim" diyenler gelip gitmiştir...

İnsanların bu gerçeği unutmuş olmalarının nedeni, ilâhi âlemden, yani manevi bir varlık durumundan beden elbisesini giyip bu âleme gelinceye kadar geçen milyonlarca yıl boyunca kâinatta yaptıkları uzun yolculukta asıllarını unutmuş olmalarıdır. Allah da bu durumu bildiği için zaman zaman peygamberler göndermek suretiyle insanlara "Kendinizi unuttunuz, aslınıza gelin" mesajını vermektedir.

İnsana akıl, papağanlıktan ve maymunluktan kurtulması için verilmiştir. Aklını kullanmasını bilemeyenler, taklitçilikten kurtulup insan olamazlar.

Taklitçilik, çocuklukta mazur görülebilir ama insan belli bir yaşa geldikten sonra bunu terk etmelidir.

Ben kimseye insanlıktan başka bir şeye heveslenmesini tavsiye etmem. Çünkü Allah, yüzsün diye balıkları, uçsun diye kuşları, koşsun diye atları ve diğer işleri yapsın diye de değişik

hayvanları yarattıktan sonra insanı, bunların tümünü yapabilecek özellikte yaratmıştır. İnsan yürür, koşar, yüzer, vasıtayla dahi olsa uçar. Ama insanı yaratırken ona verdiği bir vasıf vardır ki o vasfı hiçbir canlıya vermemiştir. Bu da akıl nurudur. Bu nedenle biz hayvanları taklide çalışacağımıza, aklımızı geliştirip insan olmaya çalışmalıyız. Yükselmek isteyen, aklının yolunda ilerlemelidir. İnsan akıldır. Gerisi boştur. Yenip içilen, ölüp dirilen, her an bir bölümü yok olup yeniden yapılan, yani "öldükten sonra dirilen" olup duran bedenimizdir. Ama insanı yücelten bedeni değil, aklıdır. Biz aklı sadece dünyaya has sanıyoruz. Halbuki akıl, esas olarak ahiretin malıdır ve oradan buraya verilmiştir.

İnsan bedenen ne kadar yücelirse yücelsin, ne kadar güçlenirse güçlensin, bir gün mutlaka biri çıkıp onu alt edecektir. Ama zihinsel yönden yükselenlerin yüksekliği ve gelişmişliği onlarla kalacak, onlarla gidecektir.

Bu sebeple akıl denen bu nur hem dünyaya, hem de ahirete hizmet etmektedir. Yaşadığımız bu süre, bizim dünya ile ahiret arasındaki berzahiyet devremizdir. Dünya hayatımız sadece burada kaldığımız süre ile kısıtlı olduğu için aklımızı sadece dünyevi işlere yöneltirsek öbür tarafa götürecek bir şey bulamayız. Halbuki esas kıymetli olan, oraya götüreceklerimizdir.

Yalnızca orası için çalışmak da doğru değildir. O halde hem burada bedensel rahatımız için, hem de oradaki ahiret yaşamımız için çalışmalıyız. Dünya beden, ahiret ise ruh demektir. Burada kaldığımıza göre bu kalış süresince dünya için de çalışma zorunluğumuz vardır.

Akıl, aslında bir nur, bir elmastır. O elmas *"Sonra onu aşağının aşağısına attık"* <95-5> ayeti iktizasınca (gereğince) çamura atılmıştır. Biz nasıl topraktan oluşmuşsak akıl da bize topraktan gelmiştir. Toprağa atılmış ve çamurlanmış bir elmasla işlenip mücevher haline getirilmiş bir elmas arasında cevher bakımından bir fark yoktur ama işlenme kabiliyeti olmasına rağmen işlenmediği için adeta bir tuğla gibi sadece ağırlık yapmaktadır. Bu ağırlığı atsak atamadığımız, satsak satamadığımız için sadece hamallığını yapıyor ve iki cami ara-

sında binamaz kalıyoruz.

Zaman içinde, bizdeki bu cevherin değerini bilip bize de bildirecek bir kuyumcu bulursak ve o kuyumcu, elmasımızı kabiliyetine göre temizleyip parlatır, fazla kısımlarını yontar, içiyle, dışıyla ışığı yansıtacak şekilde traşlayıp köşelendirirse o zaman taşıdığımız şey bir mücevher halini alır.

Dikkat edilirse, pırlantaların alt kısmı sivri bırakılmış, üst yüzü traşlanıp değişik yönlere bakan ufak düzlükler (fasetler) meydana getirilmiştir. İnsan bakınca sivriliği yok zanneder ama aslında üstü de sivridir. Sivrilik, sonsuzluğun ifadesi olduğu için insan üstten baktığında sonsuz değilmiş zannına kapılabilir ve ecelle düzleşip bitecek düşüncesiyle o üstteki sivrilikleri gözden kaçırabilir. Bazı insanların faset yüzeyi geniş olduğu için ömürleri uzun, bazılarınınkiyse bunun tam tersidir. Ama iş pırlantanın alt yüzüne geldi mi, orası daima sivridir ve sonsuzdur. Orada zaman yok, ân vardır ve orası parmağa takılan bir hatem (mühür) gibidir.

İnsan, aklıyla aile fertlerinin resmini veya evinin şeklini nasıl bir anda gözünün önünde canlandırabiliyorsa bir mühendis de yapacağı binanın planını ve maketini aynı şekilde zihninde canlandırabilir. İşte bunları sağlayan akıl, akl-ı evvel'dir ve insana oradan yansımaktadır. Yani insana okutturan, o akl-ı evvel veya akl-ı külldür. Bunun da bir sahibi vardır. "Ben önce aklı yarattım" sözü, onun bizim olmadığını da ifade etmektedir. Bunu anlayamayan, Allah'ın kendisine bahşettiği akla bilmeden sahip çıkıp kendisinin akıllı olduğundan bahsetmekte ama bir türlü o aklın kendisinin malı olmadığını idrak edememektedir. Bir an gelip aklın gerçek sahibi o aklı alıverse, o akıllı olduğunu iddia eden kişi donup kalıverir.

Allah, yaratılan değil, yaratandır ve sır noktasıdır. Biz yaratılanı, yani aklın ne olduğunu tam olarak bilemezken Yaratan'ı nasıl bilebiliriz? Aklın ilk yaratılan olduğunu bile Hazret-i Peygamberin sözlerinden, O'nun füyuzatından biliyoruz. Akıl, Allah'ın ilk yarattığı nurlardan biridir. Diğerlerinin nur, ruh ve kalem olarak kademelendirildiğini, her birinin değişik mertebeleri ifade ettiğini, kalemin yazıp *"Ol"* <3-47> diyerek nokta-

yı koyduğunu, faaliyetin bundan sonra *"Dilediğini yapar"* <85-16> ayetiyle başladığını, böylece harflerin meydana çıktığını ve neticede "Ol" emrinin yerine geldiğini, Hazret-i Peygamberden öğrendik. "Kün" emrinin ne ifade ettiğini ve nasıl gerçekleştiğini evvelki bahislerde anlattığımız için tekrarlamıyoruz.

Allah kullarına kendi aklından, yani akl-ı küllden birer miktar vermiştir. Kulların bu yavru akılla akl-ı küllü anlamaları mümkün değildir. Çünkü evvelce verdiğimiz örnekteki gibi, küçücük bir tencere kapağıyla koskoca bir kazanı örtmek olanaksızdır. Nasreddin Hoca'nın komşusundan ödünç aldığı kazanı iade ederken bir de tencere verip "Senin kazan doğurdu" deyişi, "akl-ı küll, aklı cüz'ü doğurdu" anlamındadır. Bu tip olayları misal vermeden anlatmak mümkün değildir.

AKLIN TEKÂMÜLÜ

Akıl, insana verilmek üzere ilk yaratılan mânâlardan biridir ve her şey o akılla yaratılmıştır. Bu mânâ, her âlemde biraz daha tekâmül ederek on sekiz bin âlemi dolaştıktan sonra Hazret-i Peygambere kadar gelmiş ve O'nunla zirvesine erişmiş, yani Kur'an olarak sunulup dinin "ekmeltü" (ikmal oldu, tamamlandı) olmasını sağlamıştır.

İnsanın bu gelişime dahil olma yolunun Hazret-i Ali'den geçtiğini evvelce "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır" hadisini izah ederek anlatmıştık.

Allah insana akıl nurunu kullanması ve o nurla kâinatı aydınlatması için vermiştir. Her şey Allah'ın verdiği şekliyle kalacak olsaydı, dağlardaki ahlatları (yabani armutları) da olduğu gibi bırakmak, aşılamamak gerekirdi. İşlenmeyip olduğu gibi bırakılan akıl da dağdaki ahlattan farksızdır. Güzelleşebilmesi, büyüyebilmesi için tıpkı ahlat gibi aşılanması lazım gelir.

Allah'ın verdiğine "hudayinabit", insan eliyle aşılanana da "hükm-i ilâhi" denir ki bu da bir sun-u ilâhidir. Verilen aklın ilerlemesiyle kâinat daha da güzelleştirilir. Tıpkı ahlatın aşılanıp armut haline getirilmesi gibi... Bu durum kul yapısının Allah yapısını güzelleştirmesi demektir. Kuldan işleyen Allah olduğuna göre kulun bu noktada kendine paye vermeyip kendisi-

nin Allah'ın bir aleti olduğunu idrak şarttır.

Çağımız zekâ çağıdır. Modern teknolojinin, özellikle televizyonların yaygınlaşması, çocukların zekâ gelişimini çok hızlandırmıştır. Eskiden küçük bir çevrede yaşayıp sadece o çevredekilerden duyduklarıyla bir şeyler öğrenebilen çocuklar, günümüzde televizyonlar sayesinde pek çok şey öğrenmekte, böylece o eski dar çevrede yetişenlerin zekâ seviyesini kat be kat aşabilmektedir.

Kullar, Allah'tan aldıkları aklı maddeye yansıtarak bilgisayarları meydana getirmişlerdir. Bu işte o kadar ileri gidilmiştir ki şimdi kendi yaptıkları bilgisayarlara bakıp kendileri de hayrette kalmaktadırlar. Peki, o bilgisayarları yapacak aklı ve ilmi onlara veren kimdir?..

Akıl, öğrendiklerini meleke yoluyla hafızaya kaydeder. Fikir daha sonra gelişir. Böyle olduğunu ben kendimden biliyorum. Şöyle ki, eski yazıda üstün ve esre kullanılmazsa yazılışı aynı olan bazı kelimeleri yanlış okumak mümkündür. Örneğin tabak ve tıpkı gibi... Ben öğrenciyken coğrafya kitabındaki "Dünya tıpkı portakal gibidir" ibaresini yanlış olarak "Dünya tabaki portakal gibidir" diye ezberlemiştim. On iki yaşında bu ezberimdekini tekrarlarken, tabak ile portakal arasında bir ilişki olamayacağını ve o kelimenin tıpkı olması gerektiğini fark ettim. Onun için düşünce mahsulü olan fikrin insanda o yaşlarda gelişmeye başladığını ve "Bana eşyanın hakikatini göster" dileğinin tefekkürle ilgili olduğunu söyleyebiliyorum.

Erken eren meyvede mutlaka bir hastalık vardır. Bir ağaç, yaprak yerine bol meyve vermeye başlamışsa onun zevali (sonu) yakın demektir. Aynı şekilde bir karıncanın kanatlanması ve insanda bazı bedensel arızaların çıkması da sonun yaklaştığını gösterir. Ama akıl için durum böyle değildir. Çünkü akıl bekâ âleminin malıdır. Bu nedenle ne kadar parlarsa o kadar bol ışık verir ve o kadar canlı olduğu anlaşılır. İnsanın çalışmasının amacı da bol ışık verebilir hale gelmektir.

MELEKE NEDİR?

İnsan öğrendiği veya ezberlediği bir şeyi unutmamak isti-

yorsa şuur altına iyice yerleşinceye kadar sık sık tekrarlamalıdır. Bilgi bir kez şuur altına yerleşti mi artık o kişide meleke haline gelmiş olur ve gerektiğinde melekler o bilgiyi bulunduğu yerden çıkarıp insana hatırlatmaya başlar. Hele bu bilgi yerleşimi çocuklukta olursa hiç kaybolmaz. Çünkü çocuklukta her yer gibi beyin de tertemiz, pırıl pırıldır. Bu sebeple çocuklara çok değer verip onları çok iyi yetiştirmek lazımdır.

Çocuklarda akıl berraktır, zekâ kapıları açıktır ve her taraf ışıl ışıl parlamaktadır. İnsan çocukluktan çıkınca aklı beşeriyet bulutlarının altına gizlenmeye başlar. Bu nedenle yetişkinlerin, unutmak istemedikleri şeyleri bir tarafa not etmeleri faydalı olur.

Ben çocukluğumda bir sayfa Kur'an'ı yedi kere okuduğum zaman ezberlerdim. Hattâ bazı sayfaları üç kere okumakla bile ezberlediğimi hatırlarım. O zamanlar beş, altı yaşlarındaydım. Ama şimdi benim yaşımdaki bir kimse ancak yetmiş kere okursa ezberleyebilir.

İnsan yaşlandığında da çocuk gibi saf ve pırıl pırıl olursa bir çocuğun zekâ parlaklığına sahip olabilir. Çünkü bu durumda "Bir Ben vardır bende benden içeri"deki Ben kendini gösteriverir ve böylece *"Havadan söz sarfetmez"* <53-3> ayeti tecelli ediverir. Bu tecelliye "intak-ı Hakk" adı verilir ve aslı, zaman zaman çocuklaşma olması veya *"Sen gönderilen peygamberlerin haberini aldın"* <6-34> ayetinin tecellisidir.

AKLIN FAYDALARI VE ZARARLARI

Bir an için insanı bir ev, aklını da o evin penceresi olarak düşünelim. Bu ev, pencerelerinin büyüklüğüne, perdelerinin ince veya kalın oluşuna, az veya çok açık yahut kapalı tutuluşuna göre ışık alacak ve aydınlanacaktır. Bir evin az veya çok güneş almasının faydaları da vardır, mahzurları da... Pencereleri çok ve büyük olan evler fazla ışık alır ama ısınma yönünden problem yaratır. Yazın fazla sıcak, kışın da soğuk olur. Bir ev ne kadar fazla ışık alırsa sıcak ve soğuk girişi de o kadar fazla olur. Bu nedenle böyle evlerde zaman zaman kapıları ve pencereleri kapatmak gerekir.

İnsandaki kapı ve pencereler nelerdir? İki göz, iki kulak ve ağız... Bu kapıları, oralardan girebilecek kötülüklere karşı durabilecek hale gelinceye kadar kapalı tutmakta fayda vardır. İnsan ne zaman o kötülüklere karşı yeterli direnci kazanırsa o zaman hepsini sonuna kadar açabilir. Çünkü iç ve dış sıcaklıklar eşitlenmiştir ve hiçbir zararına maruz kalmadan, dışarıdan gelen ışıktan istifade etmek mümkün olur. Yani dışarıdan gelebilecek kötülüklere karşı bir filtre oluşturulmuş ve böylece zararlı unsurlar etkisiz hale getirilmiştir. Bu durumda kapıları ve pencereleri sonuna kadar açmakta hiçbir mahzur kalmamıştır.

Bu hale gelebilmenin yolu, kâinatın bir sahibi olduğunu bilmekten geçer. Bu bilince varıldığında artık evin içi de, dışı da aydınlık yahut başka bir tabirle mamur hale getirilmiş olur.

İnsanın en değerli vasfı aklıdır. Bir insan ne kadar akıllıysa o kadar kazançlı çıkar. Dünya âlemi parayla, ahiret âlemi ise akılla döner. Kul, Allah'ı ancak akılla bulabileceği için akılsız insanların mükellefiyeti yoktur. Bunu idrak edemeyenlere "Akıllıdır" denemez ve böylelerinde akıl mevcudiyetinden bahsedilemez. Kâinatı da , ahireti de bezeyen nur akıl olduğu için ilim akılla elde edilir, mükellefiyet de aklı olana verilir.

Kimde akıl çoksa o Allah'a daha yakındır. Hazret-i İsa'nın akılsızlardan kaçışının bir nedeni de onların Allah'tan uzak olmalarıdır.

Her insan aklının fazlalığıyla orantılı olarak aydınlığa kavuşur. Mürşitler, pirân ve Peygamberlerin yapmaya çalıştığı şey, insanların zekâ pencerelerini genişletip onların daha çok ışık almalarını sağlamaya çalışmaktan ibarettir. Zekânın açılması da ilimle, bilgiyle olur. Burada bilgi, pencereyi genişletmekte kullanılan kazma, kürek görevi yapmaktadır. Zaten ilim bir sıfat olduğuna göre aletten başka bir şey değildir.

Akıllı kimseler, çalıştıkları yerlerde işleri düzene koyup yaptıkları işleri söz getirmeyecek şekilde yaptıkları için her yerde beğenilir, sevilir ve makbul tutulurlar.

Allah bize akıl vermiştir. Bu akıl bizi hem neşelendirir, hem de korkutur. O akıl bizim değildir. Korkmamızın nedeni

onu kendimize mal etmemizdir. Bundan kurtulmanın yolu, gemimizi deryaya atıp salıvermekten geçer. Bunu yaptığımız anda o derya bizi istediği yere götürecektir ve götürdüğü yer de asla çirkin bir yer olmayacaktır. İşte, Hakk'ı sevenlerin düşüncesi böyle olmalıdır.

İnsanı çirkin yere götüren şeytandır. Bu nedenle insan, var sandığına, yani gözüyle gördüğüne değil, gözle göremediği gerçek varlığa inanmalı ve teslim olmalıdır. Beşer gözü sureti görür, iç âlemi göremez. Bunun en güzel ispatı da hepimizin karşımızdakini görmemiz ama onun içinden ne geçirdiğini, neler düşündüğünü bilememizdir.

Akıl hem çok iyi, hem de çok kötüdür. İnsana benlik (beden) yoluyla gelen akıl, cüz ve misafir olduğunu unutur, kendine varlık verir ve kendini akl-ı küll ile mukayeseye kalkarsa hapı yutar. Onun için en büyük marifet enaniyetten kurtulabilmektir. Bunda başarılı olmadan Hakk'ı bulmak mümkün değildir.

AKIL VE DİN İLİŞKİSİ

İnsan, akl-ı küllden verilen akıl sayesinde "insan" ismini almış ve mükellefiyete nail olmuştur. Akıl olmasaydı tekellüf de olmazdı.

Cinnet veya delilik, insanın düşünce âleminin değişmesidir. O âlemin düşünceleri, bu âlemin düşüncelerine uymayınca çevredekiler o kişiyi deli diye nitelendirmeye başlar. O kişi de kendi âlemini tabii saydığından kendini normal, karşısındakileri anormal olarak kabul eder.

Din, aklı başında olan insanlarda tahakkuk eder, yani aklı başında olanlar dine sahip olur. Sahip, kendi malı demek olduğuna göre aklı başında olan, dinin kendisi olur.

Aklı başında olmayanlar, yani deliler, çocuklar ve bunaklarsa kendi vasıflarını bilemedikleri için dini mükellefiyetten muaf olurlar ki bu, onların dininin Allah'ın vesayetinde kalması demektir. Onun için "İnsan aklı bırakırsa deli, akıl insanı bırakırsa veli denir" denmektedir. Bu sözle kastedilen, zât ve cem mertebeleridir.

Deli, mecnun, meczup ve çocukları Allah korur. Çocuk bi-

raz büyüyüp aklı başına gelince Allah'ın vesayetinden çıkar, kendi başına hareket etmeye ve dini sorumluluk almaya başlar. Bundan sonra yaptığı işler, mükâfat veya ceza olarak neyi gerektirirse ona nail olur. Yani ağacın gelişmiş meyvesi kendini gösterir ve esma bahsinde anlattığımız gibi acı mı, yoksa tatlı mı olduğunu meydana çıkarır.

Din, sadece akıl sağlığı yerinde olanlara verilmiş bir mükellefiyettir. Akıl, anlatılanları anlayabilme yeteneği olduğuna göre bu yetenekten mahrum olanlara dini mükellefiyet verilemez.

Akıl, şimşek gibidir ve bir anda aydınlatıverir. Fikirse bu aydınlıkta gerçeği bulmaya çalışmakla elde edilen sonuçtur. Bu nedenle dini idrak edebilmek için çok ince düşünmek, yani tefekkür etmek lazımdır. Çünkü tefekkür, insanda mertebe kavramının doğmasına ve mertebelerin oluşmasına neden olur. Düşünceye aşırı değer verilmesinin nedeni bu, yani murakabeyi doğurmasıdır. Murakaba, kurbiyete ulaşma yolu olduğu için bir yerde "Bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık ibadetten hayırlıdır", bir başka yerde ise "Bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten hayırlıdır" denerek teşvik edilmektedir.

Buna rağmen insanlar dinlediklerinin ya sözlerine, ya musikisine ya da söyleyenin sesine âşık olup aynı sözleri tekrarlamayı marifet sayarlar. Camilerde Kur'an veya ilâhi okunurken coşup "Allah" diye bağıranların çoğu, söylenenlerden bir şey anladığı için değil, okuyanın sesini beğendiği için bağırır. Buna zevk-i nisbî derler. Zevk-i külli ise ancak Allah'ı bilenlere Allah tarafından, nasibi kadar verilen bir zevktir. Bu zevk de ruh, beden, akıl, kelam gibi Allah'ındır ve bilindiği gibi ruh öze, nefis kabuğa, akıl ise hem öze, hem kabuğa bağlıdır. Ama makbul olanı öze, yani ruha yönelik olanıdır. İşin gerçeğini böyle bilenler, bağırışın da denizden çıkan dalga gibi yine aslına rücu edeceğini idrak etmişlerdir.

TELEPATİ NEDİR?

Telepati, insanın zekâsının aşırı hassasiyet kazanması sonucu, kâinatta her an mevcut olan vibrasyonları (titreşimleri)

alabilmesidir. Akl-ı küllden ders alanlar his âleminde aşırı hassasiyet kazanıp bu yeteneğe sahip olurlar.

Bizim konuşmalarımız âfakta ses dalgaları halinde yayılırken birbiriyle temas halinde bulunan ve esir adı verilen trilyonlarca bilyayı oynatmakla bu ortamda devamlı bir hareket yaratmakta, böylece anında her tarafa ulaşabilmektedir. Bu bilyaların hareketlerinden biri direkt itim, diğeri çevresel veya yansıma şeklinde dağılım diye iki şekilde olmaktadır. O hareketlenmeyi orada algılayan birisi varsa bizim konuşmamızı da anında duyabilir ki telepati denen de budur.

Telepatiyi gönülden gönüle bilgi nakli olarak algılamak ve mekanizmasını endüksiyon akımı ile izah etmek de mümkündür. Nakledici bobindeki akım, endüksiyon alanına giren alıcı bobine de geçer. Bu durumda, alıcıda kendine ait bir akım varlığından bahsedilemez. Bu olayı, bir başka şekilde şöyle anlatabiliriz:

Akıl tesviye olduğunda karşısındakiyle paralellik kazanır ve sonuçta paralel akımlar arasında evvelce verdiğimiz gergin iki tel örneğindeki gibi birine vurulduğunda diğerinin de ses vermesi şeklinde bir birliktelik ortaya çıkmaya başlar. Bu bir nevi endüksiyon akımı oluşması veya birinden diğerine atlamalar olmaya başlamasıdır. İşte mürşitle mürit arasındaki etkileşimin aslı budur ve Kevser Şarabı denen şey de, akl-ı küllden gelen nurdan başka bir şey değildir. Bu etkileşim ileri seviyelere varırsa, anında düşünce birliği oluşmaya başlar ki buna günümüzde telepati deniyor. İnsanda hem lâm (ân), hem de cim (zaman) olduğu için bu etkileşim her ikisinde de karşılıklı olur.

Bu kitabı okuyup bitirenler lâmın ve cimin ne olduğunu öğrenmiş olacakları için burada aynı şeyi tekrar açıklamak için zaman harcamıyoruz.

AKIL - NEFİS İLİŞKİSİ

Aklın bedene ait negatif kısmına nefis, ulvi kısmına ise ruh adı verildiğini biliyoruz. Akıl, pozitif olduğu için Âdem'de tecelli etmiş, nefis ise negatif olduğu için Âdem'de gizli kalmıştır.

Âdem'in yaratılmasıyla birlikte içindeki negatif nefs-i küll, ona ayna olmak üzere Havva suretinde dışarı çıkmıştır. Havva'nın, Âdem'in sol eğe kemiğinden (kaburgasından) yaratılması denen olay budur. Âdem gözünü açtığında, aynası olan Havva'yı karşısında görmüştür.

Pozitifte negatifin, negatifte ise pozitifin gizliliği meselesini evvelce anlatmıştık. Nitekim günümüz tıbbı da erkekte dişiliğin, dişide ise erkekliğin gizli olarak mevcudiyetini ispat etmiştir.

İnsan, bedeniyle dünya âleminin, aklı ve ruhuyla da ahiret âleminin malıdır. Her şey akılla öğrenilir. Aklın bu görevi yapabilmesi için ruhun bedende olması, yani kişinin bu dünyada yaşıyor olması gerekir. Ruhu bedende olmayan bir insanda akıl fonksiyonları yoktur.

İnsanda akli fonksiyonların kaybı, onun bu âlemde yaşamadığına işarettir. Böyleleri, ahirette yaşamaya devam ederler. Bu durum hepimizin başına gelecektir. Onun için fırsat varken aklımızı geliştirip depomuzu doldurmaya çalışalım.

Zekâ, bir anlamda tesbih eden akıl demektir. Nefsin son ve en üst mertebesine "makam-ı safiye" veya "makam-ı zekiye" denmesi, gelişmiş insandaki aklın zekâ seviyesinde olduğunu ifade etmektedir. Zekiye ve tezkiye kelimeleri aynı masdardan türemiştir. İnsanın irfanı yükseldikçe Allah ona iyi ve kötüyü ayırt etmesini öğretir. Zaten her işi yapıp çatan Hakk olduğuna göre bize düşen, O'ndan akl-ı selimin muhafazasını istemektir. Çünkü insanı kurtaracak olan kalb-i selim ve akl-ı selimdir. *"O gün ne mallar, ne de çocuklar fayda vermez. Ancak, Allah'a temiz bir kalple gelenler..."* <26-88, 89> ayeti bunu anlatmaktadır. Allah nazarında "Allah'ım senin saçını tarayayım, potinini boyayayım" diyerek ibadet eden kişinin saflığı, pek çok zahiri bilgi ile kafasını doldurmuş, aklı bulanık bilginlerden daha makbuldür. Onun için ben bir şiirimde *"Dünyada hezar, fende baş olsan sana derler / Her şeyi bilir kendini bilmez cühelâdan"* diye yazmıştım. Amaç, kendini bilmektir. Kendini bilen, acziyetini ve hiçliğini idrak eder ve böylece nefsini arif olup Rabb'ini bilir. Rabb'ini bilen ise neden ve niçin soruların-

dan vazgeçer. Zaten vazgeçmeyip de ne yapacak? Allah'a "Bunu neden böyle yaptın" diye soracak hali mi var?..

Akıl, nefse yöneltilirse perdelenir ve alt âlemlere düşer. Bu da emanet olan akla hıyanet etmek demektir. Normal olarak akıl, geldiği yüksek mertebelere gitmek ister ve bu da insanı aslını aramaya yöneltir.

VEHİM NEDİR?

Vehim, kişinin kalbindeki tecelliyatı tecessüm ettirmesidir. Bu tecelliyat genelde ferdin idrak edemeyeceği hususlardan kaynaklandığı için onu rahatsız eder, hattâ korkutur. Çaresi, derine inerek işin aslını kavramaktır.

Genel olarak vehim, hakikati kavrayamamış ulemanın davranış tarzıdır ki örneklerini bu kitabın muhtelif yerlerinde bulmak mümkündür.

Evham, insanların sonu merak etmesi ve "Acaba sonu ne olacak, neden, niçin" sorularına cevap aramasından ortaya çıkan şüphecilik âlemidir. Bu âlemden kurtulmak için mürşide gerek vardır. Mürşidin öğreti ve telkinleriyle gönlü şüpheden kurtulanlar, içleri genişlediği için ferahlar ve rahata kavuşurlar.

Evham insanı gizli gizli kemirip mahveden bir kurttur. Bu kurdun kemirdiği yerleri yamayarak tamir edense akıldır. Bunların her ikisi de insanda vardır. Vehmin vazifesi insanı korkutmak, aklın vazifesi ise uyarmaktır. Bunu bir örnekle açıklamak için evde tek başına cenaze bekleyen bir kişiyi ele alalım. Kişinin vehmi devamlı olarak onu korkuturken aklı "Ne korkuyorsun? O da önceleri senin gibiydi. Sen de sonunda böyle olacaksın." yahut "İnsana zarar diriden gelir.Ölünün sana ne zararı olabilir?" diyerek o korkuyu yok etmeye çalışacaktır. Bu durumda vehim kuvvetli gelirse, insan korku ve şüphe içinde kalır.

Her konuda durum böyledir. Evhamı kuvvetli gelenler şüphe, endişe ve korku içinde yaşarlar. Çünkü bu şeytani bir sıfattır. Akıl hakim olursa o zaman şüphe, endişe ve korkudan eser olmayan, azade bir yaşam sürülür. Onun için daima aklı ön

planda tutmaya gayret göstermelidir. Bunu yapabilmenin en kestirme yolu ise ölmektir. Çünkü ölenin hiçbir şeyden korkusu kalmaz. İşte "Ölmeden evvel ölmek" bu yüzden gereklidir. Ama bu şekilde ölmek o kadar kolay değildir. Bu ölüm zaman içinde insana yerleşir.

Canlıların en evhamlılarından biri tavşandır. Bektaşilerin tavşan yemeyişlerinin bir nedeni de, ondaki bu vasfın kendilerine geçebileceğini düşünmeleri ve böyle bir vasfı istememeleridir.

Tavşan, adeta beş hayvanın birleşmesinden oluşmuş, kendine has karakteri olmayan bir canlıdır. Kulakları eşek kulağı, dudakları deve dudağı, dişleri fare dişi, arka ayakları keçi bacağı (gibi kuvvetli), ön ayakları ise kuzu ayağı gibidir. Yokuş yukarı çok kolay ve çok hızlı koşar. Çok korkak olduğu ve bu nedenle devamlı kaçmak zorunda kaldığı için vücudunda bir gram yağ birikmez. Böyle insanlar yok mudur?..

İnsanı bitiren evhamdır. Evhamın nedeni de, Allah'ı gaipte arama alışkanlığıdır.

Vehim hayaldir. Hayal ise o içteki kuruntuya giydirilen bir suretten ibarettir. İnsan mutlaka içindekilere bir suret giydirecekse kendini huzursuz edecek düşüncelere değil, güzel düşüncelerine giydirmelidir ki mutlu olabilsin. Onun için ben sizi evhamdan ve kötü düşüncelerden kurtarmaya çalışıyorum.

"Armudun sapı var, üzümün çöpü var" deyip duranlar, hâlâ dünya düşüncesinden kurtulamamış olanlardır. Bu da vehimden kurtulamadıklarını gösterir. Vehim, Allah'ı gaipte arama alışkanlığından doğan, insanı berbat eden, bitiren ve hastalıkları davet eden bu durumdur. Çünkü insan, düşüncesiyle yaşar. Düşünce, insanın doktorudur. Düşünceler güzel olursa insanı iyileştirir. Çünkü düşünce sıfâta, sıfât ef'ale, ef'alse esmaya bağlıdır. Bu nedenle düşünceleri güzel olan insan her şeyi güzel görür. Aksi halde vehme düşer. Her düşünce bir suret giyer. Şeytanın da bir sureti vardır, Rahman'ın da... Rahman'ın sureti insandır ama hangi insan?..

İleride de göreceğimiz gibi Nemrut'un kafasını kemiren sivrisinek bir vesveseden ibarettir. Vesvese, insanın kafasını

kemirir ve duvarlara vurdurtur. Onun için vesveseyi atmak lazımdır. *"O nâsın göğüslerine kuşkuları sokar "* <114-5> ayeti buna işarettir.

AKLIN KULLANILMASI

Akıl da her sıfat gibi kullanılmasına bağlı olarak hem iyidir, hem kötüdür. İyilik amacıyla kullanıldığında iyi, kötülük amacıyla kullanıldığındaysa kötü olur.

Allah, insana aklı kendini bilsin diye vermiştir. Kendini bilen insan mutlu yaşar ve bilgisini güzel kullanır.

Hiç kimse hasta olmayı veya başına bir felaket gelmesini istemez ama gelirse gelene rıza göstermek zorundadır. Rıza gösterilince iş biter mi? Bitmez ama Allah "Islahına say edin, gidermeye çalışın" diyor ki bu da O'nun bize verdiği akılla yapılacaktır. Örneğin hastalanıldığında doktora gidilecek, bir felaketle karşılaşıldığında onun zararları asgariye indirilmeye veya yok edilmeye çalışılacaktır.

İnsanı kocatan tasa, tasayı yaratan da akıl, yani düşüncelerdir. Onun için cemiyette delilerden daha mutlu kimse yoktur.

Akıllı olan bir insan kötü düşüncelerden kurtulup onları iyi düşünceler haline çevirebilirse o zaman problemini halletmiş olur.

Allah *"Bana sorun size cevap vereyim"* <40-60> demektedir. O, hem gaipte, hem de zuhurdadır. Gaipte olanını insan kendi içinde, kalbinde bulur ve bilir. Bulamadığı takdirde mecnun olur ki böylelerinin dini mükellefiyeti yoktur. Zaten kendini bilmeyende akıl nuru da yok demektir.

Allah, herkesin içini bilir. Herkes de kendi içini bilir. Bu bilişler akıl nuruyla olmaktadır. Bu nur olmazsa insana deli denir.

Aklı başında olan herkes, bir konuda adım atmadan önce gönlüne danışmalı ve adımını ondan sonra atmalıdır. Zira yapılacak olan o iş kişiye azap veriyorsa yanlış, huzur veriyorsa doğrudur.

Akılla edinilen bilgiler iyi yönde kullanılarsa insanı rahata

ve huzura kavuşturup akl-ı külle kadar terakki ettirebilir. Aksine kullanım halindeyse "Cehennemin kapısını alimler açacaktır" hadisinin hükmü cari olur.

Aklın iyi kullanımı, Kur'an'ın emirlerine uyup *"Güzel surette yaratılan"* <95-4> insan haline gelebilme amacına yöneliktir. Bunun için düşünceyi derinleştirmek, yani tefekkür hali ne getirmek gerekir. Tefekkür derin düşünmek demektir ve insanın kolayca çözemediği konularda işe yarar. İnsan böyle bir durumla karşılaştığında rapt-ı kalp edebilirse Allah'tan yardım ve problemini çözdürecek ilham yetişir. Zaten tasavvufta riyazatın ve erbaine sokmanın amacı, ferdi tefekküre sevketmektir.

İlham farklı mertebelerden gelebileceği için insan önce kendi mertebesini bilmelidir ki o ilhamın hangi mertebeden geldiğini anlayabilsin.

Onun için insan önce aklını muhtelif selektörlerden geçirip saflaştırmalıdır ki gelen ilham da o saf mertebelerin malı olsun. Bu da aklın mertebelerinin bilinip değerlendirilmesiyle olur. Bir insanın akıl mertebesinin göstergesi, onun meydana koyduğu eserleri, yani şiirleri, yazıları, sohbetleri vb.'dir.

Tefekküre, kelimeler üzerinde düşünmekle başlanır. Örneğin masdar, sudur (ortaya çıkış) yeri demektir. "Vücudun masdar" derken kastedilen şey, Görünmeyen'in oradan sudur ettiğidir. Kaynağın görünmeyen kısmına "menba" denir. Suyun kaynaktan çıktığı yer ise masdardır. Görünmeyen yere menba denmesi, suyun oradan nebeân etmesinden (kaynamasından) ötürüdür.

Maşrapa su kabı demektir. Kişiye "Meşrebin nedir" diye sorulduğunda kastedilen şey, o kimsedeki ilahi suyu tutacak olan kaptır. Çünkü meşrep "ilâhi suyu tutacak kap" anlamındadır.

İşte her kelime üzerinde böyle düşünülürse, insan tefekkür etmiş olur. Aksi halde öğrenilenler ezberden ibaret kalır ve ilmel yakînden ileri gitmez.

Tefekkürün devamı insanda meleke oluşturur ve sonunda insan bu âlemde hayal meyal yaşıyormuş gibi bir hale gelir. Bu

da ondaki zevkin devamını sağlar. Çünkü insanda mânâ kuvvetlendikçe madde zayıflar.

İnsan madde ile mânâ arasında bir köprüdür. Onu bir terazi olarak düşünürsek bunun bir kefesi madde, diğer kefesi mânâ olur. Kefenin birinin ağırlaşması, diğerinin havaya kalkıp değersiz hale gelmesine yahut göreceli olarak hafiflemesine neden olur. Madde tarafı ağır basanlarda mânâ, mânâ tarafı ağır basanlarda ise madde tarafı hafifler ve yavaş yavaş silinmeye başlar. Taraflar hiçbir zaman tamamen silinmez ama silinmiş gibi olur, yani teşbihte kalır. Mânâ tenzihtedir. Riyazata yönlendirilişin nedeni de bu, yani maddeyi silinmiş gibi yapabilmektir.

Tefekkür tezekkürle olur. Tezekkür ise zikir ve muhabbetle oluşur. Onun için "Evveli de aşktır, ahiri de aşktır" diyoruz.

Aşk meşki, meşk ise melekeyi doğurur. Melekler üst âlemin malı oldukları için insanı oralara yönlendirirler.

Akıl tefekkür mertebesine gelirse insan "Ben neyim, niçin geldim, nereye gideceğim" sorularının cevabını aramaya başlar. Cevapları öğrenenler de cennette yaşar.

Akıl kullanılmalıdır. Kim aklıyla temayüz ederse marifette ilerleyen de o olur. İnsan, aklını gerçeklere yormalıdır. Aklını hayal âleminde kullananlara tam akıllı demek mümkün değildir. Böyle yapmak Peygamberimizin "Aklınızı katiyen hayalata, surete takmayın" tavsiyesine aykırı hareket etmek olur. Çünkü surette bir şey yoktur. Her şey sirettedir.

Akıl, insan için çok önemlidir. Aklın fazlalığı iyi yönde kullanılabilirse çok iyidir, aksi halde başa dert olur. Aklını manevi yönde işleten bir insanın edindiği bilgiler çok faydalıdır. Maddi yönde çalıştıranların öğrendikleri, onların manevi yönde gelişmesine engel olursa zararlı olur. Benim bir şiirimde "Akıl çomağı ile karışan su durulmaz" derken kastettiğim durum budur. Çünkü insan, tortusu dibine çöktüğü için berraklaşmış bir suya benzer. Bunu bulandıran yanlış şekilde kullanılan akıl çomağıdır. Bu çomak doğru kullanılırsa suyu karıştırmayacağı için onun berraklığını da bozmayacaktır.

İnsan, dünyevi yahut maddi alana yönelmiş akılla çelişki-

lerden kurtulamayacağı için daima huzursuz olur. Akli kapasitesi kıt olanlar bu âlemde akıllı olanlardan daha huzurlu ve daha rahat yaşarlar. Çünkü aklın biri Rahman'a kadar yükselebilen, diğeri şeytana kadar inebilen iki ucu vardır. İnsan için önemli olan aklı üst düzeyde kullanabilmektir.

İnsanın Allah'a en yakın tarafı "O'nu yakında arayın" düşüncesidir. Bu düşünce insanı Allah'a yaklaştırabildiği gibi şeytana da yaklaştırabilir. Çünkü bildiğimiz gibi düşünce âleminin biri yukarılara çıkan, diğeri solucan gibi toprağın altına giren iki kutbu vardır ve insan bu iki kutup arasında çırpınıp durmaktadır. Mükellefiyetin insana verilmesinin ve "Aşağı giderseniz ebediyen karanlıkta kalırsınız, nura veya Rahman'a giderseniz bana ulaşırsınız" denmesinin nedeni budur. Bunun sonucu olarak biz, bir taraftan Rahmaniyet tarafından yukarıya doğru çekilirken diğer taraftan bizim için yaratılmış olduğu halde bizim olmayan kâinata ait güzellikler tarafından aksi yöne çekilmekteyiz.

Rahmaniyete çekiliş, nefsani ve dünyevi hazlardan vazgeçmemizi gerektirir. Kâinattaki güzellikler bizde toplandığı için insanlar onlara sahip çıkmakta ama bu sefer de kendine ait olmayanı sahiplemeleri rakip esmasını ortaya çıkarmaktadır.

Biz genelde aklımızı kullanmasını bilmiyoruz. Kendimizi örnek alırsak ilâhileri okuyor ama o okuduklarımızın ne anlama geldiğini hiç düşünmeden geçiveriyoruz. Buna bir misal olarak bir ilâhimdeki "Hem zarf, hem mazruf olmuş" mısrasını ele alalım. Bunun ne demek olduğunu hiç düşündünüz mü? Buradaki zarfın beden, mazrufun akıl olduğunu, hem zarf, hem mazruf olanın da bedeni ve aklıyla her şeyi kendinde toplayan olduğunu anlayabildiniz mi? Zarf olan aklın hangi sıfata nail olup da içindekini okuyabildiğini düşüneniniz oldu mu?

Eğer bu ilâhiyi, bu soruların cevaplarını düşünmeden okuyup geçmişsek (ki bu tüm okunanlar için geçerlidir) o zaman o ilâhilerin güfteleri birer masal, besteleri de eğlence olmaktan ileri gitmez. Zaten Türkiye olarak geri kalmamızın nedeni budur. Biz hep dış âleme yönelip işin iç yüzünü, yani akli tarafını ihmal ede ede bu hale geldik. Dış âlemde kaldığımız için de yap-

tıklarımız iyi yiyip içmek ve iyi giyinip kuşanmaktan ileri gidemedi. Sanki marifetmiş gibi bir de bunlarla övünüyoruz...

Buna karşılık ileri dediğimiz ülkelerin halkları kafalarını çalıştırdıkları için dünyalarını da, ahiretlerini de bizden daha iyi biliyorlar. Her türlü icadı onlar yapıyor, teknolojik yenilikleri ortaya çıkarıp mahsullerinden istifade ediyorlar. Onların bizden noksan tarafı, tevhidi bilmemeleri ve bildiklerini tevhid edememeleridir.

İcat düşüncesi gelişmiş insanlarda, şey'iyyet-i sübûttan gelen ilmin vücut bulmasıdır. Onun için icadın bir ucu her zaman görünmez âleme dayanır.

Korkunun nedeni cehalettir. İnsan cehaletten kurtulup bilgisini artırdıkça aklını kullanmasını da öğrenir. Aklını kullanan insansa yaptığı işin püf noktasını öğrenip o işi en kestirme ve kolay şekilde yapmaya başlar. Bu kural sivil hayatta da geçerlidir, askerlikte de...

Peygamberimiz "Harp hiledir" diyerek harpte hileyi serbest bırakmış, hattâ tavsiye etmiştir. Burada insanın aklına "Kendisi o kadar saf ve temiz bir kimseyken nasıl olur da hileye izin verir, hattâ tavsiye edebilir" sorusu takılacaktır. Bunun nedeni, amaca en az zararla ve en kestirme yoldan ulaşmak için gerekirse bu yola da başvurulabileceğidir. Çünkü yapılan hile ile bir ordu gücünü fazla gösterir ve düşmanını korkutursa düşman hiç telefat vermeden teslim olabilir ve savaş bitebilir.

İnsan bir şeyi biliyorsa sonuca ulaşmak için en kolay, en kestirme ve en zararsız yolu seçebilir. Kestirme yol dururken uzun yola gidilmesi saflık değil, acemilik veya ahmaklık belirtisidir. Onun için en güzel şey dünyada da, ahirete de insanın aklını kullanabilmesidir.

Aklını kullanmasını bilen bir insan yaşına, yaşadığı topluma ve zamanın gereklerine göre hareket etmelidir. Günümüzde genç görünmek için suratını defalarca, tambur gibi gerdirip ağzını kapatamayanlar yahut yetmiş yaşına geldiği halde on sekiz yaşındaki gibi giyinenler olduğunu görüyoruz. Bu tip davranışlar cehaletten kaynaklanır ve sonu yoktur. İnsan, bedenini değil, aklını geliştirip güzelleştirmelidir. Çünkü Allah'ın hu-

zuruna bedenle değil, akıl nuruyla varılacaktır. O'ndan akıl nuruyla geldik, O'na yine akıl nuruyla döneceğiz.

Beden veya nefis geçici bir âlemdir. Bugün vardır, yarın geldiği yere, toprağa geri dönecektir. İnsanın güzel veya çirkin bir bedenle gömülmesi neyi değiştirir? Ama düşünceleri güzel olursa insan onlarla yaşayacağı için onların güzelliğinden faydalanıp yardımını görür.

İnsanın bedensel güzelliği genetik olarak anne ve babadan geliyor gibi görünmesine rağmen, aslında Allah'tan, O'nun güzelliğinin insan bedenine yansımasındandır. Allah'ın güzelliği, beden olarak toprak aynasına yansıdığı için o aynada tecelli etmektedir.

Daima kaşları çatık, suratı asık olan insanların bu yüz ifadeleri onların kötü düşüncelerinin yüzlerine yansımasının sonucudur. Bu yansıma uzun süre devam ederse yüzde sabit bir görünüm halini alır ve kişiyi çirkin gösterir. "İnsanların ne mal oldukları yüzlerinden bellidir" diyenler, bu gerçeğe parmak basmışlardır.

İlm-i kıyafetnamede insanların yüzlerine, ilm-i ahval-i yedde ellerine bakılır. İlm-i ahval-i simada ise kişinin yüzünden falını okuma esası getirilmiştir. Kimi insan doğuştan güleç yüzlü, kimi abus, kimi ciddi görünümlüdür. Ama herkesin iç yüzünü Allah bilir. Bazı insan, dıştan bakıldığında güzel görünür fakat içi çirkindir. Bazısı da tam tersidir.

Sıhhat kararlı bir şey değil, bikarardır. Bunu kararlı hale getiren Allah'ın insana verdiği aklın doğru kullanılmasıdır. Allah insana akılla birlikte *"Yeryüzüne bir halife yaratacağım"* <2-30> ayeti gereği hilafet de vermiş ve "Yeryüzünde bu işleri benim adıma siz yapacaksınız" demiştir. Allah şah, akıl ise vezirdir. Bu yüzden vezir her yöne istediği kadar gidebilir. Allah, hizmet etmez. Hizmet eden ve ettiren vezirdir, akıldır. Onun için aklını iyi kullanan kazanır. Biz de aklımızı iyi kullanırsak gerek fert, gerekse cemiyet olarak mutlu, müreffeh ve sağlıklı oluruz. Bir cemiyetin başına akıllı insanlar geçirilmeye çalışılmasının nedeni budur.

Fert olarak bize emir veren aklımızdır. Beden külliyemiz

bu emirle hareket eder. Aynı durum cemiyetler için de geçerlidir. Cemiyetlerde de emri baş verir, kitle (beden) o emre uyar. Verilen emirler çirkin olursa cemiyet hastalanır, güzel olursa sağlıklı yaşar.

Ahiret de, dünya da insanın kafasının içindedir. Akıl iyi kullanılırsa insanı cennete, kötü kullanılırsa cehenneme sokar. Aklını iyi kullananlar, zâtı itibarıyla insanlara hürmet eder ama sıfat bakımından fark ü temyiz âlemine girip ona göre ayırım yapmasını da bilirler.

Aklın gelişebilmesi için eğitim şarttır. Onun için kız olsun, erkek olsun herkes okumalı ve eğitilmelidir. Bir memleketin başına ne gelirse cehaletten gelir. Ancak aklın, ulviyete ve süfliyete dayanan iki kutbu olduğu için eğitimde insanları yüceltici tarafa ağırlık verilmelidir. O zaman insan hem kendine, hem cemiyete faydalı bir fert haline gelir. Böyle yapılmaz, şeytaniyete ağırlık verilir, aklın şeytani tarafı geliştirilirse "Allah diğer insanları onlardan korusun" diye dua etmekten başka bir şey yapılamaz.

Bir süre önce anarşiye bulaşmış üniversite öğrencileri vardı. Bunlar akılsız mıydılar? Hayır, hepsi akıllı kimselerdi. Ama beyinleri yanlış şeylerle doldurulduğu ve akıllarının aşağı ucunu kullandıkları için hizipler oluşturup birbirlerine girmekte tereddüt etmediler. Böylece millete de yazık ettiler. Böyle bir durumla karşılaşınca insan "Keşke okumasalardı, hiç olmazsa kötülüğün püf noktalarını öğrenmez ve cemiyete daha az zarar verirlerdi" demekten kendini alamıyor. Fakat teröre bulaşacaklarına akıllarının yüksek kısımlarını kullanmış olsalardı böyle mi olurdu?

Onları bu şekilde hareket etmeye sevk eden, eğitim veriyoruz adı altında yapılan beyin yıkamadan başka bir şey değildir. Doğru yolu gösteren mürşit sohbetleri de aslında bir beyin yıkamadır ama bu şekilde yıkanan beyinlerde akıl uruc edip rahmaniyet tarafında yükseldiği için kişiyi insan haline getirir.

Kâinatı yücelten, iyiye kullanılmış beyinlerdir. Beyin kötüye kullanıldığında insanı ya sefahata, ya zulme, kâinatı ise iflasa götürür ki Allah buna razı olmaz. Çünkü sefahat da, zu-

lüm de şeytani taraflardır.

Sefahat önceleri insana tatlı gelir. "Haram tatlıdır" sözü bunun için söylenmiştir. Ama bu tatlılık sonradan insanın burnundan fitil fitil gelir. Örneği gece hayatına düşkün olanlardır. Geceyi barlarda, pavyonlarda içip eğlenerek geçirenler, bu esnada hayatlarından çok memnundurlar ama ertesi sabah baş ağrıları, adale ağrıları, bitkinlik ile uyanıp cüzdanlarının boşalmasından pişmanlık duyduklarında o geceki neşelerinden eser kalmadığını görürler. Allah, böylelerine belki düzelirler diye bir süre tanır, yani onları imhal eder. Bu bir imhaldir (mühlet vermedir), imal değildir. Çünkü Allah asla ihmal etmez. Bu duruma düşen bir kimse aklını başına alır ve kendini toplarsa mesele kalmaz. Yaptığını ve yaptığının sonuçlarını öğrenmiş olduğu için bir daha o yola dönmez. Halk arasındaki "Yanıp yanıp da çıkarılanlardan eyle" temennisi bunun ifadesidir.

Akıl, hem bir nurdur, hem de insan için bir bağdır. Bu, bir sıfatın kullanımına göre hayır veya şer olmasına benzer bir durumdur.

Aklın ıkal (bağ) olarak nitelendirilmesinin nedeni, insanı dünyaya ve dünyevi işlere bağlayan bir ayak bağı olmasıdır. Aklın iyi tarafa yöneltilmesi insanı insan haline getirerek Allah'a yaklaştırır. Ama bu yol uzundur ve zorluklarla doludur. İnsan, esfele safiliyn denen en alt mertebede olduğu ve aklın da alt mertebelerini kullanmak daha kolay olduğu için çok kere aklının iki kutbundan bu dünya ile ilgili ve dünyaya yakın olan şeytaniyet tarafına meyleder. Rahmani tarafı uzakta kalmış ve o tarafı unutmuş olduğundan çok az kimse bu yöne döner. Bunun örneklerini her gün görüyoruz. Vergi mevzuatının açıklarını bulup akıllarını vergi kaçırma yollarını öğrenmeye yöneltenler, ceza kanunlarının açık noktalarını bulup suç işlediği halde kendini kurtarmaya çalışanlar, bunların en bilinen örnekleridir.

Keza bir seyyar satıcının tablasının ön kısmına iri ve güzel meyveleri koyup alttaki çürükleri gizlemesi ve o sıralanmış güzel şeyleri alayım diye heveslenen alıcıya kesekağıdının altına

sokuşturduğu çürük çarık şeyleri yutturması, yani onu aldatması, aklının alt tabakalarını kullandığını gösterir. Aralarında, kesekâğıdını doldururken en üste fazladan birkaç tane iyi meyve koyan ve sonra teraziyi eşitlerken o fazladan koyduğu iyi meyvelerin tümünü alanlar da vardır. Bu yapılanlar, yapanın aklını kötü kullandığını ve o aklın kendisi için bir bağ olduğunu gösterir. Böylelerinin feyz ve kemal bulması imkânsız olduğu için "Akıl bağdır, vehim hayaldir" denmiştir. Çünkü böyle hareket eden bir kimse hayalde, hattâ evhamda kalmış demektir. Bunu yapanlarla süte su karıştıranlar arasında ne fark vardır? Her ikisinin yaptığı da helale haram karıştırmak değil midir?

Esfele safiliyn tabiri sadece dünyayı değil, insan düşüncelerinin aşağı tabakalarını da içine alır. İnsanın düşünceleri yükseldikçe mertebesi de yükselir. Hazret-i Peygamberin "semaların ve arzın nuru" oluşu, O'nun düşüncelerinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. El'an kemakân oluşu da bundandır.

Allah, güzel düşünce sahiplerine her zaman yardım eder. İnsanın müslüman olması da ancak güzel düşünce sahibi olmasıyla mümkündür. Çünkü iyi müslüman, iyi düşünce sahibi olandır. Zaman zaman insanın aklına kötü düşünceler gelebilir. Bunlara "misafir-i gaybi" denir. Bu tip düşünceler gelip geçicidir.

İnsanın körlüğü iki şekilde olur. Biri bedensel göz körlüğü, diğeri ise akıl körlüğüdür. Sırf dünyayı düşünenlerin sağ, sırf ahireti düşünenlerin ise sol gözlerinin kör olduğu söylenir. Deccal'in sağ gözünün kör oluşu da buna dayanır. İnsanın her iki gözünün de açık olması ve hiç ölmeyecekmiş gibi çalışıp yarın ölecekmiş gibi ibadet etmesi lazımdır. Çünkü hüvezzahir de, hüvelbâtın da Allah'ındır.

Allah, ne sadece hüvezzahir, ne de yalnız hüvelbâtındır. Bu durumu basit bir Türkçe ile ifade etmek gerekirse "Görünen de, görünmeyen de O'nundur" demek mümkündür. Hal böyle olduğuna göre insana lazım olan hem kafasını (hüvelbâtınını), hem de bedenini (hüvezzahirini) kullanabilmektir.

İlk yaratılan beden değil, akıldır. Bu nedenle insanda akıl manevi âlemi, bedense maddi âlemi temsil eder. Akıl, sadece bütûnda kalmak için yaratılmamıştır. Onun yaratılış amacı insanın kemâle ermesidir. Bu nedenle önce nur olan akl-ı Muhammedî yaratılmıştır. Bunun kemâl noktası olan Hazret-i Muhammed bedenen zuhur ettiğinde, kemâlât-ı ilâhinin zirvesine ulaşılmıştır. *"Bugün dininizi ikmal ettim, tamamladım, kemâle erdirdim"* <5-3> denmesinin nedeni budur. Bu ifade aynı zamanda, İslam felsefesinden daha üstün bir felsefe olmadığını da anlatmaktadır. Ama tüm bu gerçeklere rağmen, maalesef, günümüzde İslamiyet sadece şeriat boyutunda ele alınmaktadır.

Kâinatta maye-i Muhammedî'den başka bir şey olmadığına göre bizim kâfir dediklerimizden de "Nâs'ın hayırlısı, nâsa faydalı olanıdır" durumunda pek çok kimse vardır. Örneğin, Edison... Âlemleri nura boğmuş, herkesin "Allah razı olsun" dediği bir kimse değil midir? Birkaç gün elektriklerin yanmaması halinde ne duruma düşeceğimizi düşünüverirsek böyle olduğunu hepimiz kabul ederiz.

Aklın ölmesi tabiri, mürşide teslim olmazdan önceki akılla teslim olduktan sonraki akıl arasındaki farkı belirtir. Teslim olduktan sonra akıl derine dalıp iç âlemde ilerlemeye başladığı zaman ahirete intikal etti demektir. Çünkü iç âlem; öbür âlem, ahiret âlemi demektir.

İnsan, aklının kıymetini bilmelidir. Onu alt mertebelerde kullanan şeytan, üst mertebelerde kullanan ise Rahman olur. Bazen arada dengeli kullanamayanlar da çıkar ki böylelerine "meczup" denir ve onlara Allah bakar.

Akıl da ilim gibidir. Nasıl ilimden ve ilim sahibinden korkulmazsa akıllılıktan ve akıllılardan da korkmamak lazımdır. İkisi arasında bir tercih yapmak gerekirse ben de, diğer ehl-i tevhit gibi, akıllı olduğu için şeytanı ahmağa tercih ederim ama ona uymam.

AKLIN HUDUDU

Allah'ın ihata-yı külliyesi sonsuzdur. İnsan ancak aklının

aldığı kadarını idrak edebilir. Daha sonrasına akıl yetmez. Ziya Paşa bunu anlatmak için

İdrak-ı ma'âli bu küçük akla gerekmez
Zirâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez

demiştir.

İnsanda aklın kapasitesi kişiden kişiye değişiklik gösterir. Bunu, insan aklını değişik büyüklükte tencerelere benzeterek anlatmak mümkündür. İhata-yı külliye, büyüklüğü sonsuz bir kazan olarak düşünülürse her insan bundan kendi tenceresinin alabildiği kadarını alıp kapağını kapatır. Ama hiç kimsenin tenceresinin kapağı o büyük kazanı örtmeye yetmez.

En mükemmel insan olan Hazret-i Peygambere bile doksan dokuz esmanın kemâlâtı verilmiştir. "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" kudsi hadisi ile bildirildiği gibi kâinat, Hazret-i Peygamber için yaratıldığı ve Kur'an'da O'nun hakkında *"Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik"* <21-107> dendiği halde kendisi beşeriyet kisvesinde olduğu ve bir noksan kalıp yüzde yüzüne sahip olmadığı için "Rabbim ilmimi ve anlayışımı artır" demek zorunluğunu hissettiğine göre diğer insanların ve bu arada her birimizin, kendi durumumuzu ayrı ayrı değerlendirmemiz lazımdır.

İnsan, idrak kapasitesine göre alabildiklerine "Elhamdülillâh" demeli ama bu kapasitesini azami derecede kullanmaya gayret edip daha yükseğe tırmandırmaya çalışmaktan da geri kalmamalıdır. Çünkü bu gayreti onun rahatı için lüzumludur. Kimse kendine verilmiş olan kapasiteyi aşamaz fakat herkes mevcut olduğu halde atıl duran kapasitesinden istifade edebilir. Bu da kapalı duran pencere perdelerinin açılması veya pencerenin biraz büyütülmesi ile gerçekleştirilebilir ki bunun yolunu ileriki bahislerde anlatacağız.

Akıl, insanlara Allah vergisidir. İnsan bu akılla dünyaya hükmeder. Onun için aklı, çalışma ve eğitimle doğru kullanmak lazımdır. Akılsız insan dünyayı nasıl idare edebilir?

Akıllı insanlar, aklın ve bilginin tadını almış oldukları için bilgiye doymak bilmezler. Hazret-i Peygamberin daima *"Rabbim ilmimi arttır"* <20-114> demesi, akl-ı külle sahip oluşun-

dandır. Benim

Faniya sofradan kalkmaz mı oldun
Dost elinden yedin doymaz mı oldun

dediğim nokta budur. Burada, aklın doymazlığını anlatmak istemiştim.

En güzel yaratık, ilk yaratılan akıldır. İnsanlar arasında kim çok ileri giderse o çok akıllıdır, zira ilerledikçe akl-ı külle yaklaşmaktadır. Bu nedenle halk arasında "Akıllı düşman, akılsız dosttan evlâdır" denmektedir.

İnsanların akli kapasite ve istidatlarını bir pergele benzetmek mümkündür. Pergelin bir ucu sabittir, diğer ucu bunun etrafında döner. Bacaklarının boyu ne kadar uzun olur ve iki uç birbirinden ne kadar uzaklaştırılırsa çizilecek dairenin çapı ve alanı o kadar büyür. Bu daire, kişinin aklı veya istidadına benzetilebilir. Pergeli büyük ve bacakları fazla açılmış olanların istidatları ve akılları fazla, pergeli küçük ve bacakları az açılmış olanlarınsa azdır. Ama her iki durumda da daire 360 derecedir. Daire çapı küçük olanla büyük olan arasındaki fark, birincinin azıcık bilgiyle tatmin olması, buna mukabil ikincinin ne kadar bilgi sahibi olursa olsun daima daha fazlasını istemesidir.

Bu pergel misali aynı zamanda Allah'ın bir gününün, bizim bin veya elli bin yılımıza eşit oluşunu da izah eder. Çünkü O'nda, evvelce Zaman ve Ân bahsinde izah ettiğimiz gibi, bu pergelin iki ucu arasındaki mesafe sonsuzdur. Eğer bu sonsuzluk kavranabilirse Allah'ın hem ilminin sonsuzluğu, hem de zaman ve mekândan münezzeh oluşu kolayca anlaşılabilir.

Hazret-i Muhammed Allah'ın aynası olduğu için O'na idrak-i namütenahi (sonsuz anlayış) ve vahy verilmiştir. Buna rağmen O, kendi ilmine âşık olduğu için her gün geçtiği bir makamdan istiğfar edip yenisini ister ve bu nedenle "Rabbim benim ilmimi ve anlayışımı artır" derdi. Böyle demesinin nedeni, bir taraftan beşeriyet kisvesinde oluşunun verdiği kısıtlılık, diğer yandan da ayna oluşu ve aynada bir şey olmadığı için aslını, aslı olan Allah'ı istemesiydi.

Bazı kimseler, akıllarının beşeri ihtiyaçlarla meşguliyetini azaltmak amacıyla evlenmekten bile imtina ederler. Bu durum

Hıristiyan mutasavvıflarında oldukça fazladır. Bizde de mücerred (bekâr, yalnız yaşayan) Bektaşi babaları vardır.

Beşeriyet, aklının tahammül edebileceği son noktaya yaklaşmaktadır. Hazret-i Ali Efendimize "Bize noktanın ne olduğunu anlatır mısın" dendiğinde "Bu noktanın ihtiva ettiği esrarı size biraz daha açıklarsam ne yer kalır, ne gök kalır. Kâinat hercümerç olur" buyurmuşlardır. Bu da, beşer aklının tahammül hududunu göstermektedir. Daha ötesi meçhul olduğundan "Allah'ı Allah'tan başka bilen yoktur" denmekte ve ancak O'nun verdiği kadarı bilinip Künh-ü Zât hakkında bir şey söylenememektedir. İnsanlık aklın son noktasına dayanmaktadır ama ondan sonra daha neler vardır neler...

AHMAKLIK NEDİR?

İlk yaratılış olan akl-ı evvel'den mahrum olmaya "ahmaklık", böyle kimselere de "ahmak" denir. Böylelerinden kaçmak, en azından uzak durmak lazımdır. Eğer ikisi arasında bir tercih yapmak gerekirse insan şeytanı ahmağa tercih etmelidir. Çünkü çok akıllı olmasına rağmen, aklını negatif tarafa yönelttiği bilinirse ondan korunmak mümkün olur.

Bir gün Hazret-i İsa'yı kaçarken görüp neden kaçtığını sorduklarında "Şu adamla bir saattir sohbet ediyorum. Tek kelime anlatamadım, onun için kaçıyorum" demiştir. Gerçekten de ahmak şeytandan beterdir.

Bu durumu anlatan "Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir" diye bir atasözümüz vardır. Mahluklar arasında ahmaklığın timsali ayıdır. Onun için Mevlâna, Mesnevi'sinde bu atasözünü destekleyen bir hikâye anlatırken ayıyı misal vermiştir. Hikayede bir avcının, ormanda ayağına kazık batmış bir ayı görüp acıyarak o kazığı çıkarttığı ve yarayı tedavi ettiği, sonra da iyileşen hayvanın bir türlü avcıyı bırakmadığı, avcının, arkadaşlarının tüm uyarılarına rağmen, ayının vefasına hayran kalıp onu yanından uzaklaştırmadığı, nihayet bir gün yine birlikte ava çıktıklarında avcının yorulup bir ağacın altında uykuya daldığı, bu arada yüzüne bir sinek konduğu, bunu gören ayının, avcıyı uyandırıp rahatsız etmesin diye sineği öldürmek is-

terken eline aldığı koca bir kayayı avcının kafasına indirdiği ve sinekle beraber avcıyı da öldürdüğü anlatılmıştır. Ayıda akıl olsa o öldürdüğü sineğin altında sevgilisinin bulunduğunu düşünmez miydi?

Onun için insan da o ayının durumuna düşmek istemiyorsa içinde sevgilisi bulunan bedenine zarar vermemeye çalışmalıdır.

"Nadana sır verilmez" denmesinin nedeni budur. Çünkü bilmeyen, kendini bilenle eş tutmaya kalkarsa "O da asker, ben de askerim" diyen ve kendini paşa ile eşit sayan bir er durumuna düşer ve iş çığrından çıkar.

Ahmaklığın, akılsız ahmaklık ve akıllı ahmaklık diye iki türü vardır. Akılsız ahmaklarda söylenişinden de anlaşılacağı gibi akıl yoktur. Akıllı ahmaklarda ise akıl vardır ama yanlış kullanıldığı için işe yaramamakta ve sonunda yine kişiye ahmak dedirtmektedir. Çünkü aklını kullanamayanlardaki akıl, sadece onların başına çorap örmeye yarar.

DEHA NEDİR?

İnsanlardaki akıl derece derecedir. Böyle olduğu da *"Ben bazı peygamberleri bazısından üstün kıldım"*<2-253> ayetiyle bildirilmiştir ve bu, ilâhi âlemin bir cilvesidir.

Allah aklı külliyen, yani akl-ı küll olarak Hazret-i Muhammed'e vermiştir. Diğer akıllar O'nunkinin yanında akl-ı cüz durumundadır. Bu cüz sayılan akıllar da diğer peygamberlerin akılları olduğuna göre kul aklının durumu cüzün cüzü olacaktır. Ama bu durumda dahi Allah, herkese değişik miktarlarda akıl vermiştir. Bazılarına az, bazılarına çok, bazılarına diğerlerininkinden daha cevval bir akıl vermiştir. Bu akli cevvaliyetle de o kişiler anında ve doğru kararlar verebilmekte ve sonuca gidebilmektedir ki böylelerine "dahi" denir.

AKLIN MERTEBELERİ

Ehl-i tevhid olanların hepsinde bir tevhid düşüncesi oluştuğu halde bunlar arasında da diğerlerine göre temayüz edenler vardır. *"Ben bazı peygamberleri bazısından üstün kıldım"*

<2-253> ayetinin bir delaleti de budur. Herkes kendi üstünde olandan istifade edip onun vasıtasıyla uyanacaktır.

Her insan nasibi kadar uyanır ve uyandığı kadar bilgi sahibi olur. Bu durum, büyük pencereden daha fazla ışık girmesine benzer. Pencereyi büyütmeden daha fazla ışık almak mümkün değildir.

Hiç kimse güneşten istifade edemeyişini penceresinin küçüklüğüne bağlamakla işin içinden sıyrılamaz. Çünkü evine fazla güneş girmesini isteyen, penceresini genişletmek zorundadır ve bunu yapmaya çalışmalıdır. Allah, peygamber ve mürşitleri bunun için, yani gerekirse duvarı yıkıp pencereyi genişletsinler diye göndermiştir.

Ben, otuz dört yaşıma kadar ham ervahtım. Şeriatın kılını kırk yarar ama bir türlü ışık alamazdım. Ne zaman ki Efendi'nin elini tuttum, ondan sonra işin aslını öğrendim ve ışıktan istifade ederek bu hale geldim. Arada geçirdiğim serencam da bu yıkılıp yapılmanın sonucudur. Ama şeriata sağlam bağlanmasaydım bu bilgilere nail olamazdım.

"İnsan kâinatın özetidir" diye tekrarlayıp duruyoruz. İnsanda ruh güneş, akıl ise aya karşılıktır. Her yıldızın atmosferi, ısı, nem vb. gibi fiziksel şartları bibirinden farklı olduğu gibi insanların da özellikleri birbirinden farklıdır. Kâinatta manen ne varsa maddeten insana da verilmiş olduğu için insanın mânâdaki mertebesi ne kadar yükselirse yıldızı da o kadar yükselecektir. Bu noktada insanın aklına "İnsan bir yıldız olarak algılanabileceğine göre onda da güneş ve ay tutulması olur mu, olursa nasıl olur" sorusu takılacaktır.

Ay veya güneş tutulması dediğimiz olay, bilindiği gibi, güneş veya aydan dünyaya ulaşan ışınların önüne ışık geçirmeyen bir kitle (mania) gelmesinden kaynaklanır. İnsanda da, daha kesif ve karanlık olan kötü düşünceler, insanı aydınlatan iyi düşüncelerin önüne geçerse iyi düşünce ışıklarının ona ulaşmasını engeller ve kişiyi aydınlanmaktan mahrum bırakır ki bu da o kimse için aydınlandığı kaynağa göre ay veya güneş tutulması demek olur.

Nasıl unun inceliğine göre kullanım alanı farklı oluyor ve

irmikten ekmek, ekmeklik undan baklava, baklava ununda makarna yapılmıyorsa insanların düşünceleri de böyledir. Kimi ince düşünüp çok derinlere dalarken, kimi kaba düşünür ve kabukta kalır. Bazı insanlarsa düşünceleri çok ince olduğu halde üstündeki örtü açılmadığı için o düşüncelerini meydana çıkaramazlar.

Düşünce akılla bağlantılıdır. Herkesin aklı aynı incelikte olmadığı için tasavvufta akıl yedi mertebede incelenmiştir.

1) Akl-ı maaş
2) Akl-ı mead
3) Akl-ı selim
4) Akl-ı nurani
5) Akl-ı ruhani
6) Akl-ı sultani
7) Akl-ı evvel (Akl-ı küll)

Akıl, şecere-i kâinattır ve bu şecerenin iki kutbu vardır. Biri en alt âlemlere kadar iner ve akl-ı maaş adını alır. Diğeriyse yükseklere, akl-ı külle kadar uzanır ve insanı yüceltir.

İnsanın yükselmesi akılla başlar. Akıl yükseldikçe nefis de buna paralel olarak yükselmek zorundadır. Nefis yücelip azizleşirken insan sırf bedenden ibaret olmadığını, canının ve ruhunun da olduğunu öğrenmeye başlar. Aklının ihatası genişledikçe ruhunun da tealisiyle irfaniyete erer. Bundan sonra artık kişi "Kur'an'la ikiz kardeş" olur ki bu, Kur'an'daki tüm vasıfların kendinde toplanması demektir. Bu duruma gelen bir kişinin Kur'an'ın "Yapmayın" dediği şeyleri yapmasına imkân yoktur. Çünkü artık edep sahibidir ve Kur'an'ın yasakladığı şeylere tenezzül edemez. Mertebesi gibi meşrebi de âli olduğu için aşağılara inmek ona zor ve aşağılayıcı gelir, inemez. Bir kazayı ilâhi ile inerse (Allah'ın tecellisine karışılmaz) o zaman tövbe ve istiğfar etmek durumunda kalır.

Akl-ı Maaş

Maişetinden başka bir şey düşünemeyen akıldır. Bunun biraz daha primitifine, yani düşük derecede olanına "hassase" denir ki bu, bilindiği üzere, hayvanlar âlemine ait olan akıldır.

Böyle bir akla sahip olan insanla hayvan arasındaki fark, hayvanın duyarlılığının his âleminde olmasına karşılık, insanın ileriyi ve geriyi de düşünebilir olmasından ibarettir. Bu seviyedeki aklın düşüncesi bedene yöneliktir ve maişetle ilgili, yani sadece yiyip içmeye, yatıp kalkmaya, barınmaya, üremeye ve para kazanmaya münhasırdır. Onun için bu, aklın ilk mertebesidir ve gelişme buradan başlar. İnsan bu seviyede kaldığı takdirde terakki edemez. Terakki edebilmek için yükselmek şarttır.

Akl-ı maaş, yiyip içmekle bağlantılı akıl demektir. Maaş seviyesindeki akıl eski kitaplarda "şikemperestlik" (boğazına düşkünlük, oburluk) olarak nitelendirilmiş ve bu tabirle böyle kimselerin yeme, içme, barınma ve üreme dışında bir şey düşünemedikleri, kısaca daha âdemiyet vasfını alamadıkları anlatılmak istenmiştir. Aklın yükseldiğinden bahsedebilmek için onun yemek, içmek, barınmak ve üremek dışında da bazı şeyler düşünür hale gelmesi gerekir. Buna "Aklın mânâdan etkilenmeye başlaması" da denebilir. Akıl, kendini ve sahibini düşünmeye başladığında akl-ı meada geçmiş olur.

Bedensel oluşum insanın en alt mertebesini teşkil eder ve bu, mevalid-i selâsenin son aşaması olan hayvaniyet âlemidir. Bu nedenle aklı da hayvanlardaki gibi maişet düşünen akıl seviyesindedir. Bu kadarı hayvanlarda da olduğu için insan bu akılla hayvandan daha üstün olduğunu iddia edemez.

Hayvanlarda içgüdü vardır ve bu Allah tarafından yönlendirilip idare edilmektedir. Aklı, maaş seviyesinde olan insanlarda da içgüdü vardır. Ama o içgüdüler, kendilerine verilmiş olan akılla yönlendirildiği için böyle kimseler hayvanlardan daha tehlikeli ve daha zararlı olabilmektedir.

Bir insanın bu durumdan kurtulabilmek için uruc etmesi, uruc edebilmek için melekleşmesi, melekleşebilmek için de dünya bağlantılarından kurtulabilmesi gerekir. İnsanın bunu yapmasını engelleyen, içindeki şeytandır. Şeytanını müslüman etmeyen bir insanın melekleşmesi imkânsız, şeytanın müslüman edilmesiyse çok zordur. Tasavvufî eğitimde insanı yokluk âlemine (Lâ'ya) sokmaktan gaye, onun şeytanını dumu-

ra uğratmaktır. Ancak her şeye rağmen insana dünya bilgisi, yani akl-ı maaş da lazımdır. Çünkü dünyada yaşadığımıza göre, onsuz olmaz.

"Dabbet-ül arzdan sonra kıyamet kopacak" demek, hayvanlık mertebesinden sonra akıl gelişecek, ruh kendini gösterecek ve dört ayaklı yaratık kıyam edecek (ayağa kalkacak) demektir ki bu da "İnsan içgüdü mesabesinde olan akl-ı maaştan kurtulacaktır" anlamına gelir.

Akl-ı Mead

Aklın, akl-ı maaştan sonraki mertebesidir. Anlamı, ahiretini düşünen akıl veya akl-ı maaş mertebesinden çıkıp insandaki müdrike mertebesine geçmiş akıl demektir.

Allah'ın bu âleme gelirken insana verdiği akıl, akl-ı maaştır. İnsan bu akılla çocukluktan çıktığında miadını dolduranların gittiğini görüp onların nereye gittiğini merak ederek düşünmeye, yani aklıyla ahireti ve kendi kaynağını aramaya başlarsa o zaman aklı, akl-ı mead halini almış olur. Bu düşünce değişikliği, insanda sevgi veya aşk dediğimiz kıpırdanmalara yol açar. Bunu da insana yaptıran Allah'tır.

Allah, insana içten, aşk adı verilen bir dürtü verir. Bu dürtüyle harekete geçen kişi dıştan da "Benim derdime derman olacak bir doktor var mı" diye soruşturmaya başlar. Neticede kişinin karşısına doktor suretinde çıkan, yine bu dürtüyü ona veren olacaktır. Zira O'ndan başka mevcut yoktur. O varlık içten dürtüyü verir, dıştan da derde derman olur.

Mead, avdet edilen yer, mebde ise başlangıç demektir ki buranın başlangıcı oranın sonu, oranın başlangıcı ise buranın sonudur. Mebde de, mead da ahirettir. Yevm-i mead ise kıyamet günü demektir. Bu durumun algılanmaya başlanmasına akl-ı mead denir.

Hocalar, ahiret sorularının, yani insanın kendisi ve yaratıcısı hakkındaki soruların mezarda sorulacağını söylerler. Biz mezara girip orada ne yapıldığını bilmiyoruz. Ama beden denen bu mezarda neler olduğunu biliyoruz. Bunu anlatabilmek için de

Ten kabirdir can gönülde / Bu can canan olan külde
Fani herkes gurbet elde / Dost iline varmayınca

diye ilâhiler yazıp besteliyor ve "Ha o beden, ha bu beden" deyip burada neler olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

İnsan, biraz gayretle akl-ı maaştan çıkar, akl-ı mead durumuna girer ve derine dalmaya başlarsa Allah da ona yardım eder ve "Bana bir karış yaklaşan kimseye ben bir arşın yaklaşırım, bana bir arşın yaklaşan kimseye ben bir kulaç yaklaşırım, bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim" fehvasınca, varidat denen güzel sözler ve şiirler ilham etmeye başlar. Ancak bunun olabilmesi için o daireye varmak ve direzleri evvelden atılmış halı taslağındaki motifin yerini görmek gerekir. Bu yer bir kere görüldü mü, artık motif dokunmaya başlanır.

Bu dokunan motif, nuranî veya zulmanî, yani güzel ve iç açıcı veya kasvet verici olabilir. Amaç, huylarımız olan bu motiflerin güzel ve iç açıcı olmasıdır. Bir süre sonra "Bu halıyı sen mi dokudun" dendiğinde insan iftiharla "Ben dokumuşum, ben söylemişim veya ben yazmışım" diyebilmelidir.

Kişi, kalıtımında varsa ve sonradan etraftan etkilenip Allah'ı araştırmaya, bunun için kitap karıştırıp bilenlerden istifade etmeye başlarsa karşısına dünyayı, ahireti, kulu ve Allah'ı öğretecek bir mürşit çıkar. Kişi gerçekten bu isteğinde samimiyse, el tutar ve böylece akl-ı meada terfi edip insanlık vasfına hak kazanır. Zaten insan demek, Allah'la ünsiyet eden demektir.

Akl-ı meada geçiş el tutmakla olur. Galebe akl-ı meaddadır ve akl-ı mead, avdet edilecek yer ile ilgili akıl demektir. Allah'tan geldik, yine O'na gideceğiz. Bu dönüşün bu âlemdeyken gerçekleştirilmesine "miraç" denir ki bu ileride ayrı bir başlık altında teferruatlı olarak anlatılacaktır.

Akl-ı Selim

Aklın bu mertebesi, insanın her şeyi gerçek sahibine vermesinden sonra, Allah'ın o kişiye ihsanıdır. Biz ancak bu akıl sayesinde selamete erebiliriz.

Kâinatı çeviren akıldır. Akıllı insan da güzel konuşmasıyla

herkesi kendine dost haline getirir. Çünkü akl-ı selim, nura kavuşmuş akıl demektir.

Akl-ı Ruhani

Aklın, güzel kullanılıp iç âleme döndürülmesi ve geliştirilip ruh haline intikal ettirilmesidir.

Akl-ı Nurani

Ruh haline getirilmiş aklın, iyiliklerle parlar hale gelmesidir.

Akl-ı Sultani

Kâinattaki saltanatı bilen akıl demektir. Böyle bir akla sahip olanlar için kâinat bir saray haline gelmiş, kendileri de dünya âleminde saltanat süren birer sultan olmuşlardır. Böyleleri, kendi kafalarındaki bu saltanatı gittikleri yere aynen götüreceksleri için ahirette de sultanlıklarını devam ettireceklerdir ki bu onların iki âlemde de sultan olmaları demektir.

Bunlar nasip meselesidir ve kâinatı Yaratan'ın elinde olan keyfiyetlerdir.

Akl-ı Küll

Evvelce anlatılmış olduğu için tekrarlanmayacaktır.

NEFS

NEFİS NEDİR?

Nefis kelimesinin lügattaki karşılığı, hayat, can, ruh, biyolojik ihtiyaçlar, kendi, asıldır. Kısaca benlik demektir.

Nefis denen şey kişinin en süslü ve aziz varlığı, ruh ise buna can verip uçuran nefhadır. Nasıl bedenle can birbirinden ayrı olarak düşünülemezse, nefisle ruh da ayrı düşünülemez. Nefsin kıymetinin bilinmesi kişinin aklını kullanabilmesiyle orantılıdır. Her fert, aklı hangi mertebedeyse nefsini o mertebeden kullanacak ve ona göre hareket edecektir. O halde nefis, kendi varlığı, kendi canı, kendi aklının kullandığı, verdiği emirdir diye tarif edilebilir.

Bu, daha basit bir anlatımla, "İnsanın nefsim dediği, Allah'ın ona verdiği candır" yahut "Nefis aklın teressübatıdır (tortusu)" denerek de ifade edilebilir. Canın tekemmül etmiş haline ruh dendiğini biliyoruz. Bu tekâmülde akıl yardımcı olur ve nefsin akıl gibi arı, duru bir hâl almasına yol açar. Bu durum körlerin diğer duyularını geliştirerek, gören insanların yaptıklarını yapabilmesine benzer bir haldir. Bu halin insanda oluşması ise "meleke kazanılması" veya "bedenin ruh halini alması" diye bilinir.

Her şeyin olduğu gibi nefsin de aslı Allah'ındır. Böyle olduğu için Allah kendine hiçbir zaman gerçek anlamda eza etmez. İnsan da "Benliğin aslı Allah'ındır, insandaki benlik ariyettir" deyip durumunu idrak eder ve benliği gerçek sahibine verirse, aslına kavuşup her türlü sıkıntıdan kurtulur. Bizim "At deryaya dalganı, umman görünsün sana" diyerek anlatmak istediğimiz durum budur. Nasıl olsa sonunda *"De ki biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> ve "Her şey aslına rücu edecektir" hükümleri yerine gelecektir. Bu nedenle insanın katrasını baştan denize atmasında yarar vardır, zira orası

hayr-ı mahz âlemidir.

Benlik esas olarak tektir ve Allah'tan başka varlık olmadığına göre O'na aittir. Buna rağmen her insan, bir "Ben" lafzıdır tutturmuş gider. İnsanların O'na ait olan benliğe sahip çıkmalarının nedeni şudur:

Küll olan varlık, güneş gibi her zerreye bir ışık hüzmesi gönderip o hüzmeyle zerrelere hayat vermektedir. Bu zerreleri, büyük bir aynanın yere düşüp kırılmış parçacıklarına benzetirsek, aynacıkların her birinde bakan kendini görecek ve gördüğüne de "Ben" diyecektir. Hepsinden görünen gerçek Ben'dir ama her kırıntı karşısındaki kırıntıya baktığında kendindeki görüntü ona da yansıdığı ve suretler çoğaldığı için, o suretler de "Ben" demeye başlar ve böylece sanki pek çok ben varmış gibi olur.

Bu ayna kırıntılarına ilâhi âlemden gelen bir ışık ve oradan yansıyan bir görüntü vardır ama aynacıkların kendinde bir şey yoktur. Varlık, kendi görüntüsünü çekiverdiği andan itibaren aynaya yansıyan bir şey kalmayacağı için aynadaki görüntü yok olacaktır. İşte insanlar da aynen bu ayna parçacıkları gibidir. Asıl olan, Ben olan O'dur. İnsanlarsa, O'nun yansıması veya gölgesi durumundadır. Bir asıl var ve o asla bir ışık vuruyorsa, mutlaka bir de gölgesi olacaktır. Onun için Kur'an'da *"Gölgeyi uzatmıştır"* <25-45> denmiştir.

Güneş tam tepeye dikildiğinde gölge kaybolur. Bu nedenle de güneş tam zevaldeyken öğle namazı kılınmaz. Namaz, ancak kıbleye döndüğümüzde gölgemiz sağ kaşımızın üzerine doğru indiği zaman yani biraz gölge varsa kılınabilir.

Benliğin de insan vücudundaki benler gibi iyisi ve kötüsü vardır. Ben, şeriat üzere olursa iyi, aksi halde kötüdür. Şeriata yani vücut düzenine uymayan benlere kanser dendiğini ve insanın hayatını tehdit ettiğini biliyoruz. Şeriata uygun olanları insana zarar vermez. Ama en iyisi hiç ben olmamasıdır.

Bu benlik meselesi çok önemlidir. Çünkü yanlış anlaşılması çok kimsenin hayatına mal olmuştur. Bu hususta Kur'an'da, âlem-i gaybı misal getirdiğinde "Ene" (Ben) yerine "Hüve" (O) tabirini kullanmakta ve "Hüvelleziy" (O'dur) demekte, ayriyet-

ten misal getirdiğinde "Ente" (Sen), bizzat kendini örnek verdiğindeyse "Ene" (Ben) diye hitap etmektedir. Onun için insan da benliği gayb âleminde müşahede ederse "O", şühûd âleminde müşahede ederse "Sen", kendinde müşahede ederse "Ben" demelidir.

Benlik insanda iki şekilde olabilir. Birincisi, gerçek anlamda varlığı Hakk'a verdikten sonra kendinde oluşan benlik ki bu hakiki benliktir, ikincisiyse varlığı sahibine vermeden benlik iddiasında bulunmaktır. Bunlardan birincisine örnek Hallac-ı Mansur, ikincisine örnek ise Firavun'dur. Hallac-ı Mansur'un ben deyişinin ne anlama geldiği ileride, Cem Mertebesi bahsinde teferruatlı olarak anlatılacaktır. Ancak burada kısaca "ben" sözünün, bilenler nazarında ferd-i camîyi, bilmeyenler nazarındaysa enaniyeti ifade ettiğini söylemekte fayda vardır.

"Enel Hakk" dediği için asılmak Hallac-ı Mansur'un kaderiymiş. Bu sebeple Yazıcızade Mehmet Efendi *"Enel Hakk'ta hüvel Hakk olsa lehhâz / Enel Hakk mahv ola Hakk ide ilhâz"* yani "Ene'yi hüve'ye çeviriverse" yahut "Enfüsten çıkarıp âfaka hasrediverseydi kurtulurdu" demektedir. Çünkü enfüsle âfak birbirinin aynasıdır. Çok kimse işin aslını bilmediği için "Benim" denmesini hazmedemez. Fakat gayba inanan çok olduğu için "O" dendiğinde herkes kabul ediverir.

Bu örnekler de göstermektedir ki insanın dünyada rahat edebilmesi için karşısındakine hitap edercesine "Ente", yani "Benim" yerine, "Sensin" demesi çok daha iyidir.

Benlik konusu, hocalar ile mutasavvıflar arasında asırlarca niza konusu olmuş ve tarihte bir süre tarikatların yasaklanmasına yol açmıştır. Münakaşaların arttığı bir devrede, olayın padişaha aksettiği ve padişahın işin aslını öğrenebilmek için iki grubu da ayrı ayrı davet edip onlara yemek verdiği şeklinde bir hikâye anlatılır. Hikâyeye göre önce hocalar davet edilir. Kalabalık bir kafile halinde geldiklerinde, padişah vezirine döner ve "Git sor bakalım bunların başı kimmiş" der. Vezir çıkar ve gelenlere "Sizin reisiniz kimdir?" diye sorar. İlk sorduğu hoca "Benim" diye cevap verince diğerleri itiraz edip her biri kendisinin reis olduğunu iddia etmeye başlar. Tabii sonuçta kimin

baş olduğu anlaşılamaz ve durum olduğu gibi padişaha nakledilip, herkes "Benim" dediği için kimin reis olduğu anlaşılamadı, denir. Davet edilenler sofraya oturduklarında kendilerini bir sürpriz beklemektedir. Sofrada her türlü yemek olmasına rağmen, herkesin önünde sapı bir metre uzunluğunda birer kaşık bulunmaktadır. Hocalar bu kaşıklarla yemeğe başlayınca, kaşık saplarının birbirine çarpması sonucu yemekler sofraya ve üstlerine dökülür. Doğru dürüst birer lokma yiyemeden sofradan aç kalkar ve utançlarından kimseye görünmeden sarayı terk ederler.

Sıra dervişlere geldiğinde, yine padişah vezirine, gelenlerin başını öğrenmesini söyler. Vezir çıkar ve en öndekine başlarının kim olduğunu sorar. Öndeki arkasındakinin, arkasındaki de kendi arkasındakinin baş olduğunu söyler ve kuyruğun sonuna gelinceye kadar kimin baş olduğu anlaşılamaz. En sondakine aynı soru sorulduğunda alınan cevap, en öndekinin baş olduğu şeklindedir. Kimse baş olmayı kabul etmeyince, durum padişaha anlatılır ve bu grupta da kimin baş olduğunun anlaşılamadığı söylenir. Sofrada yine aynı kaşıklar vardır. Kaşığı ilk eline alan durumu kavrar ve doldurduğu kaşığı "Destur" diyerek karşısında oturanın ağzına uzatır. Karşısındaki "Eyvallah" deyip kendine uzatılan kaşıktakini yemeye başlarken, bir taraftan da kendi kaşığını doldurup, karşısındakinin ağzına uzatır. Böylece birbirlerini besleyerek, hiçbir tarafı kirletmeden karınlarını doyururlar. Yemek sonunda bir de yemek duası yapıp izin ister ve saraydan ayrılırlarken, gördüklerinden memnun olan padişah, onları uğurlamaya iner ve birer de hediye verir.

Bu anlatılan hikâye veya masal, Ene ve Ente konusunu işleyen güzel bir örnektir. Ente, sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı doğurur. Ene ise "Hep bana" dediği için sonuçta kendini de açlığa mahkûm eder.

"Ene" diyenler, bunu gerçek anlamıyla söyleyemiyorlarsa, sahiplerini bilmedikleri için şirke düşmüş, buna karşılık "Ente" diyenler kendini karşısındakinde gördüğü için şirkten kurtulmuş olur. İşte "Mümin müminin aynasıdır" hadisinin anla-

mı ve izahı budur. Ayna olmasa insan kendini görebilir mi?

İnsanda göz vardır ve insan, o gözle kendisi dışında her şeyi görür. Fakat kendini göremez. Kendini görebilmek için bir aynaya muhtaçtır. Bu nedenle insanlar arasında yardımlaşma şart koşulmuştur. İnsanın karşısındakine yardım etmesi, kendine yardım etmesi demektir. Allah *"Âlemlerin ganisi"* <3-97> olduğu için, O'nun kimseye ve kimsenin yardımına ihtiyacı yoktur.

İnsanın başına bela olan kendi benliğidir. "Ben yaptım, ben ettim" diyen insanın başı dertten kurtulmaz. Dertten kurtulabilmesi için gerçek Ben'i bilmesi şarttır. Çünkü O'nu bilenlerin ağzından çıkan "Ben" sözü, gerçek Ben'e aittir.

İnsan ne olursa olsun, hiçbir zaman benlik iddiasında bulunmamalıdır. Abdülkadir Geylâni Hazretlerine Gavsiyet tevcih olunduğunda Ahmed-el Rüfâi Hazretleri dahil tüm veliler boyun eğdiği halde, Şeyh-i San'an boyun eğmemekte direndiği için, o "Senin boynuna domuz yavrusu binsin, sen de öyle eğil" hitabına muhattap olmuştu. Zaman içinde Şeyh-i San'an bir papazın kızına âşık olmuş, papazın kızı, domuzlarına çobanlık etmesi şartıyla evlenmeyi kabul etmiş ve evlenmişlerdi. Daha sonraki yıllarda gerçekten domuz yavrularını boynuna alıp gezdiği ve onların ağırlığı ile eğildiği görüldü. İşte enaniyetin sonu... Bu nedenle biz hiçbir zaman "Oldum" demeyip daima "Öldüm" demeyi tavsiye ediyor ve kendimiz de bunu uyguluyoruz.

NEFSİN OLUŞUMU

Allah, nefsi insanlara kötülük için vermemiştir. Çünkü nefis aslen Kendi'nindir ve azizdir. Bize verilmesinin nedeni Allah'ın kendini bildirmek istemesidir.

Nefis âlemi, ruh âleminin in'ikâsatıdır (yansıma). Böyle olduğu için, nefis alemi asıl olana zıt gibi görünmektedir. Nefsin mertebeleri düştükçe, tıpkı üst üste konmuş yüzlerce tabaka camın ışığı geçirmeyip görüntüyü yok etmesi gibi her şeyi karanlığa mahkûm eder. Ama camlar yavaş yavaş, tabaka tabaka kaldırıldıkça nasıl ışık belirir ve sonunda tek tabaka olarak ka-

lan cam her şeyi olduğu gibi gösterirse, nefiste de durum böyledir. Mertebeleri yükselip saflaştıkça ruha yaklaşır ve adeta ruhlaşıp her şeyi doğru, olduğu gibi göstermeye başlar.

Nefis aklın aynasıdır. Onu aydınlatansa ruhtur. Ruh olmazsa beden karanlıkta kalır. Akıl ilk yaratıldığında Allah'a son derece muti olduğu ve O'nun her emrine itaat ettiği için Allah "Senden daha güzel bir şey yaratmadım" diyerek aklı övmüştür. Daha sonra buna ayna olarak nefsi (akl-ı küll, nefs-i küll) yaratmıştır ki bunun görünür âlemdeki karşılığı bedenimizdir. Bedenimiz kâinattan alınmış ve ruhumuza elbise olmuştur. Nasıl gündüz ile gece birbirinin zıddı olmasına rağmen birbirinden ayrılamaz ve gece gece, gündüz de gündüz olarak kalırsa, ruh ile nefis de böyledir ve birbirinden ayrılmaz.

Bir tohumda ağacı görmek mümkün olmadığı gibi insanın ilk yaratılış tohumunda da bedenden eser yoktur. Tohum geliştikçe ağacın ortaya çıkması gibi insan tohumu da geliştiğinde beden ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden beden aklın gölgesidir denir ve Kur'an'da, "Leyl" (karanlık âlem) denerek ifade edilir. İşte bu karanlığı aydınlatan ruhtur ve Kur'an'da da gündüz diye geçmektedir.

Bu iki unsur birbirinin zıddıdır. İnsan, bedenine ağırlık verirse karanlıkta, ruha değer verirse de aydınlıkta ilerler. Bedene değer verildiğinde beden ruha hükmetmeye kalkar ki o zaman "nefs-i emmare" adını alır. Ama ruha değer verir ve ruh bedene hakim kılınırsa, o zaman nefis de ruhla birlikte teressübattan kurtulur ve yükselmeye başlar. Bu yükselme "nefs-i safiye" denen saflaşmış, ruhlaşmış beden mertebesine kadar devam edebilir. Bu mertebeye gelen nefis ruhla eşdeğer olduğu için Peygamberimiz burayı, "Ben şeytanımı müslüman ettim" diyerek anlatmıştır.

Nefis akıldan sonra yaratılmış olduğu için akıl erkek (müzekker), nefis ise dişi (müennes) olarak nitelendirilir. Bu nedenle Âdem ruhun, Havva ise nefsin temsilcisidir ve yaratılışları da buna uygun, yani önce Âdem sonra Havva sırasıyla olmuştur. Havva yani dişi, Âdem'den sonra yaratılmış ve ona ayna olmuştur. Âdem, o aynada kendini görmüş ve nefsinin gü-

zelliğine tutulmuştur. O zamana kadar Allah'a tapan ve O'ndan başka bir şey görmeyen Âdem, bundan sonra Havva'ya, yani kendi nefsine tapmaya başladığı için cezalandırılmıştır.

İşte, Âdem'in cennetten kovulma nedeni budur. Anlatılan buğday veya elma yeme hikâyeleri, sırrı örtmek için konmuş birer mecazdır. Âdem, Allah'ı bırakıp Havva'ya tapmaya başlayınca, Allah aradaki hicap perdesini kaldırıvermiş, bunun üzerine birbirlerini evvelce görmedikleri şekilde tüm çıplaklığıyla görmüşler ve utanıp edep yerlerini incir yapraklarıyla örtmeye başlamışlardır. Bunun üzerine cennetten indirilmişler ve kendilerine, rızklarını mihnetle, kendi çalışmalarıyla çıkaracakları bildirilmiştir. Nitekim o zamandan beri de "Benî Âdem" diye bilinen Âdem oğulları (insanlar) hayatını çalışıp sıkıntı çekerek, mihnetle kazanmış ve idame ettirmiştir.

Dünya da böyledir ve dişi yahut nefis olarak kabul edilir. İnsanı besler, besler ama sonra hepsini geri alır.

NEFSİN ÖZELLİKLERİ

Her şeyin olduğu gibi nefsin de iki kutbu vardır. Bu kutuplardan biri karanlık, diğeri aydınlık âleme bakar. Bunlardan karanlık olanına "nefsani âlem" aydınlık olanına da "nurani âlem" denir. Nefsani âlem de tabaka tabakadır ve bu tabakaların sonu öyle bir noktaya gelir ki bir de bakarsın nur saçmaya başlamış. Çünkü iyi de, kötü de kendindedir.

O halde insanın önce kendine bakıp iyi mi, kötü mü olduğuna karar vermesi gerekecektir ki bu da akılla olur. Akıllı bir insan, hiç olmazsa kendi yaşadığı bölgenin örf ve âdetlerine dikkat edip onlara uyum sağlayabilmelidir. "Kötülük insanda mahfuz mudur? Yahut kişide zincirle bağlı veya serbest midir?" sorularına cevaben Hazret-i Peygamber "Ben şeytanımı müslüman ettim", hocalar da "Şeytan ramazanda zincire bağlanır" diyorlar. Oysa yapılan iş, insanın kendi düşüncesini düzeltmesinden başka bir şey değildir. Kişi, Hakk aşkı ve aklının yol göstermesiyle kötü düşüncelerini bağlamış veya dumura uğratmış, işlerini adaletle ve yerli yerince yapar hale gelmişse, şeytanını zincire vurmuş yahut müslüman etmiş demektir.

Biz, Allah'ın yarattığı hiçbir şeyin dumura uğratılmasına taraftar değiliz. Her şeyin ıslah edilip yerli yerine oturtulmasına taraftarız. Bunu yapabildiğimiz zaman nefsimiz, nefs-i safiye mertebesine gelmiş, ıstıfa etmiş (arınmış), zekiye edilmiş, tezkiye-i nüfus etmiş olur. Çok kimse bunları bilmeden, anlamadan, hayal âleminde bir varlık yaratıp onu kademelendirmiştir. İşin en kestirme yolu *"Hiçbir dileğim yok senden İlâhi / İstediğin gibi olayım yeter"* diyerek, *"Selam verin ve teslim olun"* <33-56> ayetinin gereğini gerçekleştirmektir. Bunu yapabilmek için bir sürü lüzumsuz şeyle uğraşmaya gerek yoktur. Çünkü sık sık tekrarladığımız gibi *"Yapan, çatan Hakk / Kulun fi'li muallâk"*tır. Bu durumda okumak, üflemek vb. boştur. Allah yapacaksa, kulunun ağzından bir söz çıkarır, o da gerçekleşiverir. Böyle olduğunu da örnekleriyle görüyoruz.

Zaman zaman nasihat edilirken "Nefsine uyma" denir. Bu doğru bir söz değildir. Bunun yerine "Nefsini ıslah et" demek lazımdır. Çünkü işin aslı, nefsi ıslah edip düşmanken dost haline getirmektir. Yoksa ona uymamak veya onu öldürmek safsatadan başka bir şey değildir. Zira öldürmeye kalkan kendi de gider.

Kendini bilmek, kozayı delip çıkmak, korkudan kurtulmak demektir. Kozanın içinde kalan korkudan kurtulamaz. Koza denen şey, insanın kendi etrafına ördüğü alışkanlık ve şartlanma ağlarıdır. Bunları Ankebut suresi anlatmaktadır. İnsan bunu delmek zorundadır ki kendini kendinde bulabilsin.

Tabiatta pislik böcekleri vardır. Bunlar gıdalarını yuvarlaya yuvarlaya fındık, hattâ ceviz büyüklüğüne ulaştırıp yuvalarına götürürler. Yuvanın deliğinden sokamayınca, kendileri yuvaya girip o kitleyi çekmeye başlar ve deliğin ağzını iyice tıkar, sonuçta kendilerini de yuvanın içine hapsederler. Yuvanın ağzı iyice tıkanınca, bu kez dışarı çıkamaz ve getirdikleri gıdayı yiyemeden havasızlıktan boğulup ölürler.

İşte nefsaniyetle hareket eden insanlar da bunlar gibidir. Kazandıklarına "Benim" nazarıyla baktıkları için onların kendilerinin değil, Allah'ın olduğunu idrak edemez ve böylece ömürlerini heba ederler.

Islah edilmemiş nefis eşek gibidir. İstenen yolda gitmesi için mutlaka sırtına binmek gerekir. Islah olan nefis bülbül olur ve şakımaya başlar. Çünkü artık azizleşmiştir.

Bu sebeple, insan için en önemli şey benlikten kurtulabilmektir. Bundan sonrası kendiliğinden gelir ve huylar kendiliğinden düzelmeye başlar. Çünkü berbat olan şey insanın nefsani arzuları ve huylarıdır.

Burada insanın aklına "Benlikten kurtulduğumuzda beşeriyetten çıkacak mıyız?" sorusu gelecektir. Hayır, çıkmayacağız ama o zaman beşeriyette, Allah'ın şartlarına, yani şeriata uygun bir hayat sürmeye başlayacağız.

NEFİS MERTEBELERİ

Herkes "Her şey aslına rücu edecektir" hükmünce, mertebesine göre Hakk'a dönecektir. Hakk'ın mertebeleri sonsuzdur. Bunların her biri birer esma tahtındadır ve son mertebe insanlıktır. İnsanlığa ait en son mertebe ise nefs-i safiyedir. Hazret-i Peygamber, safiye mertebesinde ve arı, duru olduğu için ismi Mustafa'dır.

İnsanda nefsin mertebeleri aşağıda, ruhun mertebeleri ise yukarıdadır. Allah nasip eder de insan nefsinin mertebelerini safiyeye kadar yükseltebilirse, o zaman nefsi tasfiye edilmiş, saflaştırılmış olacağı için adeta ruh gibi olur.

Nefis, alt mertebelerdeyken çamurlara bulanmış olduğu için çalar, çırpar, dedikodu dahil, her türlü melaneti yapar. Bu yapılanlar da yapanların mertebeleri gereğidir.

Bizim ruhumuz, bedenimizin her yerini kaplamıştır. Neremize iğne batırsak, canımız acır ve oradadır ama nasıl her dokunduğumuz yer zâtımız değilse, nefis konusunda da durum böyledir. Allah'ın *"İhata-yı külliyesinin her şeyi kapsamış"* <4-126> oluşu manevidir. İş maddi âleme geldiğinde her şeyin mertebesi farklılaşır ve bu âlemde nefis aşağı, ruh ise yukarı mertebelerde kalır. Aynı durum Allah için de geçerlidir. O da her yerde vardır ama O'nun yeri yoktur. O halde O, her şeydir ama hiçbir şey O değildir. "O'dur" denirse muhat edilmiş olur. Buraları çok ince düşünülmesi gereken yerlerdir.

İnsan nefsen geliştikçe, edebinde de artış olur ve davranışları düzelir, insanlaşır, insancıllaşır. Bu nedenle nefsin tekâmülü ile edep arasında bir ilişki kurulmuştur.

Edep kelimesi Arapça'da, elif (1), dal (4) ve be (2) harfleriyle yazılır ve bunların ebced değerleri toplamı yedidir. Bu nedenle nefsin ve aklın yedişer mertebede incelenmesi uygun görülmüştür.

İnsanın nefis mertebeleri yükseldikçe edepliliğinin de buna paralel olarak artmasını, içi boşalan bir kaba benzetmek mümkündür. Nasıl bir kap boşalırken içinden çıkanın yerini, ona göre daha latif bir madde dolduruyorsa, örneğin bir testideki su boşaltıldığında çıkan suyun yerine testiye hava doluyor, hattâ bu doluş esnasında adeta "Bir an önce boşalsa da yerini ben alsam" dercesine lukur lukur sesler geliyorsa, insan nefsi de her katılık mertebesinden kurtuldukça, biraz daha saflaşır, biraz daha latif bir hal alır. Edep de bu gelişime paralellik gösterir. Çünkü karanlık olan iç âlemde doğan hakikat güneşi, edep burçlarından aydınlanmayı sağlamaya başlar. Benim "Bir müjde gelir zulmet-i leylin seherinden" mısrası ile anlatmak istediğim husus budur. Burada zulmet-i leyl, insanların karanlık ve kesif düşünceleridir. Bunların çıkması ve onların yerini iyi düşüncelerin almaya başlaması, zihinde bir aydınlanma peyda eder.

Bu aydınlanma da iki türlüdür. Önce bir yankı gibi sevindirici bir aydınlanma şeklinde olur. Zaman içinde işin mahiyeti öğrenildikçe bu aydınlık nihai bir karakter alır. Bunların ilki çocukluk çağının aydınlığı, ikincisiyse olgunluk çağının aydınlığıdır.

Aydınlanma âfakta da böyle olur. Sabah olurken hava iki kez aydınlanır. İlkine "fecr-i kâzib" denir ve bir anda sanki hava aydınlanmış gibi görünür fakat sonra tekrar kararır. Bu günün müjdecisidir. İkincisine ise "fecr-i sadık" denir ki bu gerçek aydınlanmadır. Bu durum güneşin batışında da müşahede edilir. Güneş batarken önce bir kızıl aydınlık olur, sonra batar ve hava kararır. Benzer bir durum insanın öbür âleme geçişinde de olur ve buna "ölüm iyiliği" denir.

Nefsin yedi mertebesi vardır. Bunlar; 1) nefs-i emmare, 2) nefs-i levvame, 3) nefs-i mülhime, 4) nefs-i mutmainne, 5) nefs-i raziye, 6) nefs-i merziye ve 7) nefs-i safiyedir. Nefs-i safiyenin bir adı da "nefs-i naciye"dir. Anlamı ise saflaşmış, kurtulmuş nefis demektir. Bu yedi mertebeyi kendinde toplayan insan, Allah'la ünsiyet peyda etmiş demektir.

Nefs-i Emmare

Nefis, hadd-i zâtında karanlık âlemdir ve bunun en karanlık olduğu mertebe de emmare mertebesidir. Çünkü zifiri karanlık olduğu için Allah dahil hiçbir şeyi göstermez. O nedenle de astığı astık, kestiği kestiktir ve sadece kendi emirlerini tanır.

Nefs-i emmare, taşlaşmış, emredici, kişiyi tamamen kontrolü altına alıp köleleştirmiş nefistir. Böyleleri insani duygulardan ve dolayısıyla da pişmanlık hissinden yoksundurlar. Onun için böylelerine "Allah seni taş etsin" diye inkisar (beddua) edilir. Ama onlar zaten taşlaşmış kişilerdir. Bu mertebe, bedenin ruha binmesi yahut Nasreddin Hoca'nın yaptığı gibi eşeği sırtında taşımak olarak nitelendirilebilir.

Bu mertebedeki nefsin en bariz göstergesi insanların alışkanlıklarıdır. Örneğin sigara alışkanlığı... İnsan, zararlı olduğunu bildiği, hattâ zararlarını kendi vücudunda gördüğü halde sigarayı bırakamaz.

İptila haline gelmiş her alışkanlık, insanın nefsine köle olması demektir. Bu iptilaların da çeşitleri vardır. İşte gece hayatı... Evde ailesi kendini beklerken kişi sabahlara kadar meyhanelerde, barlarda, pavyonlarda gezer. Bu durum, o kişinin nefsinin kölesi olması demek değil midir?

Kölelik maddi veya manevi olabilir. Günümüzde maddi kölelik kalkmış gibi görünse bile, aslında sadece isim değiştirmiştir. Örneğin cariyenin adı metres olmuştur. Bu değişikliği köleliğin kalkması olarak nitelendirmek mümkünse, o zaman "Kölelik kalkmıştır" denebilir.

Manevi kölelik ise ancak nefs-i emmareyi yok etmekle kalkabilir. Bunu yapabilenler de parmakla gösterilecek kadar az-

dır. Kimi alkolik, kimi obur, kimi mal mülk edinme hırsına kapılmış olan insanlara, "Kendini kölelikten kurtarmıştır" denebilir mi? Yemek yemenin amacı nefsi köreltmekken, insanların bir kısmı oburca yiyecek tüketmeyip paylaşmayı bilseler, dünyada ve ülkemizde aç insan kalır mı?

Nefs-i emmare, şeytanet vasfı demektir. Bu vasıf insanı bu âlemin saltanatına, idbarına (kutsuzluğuna, talihsizliğine) aldanır durumda tutar. İnsanda bir kere saltanat kurdu mu, artık o kişiye istediğini yaptırmaya başlar. İsterse meyhaneye, isterse esrar âlemine, isterse sefahat âlemine sokar ve kişi onun isteklerini geri çeviremez olur. Çünkü artık emmare, o kişinin kalbinde saltanatını kurup hükümlerini vermeye ve uygulatmaya başlamıştır. Bundan sonrası Allah'a kalır.

Onun için bu mertebe, "insanın şeytanı" denen ve insanı şeytan eden yerdir. İnsanın "Şeytana uydum" dediği ama kendi nefsine uyduğunu anlamadığı nokta burasıdır.

İnsanda *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> hükmünce mevcut olan nefha-yı ilâhi dolayısıyla, Allah lütfeder ve imdadına yetişirse, bir pişmanlık duygusu meydana çıkar. Kişi, o işi neden yaptığını kendine sormaya başlar ve yaptığına pişman olur. Bu pişmanlığın ortaya çıkması kişinin nefis mertebesindeki yükselmenin habercisidir. Bu durumda mertebesi levvameye yükselir.

Nefs-i Levvame

Levm, pişmanlık demek olduğuna göre bu mertebedeki nefis, yaptıklarına pişmanlık duyan nefistir. Pişmanlık, insana ilâhi bir lütuftur ve onda az da olsa insanlık eseri bulunduğunu gösterir. Bu mertebe emmareye nazaran karanlığın biraz daha az, yani zifiri karanlık yerine koyu karanlık olduğu, kişinin ışığın varlığından haberdar olduğu mertebedir.

Nefis, emmare mertebesindeyken kötüdür ama teslim olan kimselerde bu vasıf kaybolur. El tutup Allah'a bağlananlarda emmareden eser kalmaz ve bu kişiler isteyerek kötü bir hareket yapamaz olurlar. Bazen yaptıklarına bakıp "Keşke öyle yapmasaydım" dedikleri olur. Ama duydukları pişmanlık, on-

ların levvameye geçtiğini gösterir. Allah, teslim olanları kötü iş yapmaktan korur.

İnsanın yaptığı işten pişman olmaya ve vicdan azabı çekmeye başlaması, onun hidayet yoluna girişinin habercisidir. Levvame, aynı zamanda insanın yaptıklarından utanır hale gelmesine de sebep olur ki bunun sonunda edep kendiliğinden gelecektir.

Nefs-i Mülhime

Levvameye gelip yaptığına pişman olmaya başlayan bir kimse, kendisine pişmanlık veren hataları bir daha yapmamaya çalışır. Bunda başarılı olanların kalbine ilham-ı ilâhiler gönderilirse, o zaman kişiden doğuşlar başlar. Bunların başlaması, Allah'ın ona bilmediklerini kalbinden zaman zaman söylemesi demektir ki bu, kişinin nefis mertebesinin mülhimeye ulaştığını gösterir. Burası da karanlık ama diğerleri kadar koyu karanlık olmayan, bazı şeylerin hayal meyal fark edilebildiği bir mertebedir.

Nefs-i Mutmainne

Mutmainne, itminan bulmuş, tatmin olmuş, kanaat getirmiş anlamındadır. Mülhimeden sonra kişinin uyanmaya devam etmesi halinde karanlıklar kaybolmaya, şafak sökmeye, yani ilâhi âlemin aydınlığı kendini göstermeye başlar. Bu bir nevi bilgi akımı şeklinde kendini gösterir. İnsanın, Yaratan'ının kendinde de mevcut olduğuna inancı tam olur. Kişi mutmainnül kulub (kalben tatmin olmuş) olduğu için mertebesi de mutmainne olur. Bu mertebedeki kişide itminan-ı kalp kurret-il ayn tezahür etmiştir. Bu safha, günün yeni ağarmaya başladığı alacakaranlık, yani sabah namazı zamanıdır. Çünkü sabah namazı, gece karanlığında kılınmaz.

Burası Hazret-i İsa'nın mertebesi olup terazi ibresinin dayanak ve destek noktasıdır. Bu noktadan itibaren bir taraf kulluğa yani fenâ'ya, diğer taraf ise ulûhiyete, yani bekâya ağdırır ki bekâ tarafının mertebeleri raziye, merziye ve safiyedir. Mutmainne, fenâ ve bekâ mertebelerinin birleştiği orta noktadır.

Bunun için "Şafak sökerkenki gibi alacakaranlıktır" diye nitelendirilir.

Kalbi temiz olanlar yaptıklarından pişmanlık duymazlar. Bu yüzden de cennettedirler. Pişmanlık duyanlar, daha ziyade levvamede olanlardır. Bunlar şüpheyi atamadıkları için kendilerine güvenemez, onun için pişmanlık duyarlar. Bu nedenle, emniyet mutmainnede başlar. Mutmainne, Allah'ı ve azamet-i İlâhi'yi bilip O'nun karşısında acziyetin idrak edildiği, iman-ı kati sahibi olma mertebesidir. Onun için insan nefs-i mutmainneye terfi ettiğinde, imanı tam olmuş demektir. Ondan sonrası kolay gelir.

Nefs-i Raziye

Mutmainne mertebesine terfi eden bir nefis artık hayatından ve olanaklarından memnun, durumuna razıdır. Çünkü artık güneş doğmuş, kişi kendini bilmiş, kendini mürşidinde görmüş, mürşidini Hakk bilmiş ve ahirette göreceği didar-ı cemali bu âlemdeyken mürşidinde görüp şahit olmuştur. Bu, güneşi orada göreceğine burada görmek gibidir. Sabah olup güneş doğduğu için bayram namazı kılma zamanı gelmiştir.

Bayram, kendini bulmuş, kendini ve didar-ı cemalin inikâsatını mürşitte görmüş, mürşidi Hakk bilmiş olmak demektir. Başka bir deyişle bayram, insanın güneşinin doğması ve onun ışığıyla sahibini bilip bulması demektir. Gerçek anlamıyla bayram budur. Bayram günü oruç tutulması yasaktır.

Bayram namazı güneş doğup gölge iki adam boyu kadar uzamadan kılınmaz. Bundan sonra kılınır. Bu durum mürşitle müridin karşı karşıya gelmeleri demektir. Burada mürşitle mürit yerine, Allah'la Peygamber veya Allah'la kâinat demek de mümkündür.

Bu duruma gelindikten sonra mürşitten füyuzat akmaya başlar. Füyuzat, mürşidin endüksiyon akımlarının algılanmaya başlanması ve onun sözlerinin, hallerinin, tavırlarının ve nazarının kişide etkin olup onun durumunu değiştirmeye başlaması demektir. Bu değişiklikler kişinin mertebesinde de yükselmeye neden olur.

Mürşitler arasında hiç konuşmadan, sadece nazarla irşad edenler vardır ki böylelerine "işrakıyyun" denir. Bu mertebeye ulaşmış olanlara mürşidin söz ve halleri nazil olmaya başlar. Bu nüzulle mürit uruc eder (yükselir). Nasıl iyi bir öğrenci öğretmeninin sözlerini, duyduğu şekliyle aklına yerleştirir ve bilgisini arttırıp sınıfını geçer, yani derecesini yükseltirse, mürit de aynen o öğrenci gibi olur. Tabii bunu yapabilmek için mürşidin de nüzul ettiğini söylemeye gerek yoktur sanırım. Sonuçta mürşit nüzul, mürit de uruc ederek aynı seviyeye gelirler.

Nefs-i Merziye

Kendi durumundan razı olan bir kişi, yaptıklarıyla Allah'ı da memnun ettiği için O da kulundan memnun ve razıdır ki bu durumda o kulun mertebesi de merziye olmuştur. *"Allah onlardan razıdır, onlar da Allah'tan... İşte bu büyük fevzdir"* <5-119> ayeti buraya delalettir. Bu iki mertebe artık güneşin tam doğduğu ve her tarafın tam olarak aydınlandığı ilâhi cilve mertebeleridir.

Nefs-i Safiye

Tabiattaki yedi renge karşılık nefsin de yedi mertebesi vardır ve yedinci mertebe, diğer tüm renkleri ihtiva eden beyazdır. Çünkü beyaz safiyet timsalidir. Diğer tüm renkler beyazın yanında az veya çok kesif yahut karanlık kalır. Bu renkleri insanların huylarına benzetmek mümkündür. Kötü huylardan tamamen kurtulunduğunda geriye safiyet kalacaktır.

Nasıl güneşte yedi renk olduğu halde güneş ışınları beyaz veya renksiz diye nitelendiriliyor ve renksizlik, diğer tüm renklerin karışımından meydana geliyorsa, safiye dediğimiz nefis mertebesi de böyledir. Diğer tüm mertebeleri kendinde topladığı için onların tümümün renginin birleşmesiyle beyazlaşmış ve safiyet kazanmıştır. Bu mertebeye gelen insana diğer tüm renkler (mertebeler) râm olur (itaat eder).

Nefs-i naciye veya nefs-i küll diye de bilinen bu mertebe, nefsin en üst mertebesidir. Bu mertebeye gelmiş olanlarda Allah ile kul arasındaki perde şeffaflaşmıştır. Bu nedenle bu mer-

tebedekiler "Ha beni gördün, ha O'nu gördün"ü tahakkuk etmişlerdir.

Tüm mertebeler (ki bunların her biri bazı tarikatlarda birer renkle sembolize edilmiş ve eğitimde kullanılmıştır) kişide toplandığı zaman, kişi safiye veya naciye mertebesine ulaşmış, tüm mertebeler kendine yansımış demektir. Bu durumdaki bir kişi "Kur'an'la ikiz kardeş" olmuştur. İşte "İnsanla Kur'an'ın Hazret-i Muhammed'de ikizleşmesi" denen olay budur. Bu mertebeye gelen bir kimsede artık kendisinden eser kalmamıştır. Bu halde tek vücut vardır ve o da, bir olan Allah'ın vücududur. Artık bu halde bir O vardır, bir de O'nun görünür sıfatı olan Hazret-i Peygamber... Geri kalanların hepsi gölgenin gölgesi, yani aza ve kuvadır.

Safiye, Hazret-i Âdem'in veya insan-ı kâmilin nefis mertebesidir. Âdem'in "Safiyyullah" diye nitelendirilmesinin nedeni budur ve burada tüm renkler kendinde toplandığı için tıpkı güneş gibi, renk kavramı yok olmuştur. Âdem bu mertebeye gelinceye kadar çok ağlamış, sonunda filtreden geçip tasfiye olmuş ve bu sıfata layık görülmüştür.

Bu mertebe aynen güneş gibi renksiz olduğu için, tüm renkleri kendinde toplamıştır. Güneşe bir kristal tutulursa, ışığın kristalde kırılıp ayrışmasıyla tüm renklerin onda toplanmış olduğu görülür. Burada kristalden kasıt istidattır ve istidat kristali, kendine gelen ışığın yedi renkten oluştuğunu ortaya çıkaracaktır. Onun için "Safiye'de renk yok, renksizlik vardır ama bu öyle bir renksizliktir ki her renk ondan çıkar" denir. Bu durumu anlatmak için *"Her renk ile baş gösterüben kevn ü mekânda / Âlimleri hayrette kodu, halkı gümanda"* denmiştir. Çünkü Allah, bu mertebede hiçbir şey bilmeyene her şeyi bildirivermiştir. Böyle bir kimseyi görenler, "Nasıl olur da hiçbir şey bilmeyen bir kimse bir anda her şeyi bilir hale gelebilir" diye hayrete düşerler. Bu mertebeye gelen, terfi edip değerini yediden yetmişe çıkartır. Bunun ne demek olduğunu ileride hurufat bahsinde anlatacağız.

Safiye mertebesine gelen nefis, tüm varlığını Hakk'a vermiş, kendinde Hakk'tan başka bir şey kalmamış, ıstıfa etmiş,

saflaşmış, arı duru, içi ile dışı birbirinden tefrik edilemez hale gelmiş ve Mustafa adını almıştır. Buraları anlatmak kolay ama bu hale gelmek zordur. Bu nedenle "Allah affetsin" demek ve Allah'ın, settarüluyub ve gaffarüzzünub esmalarıyla yargılamasını dilemek gerekir. Yoksa insan, hiçbir zaman kendisi için "Oldum" diyemez.

Bu mertebeye ulaşanlar Allah'la ünsiyet etmiş, namazını dosdoğru kılmış ve *"Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım dileriz"*e <1-4> ermiş olurlar ki artık nereye bakarlarsa baksınlar Hakk'ın yüzünü gördükleri için *"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır"* <2-115> ayetini tahakkuk etmişlerdir.

Nefsini bilenin Rabb'ini bilebilmesi için, tüm nefis mertebelerini geçip nefs-i safiye'ye gelebilmiş olması lazımdır. Bunun için gerekli çalışma gücünü Allah verir.

Tasavvufta aslan, bu mertebenin hayvanlardaki timsali olarak kabul edilmiştir. Hazret-i Ali'nin aslan olarak nitelendirilmesinin nedeni budur. O'nun, daha sonra on beş sahabenin yerinden oynatamadıkları Hayber Kalesi'nin kapısını bir koluyla kaldırması, gücünün ilâhi âlemden geldiğinin delilidir. Bu gücün kişiye zâtî irade ve istekle verilmesi halinde neler olabileceğini düşünmek gerekir. Hazret-i Ali olayında ilâhi kuvvet denen şey, kendindeki tüm meleklerin bir organda toplanması ve güçlerini orada birleştirmesinden ibarettir. Bu güçle bir tonluk bir ağırlığın bile kolayca kaldırılması mümkündür.

NEFSİN TERAKKİSİ

İnsanda nefsaniyet çocuklukta yavaş yavaş kendini belli etmeye başlar. Onun için "Yedi yaşından sonra çocuğun içine şeytan girer" derler. Nasıl girer? Yavaş yavaş cinsel güdülerin uyanmasıyla... O yaşa kadar böyle bir his ve meraktan uzak ve bu sebeple nurani olan çocuk, yavaş yavaş bedeniyle ilgilenmeye başlar. Dini mükellefiyetin bu yaşta başlaması da çocuğun, tercihini doğru yolda kullanmayı öğrenmesini sağlamak içindir.

Bir kere başladıktan sonra nefsani arzuların sonu gelmez.

Nefsin açgözlülüğü ve hırsı bitmeyeceği için devamlı olarak birbirine eklenir durur. İnsan, bu durumunun bilincine varır ve nefis denen bu merkebinin yularını eline alıp çekmeye başlarsa, bir süre sonra onun kendine itaat edip uysallaştığını, daha sonra da ruhunun galebe çalmaya başladığını görür. Nefis, bu duruma bir kere alıştıktan sonra yuları bırakılsa bile kaçmaz, çünkü itaat etmeye alışmış olur. İşte şeriat denen kurallar bunun için konmuştur.

Yular çekmek, nefsin tüm isteklerinin tersini yapmak ve onu itaate alıştırmaktır. İtaate alıştıktan sonra nefis ruh ile ünsiyet kurar ve ona ayna olur ki buna "Enisin munisi olma" denir. Bu durum gerçekleştikten sonra mahlukta ehlileşme zuhur ettiği gibi nefis de ehlileşir ve insanın elinde oyuncak gibi olur. Tiryakilik kalmadığı için kişi kayıttan azade olur. Ne mutlu bunu gerçekleştirip benliğini ortadan kaldırabilenlere... Çünkü bu duruma gelmiş olanlar velâyet-i sugra mertebesine gelmiş ve o zamana kadar emir aldığı nefsine emir verir hale gelip nefsinin köleliğinden kurtulmuş, böylece enfüsü cuma namazı kılmaya hak kazanmıştır.

Nefsin köleliğinden kurtulmak, nefse göre memur durumdayken amir duruma geçmek demektir ki bunun tasavvufi karşılığı "Mutlak üzere bulunmak" veya "Ruhu nefsin sırtına bindirmek"tir.

Nefis öyle, bir anda terbiye edilecek bir şey değildir. Epey uğraşmayı ve zaman harcamayı gerektirir. Çünkü nefsani huylardan kurtulmak zordur. Bunun için, boşta kalmış bir hayvanı terbiye eder gibi, ipini ele alıp onu istendiği gibi hareket eder hale getirinceye kadar emek sarfetmek, yani iradeyi ele alıp beğenilmeyen huyları devamlı olarak kontrol altında tutmak gerekir. Bunu yaparken rabıta insana yardımcı olur.

İnsana bir şeyi yaptırmanın iki yolu vardır. Bunlardan biri tatlılıkla yaklaşmak, diğeri ise zorlamak ve frenlemektir. Birinciye tebşirî, ikinciye ise tenzirî yol veya tekdir yolu denir. Bu yolların her ikisi de hayvan terbiyecileri tarafından kullanılır. İleride, terbiye bahsinde bu hususta geniş bilgi verilecektir.

Nefis tıpkı bir hayvan gibidir. Baskı altında tutulmazsa,

"Ben güzelliği buldum" der ve başını alıp gider. Bizim aradığımız da güzelliktir ama bu onun anladığı güzellik değildir. Onun için dizginlerini elden bırakmamak ve onu terbiye etmek icap eder.

Güzeli biz de severiz, nefsimiz de sever. Ama nefis, güzeli en alt mertebede, toprak seviyesinde severken, biz en üst mertebede severiz. Örneğin, nefsinin esiri olanlar da içki içer, biz de içki içeriz ama o rakı veya üzüm şarabı içtiği halde, biz şaraben tahura (sohbet şarabı) içeriz. İçtiğimizle her ikimiz de sarhoş oluruz. Lakin biz o sarhoşlukla zevkten uçarken, o nara atarak başkalarını rahatsız ettiği gibi kendini de rezil eder. Çünkü onun içtiği topraktan çıkan asmanın, bizim içtiğimiz ise ilâhi âlemin meyvelerinin şarabıdır. Aslına bakılırsa bizimki insanı daha fazla sarhoş eder ama o sarhoşluk kimseyi rahatsız etmez. Sohbeti biraz derinleştiriversem, hepiniz kendinizden geçersiniz fakat bu geçişte zevk vardır, asalet vardır. Diğer sarhoşluktaki gibi etrafı berbat etmek yoktur.

Özet olarak, insanın nefsani mertebelerindeki tekâmül şöyle olur: Allah hakkında hiçbir şey bilmeyen ve O'nu tanımayan nefse "nefs-i emmare" denir. Kur'an'da bundan *"Nefis kötülüğü emreder"* <12-53> diye bahsedilir. Nefsini bu durumda bırakan kimse onu suistimal etmiş demektir.

Her insanda, ilk yaratılanlardan olan nur-u Muhammedî bulunduğu için Muhammed er veya geç imdada yetişir ve böylelerini bile yaptıklarından pişmanlık duymaya sevk eder. Pişmanlık hissini tadan kişinin nefsi, artık yavaş yavaş levvameye geçmeye yüz tutmuş, yani bir mertebe atlamış olur. Çünkü bu duygu kişiyi biraz olsun insanlığa yöneltmiştir. Pişmanlık duygusu sayesinde insan bazen yaptıklarından utanç ve üzüntü duyup ağlayabilir ki bu durum levvameye terfi edişin habercisidir.

Levvameye geçenlere de aynı kaynaktan yardım gelmeye devam ederse kişide iyi düşünceler oluşmaya başlar. Bu iyi düşünceler yerleşmeye yüz tutar ve kişiye zaman zaman ilham gelmeye başlarsa, nefsi bir mertebe daha atlayıp mülhime mertebesine ulaşmış olur.

Daha sonraları bu iyi düşünceler kişide yerleşip onun huyu halini alırsa o zaman kişi huzur bulur ve artık aydınlığı uzaktan da olsa görmeye başlar. Bu onun için bir nevi şafak sökmesidir. Artık yaptıklarının iyi olduğundan emindir ve nefsinin mertebesi de mutmainne olmuştur.

Bundan sonra artık her taraf aydınlanmış, sabah olmuştur. Bu aydınlık mürşidin güneşiyle olmuş ve mürşit sohbet çapasıyla müridinin kuyusunu kaza kaza ondaki suyu çıkartmış, bilmezi bilgin etmiş, bilmeyenin gönlünden hikmet pınarlarını fışkırtmaya başlamıştır. Bu durumda kul, halinden memnun olduğu için nefsinin mertebesi raziye olmuştur.

Allah da kulundan razı olduğu takdirde, merziye kendiliğinden doğacaktır.

Sonunda tüm bunların birleşmesiyle nefs-i safiye kendini gösterecek ve emmare ile başlayan nefis, terakki ede ede bu hale gelip "nefs-i naciye", "nefs-i safiye", "nefs-i zekiye" veya "nefs-i kâmile" ismiyle anılmaya başlanacaktır.

Nefis konusunda bu sözleri söylemek çok kolay ama bunların içinde yaşayıp bu mertebelere ulaşabilmek çok zordur ki nedenini ileride, seyr-i sülûk bahsinde anlatacağız.

Nefis hem ruhun, hem de bedenin vasfıdır ve can demektir. Bunun da biri aziz ve kıymetli, diğeri ise zelil olan iki ucu vardır. Zelil olan aşağı ucuna şeytan, aziz olan üst ucuna ise ruh veya melek diye bakmak lazımdır. İnsan, bu iki ucun ortasındadır. Bu nedenle iki uç arasında dengeyi bulmak için biraz teali etmek (yükselmek) lazımdır. Yükselme, insanın Allah'a yaklaşması demektir. Allah, kâinatın sırrını kolay kolay vermeyeceği için beladan kurtulmak isteyen can vermek zorundadır. Sır, ne zaman kişi kendinden geçerse o zaman bahşedilir.

Nefis, insanın kendi varlığı kendisi olduğu halde "Nefsini öldürmek" diye hayali bir kavram yaratılmıştır. Nefis insanın bedenidir. Bu nefis ıslah olmazsa adına "şeytan" veya "nefs-i emmare" deniyor. Bir hata yapıldığında da "Şeytana uydum" deniyor. Bunların her ikisi de yanlıştır. Hata yapıldığında uyulan şeytan değil, arkadaş veya kişinin iç âlemi yahut arzularıdır. Yani kişi, o hatayı yaptığı anda o âlemde demektir. Çünkü

insanın şeytandan Rahman'a, yani kesafetten letafete kadar değişik mertebeleri vardır. Şeytan nefsaniyete, Rahman ise ruhaniyete ait keyfiyettir. Onun için "Şeytana uydum" demek, "Nefsime uydum" demektir. Aynı şekilde şeytanın müslüman edilmesi de nefsi, nefs-i safiye mertebesine çıkartmak, dünyada olunduğu halde şeytanlıktan eser bırakmamak yahut onu da Hakk'tan bilmek ama aldatma çabalarına kanmamak demektir. Bu nedenle insan olmak kolay değildir. İnsanın bir ucu şeytana, bir ucu arş-ür Rahman'a uzanır. Şeytanlıkta kalan, esfele safiliynde olduğu için terbiye edilmeye, kendini bilmeye, kendini öğrenmeye muhtaçtır. Bunda başarılı olabilmesi ise önce sağlığına dikkat etmesine bağlıdır. Cuma namazının şartları arasına sağlıklı olmak mecburiyetinin konma nedeni budur.

"Nefsini öldür" demek "Alışkanlıklarından, iptilâlarından kurtul" demektir. Zararı bilinen bir şeyin zararını kendi vücudunda gören bir insanın bu alışkanlığını terk edememesi, evvelce de söylediğimiz gibi onun esiri olduğunu gösterir. Kendisi esir olan bir kişinin, bir başkasını esaretten kurtarması mümkün değildir. Başkasını kurtaracak kimsenin önce kendini kurtarmış olması beklenir. Kendini kurtarmış bir kimseye Allah öğreticilik görevi verirse, o zaman adına "mürşit" denir.

CİHAT VE CİHAD-I EKBER NEDİR?

Cihat, iyi ile kötü, Rahman ile şeytan yahut insanın nefsi ile ruhu arasındaki kavgadır. Bunu "İrfaniyet kesbedip gönül kırmadan Hakk'ı ispatlayarak, batılı yok etmektir" diyerek tarif etmek de mümkündür. Çünkü *"Hakk geldi batıl yok oldu"* <17-81> hükmünce Hakk geldi mi batıl yok olur.

Cihat ayeti gelmeden önce İslamda harp ve adam öldürme yoktu. Harpler bu ayetin nüzulünden sonra, Allah'ın emriyle başlamıştır. Zannedildiği gibi kul arzusuyla değil...

Savaş tabiatta da uygulanır. Örneğin, buğdayın iyi yetişmesi için tarladaki eğrelti otlarının ayıklanması ve yok edilmesi gibi...

Büyük cihat, insanın kendi nefsiyle yaptığı savaş yahut ne-

fis mücadelesi demektir. Bu savaşta başarı, kötü huyların yok edilmesiye ölçülür. Kötü huyların gitmesi, geriye iyi huyların kalması demektir. İnsanlığa bunun yöntemlerini Hazret-i Ali öğretmiştir. Çünkü Hazret-i Peygamber, Uhut Savaşı dönüşünde "Küçük cihattan döndük, büyük cihada yöneldik" buyurduğunda, büyük cihadın ne olduğunu soran sahabeye, "Bunu öğrenmek istiyorsanız Ali'ye gidin" demiş ve öğrenmek isteyenleri Hazret-i Ali'ye göndermiştir.

Hazret-i Ali, nefis mücahedesindeki büyük başarısıyla en büyük pehlivan ünvanını alıp Allah'ın aynası olmuş, velâyet tahtına oturmuş ve böylece, Allah'ın her yaptığı ondan zuhur etmeye, yani aklına gelen zuhurda görünmeye başlamıştır. Tarikatların ondan kaynaklanmasının nedeni de budur.

İnsanlar, nefisleriyle mücadelede Hazret-i Ali'yi örnek almışlardır. Bu mücadeledeki başarı dereceleriyse mertebeleri ortaya çıkartmıştır. Bu sebeple, daima yükselmeye çalışmak ve sonuçta padişah olunmasa bile en azından o padişahın kapısında bir kul olmaya gayret etmek lazımdır.

Savaş kavramını ters anlayıp dünyadaki savaşlarıyla başarı kazananlar arasında Muaviye de vardır. Muaviye kazandığı savaşlar sonrasında bir saltanat kurmuş fakat neticede, tarihte kötü bir isim bırakmaktan başka işe yaramayan saltanatı da kendisinden bir süre sonra yok olup gitmiştir. Bunun nedeni dünya âleminin geçici olmasıdır. Hazret-i Peygamber, bu işin sonunun böyle olacağını biliyordu. Gidişata ses çıkartılmamış olması, bunda da bir hikmet olduğunu gösterir ve bu konu pek fazla karıştırılmaya gelmez. Önemli olan, insanların olaylardan ders almaları ve kendi Muaviye'leri olan, her zaman kötülüğü iyi gösterip insanı kötülüklerle haşır neşir olmaya sevk eden nefs-i emmarelerine karşı savaş açmaları ve bu savaşın sonunda başarılı olup olmadıklarını değerlendirmeleridir. Bu savaşta başarı kazananlar, mihraba (mahall-i harbe) çıkıp cemaatlerine namaz kıldırabilirler. Başarısız olanlarsa, ebedi hayatlarına set çekmiş olurlar ki bu istenen bir durum değildir.

"Savaş hileden ibarettir" diye bir hadis vardır. Bu nedenle savaşta her tür hile mubah sayılır. Zuhur âleminde de hile-i

şer'iyenin mubah olduğu tek alan harp alanıdır. Ama gel de anlat...

KURBAN NE DEMEKTİR?

Tüm tasavvufi kitaplarda nefsi öldürme veya nefsi kurban etme tabiri geçer. Bunun şer'î karşılığı da aynıdır fakat olay şeriatta kurban kesme olarak uygulanmaktadır.

Yola girmiş olanlar, genelde mürşitlerinin etkisinde kaldıklarından cana zarar vermek istemezler ve her şeye merhamet ederler. Bu nedenle de hiçbir canlıyı kesemezler. Onların nazarında kurban, kurbiyetten geldiği için anlamı Allah yolunda nefsini kesmektir. Kurban kesilirken *"Ben yüzümü semaları ve arzı yaratana hanîf olarak çevirdim ve ben müşriklerden değilim"* <6-79> ayetini okumak gerekir. Çok kimse bunu bilmediği için tekbir getirerek, yani "Allah büyüktür, Allah büyüktür ve hamd O'nadır. Yüce Allah'ın ismiyle" diyerek kurbanı keser.

Kurban kesmek için verilen vekâlet, namazda imama uymak gibidir. Kişi kendisi kesmediği halde, vekalet verdiği kişinin kestiği kurbanı kendisi kesmiş gibi olur.

Ancak aslında yapılması gereken şey, nefsin kurban edilmesidir. Bu yolla nefsini kurban eden kişinin, artık ne canı kalmıştır, ne de malı... Hepsi Allah'ın olmuş demektir. Çünkü kurban, kurb-u ân (âna yakınlaşma), kurbiyet, yakınlık demektir. Yapılan iş ise, nefsin damarlarının kesilip can dahil hiçbir şeyimizin kalmadığını, hepsinin Allah'ın olduğunu ifade etmek içindir. Gerçek anlamda kurban olanlarda Zât'tan zât'a veya sıfattan sıfata endüksiyon başlar. Onun için kurban bayramı, bunu gerçekleştirebilenlerin bayramıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için de kişinin, kendisinin hiçbir şey olmadığını bilme şartı vardır ki iş sadece gösterişte kalmayıp kişide tahakkuk etmiş olsun. Tasavvufi eğitimin tüm amacı, bunu gerçekleştirmektir. Onun için kullanılan yöntemler, cemiyette tenkit edilse bile, aslında doğrudur. Bu noktada mürşitlerin işi gerçekten zordur.

Bazıları Ehl-i Beyt yolunda kendilerini kurban etmeye ça-

lışırlar ama bu arada kendi ehl-i beytlerini (ev halkını) hiç düşünmezler. İşin doğrusu, uzağı değil, yakını düşünmek yahut uzağı yakınlaştırarak düşünmek ve işe kendinden, kendi ailesinden, kendi yakınlarından başlamaktır. "Allah'ı yakında arayın" kuralı bunu gerektirir.

ŞEYTAN

ŞEYTAN NEDİR?

Kısaca "Rahman'ın in'ikâsatıdır" veya "Bir fotoğrafın negatifidir" diye tanımlanabilir. Nasıl bir fotoğrafta beyaz görüntülerin negatifi siyah, siyah görülenlerin negatifi beyazsa, Rahman-şeytan ilişkisindeki durum da bunun gibidir. Bu ilişkiyi bir mıknatısa benzetmek de mümkündür. Mıknatısın çekici tarafı Rahman, itici kutbu ise şeytandır. Mıknasıtın tümü ise Allah'tır. Bu anlatılanların ne demek olduğu, biraz sonra örneklerle açıklanacaktır.

Şeytan, esas itibarıyla bizim nefs-i emmaremizdir. Bu mertebedeki nefis, bedenin rahatı için her şeyi mubah kıldığı ve insanı bunu yapmaya zorladığı için şeytan diye isimlendirilmektedir. İnsanı yoldan çıkarıp başkalarının malına mülküne, parasına, karısına, kızına saldırtıp hırsız, mütecaviz, sefih, muzır bir yaratık haline getiren ve menfaatperestleştirip her zaman her şeyi kendine yontmaya teşvik eden budur.

Şeytan, bir mefhum olduğu için gözle görülmez ama insanda olduğu eserlerinden bellidir. Allah'ın yardım ettiği kullarda şeytan bir şey yapamaz ama Allah yardım etmezse o zaman felaket olur...

Şeytan herkeste vardır. Hazret-i Peygambere "Yâ Resulallah, sende de şeytan var mıdır" diye sorduklarında, verdiği cevap "Var ama ben onu müslüman ettim" olmuştur. Onun için bütün mesele, herkeste mevcut olan o şeytanı müslüman edebilmektir. Bunu yapabilmek için, onun arzularını terk edip ruhun galebe çalmasını sağlamak lazımdır. Bunun gerçekleşebilmesi için Allah'ın yardımı şarttır.

Şeytan, insanların esfele safiliyn'e (en alt tabakaya) ait kötü düşünceleri olduğu için, şeytani ahlak bu âleme mahsustur. Cennette sadece Allah'ın ahlakı geçerli olduğundan, Efendi'nin Rahman sıfatının tecellisi, el tutanlardan şeytanı uzaklaştırır. Ara sıra yaklaşsa bile yıldızlarca taşlanarak tekrar uzaklaşması sağlanır. Burada yıldız tabiriyle kastedilen tevhid düşüncesidir.

Bu anlattıklarımızı ehl-i şeriat da aynen söyler, Kur'an da yazar ama hocalar anlatırken, olayı kendilerinden uzaklaştırdıkları için, şeytanları göğe çıkarır ve meleklere taşlatırlar. Böylece, olay hayal âlemine taşınmış ve anlaşılıp yaşama geçirilemez hale getirilmiş olur. Kitapta bahsedilen yıldızların taşlaması olayının aslı, insan düşüncesinin tevhid yıldızıyla parlamaya başlaması ve bu parlaklığa şeytanın yanaşamamasıdır. Çünkü yaklaşmaya başladığında kişi, onu tevhid yıldızının bilgi ışınlarıyla taşlayıp uzaklaştıracaktır.

Şeytan, ismen olduğu gibi cismen de vardır ve cismî varlığı, kendini insanda göstermektedir. Nasıl insandaki akıl ve ruhun varlığı biliniyor ama elle tutulup gözle görülemiyor ve fotoğrafı çekilemiyorsa şeytan da böyledir. Çünkü şeytan, kötülüğe işleyen aklın en üst derecesidir. Şeytana çok akıllı denişinin ve çok akıllı olduğu için meleklerin hocası olarak nitelendirilişinin nedeni de budur.

Şeytan kelimesi de Rahman gibi nun'a dayanır, yani o da bir nurdur. Fakat şın ile başlayıp şere uzanan bir ilim nurudur. Onun için mıknatısın negatif kutbudur diyoruz. Böyle olmasının nedeni, tüm akıllılığına rağmen aklın kötülük tarafının onda sabit fikir halinde olması ve kendini beğenip üstün görmesidir. Bu sebeple makbul bir yaratık değildir. İnsan da, kendini beğenmekten vazgeçip şirkten kurtulursa şeytanı taklitten uzaklaşmış olur.

İnsan, bildiğimiz gibi şeytanı da, Rahman'ı da kendinde bulunduran canlıdır. Besmeleden önce "Taşlanmış şeytandan Allah'a sığınırım" denerek, şeytanın Rahman ve Rahim'in önüne geçirilmesinin nedeni, şeytanın mekânı olan bu en aşağı âlemden kurtulmadan, asıl yerimiz olan ulvi âlemlere çık-

mamızın imkânsız oluşudur. Çünkü tortuyu atmadan letafete ulaşılamaz. Burada insanın, mertebe itibarıyla şeytana daha yakın oluşunun da etkisi vardır. Zira insana verilen nefsin bu âleme gelişteki mertebesinin emmare olduğunu evvelce söylemiştik. Bu yakınlık, insanın bu âleme nefs-i emmare ile gelişinden kaynaklanmaktadır.

Şeytan ile Rahman aynı anda faaliyet göstermeyeceği için işe başlarken önce şeytandan kurtulmak, sonra Rahman'a sığınmak gerekir. Bu aynen boşalan testideki suyun yerini daha latif olan havanın alması gibi bir durumdur.

Kâinatta her şey Kendi'nden Kendi'nedir. Kâinatta ne Hakk'sız yer vardır, ne de şeytansız... Çünkü, Hakk gerçek, şeytan ise O'nun gölgesi veya negatifidir.

ŞEYTANIN ÖZELLİKLERİ

Şeytan, insanın, içinde durduğunda fark etmediği ama dışına çıktığında iğrendiği pisliği gibidir ve kendisine verilmiş bir esmanın temsilcisidir. Esas yapısı itibarıyla tıpkı melekler gibi bir kuvvet, bir enerjidir. Meleklerdeki enerji kuva-yı ulvî (pozitif), buna karşılık, şeytandaki enerji kuva-yı süflîdir (negatif). Bu nedenle, meleklerin enerjisi insana zevk verirken şeytanî enerji yakıcıdır. Böyle olduğunu kendisi *"Cinleri de dumansız ateşten yarattı"* <55-15> diyerek söylemektedir.

Şeytan da melekler gibi emirle hareket ettiği ve insanı azdırmakla görevli olduğu için onun bir seçim hakkı olduğundan bahsedilemez. Yani insan gibi bir hürriyeti yoktur.

İnsanın kendi cehaletinden doğan duygularla yaptığı işlere "şeytan işi" denir. Allah'ını bilenler, böyle işlere tevessül etmezler. Çünkü şeytan ile Rahman müspet ile menfi gibidir. Genel bir kural olarak, aceleyle yapılan işlerde şeytan, yavaş yapılan işlerde ise Rahman vardır denir. Bunun nedeni çok acele yapılan işlerin genelde pek iyi olmamasıdır ama bazen tersi de olabilir. Bu sebeple, ben bir şey için mutlak iyidir veya mutlak kötüdür demem. Zaten Allah da *"Şer gördüğünüz ve ikrah ettiğiniz bir şey bazen sizin için hayır olabilir, sevdiğiniz bir şey de bazen sizin için kötü olur. Allah bilir, siz bilemezsiniz"* <2-216>

buyurmaktadır. Ancak bazı şeylerin iyi olduğu bellidir. Örneğin bir insan, Allah'ın verdiği üstün zekâ ile başkalarının bir günde yaptığı işi bir saatte yapabiliyorsa, buna sadece hızlı yapıldığı için kötü denebilir mi? Bu, Allah'ın o kişiye bir lütfudur ve adına feraset denir.

Gerçek dostla şeytan arasındaki fark, dostun acı, şeytanın ise tatlı söylemesi ama sonuçta acının tatlıya, tatlının acıya dönüşmesidir. Esasında dost acı söylemez ama dostun söyledikleri kişinin içindeki şeytana ters düştüğü için acı diye nitelendirilir. Bu nitelendirmede şeytanın kişiyi etkileyişinin rolü olduğunu söylemeye gerek yoktur sanırım.

Şeytanın en önemli özelliklerinden biri aldatıcılığı ve çirkini güzel göstermedeki maharetidir. İnsan her mertebede şeytana uyabilir. Onun için ben daima "Allah korusun" derim.

ŞEYTANIN YARATILIŞI VE YARATILIŞ AMACI

Şeytan da, melek de birer kuva, yani enerji olduğuna göre bu âlemde her insan meleklerini de, şeytanlarını da kendisi üretir. Melek üretmesine "veled-i kalp", şeytan üretmesine ise "hannâs" denir.

Hannâs üretiminin insanlar tarafından gerçekleştiğini ima eden bir masal anlatılır. Bu masala göre şeytan, keçi suretine girmiş. İnsanları nasıl aldatacağını öğretmek için çocuğu Hannâs'ı çağırdığı zaman, onun sesinin çok derinlerden geldiğini duyup nedenini sorduğunda, Hannâs "Âdem beni yuttu, şimdi onun karnındayım" cevabını verince çok memnun olup "Oh, oh, sakın oradan çıkma. Sen içten, ben dıştan, şimdi onu daha kolay azdırırız" demiş.

Bu masal, insan, içinde de, dışında da şeytan olduğunu bilip ona göre hareket etsin diye uydurulmuştur. İnsan, bu durumunu bilerek düşüncelerini güzelleştirir ve iyi fikirler üretirse meleklerini, aksine hareket ederse de şeytanını çoğaltır.

ŞEYTAN NEDEN MATRUD OLMUŞTUR?

Şeytanın matrud (tardedilmiş, kovulmuş) veya baid (uzak) olmasının nedeni, Allah'ın meleklere *"Âdem'e secde edin"* <7-

11> emrine, büyüklük taslayıp *"Ben ondan daha hayırlıyım, beni ateşten halk ettin, onu topraktan halk ettin"* <7-12> diyerek karşı gelmesi ve sevgi göstermemesidir. Âdem'i hor görmüş olduğu için sevgisi tükenmiş ve matrud yahut baid olmuş, bir başka ifadeyle mıknatısın çekici değil, itici tarafının etki alanına girmiş ve sonuçta sevilip cezbedileceğine, itilip uzaklaştırılmıştır.

Allah, Âdem'i topraktan, şeytanı ise dumansız ateşten yaratmıştır. Bu nedenle şeytan kendini Âdem'den üstün görmüş ve ona secde etmemiştir. Burada ilm-i ilâhideki keyfiyetler ve esmaların yaratılış meseleleri vardır. Onun için şeytan olmak demek, Hakk yanından matrud olmak demektir ki bunu en basit anlatımıyla sevilmemek olarak nitelendirmek mümkündür.

Şeytanı Âdem'e secde etmekten alıkoyan, kendini Âdem'le mukayeseye zorlayan rekabet ve kibridir. Şeytan "O, topraktan yaratıldı, ben ateşten yaratıldım. O halde O, süflidir, ben ulviyim" düşüncesine kapıldığı için Âdem'e secde etmemiştir. Bu düşüncesinde haklılık payı vardır. Gerçekten de Âdem, her ne kadar tüm esmalara ait bilgilerle mücehhez kılınmışsa da, süfli âlemin malı olan topraktan, buna karşılık şeytan ulvi âleme ait olan dumansız ateşten yaratılmıştır. Bu nedenle kendini Âdem'den üstün görmekte haklıdır. Zaten şeytanın tardedilmesinin nedeni, bu yaratılış özelliğini söylemekte haksız oluşu değil, Allah'ın meleklere *"Âdem'e secde edin"* <7-11> emrine itaat etmemesidir. Şeytan secde etmeyeceğini söylediğinde, ona *"Yoksa âliyyundan mısın?"* <38-75> denmesi aynı zamanda "Senden üstün melek yok mudur?" diye sorulduğunu gösterir.

Melâike-i âliyyun, iyilikten başka bir düşünce taşımayan ve bu saflıklarından ötürü, Allah'ta kendinden geçmiş, kımıldayamaz halde bulunan meleklerdir. Bu özellikleri nedeniyle Allah, onların Âdem'e secde edememelerini bağışlamış, hoş görmüştür. Ama aynı durum şeytan için bahis konusu değildir. Çünkü şeytan mukayese yapabilecek kadar kendindedir.

Şeytanın bu davranışı onun, Âdem'in bu âleme halife olarak gönderildiğini bilmediğini gösterir. Eğer bu bilgiye sahip

olsaydı, Allah'ın emrine karşı gelmeye cesaret edemezdi. Çünkü o zaman, Âdem'in suret-i ezeli olduğunu anlamış olurdu. Bunu bilemediği ve kendisi diğer mahlukatın çoğundan üstün olduğu için, Âdem'i kendinden aşağı gördü ve diğerleri secde ettiği halde şeytan secde etmedi. İnsan da bu durumu örnek alıp daima kendinden üstün olanı bilmeli, şeytanın düştüğü duruma düşmemelidir. İşte ikide birde "El elden üstündür ta arşa kadar" deyişimin nedeni budur.

Burada üç şeyin rolü vardır. Birincisi şeytanın, Âdem'in dal'ını (Âdem kelimesindeki dal harfini), yani anasır-ı erbaasını görüp onun önündeki elifi ve arkasındaki mim'i gözden kaçırmasıdır. Eğer elif ve mim'i de görebilseydi, emre karşı gelip secde etmemezlik edemezdi.

İkincisi, birlik âleminde olmamasıdır. Birlik âleminde olsaydı ağzını açıp emre karşı gelemezdi. Onun "Ben ateşten yaratıldım" diyebilmesi ikilik âleminde mümkün olabilmiştir. Şeytan, bu ikilik âleminde kendini yüksek görendir. Kendinden daha yüksek melekler olduğu için şeytana "Yoksa sen melâike-i âliyyundan mısın?" diye sorulmuştur. O meleklerin secde edemeyiş nedeni, başları bile görünmeyecek şekilde ahadiyet denizinde gark oluşlarıdır. Burada secdeden kasıt, itaattir. Öğrenci itaat etmezse, öğretmen ona bir şey öğretebilir mi?

Üçüncüsü ise kibridir ve şeytan kibri dolayısıyla Âdem'e secde etmemiştir. O, Âdem'i sevip ona itaat etmeyince, Âdem de onu sevmemiş, bu yüzden matrud olmuştur. Buradaki itaat ve secde tabiri, hizmet anlamındadır.

Kur'an'da *"Kaçacak yer var mı"* <75-10> dendiğine göre insanın aklına "Acaba şeytan nereye tardedilmiştir?" sorusu takılmıyor mu?

Şeytan bir mastardır ama negatif bir mastardır. O negatif mastar olmasaydı, pozitif mastar olan Rahman bulunmaz, bilinmezdi.

Her şey karşılıklıdır ve zıddıyla bilinir. Bu sebeple şeytan ve Rahman bizlerin hayalen canlandırdığımız görüntüler değil, negatif ve pozitif mefhumlara verilmiş genel isimlerdir.

Bunlardan şeytan, kuyumcunun kara taşına benzer. O taş

olmazsa altının ayarı bilinip değeri anlaşılamaz. Kâbe'deki Hacer-ül Esved'in siyah oluşu da bunu sembolize eder. Hocalar Hacer-ül Esved hususunda "Önceleri beyazken, sonra günaha bulandığı için kararmıştır" derler. Aslında o kara taş Hazret-i Peygamberin Müslüman olmuş şeytanının sembolüdür. Çünkü şeytan olmasa Rahman bilinmez.

ŞEYTANIN FAYDASI VAR MIDIR?

Allah'ın şeytanı reddetmesinin sebebi, insana faydadan ziyade zarar vermesidir. Ama bu, onun tamamen faydadan âri olması demek değildir. Zira Allah *"Rabb'in boş bir şey yaratmamıştır"* <3-191> demektedir. Bu durumda şeytanın faydası nedir? İnsanı cezbedip kötü bir şey yaptırdıktan sonra, yapanı yaptığına pişman edip "Keşke yapmasaydım" dedirtmesidir. Çünkü insan pişmanlık duyduğu zaman yüzünü doğruya çevirmeye başlar. Zaten Allah'ın onu yaratmasının nedeni, kullarını korumak, yani ondan kaçıp kendisine sığınmalarını temin etmektir.

ŞEYTAN SEVİLİR Mİ?

Şeytanı da Allah yaratmıştır. Onu sevenler isterlerse onunla kalabilirler ama bu durumda hiçbir zaman gözlerinin Rahman'ı göremeyeceğini bilmeleri gerekir. Çünkü şeytanlık mertebesi sıkıntı verir ve kişiyi cehenneme sokar. Rahmanlık mertebesi ise ferahlık verir ve insanı cennette yaşatır. Hiç Rahim ve Rahman mertebesiyle şeytanın mertebesi bir olabilir mi?

Bir yerde *"Zulmetimiz nurumuz / Düşmanımız dostumuz"* demiştik. Çünkü zulmet olmasaydı nur, avam olmasaydı havas, havas olmasaydı da ahassül havas olmazdı. Allah her şeyi alâ meratibihim (mertebesine göre yerli yerince) yaratmış ve bunu da *"Rabb'in boş bir şey yaratmamıştır"* <3-191> diyerek ifade etmiştir. Bu nedenle Yunus Emre'nin

Elif okudum ötürü / Pazar ettim götürü
Yaratılanı severim / Yaratan'dan ötürü

demesi ne kadar doğrudur.

HUY - AHLAK - KARAKTER

HUY NEDİR?

Huy, sıfatın insanda tecellisidir. Yani huy kelimesinin esas karşılığı sıfattır. Sıfat insanda birer esma tahtında huy olarak tecelli eder.

Sıfat dendiğinde, çok kimse bunu sima olarak anlar. Bu doğru değildir. Sıfat, tasavvuf, vasıf aynı mastardan türemiş kelimelerdir ve o mastarı teşkil eden mânânın giydiği elbiselerdir. Bu elbiseler celalî veya cemalî olabilir. İnsan daima cemalî olanını, yani sıfât-ı hamide, ef'al-i hamide tarafını tercih etmelidir. Çünkü insanı bu taraf yüceltecek, sıfât-ı zemime veya ef'al-i zemime tarafı alçaltacaktır. Bu tabirlerin Türkçe karşılığı kısaca, iyi ve kötü huylar ve fiillerdir.

Allah, insanın içini bildiği halde bunu sır etmiştir. Çünkü her şey Kendi'nden Kendi'ne cereyan etmektedir. İşin iç yüzüne inilip mertebelere bakıldığında, gayrı olmadığı görülür. Her huy dönüp dolaşıp Allah'a dayandığı için Allah her şeyi faş edip (açıklayıp) Kendi'ni mahcup etmemektedir.

İyi huylu insanlar, kötülerin yanında dahi daima iyi ve güleç yüzlü oldukları için onlar tarafından da sevilirler. Kötülerin sevdiğini, iyilerin iyisi olan Allah mutlaka sever. Bu sevginin insandaki tezahürü ise "muhabbetullah" (Allah sevgisi) olacaktır. Muhabbetullah, bir ateştir ve adına "aşk ateşi" denir. Ateşe yaklaşıldıkça ısınılır, uzaklaşıldıkça "bürudet" denen soğuk etkisinde kalınır. Sonuçlarının ne olduğu ileride, yeri geldikçe anlatılacaktır.

İnsan, tüm esmaları havidir (kapsar). Hepsinin aynı derecede belirgin olmaması, herkeste farklı dozlarda ortaya çıkmalarından dolayıdır. Huy dediğimiz esmaları bir evin pencerelerine benzetmek mümkündür. Her esma farklı büyüklükteki bir pencere gibidir. Pencere büyükse o esmanın kişideki etkisi kuv-

vetli, küçükse zayıf olacaktır. Genel bir kural olarak zıt esmalardan birinin penceresi büyükse bunun karşıtına ait pencere küçük olur. Yani bir kimse cömertse cömert olduğu kadar cimri yahut diğerkâm ise diğerkâmlığıyla aynı şiddette bencil olamaz. Zıt huyların pencere büyüklüğü aynıysa o zaman bu iki huy arasında bir denge kurulmuş demektir.

Bu durum, kişilerin istidat pencereleri için de geçerlidir. İstidat penceresi geniş olanlar doğru terbiye aldıklarında bariz bir huy değişimine uğrarlar. Penceresi dar olanlardaki huy değişimleri diğerlerindeki kadar bariz olmaz. Böyleleri az ışık alacakları için tamamen aydınlanamazlar, içleri loş kalır.

İnsanların huyları ve güzellikleri tıpkı güneşle ışığı gibidir. Huylar ve güzellikler Allah'ındır. İnsanlardakiler, güneşten gelen ışık gibi O'ndan yansıdığından asıl değil, misafirdir.

Güzellik, iç ve dış güzellik olmak üzere iki türlüdür. İnsanlar dış güzelliği gördükleri ve o da geçici olduğu için yaşlanıp dış güzellikleri azaldığında depresyona girmekte ve ameliyatlarla yüzlerini ve kırışan yerlerini gerdirmektedirler.

İç güzellik ise, insanın kendi kitabı ve buna eklediği şerhlerdir. Yaşlananlar, kendi içlerindeki bu kitabı okuyarak mutlu veya mutsuz olurlar ve bu mutluluk veya mutsuzluklarıyla ahirete giderler. Onun için kitabı güzel yazmak lazımdır.

HUY VE AHLAKIN DİNLE BAĞLANTISI

Din, huy, ahlak demektir. Kur'an'da, Peygamberimizin huyu için *"En yüksek ahlak"* <68-4> denmektedir.

Din, fiilen ahlak içinde yaşamaktır. Burada ilim bir araçtır. Peygamberimiz "Ben ümmetimin çokluğuyla iftihar ederim" buyurmaktadır.

İslamiyette ahlaksızlığa yer yoktur. Her şey meşru zeminde olmalıdır. Örneğin, evlenme meşru bir olaydır. Meşruiyeti, evlenenlerin kendileri, anne ve babaları gibi cemiyetin de onların evlendiğini bilmesiyle sağlanır. Bu iş gizli olursa hududa tecavüz edilmiş olur. Her iki durum da aynı şeyle noktalanır ama fiil birinde meşru, diğerinde gayrı meşru olarak kabul edilir. Gayrı meşru olanına "zina" denir. Zina, "şirar-ı nâs" diye bili-

nen toplum dejenerasyonu dahil, pek çok sosyal problemin ortaya çıkmasına neden olur.

Cemiyetimizin bu kadar dejenere olmasına rağmen helâke uğramaması, Peygamberimizin şefaatinden dolayıdır. Çünkü bu cemiyet bir meyve verecektir. Nasıl bir bahçıvan, meyve verecek fidana gözünün içi gibi bakar ve onu köklemezse, Allah da böyle yapar. Meyve verip çekirdeklerinden yeni fidanlar üreteceği bir bahçeyi yok etmek istemez.

Bu konu şeriat erbabı tarafından "Erkek evlat doğduğu sürece kıyamet kopmayacak, ne zaman ki tüm doğan çocuklar kız olursa o zaman kopacaktır"denerek rumuzla anlatılır. İfade doğrudur ama bizim bundan anladığımız mânâ farklıdır. Burada kastedilen erkek, nefsine hakim olup rical-i gaybe giren, yani Âdem-i mânâ olan kâmillerdir. Yoksa cinsiyet olarak erkek görünen fakat nefsinin esiri olanlar değildir. Çünkü evvelce anlatılanlardan bilindiği gibi iş, hormonal açıdan ele alınırsa, bedensel erkekliğin yarısı kadınlıktır. Bu nedenle, hakikat açısından bakıldığında, sadece bedensel olarak erkek görünenler hünsadır (hermafrodit). Hünsalığın maddi olanı da vardır. Böyleleri bedensel olarak hem erkeklik, hem de dişilik organlarına sahiptirler. Bedensel olarak erkek veya dişi diye bilinenlerin tümünde, karşı cinse ait hormonlar da bulunduğu ve maddi cinsiyetin belirginleşmesinde bu hormonlardan hâkim olanın rol oynadığı düşünülürse, yukarıda söylediklerimizde haklı olduğumuz anlaşılır.

Dindeki namazdan, niyazdan, duadan, zekâttan yani her türlü ibadetten gaye, temiz ahlak, temiz huy sahibi olmaktır. Yoksa Allah'ın, ne namazımıza, ne abdestimize, ne de diğer ibadetlerimize ihtiyacı vardır. Çünkü *"Allah alemlerin ganisi"*dir <3-97>. İbadetlerin tümü, bizim iyi ahlak sahibi olabilmemiz içindir.

Namaz kılmaktan gaye, ahlak-ı zemimeden kurtulup ahlak-ı hamide sahibi olmaktır. Bir taraftan namaz kılıp diğer taraftan insanları aldatmaya çalışmak *"Allah'a iftira eden ve O'nu yalanlayanlar"* <6-21>, <7-37> meselesini ortaya çıkartır. Onun için kişinin özü, sözü, içi, dışı bir olmalıdır. Zaten Al-

lah, böyle olmayan kişinin ağzından konuşmaz. Çünkü hadiste "Bir insan kırk gün takva üzere bulunursa onun kalbinden hikmet pınarları fışkırır" buyurulmuştur.

İlâhi âlem, hayr-ı mahz âlemidir, temiz âlemdir ve oraya *"O'na yalnız pâk olanlar temas edebilirler"* <56-79> hükmü gereğince temiz olmayanlar giremez. Bu konuda *"Bu kerîm bir Kur'an'dır. Mahfuz bir kitaptır. Ona yalnız pak olanlar temas edebilirler. Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir"* <56-77,78,79,80> denmektedir. Bu işin şakası yoktur. O'na temiz olmadan dokunulamaz.

Bunu yanlış anlayanlar Mushaf'a dokunulmayacağını zannetmiştir. Bir dereceye kadar bu da doğrudur. Ben de Mushaf'ı en üste koyuyorum. Ama esas olan onun içindeki mânâdır. Mushaf, Kur'an'ın suretidir. Ama içindeki mânâya, temiz olanlar dışında kimsenin el atamayacağını bilmek ve dokunmak için mutlaka temiz olmak şarttır. O'na dokunmanın bir şartı da *"Nalınlarını çıkart mukaddes Tuva Vadisi'ndesin"* <20-12> kuralıdır. Burada nalın ile kastedilen, dünya ve ahirettir. Çünkü dünya da, ahiret de Allah'ındır. İnsan dileksiz olmalı ve *"Hiç bir dileğim yok senden İlâhi / İstediğin gibi olayım yeter"* diyebilmelidir.

Alışkanlıklarımız ve iptilalarımız bizi bağladığı için azadeliğimize halel verir ve beden adını verdiğimiz cemiyetimizde sıkıntı yaratır. Bu sebeple cuma namazımızı gereği gibi kılamayız. Çünkü cuma namazını kılabilmek için kölelikten azat olma şartı olduğunu söylemiştik.

HUYLARIN OLUŞUMU

Kâinattaki renklilik ve değişkenlik, heyûlâ âleminde zıtlıkların karışarak dengelenmesinden ve ılımanlaştırılmasından meydana gelmiştir. Sertle yumuşağın, sıcakla soğuğun, siyahla beyazın değişik oranlarda karışması çok değişik vasıfların ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsan karakterlerindeki farklılıklar da bu karışmaların sonucudur.

İnsan olarak dünyaya pek çok kez gelinip gidilecek ama her gelişte başka bir sıfatla gelinecektir. Sıfatın elbise, huy ve-

ya parmak izi olduğunu evvelce anlatılanlardan biliyoruz. Bunlar her gelişte değişeceği için, insan burada oluşunun değerini bilmelidir.

İnsanı meydana getiren zigot, tüm kâinatı dolaşıp bir hücre halini almış olduğu için, kâinattaki tüm vasıfları kendinde toplamıştır. İnsanın, kâinatın özeti oluşu bundan dolayıdır. O hücre, oluşumu esnasında hangi âlemlerde fazla kalmışsa, o kişide o âlemlere ait huylar ön plana çıkar. Mahlukat âleminde fazla kalanlar, fazla etkilendikleri mahlukun huyunu hâkim vasıf olarak kendilerinde bulurlar. Huy ve hassalar bitkilerden de alınmış olabilir. Zigot değişik âlemlerden geçerken, o âlemlerden topladığı sıfatları beraberinde getirir.

Asli huylara "Sıbgatallah" dendiğini ve bunların temiz huylar olduğunu biliyoruz. Bu nedenle, tabiattan aldığımız, kalıcı olmayan, yukarıda örneklerini verdiğimiz selbî huylardan kurtulmamız gerekiyor. Bunlardan kurtulabildiğimiz zaman geriye temiz olan asli huylar kalacaktır.

Huylarını güzelleştirip Allah'ın istediği duruma gelenlerde *"Allah boyası esastır ve ondan güzel boya kimde bulunabilir"* <2-138> ayeti tecelli eder ki buna "tahakkuk" denir.

Kâinatta yetişen, düşünce tohumudur. Güzel tohum güzel mahsul verir. Güzel tohum sahibi olan bir babadan da güzel bir çocuk meydana gelir. Çünkü asıl olan tohumdur ve bu güzel tohumlar kâinata serpilmiş durumdadır.

İnsanın huylarının oluşmasında kalıtımın çok büyük etkisi vardır. "Çocuk babanın sırrıdır" hadisi bunu anlatmaktadır. Anne ve özellikle de babadan gelen dominant karakterlerin çocukta meydana çıktığını, zâhirî ilimler de ispatlamıştır. Bu sebeple ebeveynin kendini temizleyip arı, duru hale getirmesi gerekir ki bu temiz karakterler çocuklarında da görünsün.

İnsanlar bu âlemdeyken kötü huylarını ıslah ettikleri takdirde, iyileşmeyi kendinden sonraki nesillere de intikal ettirirler. Bu iyileşme olayında melezleşmenin de rolü vardır. İki ayrı aileden gelen insanın birleşmesi, tohumlarının melezleşmesine yol açar ve çocukta, iki tarafın sivrilikleri çarpışıp kırılmış, keskinliğini kaybetmiş olur.

Aynı durum düşünsel bazda da geçerlidir. Farklı düşüncelerin çarpışması, onların sivriliğini giderir ve ortaya güzel düşüncelerin çıkmasına neden olur.

Bir dere düşünelim. Kaynağında berrak, pırıl pırıl olan su, denize döküldüğü yerde bu temizlik ve safiyetini koruyamamış, geçtiği yerlerden toz, çamur, zehirli maddeler, muhtelif metal, mineral ve atıklar alarak kirlenmiş durumdadır. İşte insanlar da böyledir. Son derece arı, duru bir ortamdan aynı arı, duru vasıflarla, yani İslam fıtratında dünyaya gelen insan, değişik dünyevi ve uhrevi (dini) telkinlerle büyürken, başkalaşır ve o güzel vasıflarını yitirir. Tasavvufi eğitimin amacı, bu durumdaki insanları, tekrar geldikleri safiyete kavuşturmaktır.

Su filtre edildiğinde nasıl yine berraklaşır, çamura düşmüş bir pırlanta yıkanıp temizlendiğinde nasıl eski değerini bulup eski parlaklığını kazanır, insan bedeni kirlendikten sonra yıkanınca nasıl eski temizliğine kavuşursa, ruhlar da tasavvufi eğitimle yine eski saflığına ulaşabilir. Bunun için ilk şart, bir mürşit bulup onun filtrasyonuna tabi olmaktır. Tabii, bu da bir nasip meselesidir.

İnsan dünya hayatında, kendi basit hataları veya başkalarından yansıma sonucu kire bulanabileceği için hiçbir zaman "Oldum" dememelidir. Zira beşeriyet kisvesinde olduğu için az da olsa, zaman zaman ihtiyaç ve istekleri olacaktır.

Her insanın, kendine göre inişli, yokuşlu bir âlemi vardır. Sırat köprüsünün inişli, çıkışlı olarak tarif edilmesinin sebebi budur. Kitaplar "Allah nasip ettikten sonra mağribe (batıya) konan bir yumurta meşrıktan (doğudan) görülür" diye yazar. Bunun ne demek olduğunu bu kitabı okuyanlar anlayacakları için ayrıca izaha gerek görmüyorum.

Her doğan çocuk İslam fıtratında doğar. Yani geldiği yer çok temiz olduğu için çocuk da, melek gibi saf, masum ve günahsızdır. Bu durumu, yedi yaşına kadar devam eder. Bu yaşa gelmeden ölenler, geldikleri gibi saf ve temiz gittikleri için onlara sorgu, sual yoktur.

Bu kadar saf ve temiz olarak dünyaya gelen kimse, bir şeye kendi kendine alışmaz. Sigara, alkol, uyuşturucu gibi pek çok

alışkanlık, arkadaşların etkisiyle ve çoğu kez büyüme yahut büyük görünme arzusuyla kazanılır. İnsan sigaradan ilk nefesi çektiğinde, adeta boğulacakmış gibi olur ve öksürükten tıkanır ama sonra, biraz da inatla, yavaş yavaş alışır gider.

İnsanı baştan çıkaran da, yola getiren de arkadaşlarıdır. Onun için arkadaş seçiminde çok dikkatli olmak lazımdır. "Önce arkadaş, sonra yol" tabiri "İster maddi, ister manevi yol için olsun, önce arkadaşını seç, sonra yola çık" demektir.

İnsanların, genetik yapıları dışında aldıkları terbiye, eğitim, muhit ve arkadaş ilişkileri, onların arı, duru olan İslam fıtratındaki yaratılışlarında kirlenmelere sebep olur. Bunlar da bir nevi illet sayılır. Yine memba suyu örneğine dönersek, huy kirlenmesinin bir kısmı suyla birlikte toprak tarafından emilse bile büyük bir kısmı denize ulaşacaktır. İşte, cennet ve cehennem meselesi bu denize dökülme yerinde ortaya çıkmaktadır. Nasıl günümüzde kirli sular denize dökülmesin diye arıtma tesisleri kuruluyorsa, cehennem de bir nevi arıtma tesisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü manevi denizler pisliği kabul etmez. Burada yani cehennemde, yanarak arındıktan sonra o denize kavuşulur. Manevi deniz, her şeyin kaynağıdır ve "şaraben tahura", yani temiz şaraptır. Oraya pisler giremez. *"Habis kadınlar habis erkeklere habis erkekler habis kadınlara, temiz kadınlar temiz erkeklere temiz erkekler temiz kadınlara"* <24-26> ayeti bunu anlatır. Vücudun temizlenmesi kolaydır. Suyla yıkayınca temizleniverir ama ruhun temizlenmesi ancak ateşle, aşk ateşiyle mümkün olur.

Bir çocukta hiçbir zaman kabahat aramamak gerekir. Çünkü onun tohumu babası, tarlası annesidir. Çocuk, onlardan ne aldıysa öyle gelmiştir. Burada düzelmesi için de hocalar ve mürşitler gönderilmiştir.

Çocukların genetik yapıları, yedi göbek geriye kadar götürülerek takip edilir. Daha gerisi anasır ve diğer âlemlere ait keyfiyetlerdir. Bu durumu bilenler, işin iç yüzüne vâkıf oldukları için "Niçin, neden?" gibi sorular sormayıp rahat yaşar, bilmeyenlerse bu sorularla bocalayıp evhamda kalırlar.

BİTKİ, HAYVAN VE İNSAN HUYLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Sıfat ve esmalar önce tabiata yansıtılmış, bilahare beşeri meydana getirecek olan zigotta toplanmıştır. Bitki ve hayvanların da insanlar gibi huyları yahut karakteristik özellikleri olmasının nedeni budur. Örneğin, zeytin ve çınar kolay kurumaz, uzun ömürlüdür. Çam ve servi de uzun ömürlüdür ama fazla dal budak salmalarıyla diğerlerinden ayrılırlar. Keza incir de uzun ömürlüdür ama diğerlerinden farkı, esas ağaç kurusa bile sürgünleriyle meyve vermeye devam etmesidir. Bunlardan zeytin ve incirin, farklı özellikleri nedeniyle Kur'an'da da zikredildiğini evvelce anlatmıştık.

İnsanlardaki huyların pek çoğu hayvanlardan geçmiştir. Kimi heybetli, azametli ve yeri geldiğinde saldırgan (aslan), kimi mukallit ve maymun iştahlı (maymun), kimi çok kurnaz (tilki), kimi lafazan (papağan, saksağan), kimi yerinde duramayacak kadar hareketli (pire), kimi vahşi ve yırtıcıdır (kaplan, panter). Bu vasıfların hepsi hayvanî vasıflardır. İnsanlar arasındaki mücadele ve kavgaların nedeni de bu huylar ve bunların aşırı geliştirilmesidir. Ancak insanda, bu hayvanî huyların yanında insani huylar da vardır ve neticede daima sonuncular galip gelecektir. Çünkü Allah hâkim ve galiptir.

İnsan olabilmek için hayvanî huylardan kurtulmak gerekir ki bunun için de ilk lazım olan şey temiz yürektir. Kişi buna sahip olup içindeki iyi huyları dışına çıkartabilirse namazını doğru kılmış olur.

Kuşların da kendilerine has huy ve özellikleri vardır. Örneğin kargaları ele alalım. Bunlar diğer kuşları ve güvercinleri kovalar, onların yuvalarına yerleşirler. Zeytin çuvallarını delip içindeki zeytinleri çalarlar. Uzun ömürlüdürler ve bu özellikleri dolayısıyla da bazıları tarafından kuşlar arasında nefsin temsilcisi olarak kabul edilirler. Pek iyi, karga gibi insanlar yok mudur?

Her insanın bazı huyları, bazı tür hayvanların karakteristik vasıflarına uyar. Bir insan, ille bir hayvana benzetilecekse, aslana benzetilmeyi tercih etmelidir. Çünkü aslan tok gözlü bir hayvandır. Kaplan ve sırtlanın aksine, karnı tokken kimseye

saldırmaz. Mesnevi'de aslan hakkındaki bir hikaye şöyledir: Bir adamın çok sevdiği bir tosunu (buzağı) vardır. Adam tosununu o kadar sever ki her gece yatmadan evvel mutlaka ahıra gidip onu sevmeyi âdet edinmiştir. Bir gün aç bir aslan ahıra girer ve tosunu yiyip onun yerine yatar ve uyur. Gece olur. Tosunun sahibi gelir, ahıra girer ve hayvanını okşamaya başlar. Tabii, karanlık olduğu için aslanı okşadığını bilmemektedir. Aslanın yelelerini okşarken "Tüyleri ne kadar güzelmiş de ben farkına varamamışım" deyip durur. Sonra evine gider ve yatar. Gündüz olsa ve adam o okşadığı tüylerin aslanın yelesi olduğunu görebilseydi hiç yanına yaklaşabilir miydi? Bu hikâye ile anlatılmak istenen şey, Allah, bir an için gönlümüzdeki perdeyi kaldırıverse hepimizin ne yapacağımızı şaşıracak oluşumuzdur. Çünkü insan, evvelce de söylediğimiz gibi, mecmu-u evsaf ve mecmu-u sıfât olan yaratıktır.

İnsanların çok değişik zevkleri, merakları ve alışkanlıkları vardır. Örneğin kuş meraklıları bütün gün zihinlerini kuşlarıyla meşgul eder, onları uçurur, ıslıkla kumanda ve terbiye eder, hattâ hırsızlık yapmayı bile öğretirler.

Keza horoz meraklıları vardır. Kimi dövüş horozu yetiştirir ve kendi yetiştirdiği horozların, başkalarınınkini dövmesiyle övünür. Kimi Denizli horozu yetiştirir ve onu ötme müsabakalarına sokar. Bunlar arasında bir dakikadan daha uzun süre ötenler vardır. Hattâ bazıları bu uzun ötüşten sonra bile ağızlarını kapatmaz ve bir süre daha sessiz olarak ötmeye devam eder. Tabii, sahipleri de onların bu ötüşü ile övünür.

Denizli horozları, uzun süre ötmeleri yanında, cesametlerinin iriliğiyle de meşhurdurlar. İspenç horozlarının özelliği, küçük olmaları ve zamanlı zamansız ötmeleridir. Hint horozları dövüşkenlikleriyle, paçalı tavuklarsa kendini beğenmişçesine salına salına yürümeleriyle temayüz etmişlerdir.

Fertler gibi milletlerin de kendine has özellikleri vardır. Bunlar arasında yemek tercihleri ilk sırada yer alır.

Allah insanlara, bulunduğu ortama alışma gücü vermiştir. Bunun sayesinde insanlar pek çok şeye intibak ederler. Örneğin maden işçilerini ele alalım. On beş, yirmi yıl maden kuyula-

rında, karanlık, havasız, rutubetli yerlerde çalıştıkları halde, hallerinden pek fazla şikâyet etmezler. Aksi halde orada çalışamamaları gerekirdi. Başkaları için cehennemden farkı olmayan o çalışma ortamı, onlara tabii gelir.

Karanlıktan hoşlanan, hattâ aydınlıkta yaşayamayan canlılar da vardır ve bunların en bilinen örneği yarasalardır. Karanlık, izbe yerlerde yaşar ve ışıktan kaçarlar. Bu yüzden de hava kararmadan gizlendikleri o karanlık ve izbe yerlerden çıkmazlar. İşte bizim *"Her ne ki var âlemde / Örneği var âdemde"* demekle anlatmak istediğimiz budur. Bu örneklerde görüldüğü gibi, her iki grupta bulunanlar için de karanlık, aydınlık olmuştur ve hepsi hayatından memnundur. Allah'ın *"Her hizip kendi elindekiyle ferahtadır"* <23-53>, <30-32> ayetiyle ifade ettiği, Niyazi Hazretlerinin de *"Mescid ümeyhanede, Kâbe'de, puthanede / Her zaman ve her yerde çağırırım dost dost"* beyitiyle kastettiği durum budur.

İnsan, yaşantısından memnun oldu mu, nereye giderse gitsin ve nerede olursa olsun, memnuniyeti her zaman devam eder. Hele kişinin bu memnuniyeti bir de bilinçli olursa, o zaman "Kahrı da hoş, lütfu da hoş" demeye başlar. Fakat burada, daima lütfunu istemek gerektiğini unutmamak lazımdır. Benim bir şiirimde "Her zahmeti rahmet bilir Hakk yolcusu elbet" derken kastettiğim de budur.

İnsanlar, gelirken tabiattan getirdikleri huyları dışında, hayatları boyunca yedikleri gıdalardan da belirli hassaları almaya devam ederler.

Kişi yediklerinin helal veya haram oluşu dışında, hassalarını da bilirse, aldığı gıdaların kendi huylarında bazı değişiklikler yapabileceğini anlayabilir. Zira alınan gıdalar, kendilerindeki hassaları insana da geçirecektir. Pek çok ilacın bitki kökenli olması, bu söylediklerimizi doğrular niteliktedir.

HUYLARIN SINIFLANDIRILMASI

Huylar, nurani ve zulmani, yani güzel ve çirkin huylar olarak ikiye ayrılır.

Güzel huylar Rahmani tecellilerden kaynaklanır. Çirkin

huylarsa, negatif tecelliler sonucu oluştuğu için bunlara cismani, nefsani veya şeytani huylar gibi isimler de verilir. Huyları çirkin olanların, Gafurürrahim olan Allah'a sığınmaktan başka çareleri yoktur.

Kazanıldığında huy haline gelen alışkanlıklar tasavvuf dilinde "kayıt" diye adlandırılmıştır. Bunlar da kayd-ı müstahsen (güzel kayıtlar) ve kayd-ı mevhume veya kayd-ı müstekrehe (ikrah veren kayıtlar) diye ikiye ayrılır.

Kayd-ı mevhumeler kötü alışkanlıklardır ve mutlaka kurtulunması gerekir. Bunlar, insanların hayvanlardan aldığı ve bilinmesini istemediği için şuur altına ittiği huylardır.

Kayd-ı müstahsenler ise gerek Allah, gerekse kullar tarafından fazla yadırganmayan, kısmen hoş görülen alışkanlıklardır. Allah, Hazret-i Musa'ya *"Nalınlarını çıkart"* <20-12> derken, ikisi arasında bir ayırım yapmaksızın, tüm bağlantılarından kurtulmasını istemiştir. Bu yapılabildiği zaman *"Sen çıkarsan aradan / Kalır şeksiz Yaratan"* gerçekleşmiş olur. Çünkü dünya da, ahiret de Allah'ındır. Bu hususta "Benim" diyen hapı yutacağı için her şeyi baştan sahibine verip aradan sıyrılmakta fayda vardır.

İnsanları, genel karakter yapıları itibarıyla keserciler, testereciler ve rendeciler diye üç gruba ayırmak mümkündür.

Keserciler hep kendilerine yonttukları, yani egoist oldukları için cemiyette pek sevilmezler. Bu nedenle de ne uzarlar, ne kısalırlar. Kendi âlemlerinde yaşarlar. Bunlara bu isim, keserle tahta yontulurken yonganın hep yontanın önüne düşmesinden galat olarak verilmiştir. Böyleleri, dünya hayatında pek makbul kimseler değildir.

Testereciler, cemiyette daha makbuldürler. Zira kendi menfaatlerini düşündükleri kadar, karşılarındakinin menfaatini de düşünürler ve paylaşmasını bilirler. Bu ismi almaları da, testere ile odun kesilirken talaşın, testerenin çekilişi esnasında öne, itilişi esnasında karşıya düşmesi sebebiyledir. Böyleleri dünyada makbul kimselerdir.

Rendeciler ise yongayı hep karşıya atan ağaç rendesi gibi daima veren insanlardır. Bu gruba girenler ehl-i tevhiddir.

Bunlar, attıkları yonganın daima karşıya gittiğini ama karşıdan gelecek tüm yongaların da kendi önlerine düşeceğini bilirler. Bu hususta Allah'ın *"Her kim iyilikle gelirse ona on katı verilir"* <6-160> sözüne inanmışlardır. Bu alışverişin makbul olabilmesi için daha fazlasını almak amacı gütmeksizin, içten, hasbetenlillâh bezl ediş (Allah için veriş) şeklinde olması lazımdır. Allah için verilen her şey fazlasıyla geri döner. Zaten kişinin verdiği, kendinden işleyip vermesini sağlayandan başkası değildir ki...

Genel bir kural olarak, her huyun üç mertebesi olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar, ifrat, itidal ve tefrittir. Bunlardan ifrat, ataklık; tefrit, korkaklıktır. Bu ikisinin ortası olan itidal ise şecaat, yani davranışların dengeli olmasıdır. Cesaretini dengeli kullanmasını bilen insanlara "şecaat sahibi" denir.

Huylardaki bu mertebeler en iyi, hayvanlarda müşahede edilir. Örneğin aslan, kaplan ve sırtlan, her üçü de vahşi ve etoburdur. Aslan, sadece aç olduğu zaman saldırgan olduğu halde kaplan ve sırtlan böyle değildir. Tok da olsalar saldırganlıklarını devam ettirirler. Sırtlan ayrıca korkak da olduğu için kendisi direkt olarak saldırmaz. Diğer hayvanların artıklarıyla beslenir. Bu yüzden de grubun en aşağılık türü olarak nitelendirilir.

Aynı şekilde, eşkıyanın bile asili vardır. Evet, sonuçta hepsi eşkıyadır, soygun yapar, gerekirse adam öldürür ama bazıları sadece zenginleri soyup kendi ihtiyaçlarını giderdikten sonra artanlarla fakirlere de yardım ettikleri için asil eşkıya olarak nitelendirilirler. Buna karşılık zengin-fakir demeden her önüne çıkanı soyup yakalanmamak için polise, hâkime rüşvet vererek onları da besleyenler, aşağılık eşkıya diye vasıflandırılır. Bu durumda, birinci gruptakileri aslana, ikinci gruptakileri ise sırtlana benzetmek mümkündür.

Herkesin, kendine has bir âlemi, bir kâinatı vardır ve orada yaşar. Bu sebeple onu güzelleştirmeye, içinde yaşanır hale getirmeye çalışılmalıdır. Kişilerin bu âlemde beğendiği sıfatlar öbür âlemde temessül edecek ve kişi, orada da onlarla yaşayacaktır. Bekaya intikal, ânda yaşamak demektir. Orada biz söylemesek bile, huylarımız meydana çıkıp kendini gösterecektir.

Buna "huylarımızın ayaklanması, kıyam etmesi" veya "kıyametimizin kopması" denir.

Her kötü huyun karşıtı olan iyi bir huy vardır. Hattâ iyi huylar sayıca biraz daha fazladır. Allah "Ben hiçbir dert vermedim ki dermanı olmasın" dediğine göre bu böyledir. Burada dert dediği, kötü huylardır. Onun için mutlaka bunların karşısında iyi huylar yahut derman olması gerekir. Allah, kullarını ıslah edinceye kadar bu dertleri ve dermanını vermeye devam eder.

GÜZEL HUYLAR

Ahlak-ı hamide diye isimlendirilir. Ahlak-ı hamide, en üstün ahlak seviyesidir ve Hazret-i Peygamberin ahlakıdır. Ondan sonrakiler kademe kademe farklılıklar gösterir ama kimde ne olduğunu ancak Allah bilir. Huylar, insanın çeyizi gibidir. Kişi öldüğü zaman düşünce âlemindeki bu çeyizleri hayalinde tecessüm edecek ve sandığının içindekiler dışına çıkacaktır. Çeyiz güzelse ki ahlak-ı hamide sahibi olanlarınki mutlaka güzeldir, kişi cennete girecektir.

Mevlâna, ahiret âlemine göçü "şeb-i arûs", yani gelin gecesi veya vuslat gecesi olarak tarif ediyor. Çünkü ölüm, insanın öz varlığı olan Allah'a vuslatıdır.

Allah insanları ahlak-ı hamide sahibi olmaları için yaratmıştır. Ahlak-ı hamide sahibi olmak, O'nun malına sahip çıkmamak, bu dünyaya O'na ve O'nun tecelliyatına hizmet için gelindiğini idrak edip ona göre davranmak, yani "Halka hizmet Hakk'a hizmettir" düsturunu benimseyip yaşama geçirmek demektir. Böyle olunduğunda, bir babanın çocuğuyla övünmesi gibi, Allah da kuluyla iftihar edecektir. Zaten O'nun insanı yaratış nedeni eseriyle iftihar etmektir ki buna tasavvuf dilinde "El fakrüfahrî" (Fakirliğimle övünürüm) denir.

İnsan, Allah'ın güzel huylarıyla mücehhez, yani ahlak-ı hamide sahibi olursa, Allah'la karşılaştığında O'na yaklaşabilir. Aksi halde utancından uzak durmak zorunda kalır.

Her insanın asaleti kendindedir. Allah'tan geldiği için herkes Seyit'tir, herkes Şerif'tir. Şerif, Hazret-i Peygamberin kızı

yoluyla kan bağı olan demektir. Bu düşünceye varılmasının nedeni, Hazret-i Peygamberin "Ben Âdem'in çamurunda vardım" deyişidir. O bu sözü söyledikten sonra başka bir sonuca varılabilir mi? Onun için, kimse ailesiyle övünüp yerinmemeli, sadece kendi huylarına bakıp onları düzeltmeye çalışmalıdır.

Seyitlik, sulben olabildiği gibi tıyneten veya neşeten de olabilir. Sulben olanlardan bir tanesi baş olur.

Peygamber ile aynı huylara, aynı kemâle ve aynı zevke sahip olanlar da neşeten veya tıyneten Seyit sayılırlar. Çünkü onlar da "Allah'ın ve Resûlullah'ın huylarıyla huylanmış"lardır. Zaten, kendilerinin dünyaya teşrifleri de örnek olmak içindir.

Burada çok incelikler vardır. Madem ki Peygamber bâkidir, o halde bizim, O'nun bin dört yüz yıl önceki ahlakıyla değil, bugünkü ahlakıyla ahlaklanmamız gerekmeyecek midir?

Peygamberin huyları zamana uygun olacaktır. Çünkü kendileri "Zaman sana uymazsa sen zamana uy" buyurmuşlardır. Bu da Allah'ın ve Peygamberin isteklerinin zamana göre değişebileceğini ve bu değişikliklere uyum sağlanması gerektiğini göstermektedir. Dinimizde geri dönüş olmadığı için aksine hareket mürtecilik olur.

Peygamberimiz bir hadisinde "Siz çocuklarınıza ok atmayı öğretin" derken, "Onları harp edecek şekilde yetiştirin" demek istemiştir. Bugün füzeye karşı okla karşılık verilemeyeceğine ve Peygamber de yalan söylemiş olamayacağına göre bu durumda ya O'nu ileriyi görememekle itham etmek (Haşa!) yahut da sözünü zamanın ahkâmına uygun şekilde anlamak gerekir.

Allah ve Peygamber hüvelbâtın ve hüvezzahiridir. Onun için kâinat ne Allah'sız kalır, ne de Peygambersiz... O'nun ahlak-ı hamidesiyle ahlaklananlar, aynası olurlar. Her insan için hedef, önündeki gerçek insandır. O hedefe, bileşik kaplar prensibine uygun olarak ulaşılır. Aynı huylarla huylanıp aynı kemalât seviyesine yükselen, o seviyedekine ayna olur ve O'nun ışığını yansıtmaya başlar. Onun için kimseyi inkâr etmemek lazımdır.

İnsan, Allah'ın güzel huylarıyla huylanmış olursa, dünya-

nın neresine giderse gitsin, kabul ve sevgi görür. Çünkü gittiği yerde Allah onu koruyacaktır.

Hazret-i Muhammed'in huylarıyla huylananlar neşe-i ulâyı bulurlar. Bu, onların içinde bir genişlik ve güzellik yaratır. Böylece onlar da Hüsn-ü Mutlak'tan nasiplerini alıp erenler sofrasından gıdalanmaya başlarlar.

Bu gerçeği bilmeyenler de yaptıklarından memnundurlar. Ama bunların aldığı zevki diğerlerininkiyle mukayese etmek mümkün değildir. Bunlar da, yine Allah'ın hüvezzahir esmasının iktizasıdır. İnsan olarak bizim devamlı âli âlemlerde kalmayıp esfele sâfiliyne atılmış olmamızın nedeni budur. Aksi halde vücut ispatına bir eser bırakamazdık. *"Bir eser lazım vücut ispatına yoksa kişi / Kuş değildir, uçsa de balâlara anka gibi"* beytinin bir anlamı da budur. Tabii buradaki eserden kasıt, bir çocuk meydana getirmek değildir.

Temiz ahlak sahibi olmak, insanın içi dışına çıktığında mahcup olmaması demektir. İnsan, hiçbir huyu, hiçbir hali kendine mal etmemeli, sahibine vermelidir. O zaman Allah nasıl isterse, onu öyle yapar. İnsan nurani huylarla haşır neşir olursa mutlu, zulmani huylarla haşır neşir olursa azapta olur. Sonuç olarak "Güzel huylar insanı cennette, kötü huylarsa cehennemde yaşatır" demek doğru olur.

İyi ahlak sahibi olmanın amacı "Müminler kardeştir" hadisini gerçekleştirebilmektir. Böyle olunca birlik sağlanır ve tevhid dini olan İslamiyetin gayesi gerçekleşmiş olur. Tüm ibadetlerin ve diğer eğitim yöntemlerinin amacı budur. Yoksa, zikirde "Allah Allah" diye bağırmakla çıkarılan sesi, Allah'a duyurmak mümkün değildir. Allah'ın bu zikri duyabilmesi için insanın, O'nun içinde yaşaması ve O'na layık olması gerekir ki bu da kişinin, huylarını O'nun istediği huylar haline getirmesiyle mümkündür.

İnsan, bazı huyları çocukluğunda edindiği alışkanlıklarla kazanır. Örneğin, hastalık dışında, bir insanın dik veya kambur durması, bir alışkanlık sonucudur. Ancak insan bir huy edinecekse iyisini edinmelidir. Yaşlılıkta nasıl olsa dal haline gelineceğine göre, gençlikte dik durma alışkanlığını kazanmak

ve bu duruşu huy haline getirmek tercih edilmelidir.

Gönül yapıcı olan tüm huylar güzeldir ve insanda güzel huyluluğun en bariz göstergesi dildir. *"Senin göğsünü açıp genişletmedik mi"* <94-1> ayetindeki göğüs genişliği, Allah'ın ihsanıdır. Eğer bu genişlik kişide huy haline gelirse devamlı olur. Aksi halde insan sıkıntıdan kurtulamaz.

İnsana sıkıntıyı veren yine kendisidir ve o, sıkıntıya alışmış olduğu için, kolay kolay ondan kurtulamaz. Sıkıntıdan kurtulabilmek için insanın geniş olması lazımdır. "Kim ki sıkıdır, sıkıntıdadır" sözü bu açıdan da doğrudur. "Cimri, zahit bile olsa cehennemliktir" buyurulduğu için ben, ilimde cimrilik etmemeye çalışıyorum.

Bir insan yeminle, kasemle düzelmez. Kişi istediği şey üzerine istediği kadar yemin etsin, içi bozuksa, nasıl olsa o içindekini gün gelip dışına çıkaracaktır. Ama içi temiz olan bir kimse yemin etse de, etmese de küpünün dışına kötü bir şey sızdırmayacaktır. Bu nedenle insan sözde kalmayıp içini düzeltmeye çalışmalıdır.

İnsan alttan güreşirse daima kazançlı çıkar ve ot gibi olur. Rüzgâr görünce yere yapışır, rüzgâr kesilince yine ayağa kalkar. Ama kişi karşısındakine tepeden bakmaya kalkarsa, ona daha tepeden bakan biri çıkıverir.

İnsan, belirli bir şiddetteki rüzgâra karşı dik durabilir. Lakin Allah'ın şiddetli bir tecelli rüzgârı, ağaçları kırdığı gibi, o dik durmakta ısrar edeni de kırıp atıverir. Ancak hiçbir rüzgâr, bir otu kıramaz.

Namazdaki rükû ve secde, tevazu ve mahviyete işaret eder. Alçakgönüllü olan hiçbir zaman kaybetmez. Yeter ki tenezzülü zillete inmesin... İnsan için en büyük şey, izzetiyetini koruyarak tenezzülde bulunmaktır. Allah insanı "Hepsi benim" diyerek zillete düşmekten korusun. Çünkü zillete düşülünce, yaratılıştaki mükerremiyet yok sayılmış olur.

Tenezzülde de samimi olmak, riyakârlıktan kaçınmak, alçakgönüllü olacağım derken kepaze olmamak, kısacası tenezzül ile zillet arasındaki farkı iyi bilmek ve buraları çok ince eleyip sık dokumak lazımdır.

İnce iş ince aletle, kaba iş büyük aletle yapılır. Kaba işleri çok kimse yapabilir ama ince işler maharet ister. Onun için saatçiden saatçiye, mürşitten mürşide farklar vardır. Herkes ince işleri yapamaz. İnce iş yapanlar hassas, zeki, maharetli kimselerdir.

Bir insan için en güzel özelliklerden biri yumuşak huylu olmaktır. Ama çok yumuşak huylu olmak o kadar iyi değildir. Hazret-i Osman çok yumuşak huylu olduğu için Muaviye'nin hatalarını görmezlikten gelmiş, sonunda o yumuşaklığı kendi hayatına mal olmuştur.

Peygamberimiz de çok yumuşak huyluydu. Bu yüzden kölesine bile sertlik göstermemişti. Ama O'nun arkasında Allah varken, O'na kim dokunabilirdi?

Öz ve yumuşak bir söz, taş gibi katı kalpleri dahi eritir ve yumuşatır. Ancak o yumuşaklığın altında yine sertlik vardır. Bu nedenle Ziya Paşa *"Allah'a sığın şahs-ı halîmin gazabından / Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir"* demektedir.

Allah, cümlemize genişlik versin. Birlikte kuvvet vardır. Birlik, insanların birbirini gönül âleminde tutmasından dolayı kuvvet doğurur.

İnsanlık, insana yakışan hasletlere sahip olabilmektir. Bu da "Allah'ın ve Resulullah'ın huylarıyla huylanmak" denerek özetlenmiştir. Bu da gösteriyor ki din, iyi ahlak demektir.

İyi ahlakın nasıl olacağına karar vermek için insanın kendini mihenk taşı olarak kullanması lazımdır. Kişi, yaptığı hareketi kendisi beğeniyor ve kendine yapılmasını istiyorsa, o hareket iyi, aksi halde kötüdür.

İnsan ne kadar zengin olursa olsun, Allah'ın yanında fakirdir. Bu durumda zenginlik istenmeyecek midir? İstenecek ve zengin olmak için çalışılacaktır. Çalışınca da *"Yoksul iken bay olur / Bay iken sultan olur"* un gerçekleşmesi beklenecektir. Ama bunun da insani bir yolu vardır.

Eskiden Tire'de bir tüccar varmış. Zeytinliğini satmak için gelenlere önce zeytinliği kimin yetiştirdiğini sorar ve "Babamdan kaldı" cevabını alırsa "Git diğer tüccarlara sor, onlardan fiyat al, sonra getir, hepsinin verdiğinden bir fazlasına ben ala-

yım" dermiş. Ama eğer "Zeytinliği ben yetiştirdim" demişse, o zaman "İnsanın kendi yetiştirdiği şey evladı gibidir. Onu vermeye kıyamaz, verse bile gözü kalır. Kaç paraya ihtiyacın varsa söyle, vereyim. Sen parayı bulduğunda getirip bana olan borcunu ödersin" der ve istenen parayı verirmiş. O devirlerde söz, senet olduğu için de, sonunda parasını alırmış. Böyle zenginlik her kula nasip olsun!..

Her şeyin başı Allah'a dayanır. Allah, Peygamberimiz için *"Sen ahlakça en yüksek mertebedesin"* <68-4> demektedir. Bunun anlamı "Allah'ın istediği ahlakla yaratıldın"dır.

İnsan da cennette yaşamak istiyorsa, hulk-i azîm (yüksek ahlak) sahibi olmak zorundadır. Bu kural dünyada da, ahirette de geçerlidir. Hulk-i azîm sahibi olanlar ihanet etmez, hile yapmazlar. İnsan iyi ahlak sahibi olmaksızın o havayı vermek amacıyla gösterişe kaçarsa, o zaman münafık olur ve mescid-i darrâya, yani içi kâfir dolu olduğu için Müslümanların girmediği mescide dahil olur.

Mescid-i darrâ, içi pislik dolu olduğu halde, dışı badana edilerek aldatıcı bir görüntüye büründürüldüğü için, Hazret-i Peygamber oraya gidip namaz kılmamıştır. Eğer, insan da bunun gibi olursa, kalbine Hazret-i Peygamberin nuru gelmez. İşte tüm çalışmalarımızın, kalbimizi temizlemeye yönelik olmasının sebebi budur.

Peygamberimiz, bir hadisinde "Vücudunuzun yarısı güneşte, yarısı gölgede kalacak şekilde oturmayın" buyurmuştur. Bu ne demektir? Bir tarafa ağırlık verin ki ne olduğunuz anlaşılsın demektir. Bu sözleriyle, kendi yanında müslüman gibi görünüp, Kureyşîlerin yanında onların tarafını tutanları, yani münafıkları ima ederek, onlar gibi olmayın mesajını vermiştir. Çünkü terazinin iki kefesine de birer kiloluk ağırlık konursa, ibre oynamaz. O zaman belirsizlik olur ve adalet-i ilâhi tecelli edemez. Nasreddin Hoca'nın davacıya da, davalıya da "Sen haklısın" deyiş hikâyesi bu durumu anlatmaktadır.

İnsan, bir bıçak gibidir. İyi tarafını kullanırsa *"Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecek"* <99-7>, kötü tarafını kullanırsa da *"Ve kim zerre kadar şer işlemişse onu görecek"*

<99-8> olur. Ancak iyi tarafı kullanmanın yaratılış amacı olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü Allah, iyi tarafını kullananlar için *"Âdem oğullarına mükerremiyet verdik"* <17-70> ve *"İnsanı güzel surette yarattık"* <95-4>, kötü tarafını kullananlar için de *"Onlar hayvanlar gibi belki daha da sapıktırlar"* <7-179> demektedir. Tabii, burada bahsedilen insanın zâtı değil sıfatı, yani huylarıdır.

İnsanı Allah'a yaklaştıran, sevgi ve muhabbet aşılayan en büyük meziyet, sahavettir (cömertlik). Bu ihsan, maddi veya manevi olabilir. Manevi olanına sohbet dendiğini herhalde söylemeye gerek yoktur.

Başkasına verilen şey aslında Hakk'a, dolayısıyla da verenin Kendi'sine verilmiş demektir. Çünkü döner, dolaşır, yine verene ulaşır.

İnsanın en büyük meziyetlerinden biri cömertliğidir. Cömertlik, makam-ı İbrahim'dir. Çünkü Hazret-i İbrahim misafirsiz yemek yemezdi. Bunun nedeni de, gelenin haktan başka birşey olmadığını bilmesiydi.

Cömertlik, düşmanı dost etmenin en kolay yoludur. İnsan, biraz yediriverdi mi düşmanını dost ediverir. Allah "Cömert olanlar kâfir bile olsalar cennetlik, pinti olanlar zahid bile olsalar cehennemliktir" demektedir. Çünkü cömert olanlar, kulun ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle Hakk nazarında makbul olurlar. Bu hadisinin doğruluğu şuradan da bellidir: İnsan malından geçemezse, nasıl ileride canından geçip de Allah'a ulaşacaktır? Onun için insan para kazanırken, maddi ve manevi rahat bir hayat sürebilmek için çalışmalıdır. Aksi halde öldüğünde, kefenine konsa bile o para bir işe yaramaz. Aynı şeyi yemek konusunda da yapmak ve yaşamak için yiyip yemek için yaşamamak gerekir.

İnsan, önce düşüncelerini intizama sokmalıdır ki hayatı da intizama girebilsin. İntizam, insanın evinden başlar. Evinde intizam kuramamış bir kimsenin düşünceleri, düşüncelerinde intizam olmayanın da hayatı intizamlı olamaz.

Sahavet sahibi olanlar, insanlar nazarında daima makbuldürler. İnsanların insanlığa olan meyilleri, paraya bağlılıkla-

rıyla ölçülür. Parasından vazgeçemeyen bir kimsenin canından vazgeçmesi düşünülebilir mi?

Paraya pula tapan ve öbür âleme başkalarının hakkıyla göç etmek durumunda kalanlar, kolayca bu âlemden kopup öbür âleme geçemezler. Geçerken çok yorgan parçalarlar. Bu âlemde maddi bağlarını koparmış olanlar, kuş gibi uçarak öbür tarafa geçiverirler. Bu gerçeğin herkes tarafından bilinmesinde fayda vardır. Onun için, insan zenginken agniya-yı şakirîn (şükreden zenginler), fakirken de fukara-yı sabirîn (sabreden fakirler) olmalı ve sosyal durum farklılığını azaltmaya çalışmalıdır.

Sahavet ister içten, ister karşılık bekleyerek, isterse gösteriş için olsun, bir Allah vergisidir. Bu arada mutlaka bilinmesi gereken bir şey daha vardır ki o da, Allah'ın verdiğini reddetmemek gerektiğidir. Çünkü birkaç kere reddedilirse, sonra bir daha vermeyebilir.

Bir insanın değeri, söylenenlerden ibret almayı bilip bilmemesiyle ölçülür. Bazı insanlar vardır, ne söylerseniz söyleyin anlayamazlar, yani söz kafalarının içine girmez. Bazıları vardır, anlarlar ama söz bir kulaklarından girer, diğer kulaklarından çıkar, onları hiç etkilemez. Ama bazı insanlar vardır, sözü dinler ve uygularlar. Bu üç gruptan ilk ikisine dahil olanların hiçbir değeri yoktur. Ama üçüncü grup, eğitilebilirliği dolayısıyla makbuldür. Zaten insanda aranan vasıf da bu, yani eğitilebilirliktir.

İnsanın huy güzelliğinde, çalışmasının rolü olduğunu biliyoruz. Pek iyi, bu hususta nasibinin rolü nedir?

Bazı güzel huylarımızın veraset yoluyla anne ve babamızdan geldiği, bazılarını da aldığımız terbiye ile kazandığımız bir gerçektir. Bu arada bir kısım kötü huylarımızın dumura uğraması da tabiidir. Geriye kalan bazı kötü huylarımızı da mürşitlerin telkinine uymak suretiyle yine kendimiz dumura uğratabiliriz.

Kişi büyüyüp iyi ile kötüyü ayırt edebilecek bir çağa geldiyse, artık suçu kendisi yüklenmek zorundadır. Çünkü Peygamberimiz bin dört yüz küsur sene önce, sahabeleriyle beraber bu

âlemden gittiğine göre, insana düşen, O'nun ahlakıyla ahlaklanabilmek veya en azından O'nun ahlakıyla ahlaklanmış olanlara mülhak (bağlanmış, katılmış) olabilmektir.

ÇİRKİN HUYLAR

Gönül kırıcı olan tüm huylar kötüdür. Kötü huylar tabiattan yani ilâheler âleminden alınmıştır. Bunların hepsi insan için yaratılmıştır. Allah böyle olduğunu "Kâinatı sizin için, sizi de kendim için yarattım" diyerek bildirmiştir.

Pek çok kitapta "zulmet perdeleri", "kalp perdeleri" ve "hicap" tabirleri geçmektedir. Bu tabirlerle kastedilen şey, insanlardaki kötü huylardır. Örneğin kibir, haset, gazap, cimrilik, şehvet vb. birer zulmet perdesidir. Bu perdelerin kimi kalın, kimi incedir. En kalın olanlarından biri haset perdesidir.

Bu perdelerden her birinin birer de nurani karşılığı vardır. Örneğin, kibirin karşılığı tevazu, buhlün (pintiliğin) karşılığı sahavettir (cömertlik). Bunlardan iyi nitelikte olanlar, yani nuraniler asıldır, has boya ile boyanmıştır ve güneşten solmazlar. Diğerleriyse fer'i, yani kula mahsustur ve aslın gölgesi vasfındadır. Onun için Allah isterse, has boya ile boyanmış olmadıkları için, bunları güneşle soldurup yok ediverir. Kötü huylardan ibaret olan bu perdeler solup incelerek yok oldukça, insana nuraniyet ve onun tezahürü olarak genişlik, rahatlık ve zevk gelir. İnsanın fikir âlemi genişler, yüreği ferahlar.

Sıkıntının Allah'tan olanına "kabziyet", kuldan kaynaklananına ise "gazap" adı verilir. Allah'ta gazap olmaz, çünkü O adildir.

Çirkin huylu ve çirkin düşünceli insanlar, ölünceye kadar bu çirkin düşüncelerinin sıkıntısını çekerler. Her insanda iyi de vardır, kötü de... Kötü düşünce, ağacın içten çürümesine benzer. Yara dışta olursa sarılır, ilaçlanır ve kolayca tedavi edilir. Ama içte olursa merhemlenip sarılması mümkün değildir.

Çirkin huyların başında kibir gelir. Haset, kin, dargınlık (gönül kırmak), nemimelik (fitnecilik) ve diğerleri bunu takip eder. İnsan kötü bir huyundan kurtuldu mu, onun yerini iyi bir huy alır. Çünkü kural, kesif bir şey çıktığında onun yerini latif

bir şeyin doldurmasıdır. Bu durumu "Beşer çıkınca onun yerini Allah alır" diye ifade etmek de mümkündür. Çünkü beşer kesif, Allah latiftir. Tabii, burada bahsedilenin Allah'ın zâtı değil, mertebeleri, yani Rab, Hakk, Muhammediyet, Kemâlât olduğu herhalde anlaşılmıştır. Bu mertebelerin hepsi, "esfele sâfiliyn" denen bu âleme nazaran daha latiftir, daha yüksektir.

Gazap yahut öfke de çirkin huyların başta gelenlerindendir ve kişinin bilgisizliğinden kaynaklanır. Allah, bir taraftan "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" diyerek, kâinatı sevgiden yarattığını, diğer taraftan *"Biz ona şah damarından daha yakınız"* <50-16> ayetiyle, bizde bulunduğunu söylerken, hiç kendi kendine kızar mı? Tabii ki kızmaz... Bizim kızmamız ise aslında, O'na kızmak anlamına gelir. O'nun rahmeti, gazabını geçtiği için bu hatamızı affetmektedir. İşte insan olarak bu noktayı düşünürsek, hayvaniyet âleminden uruc edip ilâhi âleme girmeye yüz tutmuş oluruz ki zaten miraç denilen olay da bu, yani uruc etmektir.

Pintilik de, insanı berbat eden huyların başta gelenlerinden biridir. Bunun zıddı olan sahavet (cömertlik) ise insanı benlikten kurtarır. Pinti olanlar, malı ve parayı çoluk çocuğuna vermediği gibi kıyıp kendileri de harcayamaz, yani kendilerine de veremezler.

İnsanlığın esası cömertlikten geçer. İnsan bir kez cömertliğe alıştı mı, artık hayat onun için cümbüş olur. Bu yapıda olanlar, bir bolluğa, bir kıtlığa girerler ama bu onlar için adeta bir haşır neşir olayı gibidir ve sadece zevklerini arttırır. Kim ki sıkıdır, sıkıntıdadır!..

Cömertlik, insaniyete geçmenin yollarından biridir. Çünkü insanın canından sonra en değer verdiği şey malıdır. Kişinin bundan vazgeçebileceğini kendine ispat etmesi, onun ruhsal gelişimini hızlandıran faktörlerden biridir. Pintilik ise bunun zıddı bir etki yaparak ruhsal gelişimi geciktirir, hattâ durdurur.

İnsanı alçaltan vasıflar arasında şehvet de vardır. Şehvet dendiğinde, karşı cinsle olma arzusu akla gelir. Bu tip şehvet, beşeriyette sevginin doruk noktasıdır. Ahlak bu şehveti iffete

çevirir. Ahlakın olmadığı yerde iffet de ortadan kalktığı için geriye sadece hayvanî şehvet kalır.

Şehvet, kelime olarak iştah kökünden geldiği için, aşırı iştah da şehvet kapsamına girer. Bu nedenle de gençler, şehvetleri fazla olduğu için belirli bir yaşa gelinceye kadar mürşitlikle görevlendirilmezler. Gençlerde şehvetin fazla oluşu, onların gıda ihtiyaçlarının fazlalığından dolayıdır.

Çirkin huyların en bilinenlerinden biri de gururdur. İnsanın övünürcesine "Benim babam paşaydı, doktordu, valiydi vb." demesi bile gurur ifadesi olduğu için, günahtan sayılır.

İnsan için, tecelliyatta iyi ise "Huyları çok iyidir", kötüyse de "Aman yanına yaklaşmayın" denir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, insanın iyi huyları nedeniyle gururlanmaya kalkmamasıdır. Aksi halde kişi "Ben oldum. Benden iyisi olmaz" demeye başlar ve ucbe (mağruriyet) düşer ki satranc-ı urefada mağrurluk diye gösterilen düşüş yeri burasıdır. Bu hususta "Kendini beğenme yetmiş yıllık ibadeti heba eder" diye de bir hadis olduğuna göre insanın gururlanmaktan kaçınması şarttır. Gurur dairesine girmemenin yolu Hakk'ı bilip O'nun yakında olduğunu idrakten ama bunları bilmeye rağmen, kendinde göremediği için "Ene" (ben) değil, "Ente" (sen) demekten geçer. "Ente" demekten çekinenler "hüve" (o) diyebilirler. Bu üç kelime, yani ben, sen ve o, tümü şahıs zamiridir. Bunlardan hangisi kullanılırsa kullanılsın, aynı varlığa delalet eder. "Ben" dendiğinde *"Biz ona şah damarından daha yakınız"* <50-16> ayeti dolayısıyla yalan söylenmiş olunmaz. Bu durum "sen" denmesi halinde de geçerlidir. "O" ise, âlem-i gaybe delalet ettiği için uzaklık ifadesidir ama yine de gayrı değildir. Zira bilinmemesine rağmen, her zerrede mevcut olduğu kabul edilir. O halde, O dendiğinde âlem-i gayb, sen veya ben dendiğinde ise âlem-i şahadet kastediliyor demektir. *"O öyle bir Allah'tır ki, kendinden başka ilâh yoktur, gaybı ve aşikârı bilir, o rahman ve rahimdir"* <59-22> ayeti bu anlattıklarımızın delilidir. Çünkü Hû'dan başka bir şey yoktur ve bu Hû, gaibi de, şühûdu da bilir, her ikisiyle de bağlantılıdır.

Bu bilinç altında benlikten kurtulabilmek için "ente" de-

mek şarttır. *"Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır"* <2-115> ayeti de bunun delilidir. Evvelce anlatılan dervişlerin, ziyafet sofrasında uzun kaşıklarla birbirlerini beslemeleri hikâyesi, bu söylediklerimizi fiiliyatta gösterebilmek amacıyla dile getirilmiştir. İnsan, karşısındakini kendinin aynası olarak görürse, onu beslemekle kendini beslemiş olur.

İnsanların bu bilince varamamalarının sebebi, bir nevi şaşılıktan mustarip olmalarıdır. Şaşılıkları sonucu, karşılarındakini ayna olarak göreceklerine ayrı olarak gördükleri için bir türlü gördüklerini tanıyamaz ve sonuçta kavgalara, gürültülere yol açarlar. "Sen" diye hitap edilenin, söyleyenin aynası olduğu idrak edilebilse "Sen ne güzelsin" diyen kişinin, aynada gördüğü kişiye, yani kendisine bu sözü sarfettiği ortaya çıkar ki o zaman tevhidin gayesi gerçekleşmiş olur. Zaten tevhidden amaç da budur.

Huyları feyz-i ilâhi ile yeşermemiş, yani güzelleşmemiş insanların çöl gibi olduğu ve sadece dikenden ibaret kötü huylara sahip olduğu düşünülürse, bunları ancak çöl develerinin yiyeceği de anlaşılır. Bu duruma düşmek istemeyenlerin zamanında tedbir alması lazımdır.

Tevhidi öğrenmenin sırrı, tüm çirkin huyları öldürmekten geçer. Çünkü işin özü, temiz ahlak sahibi olmaktır. İnsan, külâhını önüne koyup düşündüğünde, kibir, cimrilik, kendini beğenmişlik, kırıcılık başta olmak üzere, ne gibi kötü huyları olduğunu bilir. Bunları bilince de, tersini uygulamaya sokarak öldürmek kolaylaşır. Şehvet hakimse iffete, cimrilik hakimse bonkörlüğe dönüştürmek, insanın kendi elindedir.

HUYLARDAN YARARLANMA

Allah herkese bir kabiliyet ve o kabiliyetine uygun bir de meslek nasip etmiştir. Daha fazlasını beklememek gerekir. Ancak insanlarda, genelde doymak bilmeyen bir hırs ve ihtiras vardır. Bu maddiyat için de geçerlidir, maneviyat için de... Bu hırsın ilme karşı olanı makbuldür ama onun da Allah rızasıyla olmasında fayda vardır. Bu hususta *"Yetmez mi temaşa-yı cemal el de sunarsın / Ey âşık-ı şûride, buldukça bunarsın"* den-

miştir. İnsanlar buldukça bunarlar ve bir türlü doymak bilmezler. Her şeyin normal olması, orta kararda tutulması gereklidir. Onun için "Allah kimseyi, çok verip azdırmasın, az verip üzdürmesin" denmektedir.

Allah, her insana bir görev vermiş ve onu, o görevi yapabilecek şekilde yaratmıştır. Kişinin görevi çocukluğunda belli olur. Anne ve baba, çocuklarının yeteneklerinin farkındaysa ona kabiliyetine uygun işler verirler.

Allah bir insana zenginlik verdiyse, o zenginliğin zekâtının verilmesi gereklidir. Bunu yapmayanlar, her çıkışın bir inişi olduğunu bilmeyenlerdir. Sonunda mutlaka öğrenirler ama iş işten geçmiş olur...

Zenginliğin uzun sürmesi, dalga boyunun uzun olmasındandır. Bu nedenle zenginliğe fazla güvenmeden bir orta yol bulmak lazımdır. Kendini bilenler, karşısındaki aksi ile kendisi arasında doğru bir yol çizer ve o yolda ilerlerler. Bilmeyenlerse kendilerini kendi akisleriyle mukayeseye kalkar ve sonuçta huzursuz olurlar.

HUYLARIN KENDİNİ BELLİ ETMESİ

Bu konuyu, insanın kendi huylarını bilmesi ve karşısındakinin huylarını anlayabilmesi olarak iki yönden ele almak gerekir.

Bedensel hiçbir kusur veya çirkinlik insanın kendi elinde değildir. Çünkü kimse öyle olmak istemediği gibi o çirkinliğe itiraz hakkına da sahip olmamıştır. Böyle bir durumda kişi çirkin veya kusurlu diye onu hor görmek, adeta Yaratan'a "Niçin böyle yaptın?" diye kafa tutmak gibi olur. Ama temiz ve iyi ahlak sahibi olmak kişinin elinde olan bir şeydir. İnsanın ahlakı güzelse onun yapamayacağı bir şey yoktur. Zaten tevhidin esası da bilgili ve sevgili olabilmektir. Bu âlemde bilgili ve sevgili olmak, her ne kadar dünyevi işlerin yürütülmesinde faydalı olursa da gelip geçicidir ve o kadar önemli değildir. Esas olan, öbür âlemde bilgili ve sevgili olabilmektir. O âlemi bilebilmek ve nasıl olunacağını anlayabilmek için düşünmek gerekir.

Her insan, kendinin ne olduğunu bildiği için, söz ve davra-

nışlarıyla herkesi aldatsa bile kendini aldatamaz. Kendinin ne olduğunu bilen bir insanın dışa karşı farklı davranışlar göstermesi, riyakârlıktan başka bir şey değildir. Riya ise makbul bir vasıf olarak kabul edilmez. Bu nedenle, insan ya olduğu gibi görünmeli veya göründüğü gibi olmalıdır. Efendim bana "Kendi nefsinden bir arzu izhar etme" diye tembih ettiği için tüm hayatım boyunca bu tembihe uydum ve geçirdiğim tüm mertebelerde bu kuralın dışına çıkmaksızın daima Allah'a şükredip hatalarım için af diledim. Allah da, çok şükür, başta sıhhat olmak üzere her şeyi ihsan etti. Bu arada geçirilen ufak tefek hastalıkların, sağlığın değerini hatırlatmak için olduğunu söylemeye lüzum yoktur sanırım.

İnsan, kendi huylarının bilincine vardıktan sonra Allah'ta neler olduğunu da anlamak isterse, o zaman kendi aynasındaki tozları temizleyip Allah'ın huylarını meydana çıkartmak zorundadır. Bunu yapabildiğinde, O'nun hazinelerinde neler olduğunu görür. "Ben O'nun huylarını nereden bileyim" demenin anlamı yoktur. Çünkü Allah, kullarına bu sorunun cevabını verebilecek kadar akıl vermiştir. O akıl, insana neyin iyi, neyin kötü olduğunu öğretir.

Bir küp, ne kadar sırlı olursa olsun, er ya da geç içindekini dışına sızdıracak ve muhtevasını bildirecektir. İçi güzel olanın güzelliği, çirkin olanın da çirkinliği dışına mutlaka vuracaktır.

İnsanın huyu güzel olursa, o güzelliği Allah'ın yardımıyla, yaşlanıp her tarafı kırıştığında bile melâhat olarak yüzüne yansır. Çirkin huylarıysa, anutluk (inatçılık, kötülük) olarak yüze yansıyacağı için böylelerine halk arasında "Yüzünden rabbiyesi silinmiş" derler. İş, insanın gönül âlemindedir ve iç, mutlaka dışa yansıyacaktır.

Burada surete dalan aldanır. Bizim daima "Doğup batanı değil, lem yelid ve lem yûled olanı seveceğiz" diye çırpınmamızın nedeni budur. Seveceğimizi de kalbimizde bulacağız, çünkü orası Beytullah'tır. O'nu kalbimizde bulup görebilirsek, o zaman dışarıdaki güzelliğin suretten ibaret olduğunu anlayabiliriz.

O'nun aksi olduğu için sureti de hor görmemek ama surete

değil, o sureti yaratana tapmaktan vazgeçmemek lazımdır.

Suret puttur. Puta tapanlar, her şey kendinin olduğu halde bu bilince varamadıklarından kâinata, mala, mülke karşı hırslı olurlar ve sonuçta da matlub oldukları halde, kâinata talip olurlar.

Herkes birer suret-i ilâhidir. Amaç, bu sureti atmadan onun sahibine, aslına yönelmektir. Suret, altındaki madeni gizleyip örten ama aynı zamanda ima eden bir örtü veya maden filizinden başka bir şey değildir. Madene ulaşmak isteyen, o suret örtüsünü (tabakasını) kazarak, madene ulaşmak zorundadır. Filizde kalan, madenden mahrum kalır. O zaman da "Geçti kervan, kaldık dağlar başında" demeye başlar.

İnsanın huyunu belli eden ilk gösterge dilidir. Halk arasında "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır, acı dil insanı dinden imandan çıkarır" diye bir atasözü vardır. Bu söz, gönül yapanın da, gönül kıranın da dil olduğunu anlatır. Güzel sözler, söyleyeni de, dinleyeni de mutlu eder. Çirkin sözler ise her iki tarafı da mutsuz, gergin ve huzursuz edip adeta karanlığa gömer. Bu esnada tansiyon yükselmesi, çarpıntı, beyne ani kan hücumu, hattâ kalp krizleri, felç gibi organik hastalıklar ortaya çıkabilir. Bunlar, sadece tek tarafın arzusu ile önlenebilen şeyler değildir. İnsan ne kadar temkinli olursa olsun, bazen karşıdan ani esen bir tecelli rüzgârının etkisi altında kalabilir.

İnsanın karakteri davranışlarından, hattâ yazısından bile belli olur. Güzel bir yazı, eğer baştan sona kadar aynı özen ve intizamla yazılmışsa, yazan kişinin temiz, sükunet bulmuş bir ruha sahip olduğunu gösterir. Keza oturuşu, kalkışı, kibarlığı, nezaketi ve konuşma tarzı dahil, hemen her davranışı, insanın ne olduğunu belli eder. Hattâ bu tip davranışlar, insanın mertebesi hakkında bile bir fikir verebilir. Tabii, bunu anlayacak kişinin bu hususta eğitimli olması lazımdır. Zira iç âleme geçenlere her şey ayan olur. Çünkü Allah, dilediği kulunun gözündeki perdeyi alıp ona mahşeri burada gösteriverir. Bu, herkesin iç yüzünü o kuluna gösterir demektir ki sonuçta o kişi için garip mahluklarla dolu bir dünya ortaya çıkar. Bizim tüm çalışmamız, böyle garip mahluklar olmaktan kurtulup aslımız gibi

insan olabilmeye yöneliktir.

İyi huylar, güzel kokular gibidir. Çevrede bulunanların içini açar. Bunun en güzel örneği yeni doğan bebeklerdir. Bebeklerin kendine has bir saflık, temizlik kokuları vardır. Bu koku, çocuk büyüyüp kirlenmeye başlayınca yavaş yavaş kaybolur. Kötü huylar ise aksinedir. Allah insanı kötü huylardan korusun!..

İnsanların ahlak kokusu iyi de olabilir, kötü de olabilir ve bu iyilik veya kötülüğün kişinin dış görünümüyle pek ilgisi yoktur. Çiçeklerde de durum böyledir. Bazıları dıştan çok güzel görünmesine rağmen, kokuları çok kötü olabilir ki bunu esma bahsinde madalya çiçeğini örnek vererek anlatmıştık. İnsanlar da böyledir. En makbul olanı kokusunu dışına çıkartmayandır. Allah, settarüluyub olduğu için kullarına da "Sakla kulum beni, saklayayım seni" demektedir.

"Siz hazinenizi dışarıya çıkartmayın. Çıkaracak olursanız kırk defa düşünün" yahut "Boğaz kırk boğumdur" gibi sözler vardır. Bunlar insanların kötü huylarını meydana çıkartmamaları ve onları yok etmeye çalışırken kimseye göstermemeleri için söylenmiştir.

İnsanın amacı, kötü huylardan kurtulup iyi huylarını muhafaza etmek olmalıdır. İnsanların iç yüzlerini ele veren en belirgin özellikleri, konuşmalarıdır. Konuşma, insanın iç yapısını dışa vurur. Zaten insan testi gibidir. İçinde ne varsa dışına onu sızdırır. İçinde su varsa suyu, yağ varsa yağı, bal varsa balı, sirke varsa sirkeyi, konuşmaları, hareket ve sekenatıyla (duruşuyla) dışına sızdıracaktır. Bu arada testinin, yani bedenin çatlak (hastalıklı) olmaması için elden gelen gayret gösterilmelidir. Böyle bir hastalık halinde insan kendi kendini kısa sürede tedavi edemezse, o zaman mutlaka bir doktora başvurmalıdır. Bazıları "Bana Allah bakar" diyerek ihmalkârlık ederler. Doktor, Allah'tan gayrı olamayacağına ve O'nun hüvezzahir esmasının icabı olduğuna göre, ihmalkârlığın zararını kişi yine kendisi çekecektir.

Her peygamberin, her mürşidin, her insanın, hattâ her hayvanın bir kokusu vardır. Bu kokuların hepsi Bir'de toplan-

mış, her insan da nasibi kadarını oradan almıştır. Hazret-i Âdem'e buğday çiçeği, Hazret-i Peygambere ise gül kokusu verilmiştir. İnsan geliştikçe bu kokuları duymaya başlar.

İnsanın kokusu, yazdığı eserlerde, şiirlerde, bestelerinde ve çaldığı sazlarda dahi kendini belli eder. Yani bu koku onun sanatına da sirayet eder. Koku dediğimiz şey, kişinin ahiret âlemindeki neşesinin meydana çıkmasıdır. O nedenle, iyi koku sahibi olmaya çalışmak gerekir. Bazen bir kokuyu güzelleştirmek için onu başka kokularla karıştırmak icap edebilir. Böylece yeni ve güzel kokular edinilmiş olur.

İşte, bu uğraşılar insanı teshik (incelme) âlemine sokar. Çünkü terfi, teshiktedir. Nitekim, sülûkte de kişi inceldikçe hassaslaşır ve artık söze gerek kalmadan karşısındakinin meramını anlamaya başlar yani ruhaniyet kesbeder. Aynı durum Ebced'de de görülmektedir. Bunun nasıl olduğu, ileride hurufat bahsinde anlatılacaktır.

İnsanın içiyle, dışıyla güzel olmaya çalışması şarttır. İç güzellik, Allah'ın güzel huylarını (elbiselerini) huy edinmekle, dış güzellik ise sağlıklı, bakımlı olmak ve iyi giyinmekle sağlanır.

En güzel elbise insanın huylarıdır ki bunlar da Allah'ın elbiseleridir. O'nun bize hediye ettiği elbise bedenimizdir. Beden, O'nun elbisesinin elbisesi, yani huylarının elbisesidir. Bedenin elbisesi de bizim sırtımıza giydiklerimizdir. Bu nedenle insanın güzelliği, bu kat kat giyilen elbiselerin hepsinin güzelliğiyle bağlantılıdır. Tümü güzelse insan da güzeldir.

Yüz güzelliği, Allah'ın hüsn-ü mutlaktaki kemâlinin tende görünmesidir. Bu güzellik genlerle nakledilir ve güzelden güzele geçer, güzelden güzel doğar. Ancak bir insan için önemli olan, onun iç güzelliğidir. Nesillerin gittikçe güzelleşmesinin nedeni budur. Çünkü iç güzelliği denen Hüsn-ü Yûsuf dışa vurmakta ve nesilleri gittikçe daha da güzelleştirmektedir.

İç güzelliğinden mahrum olanların içlerindeki çirkinlik ve hayvanlık dışlarına vurur. İçi hayvan olanın, dışı da hayvan olur. İnsanın, yüzüne bakıldığında, onun ne mal olduğunun anlaşılmasının nedeni budur. Kimine bakıldığında içindeki gazabı, kimine bakıldığında sıkıntısını, kimine bakıldığında ise se-

vinç ve neşesini yüzünden okumak mümkündür. Bu, onların iç âlemlerinin dışa yansımasının sonucudur. Bazı kimseler bunu saklamaya çalışırlar ama böyle yapsalar bile bir gün, beş gün, on gün, bilemedin kırk gün saklayabilirler. Sonra mutlaka foyaları çıkar. Onun için insan kendini hiç saklamamalı ve daima olduğu gibi görünmelidir.

MESİH NEDİR?

Mesih, kişinin yüzünün bir anda, tabiatına uygun olarak değişivermesidir. Bu hal, ahirette herkesin başına gelecek ve herkes hangi tabiattaysa, içi dışına çıktığı anda, tabiatına uygun bir elbiseye bürünecektir. Kurnazlar tilki, vurdumduymazlar ayı, inatçılar keçi veya eşek suretine bürünecek, ancak insanlar, insan suretini giyebileceklerdir. Bu âlemde kötü huylarımızdan kurtulup insan olmaya çalışmamızın ve bunda başarılı olabilmek için Allah'a dua etmemizin sebebi budur.

İNSAN HUYLARINI DEĞİŞTİREBİLİR Mİ?

İnsan "Her yaratılan İslam fıtratındadır" hükmünce İslam fıtratında yaratılmıştır. Burada İslam, Allah'a teslim olmuş, arı, duru, temiz ve saf olarak selamete çıkmış; fıtrat, yaratılış, dane, çekirdek anlamlarına gelir. İslam fıtratında tabiri ise her şeyi kabul edici vasıfta, fotoğraf filmi gibi karşısında neyi görürse onu kendine nakşeder anlamındadır.

Fıtrat yahut çekirdek her terbiyeye açıktır. Çekirdek halindeyken içinden ne çıkacağı bilinir ama bu çıkana şekil vermek için onu terbiye etmek lazımdır. Armudu ele alalım. Pek çok çeşidi olmasına rağmen hepsi armuttur. Aşılanıp terbiye edildiğinde sert, yumuşak, sulu gibi vasıflar kazanır ve bu vasıflarına göre de Ankara armudu, limon armudu, ahlat armudu, kış armudu gibi değişik isimler alır. Çocuklar da aynen böyledir. Gelişme çağında iyi terbiye edilirlerse, yine esmalarının iktizasını yerine getireceklerdir ama o karakter kötüye değil, iyiye kullanılacağı için cemiyete faydalı olacaktır. "İnsanın aşısı sözle, bitkinin aşısı gözle yapılır" denmesinin sebebi budur.

İslam fıtratında doğan çocuk, yedi yaşına gelinceye kadar

saf ve masumdur. Çirkefe bulaşma, nefsaniyet yahut cinsellik, çocuğun iyiyi, kötüyü tefrik etmeye başladığı yedi yaş civarında başlar. Namaz ve oruç gibi ibadetlere bu yaşta başlanmasının sebebi budur. Bunların amacı, çocuğun iyi bir terbiye alıp güzel ahlak sahibi bir insan olmasını sağlamaktır.

Zâhir uleması bazı kimseler için "Kıldıkları namazlar yağlı bir paçavra parçası gibi yüzlerine fırlatılacaktır" derler. Bu sözü, sadece görünüş ve gösteriş olsun diye ibadet edenler için söylemekte haklıdırlar. Çünkü ibadetten amaç, kişinin içini temizleyip huy ve ahlakını düzeltmesidir. Tüm dinlerde gaye budur. İnsan iyi ahlaklı olduktan sonra çingeneymiş, Yahudiymiş, Hıristiyanmış, Müslümanmış hiç fark etmez. Dinin amacı, insanların, insan olarak birbirlerine faydalı olmasını temindir.

İnsanların huyları çok çeşitlidir. Herkesin huyu farklıdır. Aynı huylara sahip olanlarda bile huyun şiddeti farklıdır. Önemli olan bu huyların sivriliklerini giderebilmek, fena olanlarının sayısını azaltabilmektir.

Huylar, insana sülalesinden aldığı genler vasıtasıyla gelir. Kişi ya bu haliyle yaşayıp gider yahut da, Allah isterse, huylarını burada değiştirir. Bu da onun el tutup söz dinlemesiyle mümkün olur. İşte herkesin kendi kitabını okuması denen şey budur.

Karanlıkta kalanların bir kısmı yaptığı işlerden pişmanlık duyup sonradan "Ben bu işi neden yaptım" diye üzülürler. Buna cehennem yaşantısı denir. Eğer kendilerini kontrol eder ve hatalarını tekrarlamazlarsa durumları düzelebilir ve nefis bahsinde anlattığımız gibi, nefs-i levvameye terfi ederler. Sonuçta kendini affedeni Allah da affeder.

Her insan ufak tefek hatalar yapar. İmtihan âlemi olan bu dünya yaşantısında Allah'ı tanıyan paçasını kurtarır, aksi halde O'nu tanıyıncaya kadar pek çok endişe, sıkıntı ve felaketlerle karşılaşır ve sonunda pes edip "Tamam sensin, bir daha yapmayacağım" der. Nasıl olsa sonunda pes edileceğine göre, insan o sıkıntıları çekmeden, baştan "Sensin" diyerek O'nun istediği yöne yönelmeli ve huylarını düzeltmelidir.

İnsanın huyu yok olmaz fakat daha iyi bir huy ile örtülebilir. Böylece örtü altında kalan huy görünmez olur. Bu olay aynen naylon poşetlerin kesekâğıdının yerini almasına veya elektronik hesap makinelerinin eski, kollu hesap makinelerinin pabucunu dama atmasına benzer. İsteyen yine eski malını çıkarıp kullanabilir. İşte huy değişimi de böyle olur. İnsan bir huyunu yaşatır, diğerini örter veya dumura uğratır.

Huyların, insan için birer manevi elbise veya perde olduğunu evvelce söylemiştik. "Allah'la insan arasında yetmiş bin perde vardır" denir. Bunların her birinin birer huy olduğunu ayrıca tekrarlamaya gerek yoktur. Bunların tümünün aslı yedidir ve bu yedi sayısı edep kelimesinin ebced değeridir ki bunu da evvelce nefis bahsinde anlatmış ve insanın edep dairesine girebilmesi için yedi nefis mertebesini aşması gerektiğini belirtmiştik. İnsan edep dairesine girip yediyi yetmişe terfi ettirdikten sonra, bu yetmiş de tasavvufta kırk ve otuz olarak ikiye ayrılmış ve kırklık bölümüne nurani âlem, otuzluk bölümüne de nefsani âlem denmiştir. Burada bahsedilen yetmiş bin rakamıysa kırk ile otuzun icmalde toplanmasından ve o toplananın tafsilde zuhurundan ortaya çıkmıştır. İcmaldeki 40+30=70, tafsilde 70000 olarak görünür. İcmal Kur'an, tafsilse Furkandır. İcmaldeki yetmişin otuzu zulmani, şeytani yahut kötülüğe ait huy ve düşüncelere, kırkı ise nurani, Rahmani veya iyi huy ve düşüncelere aittir. Nurani olanlar, Peygamberin ahlakıyla ahlaklanmış keyfiyetlerdir ve Allah'ın ahlakından Peygambere yansımış olan nurani vasıflardır.

İnsanın, aklına gelen şeytani düşünceleri reddedip nurani düşünceleri kabullenmesi ama bunlara da sahip çıkmaması, yani "Benim değil" demesi lazımdır. İşin aslına bakılırsa, bunların hiçbiri bizim değildir. Hepsi bizde gösterilmiş, bizde toplanmıştır. Cini de, şeytanı da, meleği de yaratan Allah olduğuna göre bunların herhangi birine sahiplenmemiz anlamsız olur. Yukarıda saydıklarımız gibi bizi de O yaratmış ve diğer yarattıklarını bizde toplamıştır ama onların hiçbiri bizim değildir. İyisiyle, kötüsüyle tümü O'nundur yani "Hayır da şer de Allah'ta"dır.

Kesafet âleminde görünen, insanın bedenidir. Düşünce ve huyları gözle görmek mümkün değildir. Bunların hepsi *"De ki: Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> hükmünce Allah'ta birleşir. Yaratılışta bu çeşitlilik olmasaydı, monotonluk olur ve zevk kalmazdı. Nasıl ele bir ud alıp devamlı olarak aynı teline vurulursa, bir süre sonra etraftan "Yeter artık kafamız şişti" sesleri gelmeye başlar, buna karşılık çeşitli notalar üzerinde gezinmeyle oluşan güzellikten (müzik) herkes hoşlanırsa, dünyadaki bu çeşitlilik de güzelliğin ortaya çıkmasına ve dünyadan zevk alınmasına neden olur. Bu çeşitlilik *"Ben her gün bir şandayım"* <55-29> ayetinin zuhurunu sağlamaktadır. Yani Allah, muhtelif esmalarıyla kâinatı bezemiş, insanlar da esmalardan oluşmuş birer huzme gibi bu tezyinatın birer tecellisi olmuşlardır. Bu sebeple, aslında birer hiç oldukları halde bir uçları Allah'a dayandığı için hiçliklerini verdikleri anda hep olurlar. Bu durumun kıymetini çok çok iyi bilmek gerekir. Bunu bir şiirimde *"E'uzü demeden besmele denmez / Kalp temizlenmeden Hakk eve gelmez"* diyerek anlatmaya çalışmıştım. Kalb-i mümin Beytullah'tır ama putları temizlenmeden Kâbe Allah'ın evi olmuyor yahut batıl yok olmadan Hakk zahir olmuyor. Hakk zahir olunca da şeytan bulunmuyor. Şeytanın yuvası gafillerin kalbi olduğu için gafiller nefret yuvasıdır. Daima şeytana uydukları için de sonunda mahcup olmaya mahkûmdurlar. Aynı şiirin devamında *"Kalp Hakk'ın evidir, şeytanın değil / Şeytanı at evden, Rahman'a eğil"* deyişim, bunu anlatmak içindir.

Şeytan kalpten nasıl atılır? Aşk ile "Yâ Rabbi aman" denerek... Çünkü "Ezzıddan lâ yectemian" (Zıtlar cem edilemez) kuralı burada da geçerlidir. Hakk'ın yanında şeytanın yahut batılın sözü olur mu? Onun için *"Hakk geldi batıl yok oldu"* <17-81> ayeti gelmiş ve ben de buna dayanarak *"Şeytan cehennemdir, Hakk ise cennet / Nârını nur etmek en büyük devlet"* beyitiyle yaşamın en büyük amacını belirttikten sonra, *"Fâni sen seni bil, kendine acı / Kendini bilmekmiş marifet tacı"* demiştim.

Gerçekten de en büyük taç marifet tacı, yani kendini bilmektir. Bunun formüle edilmiş şekli ise "Nefsini bilen Rabbini

bilir" ifadesidir.

Kendini bilen, kötü huylardan soyunmuş demektir. Çünkü Allah'ta kötülük yoktur. Kötü olan şeytandır.

Şeytanın müslüman olması, insanın kötü huylarının iyi huylarla değişmesi, örneğin cimriyken bonkör, sert mizaçlıyken yumuşak mizaçlı hale gelmesi demektir. İnsanın sevmediği huylarından vazgeçip onların yerine iyi huylarla bezenmesi, saf ve iyi huylu olan Allah'ın huylarıyla huylanması demektir ki bu insanı Allah'a yaklaştırır. Çünkü temizler temizlerle, pisler pislerle olacaktır. Allah, hayr-ı mahz olduğuna göre, O'na yaklaşabilmek için O'na benzemek, O'nun gibi olmak gerekir.

İnsan, bir şeyin huy haline gelmesini istiyorsa, daima iyisini istemelidir. Bir kere huy haline geldikten sonra, artık o yapılan icraat, yapmacık olmaktan çıkar ve kişinin kendi malı, kendi tabii davranışı gibi olur. Tevhid ilmini öğrenmenin amacı, Hüsn-ü Mutlak'tan nasibi arttırmaktır. Bu, yaşayış yönüyle huyların, hattâ giyinişin iyiliği, güzelliği şeklinde olabilir. İnsan iyi taraflarını artırdıkça, onu görenler etrafında toplanmaya başlar. Zira insanlar çirkine değil, güzele, güzelliğe âşıktırlar. Bu güzellikler sadece surette kalır, iç âlemi değişmezse, o zaman o kişi kendini kandırmış olur. Çünkü hareketlerinin yapmacık olduğunu en iyi bilen insanın kendisidir. Başlangıçta yapmacık dahi olsa o hareketler zaman içinde kişinin huyu haline gelirse tabiileşir ve yapmacık olmaktan çıkar. O zaman da bunlara "alışkanlık" veya "kayıt", kayıtların güzel olanına da "kayd-ı müstahsen" adı verilir. Örneğin, sabah kalkınca elini yüzünü yıkamak yahut abdest alıp namaz kılmak birer kayd-ı müstahsendir ve iyi olduğu için cemiyet tarafından takdir görür. Kişi bir süre sonra, bunları yapamadığı zaman huzursuz olmaya başlar. Ancak kayd-ı mutlak bunların hepsinden üstündür ve olmadığı zaman kaza edilir.

İnsanın kötü huylarını terk edebilmesi için daima düşünerek hareket etmesi lazımdır. Çünkü düşünmeden hareket edildiğinde, meleke kesbetmiş olan kötü huy hemen ortaya çıkıverir. Bunların bilinen örneklerinden biri tiklerdir. Nasıl kişi kendini kontrolünden çıkarıverdiği anda onda meleke kesbet-

miş olan tik hemen ortaya çıkıp kendini gösteriyor ama kendini kontrol altında tuttuğunda seyrekleşiyor veya bir süre için duruyorsa, kötü huylar da böyledir. Böyle bir huyun melekesini yok edebilmek için kişinin daima kendini kontrol altında tutması gerekir. Çünkü o kötü huylar şuur altına yerleşmiş yahut meleke halini almıştır. Bu melekeyi önce kontrol altına almak, sonra da iradeyi devamlı kullanarak yok etmek mümkündür.

Aynı durum konuşmalarda da belli olur. Az bilinen bir konuda konuşurken hata yapmamak için, insan daha dikkatli olmak ve düşünerek konuşmak zorundadır. Ama kişi, konuyu çok iyi bilir ve anlatma hususunda meleke kesbetmiş olursa, o zaman bu melekeye güvenip rahatça ve hata yapmadan konuşabilir.

İnsanda meleke kesbetmiş olan kötü huy veya düşünce, iradi baskı altında tutulup dumura uğratılırsa, onun yerine konan iyi huy veya düşünce, zaman içinde kötü olanın yerine meleke kesbeder ve artık irade sarf edilmeksizin ef'alini yaratmaya başlar. Bundan sonra kişi o eski kötü huyundan kurtulmuş olur. Bu konuda da her şey kendinden kendinedir.

İnsanlar bazı kötü huy ve alışkanlıkları bazen arkadaşlarının teşvikiyle kazanırlar. Bu alışkanlıklar zaman içinde huy haline gelip ferdi başkalarına boyun eğmek zorunda bırakabilir. Bu duruma, alkol ve uyuşturucu iptilalarını misal göstermek mümkündür. Alkole ve uyuşturucuya önce arkadaş teşvikiyle başlanır. Bir süre sonra alışkanlık, hattâ vazgeçilemez alışkanlık hali ortaya çıkar ki buna iptila diyoruz. Maddi imkânları bu maddeleri almaya yetmeyen kişi, ihtiyacını giderebilmek için başkalarına tabasbus etmeye, onlara kul köle olmaya başlar ve gittikçe alçalır. Bulamadığı zaman elleri titrer, aşırı sinirlilik gösterir. Alkol bulamamış alkoliklerin ellerinin titremesi dolayısıyla, etrafa dökmeden bir çorba bile içememeleri, bu söylediklerimizin en sık görülen örneğini teşkil eder. Sonunda, aralarında delirenler, hattâ intihar edenler bile olur.

İptiladan vazgeçmek maddeten de, manen de çok zordur. Onun için durumun zorluğunu bilenlerin böylelerine karşı biraz toleranslı davranmalarında fayda vardır. Ama bu tolerans

hiçbir zaman teşvik halini almamalıdır. Böyle kimselere, vazgeçemedikleri takdirde, en azından az içmeleri tavsiye edilmelidir.

İnsanın düşünceleri zaman zaman değişiklikler gösterebilir. Bazen iyi düşünceler hakim olur ve kişi o anda rahat ve huzura kavuşurken, bazen de tam tersi olur ve yüz hatları gerilir, suratı asılır. Bunlar Allah'ın işidir. İnsana bildirirse insan da bilebilir.

Bildirdiği insanların huyları değişir ve onlar Allah'ın boyasıyla boyanmaya başlarlar. Böylece *"Allah boyası esastır ve ondan güzel boya kimde bulunabilir"* <2-138> ayeti tecelli etmiş olur. Allah boyasının ne olduğu Kur'an'da *"Sen ahlakça en yüksek mertebedesin"* <68-4> denerek anlatılmaktadır. Bunlara dayanılarak da insanlara "Allah'ın ve Resulullah'ın huylarıyla huylanın" denmektedir.

Sıbgatallah'a boyananların çirkin bir tarafı kalmadığı için, böyleleri herkes tarafından sevilir, sayılır. Sadece bir yönleriyle güzel olanlarsa o yönleriyle sevilirler ama o güzellikleri geçici olduğu için bir süre sonra kaybolduğunda sevilmez olurlar. Allah boyası solmayan, has boyadır. O boyayla boyananlar, yani Allah'ın huylarıyla huylananlar, Allah gibi olurlar. Bir şiirimizde *"Allah boyasıyla boyanan canlar / Yaşarlar her yerde Allah'çasına"* dememizin nedeni budur. Bizdeki boya o has boyanın gölgesi mesabesinde olduğu için, biraz güneş gördüğünde solar. Her renk solduğunda güneşe gittiği ve orada toplandığı için, güneş beyaz veya renksiz görünür. Ama aslında tüm renkler ondadır, ondan gelmektedir. Tayf analizi yapıldığında böyle olduğu beliriverir. Bunun için de en basit yöntem bir kristal parçasını güneşe tutuvermektir.

İnsan, camdan yapılmış bir üçgen prizma gibidir. Renksiz olan güneş ışığı o prizmaya vurduğunda, kendini oluşturan renkler meydana çıkıverir. Huylar da böyledir. Ama kendini geliştirip huylarını saflaştırmak ve bu renklilikten kurtulmak insanın elindedir. Bunu başarabildiği zaman yine renksizleşir.

"Bir musibet bin nasihatten evlâdır" diye bir atasözümüz vardır. İnsanın gençlik âleminde yaptığı bazı hataları ailesi gi-

bi, Allah da affeder. O çağın adı üstündedir ve "delikanlılık" diye bilinir. Onun için, kişide âdet haline gelmemesi kaydıyla, bu çağdaki bazı hatalara göz yumulur. Örneğin, gençlikte ufak tefek arkadaşlıklar, ufak tefek sadakatsizlikler yapılmış olabilir. Fakat insan belirli bir olgunluğa eriştikten ve evliliğe adım attıktan sonra bu tip huylarından uzaklaşmak ve evliliğin kutsiyetine halel getirecek davranışlardan kaçınmak zorundadır. Tüm dinler bu konuda aynı şeyleri söyler ve benzer kurallar koymuştur.

İnsanlar, yıllar geçtikçe fiziki bakımdan değişir ama önemli olan onların zâtı, yani iç âlemleridir. İnsandaki sevgiyi tutan da içteki güzelliktir. Yüz bir bildirgeçtir, kitabın açılma yeridir. Tıpkı Fatiha'nın, Kur'an'ın açım, tanıtım yeri oluşu gibi, insanın yüzü de onun Fatihat-ül Kitabı'dır ve kişi yüzüne bakılarak tanınır. Ama nasıl kitap eskidiğinde onun içindeki mânâ kaybolmuyor ve o mânâ kaybolmadığı için kitap atılmıyorsa, insanın yüzünün buruşmasıyla da onun içindeki mânâsı değişmez. Bunu böyle bilerek hareket etmek ve daima insanın içine değer vermek gerekir. Böyle yapılınca da eğer kitap okunup anlaşılmayacak yahut özümsenip ondan ders alınmayacak ve uygulanmayacak yahut verdiği alınıp huy haline getirilmeyecekse, onu okumanın hiçbir anlamı olmayacağı için baştan satın almamakta fayda vardır. Çünkü bir şeyler öğrenip öğrenilenleri huy haline getirmenin amacı "Allah'ın ve Resulullah'ın huylarıyla huylanmak"tır.

Çalışmak, insanın içine gelen ve onu durmaktan men eden istektir. Çalışma, mertebeleri bilen için, yokluk âlemine gidip ruh-u izafiyi giyinmek demektir ki o zaman insanın eski huyları tamamen gider. Bunların yerini alan yeni huylarsa Hakk'tan geldiği ve O'nda kötülükten eser olmadığı için mutlaka güzel ve Allah boyasıyla boyanmış olacaktır. Zaten insan olmak da budur. *"İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur"* <53-39> ayetinde kastedilen çalışma, bu anlattığımız çalışmadır. Zaten ayet de *"ve enne sa'yehüsevfe yürâ"* <53-40> (çalışması da mutlaka görülecektir) diye devam etmektedir. Bu durumda "Kuvvet, kudret gelmiyor, nasıl çalışacağım" diye bir

konu olamaz çünkü artık işin içine girilmiştir ve kurtuluş yoktur.

Huylarını güzelleştirmeye çalışmak insanın kendi elindedir ve insanlıktan amaç, insanlığa en yakışır huylarla huylanmaktır. Bu ahlaka sahip olan kimseye şeytaniyet girmez. Çünkü şeytan rüyada bile Hazret-i Peygamberin suretine giremediği için O'nun görüldüğü rüyalara, evvelce de söylediğimiz gibi "varide" veya "ilham-ı rabbanî" denir ve böyle rüyalar genelde güzel doğuşlarla birlikte olur.

Halk arasında "Huy canın altındadır" ve "Can çıkmadıkça huy çıkmaz" gibi sözler tekrarlanıp durur. Bunlar doğrudur. Çünkü huyu çıkartmak için önce canı çıkartmak gerekir. İşte tasavvufta mevt-i ihtiyari (bilinçli ölüm) denen olay budur ve huyların değişmesi için şarttır. Nasıl bir ölü yıkanırken "Suyu sıcak döktün, yan çevirdin, kolumu çok çektin" diyemiyorsa mevt-i ihtiyari ile ölmüş olan da kendisine yapılan işlemin farkına varamaz. *"O gün arz, arzdan gayrıya tebdil olunur, semalar da ve tek ve kahhar olan Allah'a büruz ederler"* <14-48> ayeti huyların, Allah'ın kahhar esmasıya kahrolduğunu ifade eder. Burada arz diye ifade edilen tafsildeki arz değil, icmaldeki arz yani bedendir ve huylar, yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere, mevt-i ihtiyari sonucu kahrolup değişmektedir.

Sonunda pişmanlık duyulacak hareketler şeytanidir. Bunlar insana önceleri hoş görünse bile, sonunda mutlaka pişmanlık verir. Buna karşılık başlangıçta insana zor gelen ama sonuçta "Oh, iyi ki öyle yapmışım" dedirten hareketlerse Rahmanidir. O nedenle, şeytani ve Rahmani davranışların ayırımı, sonuçta memnuniyet veya pişmanlık vermesiyle yapılabilir. Bu hususta kitaplar da bize yardımcı olur.

Her huyun bir karşıtı vardır ve bu zıtlıklar birbirini terbiye etmeye yarar. Bir huydan kurtulabilmek için o huyun karşıtını uygulamaya sokmak gerekir. Beğenilmeyen bir huydan kurtulmanın yolu budur. Bunun için, o beğenilmeyen huyun zıddını kendimizde arayıp bulmamız gerekir. Kötü bir huyumuz varsa mutlaka onun zıddı olan iyi huy da bizde vardır. Onu bulup çıkaracak olan yine biziz. Kısacası her şey kendinden ken-

dinedir.

Sende seni, sende seni / Bil ki budur allemeni
Birleyegör can ü teni / Bak iki göz bir görüyor

denmesinin nedeni budur.

HUYLARIN DEĞİŞTİRİLMESİNDE MÜRŞİTLERİN ROLÜ

Nasıl toprak, terkibi, rengi gibi vasıfları değişse bile daima toprak olarak kalacaksa, insan da şekli, huyları, rengi vb. değişse bile daima insan olarak kalacaktır. Çünkü Allah, *"İnsanı güzel surette yarattık"* <95-4> ve *"Âdem oğullarına mükerremiyet verdik"* <17-70> ayetlerinde en güzel ve en mükerrem varlığın insan suretinde yaratıldığını bildirmektedir.

İnsanlar arasındaki değişiklik ve güzellikler dış görünüşlerinden ziyade içleriyle, yani huylarıyla alakalıdır. Bazı insanlar "Şu huyumu hiç sevmiyorum" derler ama o huylarını atıp ondan kurtulmayı hiç düşünmezler. Atamayışlarının nedeni, o huyun onlara yapışmış olmasıdır. Nasıl sülük bir kere yapıştıktan sonra kan emerek tamamen doyuncaya kadar insanı bırakmazsa huylar da böyledir. Hattâ bazıları, dipsiz sülük gibi olduğu için doyduklarında da içlerini boşaltıp yine kan emmeye devam eder ve ta ki birisi eliyle tutup kaldırıncaya kadar insanı bırakmaz. İşte, huy değişiminde bir ele ihtiyaç oluşunun nedeni budur. Bu el de ancak Allah'ın inayetiyle bulunabilir.

El tutmak, bir nevi aşılanma, huy aşılanması demektir. Nasıl acı badem aşılanınca tatlılaşır yahut ahlat armutlaşırsa, insan da mürşidin iyi huylarıyla aşılanır ve kötü huyları, iyi huylarla değişip ahlak-ı hamide haline dönüverir.

İnsanın el tutup huylarını düzeltmesi genetiğini de etkiler. İnsanlara genetik olarak tevarüs ettikleri huylardan dolayı kusur atfedilemez. Çünkü çocuk anne ve babanın özetidir. Bu hususta kusur varsa anne ve babanındır. İnsanın ekseni, dünyanınki gibi biraz eğri yaratılmıştır. Bunun nedeni dünyada mevsimlerin oluşabilmesi, insanlarda ise yine mevsim sayılabilecek huy değişimlerinin oluşmasına olanak sağlanmasıdır. O halde insan gelişip huyunun kötülüğünü fark ederse, bu özel-

liğinden istifade ederek huyunu değiştirme yoluna gidebilir. Bu o kadar kolay bir iş olmadığı için mutlaka birinin yol göstermesini icabettirir. Bu yol gösterici de mürşittir. Bir mürşide bağlananlar yavaş yavaş kötü huylarını atıp kötülüklerden soyundukça, korkuları da azalmaya başlar. Böylece Allah'ın korkulacak değil, sevilecek bir varlık olduğunu öğrenirler. Ama bu kolay bir iş değildir ve zaman alır. Gerçekleşinceye kadar da insanın zihnini işgal eder.

El tutmayanlar ne olur? Allah, hiçbir zaman kulundan vazgeçmeyeceğine göre onlar da mertebelerine uygun bir ortamda hayatlarını devam ettirirler.

Esmalar, O'ndan son derece arı duru çıktığı halde bize geldiğinde, kaynak suyunun denize döküldüğü yere gelinceye kadar değişmesi gibi, pek çok değişime uğrayarak saflığını kaybeder. Biz o huyları, elektrik kullanır gibi kullanırız. Kimimiz vantilatör olarak kullanır ve soğukluk yaratırken, kimimiz fırın diye kullanır ve sıcak, yakıcı bir vasıf kazandırırız. Daha başka bir anlatımla, O'ndayken "nûrun alâ nur" olan vasıf, bizden çıkan niyet ve o niyete bağlı fiil sonucu, hasene (iyi) iken seyyie (kötü) halini alabilir. Zaten, hasene veya seyyie denmesinde etkin olan faktör, bizim niyetimiz, bizim kullanımımızdır. Bu nedenle bizim seyyie grubunda bulunan huylarımız, Allah dilerse, deniz suyunun damıtılıp içme suyu haline dönüştürülmesi gibi bir tasfiye edici tarafından temizlenip yine aslı gibi arı duru hale getirilerek, aslına rücu ettirilebilir.

Bu tasfiye işini peygamberler ve mürşitler yapmaktadır. Bunlar, kişinin esma-yı hassını temizleyip aslı gibi arı duru hale getirirler. Bu has esmanın çevresindeki tali yahut arızi huylar da bu tasfiye işlemi esnasında ayıklanır ve filtreden geçirilip saflaştırılır. Buna kısaca "İnsanların kötü huyları dumura uğratılır" demek de mümkündür.

İnsanın huyunu değiştirmesi çok zordur. Hele o huy insanın esma-yı hassı olursa, o zaman imkansızlaşır. Çünkü esma-yı has âyât-ı muhkemattır. Müteşabihatı değiştirmek mümkündür ama muhkemat değişmez.

Esma-yı hasları kötü olan insanlar, ne kadar temizlenirse

temizlensin, aslı kötü olduğu için bu işlemlerden sonra da asıl vasıflarını muhafaza ederler. Zaten böyleleri, arıtım için çaba harcamazlar. Bu hususta kendilerine iyi niyetle yaklaşılsa bile direnç gösterirler. Böyle kimselerin niçin bu tip esmalara sahip olduklarını sormaya imkân yoktur. Çünkü Allah, onları öyle yaratmıştır ve kemâlâtını onlar vasıtasıyla izhar etmiştir. Gerek kötü huylardan, gerekse aşırılığa kaçan davranışlardan kurtulabilmek için bulunmuş eğitim yöntemleri vardır. Bunların ef'al, sıfat ve zât mertebeleri olduğunu, biz kendi eğitim sistemimizden biliyoruz ve bunları ileride geniş bir şekilde anlatacağız.

Bir insanın zekâsı ne kadar açılırsa, âlemi de o kadar genişler ve bu iş, gördüğümüz şu kafanın içinde olur. Hayat baştadır. Diğer uzuvlar taşıyıcıdır. İnsanı doğru yola da, eğri yola da sevk eden kafası olduğu için bu başta çok iş vardır. Baş için ister "kuru kafa", ister "düşüncelerin kaynağı", ister "kâinatı kapsayan nurun özeti" densin, sonuç aynı olduğu için değişime baştan başlamak lazımdır. Bir insanın *"Baştan düzelince yine bu hal-i tebâhım / Hiç kalmadı âhım"* diyebilmesi için, işi baştan sıkı tutması lazımdır. İşin başı, pınarın kaynağıdır. Nasıl kaynaktan çıkan su, arı duru iken yolu boyunca içine lağım atıkları dahil pek çok şey karışıyor ve su içilemez hale geliyor, içebilmek için filtreden geçirmek gerekiyorsa insan da böyledir. Son derece saf ve temiz olarak dünyaya gelen insan, zamanla çevresinin etkisiyle kötü huylar edinmeye başlar.

Kirlenmiş bir suyu içmek için sadece filtreden geçirmek yeterli olmadığından, filtre ettikten sonra bir de kaynatmak gerekir. Çünkü filtre, sudaki büyük partikülleri temizler ama mikropları öldürmez. Mikropların temizlenebilmesi için ya kaynatmak ya da klorlamak gerekir. Klor, kahhar esmasına mazhar olduğu için mikropları yok eder. Filtrasyon ve klorlama işlemlerinden sonra su içilebilir hale gelir, yani kaynağındaki saflığına kavuşur. İkisi arasındaki fark, kaynaktaki su bizatihi arı duruyken, sonradan temizlenmiş suyun bisıfatihi saflaştırılmış olmasıdır. Bunu, "Birinci durumda bilâvasıta (vasıtasız) temizken, ikinci durumda bilvasıta (vasıtalı), yani çalışmayla

temiz hale gelmiş olur" diyerek de anlatabiliriz.

Durum insanlarda da böyledir. Kimi bilâvasıta temizdir, kimi bilvasıta, yani bir mürşidin elini tutup onun direktifleri doğrultusunda hareket ederek, bizzat çaba göstererek temizlenmiş ve arı duru hale gelmiştir. Bu da bir nevi filtrasyon veya dezenfektasyon olarak kabul edilebilir. Bu dezenfektasyona, "İşe baştan başlamak" denebilir. Dezenfektasyon işleminde kahhar esması olarak klor kullanıldığından bahsetmiştik. İnsan dezenfektasyonundaysa klorun karşılığı, ondan çok daha yakıcı olan aşktır ve temizlenip arınabilmek yahut kötü huylardan kurtulabilmek için mutlaka aşkla yanmak gerekir.

Her insanın yedi göbek geriden, genetik olarak getirdiği belirli karakterler vardır. Bunları kimse inkâr edemez. Karakter, kişiye intikali sırasında diğer genlerden etkilenerek bazı değişikliklere uğramış olsa bile yine ana ve babadakine benzerliğini koruyarak tecelli edecektir. Bu durumda insanın "Ne yapayım, ben böyle yaratılmışım" deyip işin içinden sıyrılması mümkün değildir. Çünkü bunların terbiye edilip düzeltilmesi için Allah, peygamber yahut mürşit ismi verilen terbiyecileri göndermiştir. Bu terbiyeciler durumu bildikleri için, yaptıkları eğitimle kişinin eski yapısını (binasını) bozup yerine yeni bir bina kurarlar. Bu da iki şekilde yapılabilir.

Biri, Osman Dede'nin bana yaptığı gibi, bir anda yıkıp yeniden yapma yöntemidir. Bunu, Amerika'daki, gökdelenleri bir anda dinamitle çökerterek yıkmaya benzetmek mümkündür. Çöken binanın enkazı kısa sürede kaldırıldıktan sonra yerine yenisi yapılır.

İkincisi ise benim size yaptığım gibi bir taşı söküp hemen yerine yenisini koyarak, binayı yıkmadan yenileme yöntemidir.

Bunlardan birincisi çok etkili bir yoldur ama buna herkes tahammül edemez. İkincisi, yani benim size uyguladığım yolsa sarsıntısız ve dengeyi bozmayan bir yol olduğu için kolay tahammül edilir. Bu yöntemde ani sarsıntı olmadığı için insanların huy ve davranışları yavaş yavaş, çok defa kendisi bile farkına varmadan değişir. Arada başarılı olunamayan vakalar olsa

bile o da Allah'ın işi olduğu için fazla karışmaya gelmez.

Bir mürşit kimsenin yaratılışını değiştiremez. Örneğin, onun tenor olan sesini, bariton yapamaz yahut beden adı verilen heykelini değiştiremez. Huylar, o beden denen kâinatın içindeki yıldızlar gibidir. Aralarında devre devre sönenleri vardır, yeni doğanları vardır. Çocukluk devresinde bunların bir kısmı yeni doğarken, kişi büyüdüğünde bir kısmının söndüğünü görürüz. El tutanlarda Efendi'nin etkisiyle yeni yıldızların, yeni huyların ortaya çıktığını fark ederiz. Bunun gerçekleşebilmesi için el tutanın mürşidinin sözünü dinlemesi şarttır.

Müritlere "Putları at" dendiğinde kastedilen, nefsani olan kötü düşünceler ve kötü huylardır. Aslında iyi düşünceler de birer puttur ama onlar Samed yerine geçtiğinden atılmayı gerektirmez. Bunlar aslen sanem bile olsalar Samed sayılırlar. Gerçek anlamıyla en büyük put mürşit, en büyük kâfir de insan-ı kâmildir. Bu son cümlenin ne demek olduğu ilerde İnsan-ı Kâmil bahsinde anlatılacaktır. Şimdilik sadece bilinmesinde fayda olduğu için zikredilmiştir.

İnsanın, beğenmediği huylarını dumura uğratabilmesi, o huyun tam tersini yapması veya o huyu tamamen terk etmesiyle mümkün olur. Cimrinin bonkörlüğe başlaması, bonkörün inatla cimrilik etmesi yahut alkol ve sigara tiryakilerinin bu alışkanlıklarından tamamen vazgeçmesi bunun örnekleridir. Bu işte başarı şansını artırabilmek için el tutmak şarttır. Çünkü uygulamanın nasıl yapılacağını gösterecek olan mürşittir. Buna örnek olarak, bir alkolik ile bir cami imamının aynı anda bir mürşitten el tutmak isteyişlerinin hikâyesi anlatılır. Hikâyeye göre bu iki kişi bir mürşide gider ve dileklerini iletirler. Mürşit önce konuşup kim olduklarını öğrendikten sonra imama meyhaneye, alkoliğe de günde beş vakit camiye gitmesini söyler. Adamlar bunun tersi olsa daha iyi olmaz mı diye itiraza yeltenince, mürşit "Zaten öyle yaptığınıza göre bana niçin geldiniz" der.

Burada mürşidin yaptığı, kişinin alışkanlıklarını, ona zıt alışkanlıklar kazandırarak yok etmektir. Yoksa, onları ıdlâl etmek (doğru yoldan çıkartmak) değildir.

Kötü huylardan kurtulabilmek için o huyların zıddını yaparken aşırıya kaçıp sertlik yerine aşırı yumuşaklığı veya cimrilik yerine müsrifliğe varan bir bonkörlüğü benimsememek lazımdır. Böyle yapılırsa, bir tutkuyu yine aynı derecede kötü bir tutkuyla değiştirmek gibi bir durumla karşılaşılır. Amaç bu değildir. Onun için, zıt davranışları huy haline getirmeden yahut bir alışkanlığın yerine başka bir alışkanlık koymadan, ondan kurtulmak lazımdır. Bu şuna benzer: İçeceğimiz su sıcaksa, içine biraz soğuk su koyar ve onu içilecek hale getiririz. Bunun için çok fazla soğuk su koyarsak, bu kez çok sıcak su yerine çok soğuk su yapmış oluruz ki o da makbul değildir. Aynı durum soğuk suyu ılıştırırken de geçerlidir. Çünkü her iki durumda da amaç, suyu içilecek veya kullanılacak kadar serinletmek veya ısıtmaktır. İşte bizim sık sık orta düzen deyişimizin nedeni budur.

HUYLARIN ETKİLEŞİMİ

Kesif, hiçbir zaman latifle bağdaşamaz. Her ikisinin de aslı aynı olduğu halde, buzun buharla bir arada olamayışı buna delildir. Buz buzla kaynaşıp birbirine yapışabilir ama buhara yapışamaz, çünkü buharı görünce erir. Allah, bu ikisini birleştirmiştir ama bu birleşme fikir âleminde olmuştur. Ayrılıklar âleminde hepsi yerli yerinde olduğu için kaynaşamazlar. Bu âlemdeki kaynaşma ismi ismine, cismi cismine uygun olursa mümkündür. Zıtlar, örneğin, şeytanla Rahman, her ikisi de latif olmasına rağmen beraber olamazlar. Şeytan şeytanla, Rahman da Rahmanla birlikte olabilir. Bu ikisinin latif oluşu, temiz ve kirli hava veya lağım suyuyla kaynak suyu gibidir.

Şeytan latiftir ama insana mazarrat verir. İnsanların huyları da böyledir. İki kişinin kaynaşıp kardeş gibi olabilmesi için huylarının birbirine uyması lazımdır. İkisi de temizse, birliktelikleri devam eder ama biri şeytan, diğeri Rahman olursa bir arada olamazlar. Sarmısak yiyenlerin etraflarını rahatsız edip dışlanmaları gibi bir süre sonra ayrılırlar. Sarmısak yiyenler birbirlerini rahatsız etmedikleri için birlikte olabilirler. Peygamberimizin "Kim sarmısak veya soğan yerse bizden uzak

dursun veya mescidimizden uzak dursun" hadisindeki amaç, sarmısağı veya kokusunu suçlamak değildir. Burada kötü kokudan kasıt, insanların kötü huylarıdır. Bunlar, toplumu rahatsız edip huzurunu kaçıran huylardır. Cemiyetteki kavgalar, dövüşler, harpler ve dargınlıklar hep kötü huylardan kaynaklanmaktadır.

Kötü huylar, iyi huylar karşısında her zaman mağlup olmaya mahkûmdur. Örneğin, gazap ve öfke, yumuşaklık karşısında mutlaka silinir. Çünkü sert ve soğuk olan gazap ve öfke, sıcak olan yumuşaklık karşısında ılımanlaşır. Tıpkı kış soğuğunun yaz sıcağı ile karşılaşınca ılınıp bahar havası halini alması yahut soğuk suyun, sıcak suyla karışınca ılınması gibi... Bunu Hazret-i Peygamberin şu menkıbesi de göstermektedir:

Peygamberimiz bir gün ashabıyla beraber giderken susamış. Bir çadıra uğrayıp süt istemişler. Bir kız çıkmış ve sert bir ifade ile "Bizim sütümüz ancak kendimize yeter. Fazla sütümüz yok" deyince, Peygamberimiz gülümsemiş ve "Allah sana yumuşak huylu bir koca nasip etsin" demiş. Daha sonra, bir başka çadıra uğrayıp isteklerini tekrarladıklarında, o çadırdan da bir kız çıkmış ve son derece güleç bir yüzle "Siz biraz dinlenin, ben hemen sağıp getireyim" demiş ve biraz sonra da sağdığı sütü, taze taze getirip ikram etmiş. Sütü içtikten sonra ayrılırken, Peygamberimiz kıza dönüp "Allah sana biraz sert bir koca nasip etsin" temennisinde bulunmuş. Bunun üzerine ashabı şaşırmış ve kendisine "Ya Resulallah, bu iki temenniniz arasındaki zıtlığı anlayamadık. Böyle yapmanızın hikmeti nedir" diye sorunca Peygamberimiz "O ilk kızın sözleri ve konuşma tarzı oldukça sertti. Eğer ona sert bir koca nasip olursa, ikisi de asılacağından ip kopar, geçim olmaz. Ama kocası yumuşak olursa geçinip giderler. Diğeri ise çok yumuşak ve cömert bir kız. Kocası da kendisi gibi olursa, o zaman evde dirlik, düzen kalmaz, her şey karmakarışık olur. İkisi de ellerine geçeni har vurup harman savururlarsa, geçimlerini nasıl sağlarlar? Onun için ona durumu biraz toparlayacak bir koca lazım" diyerek temennilerinin nedenini izah etmiştir. Her iki taraf da itidalli olursa, düzen ufak tefek dalgalanmalarla devam edip gider. Hepimiz be-

şeriz ve zaman zaman hata yaparız.

Allah, hayvanları insan için yaratmış olduğu halde, onların bile temizlerinin yenmesine müsaade etmiş, leş ve pislikle beslenen hayvanların yenmesine izin vermemiştir.

İnsan kötü huyundan kurtulduğunda, onun yerini alan mutlaka daha iyisi olacak ve dışarı çıktığında da iyi huy olarak çıkacaktır. Karşılıklı ilişkilerde de, kısa süreli bile olsa insan huylarının birbirini etkilediğini görmemiz mümkündür. Örneğin, ben şimdi bir kâfire "Kardeşim" deyip elimi uzatsam, o kişi beni sevmez mi? Tabii sever. Kâfirin beni sevmesiyle ben kâfir mi olurum? Hayır... Niçin? Çünkü ben Allah'a bağlanmışım ve O'nun yarattığını hor görmeyip sevmişim. İşte tevhid budur. Ama bunu herkese anlatmak mümkün değildir. Bırakın kâfiri, kadınlara bile elini uzatmayan ve kadını, tokalaşırken kendisine saldıracak bir varlık olarak gören kimseye bunu anlatabilir misiniz?

Bir taraftan böyle yaparlarken, diğer taraftan "Müminler kardeştirler" demenin bir çelişki olduğunu da bir türlü anlamıyorlar. Kardeş kardeşten kaçar, kardeş kardeşin yanında başını örter, kardeş kardeş hakkında kötü düşünür mü?

AŞK - SEVGİ

AŞK NEDİR?

Aşk veya sevgi, "İlâhi bir tutkudur" diye tarif edilip kısaca "İki gönlün bir olup birbirine rıza göstermesidir" diye açıklanabilir.

Aşk bir masdardır ve insandan sudur eder. Âşık ism-i fail, maşuk ise ism-i mef'uldür. Onun için aşk, "Âşık ile maşukun vahdeti" diye de tarif edilir. Gerek âşık, gerekse maşukun mahall-i suduru (meydana çıkma yeri) insandır. Kısacası, aşk, insandan zuhur eder ve insanın, Allah'ın künh-ü Zâtını anlamasına yardım eder. Çünkü, O'nu başka türlü anlamak mümkün değildir. Aşka, "kuvvet-i ezelî" denmesinin nedeni de budur.

Aşk görünmez, ama çıkış yeri görünür. Yani, ona bir kılıf giydirilmiştir. Nasıl güneşten gelen ışık ve bu ışığın meydana getirdiği yedi renk birleşince beyaz olup bir nur teşkil ediyorsa, aşk da insanı böyle beyazlatıp şeffaflaştırır. Bu saflaşmaya biz, "Allah boyası" diyoruz. İşte *"Allah boyası esastır ve ondan güzel boya kimde bulunabilir"* <2-138> ayetiyle bildirilen sabit boya budur. Bu, yedi rengin veya esma-yı hüsnanın birleşip şeffaflaştığı noktadır. Buraya, "Makam-ı Mahmud" denir ve Hazret-i Peygamberin makamıdır. Ancak, Allah O'nun ümmetini de bundan mahrum etmeyeceği için tüm çabamız, renklerin yedisini birden toplayamasak bile, hiç olmazsa esma-yı hüsnadan birine mazhar olabilmektir. Olabilirsek, düdüğü çaldık demektir. Çünkü, bu takdirde biz, o varlığın gerçek anlamıyla bir azası veya kuvası durumuna gelmiş oluruz.

Bu anlattıklarımızın en güzel örneği bedenimizdir. Her organımızın bir ödevi vardır ve hepsi yerli yerince yaratılmıştır. Tüm organlar yerlerinden memnundur. Hiçbir zaman ayağımız "Beni neden aşağıda yarattın, toprak içinde sürünüyorum" diye şikâyet etmez. İnsan da böyle olmalıdır. Zaten, bilenler

şikâyetten vazgeçer.

Zâtta, evvelce de söylediğimiz gibi, bir şey yoktur. Onu gösteren sıfat ve esmalar, yani huylardır. O huyları düzeltmek için yapılması gereken bir mücadele vardır ki bu, Osman Dede'nin tabiriyle "İngiliz'le savaşmaktan daha zor"dur. Bu sebeple de "büyük cihat" diye adlandırılır.

Aşk, Allah'ın isimlerinden biridir. Böyle olduğunu Kenzi Hazretleri bir şiirlerinde, "Allah'ın bir isminin aşk olduğun bil Kenziya" demek suretiyle bildirmişlerdir. Bu sevginin en üst mertebeden en alt mertebeye kadar her şeyi kapsadığını anlatmak için de *"Sev sen seni seveni hâk ile yeksan olsa / Sevme seni sevmeyeni Mısr'a sultan olsa"* denmiştir.

Allah, kâinatı sevgiden yaratmıştır. Bu sebeple "Aşkullah" (Allah sevgisi) kâinata yayılmıştır. Bu sevgi sadece insanlarda değil, tüm kâinatta mevcuttur. Biz göremesek bile her zerrede etkisini göstermektedir.

Aşk, güçlerin en kuvvetlisidir. Mecnun'u yıllarca çöllerde koşturan ve ona Leyla'dan başka bir şey göstermeyen güç budur. Mecnun'daki bu aşk, mecazi bir aşk halinde başladığı halde, sonunda gerçek aşka dönüşmüştür. Nitekim, Leyla'yı getirdiklerinde Mecnun ona bakmamış ve "Ben Leyla'mı buldum" diyerek onu kendi içinde bulduğunu söylemiştir. Bu da "Mecaz hakikatin köprüsüdür" sözünün doğruluğunu göstermektedir. Çünkü dıştaki Leyla'lar geçici, içtekiyse daimidir ve marifet, kalpteki o tek ve gerçek Leyla'yı görebilmektir. İşte, Mecnun'da "Leyla'nın Mevla olması" bu gerçeği ortaya çıkarmıştır. Yani mecazi aşk, gerçek aşka dönüşmüş ve o, aradığını kendi içinde bulmuştur. Bu durum cennet aramaya çıkan adamın cennetin sahibini bulmasına benzer. O sahip bulunduktan sonra cennetin anlamı kalmaz. Onun için hazineyi değil, daima hazinenin sahibini aramalı ve onu bulmaya çalışmalıdır. Hazineye talip çok olduğu için sahibini bulmak daha da zordur. Bunu başarabilmek için hazinenin bekçisi olan ejderhalardan sakınmak gerekir. Bu ejderhaların celali esmalar yahut tevhiddeki aldatıcı noktalar olduğunu söylemeye herhalde gerek yoktur.

İnsan, sadece sevdiklerini gönlüne alır ve iç âleminde on-

larla haşır, neşir olur. Nasıl bu dünyada pek çok yer görüp pek çok kimse ile tanıştığımız halde onların hepsine gönlümüzde yer vermiyor, sadece sevdiklerimize yer verip onlarla birlikte olmaya çalışıyorsak, öbür âlemde de durum aynen böyle olacaktır. Çünkü kurallar her iki âlem için de geçerlidir.

Aşk en büyük meziyettir. Hele bu, Allah aşkı olursa... Aşk-ı İlâhi, güzel ahlak demektir. Bu yüzden pek çok şeyin aşırılığı frenlenmeye çalışılır ama sevginin aşırılığı bir meziyet olarak kabul edilir. Bir ilâhimde *"Seviyorum hep seni / Bu suçsa affet beni"* demiştim. Bunu dinleyen mürşitlerin hiçbiri, böyle yazdığım için beni kusurlu bulmamıştır.

İnsan için aşk, malından, canından ve her şeyinden geçebilmek demektir. Bunu yapmadan insanın aşkı öğrenmesi mümkün değildir. Bu hususta pek çok hikâye ve masal anlatılmıştır. Bunlardan biri de şudur:

Adamın biri Mısır kraliçesine âşık olur ve onu görebilmek için sarayın etrafında dolaşıp durmaya başlar. Boyuna saray çevresinde dolaştığını gören muhafızlar adamın durumundan şüphelenir ve yakalayıp sorguya çekerler. Sorgulamasında, adam kraliçeye âşık olduğunu ve onu görebilmek için saray çevresinde dört döndüğünü söyler. Durum kraliçeye iletilir. Kraliçe, adamı huzura almalarını emreder. Getirdiklerinde, kraliçe adama dönüp "Sana üç dakika mühlet veriyorum. Eğer bu üç dakikanın sonunda hâlâ bana âşık olduğunu söylemekte ısrar edersen kafanı kestireceğim. Aşkından vazgeçersen çıkıp gideceksin" der. Adam düşünür, canı tatlı gelir ve bu aşktan vazgeçmeye karar verir. Kabul edildiği salondan çıkarken, kraliçe celladına işaret eder ve dışarı çıktığı anda kafasını uçurtur. Çevresindekiler kraliçeye niçin böyle yaptığını sorduklarında, kraliçe, adamın gerçekten âşık olmadığını, gerçek âşık olması halinde kellesini vermeyi göze alması gerektiğini ve ancak o zaman tahta oturmaya layık olacağını, yalancı âşıklaraysa sarayda yer olmadığını söyler. Bu masalda, kraliçe adamı imtihan etmiştir.

Biz, aşk deyince Ayşe, Fatma aşkını anlıyoruz. Bunlar da aşktır ama gerçek aşk Allah aşkıdır. O gerçek aşk olmasaydı,

bu mecazi aşklar da olamazdı. İnsanlar arasında, nadir de olsa, gerçek aşkı bilen ve yaşayanlar olmaktadır.

AŞKIN ÇEŞİTLERİ

Aşk, aşk-ı hakiki ve aşk-ı mecazi diye ikiye ayrılır. Aşk-ı mecazi olmasa aşk-ı hakiki bilinemez. Çünkü, aşk-ı hakiki bir ağacın kökleri, aşk-ı mecazi ise onun dalları, budakları, yaprak ve çiçekleri gibidir. Nasıl o dal, budak, yaprak ve çiçekler olmadan ağacın kökleri bilinemezse, bu da öyledir. Bu, insan olmazsa Allah'ın bilinememesine benzer. Onun için, kul aşkı olmadan Allah aşkını bilmek ve bulmak mümkün değildir.

Gerçek sevgi, muhabbet-i ilâhidir. İnsanlar bu sevgiyle birbirine bağlanır. Bazılarının başka türlü bağlılıklar gösterdiğini görüyoruz. Bunlar negatif tiplerdir. Onları da Allah yaratmış olduğu için bir şey söylenemez. Negatifi, yani karanlığı da O'nundur, pozitifi yahut nuru da...

Burada, negatif karanlık, pozitif ise aydınlık veya nur anlamındadır. Allah, "Karanlığa gidin" demeyip "Nura gelin" dediğine göre bize düşen, sonunda pişmanlığa götürecek olan karanlığa değil, gönüllerimizi neşe ve huzurla dolduracak olan nura gitmektir. "Huzursuz namaz olmaz" hadisi, insanın gönlü huzurlu olup karmaşıklıktan kurtulmadıkça namazın geçerli olmadığını anlatmaktadır. Bu duruma göre her şey dönüp dolaşıp sevgi ve insanlıkta toplanmaktadır. İnsanın evveli muhabbet, ahiri muhabbettir. Bu iki muhabbet arasında aşk ve onun "garam" denen bir doruk noktası vardır. Garam, suyun fokur fokur kaynama safhasıdır ve öyle olduğu için ne zaman tanır, ne mekân tanır, ne gecesi vardır, ne gündüzü vardır... Çünkü aşk, cevvaliyettir.

Sevginin yukarıda bahsettiğimiz iki ana türü olan hakiki (ilâhî sevgi) ve mecazi sevgi, manevi ve maddi sevgi olarak da bilinir. Manevi olanı, gerçek olup Allah'a, maddi olanı ise yansımadan ibaret olduğu için Ayşe, Fatma, Ahmet veya Mehmet'e yöneliktir. Bunların her ikisi de aşktır ve gereği gibi yakıcıdır, ama manevi olanındaki yakış, cehennem ateşininki gibi, insanın ruhsal kir ve pasını arıtıp onu dünyaya geldiği gibi arı,

duru hale getirirken, diğerinde böyle bir etki yoktur. İşte, el tutmaktaki amaç bu gerçek aşka kavuşmaktır. Tutulan el *"Allah'ın eli onların elinin üstündedir"* <48-10> ayeti gereği Hakk'ın elidir. Temizliği yapıp insanı arıtan, bu elin sahibi, yani Hakk'tır.

İLÂHİ SEVGİ

Bu gerçek aşktır. Şehvetten arınmış bir sevgi olduğu için Allah sevgisi farklı bir duygudur. Bu sevgide insan canını fedaya hazır durumdadır. İnsanın bu sevgiye ulaşabilmesi için her türlü beşerî ve hayvanî duygudan arınması, yani maddeden soyunması gerekir. Bu da sülûke girip başarı kazanmakla gerçekleşir. Onun için *"Yüksel ki yerin bu yer değildir / Dünyaya gelmek hüner değildir"* denmiştir.

MECAZİ SEVGİ

Esası kadınla erkek arasında tezahür etmesine rağmen, aşk-ı mecazi veya aşk-ı hamasî diye bilinen bu tür aşkın, çocuk sevgisi, doğa sevgisi, sanat sevgisi, hayvan sevgisi, çiçek sevgisi gibi pek çok türü vardır. Herkes "aşk, aşk" der, durur ama Allah'ı bırakıp Allah'ın yarattığı Ayşe'den Ahmet'ten başka birşey düşünmez. Onun için de aşk, daha ziyade "beşerî aşk" dediğimiz kadın-erkek sevgisi şeklinde karşımıza çıkar. Bu beşerî karakterdeki sevgi, hayvanî olan alt tabakalara ait şehevi içgüdülerle karışmış olduğu için dünyada işlenen cinayetlerde ön plana çıkan birkaç nedenden biridir.

Şehvete yöneliş, hayvaniyete dönüş; şehveti inkâr ise melekûtiyettir. Biz insan olarak bu iki uçtan uzak durup şehvetten de insanca zevk almak zorundayız. Çünkü, Peygamberimiz "Ben ümmetimin çokluğuyla iftihar ederim" buyurmakla çoğalmayı teşvik etmektedir. Üreme kontrolsüz olursa hayvaniyete ait bir keyfiyet olduğu için dejenerasyona yol açabilir. Bunu engellemek için Allah, üremeye "nikâh" denen bir kemâl getirmiştir. Böylelikle aynı fiil bir şekliyle meşru, bir başka şekliyle gayrı meşru ilan edilmiş, hattâ ikincisinin belirgin olması için ismi bile değiştirilip "zina" konmuştur.

AŞKIN ÖZELLİKLERİ

Allah sevgisi kadar güzel bir şey yoktur. Ama bunu tam olarak tarif etmek imkânsızdır. Mecazi aşktaki şehvet yahut inzal anına benzetmek, anlaşılmasında yardımcı olabilir. Çünkü o anda tüm canlılar adeta kendilerinden geçmekte, yılanlar bile birbirlerine sarılıp kuyrukları üzerinde dikilmekte ve bir sopa ile vurulduğunda öldürülmeleri mümkün olduğu halde, insandan kaçmamaktadırlar.

Aşkı tatmamış bir insana insan demek mümkün değildir. Zira, insanı insan yapan aşktır. Sevgi her canlıda vardır ama en gelişmiş şekli insanda bulunur. Bu gelişmiş haliyle aşk, yakıcı bir ateştir. Nasıl iki demiri iyice ısıtıp kor haline getirmeden birbirine kaynatmak mümkün olmuyorsa, salik de iyice yanıp aynı sıcaklığa gelmedikçe mürşidiyle özdeşleşemez. Burada kaynakçının, işinin erbabı olup demirleri birbirine kaynayacak dereceye kadar ısıtması lazımdır. Çünkü kaynatılacak iki demir aynı sıcaklıkta olmazsa kaynak yapılamaz.

Salik-efendi özdeşleşmesindeki esaslar evvelce anlattığımız ağaç aşılanmasına benzer. Ağaç aşılandıktan sonra aşı tutarsa, aşı çubuğu kararmaz. Tutmazsa kararır. Aşı tuttuğunda, onun kuvvetlenebilmesi için aşı seviyesinin üstünden ağaç kesilir ki güç oraya gitsin. Aradan bir süre geçtikten sonra nerenin aşı, nerenin ağaç olduğu fark edilemez olur. Aşının tutabilmesi için aşı yapan kişinin kalemi iyi seçmesi, yerini iyi hazırlaması, aşının yapılacağı yeri iyi bilmesi ve aşıyı mevsiminde yapması lazımdır.

Aşk bir ateştir ve yakar. Hem de öyle yakar ki... İnsan, efendisinin yanından ayrıldığı zaman kendini temmuz sıcağında altı saat öğle güneşi altında kalıp yanmış gibi hisseder. Adeta kurumuş gibi olur, hattâ inkıbaza uğrar. O ateş, sanki insanın sinirlerini ve içini kavurmuş, kurutmuştur. Bu rahmaniyet ateşini cehennem ateşi ile karıştırmamak gerekir. Allah'ın rahmaniyet ateşiyle yakması o kadar zevkli ve sefalıdır ki insanın canını veresi gelir. İnsana tam anlamıyla bir ateş çöker, uykuları kaçar, yemeden, içmeden kesilir, kafasında adeta bir muharebe, bir karışıklık olur. Hakk nereye götürürse insan da

içten oraya gitmeye başlar ve bu yolculuğun asla bitmemesini ister. Böyle yanmaya can feda denir. Buna karşılık, cehennem ateşi içinse ancak "Allah korusun" denebilir.

Gerçek aşk, geldiği zaman insanı benliğinden çıkarır. Kişi, ne çoluk, ne çocuk, ne mal, ne mülk, hiçbir şey düşünemez olur. Ama biz böylesini değil, insanın akıl nuruyla dünya bağlantılarını kopartmadan gelişmesini, sonra da, Allah isterse, tekmilleştirmesini tercih ediyor ve aşktan divane olmamayı bir eksiklik olarak kabul etmiyoruz.

Bu durum zâhirî aşklarda da böyledir. Zâhirî aşk da çok şiddetli olduğu zaman insanın aklını başından alıp onu ne yaptığını bilemez bir duruma sokabilir. Bunun örneği Kur'an'da Hazret-i Yusuf vakasıyla verilmiştir: Mısır kraliçesinin Hazret-i Yusuf'la dedikodusunun çıkması ve çevresindeki kadınların bunu kraliçeye aksettirmeleri üzerine kraliçe o kadınları davet eder. Ellerine birer elma verdikten sonra bir bahane ile Yusuf'u içeri çağırır. Kadınlar onu görünce kendilerinden geçip elma soyuyoruz derken ellerini kestiklerinin farkına bile varmazlar. Yusuf dışarı çıkınca ellerindeki kesikleri fark eder ve acısını duymaya başlarlar. Bunun üzerine kraliçe onlara dönüp "Siz bir an görmekle ne hale geldiğinizi anlayın. Ben her zaman onunla beraberim" diyerek kendini müdafaa eder. Yusuf'un bu güzelliği bile O'nun "Gel" emrine karşı gelmesine yetmemiştir. Çünkü dünyaya her gelen, o emri duyduğu anda uymak zorundadır.

Aşkın kitaplarda okuduğumuz türü insanı, canı dahil, her şeyden uzaklaştırır. Çünkü aşk ateşi hiçbir şeye benzemez. İnsan içine girdi mi yanıp eriyiverir. Mum kendisi yanmaz, yanan fitilidir ama o fitil de gıdasını mumdan almaktadır. Mum eridiği anda fitilin akıbeti ne olur?

Sevgi, insanları birleştirici ve birbirine bağlayıcıdır. Mertebeleri çoktur. Alt mertebelere inip cismani vasıf kazanmaya başladığında işin içine şeriat girer ve o sevgiyi halkın kabul edebileceği bir kalıba sokar. İşte nişan, nikâh vs. halkın bu sevgiyi kabullenmesini sağlayan kalıplardır. Sevmek güzel de sevişmek kötü olur mu? Aslında, seven kendini sevmektedir ya...

"Sevgi kabahatleri örter, sevgisizlik kabahat icat eder" diye bir söz vardır. Bunun doğruluğunu ispatlayan en güzel örnek evliliklerdir.

Sevgi ve muhabbet bir ip gibidir. Bu ip bir taraftan kulları birbirine bağlarken, diğer taraftan kul ile Allah arasındaki irtibatı da sağlar. Bu nedenle *"Sağlam ipe tutunun"* <2-256> denmiştir. Sağlam ipin bir ucu Allah'ta, diğer ucu kuldadır. Allah'taki ucuna "kurb-u feraiz" (farz olan yakınlık), kuldaki ucuna ise "kurb-u nevafil" (nafile olan yakınlık) denir. Esas olan kurb-u feraizdir, çünkü kulunu seven ve onu kendine çeken Allah'tır. Kula düşen, o sevgiye layık olabilmektir.

Allah'ın insanı sevmesi, biraz önce anlattığımız gibi, farz olan kurb (yakınlık), yani kurb-u feraizdir. Kulun Allah'ı sevmesi de bir yakınlaşma vasıtası olduğu için "kurb-u nevafil" diye adlandırılır. Aslında Allah bize çok yakındır. O'na uzak olan, O'nu kendimizden uzakta bilen biziz. Neden? Yakınlaşmak için sevgi ve muhabbet potasında yanıp eriyerek, günahlarımızdan arınmamız gerekiyor da ondan... Günahlar, ileride de göreceğimiz gibi, altın potasındaki cürufa benzer. Kaynatılıp eritildiğinde üstte toplanır ve o cüruf atılıverince alttaki pırıl pırıl altın meydana çıkar.

İnsandaki günah cürufları beşeriyete aittir. Allah, insanı, kendini göreceği bir ayna olarak yaratmıştır. Bu ayna, beşeriyette cürufa bulanarak aynalık fonksiyonunu kaybetmiştir. Bu fonksiyonu tekrar kazanabilmesi için aşk potasında eriyip cürufundan kurtulması lazımdır. Ondan kurtulduğunda kendisinden başka bir şey kalmayacağı için *"Kendini kendinde bulur / Mutlak iken nokta olur / Âdem imiş mazhar-ı Hakk"* olur. Allah, kimseyi sevgi ve muhabbetten ayırmasın, herkesin cürufunu attırıp sağlığına kavuştursun ki insan, rahmetli Aziz Dede gibi "Seni kendim sanıyorum" diyebilecek hale gelsin...

Allah, tüm kullarını sever. Bu sevgisine layık olanları içtenlikle sever. Bu nedenle, sevgiye layık olmayanlara dıştan (dünyadan) bir şeyler verirken, içten sevdiklerine muhabbet-i kalbiyesini verir.

Dıştan sevdiklerine verdiği dünya *"Ben her gün bir şanda-*

yım" <55-29> hükmüne tabi olduğundan, bir yaldızdan ibaret tir ve her an değişir. Böyle kimselerin, içleri boş olduğundan, içe nüfuz etmeleri beklenemez. Çünkü bağlandıkları her şey fânidir ve bir gün yok olup aslına dönecektir. İnsana yâr olan, ebedi ve ölümsüz olandır ki, o da insanın kendindedir. O'nu bulabilmek için yok olmak gerekir. Bugün var, yarın yok olan, insanın yâri olamaz.

Sevgi hem mânâya, hem de maddeye yöneliktir. Maddeye yönelik olan tarafına "hayvanî sevgi" denir. Bu da lazımdır ama sonunda maddeden mânâya yahut dış âlemden iç âleme çekilmesi şartıyla... Bunu yapabilmek için maddeden ölüp mânâya doğmak gerekir. Bu iş bilinçli yapılırsa "ölmeden evvel ölmek" gerçekleştirilmiş olur. İşte, saliklerin *Lâ* ile önce ef'allerini, sonra sıfatlarını ve nihayet zâtlarını öldürmeleri bu amaca yöneliktir. Bundan sonra "öldükten sonra dirilme" ile hayvanlıktan ölünüp insanlığa doğulacaktır.

Sevgide kadın ve erkek, bir elektrik devresinin iki kutbu gibidir. Aralarındaki sevgi ark akımına benzer. Muhabbet ikilikle olur. Tek başına muhabbet olmaz. Bu sevgi veya ark akımı sonucu uçlardan biri yuvarlaklaşır, diğeri sivrilir. Ama buna rağmen aradaki ark mesafesi korunur ve böylece sevginin yahut arkın devamlılığı sağlanmış, zaman içinde azalıp kaybolması önlenmiş olur.

Mürit ve mürşit ilişkileri de böyledir ve amacı, füyuzât akımı denen o ark akımını başlatabilmektir.

Muhabbet muhatap ister. İnsan kendi kendisiyle konuşmaya kalkarsa deli diye vasıflandırılır. Onun için bir muhataba, yani söyleneni dinleyecek olana ihtiyaç vardır. Burada söyleyen etken (+), dinleyen edilgendir (-). Bu hususta kısaca "Allah her şeyi çift yaratmış ve bunlardan birini etken, diğerini edilgen kılmıştır" denebilir. Müspetlik ve menfilik buradan çıkmaktadır. Bu durum bir ağacın büyürken iki dala ayrılmasına benzetilebilir.

Allah her şeyi sevgiden yaratmıştır. Yarattığı her şeyi kendisi sevdiği gibi, tüm yarattıklarına da sevme gücü vermiştir. Birlik bu sevgiyle sağlanır. Aileyi aile yapan ve bir arada tutan

bu sevgidir. Eğer bir evde sevgi hakimse, o ev halkının yüzü güler ve hepsi cennette yaşarlar. Ama sevgi azalır veya yok olursa, o zaman gülen yüzler asılmaya başlar ve cennetten uzaklaşılır, hattâ sevgisiz ortamda bir anne bile çocuğuna bakmaz olur. Çünkü doksan dokuz esma-yı hüsnanın başında aşk vardır. O aşk olmazsa hiçbir şey olmaz. Allah'ın bir adı da aşk olduğuna ve her şeyi sevgiden yarattığına göre, insan da her şeyi sevmelidir. Seven her şeyi kabullenir. Onun için ben, insanı her şeyiyle, yani içiyle ve dışıyla severim. Zira, onu içiyle, dışıyla Allah yaratmıştır. Bu yönden bir ayırım yapmak mümkün değildir. Öyle ya, içini Allah yarattı da dışını fellah mı yarattı?

Sevginin bir özelliği de ayıpları örtmesidir. Sevgisizlik, karşıdakinde kusur aratır. Sevgisi olmayanlar daima karşılarındakinin kusurlarını aradıkları için kavgalara sebep olurlar. Onun için sevgisiz yapılan hiçbir işten hayır gelmez. Sevgi her şeyin başıdır. Seven için cehennem bile cennet olur. Sevgi Allah'tan gelen bir güçtür. Mertebe mertebe her yere yayılır, sonunda yine dönüp Allah'ta toplanır.

Allah, insanı sevgiden yaratmıştır ve bu sevgisini her an bahşetmektedir. Bizim bunu algılamakta zorluk çekmemizi ve çoğu zaman algılayamamamızı bir örnekle anlatmak için radyoları misal olarak ele alabiliriz. Radyolar, vericiler vasıtasıyla devamlı neşriyat yapmaktadır. Radyo neşriyatı her an mevcut olmasına rağmen, bunları alabilmek için radyomuzu açıp neşriyat frekansına ayarlamamız şarttır. Aksi halde, radyo açık olsa bile yayını alamayız. Bu duruma, yani ayarlanamama haline insanda "gaflet" denir. İnsan ne zaman alıcısının frekansını genel yayın frekansına ayarlarsa, o zaman yayını almaya başlar ki bu duruma da "gafletten uyanma" denir.

İnsana düşen, bu ayarlamayı yapmaktır. Bunu becerememyenler, ses vermeyen bir radyo gibi olur ve evde yer işgal etmekten veya etrafa gösteriş yapmaktan başka bir işe yaramaz. Bu ayarsızlık insanın yeme, içme, konuşma ve düşüncelerinde de etkisini göstereceği için, kişide ruhsal, sosyal, hattâ bedensel hastalıklara sebep olur.

Allah'ın insanı yaratıp bu âleme göndermesindeki amaç,

onun burada ayar tutturmasıdır. Ayar tutturamayanlar, günde iki saat ileri giden veya bir saat geri kalan saat gibidir ve bir işe yaramaz. Yaramadığı için atılır ve yerine yenisi alınır. Onun için insan sadece ruhsal yönden değil, bedensel bakımdan da ayar ister. Bunun için de kişinin sağlığını koruması, bedenen ve ruhen sağlıklı olması şarttır. Çünkü sağlık olmazsa, aşk dahil, hiçbir şey olmaz.

İnsanın ilâhi âlemlerle ilişkisi, onun sevgi frekansıyla bağlantılıdır. Kişinin sevgi frekansı hangi âlemin frekansına uyuyorsa, o kimse o âlemle ilişki kurabilir. Aynen radyo veya TV de olduğu gibi... Mürşit ve mürit arasındaki frekans uyumu bu nedenle önemlidir. Mürşitle mürit arasında bu uyum sağlanamadığı takdirde, mürit işittikleriyle iktifa edip (yetinip) ilm-el yakînde kalır. Daha ileri gidemez.

İnsanın çalışmasını sağlayan, Allah'ın o kimseye verdiği çalışma arzu ve sevgisidir. Allah o sevgiyi aldığı takdirde, kişi eskiden severek yaptığı işleri yapamaz olur. Buna örnek olarak kendimi gösterebilirim. Yıllarca seve seve saatçilik yaptığım halde, Allah o sevgiyi aldığı için şimdi yapamıyorum. Ne oldu? Allah âlemimi değiştirdi... Şimdi bana öğreticilik görevini verdi. Konuşurken yoruluyorum ama o yorgunluk bana zevk veriyor ve bu zevkin adı da "cennet" oluyor. Zaten kâinatın dönmesinin de, ilmin de gayesi, bu zevke ulaşmaktır. Bu zevke "cennet-ül irfan" denir.

Aşk, insanı çalışmaya sevk eden en önemli güçtür. Aşk meşki (çalışmayı) doğurur. Hiç kimse sevmediği bir işi yapmak istemez. İlimden hoşlanmayan kitap okuyup bir şey öğrenebilir mi? Çocuk sevmeyen bir kimse onca sıkıntıyı çekip çocuk sahibi olabilir ve ona bakabilir mi? O halde, önce aşk lazımdır ki meşk ortaya çıkabilsin. Anne ve babalar çocuklarına, öğretmenler de öğrencilerine olan sevgilerinden dolayı çırpınıp dururlar. Ne zaman ki çocuklar veya öğrenciler kendilerini kurtarabilecek duruma gelirlerse, o zaman ebeveyn veya öğretmenleri onların üzerinden yavaş yavaş ellerini çekmeye başlarlar.

İnsan, aşkla bir şeyler öğrendikten sonra o öğrendiklerini uygulamaya ve uyguladıkça da öğrendiklerinden zevk almaya

başlar. Buna biz "meşk" diyoruz. Bu meşk, sonunda insanın hayat tarzı, yaşam biçimi olursa, kişi bu konuda meleke kesbetmiş, yani onun işini melekler yapar hale gelmiş olur. İşte "Aşk meşki, meşk de melekleri doğurur" tabirinin açıklaması budur. Bu sebeple "İnsan meleke kesbedinceye kadar tevhidde çalışmalıdır" diyoruz. Yoksa bu iş melekesiz kesinlikle yürütülemez. Zira, tevhid, aşkla elde edilen bir ilimdir. Aşk olmazsa tevhide ulaşılıp, onun zevkine varılmaz. Aşk her zerrede vardır. Onu bulabilmek ve doğru yönlendirebilmek lazımdır ki tevhide ulaşılabilsin.

Aşk zâta bağlıdır. Onun zevki farklıdır. Aşk bir lezzattır ve bu nedenle "Onu tatmayan bilmez" derler. İnsan ne kadar yoklukta kalırsa ve bu yokluk ne kadar uzun süre devam ederse, aşkı o kadar artar. Bollukta yaşayanların aşkı azalır. İnsan neyin yokluğunu çekerse, o yokluğunu çektiği şey o kişi için çok değerlidir.

İnsan ne devamlı aç, ne de devamlı tok olabilir. Bu açlık ve tokluklar arasında sıfat, yani çap farklılıkları vardır. Ancak, çapı küçük olan bir daire ile büyük olan bir dairenin açıları birbirinden farklı değil, her ikisi de 360 derecedir. Bu eşitlik, zât bakımından eşitliği ifade eder. Çap farklılığı ise, sıfata müteallikliktir.

Çap farklılığının ne gibi değişikliklere neden olacağını anlatmak için saatleri misal göstermek mümkündür. Küçük saatler dar, büyük saatler ise geniş aralıklarla ses çıkarır, yani temkinli hareket eder. Bu nedenle de büyük saatlerin ömrü daha uzun olur. İşte, sıfatın genişliği, yani insanın ilminin fazlalığı da onun daha temkinli, daha bilinçli yaşamasına sebep olur ki bu da onun süsünün, ziynetinin fazla olması demektir.

Aşk veya sevgi, insanda yaratılıştan itibaren bulunan ve onu bir taraftan Allah'a ulaştırırken, diğer taraftan da zelleye (ayak sürçmesi, ayak kayması, hata) sokan bir duygudur. Nitekim, ilk yaratılan Âdem zelleye bulaştığı gibi ilk aşk cinayetini de oğlu Habil işlemiştir. Çünkü sevgi ilâhi yöne sevk edilmez, mecazi yönde kullanılırsa insanı kıskançlığa, huzursuzluğa ve suça sevk eden bir duygu halini alır.

Sevgi, her insanda bulunan bir haslettir. Her şey gibi sevginin de bir yüzü nur, diğer yüzü zulmettir. Bunu "Maddi olanı günah, manevi olanı sevaptır" diyerek ifade edebildiğimiz gibi "Bir ucu çekici yahut sempati, diğer ucu ise itici yahut antipati tarafıdır" diyerek de ifade edebiliriz. Çünkü her şey gibi, sevginin de biri çekici, diğeri itici olan iki kutbu vardır. Çekici ucuna "cazibe" yahut "sempati", itici kısmınaysa "dafia" veya "antipati" denir. Bu itici taraf diğerinin gölgesi mesabesindedir (durumundadır) ve her iyi şeyin zıttı gibi, iyinin bilinmesi için yaratılmıştır. Bizim sevmemiz, o güzelin inikâsatını sevmektir. Aslında âşık da, maşuk da O'dur. Âşık cephesi akl-ı küll, maşuk cephesi ise nefs-i külldür. Bu da aşkın iki cephesi olduğunu gösterir. Maddi sevgi Âdem'i cennetten kovdurduğu gibi, oğlunun da cinayet işlemesine neden olmuş ve böylece insanı günaha soktuğunu göstermiştir.

Ümm, ana; ümmet ise o ananın çocuğu olmak demektir. Bir çocuktan beklenen, annesine muti (itaatkâr) olmasıdır. Muti olmayan çocuk isyan etmiş sayılır ve anne sevgisinden tamamen mahrum kalmasa bile, bu sevginin azalmasına ve annesinden biraz uzaklaşmasına sebep olur. Bu durum, güneşle insan arasına giren bir bulutun gölge etmesine ve kişiyi güneş ışıklarından mahrum bırakmasına benzer. Bulut geçicidir. Çünkü ne olursa olsun, bir anne çocuğundan tamamen vazgeçemez. Pek iyi, anneye bu merhameti veren Allah, kendi merhametini atıp kulundan tamamen vazgeçebilir mi?..

Bir insanın anne ve babasına olan temiz sevgisi, karısını sevmesine mani teşkil etmez. Tabii, karısına bağlanıp anne ve babasını unutmadığı sürece... Allah sevgisi de böyle ulvi bir sevgidir ve süfli olan dünya sevgisine benzemez. Allah sevgisi, anne, baba ve çocuk sevgisi gibi cinsellik içermeyen bir sevgidir. Dünya sevgisi ise daha ziyade maddiyata dayanır.

Sevgide ulvi yön ağır basarsa, süfli sevgi değerini yitirir. Süfli taraf ağır basarsa da ulvi yön zayıflar. İnsanın süfli sevgiyi kafasından çıkarabilmesi için ulvi sevgisinin çok ağır basması gerekir. Bu durum askerlikteki emirlere benzer. Üst makamın emri, daima alt makamın emrini hükümsüz kılar. İnsan da

sevgi emrini en üst makamdan alırsa, geri kalan tüm emirler yok sayılır.

Aşkın bir özelliği de, insanın içini temizleyen bir duygu olmasıdır. Bildiğimiz gibi insanın iç temizliğinde suyun faydası yoktur. İç, aşkla temizlenir. Tövbe ve istiğfar, bir nevi iç temizliği yapmaya yarayan yakıcı deterjan olarak kabul edilebilir. İnsanın gönlü yaptığı bir hata ile kirlendiğinde, tövbe ve istiğfar denen sevgi ateşiyle yıkanıp paklanır. Buna "ilâhi aşk ateşi" de denebilir. İnsanın aslı pırlanta olduğu için, üzerindeki kirin bu deterjan veya ateşle temizlenmesi, onu tekrar temiz ve parlak durumuna döndürür.

AŞKIN OLUŞMASI VE GELİŞMESİ

Allah her şeyi muhabbetten yarattığını "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" kudsi hadisiyle bildirdiğine göre, aşk Allah'ta başlamıştır. O, kendine âşık olduğu için kâinatı yaratmış ve aşkını, sıfâtına olan aşkıyla devam ettirmiştir. Yani, gerçekte âşık olan Allah, maşuk ise sıfâtı olan yaratıklarıdır. Sıfât âleminde olanların tümü O'nun mahlukatıdır. O, kendi yarattığına âşık olunca, kul da O'nun maşuku olur.

Allah, sevmeseydi bizi yaratmazdı. Sevip yarattığına göre biz O'nun maşuku durumundayız demektir. Bizim O'nu sevmemiz, ancak O'ndan bize gelen kuvvet ve kudret sayesindedir. O kuvvet ve kudreti vermeseydi bizim O'nu sevmemiz imkânsız olurdu. Buna güneşi misal gösterebiliriz. İnsan güneşi sevebilir mi? Lafta sever ama "Haydi güneşle sarmaş dolaş ol" dendiğinde bu mümkün olmaz, çünkü güneş uzaktan bile insanı yakıp kavuruverir. Burada çok ince düşünülmesi gereken mânâlar vardır.

"Sen bana aşkı vermeseydin, ben seni nasıl sevebilirdim" diye sorulduğuna göre, aşk, Allah'ın kullarına lütf-u keremidir. Lütfunu kesiverdiği anda hepimiz donup kalırız. Ne sevgimiz kalır, ne de sevenimiz... Onun için seven de O'dur, sevilen de... Zaten, insan arada bir perdedir. Perde çekiliverse, her zerrede O olduğu için O'ndan başka bir şey kalmayacaktır. Kendi'si fevk-al ulâ, taht-es serâ olduğu için "Muhammed'in nefsi

Allah elinde olana yemin ederim ki, siz süfli arza bir ip sarkıtmış olsanız Allah'ın üzerine düşerdi", yani "Yerin yedi kat dibine bir ip sarkıtılsa benim başıma değer" demektedir. Burada insan, O'na ayna görevi yapandır. İnsanda görünen yahut insan aynasında kendi kendini gören O'dur. Ama o ayna veya perdede görüntü oluşabilmesi için nura (ışığa) ihtiyaç vardır. Zifiri karanlık bir ortamda nasıl, aynada kendimizi görmeyi bırakın, aynayı dahi göremezsek, ilim ve bilgi nuruyla aydınlanmamış bir insan aynasından da Allah'ın görünmesi mümkün değildir. Onun için insanın, önce kendini cehalet karanlığından kurtarıp aynanın yerini görünür hale getirmesi lazımdır. Ayna meydana çıkacaktır ki ona bakan kendini görebilsin.

Allah'ın adem (kâinat) ve kıdem (insan) aynası olmak üzere iki tür aynası olduğunu ve O'nun kendini kıdem aynasında görebildiğini, yani O'nu ancak kıdem aynasının gösterebildiğini, kıdem aynasının da kendini adem aynasına yansıtmış olduğunu evvelce anlatmıştık. Bu durumu izah için de *"Kalbin aksi kâinat / Kalp içinde sırr-ı Zât"* demiştik. Çünkü, Allah kendini adem aynası olan kâinatta görmek isteseydi, o zaman insanı yaratmasına gerek kalmazdı. Bunu istemediği içindir ki tüm cansız ve canlı dediğimiz yaratıklarıyla önce kâinatı yaratmış, sonra da ondakileri insanda toplamıştır. Onun için insan dışındaki tüm yaratıklar ademde, boşlukta veya yokluktadır ve Allah'a ayna olmaktan uzaktır. O'na ayna olan ve O'nun varlığını bildiren, kıdem aynası denen insandır. "Kâinat sevgiden yaratılmıştır" cümlesiyle özetlenmiş anlam budur. Burada bahsedilen insanın, karanlıktan tamamen kurtulmuş olan gerçek insan, yani insan-ı kâmil olduğunu tekrarlamaya herhalde hacet yoktur. Diğerleri de görünüşte insandır ama karanlıkta olduklarından, bakanı göstermez, üzerlerine vuran görüntüyü yansıtmazlar.

Sevginin Allah'tayken kendinden kendine olduğunu, kendini görmek isteyince "insan" adını verdiği bir ayna yarattığını, bu aynanın Muhammed'in nuru olduğunu ve daha sonra Muhammed olarak dünya âlemine geldiğini, gelmeden önce insanı ikiye ayırıp yarısına kadın, yarısına erkek dediğini, zuhur

âleminin bu ikilikten meydana geldiğini ve bu iki kutbun birleşmesiyle ortaya bir eser çıktığını evvelce anlatmıştık. Eser, görünen şeydir.

Kâinat ve canlıları dahil, her eserin oluşmasında bu iki zıt güce ihtiyaç vardır. Hüvezzahir esması bu iki zıt güce ihtiyaç duyduğuna göre, bu iki güç hiçbir zaman yok olmayacaktır. Bu neden böyledir? Muhabbetin karşılıklı olmasından... Allah, her şeyi sevgiden yarattığına ve sevgi de karşılıklı olduğuna göre, sevenin karşısında daima bir sevilen, cemalin karşısında daima bir celal olacaktır. Bu zıtlık her zaman birbirini takip edecektir. Tıpkı her harbin sonunda bir sulh, her yokuşun sonunda bir iniş oluşu gibi...

Bu gerçekleri bir kere daha anlattıktan sonra "Allah bizi neden yarattı" diye sormamıza gerek olmasa bile, biz yine soralım.

Allah bizi neden yarattı? Sevgiden, kendini görmek için, "Yeryüzünde kendime bir ayna, bir halife yaratacağım" dediği için... "Habibim" dediği de kendi cemaliydi. Zaten kendinden başka bir şey var mıydı ki?.. Bir şiirimizde

Aşk deryası kaynadı hale-i nura döndü
Bu hale-i envardan Cemalullah göründü

deyişimizin nedeni budur. O'nun sevgisi de, sevmesi de kendinden kendinedir. Biz birer resimden ibaretiz. Resmini eline alıp bakan, resimde gördüğünü, yani kendini sevmekte demektir. O'nun resimdeki görüntüsüne "cemalullah" veya "didar" denir. Buradaki olay, bakanın da, bakılanın da, sevenin de, sevilenin de kendisi olmasıdır.

Allah'la Muhammed'in birbirlerine ayna olmaları, tıpkı birbirinin gözbebeğine bakan iki kişinin birbirinin aynası olmasına ve baktığı gözbebeğinde kendini görmesine benzer.

Bir seven varsa, mutlaka bir de sevilen olacaktır, yani Allah aynada kendini sevecektir. Yaratmaktan amacı budur. Allah, kendini iç aynasında görmüyor muydu? Kendini tabii ki iç aynasında, yani hüvelbâtında görüyordu. Bu halini hüvezzahirde de çokluk yahut kesret olarak görmek istediği için her şeyi yarattı. Bu durum aynen, yumurtada tavuk olmasına rağ-

men, tavuğun, yumurtadayken tavuk olarak görünmemesine benzer. Tavuğu tavuk olarak görebilmek için yumurtadan çıkarmak gerekir. Allah'ın yaratış amacı da bu, yani içindekini dışarıda görmek istemesidir. Bu dışa çıkışta "meyl-i iradî" denen aşk ateşinin rolü vardır. Tavuğun yumurtadan çıkabilmesi için belli bir süre, belli bir sıcaklıkta kalması gerektiği gibi, kâinatın yaratılması için de aşk ateşi veya meyl-i iradî gerekir. Nasıl yumurta soğukta ne kadar bekletilirse bekletilsin, içindeki tavuk çıkmazsa, aşk ateşi olmadan da kâinat meydana çıkamazdı. Allah'ın bir adının Aşk oluşunun nedeni ve izahı budur. Bu aşk ateşi kâinatı mecburen meydana getirmiştir. İnsanlar da böyle değil midir?

Bir şeyi sevmek veya sevmemek insanın kendine yaptığı telkine bağlıdır. Bu sebeple biz "İnsanda sevgi olmalı, hem de çok fazla olmalıdır. İnsan, Allah'ı o kadar sevip aramalıdır ki O da kulunu sevip arasın" diyoruz. Dünya insanın gözünde olmayabilir ama insan sevgiden yoksun olmamalıdır. Sevgi, dünyada da, ahirette de, yani en üstten en alta kadar tüm mertebelere ait her şeyde vardır ve bir adı da Allah'tır. Bu sebeple gözle görülmez. Onun için "Allah insanı kendinden ayırmasın" denirken "Sevgiden ayırmasın" anlamı kastedilmektedir.

Zât olan Allah'tır. İnsan, daima O'na bakmalıdır. Sıfat olan bedene bakmanın bir anlamı yoktur. Ama, Allah sıfatsız görünmediği için, görünüp, bilinmeyen bir şeyi sevmek mümkün olmaz. O'nun görünüp bilinebilmesi için bir sıfata, bir elbiseye bürünmesi şarttır. Burada dikkat edilecek nokta, elbisenin nasıl bir elbise olduğudur. Dost mu, yoksa yabancı mı? Elbise yabancıysa yanına pek sokulmamak lazımdır. Çünkü böyleleri "nadan" olarak nitelendirilir ve eşek arısına benzetilir. Ama dost, yani ehl-i hakikat bir elbiseyse, o zaman ilâhilerdeki gibi "Senin için canımı verdim", "Arş-ü namus şişesini taşa çaldım" diyordur ki, bu halde kendinden geçip sen olmuş demektir. Böylelerine yaklaşmak, O'na yaklaşmak olur. Çünkü O, mutlaka sıfatıyla görünecek, elbisesiyle sevilecektir.

Sevgi Allah'tan başladığı için seven Hâlik'tir. Çünkü O, sevmeseydi kâinatı yaratmazdı. Âşık O'dur, maşuk biziz. Bu-

rada hâmid, mahmud meselesi ortaya çıkar. Hâmid Allah, mahmud kuldur. İşte makam-ı mahmud denen nokta budur. Bu makam, makam-ı maşuk olarak da bilinir.

"Biz Allah'ı seviyoruz" demek hatadır. Çünkü bizde O'nu sevecek kuvvet ve kudret yoktur. Onun için, gerçekte O bizi sevmektedir. Bizde O'nu sevecek kuvvet ve kudret olabilmesi için yanıp erimemiz gerekir.

Allah, kulunu sever ve sevdiği zaman da imdadına yetişip kaldırır, ona öğretir. Bir şiirimizde *"Tuttu dostum elimden aldı beni / Yerde iken göğe ağdırdı beni"* deyişimizin nedeni budur. Aynı gerçeği Niyazi Hazretleri de

Gökte uçarken seni indirdiler
Çar-ı unsur bendlerine vurdular
Nûr iken adın Niyâzî verdiler
Şol ezel ki itibârın kândedir

kıt'asıyla anlatmıştır.

Kâinattaki sevginin doruk noktası insandır. İnsan hem sevendir, hem sevilendir. Sevgi diğer mahlukatta da vardır ama onlardaki sevginin mertebesi ve izharı farklıdır. Örneğin, kedi sevdiğinde veya sevildiğinde mırıldanır, köpek kuyruğunu sallar vs. Ama, insanda akıl nuru olduğu için sevilmek istiyorsa akıl nurunu güzel kullanmalıdır.

Mevcut yaratıklar içinde en çok sevilmeye layık olanı insandır. Çünkü insan sevgisi, insanı Allah'a yaklaştırır. Bunun nedeni, Allah'a yaklaşabilen yegâne yaratığın insan olmasıdır.

Aslında sevgi için "Allah'a yaklaştıran" değil, "yaklaşan" demek gerekir. Zira, sevgi ile kişi bizzat Allah'a yaklaşmakta ve bu yaklaşma kendinden kendine olmaktadır.

Sevgi veya aşk diye vasıflandırılan duygunun önce Allah'tan başladığı "Bana bir karış yaklaşan kimseye ben bir arşın yaklaşırım, bana bir arşın yaklaşan kimseye ben bir kulaç yaklaşırım, bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim" denerek bildirilmiştir. Bu, "Beni seveni ben kat kat daha fazla severim" demektir.

Sevgi, insanlarda yaratılıştan itibaren vardır ve onları Allah'a ulaştıran bir duygudur. Bu, insanda bir tohum halinde-

dir. Kalpte bulunan bu muhabbet tohumu, nasıl olsa inkişafını tamamlayacaktır ama bir zamana ihtiyaç vardır. Allah nazarında zaman ve mekân olmadığı için bu husus O'nun açısından önemli değildir. Fakat insan için önemlidir.

İnsan, gençlik çağlarında nefsani hislerinin etkisiyle karşı cinse ilgi duyar. Çünkü iki cins de yarımdır. Bu durumu bir falakateyne benzeterek iki falakanın birbirine ilgi duymasının tabii olduğunu evvelce anlatmıştık. Bu ilginin sonucu sırrın (çocuğun) ortaya çıkmasıdır. Tohum, gerçek yerini idrak ettiği zaman gereğini yapmaya çalışacaktır.

Her şeyi birbirine bağlayıp rapteden, sevgi ve muhabbettir. *"Her şeyi çift yaratan O'dur"* <43-12> hükmünce O her şeyi zıttıyla birlikte yaratmıştır. Her çiftin biri pozitif, diğeri negatiftir ki birbirini cezbedip birleşebilsin. Zaten çift yaratılmaktan amaç budur. Bu çift oluş aynı zamanda birbirine ayna olmak, aynalık görevi yapmak demektir. "Mümin müminin aynasıdır" denmesinin de nedeni budur.

Aşk, bir anda zirveye çıkan bir hadise değildir. Nasıl su ateşe konur konmaz hemen kaynayıp fokurdamaya başlamıyorsa, yola girmiş kimselerde de aşkın en üst seviyeye çıkması için zamana ihtiyaç vardır. İnsan da su gibi yavaş yavaş ısınır, ısınır, sonra kaynamaya başlar. Kaynama noktasına "garam" denir. Garam fırtınalı bir devredir. Bu devrede insan, aşkının şiddetinden emanete hıyanet edip bedenine bile zarar verebilir. Hattâ bilinçsiz olunduğu takdirde intihara bile yönelebilir. Ama nasıl bilmeden bir şeyler yemek veya içmekle oruç bozulmuyorsa, bu devrede yapılan hataları da Allah affeder. Zamanla irfaniyet kazanıldıkça, insan, aslında bir hayal olduğu için, ondan kurtulup aslına kavuşmaya çalışırken zarar verdiği bedeninin de kendine emanet edilmiş olduğunu ve aslına kavuşmanın manevi veya düşünce bazında olması gerektiğini öğrenir ve bedenin hayal veya gölge mesabesinde olmasının, ağaç gölgesinin ağaçla ilgisi gibi olduğunu görür ve anlar. O zaman bilir ki bu gölge de kendine emanettir. Ağacın gölgesinin ağaca emanet oluşu gibi...

Salik, bunları öğrenirken, kıyamette güneş tepeye dikilin-

ce kendinden başka bir şey kalmayacağı için gölgenin ortadan kalkacağını ve böyle olunca namaz kılınmayacağını da idrak eder. Çünkü namaz kılınabilmesi için mutlaka biraz gölge olması lazımdır. Öyle ya, gölge olmazsa kim kime namaz kılacaktır? Namaz, füru'un aslına muhabbeti demektir. Burada füru olan kul, asılsa Allah'tır. Namaz da kulun Allah'a muhabbetinin göstergesidir. İşin aslına bakılırsa kulda hiçbir şey yoktur. Ona o muhabbeti veren de Allah'tır ve böyle olduğu için de O kendi kendini sevmektedir. Allah'tan muhabbet yansımasa kul ne yapabilir?

Kul bir hiçtir, hiçte olmaz kabahat
Kulda benlik bir şirktir ki felaket
Fırsat varken gel, benliği Hakk'a ver
Hakk'a teslim olan buldu saadet

diyerek anlatmak istediğim bu gerçektir.

Sevgi ve aşkın evveli de muhabbettir, ahiri de... Onun için "Aşk muhabbeti, muhabbet de Muhammed'i doğurur" denir. Yukarıda da anlattığımız gibi, önceden muhabbetken bir an gelir, kaynamaya başlayıp garam halini alır, insanı kendinden geçirir, sonra ateşi küllenir ve yine muhabbet haline dönüşür. Ama birincide bilinçsiz bir muhabbetken, ikincide bilinçli bir muhabbet halini almıştır. Bir şiirimdeki "Daima aşkım yeni" mısrasında geçen yenilik, esmalara yöneliktir. "Esmalar değiştikçe, sevgim her esmaya göre yeniliğini tazeler" demektir. Bir insan beste yapmaya başlarsa, o işe aşk ve şevk ile sarılır. Bir süre sonra şiir yazmaya başlarsa, o işe de yeni bir aşk ve şevkle sarılacaktır. Daha sonra işi öğretmenliğe dökse, o da yeni bir esma olduğundan, ona da aynı şekilde hevesle başlayacaktır. *"Ben her gün bir şandayım"* <55-29> ayetinin bir delaleti de budur. Mürşide duyulan aşk da böyledir ve O'nun her esmasıyla karşılaşıldığında aşk da tazelenir ve böylece devamlı olarak tazeliğini korumuş olur. Aşk ve yapısı bakımından dünyanın durumu da farklı değildir. Dünyanın da içi magmadan (aşk ateşinden) ibarettir. Bu sebeple, dünyaya bakarken de onun dışındaki suyunu ve katılığını değil, içindeki ateşini dikkate almak lazımdır. İnsanın kabuğunun değil, içinin önemli oluşu gibi...

İnsanda aşkın gelişimini, suyun kaynamasına benzettiğimiz gibi, bir yemeğin pişmesine de benzetebiliriz. Yemeği ateşe koyduğumuzda önce hiçbir hareket görülmez. Bir süre sonra tencere ortasından hafif hafif kıpırdanıp kaynamaya başlar. Daha sonra ateş fazla gelince kaynama tencerenin kapağını attıracak kadar şiddetlenir. Pişme işlemi bitince ateş kısılır ve tencerenin içinde yine bir sükunet hakim olur. Tencere muhtevası, ilk ateşe konduğunda da, yemek piştikten sonra da hareketsizdir ama arada bir fark vardır. Başlangıçtaki hareketsizlikte içindekiler çiğ olduğu halde, sonraki hareketsizlikte yemek pişmiştir. Kaynama devresinde tencere kapağının aralanması veya düdüklü tencerelerdeki supabın buhar kaçırması, taşmayı veya tencerenin patlamasını önlemeye yönelik tedbirlerdir. Bir şiirimde *"Aşk kazanı kaynasa da taşırma"* mısrasıyla anlatmak istediğim durumlardan biri budur. Allah, bizdeki emniyet supaplarını daim etsin.

Sevginin her türü böyle gelişir. Evlilikte bile, başlangıçta muhabbetle adım atılır, sonra fırtınalı bir aşk devresi yaşanır ama bundan sonra tekrar muhabbete dönülüp bu muhabbet evlilik boyunca devam ettirilir. Mecazi bir sevgi olmasına rağmen, bunun gelişimi de aynen ilâhi sevgininki gibidir.

İlâhi sevgi, insanda dehşetli bir zihinsel faaliyetle başlar. Bundan sonra yavaş yavaş gözyaşları boşalır. Ağlamalar içten gelir ve çok zevklidir. İnsan döktüğü her gözyaşı damlasından, sanki bir kahkaha atmış kadar zevk alır. Bunu ben bizzat yaşadığım için biliyorum. Bir ilâhimde

Gece, gündüz ağladım çok zâr ü zâr
Gördü gözüm oldum artık bahtiyar

demekle bu hissiyatımı anlatmıştım. Sonuçta beni mutlu eden, edindiğim tevhid bilgisinin verdiği huzurdu. Bu da Allah'ın yardım edip gönderdiği bir bildirici ile oldu. Çok şükür!.. Şiirin devamında,

Faniya mest olup haddi aşırma
Edep meclisinde sakın şaşırma
Aşk kazanı kaynasa da taşırma

diye söylemiştik.

Yukarıdaki bölüm ile anlatmak istediğim ikinci bir husus daha vardır ki şudur: Kazan kaynadığında taşar ve içindekiler etrafa dökülür. Etraf diye kastettiğimiz, avamdır. Taşan şeyin ne olduğunu merak edenler, şekere konan sinekler gibi etrafa üşüşmeye başlarlar ki bu hiç hoş bir şey değildir. Onun için daima saklanmak gerekir.

Aşkla bihûş olunan devrelerde, insan sadece karşısındakilerin düşüncelerini okumakla kalmaz, aynı zamanda onun iç âleminin ne olduğunu da görür hale gelir. Hattâ bazı ahvalde kendisi de karşısındakinin aynı oluverir. Rahmetli Osman Dede anlatmıştı. Birisi böyle bir aşk sarhoşluğu anında karşısında bulunan dut ağacına bakıp

Bir kez Allah dese şevk ile insan
Dökülür cümle günah misl-i hazan

deyiverince, ağacın tüm yaprakları dökülüvermiş. Bu durum aşkın âfaka hükmedişinin göstergesidir. Zaten vuslat-ı ulya denen de budur. Kâinatı dolduran da bu vuslatın bir incisidir.

Vuslat, gönül birliği demektir ve ebedîdir. Vuslatın bu âlemdeki uygulaması nikâh denen kurala bağlanmıştır. Bu bağın aslı da yine sevgidir. Hayvanî his ve istekleri tatmin değildir. O şekilde düşünenlerden Allah korusun.

Hayvanî arzular bu âlemin idamesi içindir ve amacı mahsul vermektir. Bu meyveler, fâni denen bu âlemin bekâsı için gereklidir. Çünkü bildiğimiz gibi, fâni denen bu âlem de aslında bâkidir.

Aşkın bir ateş olduğunu yaşamayanlar bilmez. Aşkı bilebilmek için aşkı yaşamış olmak lazımdır. İnsan, aşk ateşiyle yandığında, dünyanın önünde döndüğünü zanneder ama bu dönüş daimi değildir. Allah da herkese bunu nasip etmez. Aksi halde dünyaya bakacak kimse kalmazdı. Bu bir merhaledir, bir devredir. Bu devreye tasavvufta "telvin ve temkin" denir. Telvin, gezmek; temkin ise karar kılmak demektir. İnsan, karar kıldığı halde de telvinde bulunabilir. Bunun için, Allah insana iki ayak vermiştir. Tıpkı pergelin iki bacağı gibi... Bunlardan biri sabittir, diğeri onun etrafında döner. Biz de böyleyiz. Hem sabitiz, hem seyyarız ve her tarafı dolaşırız. Bu nasıl olur?

Akılla... Durduğumuz yerde sabit olduğumuz halde, aklımızla her yere gidip gelmiyor muyuz?.. Aklımızla incelmek suretiyle bedensel kabalıktan kurtuluyor ve en ince aralıklara dahi nüfuz edebiliyor, girip çıkabiliyoruz. İnsanın, fikri açıdan incelmesine "tesbih" veya "sahk âlemi" deniyor. Zaten her şeyin aslı bir dağılıp bir toplanmadan ibaret değil midir?..

Aşktan yaratılan kâinattaki her şey, sonunda yine o aşka dönecektir. Allah'ın bir adının da aşk olduğunu düşünürsek, bunun doğru olduğunu anlarız. İlim, bu geliş gidişte kendini bulabilmek için bir vasıtadır. Çünkü, ilimden gaye âlimi bulabilmektir ve bu da ancak sevgiyle mümkündür.

İlim bir bohça, sevilense o bohçanın sahibidir. İnsana lazım olan o Sahip'tir. Burada, bohça yerine hazine demek de mümkündür, cennet, ev, yurt demek de... Bunların hepsi, o sahibi bulabilmekte teşvik edici unsurlardır. Hiçbiri gaye değildir, sadece birer vasıtadır. Çünkü, o Sahip bulunduğunda O'nda ne ilimler, ne bahçeler, ne bohçalar, ne hazineler, ne cennetler, ne evler, ne yurtlar vardır... İşte

Cennet cemal istenilen / Göster didarın denilen
Her ne ki var gönle gelen / Mürşit imiş cümle heman

diyerek anlatmak istediğim budur. Bu nedenle mürşidi bir kadeh olarak bilip onun içindeki şarabı içmeye çalışmak lazımdır. Bunun için de mutlaka kadehi başın üstüne kaldırmak icap eder. Zira, sevgiyi kapmak için sevdiğini atmak gerekir. İnsan, kendi nefsani arzularından geçmedikten sonra, manevi sevgiye nail olamaz. Onun için bizim aradığımız, kalbimiz mükedder olmadan, zevk içinde yiyip içmek ve aşkımızın Allah aşkına dönüşmesidir. İnsanın sevgisi ilâhi sevgiye dönüşürse, o zaman kişi her gördüğünü sevmeye başlar. Onu bu durumda görenler, halkı sevdiğini zanneder ama kişi Hakk'tan başka bir şey görmediği için hep Hakk'ı istemektedir.

Kimi halkı sever, kimiyse Hakk'ı... Çünkü, halk da, Hakk da kendindedir. Bunun böyle olduğu cem-ül-cem bahsi incelenirken daha iyi anlaşılacaktır. Zira, o mertebede isteyen halk görür, isteyen Hakk...

Çocuk sevginin ürünüdür. Aslen bir mânâ olan o aşk veya

sevgi olmasa çocuk denen ürün meydana gelebilir mi? Hepimiz böyle bir sevgi ürünü değil miyiz?

İşte, kâinatın oluşumu da aynen çocuk gibidir. O da sevgi ürünüdür. Böyle olduğunu da Allah "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" diyerek bildirmektedir. Allah'ın bir adı da Aşk'tı. Bu aşkın zuhuruna meşk dendi. Bu nedenle, kâinat O'nun aşkının meşkidir. Kâinatın yaratılmasından amaç insandır. Onun için biz de, anne ve babamızın kâinattan aldıkları aşkın meşki olarak dünyaya gelmiş bulunuyoruz.

AŞKIN MERTEBELERİ

Her şey gibi aşkın da mertebeleri vardır. Herkes bir şeyi farklı şekilde sever. Bir yemeği benim sevmem başka, bir başkasının sevmesi başka türlüdür. Allah sevgisi de böyledir. Herkes Allah'ı sever ama bir başka türlü sever. Bunun derecelerini tarif etmek kesinlikle imkânsızdır ama sevginin en son derecesi tarif edilebilir. Bu, sevenin kesinlikle, gözünü kırpmadan canını verebilecek durumda olmasıdır. Buradan geriye doğru herkes kendi sevgi derecesini ölçebilir.

Aşkın en üstün mertebesi ilâhi aşktır, Allah sevgisidir ve bu "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" ile başlar. Bu sevgi bir ateştir. Çünkü insanın bedeni suyla, ruhuysa ateşle arınır. Arıtıcı olan bu ateş, aşk ateşidir. Aşk-ı ilâhi olmazsa arınma mümkün olmaz. İnsan ne kadar ilâhi aşka duçar olursa, Allah da ona o kadar yakınlık ihsan eder. Bu durum letafet veya ruh âleminde böyle olduğu gibi, kesafet yahut dünya âleminde de böyledir ve ikincisinin örneği karı-koca arasındaki aşktır.

Allah sevgisinden sonra Peygamber ve mürşit sevgisi gelir. Peygamber on dört asır önce gitmiştir. Ama, O'nun ilmini taşıyanlar her zaman olmuştur ve olacaktır. Bunlara mürşit diyoruz. Çok yerde mürşit sevgisinin başta geldiği ifade edilir. Bu doğrudur, çünkü mürşit olmasaydı insan ne kendini, ne Peygamberini, ne de Allah'ı bilebilirdi.

Bundan sonra ana, baba sevgisi ve öğretmen sevgisi gelir. Öğretmen sevgisinin değerini Hazret-i Ali "Bana bir harf öğretenin kulu, kölesi olurum" diyerek belirtmiştir. Bu öğreti, mad-

di veya manevi olabilir. Maddi öğretimi öğretmen, manevi öğretimi ise mürşit yapar. Bu konuda mürşidin öğretisi daha doğerlidir. Çünkü, kişiye kâinatta kendi durumunun ne olduğunu öğretir. Öğretmenlerin öğrettikleri, insanın dünya yaşantısının güzelleştirilmesi yönünden faydalı olur. Kişi, bu öğrendiklerini çalışıp hayata geçirir ve yaşarsa semeresini görür, çalışmazsa da bir şey göremez.

Bu ilâhi sevgilerden sonraki en kutsal aşk, ana-baba sevgisinin de önüne geçen, karı-koca sevgisidir. Çünkü bir falakateyn teşkil ederek neslin idamesini sağlayacak olan bu aşktır. Bu aşkı temadi ettiren O'dur. O'nun deymumetinin (devamlılığının) zuhur âlemindeki yansıması bu yolla olmaktadır. Hüveddaim veya devamlılığı dediğimiz ebedilik aşkla oluşmaktadır. Aşk olmasaydı Abdullah ve Amine Hatun'dan Hazret-i Peygamber yahut anne ve babamızdan biz dünyaya gelebilir miydik? Safiyetle kurulan bu aşk ilişkileri bizleri bu âleme getirmiştir. Fakat, burası aşkın cisme bürünmüş en alt tabakasıdır. Bizim bahsettiğimiz ilâhi aşk ise en üst seviyedeki aşktır ve onda cisim diye bir şey yoktur. Bu, tıpkı asmaya alkolün girmediği devre gibidir. O da bir şaraptır ve insanı sarhoş eder ama o şarap daha üzüme kadar inip üzümden çıkmamış bir şaraptır. Asmadan elde edilen şarap ise bu gerçek şarabın en alt mertebelere inmiş olanıdır. Üst mertebelere ait sohbetleri dinleyenlerin kafalarının karışması ve onları sarhoş etmesi, aşk-ı ilâhinin onlardaki tecellisinin sonucudur.

Efendi'nin "Ey nefeszade" diye bir tabiri vardır. Burada nefes çocuğu olan biziz. O nefes, nefha-yı ilâhi olan aşktır. Manevi âlemdeki nefes çocuğu ise, veled-i kalptir. Veled-i kalp, Allah'ı anan insanın kalbinde oluşan manevi bir çocuktur ve kalbin, zikri meleke haline getirmesi sonucunda meydana gelir. Kalp çocuğunun doğumu insanın düşünceleriyle bağlantılıdır. Buna kısaca "Anası insanın düşünceleridir" demek de mümkündür. Bu çocuk, aynı zamanda kişinin bekâsıdır ve kişi onunla haşır, neşir olup onunla yaşamını devam ettirecektir. Veled-i kalp denen bu çocuk cemalî ise, kişi adeta rüyasında güzel şeyler görüyor gibi bir hayat sürecektir. "Kişinin aşı neyse düşü de o olur"

diye bir söz vardır. Bu söz daha ziyade bu durum için söylenmiştir. Zâhirî âlemde bile insanın çocukları iyi ve güzel olursa, yaşamı daha güzel olur. Ama ya kötü olursa... İşte o durumdan Allah korusun. Aynı durum manevi hayat için de geçerlidir. Veled-i kalp iyi olursa kişi cennette, aksi halde cehennemde yaşayacaktır. Bu nedenle nefes, çok değerlidir.

Allah, hayr-ı mahzdır. İnsanın aradığı neşe-i ulâ zevkini bulmaktır ki, bunun bir adı da aşktır. Aşkı bulabilmek için şerrin nefsimizden geldiğini ve onun, kötülükleri çok iyi bildiğini bilip fark ü temyiz ile o kötülüklerden kurtuldukça, bu zevke yaklaşılacağını anlamak ve hissetmek gerekir. O zaman, insan kötü düşüncelerden uzaklaşıp iyi düşüncelere yönelmeye başlar. İyi düşünceler de neşeyi ve zevki tattırıp insanı neşe-i ulâya yönlendirir.

İnsan, aşktan gelmiştir ve aşkın meyvesidir. İnsanı bu dünyaya getiren aşk, yukarıda neşe-i ulâ diye bahsettiğimiz safiyane, arı, duru aşkın bu en alt âleme yansımış şeklidir.

İnsanın el tutması, aşkının sonucudur. Bu aşkın etkisiyle kişide oluşan veled-i kalp ikinci doğuşun ifadesidir. Bundan sonra kişinin yaşam tarzı değişecektir.

Kâinat sevgiden yaratılmış, her taraf da sevgiyle donatılmıştır. Öyle olmasaydı, ne insanlar evlenip neslinin devamını sağlayabilir, ne de iş, güç sahibi olabilirdi. Evliliğin de, çalışmanın da amacı, bir eser (çocuk veya para) sahibi olabilmektir. İnsanın kazandığı para da, tıpkı çocuk gibi, onun çalışmasının ürünü veya eseridir. Bu çalışma tevhidde olursa, meydana gelecek veya kazanılacak ürün veled-i kalptir.

Sevginin kaynağı Allah'tır. Sevgi O'ndan çıkar. O sevgisini çekiverse, insan bir anda sevgiden yoksun, buz gibi bir mahluk halini alıverir.

Sevgi, kiminde hayvan sevgisi, kiminde çiçek sevgisi, kiminde kuş sevgisi halinde kendini gösterir ama bunlar arasında en kutsal olanı insan sevgisidir. Çünkü, insanı sevmek sevginin en üst mertebesidir ve insan sevgisi, Allah sevgisidir. İnsan kalben sevilirse aç olan doyurulur, düşen kaldırılır, her türlü yardım ve fedakârlık yapılır ki aranan da budur. Osman

Dede soğuktan titreyen birini görmüş ve hemen eve gidip, kendi yorganını ortadan kesip yarısını o titreyen adamcağızın üstüne atıvermişti. Bunu yaptığı zaman kendisinin başka yorganı yoktu. Ama, Allah ona her zaman verirdi. Nasıl verirdi? Bizim vasıtamızla...

Allah, her şeyi sevgiden yarattığı için en alt mertebelerde dahi sevgi vardır. Bu yüzden sevgiyle yaklaşım her şeyi memnun eder, aksine davranış ise üzer. Örneğin, kötü birisine "Sen kötüsün" dense, üzülür. Bunun nedeni, onun o mertebede olmasında bir hikmet bulunması ve o mertebeyi de Allah'ın yaratmış olmasıdır. Onun için kimsenin kimseyi hor görmemesi lazımdır. Zaten buna hakkı da yoktur. Böyle bir durumda yapılacak şey, o kişiyi hor görmek değil, onun yerinde olunmadığına şükretmek olmalıdır. Dünyadaki her şeyin bir zıttı vardır ve Allah, her şeyi o zıtlıklarla terbiye eder.

Aşk kutsaldır ve her mertebede vardır. Çünkü kâinat aşktan yaratılmıştır. Aşkın en aşağı mertebesi, nefs-i emmare'deki aşktır. Buna "bedensel" veya "hayvanî aşk" da denir. Bizim üzerinde durduğumuzsa, ulvi aşktır ve bu aşk, insanın ikinci defa doğup melekûtiyete geçmesini sağlar. Ama insandaki sevgi beşerî sevgi mertebesinde kalırsa, o zaman köpeğini sevmesinden farkı olmaz. Çünkü gerçek sevgi, can evinden gelen sevgidir.

Hepimiz anne ve babamızın aşkı sonucu dünyaya geldik. Melekûtiyete geçebilmemiz için ikinci kez doğmamız gerekir. Bu da manevi vuslatı gerektirir ki bu noktada mürşit, Ayalullah olarak bize manevi analık yapar.

Alt seviyelerdeki sevgi ile üst seviyelerdeki sevgiyi birbirinden ayırt etmek lazımdır. Çünkü üst seviyedeki sevgi saf, arı, duru, menfaat beklemeyen bir sevgidir ve aynen kaynaktaki su gibidir. Alt mertebelerdeki sevgi ise bu suyun denize döküleceği yerdeki bulaşmış, karışmış kirlenmiş halidir.

İnsandaki sevgi, ilâhi veya nefsani vasıfta olabilir. Gerçi ikisi de aynı nurdur ama makbul olanı ilâhi sevgi, yani Allah sevgisidir. O sevgi olmazsa kâinatı tümüyle sevmek imkânsızdır. İnsanın sevgisi nefsani sevgi şeklinde olursa, o zaman kişi

bir şeyden hoşlanır, diğerlerini boşlayıverir ki bu da onun için felaket olur. Çünkü nefsani sevgide bir esma ile haşır neşir olunur, diğerleri itilir. Ama ilâhi sevgide tüm esmalar Allah'ın olduğu için her esma sevilir.

Bu konuda özet olarak "Aşkın yüksek âlemlerde tezahürüne vecd, süfli âlemlerdeki tezahürüne ise şehvet denir" demek mümkündür.

AŞKIN GÖSTERGELERİ

İnsan, kendini ya adem aynasında veya kıdem aynası olan insanda görür ve gördüğü zaman da, o gördüğünü sever. Bir insan "Ben eşimi veya çocuğumu seviyorum" dediğinde, aslında eşinde veya çocuğunda gördüğü kendini sevmektedir. Özellikle de çocuğunda... Çünkü o zaten kendindendir. Onun için insan önce kendini sevmelidir. Kendini sevmeyenin, kendine merhameti olmayanın, başkasına da sevgisi ve merhameti olamaz. Çünkü sevgi ve rahmet önce kendinden kendine gelir, sonra kendinden kâinata yansır. Nasıl havuza atılan bir taşın meydana getirdiği dalgalar taşın düştüğü noktadan başlarsa, derya-yı ahadiyetten, derya-yı vahidiyete atılmış bir taş olan insanın hayattaki hareket ve davranışları da böyle olmalıdır.

Aşkın göstergesi yuvarlaklaşmadır. Bunun nedeni, aşkın verdiği dönüş hareketidir. Kâinattaki tüm yıldızlar gibi, bizim kan hücrelerimizin, hattâ bedenimizin bile yuvarlak oluşu, aşkın verdiği bu dönme hareketinin sonucudur. Dönen her şey yuvarlaklaşır. Dere yataklarındaki taşların oval olması da bunun sonucudur. Yuvarlaklık kaybolduğunda hayat biter. Hayatı, bir yumurta sarısının tabağın içinde şeklini muhafaza etmesine benzetebiliriz. Bir ucundan dokunulup onu bir arada tutan zarımsı yapı bozulduğunda dağılıverir. Bundan sonra onu tekrar eski haline getirmek mümkün değildir.

Her şey, noktadan meydana gelmiştir. O noktanın da yuvarlak olduğu düşünülür. Tüm gezegenlerin yuvarlak oluşu, onların devamlı bir dönüş hareketi içinde olmalarından ötürüdür. Sözün bile yuvarlağı insanı pek fazla rahatsız etmez. İnsanı rahatsız eden sözler, sivri olanlardır. Bu nedenle, insanın

yuvarlak sözlüsü, yuvarlak huylusu makbuldur.

İnsanı insan yapan, ondaki aşk ateşidir. Bu ateş her hücremizde devamlı olarak yanmaktadır. İnsanların birbirini sevmesini sağlayan bu ateşin verdiği sıcaklıktır ki, adına "aşk" veya "sevgi" diyoruz. Bu ateş kesildiği anda "Öldü" deyip cesedini toprağın içine gömüveriyoruz. Ateş fazlalaşır ve tencereyi kaynatmaya başlarsa, tencerenin dibindekiler kaynama sonucu yukarıya çıkmaya başlar. Bu duruma da "mertebe değiştirme" adını veriyoruz. Kaynamayı yaptıran Allah olduğu için, bu hususta insanın elinde bir şey yoktur.

Sevgi, iç âleme ait bir keyfiyettir. Bu nedenle "Seviyorum" diyen iç âleme çekilmeye mecburdur. Sevginin belirtilebilmesi için "Seni seviyorum" demek lazımdır. İnsan, sevdiğiyle haşır neşir olur, sevmediğinden kaçar. Öbür âlemde de aynı şey olacak ve herkes sevdiğiyle haşır neşir olacaktır. İnsanların ölümden korkmalarının bir nedeni, sevdiklerinden ayrılacaklarını zannetmeleridir. Bazı insanlar sevdiklerini dakikalarca kollarında tutup öpmek ister. Aynı şeyi Efendi'lerine de yapmaya kalkışanlar vardır. Bu hususta Aynalı Baba

Hacer-i Esved'i var öp, eğer öpmekse muradın
Hiç'i pûs etmek için halet-i bişan gerekir

demektedir ki bu çok yüksek, daha şekiller oluşmazdan önceki aşk-ı mutlakın ifadesidir.

Muhabbet kapısının açıklığı, insanın her davranışından belli olur. Sevgi; mal, hattâ can dahil, her şeyin verilmesiyle ispatlanır. İnsanın sevgisi konuşmasına, hareketlerine, karşısındakine gösterdiği saygıya kadar her şeyine yansır. Sadece "Seviyorum" demek yeterli değildir. Gerçi bu söz de bir sevgi ifadesidir ama sevgiyi ispatta tek başına yeterli değildir. Bu durumu anlatmak için şöyle bir hikâye anlatılır:

Adamın biri çölde giderken yanında köpek leşi bulunan bir Arabın hıçkıra hıçkıra ağladığını görüp ne olduğunu merak eder ve adamın yanına gidip sorduğunda "Köpeğim açlıktan öldü, onun için ağlıyorum" cevabını alır. Arabın o anda yanındaki torbasından çıkarttığı ekmeği ağzına attığını görünce, biraz da kızgınlıkla "Ekmeğin de varmış. Şimdi böyle ağlayacağına, o

ekmekten biraz verip de hayvanı öldürmeseydin olmaz mıydı" diye sorunca Arap "Ekmek parayla ama ağlamak bedava" diye cevap verir. İşte, sadece lafla "Seni seviyorum" demek de buna benzer.

İnsanın aşka ulaştığını anlaması için canı bir tarafa, en azından onun yongası olan malından geçebileceğini idrak etmesi lazımdır. Bugün kaçımız aşk uğruna, aslında bizim olmadığını bildiğimiz tüm mal varlığımızdan geçebiliyoruz? Hepsini sonunda mecburen vereceğiz. Ne malımız kalacak, ne mülkümüz, ne çoluğumuz, ne de çocuğumuz... Bunları şimdiden vermeye kalkanlar sakın korkmasın, çünkü Allah almaz. Bunlar, aşkın merdivenleridir ve insan bu merdivenleri çıkmadan gerçek aşka ulaşamaz. Zira gerçek aşk, Allah için canını verebilmektir. Biz verince O alır mı? Almaz, çünkü yapılanın gerçek olduğunu gören, bilen, duyan O'dur. Nasıl Hazret-i İbrahim'in canını almayıp her tarafı güllük gülistanlık hale getirdiyse yahut bıçak Hazret-i İsmail'i kesmediyse, yine aynı şey olur. Allah sevgisi mutlaka karşılıklıdır. Sen O'nu canını verecek kadar seversen, O da seni sevecektir. Öyle olunca, hiç sevdiğine kıyabilir mi?

Kendine varlık veren bir insanın Allah'ı sevmesi mümkün değildir. O'nu sevebilmek için ölmek gerekir.

Ufacık bir hastalıkta bile feryadı basan bizim, O'nu seviyor olabilmemiz mümkün müdür? Ancak şunu bilmek gerekir ki O'nu sevenlere, Allah, sabrını verecek, hastalığını hissettirmeyecektir. Hazret-i Eyüb'e yaptığı gibi...

İlâhi aşk, insanda mutlaka bir nişan bırakır. Bu nişan ya bir azap, ya bir hastalık veya sıkıntı olabilir. Yiyip, içip keyfe bakmakla Allah sevilmez. Allah "Beni seviyorsan vereceğim sıkıntılara katlanarak bunu ispatla" diyerek, bazen, kendini sevenlere sıkıntılar verir.

Sevgi, insanda bir zevk yaratır. Bu zevk de insanı okumaya, araştırmaya, yazmaya ve düşünmeye sevk eder. Eğer bu sevgi olmasaydı ben bu yaşta hâlâ okuyup yazmaya çalışır mıydım? Bunları yapmaktan ne beklentim olabilir? Hele hele başkalarıyla uğraşıp onların dertleriyle dertlenmek bana ne ka-

zandırır? Ama sizlerle uğraşmama sevgim neden oluyor. Bu da aynen çocuk büyütmeye benziyor.

Mürşitliğin zor bir iş olduğunu her zaman söylüyoruz. Onların bu zorluğa tahammül etmelerinin tek nedeni sevgidir. Çünkü sevgi insanları hem yola getirir, hem de yoldan çıkarır.

Ekmek bile sevgiyle yeniyor. Sevgi olmayınca insan yemekten kesiliyor. Sevgi, her şeyde esastır ve alâ meratibihim (kademe kademe) her yere yayılmıştır. Hayatı devrettiren sevgidir. Birbirine âşık iki şey, biri naz, diğeri niyaz ederek birbirinin etrafında dönmektedir. Atomlarda bile durum böyle değil midir? Çekirdek nazla ortada durur, elektronlarsa niyaz ederek bunun etrafında dönerler. Atom parçalandığında, çekirdekten çıkan daha küçük bir nüve ile bunun etrafında dönen daha küçük partiküller oluşur. Bir atom bile dişi ve erkekten, yani müspet ile menfiden oluşmuştur. Bunların birleşmeye kalkmasıyla kıyamet kopar. Atom bombası bu yolla meydana gelmiyor ve sonuçta bir hayat yok olurken, yeni bir hayat başlamıyor mu?

Saadet, sevgi içinde yaşamaktır. Her şey insanın içindedir. Sevinç de, üzüntü de, birlik de, ayrılık da, hepsi içimizdedir.

Vatan sevgisi de bunun gibidir. İnsan vatanını, içinde hissederek sevmeli ve benimsemelidir. Eğer benimsememişse ondan, vatanını gerçekten seven er Mehmet'e sorulduğu zaman alınan "Vatan anamdır, komutanım" cevabı yerine, vatan sevgisi hakkında fikri olmayan erin verdiği "Vatan, Mehmet'in anasıdır, komutanım" cevabı beklenmelidir.

Bunları, bugünkü bilgilerimiz ışığında insanlara anlatmak kolaylaşmıştır. Eski devirlerde bu hakikatler masallarla anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin "Kaknüs diye bir kuş varmış. Bu kuşun gagasında 356 tane delik varmış ve her delikten ayrı bir nağme çıkarmış. Kızıştığı zamanlar öyle nağmeler çıkarır ve bu nağmelerle coşup kanatlarını öyle bir çarparmış ki o çarpma sonucunda bir kıvılcım çıkar ve o kıvılcım hayvanı tamamen yakıp kül edermiş. O küllerden bir yumurta meydana gelir ve o yumurtadan da yeni bir kaknüs çıkarmış." diye anlatılan masal bunlardan biridir. Bir diğeri ise semender ve ondan

yapılan mendil masalıdır ki, ondan kısaca bahsetmiştik.

AŞKIN İFADE EDİLME YOLLARI

Tasavvufta sevgi, şiirlerde gül-bülbül veya pervane-mum alevi aşkı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Burada bülbül âşık, gül maşuku simgelemektedir. Bülbül, sesinin güzelliği; pervane ise kendini ışığa atarak can verdiği için misal olarak kullanılmıştır. Pervane, sevgilisinin yolunda ifna-yı vücut eden âşıkları temsil eder.

Şiirlerde âşık olan salik, maşuk olan mürşit yahut âşık olan kul, maşuk olan Allah diye düşünülür. Bu düşüncede mertebeler esas alınmış ve o nedenle küçük büyüğe, ast üste âşık farz edilmiştir. Bir Zât'ın "Dost mu sevilir, sevilen mi dosttur" sorusu, bu düşünceyi aslına uygun olarak değiştirmeye yöneliktir. Çünkü dost, âşık ile maşukun birleştiği noktadır ve sevginin kendisidir. Bunların ikisini bir terazinin kefesine koyacak olursak ağır basan taraf üstün mertebe olacaktır. Örneğin, anne-çocuk ilişkisinde anne âşık, çocuk maşuktur. Çünkü anne, gerektiğinde çocuğunu kurtarmak için canını bile vermekten çekinmemektedir. Bu âlemde de Allah âşık, kul maşuk, Allah hâmid, kul mahmuddur ama tabii kul masum ise... Gerçi, dünyada masumiyeti bozulmamış kul olmaz ama Allah, sevdiği kulunun bazı hatalarını örterse iş değişir.

Allah nazarında insan masum bir çocuk gibidir. Biz de insan ve masum olabilirsek, o zaman Allah'ın âşık olduğu kul, yani maşuk durumuna gelebiliriz ki buna "Makam-ı Mahmud'a ulaşma" denir.

Sevme konusunda sevmenin kolay, sevilmenin zor oluşunun nedeni budur. Çünkü maşuk olabilmek için önce arı, duru, yani masum olmak gerekir. Masum, ismetiyet sahibi, harim-i ismete nasibi olan, günahsız, lekesiz, istifa etmiş, saf demektir. Hazret-i Peygamberin bir isminin Mustafa oluşu, O'nun bu vasıflara sahip olduğunun ve gönlünde gıll ü güş (iç bozukluğu, fesatlık) bulunmadığının ifadesidir.

Sevgi her şeyin başıdır. Bir insan Allah'ı sevdikten sonra bu sevgisini nasıl belirtirse belirtsin, makbul olur. İster tespih

çeksin, ister yatıp kalksın, isterse göbek atsın, hiç fark etmez. Tek, bu davranışları sevgisini izhar için yapmış olsun... Bu hususta biz, bazıları gibi kalıpçılığa önem vermeyiz. Daima işin iç yüzüne bakarız. Çünkü aşk ve dost kelimelerinin her ikisinin de ebced değeri dört yüz yetmiştir. Bu bakımdan ikisi arasında bir anlam birliği oluşmuş ve dost kelimesi aşk, sevgi, muhabbet anlamlarını da kazanmıştır.

İnsanlara her şeyin yansıması farklı farklıdır. Sevgi de böyledir. Kimi sever ama hayvanî arzulara tabi bir sevgiyle yaşar. Kimi sever ve ilâhi arzulara tâbi bir sevgiyle yaşar.

Gerek insan bedeni, gerekse kâinat birer suret, birer maskeden ibarettir. Bizim için önemli olan bu maskelerin altında gizli olanı bulabilmektir ki bu arayışa girebilmek için mutlaka aşka ihtiyaç vardır. Aşk olmadığı takdirde, insan surete tapan bir putperest durumuna düşer.

Bu anlamda aşk, taşta, toprakta yok, sadece insanda vardır ve bu da karşılıklıdır. Karşılık olmazsa soğukluk olur. Aşk benzeri bir his, diğer hayvanlarda da vardır. Onlara da sevgiyle yaklaşıp yiyecek bir şey verir ve okşarsanız, etrafınızdan ayrılmaz olurlar ki bu davranışları sevginin karşıya yansıdığını gösterir.

Çiçekler de böyledir. Bakılmaz, ilgi gösterilmezse küserler. Aslında her şey böyledir. İrfaniyeti yüksek olanlar bu sevginin kendinden kendine olduğunu idrak etmişlerdir. Yunus'un "Sordum sarı çiçeğe" diye başlayan şiirindeki konuşmalar da kendinden kendinedir.

Aşk, insani vasıfların başında gelir. Aşkı bilmeyen, insan olamaz. Bu hususta anlatılan bir hikâye vardır. Çok fakir bir adam eşeğini kaybetmiş. Arayıp bulamayınca üzüldüğünü gören birisi "Filanca yerde kayıp bulmakta çok mahir bir hoca vardır. Ona git, eşeğini buluverir" demiş. Adam kalkıp hocaya gitmiş, durumunu anlatmış. Hoca dinlemiş ve adamın saf olduğunu görünce, onun vasıtasıyla millete de ders verebileceğini düşünerek "Sen cuma günü camiye gel. Namazdan sonra ben senin eşeğini bulurum" demiş. Adam cuma günü camiye gitmiş. Namazdan sonra sohbet açılmış ve konu aşka gelince, hoca din-

leyenlere dönüp "İçinizde aşkı bilmeyen var mı" diye sormuş. Dinleyenlerden biri "Hocam ben hiç âşık olmadım" deyince, hoca adama dönüp "Gel oğlum buraya, senin eşek bulundu" deyivermiş. Onun için, insanı yaşatan sevgidir, sevgi olmazsa insan yaşayamaz. İnsanı faal tutan ve o faaliyetiyle kişiyi memnun ve mesut eden sevgidir.

AŞKIN FAYDALARI

Allah aşk ile bilinir ve O'na aşk ile yaklaşılır. İnsanların da birbirlerine sevgi ile yaklaşmalarının nedeni budur. Sevgi ortadan kalkıp soğukluk baş gösterdiğinde yaklaşma mümkün olmaz.

Sevgi sıcaklıktır. Sıcaklık ise yaklaştırıcıdır. Sevgi ve onun verdiği sıcaklık ne kadar fazla olursa, Allah'a da o kadar fazla yaklaşılır. Bu sıcaklığın etkisiyle, insanın eskiden değer verdiği her şey yanıp kül olur ve gözünden düşer. Âşıkların her şeylerini verip her şeyden vazgeçmelerinin nedeni budur. Hattâ aralarında canımı vereyim derken, sahiden canından olanlar da vardır. Bu durumun dengeli olabilmesi için mürşide ihtiyaç vardır.

Aşktan fayda umabilmek için meşk gerekir. Meşk ise melekleri doğurur. O melekler çoğalıp, insanın emrine amade olur ve düşüncelerinde Allah'a yaklaşmasına yardım eder. Böylece de insana hizmet etmiş olur.

Aşk saliklerin yegâne servetidir. Onları eğiten, geliştiren bir duygudur. Sadece sohbet dinlemek yahut anlatılanları toplamak veya yazmak bir işe yaramaz. Bu anlatılanlar, anlatanın eseridir. Her salik, temayüz edebilmek için o aşkı kendi içinde duyup kendi kaynağını faaliyete geçirmeli ve bir eser meydana çıkarabilmelidir. Bu, özellikle yıllarını bu yolda harcayıp pek çok nazari bilgi sahibi olan ve önderliğe soyunanlar için geçerlidir.

Hazret-i Muhammed'e Kur'an, Hazret-i Musa'ya Tevrat, Hazret-i İsa'ya İncil nazil oldu. Bu kitaplar olmasaydı ne koydukları din kalır, ne de bugün onları hatırlayan olurdu. Museviliği dört ilâ beş bin yıldan beri ayakta tutan Tevrat, Hıristi-

yanlığı iki bin yıldır devam ettiren İncil ve İslamiyeti bin dört yüz yıldır unutturmayan Musḥaf değil midir? Ehl-i beyt sevgisi mevzuu da böyledir. On iki imamdan sonrakileri kaç kişi bilir?

Eser de iki çeşittir. Biri canlı, diğeri cansız... Canlı eser, yetiştirilen evlatlardır. Onların da kendini kanıtlaması için, eser vermeleri gerekir. Cansız eserlerin başında da kitaplar gelir. İnsanın varlığı, bu eserlerle devam edip gider.

Bir insanın eser verebilmesi için aşkı tanıması, bilmesi ve yaşaması lazımdır. Bu hususta sadece duymak ve bazı şeyleri öğrenmiş olmak yeterli değildir. Aşkı yaşayanlar için, kendini biliyor ve anlatıyorsa korkacak bir şey yoktur. Kur'an'da cihat diye geçen konu, kişinin kendini bilmek için verdiği mücadeledir. Bunun için şecaat, şecaat için de şeci âyiğit (yürekli) olmak lazımdır. Amaç ise irfaniyet kesbedip, gönül kırmadan, cesaretle Hakk'ı ispat etmek ve batılı yok etmektir. Zaten Hakk geldi mi batıl yok olur. O zaman da Hakk'ı bilenlerin korkması için bir neden kalmaz. Onun için, bilenler mutlaka cesur olmak zorundadır.

Sevgi her şeyin özüdür. Hiçbir şeyi sevmeyen insanın taştan farkı yoktur. Böyleleri herkes tarafından itilip kakılır ve taş gibi bir yerde durup kalmaya mahkûm olur. Seven insansa sıcaktır. Herkes ona yaklaşır. Onun için sevgi hakkında "Sevgi her şeyin özüdür. Gerisi o özün kabuğu gibidir" denebilir. Böyle olduğu da "Gizli bir hazineydim, bilinmek istedim" ile anlatılmıştır.

Sevgi, ilâhi sıfatların başında gelir. İnsanlarda hayvanî sıfatlar da bulunduğu için, ayrılıklar diğer huylarda ortaya çıkmaktadır. Bu ayrılıklara ve farklılıklara rağmen, insanları birbirine bağlayan sevgidir. Sevgi, insanları birliğe götürür. Onun için en büyük sevgi, Allah sevgisidir.

Sevgi karşılıklıdır. İnsan bir kişiyi severse, o sevdiği de, seveni sever. Bin kişiyi severse, o bin kişi de onu seveceği için, o kişi, o bin kişinin maşuku olur. İşte "Makam-ı Maşuk" denen yer burasıdır.

Zâtta bir şey olmadığı için, sevilen zâtın hazinesi, yani sıfâtıdır. İnsan olarak âlim ile cahil birbirinden farklı değildir.

Cahil, âlimi sever. Nesini sever? İlmini... Eğer o ilim olmasaydı, cahil âlimin neyini sevecekti? Bu nedenle

Âlim ile sohbet etmek lâl ü mercan, incidir
Cahil ile sohbet etmek günde bin can incitir

denmiştir.

Sevgi ve muhabbet, insan üstüne bina edilmiştir. İnsanları birbirine bağlayan da sevgidir, onları düzelten, perişanlıklarını gideren de... Sevgi, insanın her şeyi güzel ve iyi görmesini sağlar. Bu görüşteki iyilik önce aile muhitine, sonra yakın çevreye, daha sonra da her tarafa yansır ve insanda her şeye karşı hoşgörü meydana getirir. Böylece kişinin, çevresine ve kâinata daha ılımlı, daha sevecen nazarlarla bakmasını sağlar. Çevresine ve her şeye sevecenlikle bakan, her gördüğünü seven bir insanı da herkes sever. Öyle bir kişi herkesin sevgilisi olur ki, bu duruma tasavvuf dilinde "makam-ı mahmud'a erme" dendiğini evvelce söylemiştik.

Sevmek kolay ama sevilmek zordur. Sevilmek için insanlık babına (kapısına) iyice kadem (ayak) basmak gerekir. İnsanlık babına kadem basmak, Allah'la ünsiyet (yakınlık) kurmakla mümkündür. Bunun yolu ise Allah'ı rasih (çok iyi bilen) bir kimse ile ünsiyet kurmaktan geçer. Allah'ı rasih olmak, öğretim üyesi olmak demektir. Öğretim üyesi bilmiş, öğrenmiştir ki başkalarına öğretebilsin...

Sevmenin kolay, sevilmenin zor oluşunun nedeni, sevilmenin insanın yaptıklarının karşılığında oluşmasıdır. Güzel konuşan, güzel iş yapan, başkalarının derdine derman olanları herkes sever. Herkesin sevdiğini Hakk da sever. Hakk'ın sevmesi ise, makam-ı hamd'den makam-ı mahmud'a terfi etmek demektir. Makam-ı mahmud, maşukluk makamı olduğu için buraya gelen maşukluğa terfi etmiş demektir. Çünkü sevilen, sevenden üstündür. Bunda başarılı olabilmek için kâinatı sevmek lazımdır. İnsan kâinatı severse, kâinat da insanı sever, çünkü her şey kendinden kendinedir.

Sevilmek için çok temiz olmak lazımdır ki bu da amel-i salihat sahibi olmayı gerektirir. Bir insan, iç âlemini kırk gün gizleyebilir. Kişinin içi ile dışı aynı değilse, bu durum mutlaka bir

gün meydana çıkar ve dış görünüşün sahte olduğu, gerçeği ak settirmediği belli oluverir.

Sevgi en güçlü tılsımdır. Sevmek, yine sevmek, yine sev mek... Buna mukabil irfaniyet de bilmek, yine bilmek, yine bil mektir. Her şey sevmekle bilmek arasında cereyan eder. İnsan, sevdiğinde gönüle girer. Gönüle giren, irfana erer. İrfan sahibi de, cennet-ül irfana girer.

Onun için Allah kimseyi sevgiden ayırmasın. Sevgi olmayan hiçbir şeyden hayır gelmez. Bir evde bile sevgi varsa o ev cennet, aksi halde cehennem olur. Aynı durum bilgi için de geçerlidir. Bir insan ne kadar bilgili olursa olsun, bu bilgisi sevgiden mahrumsa, insana fayda sağlamaz, sadece bir dedikodu, bir laf kalabalığı olarak kalır.

Muhabbet, gülleri açtırır. Muhabbet olmasa etrafta kara çalılar, dikenler varmış gibi olur. Muhabbet sıcaklıktır ve kâinatı döndüren bir güçtür. Bunu belirtmek için bir şiirimizde

Muhabbet bir anahtardır açar bab-ı dili elbet
Muhabbet manevi güldür, kokar, meclis olur cennet

demiştik.

Muhabbetin etkisi politikada da görülmektedir. Biraz sevgi ve muhabbetle ülkeler arasındaki ilişkilerin düzeliverdiği görülür.

Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Âşık Ömer, Şahmeran vb. gibi pek çok eski masalın, birer de tasavvufi tarafı vardır.

İnsanların, birbirinin aynası olduğunu biliyoruz. Eğer bir kimse herkese sevgi gösterirse, bu sadece taklit bir sevgi dahi olsa, herkesin hoşuna gider ve mutlaka karşılığında o kimse de diğerlerinden sevgi görür.

Her şey taklitle başlar, sonra yavaş yavaş tahkike geçer. "Mecaz hakikatin köprüsüdür" denmesinin nedeni budur. Mecaz, taklit; kantara ise köprü demektir. Bir küpteki şıra bile nasıl zamanla şarap oluyorsa, taklit ile başlayan sevgi tezahüratı da zaman içinde, Allah'ın da yardımıyla, gerçek sevgiye dönüşür.

Her şeyin oluşması için bir zamana ihtiyaç vardır. Hiçbir şey birdenbire oluvermez. Nasıl mevsimi gelmeden çiçek açmı-

yor, hattâ evlilikte bile eşler arasındaki sevgi birden bire oluşmuyor, arada "akord devresi" diyebileceğimiz bir tanışma ve anlaşma devresinden sonra muhabbet yavaş yavaş kendini gösteriyorsa, gerçek sevgi de böyle oluşur. Allah, kâinatı sevgiden yarattığını söyledikten sonra *"Seveni severim"* <5-54> ve *"Zikredeni zikrederim"* <2-152> demek suretiyle de her şeyin karşılıklı olduğunu belirtmektedir.

İnsanları güzelleştirip sağlıklarını ve morallerini düzelten şey, onlardaki sevgi ve inançlardır. Aşk, şeytanı bile Rahman yapar. İnsanın inançlarında istikrar kesbetmesine "kurret-il ayn" denir ki bunun yolu, Lâ'yı atıp İllâ'ya kavuşmaktır.

AŞKIN GAYESİ

İnsanlara huzuru buldurmak, onları birbirleriyle kaynaştırmaktır. Bir cemiyeti teşkil eden fertler birbirlerini sevmezlerse, o cemiyette huzur olur mu? İnsanlar ancak sevdikleriyle birlikteyken mutludurlar.

Tevhid-i muhabbetle bini hep bir olunca
Bir özge sefa sürmededir cümle erenler

diyerek anlatmak istediğim husus budur. Burada, çokluğun sevgisini Bir'e iblağ etmek bahis konusudur. Çünkü her işin başı sevgidir. Bu sevgiyi ve sevgiliyi de yakına getirmek lazımdır. Geçmişe veya ne getireceği belli olmayan geleceğe değil, şu ana bakmak ve sevgiliyi içte bulmak gerekir. Bundan bin dört yüz sene önce cereyan etmiş Kerbelâ vakası veya birkaç yıl önce olmuş Maraş'taki Alevi, Sünni çatışmaları Müslümanlıkla bağdaşır mı? Asla... Çünkü, amaç olan insanlar arasındaki sevgi ve saygının kaybolduğu görülüyor. Bunun nedeni de amacın, insanlar arasındaki sevgi ve saygıyı artırmak oluşunun unutulmasıdır. Bu durumda zaten başka bir sonuç beklenemez.

Aşkın nihai gayesi vuslata ermektir. Ama en alt düzeydeki vuslat başkadır, en üst düzeydeki, a'yan-ı sabitedeki vuslat daha başkadır. Bu vuslatların her ikisi de bizdedir ve bunları kendimizde bulup bizim yaşamamız gerekir. Hafızlar Kur'an'ı ezberleyip okurlar, hattâ içlerinden bir kısmı Türkçesini de öğrenmiştir. Ama bu öğrendiklerini uygulamaya koyamadıkları

takdirde o okunan ve ezberlenenler bir işe yaramaz. Bizim tüm çabamız bunu gerçekleştirebilmek, yani Kur'an'ı yaşayabilmektir. İnsan, seksen sene de yaşamış olsa, bu yaşamı bir an gibidir. Çok kimse biraz hastalanıverse hemen ölüm korkusuna kapılır. İnsan, canı verenin de, alanın da Allah olduğunu idrak etmiş olsa, korkuya kapılmasına gerek kalır mı?

Aşk ve cinsellik dendiği zaman akla gelenleri herkes biliyor. Halbuki işin aslı, sema ve zeminin, yani gökle yerin birleşmesidir. Bu birleşme mahsulünü verip kâinatın özü olan insanı meydana getirir.

Aşkın aslı ilâhi aşktır. Bu nedenle karı ve koca birbirine duyduğu sevgiyi, kendilerini arz ve sema yerine koyarak fiiliyata dökerlerse, o zaman ikisi de kendilerindeki Allah sevgisini birbirlerinde bulmuş ve böylece sevgileri kutsal sevginin, vuslatları da ilâhi vuslatın bir örneğini meydana getirmiş olur. Böyle olunca da, vuslatın meyvesi nur olur.

Allah'a yaklaşmak için bilgiden ziyade sevgi lazımdır. Çünkü, marifetullah aşktır. Marifetullah aynı zamanda muhabbetullaha dayanır. Aşk olmazsa, bilgi insana faydadan çok zarar verebilir.

AŞKIN HUDUDU

İnsan melek değildir. Ama, kendinde celal de, cemal de bulunduğu için insan melekten üstündür. Bunun böyle olduğunu Allah, *"Âdem'e tüm esmaları öğretti"* <2-31> diyerek belirtmiş olduğuna göre, her insanın iyilik tarafı da vardır, kötülük tarafı da... İnsanda sadece cemal olsaydı, o zaman melek olur ve bu âleme gelmezdi. Beşeriyet insanın en alt mertebesi olmasına rağmen, o mertebede bile insanda sevgi vardır.

Yukarıda hudutlarını çizdiğimiz sevginin gerçek aşka ait olan tezahüratı meczubiyete kadar gidebilir. Onun için, zaman zaman mürşitler müritlerini frenlemeye çalışırlar. Çünkü amaç meczubiyet değil, kendini bilmektir. Kendini bilmek ise Hakk'ı bilmektir. Mürşidin görevi de bunu öğretmektir.

GÖNÜL

GÖNÜL VE GÖNÜL ÂLEMİ NEDİR?

Gönül, "İlâhi âlemin sonsuz tefekkür, mefkûre yahut düşünce alanıdır" diye tarif edilebilir. Bu nedenle hiçbir zaman yıkılamaz. "Bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten hayırlı" denmesi, gönüle verilen değeri ve onun baki olduğunu anlatmak içindir.

Gönül, Allah'ın gözle görülmeyen bahr-ı ahadiyet âlemidir ve nasıl Allah bir ise gönül de birdir. Bu âlem bilinmez. Bilinse bile tarif edilemez. Allah, zuhur âlemindeki her insana ondan vermiştir. Ama bizdeki gönül o denizin yanında bir damla mesabesindedir (durumundadır). Bu damla ile denizin terkibi aynı olmasına rağmen damlaya deniz demek mümkün değildir. Damla, denize katılırsa "deniz" adını alır ama o zaman da damlalığından eser kalmaz. Allah daima gönüldedir. İnsan da o gönülde yaşamaktadır ve yaşamaya devam edecektir.

Gönül âlemi bir bütündür. Böyle olduğu Kur'an'da *"Üç kişi gizli konuşmaz ki, dördüncüleri Allah kendisi olmasın, beş kişi gizli konuşmaz ki, altıncıları O olmasın, daha az olsunlar, daha çok olsunlar, nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir"* <58-7> ayetiyle anlatılmıştır. Herkeste gönül olduğu ve tüm gönüller, herkesin kalbindeki aslan olan o tek gönüle bağlandığı için üç kişinin dördüncüsü, beş kişinin altıncısı O'dur.

Gönül mânâdır. Vahidiyet âlemindeki her "bir"in içinde vardır ve o sugra olan birlerin kıyameti koptuğunda, ölümsüz olan ruhları ahirette orada toplanacak, orada dirilecektir ki buna "kıyamet-i sugra" dendiğini ileride anlatacağız. Keza ileride kıyamet bahsinde kıyamet-i kübranın da kâinatın aslı ve âdem-i mânâ olan mürşidin kıyameti olduğunu belirteceğiz. Onun için o görülmeyen âdem-i mânâyı herkes kendi mürşidi

olarak görüp kendinde bulmaya çalışmalıdır. Çünkü âdem-i mânâ insan-ı kâmildir.

Gönlün sahibi Allah'tır. İnsan kendini o gönüle dahil edebilirse orada yaşayacaktır. Bu gönüle girebilmenin yolu soyunup arınmaktan geçer. Arınma ve soyunma tabiriyle kastedilen şey, tüm kötülüklerden ve varlıktan kurtulmak, yani tam anlamıyla "lâ" diyebilmektir.

İnsan, varlıkla nakışlanır. Nakşını güzel işleyen ferahlar, düzensiz işleyen berbat olur. Yoklukta temizlik vardır. Şey'iyyet-üs sübût mertebesi yokluk olduğu için görünmez, görünmediği için de yokluk diye nitelendirilir. Aslında yok diye bir şey yoktur. Çünkü görünmeyen şey, yok demek değildir.

İnsanlıktan amaç, gönül âlemine girip orada yaşayabilmektir. Bunu yapabilmek için ne insanlar, ne de diğer canlılar arasında, bu Yahudidir, bu çingenedir, bu bilmem nedir diye ayırıma gitmeksizin, kimsenin kalbini kırmadan, herkesle dost olmak gerekir. Tüm ibadetlerden amaç huzur-u ilâhiye kavuşmaktır. Huzur-u ilâhiye de ancak gönüle girmekle kavuşulur. Çünkü merkez orasıdır.

Gönül Allah'ındır, Allah'ın evidir. Gönül, kalp, dil kelimeleri, hep aynı şeyi ifade için kullanılmıştır. Kuldaki gönül, o gönlün in'ikâsı (yansıması), yani aynadaki hayali gibidir. Nasıl aynadaki hayal bizim hayalimizse, Allah'ın aynasında görülen ve insandan ibaret olan hayal de O'nun hayalidir. Aslına "Zât-ı İlâhi", hayaline de "kul" denmiştir. Kuldaki hayal Zât-ı İlâhi'nin aksi olduğundan, gerçek kullara "zât-ı âliniz" diye hitap edilmektedir. Bu noktaları çok iyi ve derin düşünmek gerekir. Düşünüp idrak olunduğundaki kazanç, ölüm korkusunun kalkması olacaktır.

"A'yan-ı sabite" adı da verilen gönül âlemi insanın esas vatanıdır. Ruhlar orada tespit edilmiştir.

A'yan-ı sabite sübût bulmuş, tespit edilmiş gözler demektir. Gönül, çok geniş bir alan olduğu için "arasat" ismiyle anılır ve o alana "arasat meydanı" denir. O meydanda gönül muhasebesi yapılır. Gönlü temiz olanlar arı, duru bir halde oldukları için vicdan azabı çekmezler. Zaten arı, duru bir hale gelmeden

de kimse huzura alınıp gönüle giremez.

Gönüle girebilmek için temizlenmek, yani üste bulaşan kirlerden kurtulmak, bunun için de yanmak gerekir. Çünkü bu pislikler ancak ateşle yok edilebilir. Altının arıtılması gibi... Yanıp temizlenenler, pırıl pırıl parlar hale geldikleri için o parlayan aynada kendilerini müşahede etmeye ve hayatları boyunca yaptıkları güzel şeyleri görüp cennette yaşamaya başlarlar. Bu nedenle iş gönül yapmakta ve gönüle girebilmektedir.

Tevrat'ta, ümmetin peygamberine munzam olacağı yazılıdır. Bu bir anlamda gönülde toplanma demektir ve toplanılacak gönül de insan-ı kâmilin gönlüdür. Çünkü insan-ı kâmilin gönlü tüm âlemleri kendinde toplamıştır.

Gönül tektir. İnsanlardaki gönüller, bu gönlün etrafında dönen, ona ait birer uydu gibidir. Bu dönüşte esma-yı hassımız aslıyla karşılaştığında onu sever, diğerlerini sevmez. Ancak inananlar işin aslını bildikleri için hepsini sevip hepsini kabul ederler. Hattâ kendi vech-i hassı küfür bile olsa... Allah, istediği takdirde onu bile sevdirir. Allah'ın hapishanesi, camisi pek çoktur. İsterse camisindekini alıp hapishanesine veya hapishanesindekini alıp camisine getiriverir ki bu son durumdakiler için "O kişi hidayete erdi" denir. İşin aslına bakıldığında dönen kişinin kendisidir. Kişi, yaptığı dönüşle kötülüğe sırt çevirmiştir. Bunu, dünyanın güneş etrafında dönmesine benzetmek mümkündür. Güneş sabittir. Dünya onun etrafında döner ve bu dönüşü esnasında da gece ve gündüz, yani kâh karanlık, kâh aydınlık meydana gelir. İşte, Allah ve insan ilişkileri de böyledir. Allah güneş, insan dünya gibidir. Burada güneş insanın kalbidir ve gerçek güneş gibi sabittir. Onun etrafında dönen, dünyayı temsil eden kullardır. İnsan, yüzünü dünyaya çevirirse, güneş arkadan vuracağı için gölgesi önüne düşer ve ne kadar uğraşırsa uğraşsın, onu yakalayamaz. Ama yüzünü güneşe dönerek yürümeye başlarsa, bu kez arkasında kalan gölge onu takip etmeye başlar. İşte dünya hayatının esası budur. Fert dünyaya talip olursa dünya ondan kaçar, dünyaya arkasını döndüğündeyse dünya onun arkasından koşmaya başlar. Bu

durumu anlatmak için tasavvufta "Yüzü celale (dünyaya) veya cemale (Allah'a) çevirmek" tabiri kullanılmıştır. Gerçekte, dünyayı terk edenleri dünya terk etmemekte, yine onları yedirip, içirip giydirmekte ve her ihtiyaçlarını karşılamaktadır. İşte, insan-ı kâmilin durumu böyledir. Bu nedenle bir şiirimde

İnsan-ı kâmili sen kalıp sanma
Surete bağlanıp sakın aldanma
Matlub-u cihandır, sen talip sanma

diye yazmıştım.

İnsanın bedeni toprağa, canıysa gönüle gidecektir. Gönül neresidir? En büyük gönül, insan-ı kâmilin gönlüdür. Bütün gönüller oradan taksim olmuştur ve sonunda yine orada toplanacaktır. Bizde gönül yok mu? Var ama o esas gönlün parçalanmış huzmeleri var. Bu huzmeler küllden gelmiştir ve yine küllde toplanacaktır.

İnsanda gönül, nokta-yı süveydadır. Bu nokta herkeste vardır ama üstü örtülü olduğu için kişi bunun farkında değildir. Allah isterse açar ve açtığı kişiyi de durumundan haberdar eder. Benim "Her insan bir pırlantadır. Onun için biz herkesi pırlanta olarak görelim, kimse için baştan sahtedir diye düşünmeyelim" deyişimin nedeni budur. Böyle hareket edildiğinde imitasyonlar arasındaki pırlantalar gözden kaçırılmamış olacağı gibi imitasyonlar da "Beni pırlanta olarak gördü" diye memnun olur. Aksine hareket, pırlantanın da gözden kaçırılmasına neden olur. Bu uygulamanın tasavvufi karşılığı "Herkesi Hakk görmek"tir. Her dinde de bu esas getirilmiştir. Ama anlayan ve uygulayan kim?..

Gönül, düşünce âlemi olduğuna göre herkesin onu kendi içinde, kendi düşünce âleminde araması lazımdır. Çünkü her konuda ve her işte püf noktası insanın kendisidir ve her şey insanın kendinden doğacaktır. Bir şey insanın kendinden doğmazsa, kimseden ona fayda gelemez. *"Kendisi muhtac-ı himmet bir dede / Nerde kaldı gayrıya himmet ede"* denmesinin nedeni budur.

İnsandaki gönül havuzunu genişleten ilimdir. Her insan bir esmaya bağlı olduğu için kiminin ilmi ve düşüncesi çok yük-

sek, kimininkiyse tersidir. Bu sebeple bazı kimselerin havuzu kendine yetecek kadar küçük, bazılarınınkiyse deryaları, hattâ okyanusları içine alacak kadar büyüktür. Ama ikisi de gönül olduğu için ikisine karşı da dikkatli olmak lazımdır. Bu kurala çocuklar da dahildir. Nasıl piredeki canla fildeki can arasında fark yoksa çocuk gönlü ile yetişkin gönlü arasında da bu açıdan bir fark yoktur. Zira gönül yapmak cennette, gönül kırmaksa cehennemde yaşamaktır.

Gönül havuzunun suyuna "kevser" denir. Bunu insana içiren Hazret-i Ali'dir. Hazret-i Ali'nin kevseri maşrapa maşrapa içireceği kitaplarda yazılıdır. Her ne kadar kitaplar bu işin ahirette yapılacağını yazıyorsa da hayat devamlı olduğuna göre biz, ahirette içeceğimizi burada içmeye çalışmayı tercih ediyoruz. İnsan, çırasını burada yakarsa orada hazıra konuverir. Bu hususta babam "Oğlum, sen kandilini burada yak. Arkadan gelen ışık insanın gölgesini önüne düşürür, yine önünü görmesine mani olur" derdi. Bu söz gerçekten doğrudur. Biz, ışık kaynağı elimizdeyken kendi gönül kandilimizi onun alevinden tutuşturmayıp öldüğümüzde arkamızdan ağıt yakılmasını bekliyoruz. Ölüm insanın kıymetini bildirir. Ölenlerin arkasından hayır, hasenat, mezar tanzimi, türbe vb. yapılması bunun kanıtıdır. Ama burada dikkatimizden kaçan husus, böyle yaptıklarımızdan kaç tanesinin sağlığında değerini anlayıp yüzüne baktığımızdır.

Hepimiz sevdiklerimizin, saydıklarımızın mezarlarına gidip kabir ziyareti yapıyor ve bu arada büyüklüğünden emin olduklarımızdan bazı dileklerde bulunuyoruz. Kabir ziyaretinin amacı, insanlara "Sen de böyle olacaksın" mesajı vermektir. Bizim için önemli olan, bu âlemdeyken gönüle girebilmektir. Bunda başarılı olabilirsek düdüğü çaldık, gözümüz açıldı, kötülüklerden kurtulduk demektir. Burada insanın aklına "Kalp gözü kör olanlar gitmeyecek mi?" sorusu takılır. Onlar da gidecek, gidecek ama kör bir kimsenin Amerika'ya gitmesi gibi gidecek ve gittiğinde hiçbir şey göremeyecektir. Bu durumu anlatmak için halk arasında "Her şey görene, köre ne vardır" diye bir söz söylenir. Benim de *"Zahitler mihrabı kuru duvardır /*

Âşıklar mihrabı vech-i dildardır" deyişimin nedeni budur. Kim dildarının (sevgilisinin) vechini (yüzünü) görürse gözü açılmış ve cananını bulmuş demektir. Onun için en kestirme yol gönül yapmak, gönüle girmektir. Hele insan-ı kâmilin gönlüne girmek, cennet-i âlâdan bir yuva kapmaktır. Oraya er ya da geç girilecektir ama önemli olan, bir an önce ve bu âlemdeyken girebilmektir.

Biz hiçbir zaman mezara girecek olanla uğraşmayız. Ten, bizi pek fazla ilgilendirmez. Biz cana bakarız. Onun gideceği yer de gönüldür. Bu gönül, bizdeki irade-i cüziye misali olan cüzi gönüller değil, irade-i külliye gibi tek olan Allah'ın, Hazret-i Peygamberin, yani Allah'a ulaşmış insanın gönlüdür ki bunu Peygamberimiz, "Beni gören O'nu gördü" diyerek ima etmişlerdir. Bu imadan çıkan sonuç, ikisinin gönlünün bir olduğu, yani Peygamberin gönlünün Allah'ın gönlü olduğu gerçeğidir. İşte herkesin gideceği gönül burasıdır. Burası "liva-ül hamd" denen, tüm bayrakların bir bayrak altında toplandığı yerdir.

Ben size dünya hayatının püf noktalarını anlatmaya çalışıyorum. İnsanlıktan, dinlerden ve ibadetlerden tek murat, sevgi ve muhabbete ulaşabilmektir. Biz sevgi ve muhabbet sonucu gönül âleminden dünya âlemine geldik. Buradan da yine sevgi ve muhabbetle gönül âlemine gideceğiz. Bunu değişik bir ifadeyle "Canımız canana gidecektir" diyerek anlatmak da mümkündür. Canan, gönüllerin toplandığı gönüldür.

GÖNÜLLER ARASINDA FARK VAR MIDIR?

Son derece vasi (geniş) olan gönülden (ki buna"öz" de denebilir) insanlara da birer parça nasip olmuştur. İnsan öze girmedikçe, yani aslına kavuşmadıkça hayat-ı ebediye nail olamaz. Ölüm beden içindir. Öz, ölümsüzdür. Bir insan, o kadar sıkıntı çekip pek çok âlemleri dolaşarak bu âleme geldikten sonra öze girmeden giderse çok yazık olur. Beden bir kabuktur. O kabuk tamir olur ama öz tamir olmaz. Bu özün adıysa gönüldür. Onun için "Gönül kırmayın" emri verilmiştir.

Enfüs ve âfaka bekâdan bakıldığında, âfak diye bir şey olmadığı, âfakın enfüsün yansımasından ibaret olduğu görülür.

Bu nedenle bekâdan bakanlar kendileriyle uğraşılar. Kendini tam anlamıyla bilenlerse, âfakın kendilerinin aksi olduğunu, yani *"Kalbin aksi kâinat / Kalp içinde sırr-ı Zât"* olduğunu idrak ederler.

Kendini tam öğrenmeden âfaka dalıp onu çözmeye kalkanlarsa işi çığırından çıkarırlar. İşte, aklını oynatanların çoğunda neden budur. Onun için yapılması gereken, âfak ve enfüsü ayrı görmek değil, âfakı enfüste (gönülde) toplamaktır. Dünyada olan her şey zaten insanın gönlünde vardır. Gözünü kapatıp gönlüne bakan bunların tümünü görebilir. Zira sevilenler, kâinat, Peygamber ve Allah dahil her şey oradadır, gönüldedir. Dıştakilerin hepsi de bir gün orada toplanacaktır. Çünkü gönül, kâinatı kapsayan bir yerdir.

Herkesin gönlü kendi istidadına göredir. Bu, subayların istidatlarına (rütbelerine) uygun bir birliğe komuta etmelerine benzer. En geniş istidat genelkurmay başkanı ve cumhurbaşkanındadır. Bunun üstü hiçlik olduğundan ben "En büyük istidat hiçliktedir" diyorum. "Oldum" diyenin mutlaka bir üstü vardır ama "Öldüm" denirse mesele biter. "Oldum" diyen, başkalarının zevkinin kendisininkine uymasını bekleyeceği için uymadığında sıkıntıya girecektir. Ama "Öldüm" diyen, herkesin zevkine uyduğu için hiç sıkıntıya girmez.

Gönülden gönüle fark vardır. Gönül vardır, gönülcük vardır... Cahillerin gönlü karanlık, aydınlanmamış, lamba veya kandili yanmamış âlemlerdir. Bu yüzden onlar korku ve vehimden kurtulup selamete çıkamamışlardır. Yaşanması gereken, tabiatıyla böylesi değil, lambası yanmış, aydınlanıp güzelleşmiş, selamete çıkmış, Müslüman olmuş bir insanın, yani insan-ı kâmilin gönül âlemidir. O gönüle girildiğinde *"ve onlara sükunet ve itminan verdi"* <48-18> hükmü gereğince sekine (rahat, dinç, inanmış) olan kalbe girilmiş ve cümbüşe başlanmış, bahtiyarlardan olunmuş demektir.

Burada "gönlün aydınlanması" tabiriyle kastedilen şey, gönlün cehalet karanlığından kurtulup ilim nuruyla nurlanması keyfiyetidir. Tüm dinlerin esas amacı da bu, yani insanları ilim nuruyla aydınlatıp gönül kandillerini yakmaktır. Ancak

bu amaç yanlış anlaşıldığından insanlar yanlış yollara sevk edilmekte ve huzur bulacaklarına huzursuz edilmektedir.

GÖNLÜN ÖZELLİKLERİ

Gönül o kadar geniştir ki içine on sekiz bin âlem yerleştirilse ufacık bir yer tutar. Bir şiirimizde *"Dost gönlü pek geniş, bu âlem pek dar"* diye söylememizin nedeni budur.

Gönül âlemi bir başka âlemdir. Bu âlemde ne gizli sırlar, ne gizli nurlar, ne gizli ilimler, neler, neler vardır... İnsanlar, asıl gönlün yanında bir hardal tanesi kadar bile yer işgal etmeyen kendi gönüllerini genişletip insan-ı kâmilin gönlüyle birleştirebilirlerse o gönülde kâinatın bir hardal tanesi kadar bile yer işgal etmediğini göreceklerdir. Bu söz Beyazıd-ı Bistâmi Hazretlerine aittir. Buradan, mânânın maddeye hâkim olduğu sonucu çıkar ki bu konu evvelce anlatılmıştı.

İnsan gönlü bir radyo veya televizyon alıcısına benzer. Ses veya görüntünün alınabilmesi için önce cihazın açılması, yani uykudan uyandırılması lazımdır. Merkezden devamlı olarak yayın yapılmaktadır. Cihaz açıldıktan sonra da vericinin, istasyon frekansına ayarlanması gerekir ki neşriyat alınabilsin. İnsanın gönül âlemi de böyledir. Gerçek gönüldeki yayınları alabilmesi için önce uyanması, sonra da ayarlanması icap eder.

"Her gönülde bir aslan yatar" diye bir söz vardır. Bu cinaslı bir sözdür çünkü her gönülde yatan o bir aslan, zaten tektir ve aynı aslandır. İnsanların kendi gönüllerinde gördükleri, o aslanın yansımasından başka bir şey değildir. Bu söz "Yere, göğe sığmadım mümin kulumun kalbine sığdım" kudsi hadisinin farklı bir açıklaması mahiyetindedir. Allah, parça parça olup da her bir parçasını bir kalbe koymuş değildir. İşin aslı, bir Allah ve bir gönlün mevcut olması ve bunların her kalbe yansımış olmasıdır. Kim bu yansımadan hissesini daha fazla alırsa, çuvaldızı o bulmuş ve mükafata ermiş olur.

Allah, gaffarüzzünub olduğu için ufak tefek hataları daima affeder. Settarüluyub olduğu için de bunların bir kısmının üstünü örter. Ama bunların olabilmesi için gönüle girmiş olmak gerekir. Gönüle girdikten sonra, ister tapınılsın, ister şar-

kı söylensin fark etmez. Çünkü gönülde, oraya giren için günah kalkmıştır. Zira gönül cennettir ve cennette şeriat yoktur.

Şeriat dışarıdadır. Dirlik ve düzenlik dış âlemde lazımdır. Gönülde dirlik, düzenlik değil, sevgi ve muhabbet vardır. Çünkü gönül Allah'ın sonsuz mir'atı yahut başka bir tabirle Beytullah'ıdır.

Gönül kapısı zor ve yavaş yavaş açılır, aynı şekilde zor ve ağır ağır kapanır. İnsan büyük bir düşüş göstermezse o kapı bir kere açıldıktan sonra bir daha kolay kolay kapanmaz.

Gönül âlemi askerliğe benzer. Nasıl askerlikte her rütbenin yetki ve sorumlulukları farklıysa ve bu yetki ve sorumlulukların tümü genelkurmay başkanında toplanıyorsa, bizim de mertebelerimize göre büyüklü, küçüklü birer gönlümüz vardır ve bunların hepsi dönüp dolaşıp gönül sahibinin gönlünde toplanır. Herkeste mertebesine göre o gönülden birer parça bulunduğundan hepimiz o gönlü muhafazaya çalışırız. Hiç kimse gönlünün kırılmasını istemez. Gönül, acı ve kırıcı sözlerle veya ters hareketlerle kırılır. Bu tip söz ve hareketlerle karşılarındakinin gönlünü kıranlar, birlikte kendi gönülleri de kırılmış olacağı için mustarip (rahatsız) olurlar. Gönül meselesi, birbirine çarpan iki taşın durumuna benzer. Bunlardan biri kırılırsa, diğerinden de en azından bir parça kopar. Onun için hiç kimse, kendisi yara almadan karşısındakini kırıp yaraladığını ve böyle yaparak hıncını aldığını söyleyemez.

Gönül, kâinatı kapsamaktadır. Her canlıda olduğu halde en büyüğü insana verilmiştir. Bunun nedeni insanın en üstün yaratık olması ve onda akıl nuru bulunmasıdır. Bu sebeple insan gönüle ayna olmuştur. Bu ayna oluş dolayısıyla Allah *"Sevdiği ve kendini seven"* <5-54> ve *"Zikredeni zikrederim"* <2-152> demektedir.

Zaman zaman herkesin gönlüne bazı kötülükler gelir. Bunun nedeni, masumiyet elbisesinin tam mânâsıyla giyilmemiş olmasıdır. Allah isterse insanın her şeyini, davranışlarını, hatalarını, hattâ rüyalarını bile değiştirir. Zaman zaman içimizden geçen celalî duyguların kendimizden kaynaklanmayıp çevreden yansıdığını da bilmekte fayda vardır. Çünkü halkıyette

binlerce farklı düşünceye sahip insan vardır ve onların her birinin düşünceleri karşılarındakine, bu arada bize yansımaktadır. Ama kötü bir düşünce geldiğinde, bunun bir yansıma olduğuna karar vermeden önce, kaynağının bizde bulunmadığından emin olmamız lazımdır.

GÖNÜL YAPMAK VE FAYDALARI

Gönül yapmanın biri maddi, biri de manevi iki yolu vardır. Maddi olanı, güzel hizmetle, nakdi veya ayni yardımla; manevi olanıysa tatlı dille veya iltifatla gerçekleşir. Bunlardan sadece bir tanesi yeterli olmaz. Bir insan hizmette kusursuz bile olsa diliyle bu hizmetinin değerini bir anda sıfıra indirebilir. Bunun aksi de mümkündür. Onun için hem hizmetin, hem de dilin birlikte ve dengeli bir şekilde, iyi kullanılması gerekir.

Gönül, mânâ evidir, muhabbet yeridir. O bir kere kabullendi mi, bütün günahları eritiverir. Onun için

Gönül yapmak Halilim Kâbe bünyâd etmeden yeğdir
Dil-i mahzûnu şâd etmek kul âzad etmeden yeğdir

denmiştir. Kalp ve dil kelimeleri gönlün değişik safhalarını ifade eder. Kalp dendiğinde akla gelen göğüs içindeki et parçasıdır ama gerçek kalp o değildir. Onun için biz, bu kelimeleri göğüs veya ağız boşluğundaki et parçaları olarak algılamayız. Bizim nazarımızda "mukallib-ül kulûb" tabiri, kalp inkılâp ettikçe insanda tüm iyi ve kötü anıların canlanışını ifade eder. Ama gönüle gelindiğinde, orada tüm kötülüklerin silinip eridiğini görürüz. Orası hayr-ı mahz âlemidir ve oraya gelen kötü anıların tümü eriyip potanın içinde kalan cürufa döner ve sonunda yanar, yok olur.

Potada altın eritilmeye başlandığında cüruf üstte toplanır. O cürufu atıverince altındaki altın pırıl pırıl parlamaya başlar ki gönüle gelen kötülüklerin akıbeti de budur. Tabii bizim potamızdaki ateş bildiğimiz ateş değildir. Bizde iki tür ateş vardır. Biri sevgi ateşi, diğeriyse tasa ateşidir. Sevgi ateşine "aşk" denir ve misali cennettir. Tasadaki ateşin misaliyse cehennemdir.

İnsan, aydınlık âlemin, nur âleminin mensubudur. Bu ne-

denle yapılan tüm iyilikler ve alınan gönüller, Allah'ın bunu yapandan razı olmasına sebep olur. Bu durumda da tüm günahlar sevap halini alır. Her işi gönülle yapan insan, dışarıdan karşısındakinin gönlünü yapıyor gibi görünse bile aslında kendi gönlünü yapmaktadır. Çünkü karşıda görülen, aslında insanın kendisidir.

Kalbin aksi kâinat / Kalp içinde sırr-ı Zât
Muhammed'e et salât / Faniya hiç durmadan

derken Muhammed olarak kastedilen mürşittir. Burada "Muhammed'e et salât" demek, "Mürşidine yaklaş, O'nun gönlüne gir" demektir. Çünkü salât, bir yaklaşma vasıtasıdır.

Önemli olan Hazret-i Peygamberin gönlüne girebilmektir. Bu da, kendileri çok temiz ahlak timsali oldukları için, O'nun ahlakıyla ahlaklanmayı gerektirir. Burada işin esası "Allah'ın ve Resulullah'ın huylarıyla huylandırmak" tır. O'nun gönlüne girmenin başka yolu yoktur. *"Temiz olanlardan başkası temas edemez"* <56-79> ayeti temizlenmeyenlerin oraya varamayacağının kesin delilidir. Oraya lafla ve riyakârlıkla ulaşılamaz. Kendini suçlu hisseden kişi, korkudan eli ayağı titrerken zaten oraya yaklaşamayacaktır. Allah hepimize, iki âlemde de alnı açık, kalbi pak, yüzü güleç olmayı ve sıkıntı geldiğinde sabırla dayanabilmeyi nasip etsin. Çünkü "kün" (ol) dendiğinde bir isteğin anında oluvermesi Allah'a mahsustur. Kulun isteklerinin olması zamana tabidir ve sabır gerektirir.

Dünyada ve ahirette rahat yaşamak isteyen dilini tutup gönül kırmamalıdır. Gönül kırmayan, vazifesini hakkıyla yapan bir insan cennete gitmeyecek de kim gidecektir?

Bir insan hiçbir şey bilmeden gönül yapsa, yaptığı gönülde kendi ahiret elbisesini meydana getirmiş olur ki bu ona yeter.

İnsanın, karşısındakinin gönlünü yapması kendi gönlünü yapması demektir. İş gönüldedir. Yapılan işten Allah razı gelirse, o zaman gönül yapılmış olur. Allah, yapılan bir gönlün veya iyiliğin karşılığının en az on katıyla verileceğini söylemektedir. İnsanın aldığı karşılık bazen beklentisine uymadığı için ilk anda şer gibi görünebilir ama mutlaka hayırdır. Çünkü Allah'ta şer yoktur. Bu hususta Allah, kulların birbirleriyle ilişkilerini

de dahil ederek *"Zor gördüğünüz ve ikrah ettiğiniz bir şey bazen sizin için hayır olabilir, sevdiğiniz bir şey de bazen sizin için kötü olur. Allah bilir, siz bilemezsiniz"* <2-216> buyurmaktadır. Burada değerlendirilecek olan şey kişinin niyetidir. Eğer bir şey iyilik niyetiyle yapılırsa, hele yapılırken bir de gönül alınmışsa, sonuç şer bile olsa yapanın hayır hanesine kaydedilir.

İbadet etmek, insanlarda bir alışkanlık haline gelmiştir. Bu, benim, evde bir koltuğa oturmaya alışıp hep ona oturmama benzeyen bir durumdur. İbadetin esas amacıysa insanın kendini ve karşısındakini bilip söz ve hareketlerini düzeltmesi ve gönül yapmayı öğrenmesidir. Çünkü en büyük ibadet gönül yapmaktır. İnsan istediği kadar ibadet etsin, gönül kırdığı takdirde cehennemdedir.

Gönül yapmanın da, gönül kırmanın da çeşitli yolları vardır. Bir söz, bir bakış, bir hareket hem gönül yapabilir, hem de gönül kırabilir. Bu sebeple daima gönül yapıcı olmaya çalışalım. "Hiçbir şeyin yoksa tatlı dilin de mi yok" sözü gönül yapmanın anahtarı mahiyetindedir.

Bizim bütün bu anlattıklarımızı "Sevgi ve muhabbetle gönül yapmak" başlığı altında özetlemek mümkündür. Nasibi olan, nasibi kadarını alır. Nasibi olmayan da bu kurala uyduğu takdirde asla zararlı çıkmaz.

Gönül yapma yollarının başında para gelir. Para, iyi kullanılırsa gönül yapar, kötü kullanılırsa gönül kırar. Bu yönüyle para, maddenin mânâya etkisine bir örnek teşkil eder.

Gönül yapmak, dünyada bin tane ev yapmaktan çok daha faydalıdır. Bu gönül evine "beyt-i mamur" denir. Hocalar, beyt-i mamuru gökyüzünde, Kâbe'yi ise yeryüzünde diye düşündükleri için, beyt-i mamuru gökte ararlar. Halbuki beyt-i mamur kalptir, gönüldür. Hangi kalp? Padişah'ın gelmesi için mamur hale getirilmiş olan temiz kalp... Yoksa, herkesin, içinde her türlü pislik dolu olan kalbi değil... İşte "Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan" diyerek anlatmak istediğim şey budur. İçi putla, şeytanla dolu olan kalbe padişah gelmez. Şeytanın çıkmadığı yere Rahman'ın girmesini beklemek abestir. Gerçi

bu temizliği de yine Allah, verdiği aşk ve şevk ile kendisi yaptırmaktadır ya...

Bir insan gönüle girdiğini nasıl anlar? İşaretini vermesiyle... Bu nokta Hazret-i İbrahim'in *"İnanıyorum ama emin olmak istiyorum"* <2-260> dediği yerdir. Verdiği işaret nedir? Bunun ne olduğunu, ileride yeri geldiğinde, kendi duyduğum gibi anlatacağım.

GÖNÜL KIRMAK VE ZARARLARI

Gönül sırça saraydır. Bir kere kırıldıktan sonra ne kadar tamir edilirse edilsin, mutlaka çizgi şeklinde bir çatlak izi kalacaktır. Gerçek anlamıyla gönül Hakk'ı bilende olur. Kulların kalbi sadırdır. Sadırların merkeziyse mürşit gönlüdür. Böyle olduğu içindir ki teşbih dini olan Hıristiyanlıkta papazlar mürşit, Papa ise Hazret-i İsa gibi kabul görür.

Hakk'ı bilmeyenlerin "kalp" dediği şey, bir et parçası olduğundan kırılmaz. Onun için böyle kimseler bir gün küsüp ertesi gün barışıverirler. Biz böylelerine hayretle bakıp yaptıklarını çocukların evcilik oyununa benzetiriz. Çünkü gönül kırıklığı böyle kolay tamir olmaz. Onun için dili tutup gönül kırmamak lazımdır. Hele bu kırılan gönül bir gönül sahibinin gönlü olacaksa... Allah korusun!.. Çünkü böyle bir durumda kişinin gidebileceği bir yer yoktur. Bu hususta dikkat edilecek şey, dışarıdan bakmakla kimin gönül sahibi olduğunun bilinemeyeceğidir. Onun için daima dikkatli olmak lazımdır.

Gönül, insan-ı kâmildir, mürşittir. Onun gönlünü kırmak, Hakk'ı gücendirmek demektir. Zira efendimin gönlü onun efendisinin gönlüne ve bu yolla bir anda Hazret-i Peygambere ve Allah'a dayanır. Hayat dediğimiz şeyin hava zerrecikleri gibi gözle görülmeyen küçük bilyacıklardan (esir) oluştuğunu ve bunlardan birine dokunulduğunda, tümünün o dokunuştan etkileneceğini biliyoruz. Bunu daha önce bir kapının açılmasıyla karşı taraftaki kapının oynamasını misal göstererek anlatmıştık.

Belkıs'ın bir anda tahtı ve tacıyla Kudüs'e geliş mekanizması da budur. Bir anda atomlarına ayrılıp, yani neşrolup ken-

dini Hazret-i Süleyman'ın huzurunda buluvermiştir. Biz de ay nen onun gibi trilyonlarca atomdan oluşmuş bir hücreler toplu luğuyuz. Her zerremiz, her hücremiz birer âlemdir. Buradı haşrolmuş durumdayız. Bir süre sonra neşrolacağız. Bu duru mumuzu bilirsek sonunda rahat ederiz. Benim *"Haşrı neşrı burda gördük nefha-yı sûr olmadan"* demekle anlatmak istedi ğim budur.

Kırılan gönlün küçük veya büyük oluşu önemlidir. Çünkü büyük bir gönlün kırılmasının karşılığı da o oranda büyük ola caktır. Bu durum tıpkı bir erin küstürülmesiyle yüksek rütbeli bir komutanın küstürülmesi arasındaki farka benzer. Ancak burada bir incelik vardır. Büyük gönüller kolay kolay kırılmaz. Bunun nedeni, büyük gönül sahiplerinin affedici olmasıdır. Bu durum küçük bir havuza atılan taş ile denize atılan bir taşın meydana getirdiği dalgalanmanın hissedilmesine benzer. Ha vuza atılan bir taşın meydana getirdiği dalgalar derhal fark edildiği halde denize atılan taşın meydana getirdiği dalgalar, denizin dalgalarının yanında yok mesabesinde kalacağından çok dikkatle araştırılmazsa fark edilemez. Onun için, büyük gönül sahiplerinin toleransı da fazla olur. Allah ise *"Merhametlilerin en merhametlisi"*dir <7-151>. Bu nedenle, kulları nın yaptığı ufak tefek hataları görmemezlikten gelir. Yeter ki kulu şirke bulaşmamış, şirk koşmamış, kendine varlık verip Allah'lık etmeye kalkmamış olsun...

Gönül kırmak, aynaya bakıp dil çıkartmaya benzer. Karşısında gördüğünün kendisi olduğunu bilmeyenler gönül kırar. Kırdığı ise kendi gönlüdür. Onun için, bilen insan hiçbir zaman gönül kırmaz. Gördüğü her şeyi sever. Çünkü karşısındakini sevmenin kendini sevmek olduğunu öğrenmiştir. Kendini seven ise Allah daima gönüle nazır olduğu için Allah'ı sevmiş olur. Benim tevhid anlayışım budur.

Gönül kırmak, vicdan azabı doğurur. Bunun ne demek olduğunu ancak çekenler bilebilir. Vicdan azabından kurtulmanın yolu ise yine gönül yapmaktan, gönül almaktan geçer.

Kâmillerin kimseyle küs olmamalarının nedeni gönül kırılmasına yol açmamalarıdır.

İNSANIN YARATILIŞI

İNSANIN MANEVİ YARATILIŞI

İlk yaratılış tamamen manevi bir olaydır ve "Ben önce nur, ruh, akıl, kalemi yarattım" ifadesindeki, nur, ruh, akıl ve kalem sırasını takip eder. Bunlar tıpkı lahana yaprakları gibi birbirinin içindedir ve birbirinin şifresi durumundadır. Kalem, yazarak kâinatı meydana getirdiğine göre kâinatın şifresi kalem, kalemin şifresi akıl, aklın şifresi ruh, ruhun şifresi de nur (Nur-u Muhammedî) olmaktadır. Bunların tümü, bir bütünün değişik mertebeleridir ve hepsi insanda toplanmıştır.

İnsan, "Ben önce ruhu yarattım" sözü gereği ruh olarak yaratılmıştır. Onun için insanın aslı, ruh adı verilen bu latif yaratıktır. Tasavvufta bu gerçek "İnsan, kâinat yaratılmazdan önce a'yan-ı sabitedeydi (ilmullahtaydı)" deyimiyle anlatılmaktadır.

İnsan, kendini oluşturacak bir hücre haline gelmezden önce feleklerdeydi. Daha önce de Allah'taydı. Yani görünmez âlemdeydi. Oradan geldi ve tekrar oraya ulaşacaktır. Allah, bu gerçeğin ne kadarını bildirirse, biz de o kadar bilebiliriz. Çünkü esası bilen O'dur. Kullar ancak O'nun bildirdiği kadarını bilebilir.

Allah, evvelce anlatılanlardan da bildiğimiz gibi, önce tohum olarak insanı yaratmış, bu insan tohumunu kâinat olarak geliştirmiş, o kâinat ağacından da yine insan tohumu meydana getirmiştir. Onun için O, kâinatı insanla görüp insanla idare etmektedir. Tabii bu sözler kendini bilen insan için geçerlidir. Kendini bilmeyenlerin durumuysa bir cism-i sagir, yani hiç olmaktan ileri gidemez.

İnsan, hiçliğinin idrakine varırsa Hep'e, yani Akl-ı Küll'e ulaşabilir. Burada insanın aklına "Niçin her insan bu duruma gelemiyor" sorusu takılır. Bunun cevabını Allah *"Ben bazı pey-*

gamberleri bazısından üstün kıldım" <2-253> diyerek vermektedir. Çünkü "Ben önce nur, ruh, akıl, kalemi yarattım" denerek yaratılanların hepsi aynı olmakla beraber aralarında mertebe farkları vardır. Nurun, ruhun, aklın ve kalemin yeri ayrıdır. Bu ayrılık insanda da kendini gösterir ve nur, ruh, akıl ve kalem ayrı ayrı fonksiyonlar icra eder. Buraya karışılmaz. O, herkeste bulunduğu halde Kendi'ni, istediğinden izhar eder.

HAVVA'NIN ÂDEM'DEN MEYDANA GELMESİ

İlk yaratılan insanda erkeklik ve kadınlık vasıfları müşterektir. Semalar ve arzın bir bütün oluşu gibi... Tasavvufta kalp, ruh ve akıl erkek; nefis ise kadın olarak düşünülür. Evvelce anlattığımız gibi erkek taraflar fail (etken, müessir), dişi tarafsa mef'uldur (edilgen, müteessir). Ama ne erkek dişisiz, ne de dişi erkeksiz olamayacağı için bunlar bir bütün olarak insanda toplanmıştır. İlk zuhur âleminde erkek vardır çünkü akıl ilk yaratılandır ve erkektir. Zuhur âleminde akla karşılık olarak Âdem yaratılmıştır. Âdem'in içindeki dişi olan nefis, Havva olarak zuhura gelmiştir. Bu duruma göre Âdem bizatihi (vasıtasız), Havva ise Âdem vasıtasıyla, yani bisıfâtihi yaratılmış olmaktadır. Bu olay Havva'nın Âdem'in sol eğe kemiğinden yaratılışı olarak anlatılmıştır. Burası da manevi âleme ait bir keyfiyettir. Çünkü Âdem derin bir uykuya dalmış ve uyanınca Havva'yı karşısında görmüştür.

Bu duruma göre, kâinat gibi bir bütün olarak yaratılmış olan insan, daha sonra erkek ve kadın diye ikiye ayrılmıştır. Çünkü bu hususta Kur'an'da "Âdem'i yarattık" değil, *"Biz insanı yarattık"* <95-4> denmektedir. Bu da gösteriyor ki insan da bir bütün olarak yaratılmış, sonra *"Her şeyi çift yaratan O'dur"* <43-12> hükmünce erkek ve kadın diye ikiye ayrılmıştır.

Bu ayrılış, Âdem'de Havva'nın meydana çıkması, yani Havva'nın Âdem'e ayna olmasından dolayıdır. Onun sol eğe kemiğinden yaratılmış olma meselesi de Havva'nın, Âdem'in kendini gördüğü ayna olmasına bağlıdır. Yani Âdem, gerçekte kendini kendinde görmüş ve gördüğü nefsini Havva olarak meyda-

na çıkartmıştır. Böylece, Allah ve Âdem'e bir de Havva'nın eklenmesiyle üçleme dediğimiz teslis ortaya çıkmıştır. Yani başlangıçta sadece Allah'la Âdem var ve alışveriş bu ikisi arasında olurken Havva'nın ortaya çıkmasından sonra alışveriş istikameti Allah-Âdem, Âdem-Havva ve Havva-Allah arasında üçlü alışveriş haline dönüşmüştür. Teslisin oluşumu ve başlangıcı budur. Bu durumda zât gizlenmiş, iki sıfatın birleşip bir olmasıyla çocuk meydana gelmiştir ki burada da birliği sağlayan yine aşk olmuştur. O halde her şey, aşk ile insanlık âleminde toplanmaktadır.

Teslis her dinde vardır ve "Kâinatın aslı üçtür" veya "Üçün evveli bir, birin evveli üçtür" ifadeleriyle anlatılır. Tüm dinlerde Bir'i anlayabilmek için üçü bilmek gerektiği kabul edilmiştir. Ef'al, sıfât, zât; Hak, Muhammed, Ali kavramları, hep bu üçlemeye işarettir.

ÂDEM VE HAVVA'NIN CENNETTEN HUBÛTU (KOVULMASI)

Tasavvufta Allah'ın kendini kendinde müşahede ettiği, kendi kendini bildiği âleme "taayyün-ü evvel" dendiğini biliyoruz. Bundan sonraki taayyün-ü sani safhasında Allah kesretini müşahede etmiştir ki kitaplarda buna "ruhlar âlemi", "kâlû belâ" veya "a'yan-ı sabite" denmektedir. Bu, ruhların yaratıldığı safhadır ve tümüyle mânâ âlemine aittir. Allah'ın, mânâ âleminde oluşan kesretini müşahedesine "cennet" adı verilmektedir. Cennet denen bu âlemde insanlar vardır ama daha suret, yani beden elbisesi giymemiş oldukları için mânâ halindedirler. Bundan sonra, sırayla "milk" adı verilen şahadet âlemi, "nasut" denen insanlık âlemi ve nihayet, bedenen insan-ı kâmil yaratılacaktır.

Bu cennet ortamında Havva, Âdem'den meydana geldikten sonra, herkesin çıktığı yeri araması veya aslına kavuşma arzusu izhar etmesi gibi, Âdem'le birleşmek istemiştir. Âdem ise Havva'yı ayna olarak görmüş ve onda gördüğü kendi görüntüsüne, kendi nefsine âşık olmuştur. Âdem'in bu aşkı onun, dikkatini Allah'tan uzaklaştırıp Havva'ya yöneltmesine neden

olmuştur. Bunun üzerine Allah "Sen nazarını benden uzaklaştırdın, bunun karşılığında seni ve Havva'yı cennetten (mânâ âleminden) atıyorum" demiş ve dünyaya, beşeriyete indirmiştir.

Buraya kadarki hadiseler tamamen manevi vasıftadır. Anlatabilmek için bir elbise giydirmek gerektiği için bu şekilde anlatılmaktadır. Bu olayların hepsinde meyl-i iradi vardır, zira Allah, kendini kâinatta görmek istemektedir.

ÂDEM'İN KÂİNATTA YARATILMASI

Latif bir varlık olan insanın görünür âleme gelebilmesi için bir elbise giymesi gerektiğini biliyoruz. Bu elbiseyi sağlamak üzere kâinat yaratılmıştır.

Yaratılış, bilindiği gibi önce nur-u Muhammedî, sonra Âdem ve daha sonra da kâinat sırasını takip etmiştir. Bu sıranın takip edilmesindeki amaç, kemâlâtın izharıdır. Çünkü Âdem önce cismen yaratılmış olsaydı, esfele sâfiliyn dediğimiz bu en aşağı âleme inemeyip manevi âlemde kalacak ve mertebeler alttan üste kadar oluşamayacak, sonuçta da alt mertebelere ait kemalât kendini gösteremeyecekti.

Onun için oluşum, evvelce anlattığımız belirli safhaları takip etmiştir. Bu safhalar sırasıyla taayyün-ü evvel, taayyün-ü sani, âlem-i lâhut, âlem-i ceberut, âlem-i melekût, âlem-i milk, âlem-i nasut diye gider. Âlem-i melekûta kadar, ortada kâinat filan yoktur. Buraları bahr-ı amâ olarak bilinir. Amâ, havadan daha latif bir ortamdır. Bundan sonra âlem-i milk ile birlikte kâinat yaratılmıştır. Zaten milk, kâinat demektir. *"O gün mülkün sahibi kimdir"* <40-16> sorusu ve *"Tek ve kahhar olan Allah'tır"* <40-16> cevabı âlemi-i milke aittir. Milk âleminde, insan hariç tüm yaratıklar oluşmuştur.

İlk yaratılışta kâinat da insan gibi bir bütündür. Bu bütün daha sonra arz ve sema diye ikiye ayrılmış ve bu ayrılış Kur'an'da *"Semalarla arz bitişikken onları birbirinden ayırdık"* <21-30> ayetiyle anlatılmıştır.

Gerek insanın, gerekse kâinatın ikiye ayrılmazdan önce birer bütün olduğuna işaret eden ilk ayetler vahdet-i vücuda,

ikinci ayetler ise vahdet-i şühûda delildir. İkisi de farklı şeyler söylüyor gibi görünse de aslında birbirlerinden pek farklı değildir. Çünkü bir elmayı ortadan ikiye bölmekle iki elma meydana gelmez. O iki yarım, yine bir elma eder.

Burada elmanın bir yarısı Allah, diğer yarısı Muhammed'dir denebileceği gibi bir yarısı erkek, diğer yarısı kadındır da denebilir. Çünkü her iki durumda da bu iki yarım birbirine ayna olmuştur. Hazret-i Peygamberin "Beni gören O'nu gördü" deyişi de bunu anlatmaktadır.

İkiye ayrılıştan sonra sema, baba yani erkek; arz ise anne yahut dişi olarak nitelendirilmeye başlanmış ve hayat bu ikinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Hayatiyet gökten yağan yağmurla taşınmış ve yere düştüğünde ufak, nurani tohumlar oluşturmuştur. Çünkü bu âlemde olan her şey evvelce gizlilik âlemindeydi. Kâinatta önce tohum, çekirdek ve yumurtalar hâsıl olmuştur. Bu oluşumda yerdeki istidat ile gökten yağmurla gelen hayatiyet birleşmiş ve mikroskobik bir hücre meydana getirmiştir. Bu durum Kur'an'da *"Her şeye sudan hayat verdik"* <21-30> ayetiyle anlatılmıştır. Bu oluşma da ilm-i ilâhide olan ama gözle görülmeyen füyuzattan başka bir şey değildir ve zamanı geldikçe nüzul etmektedir.

Onun için önce kâinat yaratılmış, sonra o kâinattan insanın beden elbisesi meydana getirilmiş ve elbisenin tamamlanmasından sonra Âdem yeryüzüne indirilmiştir. Ancak kâinat, insana sadece bir elbise oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda onun gıdasını da temin edecek şekilde organize edilmiştir. Daha sonra yaratılan Âdem, oluştuğu anda, bedeni dahil kendisi için gerekli her şeyi kâinatta hazır bulmuştur. Çünkü Âdem'in vücudunu meydana getiren toprakta onun kenz-i mahfisi olan bir kap evvelden mevcuttur.

Bu âlemin göstergesi "mim" harfidir. İleride Tevil bahsinde göreceğimiz gibi mim'e dayanan iki harf daha vardır. Bunlar da cim ve lam harfleridir. Bunlardan cim, madde âleminden, lam ise mânâ âleminden mim'e dayanmakta ve onda toplanmaktadır. Mim'in evveli de ahiri de, yani başı da sonu da mim olduğu halde cim'in başı cim, sonu mim, keza lam'ın da başı

lam, sonu mim'dir.

Bundan sonra âlem-i nasut'a gelinmiş ve Âdem'i kokar çamurun içinde saklayarak yaratmıştır. Bu nedenle kokar çamurda yaratılan insan, öldüğünde gömülmezse yine kokar çamur haline dönüşür.

Allah, insanın yaratılışını anlatırken "Ben Âdem'in hamurunu kırk gün ellerimle yoğurdum" demektedir. Çünkü bu hususta kendisi Kur'an'da *"Rabb'inin indindeki bir gün sizin saydığınız bin yıl gibidir"* <22-47>, *"Melekler ve ruh O 'na müddeti elli bin sene olan bir günde çıkarlar"* <70-4> dendiğine göre bu süreyi bizim zaman kavramımıza çevirirsek kırk bin ilâ iki milyon yıl eder. İnsanı meydana getirecek olan hücre, bu süre içinde hiçbir canlının ona zarar verememesi için kokmuş bir çamur içinde teşekkül etmiş ve böylece Âdem dünyaya gelmiştir. Daha sonra Âdem'den Havva ve bu ikisinden de çocukları oluşmuştur. Yani insan olarak ilk yaratılan canlı gökten zembille inmemiştir. Toprak ve sudan yaratılmıştır.

Dünyada hayatın ilk oluşum belirtisine "şibh-i zülâl" (albüminoid) adı verilir ki bu deniz analarının küçültülmüşüne benzeyen, kaypak ve şeffaf bir şeydir. Bu haliyle sanki letafetten kesafete geçişi simgelemektedir. Şibh-i zülâl denen bu oluşum daha sonra, ceninin ana rahminde tekemmül edişi gibi, ufunetli (çürük et gibi kötü kokulu) bir çamurda gelişmiş ve sonunda nefha-yı ilâhi ile hayatiyet kazanmıştır. Su, hava, toprak ve ateş böylece sonunda insan bedenini meydana getirmiştir. Kur'an'da insan için *"İnsanı güzel surette yarattık"* <95-4> dendiği gibi bir de *"Onu kıvama getirip"* <38-72> tabiri kullanılmaktadır. Bunlardaki "güzel surette", gayet güzel, mukavemetli, "kıvama getirip" ise tesviye ettik, düzenledik, kıvama getirdik anlamındadır. İşte kelam olan mânâ ancak bu şekilde oluşturulan suretten çıkmaktadır. Yoksa hayvanlar da kendi aralarında konuşurlar ama bu konuşmaları bir haberleşmeden ibarettir ve ancak kendi söylediklerini kendi cinsinden olanlar anlayabilir. İnsanlardaki konuşma ise haberleşme değil, bir mânânın anlatılmasıdır. Hayvanlarda insanlık vasfı bulunsaydı onlar da insanlar gibi tekellüm edebilirlerdi. Papağan ve

karga gibi bazı hayvanlar insanlar gibi tekellüm edebilir ve bazı kelimeleri tekrarlayabilirler ama bu, taklit şeklinde ve şuursuz bir tekellümdür. Tekrarladıkları kelimelerin mânâsını bilmez ve anlamazlar.

Yukarıda izah ettiğimiz gibi Âdem, kokmuş çamur içinde tek hücre olarak yaratılmıştır. Ama bu hücre, kâinattaki tüm oluşumları kendinde toplayan ve sonra da toplamaya devam ederek çoğalıp Âdem şeklini alan bir hücre olduğundan *"Âdem'e tüm esmaları öğretti"* <2-31> ayeti gelmiştir. Yani Allah'ın öz olarak yarattığı insan hücresi yavaş yavaş gelişerek Âdem'de kemâl bulmuş ve Âdem'le başlayan kemâlât Hazret-i Muhammed'de tekmillenmiştir.

Burada, "Çamurdan nasıl öz olur?" sorusu akla takılacaktır. Bu soruya yine bir örnekle cevap vermek mümkündür. Kuru bir tahta, buzul yahut mermer nasıl kurtlanır, hayvaniyete intikal ederse insan hücresi de çamurdan öyle oluşur. Mermerin veya buz kitlesinin içinde kurt canlandıran ve her zerreye hayat bahşeden Allah, insanı tüm yarattıklarının en güzeli olarak meydana getirmiş ve ona mükerremiyet sıfatı vermiştir. Bu vasıf insana verilmiş olan aklın neticesidir.

Âdem kâinatın özeti olduğundan tüm meleklerin ona secde etmesi emredilmiştir. Burada secdeden kasıt yere kapanmak değil, itaat etmektir. Yani secde emri aslında bir itaat emridir.

Şimdiki tüp bebek uygulamaları yani zigotun rahim dışında oluşturulması olayı da yukarıda anlattıklarımızın basit bir örneğini teşkil etmiyor mu?..

Tüm kâinatı kendinde toplayan insan hücresi, bu kâinattan meydana geldiği ve o ilk zigot içinde erkek ve dişilik karakterleri birlikte olduğu için Allah "Biz âdemi kokulu çamur içinde rahm-i kâinatta halk ettik" demektedir. O zigottan gelişen canlının seks hücrelerinde, yani Âdem'in sperminde dişilik ve erkeklik ayrılmış, böylece Havva Âdem'den yaratılmıştır. Günümüzde cinsiyeti belirleyen hücrenin sperm, yani erkek hücresi olduğu, kadında erkekliğin, erkekte de kadınlığın gizli kalmış olduğu bilinmektedir. Onun için *"Kim zerre kadar*

ağır gelirse" <99-7, 8> kuralının cinsiyet oluşumunda da etkili olduğu itiraz götürmeyecek şekilde anlaşılmıştır. İşte, Havva'nın anasız doğma meselesi budur.

Bu durum, manevi âlemde Havva'nın Âdem'den yaratılmasını andırır. Şöyle ki, dünyaya geldiğinde her şeyi hazır bulan ve Allah'tan başka bir şey düşünmeyen Âdem, nefsi olan Havva ile karşılaşıp onda gördüğü kendine âşık olmuştur. Ancak manevi olan bu sevgi maddiyata indirgenip maddi birleşme gerçekleştirilince genital bölgelerden utanıp oraları yapraklarla örtme zorunluğu hissedilmiştir. Tabii, bu olaylar cereyan ederken onlardaki uhrevi düşünceler de yavaş yavaş dünyevi düşüncelerle yer değiştirmeye başladığı için cennetten tard edilmişlerdir.

Bu olay düşünsel açıdan, tamamen sıkıntısız bir ortamdan çocuk besleyip büyütmek, yiyecek aramak, barınak bulmak gibi sıkıntılı bir maddi ortama geçmek demektir.

Bütün bunlar olurken onlardan işleyen yine Allah'tır. Çünkü hüvezzahir esmasının idamesi için onlara her hamilelikte biri kız, diğeri erkek iki çocuk vermeye başlamıştır. Bundan sonra şeriat ortaya çıkmış ve çocukların evlenmeleri kurala bağlanmış, bu kurala uymamakta direnen Habil, Kabil'i öldürmek suretiyle ilk cinayeti işlemiştir.

Evvelki bahislerde, yaratılışın müspet ve menfi, iki birbirine zıt unsurun birleşmesinden meydana geldiğini teferruatıyla anlatmıştık. İnsanın yaratılışında müspet Âdem, menfi ise Havva'dır. Bu durumda zât gizlenmiş, iki sıfatın birleşip bir olmasıyla çocuk meydana gelmiştir ki burada da birliği sağlayan yine aşk olmuştur. O halde her şey, aşk ile insanlık âleminde toplanmaktadır.

Âdem'in bu âlemde tamamen vasıtasız yaratılıp yaratılmadığı konusunda biraz daha derine inersek onun da vasıtalı yaratılmış olduğunu kabul etmemiz gerekir. Çünkü Âdem bu âlemde tabiat vasıtasıyla halk olunmuştur. Tabiat olmasaydı, sadece Âdem'i meydana getirmekle kalmayıp aynı zamanda koruyan o kokar çamur oluşabilir miydi?

Biz de o kokar çamurdan yaratıldık. Çamurun o pis koku-

sunu yok eden, ona vuran Allah'ın nurudur. O nur çekiliverdiğinde ceset yine çevre sıcaklığının etkisiyle birkaç gün içinde kokuşuverir. Onun için insan, o nur kendi üzerindeyken O'na gerçek anlamda layık olmaya çalışmalıdır. Eğer bunda başarılı olursa, o zaman o nur kendi kokusunu etrafa yaymaya başlar ki Hazret-i Peygamberin gül kokmasının nedeni budur.

YARATILIŞTA DARWİN NAZARİYESİNİN YERİ

İnsanın yaratılışını mevalid-i selâse ile, yani madenden toprağa, topraktan bitkiye, bitkiden hayvana ve hayvan olarak da maymundan insana tekamül yoluyla izaha çalışan felsefe Darwin nazariyesidir ve günümüzde çok kimse tarafından kabul görmektedir.

Darwin, yaratılışta insan bedenini esas almıştır. Biz, evvelden beri anlatageldiğimiz gibi insanı mânâ olarak düşünür ve bugünkü insanın kemâl seviyesini, beşeriyetin çocukluk devresi olarak kabul ederiz. Nasıl çocuk büyüyüp geliştikçe bilgi ve zekâsı da gelişiyorsa zaman içinde beşeriyet geliştikçe de anlayışının değişeceğini ve bizimle aynı düşünceleri paylaşmaya başlayacağını söyleriz.

Cemaddan (taştan) nebata (bitkiye), nebattan hayvana ve hayvandan insana gelen unsur insanın kendisi değil, elbisesi (bedeni) yahut anasır-ı erbaası olduğu için bu nazariye insanın akli ve bedensel gelişimine ışık tutmaktadır. Bu geçişte cemad-nebat arasında mercan, nebat-hayvan arasında hurmanın aracı olduğu söylenmektedir. Çünkü diğer tüm bitkilerde tepe kesildiğinde yandan yeni çıkan filizlerle gelişme devam ettiği halde hurma ağacının tepesi kesilirse gelişimi tamamen durur. Ayrıca diğer ağaçların suyu veya reçinesi defalarca alınabildiği halde hurmanın üç kere suyu alınınca ağacın kuruduğu görülür. Bu özellikleri dolayısıyla bitkiden hayvana geçişte hurmanın aracı olduğu kabul edilir.

İnsanın canı ise *"De ki: Ruh Rabb'inin emrindendir"* <17-85> ayetine tabi olan bir keyfiyettir. Çünkü insan, Allah tarafından öyle büyük bir itina ile yaratılmıştır ki bunu bu kadar basite indirgemek mümkün değildir.

Darwin nazariyesine uygun olarak yaratılmış olan bu beden yine aslına, yani havası havasına, suyu suyuna, toprağı toprağına, ateşi ateşine gidecek ve makberindeki (mezarındaki) ceset, yeniden sun'-i Zât-ı İlâhi ile toprak olduktan sonra o topraktan bitkiler çıkacak, onları hayvanlar, hayvanları da insanlar yiyecek, böylece ölenin yerine topraktan başka bir insan meydana gelmiş olacaktır. Bu durum *"Ölüden diri çıkartırsın ve diriden ölü çıkartırsın"* <3-27> ayetiyle anlatılmıştır. Ama burada da hayat verecek olan yine *"Ona kendi ruhundan üfledi"*ye <38-72> tabi olan nefha-yı ilâhidir. Bu arada bir de *"Sûra üfürülmüştür"* <36-51> emri ve *"Onlar mezarlarından kalkıp Rabbleri'ne gitmektedirler"* <36-51> ayeti vardır. Bunlarla toprağın nasıl suret giydiği anlatılır ki bu daha ziyade tıbbı ilgilendirir. Ama şimdiye kadar bu işin izahını tam olarak onlar da yapamamışlardır. Çünkü insanı meydana getirecek olan hücrede insan ve özet olarak kendinde bulunan kâinat, tekemmül etmemiş şekliyle mevcuttur. O hücre üreyip bir hücre kümesi halini aldıktan ve dördüncü ayda yahut yüz yirminci günde canlandıktan sonra, genetik özellikler yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar. Ancak bu özellikler de yine mânâ âlemindeki hayale uygun olarak meydana çıkar. Burada hayal diye nitelendirilen, resesif ve dominant karakterlerin ne şekilde ortaya çıkacağı meselesidir.

Bu meseleye Hazret-i Peygamber, yaşarken kendisine aksettirilen bir şikâyet dolayısıyla çözüm getirmiştir. Olay şudur: Kendisi ve eşi beyaz olan evli bir çiftin çocuğu zenci olunca eşinin bir zenci ile yattığını ve çocuğun ondan olduğunu düşünen erkek, karısını şikayet için Hazret-i Peygambere müracaat etmiş. Bunun üzerine Peygamberimiz, her iki tarafın şeceresinin yedi göbek geriye kadar takip edilmesini istemiş ve taraflardan birinin atalarında zenci varsa, çocuğun bu karakteri ondan almış olacağını söyleyerek konuya açıklık getirmiştir.

Bu olay ve benzerleri göstermektedir ki insanı meydana getirecek olan zigotta kâinattaki tüm vasıf ve karakterler bulunmakta ve bunlar manevi bir plan dahilinde ortaya çıkmaktadır. İnsandaki maddi unsurlar dışındaki özellikler, yani huy-

lar ve karakter yapısı ise esma olarak bilinmektedir.

Dinen, insanın dört unsurdan yaratıldığı fakat cevherinin toprak olduğu söylenir. Toprak, gerçekten anadır. Hocalar, "Cennet anaların ayaklarının altındadır" hadisini sık sık söylerler ama bu annenin hangi anne olduğunu söylemezler. Burada kastedilen anne, âfaktaki anne, yani toprak anadır ve o da hepimizin ayaklarının altındadır. Hepimizin gıdasını verip bizi besleyen o değil midir? Kendi annemizse o toprak annenin özetidir. Bu özet de bir ağaç gibi dallanıp budaklanarak dünya nüfusunu meydana getirmiştir. Bu ağacın tohumu yine insan olmuştur. İşte bir şiirimde "On sekiz bin âlem kâmil insandır" diyerek anlatmaya çalıştığım husus, insanın kâinatın özü oluşudur. Yani bu mısra ile tüm bu anlatılanlar özetlenmiştir.

İNSAN BEDENİNİN ÖZELLİKLERİ

İnsanın beden elbisesi giyebilmesi için önce o elbisenin yapılması lazımdır ki o da eskilerin tabiriyle "anasır-ı erbaa" adı verilen hava, su, toprak ve ateşten ibaret dört unsurdan oluşturulmuştur. Tabii bunun oluşturulabilmesi için de kâinatın yaratılması gerekmiştir. Kâinatı oluşturan bu dört unsurdan ikisi, yani toprak ve su, görünen unsurlardır. Bunlarla abdest alınabilir. Üçüncü unsur olan ateşin ancak alevi görünür.

Bunlardan toprak, ümm-ül hayat, yani hayatın anasıdır. Fakat babaya tekabül eden su olmazsa tek başına bir fonksiyon göremez. İnsanların yiyip içtikleri her şey mayasını topraktan almaktadır.

Bugün bu dört unsurun yüzden fazla elementten meydana geldiğini ve insan bedeninin bunların hepsini ihtiva ettiğini biliyoruz. İnsan bedeninde altın, bakır, çinko, magnezyum, vb. dahil tüm elementlerin az veya çok miktarlarda bulunduğu bilimsel olarak ispatlanmıştır. Günümüzde bu elementlerin vitamin, hormon gibi maddelerin içinde bulunduğu da bilinmektedir. Bu bilgilerin eski tasavvuf kitaplarında teferruatlı olarak yazılmamış olmasının nedeni, o devirlerdeki insanların bugünkülerle mukayese edildiğinde, ilkokul talebesi gibi kalmalarıdır. Böyle olduğu için de onlara anlatılabilecek şeylerin

mümkün olduğu kadar basite indirgenmesi gerekmiştir. Bu yüzden element sayısı, herkesin görüp bildiği dört ana unsura indirgenmiş ve sonra da o şekilde anlatmak âdet olmuştur.

Günümüzde insan bedeninin çok karmaşık bir yapıda olduğu bilinmektedir. Ama o zamanlar, akıl nurunun keşfettiği diğer elementler bilinmiyordu. Eğer her şey o devirlerde de bilinseydi, bu takdirde ilk gelen peygamberin Hazret-i Âdem değil, Hazret-i Muhammed olması gerekirdi. İlk yaratılan Hazret-i Peygamberin nuru ve ruhu olduğu, hattâ "Ben Âdem'in çamurunda vardım" dediği halde, kendisi en son teşrif eden peygamber olmuştur. Tüm peygamberler o mayadan ve o mayanın kabarmasından, yani aslı Hazret-i Peygamber olan o insandan (insan-ı kâmil mayasından) meydana geldiği halde Hazret-i Muhammed'in teşriflerine kadarki sürede mayalanma veya mayanın kabarması tam olmadığı için önce gelenler kemâlât bakımından noksan sayılmaktadır. Bu durumu bir misalle anlatmak gerekirse:

Bir kap içine kabarması için bir maya konmuş olduğunu farz edelim. Maya kabarıp kaptan taşacak hale geldikçe o kaptan alıp daha büyük bir kaba boşaltalım. Yine kabarma taşma seviyesine ulaşınca daha geniş bir kaba nakledelim ve sonunda mayanın azami kabarıklığını hesaplayıp ne kadar kabarırsa kabarsın taşamayacağı bir kaba koyalım. İşte bu son kap Muhammed'in vücudu, diğer tüm farklı büyüklükteki kaplar da O'ndan önce gelen peygamberlerdir. Kur'an'da yirmi dört peygamberin adı geçmektedir. Bunların sonuncusunun da Muhammed olduğu belirtilmektedir.

Burada insanın aklına "Bu kabaran nedir?" sorusu takılacaktır. Bu maya sıfâttır. Sıfât da ilimdir. Bunun özü ise Allah'tır. Çünkü O, "Yarattım" dediği anda, hâlik iken sıfata dönüp mahluk olmuştur. Yani yarattığını kendinden yarattığı için yaratmazdan önce ve yaratırken hâliktir ama yaratılanda, yani zuhura gelende, sıfâta dönüşmüş ve mahluk olmuştur. Bunu daha değişik bir ifade ile "Hâlik olan Zât, mahluk olansa sıfâttır" diye özetlememiz de mümkündür. Sıfât, zâttan dışarı çıkandır. İçerideyken Hakk (Hâlik) olduğu halde dışarı çıktı-

ğında halk (mahluk) olmuş, yani evvelce mevcut olan ha'ya, dışarı çıkınca bir mim eklenmiştir. Bu durumda ha, mim'in içinde yahut Hakk, mahlukun içinde kalmış, gizlenmiş olmaktadır ki bunun böyle olduğunu da kendisi *"Biz ona şah damarından daha yakınız"* <50-16> demek suretiyle açık açık söylemektedir. Bu duruma göre Hakk içimizdedir. Dışarı çıkınca sıfât olmaktadır. Cennet ise, O Zât'ın sıfâtıyla bezenmesidir.

Bu duruma göre, insanlar aslında bir'dir, bir hücreden olmuşlardır. Bizim kendimizi ayrı ayrı görmemiz bu hücrenin anaçlaşıp ikiye ayrılmış olmasının sonucudur. Yoksa hepimiz tektik. Bizim kendimizi ayrı görmemiz, aynen bir annenin çocuğunu kendinden ayrı görmesine benzer. Anne, biraz düşünecek olsa o çocuğun kendisi, kendi hücresi olduğunu idrak eder.

İNSANIN BEDENSEL GELİŞİMİ

Allah, vasıtasız olarak, sadece manen, Âdem'i yaratmıştır. Bundan sonrakiler hep vasıtalıdır. Havva'nın annesiz, İsa'nın babasız yaratılması da bu kuralın dışında değildir. Geri kalanların tümü vasıtalı, yani ana ve babalı olarak yaratılmıştır. Bu vasıta çok önemlidir çünkü çocuğun genetik yapısını o vasıtalardan alınan karakterler oluşturur. Çocuktaki genetik kusurlar anne ve babadan geçtiği için çocuğun bu hususta anne ve babasını suçlaması normaldir.

Genler, insanın kâinatı kapsayan yeridir ve kâinattaki karakterlere tekabül eder. İnsanda hangi genler hakim olursa kişi o vasıflarla temayüz eder. Bu durum maddi bakımdan da, manevi bakımdan da böyledir. Tabii burada maddi taraftan kastin boy bos, yüz, burun gibi bedensel, manevi tarafın da huylar olduğunu söylemeye herhalde gerek yoktur.

Anne ve baba, çocuk için bir falakateyn teşkil eder. İkisi birleşmiş ve o birleşme ile oluşan tek hücreden çocuk meydana gelmiştir. Zaten anne ve baba da ortadan kesilmiş bir elmanın birer yarısından başka bir şey değildir. Her ikisindeki yarım, yani ovum ve sperm birleşip bir bütün (zigot) meydana getirmiş ve o zigot da ana karnındaki gelişiminde, her nefis mertebesine birer erbain (kırk gün) tekabül edecek şekilde, yedi erbain çı-

kardıktan sonra bebek olarak dünyaya gelmiştir.

Anne rahmindeki cenine, ef'al, sıfat ve zât mertebelerine tekabül eden üç erbaini çıkardıktan sonra, dördüncü erbainin başında can verilir ki bu da yüz yirmi gün demektir. Can verilmesiyle başlayan kalp atımları, onun dördüncü nefis mertebesi olan nefs-i mutmainne'ye geçişinin ifadesidir. Bundan sonra çocuğun alınması günahtır çünkü artık gelişip çocuk halini almıştır.

Çocuk büyüyünceye kadar gıdasını anne ve baba olarak bildiği falakateynden alır. Onların yardımıyla gelişir. Bu gelişim iki yönlüdür. Bütûnda toprağın derinliğine, zuhurda ise dışa, yukarı doğru büyüme gösterir. Biz olayın zâhirini görüp "Büyüdü" diyoruz ama bu arada kök salışını fark edemiyoruz. Sonuçta, çocuk belirli bir yaşa gelince falakateyn kaybolur.

İnsanın yaratılışı vahdette kesret esasına göredir. Nasıl bir incir ağacında binlerce incir ve her incirde de binlerce çekirdek mevcutsa, insanda da tohum son derece fazladır. Bir damla menide milyonlarca sperm vardır. Bunun Kur'an'daki adı *"Fışkıran su"*dur <86-6>.

İnsan, bu âleme dilekçe vererek gelmemiştir. O, nasıl istediyse öyle gelmiştir ve geldiğini ancak geldikten sonra fark etmiştir. Bundan sonra da "Şuram şöyle, buram böyle" demeye başlamıştır.

İnsan, yaratılışta kendisine ne istidat verilmişse o istidat üzerine devam eder. Tohum vardır ve bunun nasıl olduğunu anlamak zordur. Gizlilik âlemi çekirdekte, açıklık âlemi ise ağaçtadır. Bunlardan birincisi mahfi (gizli), ikincisi ise şühûd âlemini temsil eder.

Her insanın içinde bir hüsn-ü mutlak vardır ama O'na bakmaya hiçbir göz dayanamaz. Orası, O'na aittir. Oradan tenezzülen, hazerat-ı hamse-yi ilâhi adı verilen mertebeleri inerek milyonlarca sene sonra bir sperm halinde meydana çıkmıştır. Bazıları bu hazerat-ı hamse-yi ilâhi'yi dokuz felek (felekiyat), gazlar, tebayi (tabiat), anasır âlemleri diyerek daha teferruatlı anlatmaya kalkmıştır. Bunun nedeni bizim zamanda yaşamamız ve bu nedenle sürenin milyonlarca yıla yayılmış olmasıdır.

Halbuki bu süre Allah nazarında bir ândır.

İNSANIN YARATILIŞ NEDENİ

Allah insanı neden yarattı sorusuna verilecek cevap "Kendini görmek için yarattı"dır. O, kendini insanda görecektir. İnsanı bu nedenle bir ayna olarak yaratmış ve kendini kendi aynasında müşahede etmiştir. Bu müşahedesini, en alt mertebe olan bu âlemde de devam ettirmek için, o yarattığı insanı bu âleme indirmiştir.

O halde insanın bu âlemde yaratılışı da aynı amaca, yani onun Allah'ını, peygamberlerini, kâinatı, kendini, gelmişini, geçmişini bilir, temiz kalpli bir yaratık olmasına yöneliktir. İnsan, gelmiş ve geçmişini akıl nuruyla bilir, gideceği yeri de el tutup bağlandığı odaktan öğrenir. Nitekim artık hepimiz geldiğimiz yere gideceğimizi biliyoruz. Bu durum bedenimiz için de, ruhumuz için de geçerlidir. Bedenimizin hava, su, toprak ve ateşten oluşan dört unsuru; kâinatın hava, su, toprak ve ateşten ibaret dört unsuruna; sevgimiz ise sevgilimize gidecektir. En sevgili varlık Allah olduğu için, gidiş O'na olacaktır. Ancak burada bir şey vardır. Allah görülüp bilinemediği için bizim görüp sevebileceğimiz bir görüntüsünü (aynasını) yaratmıştır ki bu Hazret-i Peygamberdir. O halde gideceğimiz yer Hazret-i Peygamberdir. Hazret-i Peygamber, bin dört yüz küsur sene önce aramızdan ayrıldığına göre bu nasıl olacaktır? Bizim sevdiğimiz, O'nu sevenler kanalıyla olacaktır ki bunlar da mürşitlerimizdir.

İNSAN HAYATI

İNSANDA HAYAT NEDİR?

Evvelce "Hayat" bahsinde de anlattığımız gibi, hayat bir ışından, bir nurdan ibarettir. Buna misal olarak güneşi göstermek mümkündür. Nasıl sabah kalktığımızda güneşi görünce "Güneş gelmiş", "Güneş var" veya "Pencereden güneş giriyor" dediğimiz halde, güneş yerinde duruyor ama biz, onun gördüğümüz ışınlarına veya hissettiğimiz sıcaklığına bakıp bu sözü söylüyorsak, hayat da bunun gibidir. Bize vuran onun ışınları veya nurudur. Çekiverdiği anda her şey geldiği yere gidiverir.

"Hayat nedir" sorusu daima insanların aklını kurcalayagelmiştir. İnsanın, bir özden geldiğine ve tekrar o öze döneceğine şüphe yoktur. Fakat arada iki taraflı işleyen bir cazibe kanunu vardır. Hayat denen şey, bu kanun gereğince bir taraftan öze, diğer taraftan da "kabuk" olarak nitelendirilen, kâinattan yaratılmış bedene doğru çekilmekte ve aslında birbirine âşık olan öz ile kabuk arasında devredip durmaktadır.

Öz ile kabuk arasında devredegelen hayata bitkilerde usare, hayvanlarda kan, insanlarda ise ruh denmektedir. Gerek öz, gerekse kabuk bu ruha âşık olduğu için, ikisi de "Bana gel" deyip durmaktadır. Bu iki çekim arasındaki denge, insanda hayatı oluşturmaktadır. Hastalıklar ruhun öze yaklaşması, tedavi ile sağlığa kavuşulması ise tekrar kabuğa çekilmesi ve dengenin sağlanması demektir. Sonunda mutlaka özün galip geleceğinden kimsenin şüphesi olamaz. Çünkü daima mânâ maddeye hâkimdir ve her şey *"Her şey aslına rücu edecektir"* ve *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda yine O'na döneceğiz"* <2-156> hükümleri gereğince aslına dönecektir. Asıl olana dönüş, insan için bir göç olarak nitelendirilir.

Hastalık da, sağlık da insan içindir. Kendini bilen bir insan

için ölmek diye bir şey yoktur. Sadece gelip gitmek vardır. Nasıl gece yatarken öleceğiz diye yatmıyor ve uykuda olduğumuz süreyi ölüm olarak nitelendirmiyorsak, bu da aynıdır. Hayat dediğimiz olay dalgalardan ibarettir. Bu yönüyle denize benzer. İlk bakışta sakin gibi görünür ama bu görünüşü aldatıcıdır. Çünkü deniz içten içe, insan gözünün algılayamadığı mikro dalgalarla devamlı bir kaynama halindedir. Tüm âlem gibi... Bu nedenle "hareket-sükûn-bisükûn" denmektedir. Bisükûn, devamlı hareket demektir. Kâinat da devamlı hareketlilik içindedir. Allah kâinatı, tüm dalgalanmalarına rağmen beşerin rahatı için, onun görüp fark edemeyeceği bir hareketlilik içinde yaratmıştır. Hakk için ikilik yoktur. O, rahatın ve sükûnun üzerinde bir nur-u âzamdan ibarettir. Bir şiirimde "Nur ile zulmetten üstündür o sultan şüphesiz" diyerek anlatmak istediğim budur. Allah, beşerin, Kendi'ni tahlil edemeyeceği vasıfta olduğundan O'nun âlemine "ilâhi âlem" denmektedir. Bu dalgaların kâinatta nötrleştiği zannedilse bile aslında nötrleşme yoktur. Dalgalanmalar beşer takatinin üstünde olduğu için bizim tarafımızdan hissedilmemektedir. Onun için beşer Allah'ı göremez. Ama bu, "Allah görülmeyecek" demek değildir. "Allah nerede görülecektir" sorusuna cevap verebilmek için önce insanın kendini bilmesi gerekir.

Teneffüs ettiğimiz hayat nefhası iki âlemi de içine aldığından bir içimize çeker, bir dışarı veririz. Buna eski dilde "şehik ve zefir" denirdi. İnsan hayatı bu ikisi arasında devam eder. Denizler de böyledir. Onlar da met ile cezir veya gelişle gidiş arasındadır. Kısacası hayatın düzeni bir gelip bir gitme ile kurulmuştur. Gelişe "doğum", gidişe ise "ölüm" diyoruz.

Elektrik de böyledir. Bir gelir bir gider. Adına da bu nedenle "alternatif akım" veya "mekik akımı" denmiştir. Radyo dalgaları vb. de böyledir. Gelip gitmeler arasındaki aralık kısa olursa adına "kısa dalga", uzun olursa "uzun dalga" denir.

Hayattaki her şey, bunlar gibi inişli çıkışlıdır. Onun için hayat köprüsü veya "sırat köprüsü" de böyle inişli çıkışlıdır.

Hayat, bir açılıp bir kapanma, bir nefes alıp bir nefes verme veya kalbin bir sıkışıp bir gevşemesinden ibarettir ve ef'ale da-

yanır. Ef'al olmazsa hayat olmaz. Gecenin gündüzü takip etmesi, bir hareketin arkasından bir sükûn gelmesi de kâinattaki hayatın göstergelerindendir.

Hayat denen kavram sadece dünya hayatı olarak düşünülmemelidir. Hayat, Allah'ın Hayy esmasının mazharı olduğu için ebedîdir. Allah'ta ölüm olmadığına göre esmalarında da ölüm yoktur. Bu nedenle hayat daimidir. Gelmek gitmek kullara mahsus bir keyfiyettir.

İnsanların Allah'a kavuşması, demir tozlarının mıknatısın çekim alanına girmesine benzer. Nasıl çekim alanına giren demir tozları hemen mıknatısa yapışıp onun bir parçası oluverir, yani onda fenâ bulurlarsa, insanların Allah'a yaklaşması da böyle olur. O'nun cazibe alanına adım atıldı mı, O'nda fenâ bulunacaktır. Buna "Hakk'ta fâni olma" denir. Bunu gerçekleştirmiş olanlar içinse "yürüyen ölü" tabiri kullanılır.

Bu yönden ele alındığında insan hayatı enfüs ile âfak arasındaki bir alışverişten ibarettir. Âfaktan alınan gıdalar bedende yanıp enfüse intikal etmekte, enfüsteki harabiyet mahsulleri de âfaka verilmektedir. Yani bedende devamlı bir haşır neşir olayı cereyan etmektedir. Bir taraftan ölen hücreler atılırken, diğer taraftan devamlı olarak yenileri meydana gelmektedir. İşte "Haşrı neşri burda gördük nefha-yı Sûr olmadan" diyerek anlatmak istediğim olaylardan biri de budur.

İnsanda hayatın ne olduğunu anlatabilmek için başta rüya olmak üzere, sarılması gereken iplik çilesi yahut yer yer düğümlü bir ip tomarı, akan su, askerlik, deniz anaları, hallaç yayı, incir gibi pek çok misaller verilmiştir. Şöyle ki:

Hayatı bir rüya olarak algıladığımızda, her âlemin bir rüya olduğunu görürüz. Dünya da bir rüyadır, ahiret de... Çünkü bir gelinir, bir gidilir. Bu geliş gidişlerin amacı Allah'ı bulmaktır. Bunun için her şeyi kendinde toplayıp kendini mürşitte görmek lazımdır. Peygamberimizin "Beni gören O'nu gördü" deyiş nedeni de budur. Bunun ne demek olduğunu çok iyi düşünmek gerekir. Burada namaz, Hakk'a ulaşmak için kullara emredilen bir görevdir. Ulaştıktan, amaca vasıl olduktan sonra zahirî namaz, bâtınî (iç) namaza çevrilir.

İnsan hayatı tıpkı bir rüya gibidir. Biz sadece gece rüya gördüğümüzü zannederiz, halbuki her an rüya görmekteyiz. Örneğin, on dakika önce yalnız olan bir kişi, bir veya birkaç misafirinin gelmesiyle iki, üç, dört veya daha fazla kişi olabilir. Ama bu misafirler gittiğinde yine yalnız kalır. Bu çoğalan ve azalan kalabalığın görülen bir rüyadan ne farkı vardır?

Bu bakımdan insan hayatı da insanın kendisi gibi, bir rüyadan, hattâ rüya içinde rüyadan ibarettir. Bu rüyayı gündüz görürsek vahdette kesret, gece görürsek kesrette vahdet olur. Hepimizin bugün var, yarın yok oluşumuz, bu varlıkla yokluk arasındaki ömrün bir rüyadan ibaret oluşu değil midir?

İnsanın bu âlemdeki yaşantısının bir rüya gibi oluşunun bir delili de insanların kabullenme yetenekleridir. İnsanların kabullenebilme yeteneği, onlara verilmiş en büyük lütuflardan biridir. Öyle olmasa ve yaşanan her olay yaşandığı andaki etkiyi devam ettirseydi, hayat insana zehir olurdu.

Hayat denen bu rüya içinde, sağ ile sol arasında hakikate, yani gerçeğe giden düz bir yol vardır ki buna "sırat-ı müstakîm" denir. Bu yol düz ama inişli çıkışlıdır.

"İnsan doğduğunda, önüne hayat adı verilen bir iplik tomarı bırakılır ve bunu yumak yapması söylenir" diye bir söz vardır. Kimi insanın alın yazısı düzgün, kimininkiyse karışıktır. Bazıları bu iplik tomarını sardıkça akar gider ama bazen de ip dolaşıverir. Dolaştığı zaman ipi düğümlemeden, hiç sıkılmadan, sabırla açıp sarmaya devam etmek gerekir. Dolaşan yer sıkıştırılıp düğüm yapılırsa, bunu açmak için çok daha fazla uğraşmak icap eder. İpi kopartmaksa, insanın hayatının sonu olur ki buna "ecel-i kaza" denir. İpin kopartılmadan sarılmasına ise "ecel-i müsemma" adı verilir.

İnsan, toplu olarak yaşayan bir canlı olduğu için "toplumsal hayvan" diye nitelendirilmektedir. Ancak biz insanı hiçbir zaman hayvan olarak düşünmeyiz. İnsan toplumlarına millet denir. Millet olmak, birlik meydana getirerek bir vücut olabilmek demektir. Bu vücut bir başa itaat ederse sücut etmiş, yani Âdem'e secde etmiş olur. Böyle var oluşa "mevcut" veya "mevcudat-ı ilâhî" denir.

Eğer bu mevcut, kesif âlemle içindeki latif âlemi birleştirebilirse, vecde gelmiş olur. Toplumun vecde gelmesi, bir konuda konsantre olması demektir. Bunu becerebilen toplumlar, pek çok problemlerini halleder ve doğru yolda ilerleyip diğer toplumlara örnek olurlar.

Toplum hayatı da insan hayatı gibidir ve onun önüne de düğümlü bir ip tomarı konmuştur. Milletlerin de o ip tomarının düğümlerini yavaş yavaş çözerek itina ile sarması gerekir. İpi koparan toplumun hayatı sona erer.

İnsanın karşısında gördüğünün kendi hayali olması kuralı, toplumlar için de geçerlidir. Fertler gibi toplumlar da bazen şaşılığından ötürü onu çift görürler. Tıpkı evvelce anlattığımız şaşı çırağın bardağı çift görmesi gibi... Eğer o çırak gibi davranır da çift gördüğü bardaklardan birini kırmaya kalkarsa, geriye hiç bardak kalmadığını anlayıverir.

Hayat, akan bir su gibidir. Akan suyun önüne set çekilmez. İnsan ne kadar yüksek set yaparsa yapsın, su o seti aşacaktır. Baraj bile yapılsa barajı patlatacak veya yine üstünden taşarak yoluna devam edecektir. Onun için suyu kendi mecrasında akacak şekilde serbest bırakmak lazımdır. O isterse, kendi barajını kendisi yapıp orada durur. Burada mürşidin yaptığı şey, kıvrıla kıvrıla gidecek olan suyun önüne, kestirmeden akmasını sağlayacak bir ark yapıvermek, bir kanal açıvermektir. İnsan hayatı böyle akan bir su gibidir. Daima engebelerle karşılaşılır ve onlar aşıldıkça önüne yenileri çıkar.

Hayat bir başka yönüyle askerlik gibidir. Herkes üstünden öğrendiğini astına öğretir ve böyle gider. Bir yönden olunurken, diğer yönden ölünür. Kural budur. Onun için hiç debelenip çırpınmadan herşeyi kabullenmek ve keçi gibi inat etmek yerine koyun gibi boynu uzatıvermek lazımdır. Böyle yapılırsa rahat edilir.

İnsan hayatını deniz analarına benzetmek de mümkündür. Hayat dediğimiz şey, deniz analarının açılıp kapanmasına benzer. Dünya ve yıldızlar da böyledir. Yeni doğduklarında çok şiddetli bir ışık verirken, zaman geçip yaşlandıklarında büyüyüp genişledikleri için verdikleri ışığın şiddeti azalır ve renk kı-

zıllaşmaya başlar. İlk doğdukları ve yaşlandıkları devrelerde, ne ağırlıklarında ne de toplam olarak verdikleri ışık gücü arasında bir fark olur. Işığın, yıldız yaşlandıkça azalıyor gibi görünmesinin nedeni, kitle yoğunluğunun büyüme ile azalmasıdır. Küçükken tüm ışık huzmeleri küçük bir noktadan çıktığı için ışık şiddetli ve parlak görünür ama aynı şiddetteki ışık daha geniş bir alana yayılırsa, o zaman zayıflamış gibi olur. Nihayet günü gelip yıldız kütlesi öldüğünde ışığı da kaybolur. Tıpkı insanda olduğu gibi...

İnsan hayatı hallaç yayına da benzer. Tokmakla vurulduğunda yay aşağı yukarı hareket ederken sertleşmiş pamuğa değdiğinde o pamuğu alıp karşıya fırlatırken, bu arada da yumuşatır. Allah da zaman zaman tecelli tokmağıyla vurarak bizde müspet ve menfi (hastalık-sağlık, açlık-tokluk, zenginlik-fakirlik, sevinç-keder vb.) titreşimler yaratmak suretiyle bizim sertleşmiş taraflarımızı yumuşatmaktadır. İyice yumuşayıp karşıya geçtiğimizde, o tokmağın tesirinden kurtuluruz. Allah cümlemizin tecellisini âsan etsin!..

İnsan hayatı bir başka açıdan bakıldığında incire de benzer. İncir (tîn), çiçeksiz (zâhire dönmeden) gelişip olgunlaşan bir bitkidir. Hem tam kemâle gelmeden taze (ki adı da sofralıktır) olarak, hem de olgunlaşınca kuru incir olarak yenir.

Ağacında bırakılırsa, olgunlaştıkça dıştan biraz buruşur ama tadı da gittikçe artmaya devam eder. Tam kemâle geldiğinde dalından kopup düşer. İşte o zaman bir aşk ateşine batırılıp çıkarılırsa, mikrobu kalmayacağından yıllarca saklanabilir. Taze incir fazla dayanmaz. Birkaç günde ekşir. Onun için ben içi güzelleşmiş, tatlanmış insanları çok severim ve onları kuru incire benzetirim.

HAYATIN ŞARTLARI

Balıkların denizde yaşayıp denizi bilmemeleri gibi, biz de hava içinde yaşıyor ama havanın farkında bile olmuyoruz. Havasız bir ortama girdiğimizdeyse, denizden çıkan balıklar gibi çırpınmaya başlıyoruz. İnsan aya gitmiştir ama oraya kendi yaşam vasatını birlikte götürmüş, ancak bu şekilde hayatta ka-

labilmiştir. Çünkü dünyada yaşayan bir insan, ortamı farklı bir gezegende yaşamını devam ettirebilmek için dünya ortamını oraya taşımak zorundadır. Bu, uzaya gidenler için geçerli olduğu gibi dünyanın bir bölgesinde yaşayıp oraya alışmış olanlar için de geçerlidir. Örneğin, kutupta yaşayan bir insanı birden ekvator bölgesinde yaz geçirmeye zorlarsak ilk anda hayatı tehlikeye girer. Ama bu işi alıştıra alıştıra yaparsak bir süre sonra o ortama da alışır. Bir müridin manevi âleme geçişi de böyle alıştıra alıştıra yapılırsa problem çıkmaz.

Allah, her şeyi düzenli yaratmıştır. Öyle olmasaydı perişanlık içinde çırpınıp durur ve iş üretemezdi. Tevhid intizamdan ibarettir. Şeriat da bu intizamı insanlığa öğretmek için konmuştur. İntizamlı yaşayan insan kolay kolay sıkıntıya düşmez, ihtiyarlamaz ve yıpranmaz.

HAYAT-I MECAZİ, HAYAT-I CAVİDANİ (EBEDÎ HAYAT)

Bedensel yaşam hayat-ı mecazidir ve bu sebeple de ölümlüdür. Ruhsal yaşam ise hayat-ı cavidani, yani hayat-ı ebedîdir. Zira ruh Allah'tan gelmiş ve yine O'na dönüp O'nunla ölümsüzleşecektir. Tasavvuf ilmini öğrenmeye çalışmanın nedeni, ruhu geliştirip yaşamı ruhsal yaşam haline dönüştürebilmektir. Çünkü hayat-ı cavidanı öğrenmek için tahakkuk etmek gerekir.

İnsanın fâni hayatı enfüsî bedendeki, ebedî hayatı ise kâinat bedeni de denen âfakî bedendeki hayatıdır. Kur'an'da yapılması veya yapılmaması yazılmış olan şeyler, hem bu bedendeki, hem de kâinat bedenindeki rahatlığımız içindir. İnsan, kâinat bedeninin dondurulmuş özetinden ibarettir. Zaten "ölüm" denen şey de, küçük bedenden büyük bedene taşınmaktır. Hakikatte müminler için ölüm olmadığı "Müminler ölmezler, dünyadan ahirete intikal ederler" hadisiyle belirtilmiştir.

Biz ahiretten dünyaya geldik, dünyadan da tekrar ahirete gideceğiz. Bu gidişte bedenimiz, kâinattan yaratılmış olduğu için kâinata, ruhumuz ise kâinattan değil, sevgilimizden *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> ile geldiği için Allah'a dönecektir.

Ruhumuzun Allah'tan geldiğini biliyoruz. Allah, bize gelince parça parça mı oldu? Hayır. Çünkü bize gelen O'nun füyuzatıdır. Bu durumun, güneşin ışıklarının gelmesi durumunda "Güneş geldi" diye nitelendirilmesine benzediğini evvelce anlatmıştık. Bize gelen, O'nun nuru olan Nur-u Muhammedî'nin kâinata yayılan huzmelerinden biridir. Kısacası, bizim ruhumuz Nur-u Muhammedî denen nurun ışığıdır.

İnsan hayatı doğumdan ölüme kadar süren bir yolculuktur. Bu yolculukta iyi bir arkadaşla birlikte olunursa, hayat-ı mecazi olan bu âlemimiz güzel olur ve ebedî hayatımızın güzelliğini de garanti eder. Dünya hayatı, harpte öncü kuvveti çıkartmak gibidir. O öncüler, yolda sıkıntıya uğramadan hedefe varmayı ve arkadaki ebedî hayattan ibaret birliği de o yolda rahat ilerler hale getirmeyi amaçlar.

Limaallah sırrına ermek, Allah'ı bulup O'nda yaşamak, yani hayat-ı cavidana kavuşmak demektir. İnsan Allah'tan gelmiştir ve yine Allah'a gidecektir. Pekiyi, hayat-ı cavidan nerede yaşanacaktır? Yine insanda... Çünkü insan Allah'sız olamayacağı gibi Allah da insansız olmak istemez. İnsan olmazsa kâinatın bir anlamı kalır mı? Kâinatı şereflendiren insandır. Öyle olduğunu da evvelce verdiğimiz Kâbe örneği göstermektedir.

HAYATIN İSTİKAMETİ VE SEYRİ

İnsanın, hayatının kıymetini öğrenebilmesi için sulh da lazımdır, harp de... Hayattaki bu engebeler, bu dalgalanmalar, bu iniş çıkışlar olmazsa irfaniyet olmaz. İrfaniyet, bu engebelerin arasından doğru bir yol bularak kendi marifetini orada görmektir. Çünkü bizim dinimiz marifet dinidir. Marifet olan, bu engebelerin arasındaki istikamet çizgisinden ayrılmadan hedefe ulaşmak, yani ne aşağı düşüldüğünde tasalanmak, ne de yukarı çıkıldığında sevinmektir. İnsan ne kahkaha ile gülmeli, ne de somurtup oturmalıdır. Daima ikisi arasında bir yol tutup tebessüm etmelidir. Zira kahkahayla gülmek ıstırap, haddinden fazla feryatsa ifrattır. Bu hususta Peygamberimiz de "Cenaze zuhurunda sakın bağırıp feryat etmeyin" buyurmuştur.

İnsan bir terazi gibidir. Onun için insanın hissiyatı hafifçe oynar. Kefe bir yanda ağır basarsa karşı taraf mahrum kalır. Ama iki tarafı da hafif hafif oynar ve ince dalgalanmalar meydana getirirse, o zaman dengeyi bulmak ve ibreyi sabitleştirmek yahut dengeleme marifetini göstermek kolay olur. Zira denge, tasa ve ferah arasında kurulacaktır. Sadece ferahlık, ferah olmanın değerini kaybettirir ve insanı ferahta olmanın kıymetini bilmez hale getirir. Bu sebeple Allah, insanı iki neşede yaratmıştır.

Ger cemal zahir olsa tez celal yakalar anı
Görürsün bir gül açılsa yanında hâr olur peyda

denmesinin nedeni budur. İnsanların aynı kişiyi farklı şekillerde tanıyıp farklı şekillerde tanımlamalarının nedeni de budur. Onun için

Velî-i kâmil zuhur etse bu âlemde
Kimi ikrar eder anı, kimi inkâr olur peyda

beyitiyle de ifade edildiği gibi, kâmil bir zâtı bile herkesin kabullenip ona biat etmesi mümkün değildir. Kimi ona inanırken, kiminin "Bırakın o şarlatanı" deyip geçmesi mümkündür.

İnsan hayatı inişli çıkışlıdır. Bunu düzelten insandır. Bazısının tecellileri çok ağır olduğu için bu iniş çıkışlar çok derin ve uzun süreli olur. Bazılarında vasat, bazılarında ise ince dalgalanmalar şeklinde olur ve bu dalgalanmalar kesintisiz olarak birbirini takip eder. Bu iniş çıkışların hiç bükülme göstermeksizin devam eden bir orta hattı vardır ki buna Kur'an'da *"Bizi doğru yolda ilerlet"* <1-5> denmektedir.

Aslında hayat çizgisi düzdür ama insan bu âleme geldiğinde vasat değiştirdiği için, suya batırılan bir çubuğun görüntüsünün kırılması gibi bir durum ortaya çıkar ve kırılma gösterir. İşin aslını bilenler ve onların bilgisinden istifade edenler bu kırılmanın aldatıcı olduğunu ve esasının düz olduğunu öğrenmişlerdir. Bu sebeple onların nazarında o ortadaki düz hat ne iniş, ne çıkış, hem iniş, hem çıkış halini almıştır. *"İhdinassırâtalmüstakıym"*in bir tarafı zuhur, bir tarafı bütûn yahut bir tarafı görünür âlem, bir tarafı görünmez âlemdir. Bize gelen zuhuratın çoğu görünmez âlemden gelmektedir. Görünen

âlemden de gelir ama bunlar yansıma şeklindedir. Gülme ve ağlamanın sari (bulaşıcı) oluşu gibi...

Hakk'tan gelenlerin taksirat, imtihan ve terfi diye üç türü vardır.

Bunlardan birincisi olan taksirat, yapılan bir hatanın karşılığıdır. İnsan daima ektiğini biçer. Söylediği acı veya tatlı bir sözün karşılığı mutlaka gelecektir. Zira bu konuda insan aynen bir radar gibidir. Kendisinden çıkan bir dalga, döner dolaşır, tekrar geri gelir.

İmtihan, durup dururken olmaz. Ancak Allah zaman zaman kulunun bir olaya karşı sabrını ölçmek isteyebilir. Bu durumda ona bir tecelli isabet ettirir ve onun dayanıp dayanamayacağını görmek ister.

Terfide ise Allah, terfi ettireceği bir kulunu, terfi ettirmeden önce şiddetli bir tecelli (cemali veya celali olabilir) ile karşılaştırır. Cahiller bunu bilmedikleri için böyle bir tecelli ile karşılaştıklarında bağırıp çağırmaya başlarlar. İşin aslını bilenlerse her sıkıntının ardından bir ferahlık geleceğini bilerek sabrederler. Nasreddin Hoca bu durumu, yaz gününde kürk giyip kendisine "Yahu Hoca biz neredeyse gömleklerimizi çıkartıp çıplak gezeceğiz, sen kürk giymişsin" diyenlere "Önümüz kış" demek suretiyle anlatmaya çalışmıştır. Hoca'nın bu cevabı "O çekilen sıkıntının arkasında sizin görmediğiniz ama benim bildiğim bir ferahlık vardır" anlamını içermektedir.

Dünya hayatındaki sıkıntı da, ferahlık da misafirdir. Çünkü bu hayat engebeli, inişli çıkışlıdır. Aslına bakılırsa her şey engebelidir. İnsanın konuşurken çıkarttığı ses bile bir titreşimden ibarettir. Ses adını verdiğimiz bu titreşimler seyrek olursa ses kalın, sık olursa da tiz olmaktadır.

Kâinat titreşimlerden oluşmuştur, ruh da ihtizazat (titreşimler) üzerine nazil olmaktadır. Çünkü o da çok ufacık partiküllerin titreşiminden başka bir şey değildir.

Bizim faks diye adlandırdığımız, buradan verilen bir yazı veya resmi Amerika'ya anında ulaştıran mekanizma da titreşim esasına dayanmaktadır. Şöyle ki; buradan verilen mesaj, ince titreşimler halinde neşredilmekte ve elektrik dalgalarıyla

gideceği yere ulaştırıldıktan sonra oradaki bir cihaz vasıtasıyla haşredilerek gönderildiği şekle dönüştürülmektedir. İşte insan da bunun gibi bir haşrolmakta, bir neşrolmaktadır. Bir şiirimizde "Haşrı neşri burda gördük nefha-yı Sûr olmadan" diyerek anlatmaya çalıştığımız husus budur. Diğer ilâhilerimdeki "Mürşidi biz Hakk biliriz" yahut "İnsan-ı kâmile edelim secde" tabirlerini de anlatmak istediğim şekilde anlamak lazımdır. Yoksa bizim yaptığımız gibi sadece okuyup geçmenin kimseye bir faydası olmaz. Söylenenler sadece lafta kalır. Bunları söylemekten amaç, okuyanların öğrenip insan-ı kâmil olmaya çalışmasıdır.

Hayatın engebeli oluşu, insanın zaman zaman ferahta, zaman zaman sıkıntıda olması demektir. Ara sıra sıkıntıya düşmek hayatı tatlandırır. Yemeğin lezzetini arttırmak için içine biraz acı biber konması gibi... Bu tatlandırıcı acılıklar ve sıkıntılar olmasa hayat monotonlaşır, tadı tuzu kalmadığı için de insan huzur bulamaz olur.

İnsanın yaratılışı gibi, yaşantısı da orta düzende ve normal sayılan hudutlar arasında devam etmelidir. Nasıl ateşimizin veya kan basıncımızın yükselip düşmesi bizi hasta ediyorsa, yaşantı ve davranışlarımızın da normal hudutları aşması, bizi manen rahatsız edecektir.

İnsan kendi âlemine çekilirse dış âlemi görmez. Böylece dış âlemin iniş çıkışlarından kurtulur ve mutlu yaşar. Bu mutluluğu da zaman zaman azalıp çoğalarak devam eder. İş, insanın içindedir. Dışarıda bir şey yoktur. Orası hayaldir. Bu yüzden dışa bakanlar zamanı heba ettikleri gibi mutluluklarını da yitirirler. Çünkü dış âlemin çelişki ve zıtlıkları insanda neden, niçin düşüncelerinin oluşmasına yol açar.

Müzikte hüzün veren makamların yanında, insanı coşturup neşelendiren makamlar olduğu gibi insan hayatında da hüzünlü ve neşeli devreler olacaktır. Bu dalgalanmalar musikideki makam atlamalarına benzer. Her makamın ayrı bir zamanı, ayrı bir karar noktası vardır. Gürültü, kararsızlık ve perişanlıktır. Makamlar, muntazam gruplandırılmış, ciltlenmiş ve bir sistem dahilinde yerleştirilmiş kütüphanelerdeki kitaplar gi-

bidir. İnsanlar da düşüncelerini tasnif edip her düşüncenin hangi mertebeye ait olduğunu bilirse, o zaman mesele kalmaz ama bu tasnifi yapamamışsa, aradığını zamanında bulamayacağı için bocalayıp durur ve perişanlıktan kurtulamaz.

Sırat köprüsü denen şeyin aslı insanın bu âlemdeki hayatıdır. İnsan, hayatı süresince düz giderse, kendini kurtarır. Sendeleyip toparlanırsa yine mesele yoktur, yoluna devam edebilir. Ama kurtaramazsa yandı...

Her insan, alâkader-il istitaa (gücü yettiğince) doğru bir yol bulmuştur. Onun için kimsenin yoluna ve işine karışmamak gerekir. Peygamberimiz bile karışmadıktan sonra bize hiç düşmez...

HAYATIN BEKÂSI

İki ferinin birleşmesi bir asıl meydana getirir. Bu asıl, bekânın ifadesidir. İnsan yaşamındaki iki ferinin biri erkek, biri dişidir. Bunların birleşmesinden ortaya çıkan çocuk asıldır ve o iki ferinin bekâsını sağlayacaktır. Anne-baba öldükten sonra onların ismini o çocuk veya çocukları devam ettirecektir. Böylece çiftten oluşan bu birlik, ulu bir harman olacaktır. Dünyanın ebediyete intikalini de bu kesret sağlayacaktır.

Kesret dediğimiz nüfus yoğunluğu azalıp çoğalarak beşeriyetin idamesini sağlar. *"Bir ağaçtır bu âlem / Meyvesi olmuş âdem"*den kasıt budur. Meyve olan bu âdem bazen çoğalır. Çoğalma fazla olursa ziraatçılar, meyvelerin irileşmesini temin etmek için onları biraz seyreltirler. Günümüzde insan meyvesi çoğaldığı için doğum kontrolü veya aile planlaması gibi yöntemler ortaya atılmıştır. Bu yolla biraz seyreltmeye gidilmektedir. Yapılanlar doğrudur. Çünkü bir ağaçta çok meyve olursa ağaç hepsini besleyemez ve meyveler ufak olur. Seyrelttikçe irileşir.

Bazıları aile planlamasının günah olduğunu iddia ediyorlar. Bu iddia sahipleri, yapıp çatanın Hakk olduğunu anlayamamışlardır. Bu idrake varmış olanların itiraz etmesi mümkün değildir. Çünkü onlar bilirler ki işi yapıp çatan Hakk'tır ve O, kendi isteğine göre azaltıp çoğaltmakta serbesttir. Hiç

O'nun yaptığı şey günah olur mu? *"Allah dilediğini mahveder, dilediğini sabit tutar"* <13-39> ayeti buna delalet eder.

Hayat bir bütündür. Dünya ve ahiret hayatı dediğimiz şeyler birbirinin uzantısından başka bir şey değildir ve birbirine bağlıdır. Hayat adeta bir daire gibidir. Bunun yarısına dünya hayatı, yarısına da ahiret hayatı denir. Arada kopma veya ayrılma yoktur. Dalganın denizden kopmayışı gibi bu ikisi de birbirinden koparılıp ayırılamaz. İkisi birlikte gider.

Hayat devamlıdır ama devamlılığı düz bir çizgi şeklinde değil, dünyadan ahirete, ahiretten dünyaya birer zincir halkasının birbirine eklenmesi şeklindedir. Dünya ile ahiretin birleştiği noktayı bilmeyenler bunu anlayamazlar.

Gelen de, giden de insandır ama bu, bizim fert olarak gördüğümüz insan, yani Hamdi veya Şaban değildir. Her gelen ayrı bir elbise ve ayrı bir isimle gelir. Hepimiz aynı yerden geldik, yine oraya gideceğiz.

DEVRAN NEDİR?

İnsan hayatının tekrar oluşması devran-ı kebire bağlıdır. İnsanlar ölüp gömüldükten sonra çürür ve toprak olurlar. Bu topraktan zamanla bitki, hayvan ve insan oluşabilmesi için kim bilir kaç yıla, kaç asra ihtiyaç vardır. Çünkü önce bitki olacak, o bitkiyi bir hayvan yiyecek, o hayvanı bir insan yiyecektir ki toprak olan, yine aslına, yani insana kavuşmuş olsun. Eğer bitkiyi bir insan yerse o zaman bir kısa devre oluşması bahis konusudur. Her iki durumda da toprak olanın yine insana, yani aslına kavuşmasına "devran-ı kebir" denir. Bu devrandan sonra oluşan kişi kendini Allah'a kurban ederse, o zaman aslına kavuşmuş olur. Aksi halde ruhu dirilmemiş olacağı için o toplandığı kimseyle birlikte yine toprak olacak ve yeni bir devrana girecektir. İşte "misl-i gazel" denen olay budur.

Hayat denen şey gelip gitmekten ibarettir. Gelenlerin kimi az kalır, kimi çok kalır, kiminin devri büyüktür ve uzun sürede tamamlanır, kimininki ise bunun tersidir. Ama her halükârda hayat öbür âlemde devam edecektir.

Bu durum insanda böyle olduğu gibi dünyada da böyledir.

Dünyanın da küçük devri yirmi dört saat, güneş etrafındaki büyük devri ise bir yıldır. İnsanda da böyle büyük ve küçük devranlar olduğunu ileride göreceğiz.

İNSANDA HAYATIN BELİRTİLERİ

İnsan, hayatı boyunca daima sağlıklı olmayı arzu eder ama bu arzusu gerçekleşemez. Dünyada sadece sabah olmasını arzu eder ama bu da mümkün değildir. Hastalık da olacaktır, akşam da... Çünkü o Sultan, ikisinden de üstündür. "Devreder bihad avalim zat-ı pakinde onun" diye söylerken cihanın insanda, insanın da kâinatta devrettiğini anlatmak istemiştim. Burada devir devir içindedir. Bu devirlerden birinin istikameti sağdan sola, diğerininki soldan sağa doğrudur. Bazı tarikatlar, bu gerçeği sembolize etmişlerdir. Bu devirlerin dairevi kesişme noktasına "bedevi topu" denir. Bu konuya ileride tarikatlar bahsinde tekrar dönülecektir.

İnsan, sadece et ve kemikten yapılıp, yesin, içsin diye dünyaya gönderilmiş küçücük bir cisim (cism-i sagir) değildir. Böyle zannedenlerin güneşinin, daha doğmadan zeval bulup kaybolduğunu söylemek gerekir. Zavallı olduğumuz doğrudur ama bu zavallılığımız bedenimizle ilgilidir. Beden, insanın arzıdır. Bu arzın (bedenin) güneşi ise mürşittir. Bir şiirimde "Bir güneş ki sonsuz ecrama ziyasın bahşeder" mısrasıyla anlatmaya çalıştığım gibi, mürşit güneşi, ışığını bir yıldız mesabesinde olan müritlerine aksettirir ve her zerrede onun güneşinin ışığı parlar. Bu gerçeği Nasreddin Hoca "Eskiyen ay'ı, kesip kesip yıldız yaparlar" diyerek mizah yoluyla anlatmaya çalışmıştır.

DÜNYADA HAYATIN OLUŞMASI

Hayat her zerrede vardır. Ama suda meydana gelmiştir. *"Her şeye sudan hayat verdik"* <21-30> ayeti böyle olduğunun ispatıdır. İnsan açlığa kırk gün dayanabilir ama susuzluğa tahammülü azami on bir gündür.

Hayatiyet suda oluşmuştur. Suyun evveliyatı latiftir, yani buhar veya buluttur. Havadaki, bulut diye isimlendirilen buharın kesifleşmesiyle su meydana gelmiştir. Su, tekâsüf ederse

kar veya buz olur. İnsan olarak biz de bunun gibiyiz. Önce letafet âleminde yaşıyor ve görünmüyorduk. Beden elbisesini giydiğimiz zaman kesifleştik ve donmuş bir ruh halini aldık. Ne zaman kesafet dağılırsa, o zaman yine letafet âlemine geçeceğiz. Bulutların beyazı ve karası olduğu gibi, bizim de beyaz ve kara olanlarımız vardır.

Bulut, güneşli havalarda da vardır ama çok saydamlaşmış olduğu için görünmez. Nasıl bulutlar kalınlaşıp kesafet kazandığında hava da kararıyor ve arkasından yağmur yağıyor, daha sonra yine güneş açıyorsa, aynı durum âfakta olduğu gibi enfüste de vardır. Çünkü Allah *"Merhametlilerin en merhametlisi"*dir <7-151> ve bu yüzden kirlenenlerin gözyaşlarıyla arınmasını, sonra da güneşlerinin açmasını sağlamıştır.

Bu yol böyle alınır mı / Deryalara dalınır mı
Gönül suyla arınır mı / Aşk ile sen yanmayınca

deyişimin nedeni budur.

İNSANIN DÜNYAYA GELİŞ NEDENİ

İnsanın dünyaya geliş nedeni, dünyanın kemâlât yeri olmasıdır. Her ne kadar beden ruh için bir hapishane ise de ruhun erginliğe ulaşması için bu sıkıntıyı çekmesi lazımdır. Nasıl meyveler güneş görüp onun ateşiyle yanmadan olgunlaşamıyorsa ruh da böyledir. Ruhun erginliğe ulaşması için sıkıntıya katlanması, çile ve cefa çekmesi gerekir. Kim fazla çile çekmişse onun ruhunun kemâlâtı artmış demektir.

İnsan yüksek âlemlerden çıktıktan sonra kâinatta dolaşa dolaşa sonunda babasında bir hücre, bir sperm veya tohum halini almış, annesinin rahim tarlasına ekilmiş ve orada muhtelif safhalardan geçtikten sonra dünyaya gelmiştir. Daha sonra pek çok safhalardan geçip kendini bilen insanlardan öğrendikleri ile kemâle gelir.

Bir insanın kemâle gelmesi, yani insan-ı kâmil olması, miraç etmesidir. Çünkü Allah ona, kendinden Kendi'ni, yani aslını buldurmuştur. Bulunan yine Allah'tır. Zira O'ndan başka bir şey yoktur ki... İşte kemâle gelen bir insanın bunu bilmesi, onun diğer insanlar gibi gökte taht kurup etrafa emirler yağdı-

ran bir Allah aramasını engeller.

Her şeyin bir amacı vardır ve bunlar iç içe, ta çıkış yerine kavuşuncaya kadar devam eder. Örneğin, çalışmanın gayesi para kazanmaktır. Kazanmanın amacı rahat yaşamak, rahat yaşamanın amacı geç yıpranmak, geç yıpranmadan gaye yaşlılık devresini kolay geçirmek, bu devreyi kolay geçirmekten murat ise gelinen yere rahat ve kolay dönmektir.

Çalışma, insanda meleke oluşturur. Bir kere oluşan meleke kolay kolay kaybolmaz. Ama insan bir süre o işle meşgul olmazsa hareketleri ağırlaşır. Tekrar eski haline kavuşmak isteyen, yeniden bir süre o işle uğraşmak zorunda kalır. Onun için, insan sağ olduğu sürece meşgaleden kurtulamaz. Dıştan kurtulsa bile meşgalesi içten devam edecektir.

Milyonlarca yılda oluşan bir spermin gelişmesiyle dünyaya geldikten sonra Allah içimizden bir dürtü yahut iştiyak vermek suretiyle yine Kendi'ni bilmemize yardım etmiştir. O, kendini bildirmek için bize bir taraftan içten bir dürtü verirken, dıştan da mürşit olarak tecelli göstermiştir. Allah, mürşitten cemaliyle tecelli edeceğine, celaliyle tecelli etse, o tecelliye kimse dayanamazdı.

İnsan hem başlangıç, hem de sondur ve bu yönüyle bitkilerin tohumlarına benzer. Dünyaya tohumla gelir. Ölünce toprağa gömülüşü de toprağa tohum ekilişi gibidir. O tohumdan yine bir insan meydana gelecektir. Ama ne zaman?..

İnsan, beden elbisesini buluncaya kadar milyonlarca yıl geçmiştir. Bu süre içinde kim olduğunu, nereden geldiğini unutmuştur. Şimdi öğretiyorlar, biz de öğreniyoruz. Onun için bu bedenin kıymetini bilip yaşadığımız sürece öğrenebildiğimiz kadar öğrenmemiz gereklidir.

Allah, canı bize bağış olarak vermiştir. Onun için biz de hiçbir şey öğrenmeden öbür tarafa gitmemeye çalışmalıyız.

Bizden çalışan, işleyen O'dur ama burada kulluk mertebesinde olunduğu için kula Allah denemez.

Kulluk mertebesi merdivenin en alt basamağı, kâinat ise bu basamağın düzlemidir. Merdivenin tümüne Allah denir ama herhangibir basamağına veya o basamağa isabet eden

düzleme Allah denemez. Burada marifet, en alt basamaktaki kulda Allah'ı görebilmektir. Bunun için de çalışmak gerekir. Eğer kul çalışıp Allah'ı bilir ve bulursa, bunu becerebilen kulun cenneti daha bu âlemdeyken başlar. Onun için *"Sen çıkarsan aradan / Kalır şeksiz Yaratan"* diyoruz.

"Yaşantımız ezel-i âzal'den belliydi" deniyor. Nasıl belliydi? Tıpkı, koskoca bir ağacın bir çekirdek içinde oluşu, yahut bir insanın bir hücrede belli oluşu gibi... Tohum haline gelinmezden öncesi ise, niyet halindeydi. Bu niyet bir tohum halinde toplanmış ve o tohumdan da kâinat ağacı çıkmıştır.

İnsana ezel-i âzalde ne verildiyse, bu dünyada da yavaş yavaş gelişip o verilen meydana çıkıyor. Arada inişler çıkışlar, virajlar oluyor ama bunlar insanı döndürüp dolaştırıp oraya götürüyor.

Dört tekbir denilen, şeriat, tarikat, hakikat ve marifettir. Bunların bittiği yerde Allah kalır.

Allah'ın safiyeti en çok çocuklarda tezahür eder. Çünkü çocuklar, saflıkları dolayısıyla Allah'ın melekûtiyet âlemindedirler. Bu ifade mânâ yönünden geçerlidir. Madde âlemindeyse çocuklar hayvaniyet âlemindedir. Zamanla büyüyüp geliştikçe insan olmaya başlarlar. İnsan, madde ve mânâ âlemleri arasındadır. İnsanın mânâsı melek, maddesi ise hayvandır. Bu ikisinin arası insan olduğu için mesuliyet meleklere ve hayvanlara değil, insana verilmiştir. Melekûtiyette olmaları nedeniyle çocuklar Allah'a çok yakındırlar. Bu nedenle çocukları Allah korur. Büyüme çağında vücudun kendini yenileme gücü çok yüksektir ve adeta üç vardiya çalışıyor gibidir. Bu durum cinsel açıdan da böyledir. Ama her şeye rağmen hayatın hiçbir devresinde *"Benim rahmetimden ümit kesmeyin"*den <39-53> ayrılmamak lazımdır.

İnsan olarak bizim, normal yaşam vasatında bir hayat alanımız vardır. Nasıl kimi balıklar denizin üst, kimileri orta veya alt tabakalarında yaşıyorsa, insanlar da manevi yaşam alanının değişik tabakalarında yaşamakta ve o tabakaya uyum sağlayabilmektedir.

İNSAN ÖMRÜ

İnsan ömrü konusunda hocaların inanışları "İnsan bu kadar yıl yaşayıp bu süre içinde şu kadar defa nefes alacak ve sonunda ölecektir. Bu levh-i mahfuzda yazılıp belirlenmiştir" şeklindedir. Bu iddianın ne dereceye kadar doğru olduğunu bilemem ama bildiğim bir şey vardır ki o da tabiatta yaşayan her canlının, esması iktizası belirli bir ömrü olduğudur. Bu ömür kimi canlılarda uzun, kimi canlılarda kısadır. Örneğin, bir şeftali ağacına ne kadar iyi bakarsan bak, onu yirmi yıl yaşatmak mümkün değildir. On ilâ on beş yıl içinde kuruyup gider ve yerine yenisini dikmek gerekir. Buna mukabil, kara servi ve çınar bin yıla kadar yaşayabilir. Bu ömür, Allah'ın o ağaçlara verdiği esmanın iktizasıdır.

Hayvanlardan da kaplumbağa, karga ve fil asırlarla yaşayabildiği halde öyle canlılar vardır ki hayat bulabilmek için o kadar yıl yol katetmesine rağmen ömrü bir saat bile değildir.

Her insan bir organından arızalanır. Kimi mide, kimi bağırsak, kimi kalp, kimi akciğerinden arıza verir. Yaş ilerledikçe vücut direnci yaşla orantılı olarak azalır. "Köroğlu esen rüzgârdan haber alır" dedikleri budur. İnsan gençken ne de olsa daha dirençlidir. Bu direncin oluşmasındaki etken, alınan gıdaların hassalarıdır. Bu hassalar aynı zamanda birer zehirdir ama vücut onları panzehir haline çevirip onlardan istifade etmekteyken, yaş ilerleyince bu çevirme işlemini gereği gibi yapamaz olur. O zaman da, o yiyeceklerdeki hassalar vücutta birikip zehir etkisini göstermeye başlar. Son derece mükemmel bir laboratuvar olan karaciğerin görevini iyi yapamaması, pankreas gibi salgı bezlerinin fonksiyonlarındaki zayıflama sonucu, gıdaların rahat kullanılabilirliği azalır. Sonuçta şeker, üre gibi maddeler vücutta birikmeye başlar ki vücut direncinin azalması da buna bağlıdır. Bunu engellemek için yaşlıların daha az gıda almaları, biraz süt, biraz ekmek ve biraz yemekle iktifa etmeleri gerekir. Buna uymazlarsa, en azından şeker problemiyle uğraşacaklardır. Yaşlılarda hareket de çok önemlidir ve yaşlı kişilerin günde en az yarım veya bir saat yürümeleri gerekir.

İNSANIN DÜNYEVİ HAYATI

DÜNYA NEDİR?

Dünya âlemi Kur'an'a göre en aşağı âlemdir ve yeri *"esfele sâfiliyn"* <95-5> (aşağının aşağısı) olarak belirtilmiştir. Bu da gösteriyor ki dünyadan üstün pek çok âlem vardır.

Bunların başında ruhlar âlemi gelir. O âlemdeyken her yere gidebilen ruh, "esfele sâfiliyn" denen bu alt âleme geldiğinde anasır (unsurlar) kafesinde esir olmuştur. Bu yüzden burası acziyet âlemidir, kısıtlama âlemidir. Bu durumu Niyazi-i Mısrî Hazretleri

Gökte uçarken seni indirdiler
Çar-ı unsur bendlerine vurdular
Nûr iken adın Niyâzî verdiler
Şol ezel ki itibârın kândedir

diyerek anlatmaktadır.

Hazret-i Musa, Allah'a *"Mekrettiler ve Allah da mekretti, Allah mekredenlerin hayırlısıdır"* <3-54> derken, dünyanın var gibi görünerek insanı aldattığını ima etmektedir. Çünkü dünya âlemi gerçekte bir serap gibidir. İnsanlar bu serabı gerçek zannederek aldanmaktadır. Bunun böyle olmasının nedeni, müspet ve menfiliklerin süratle birbirini takip etmesi, yani sinemada tek tek sabit resimlerden ibaret olan filmin, hızlı hareket ederek gözü aldatması veya elektrik ışığının saniyede elli ilâ altmış kez yanıp söndüğü halde insanda devamlı olarak yanıyormuş hissini uyandırmasıdır. Su ve hava da böyledir. Milyonlarca su molekülünün birbirinin arkasından hareket etmesi bizi aldatmaktadır. Isıtılıp buhar haline getirildiğinde bu görüntü de birden gözden kayboluverir. Keza, nefes-i Rahman timsali olan hava da böyledir. Gözle göremeyiz ama vardır. İçinde yaşıyoruz ve onsuz yaşamamız imkânsız olduğu halde

onu göremiyoruz. Varlığını, ancak ondan yoksun kaldığımızda fark edebiliyoruz. Bunu en iyi anlayanlar nefes darlığı çekenlerdir. İşte dünya hayatının özelliklerinin başında, bollukta o bol olan şeyin kıymetinin bilinmemesi gelir. Bir şey ne zaman kıtlaşırsa, o zaman değeri anlaşılır. Araplar için suyun, açlar için yiyeceğin, nefes darlığı çekenler için oksijenin değerli oluş nedeni budur.

Şey, ism-i zâtın zuhurudur. Bunun çoğuluna "eşya" veya "mezahir" denir. Üzerine düşülmeyen her şey unutulmaya mahkûmdur. Kalp kapılarının açılıp kapanması yavaş yavaş olur. İnsan, zaman zaman kalbindeki hatıraların kapılarını aralayıp tekrar hatırlamaz, kendi kendisiyle tartışmazsa, yıllar içinde bunları tamamen unutur ve hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam eder. İşte "nisyan" (unutma) denen şey budur. Bu sebeple, daima mümarese (tekrarlayarak alışkanlık kazanma) ve müzakere gerekir. Nasıl askerlikte nazari dersler verilir, tatbikat, teftiş veya talimle bu dersler bir davranış biçimi haline getirilmeye çalışılır, sonra öğrenilenler harp oyunları şeklinde uygulanır ve herkese gösterilirse (ki bundan öğretenler de bazı şeyler kaparlar) dünya işleri de böyledir. Kâinat, daima tekâmüldedir ve sonsuz olduğu için de Allah, her zaman tekâmülünü artırmaktadır. Böyle olmasaydı, Hazret-i Peygamber "Rabbim ilmimi ve anlayışımı arttır" der miydi?

A'mak-ı Hayalde, Aynalı Baba bu durumu anlatmak için

Yürü ey sâyih-i avare yürü, durma yürü
Koymasın rah-ı visalden seni ezvak-ı misal
Bu bedayî bu letâyif heme rüya ve hayal
Yürü ey zâir-i biçâre yürü, durma yürü

diye yazmıştır.

Dünya bir kervansaray gibidir. Gelen konaklar ve gider. Nasıl kervansaray, konaklayanların malı değilse, dünya da bizim malımız değildir. Buraya gelenler, kim bilir gelmeden önce daha nice yerlerde konaklamışlardır.

Dünya âlemi fenâ âlemidir. Buna "hudüs âlemi", yani gelip geçici misafirlik âlemi de denir. Ancak burada ikinin bir, birin iki olmasıyla zincirler birbirine eklenip gittiği ve hüvezzahir

esması da devamlı olduğu için "hâdis-i kadîm" tabiri kullanılmaktadır. Bizim "masiva" dediğimiz şey, bu zincirin halkalarıdır. Eğer o halkalar olmasaydı, bu zincir de olmazdı.

"Dünya cifedir, talibi köpeklerdir" hadisi, kendini bilmeyip dünyaya ağırlık verenler içindir. Bunun bir örneğini geçenlerde gazeteler "On altı yaşından beri çalışıp biriktirdiği paraları çuvallara doldurmuş bir kimse, paralar tedavülden kalktığı için, onlardan istifade şansını kaybetmiş" diye yazdı. Şimdi, bunu yapanın hayatı hayat mıdır?

Allah'ını bilen bir kimsenin dünyası da, ahireti de mükemmel olur. Çünkü böyleleri için *"Allah semaların ve arzın nurudur"* <24-35> kuralı geçerlidir. Bu kuralın geçerli olabilmesi için, doğrudan Allah'a teslim olmak lazımdır.

DÜNYA HAYATI NEDİR?

Bildiğimiz gibi hayat birdir. Bu bir olan hayatı, tıpkı bir günün, gündüz ve gece yahut bir insanın, ruh ve beden olarak ikiye ayrılışı gibi, dünya ve ahiret hayatı diye ikiye ayırmışlardır. Aslında dünya hayatı, ahiret hayatından ayrı değildir. Ancak insanlar, duyularıyla algılayabildikleri hayat bölümüne "dünya hayatı", algılayamadıkları, onlar için karanlıkta kalan hayat bölümüne de "ahiret hayatı" demişlerdir. Buradan bakıldığında ahiret hayatı, oradan bakıldığında da dünya hayatı karanlıktadır. Burada gerçek olan tek şey hayatın birliği, bu hayatın bir sahibi olduğu ve o sahibin de *"O her şeyi ihata-yı küllîyesiyle kapsamıştır"* <41-54> olduğudur. O Sahip, sevgilisi olan insanı bu dünyayı bezesin diye yaratmıştır. İnsan denen bu yaratık ise bazen meyvesiz bir ağacı çelikten üretirken, bazen de öz aşısıyla karşısındakini yetiştirmekte ve O'nun adına görevini yapmaktadır. Esasında burada yapılan iş, kendini kendinde yetiştirmekten başka bir şey değildir. Bu yetiştirme işi de özlü olan söz tohumuyla yapılmaktadır. Söz tohumu, veled-i kalp meydana getirdiğinde işini yapmış olur.

Herkes, sonsuz olan hayatı boyunca belki milyonlarca, milyarlarca yıl dolaşıp pek çok yerde duraksadıktan sonra dünya âlemine gelmiş ve burada konaklamaya başlamıştır. Bundan

sonra da aslına kavuşuncaya kadar yoluna devam edecektir.

Hayat denen bu yolun sonu baş, başı sondur. Bulunduğumuz âleme "hüvelevvel" dersek, gideceğimiz yer "hüvelâhir" olur. Bu nedenle de "ahiret" diye anılır.

Dünya ve ahiret, bir terazinin iki kefesi gibidir. Ortadaki terazi dili ise berzahtır. Bu berzahın bir yanına cennet, diğer yanına cehennem denmiştir. Dil hangi tarafa kayarsa orası görülür. Bunların hepsini gerçek sahibine veren kimse, doğru yoldadır.

*"Bizi dosdoğru yolda ilerlet"*in <1-5> takibi Kristof Kolomb'un seyahatine benzer. Hep batıya giderek Hindistan zannettiği Amerika'yı bulup aynı rotayı takiben nasıl İspanya'ya dönmüşse, yola girmiş kimseler de doğru yolu takiben cemale ulaşır, sonra tekrar ilk yola çıktığı noktaya döner. Bu yolculuğa, rotasına göre "devre-i arşiye" ve "devre-i ferşiye" dendiğini ileride göreceğiz. Çıktığı yere dönen kişi, arş meleklerini de, ferş meleklerini de görmüş, kitaplarda yazılanların hepsini zevk etmiş, kendinden başka bir şey olmadığının idrakine varmış demektir. Böyle kimseleri, hem düğümleri yapan, hem de düğümlerini çözenler olarak nitelendirmek mümkündür.

Dünya hayatının bir oyundan ibaret olduğu "vahdet oyunu" tabiriyle anlatılmaktadır. Allah bu oyunu kendi kendine oynarken kimimizi piyon, kimimizi de at, fil, kale veya vezir yapmıştır. Oyunun taraflarından biri madde âlemi, diğeriyse mânâ âlemidir ve bu durumda, şahlardan biri dünya âleminin, diğeri ise mânâ âleminin, gayb âleminin şahıdır. Birinci şahın temsilcisi Hazret-i Peygamber, ikinci şahın temsilcisi ise Allah'tır. Diğer tüm taşlar, bu iki şaha hizmet için yaratılmıştır. Âlem-i gaybtakiler mülkiyet âleminin, diğerleriyse onun aynası olan Muhammediyet'in hizmetindedir. Bu âlemde Muhammed'e itaat edenler de aslında *"Allah'a itaat Resul'e itaattir"* <4-59>,<5-92> ayeti gereğince Allah'a itaat etmiş olurlar. Durum böyle olduğu halde Allah'ın, Allah'lığını Muhammed'e bile vermemiş olduğu, Hazret-i Peygamberin dilinden *"Ben de sizin gibi beşerim"* <41-6> sözüyle bildirilmiştir.

Buradan öğrenilmesi gereken husus, mertebelerin mevcu-

diyeti ve üstün astı, astın da üstünü bilmesi gerektiğidir. Her esmanın üstü ve astı vardır ve bu durum tıpkı askerliğe benzer. Nasıl askerlikte er, onbaşı, çavuş, vb. birbirinden farklıysa, esmalar da aynı durumdadır. Hepsi yer, içer, uyur, yani hepsi askerdir ama mertebeleri farklıdır ve bu farklılık, onlara verilen değere de yansır. Nasıl bir generalin değeriyle, bir erin değeri aynı olmazsa, esmaların değeri de böyle farklılıklar gösterir.

Dünya hayatı, satranç oyununa benzer. Karşılıklı beyaz ve siyah birer şah, birer vezir, ikişer at, fil, kale ve sekizer piyon vardır. Yani oyunda piyon boldur. Bu piyonların, ilk hamlede ve bir defaya mahsus olmak üzere ikişer kare atlama hakları olduğunu, usturuplu ilerlediği takdirde karşı alanın sonuna ulaşıp şah hariç, her şey olabilme şansı bulunduğunu düşünmek ve onları da pek küçümsememek lazımdır.

Oyunda karşılıklı oturan iki kişi, yaptıkları hamlelerle karşısındakinin şahını mat etmeye çalışır. Şah mat olunca oyun biter.

Piyonun ilk hamlede iki kare birden atlaması ihsan-ı şahanedir. Bu hareket ikinci kez tekrarlanamaz.

Oyun, karşılıklı zekâya dayanır ve tıpkı, A'mak-ı Hayaldeki Ehramen ile Hürmüz'ün yarışması gibidir. Oyunda taraflardan biri galip gelebilir ama gerçekte, kâinatın şahı olan beyaz hiçbir zaman mat olmaz.

Oyunda şahın en büyük yardımcısı vezirdir. Vezir, sekiz yönde istediği kadar kare ilerleyebilir.

Atın L'si, yani kuyruğu onun yansımasıdır.

Oyunda en az hamle yapabilen taş piyondur ama sebat eder de en üst düzleme kadar çıkabilirse o zaman *"Yoksul iken bay olur / Bey iken sultan olur"* misali, vezir bile olabilir. Diğer taşlara Allah tarafından bir paye verilmiştir. Piyon, payeyi kendi gayretiyle kazanır. "Kulum bana nafile namazlarla yaklaşır" hitabı, en küçük paye verilen bu piyonlara yöneliktir. Buradaki nafile hiçlik, namaz ise çalışmaya karşılıktır ve anlamı "Kişi çalışıp kendini ifna ederse, hiç iken hep olur" demektir. Buna "Akl-ı cüz iken, akl-ı küll olur" veya "Vezir gibi küll'den üstün cüz olur" demek de mümkündür. Taşlar arasındaki bu

durum mirasyedilikle, çalışarak zengin olma arasındaki farka benzer.

Mirasyediler halden anlamazlar ama çalışıp kazananlar açların ve fakirlerin halinden anlarlar. Nizam-ül Mülk ile veziri Ayaz'ın hikâyesinde; Ayaz'ın gizli odasında bir çarık ve bir kepenek olması ve her gün o odaya girip "Sen buydun, bulunduğun yerin kıymetini bil" demesinin nedeni budur. Kul veya talebenin de Ayaz gibi olup kendini o mertebeye Allah'ın ve hocasının getirdiğini bilerek onlara şükretmesi gerekir. Her insan üstünün yanında böyle olmalıdır. Çünkü terfi iyi ve zevkli olmasına rağmen, tenzil-i rütbe hoş bir durum değildir. Bu nedenle terfi edenler durumlarını bilip tevazuu bırakmamalıdırlar.

Hal böyle olunca dünyada yaptığımız her şey bir mel'abe-i vahdet, yani bir oyun oluyor demektir. İnsan olarak biz, çocuk mesabesinde olduğumuz için bunları ciddiye alıp oynamaya devam ediyoruz. En büyük fabrikalar bile birer oyuncaktan ibarettir. Böyle olduğu halde biz "Biz yaptık, biz ettik" diyerek bunlarla oynamaktayız. Aramızdaki büyükler, yetişkinler yahut daha doğru bir tabirle "kemâle ermiş olanlar", bizim bu oynayışımıza değer vermezler. Böyle kimselere "buluğa ermiş insanlar" veya "gaip erenleri" denir. Onlar, rical-ı gayb dairesine girmiş olanlardır. Bizim yaptıklarımızı reddetmezler ama değer de vermezler.

Herkes ergin olup dünyadan elini eteğini çekseydi, yerkürede en ufak bir gelişme olmazdı. Bu nedenle dünya ile oynayacak çocuklara da kesinlikle ihtiyaç vardır. Dünya hayatında çocuklar yapar, büyükler sefasını sürer. Bu nedenle de büyükler, çocukları teşvik ederler.

Dünya hayatı dediğimiz şey, çocukların evcilik oyunu gibidir. Çocuklar, taşları toplayıp tabak diye önlerine koyar, üstüne birer parça ot veya çamur koyup onlara yemek derler, hattâ bu yemeğe bir de başkalarını davet ederler. Sanki onları yiyip karınlarını doyuracaklarmış gibi... Sonra cam veya teneke parçalarından para yapar ve onlarla alışverişe çıkarlar. Birisi, bu taş veya cam parçalarından birini alıverse "Yemeğimi aldı" ve-

ya "Paramı çaldı" diye avaz avaz bağırmaya, ağlamaya başlarlar. Ama akşam olup karınları acıkınca, o "Aldı" ya da "Çaldı" diye ağladıkları taş, cam veya teneke parçalarını atıp evlerine koşarlar. İşte dünyaya tapanların yaptığı da buna benzer. Çalışırlar, çabalarlar, para biriktirip kasalarında saklarlar, evler yapar, arsalar alırlar. Fakat sonunda hepsini bırakıp gidiverirler. Çünkü burada yapılan hiçbir şeyin kendi malları olmadığını ve kendi mallarının ancak götürebilecekleri şeyler olduğunu, bu misal âleminde kaldıkları süre içinde fark edememişlerdir.

Dünya hayatı bir nevi misal âlemidir ve bir rüya gibidir. İnsan yatağa bir kişi olarak yatar, rüyasında binlerce kişiyle birlikte olduğunu görür, sonra uyandığında yine bir kişidir. Fakat hepimiz bu rüya veya misal âlemi olan dünyayı hakikat zannedip gerçekte hakikatte yaşadığımız halde, körlüğümüzden hakikati göremeyip örneğine saldırıyoruz.

Dünya hayatı denen şeyin aslının bir rüyadan ibaret oluş nedeni görüntünün aslının olmamasıdır. Görüntü, bir rüya, bir hayalden başka bir şey değildir. Hakikat ise bu görüntünün içindeki bilinçten, yani bizim kafamızın içindekinden ibarettir. Yaşayanların rüya dediği şey ise rüya içinde rüyadır.

Esas varlık görünmeyen âlemdir. Görünen âlem, bunun teşbihidir. Buna örnek olarak şimşek ve yıldırımı gösterebiliriz. Bunlar, yerdeki ve havadaki, görüp hissedemediğimiz elektrik yükünün görünür hale gelmesinden başka bir şey değildir. Onları görünce elektrik yükünün bulunduğunu anlıyoruz. Yani şimşek ve yıldırım, elektriğin teşbihi olarak bize, yerde ve havada elektrik bulunduğunu anlatıyor. Kâinatın ve görünenlerin, tenzihtekinin (Allah'ın) ispatı veya göstergesi oluşu gibi...

Sıkılmayan kula Allah yardım etmez. Şeriat yolunda çok çalıştığım için bana yardım etti. Dünya âleminde şeriat ilkokul gibidir. Nasıl ilkokulu bitirmeyeni üniversiteye almazlarsa, şeriattan bihaber olanı da hakikate sokmazlar. İnsan her şeye önce taklitle başlar. Sonra zaman içinde öğrenip gider. "Mecaz hakikatin köprüsüdür" sözü bunu ifade etmektedir.

Dünya yaşamı, insanın eline bir daha geçmeyecek bir fırsattır. Bu fırsattan istifade edip yapılabilecek her şeyi yapmak için bu âlemde durmak lazımdır. Tüm iyilikler ve tüm kötülükler buradadır. Hocaların "Allah son nefeste iman-ı kâmil nasip etsin" sözü bir dereceye kadar doğrudur. Son nefes denen şey, tıpkı videoda film seyrederken, bir yerde düğmeye basıp görüntüyü durdurmaya benzer. İşte orası son nefestir. Allah, o noktada zevkli bir görüntü bırakmak için insana bir ölüm iyiliği verir ki o iyilikle, o neşeyle gelsin ve neşesi orada da devam etsin...

Ölüm genelde iki fazda gelişir. Önce taklidi ölüm gelir. Bu tıpkı fecr-i kâzip gibidir ve ölüm iyiliği diye bilinir. Bundan sonraki gerçek ölümdür ve fecr-i sadıka benzer. Dünya yaşantısındaki genel kural, her şeyin bir aslının, bir de taklidinin olmasıdır. Örneğin taş vardır, bir de taşa benzeyen inci, mercan gibi maddeler vardır. Bunların da pek çok cinsleri vardır. İnciler de çeşit çeşittir. Büyüklükleri farklı olduğu gibi renkleri de beyaz ile pembe arasında değişiklikler gösterir. Bitkiler, genelde karada yetişir ama nilüfer gibi su bitkileri de vardır ve bunlar, âlemlerin birbirine intikalini göstermektedir.

Dünya hayatı insanlar için bir kazanç, bir yatırım yeridir. İnsanların maddi kazançları burada kalacaktır. Öbür tarafa taşınacak olanlar sadece manevî kazançlardır. Örneğin altın... Burada geçer ama orada geçmez. Bu durumu anlatmak için ben bir şiirimde *"Altın, kalp akçedir aşk pazarında / Altın kâlp gerekir Hakk nazarında"* demiştim. Bu durumda insanın aklına "Dünya yaşantımızda dünyevi bir kazanç için çalışmayacak mıyız?" sorusu takılacaktır. Bunun cevabı "Çalışacağız, kazanacağız ama Hakk için, kazancın Hakk'ın olduğunu bilerek, hakkaniyetle kazanacağız" olacaktır. Çünkü dünyevi kazançlar, şarkıdaki "Bir kadehtir dolaşır elden ele" dizesiyle anlatıldığı gibidir. Bugün senin olan, yarın bir başkasının, öbür gün daha başkasının kullanımında olacaktır. Bu kişilerin hepsi aynı mal için "Benim malım" demiş olacak ama aslında o mal hiçbirinin olmayacaktır. *"Ey mülk sahibi mülk sahibi / Hani bunun ilk sahibi"* ve *"O da yalan, bu da yalan / İçinde var sen de oyalan"* deyişleriyle bu gerçek anlatılmaya çalışmıştır. Bu ku-

rallara uyanlar dünyada rahat bir hayat sürer, uymayanlar ise bir mücadele içinde hayatlarını zehir ederler.

Bunun örneği, köylerde çiftçilikle uğraşanlar arasında sık görülür. "Sen benim toprağıma tecavüz ettin" diye bir karış toprak için birbirine giren, kavga eden, hattâ cinayet işleyenler, ömürlerinin büyük bir kısmını hapishanelerde geçirirler. Halbuki o "Benim toprağım" diyenler bir an düşünüverseler, kendilerinden önce pek çok kişinin o toprak için "Benim toprağım" demiş olduğunu ve kendilerinden sonra da pek çok kişinin aynı sözü tekrarlayacağını fark ediverir ve toprağın, bu sözü söyleyenlerden hiçbirinin olmadığını idrak ederler.

İnsan gaflette değil ve hayat namazını huzurla, doğru kılan bir kimse ise, bu dünyadaki mal, mülk ve her şeyin sahibinin Allah olduğunu bilir, dünyevi hayatını rahat, huzur içinde, burada öğrendikleriyle korkularından kurtulmuş olarak devam ettirir.

Bir başka açıdan bakıldığında ise dünya hayatı, bir fitneden ibarettir. Bundan kurtulmak için gönülden pes etmek icap eder. Bunu yapabilmekse çok zordur. Bu arada insan pek çok zorluk çeker ama sonu daima hayırdır. Çünkü Kur'an'daki ayetlerin sonu hep hayırla bağlanmaktadır. En sert ayetlerin bile sonunda merhamet vardır.

Dünya hayatı konusunda esmadan geçildiğinde, gelenin de gidenin de Hakk olduğunu kabul etmek gerekir. Hakk, her mertebeden zâhir olur. Cemadat âleminden geldiğinde cazibe, nebatat âleminden geldiğinde doğup, büyüyüp öldüğü için namiye, hayvanat âleminden geldiğindeyse dabbede (dört ayak üzerinde yürüyen) hassase olarak ortaya çıkar. İnsanlık âlemine terakki ettiğindeyse adı "müdrike" olur. Bu tekâmül ve isimler manevi anlamdadır. Bunların, Darwin'in "Maymundan oluşmuştur" dediği beden ile ilgisi yoktur. Bizim anlattığımız tekâmül *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> ayetindeki ruhun tekâmüldür.

Darwin'in geliştirdiği nazariyedeki kafes, yani beden, er geç çürüyüp yine toprak olacaktır. Bunu, bir undan hamur yaptıktan sonra o hamuru aça aça önce yufka, sonra baklava haline

getirmeye benzetmek mümkündür. Nasıl o baklavanın aslı unsa bedenin aslı da topraktır. Ama can öyle değildir. Can, nefhayı ilâhi olan ezelî bir sırdır ve ezelî olduğu gibi ebedî de olduğu için bilinmezliği vardır. Bu nedenle bugün robotlar, füzeler, bilgisayarlar, hattâ suni yumurta dahi yapılabildiği halde, yapılan yumurtadan civciv çıkarılamamaktadır. Çünkü civcivin çıkabilmesi için bir sırra gerek vardır. Allah da bu sırrı vermez. Verirse, onu yapan, Allah olmuş demektir.

Bugün suni döllenme yapılabilmekte, tüplerde üretilen hücreler ilkah edilip canlı meydana getirilebilmektedir. Ama hücre yapılamamaktadır. Allah, bazı sırlarını zaman zaman ifşa eder ama Allah'lığının sırrını, Allah'lığını, kimseye vermez.

A'raf denen yer burasıdır. A'raf, bilenlerin yeridir. Bilene de "arif" denir. Şeriat kitapları, onu bile ahirete taşıyıp mecnunların, küçük çocukların orada kalacağını ve cehenneme bakıp hallerine şükredeceklerini, cennete bakıp durumlarına üzüleceklerini yazar.

Allah kimseyi cennetle cehennem arasında bırakmaz. Çünkü ikisi arasında durulacak denen mertebe, insanlık mertebesi, yani şimdi olduğumuz yerdir. Akıl nuru, bu ikisinin tam ortasındadır ve üstüvagâh noktasıdır.

İnsanın bedeni bile simetriktir. Sağ yarısı ahirete, sol yarısıysa dünyaya aittir. Onun için namazda sağımıza da solumuza da selam veriyoruz. Bu selamı verirken de sağ, sol sırasını şaşırmıyoruz.

DÜNYA HAYATININ ÖZELLİKLERİ

Dünya, yok (lâ) ile var (illâ) arasında dönmektedir ve esası "Allah'tan başka ilâh yoktur"dan ibarettir. Ölüm denen olay olmasaydı insanlar tıpkı Urfa'daki Balıklı Havuz'un balıkları gibi birbirine sürtünerek yaşar ve toprak görünmez olurdu.

Hazret-i Âdem'in bin yıl, Havva'nın bin bir yıl yaşadığı söylenir. On bin yıl da yaşamış olsaydılar sonunda yine yok olmaya mahkûmdular.

Âdem, bu yaşantısında hiç sıkıntı çekmemiş midir sanıyorsunuz? Çekmez olur mu? En büyük sıkıntıyı da Habil'den çek-

miştir. Bilindiği gibi ilk kıtal (öldürme) Habil'in Kabil'i öldürmesiyle başlamıştır. Oğlunun ölümü Âdem'i çok üzmüştür tabii... Habil de, ölü kardeşini ne yapacağını bilemediğinden cesedini üç gün sırtında taşımış, sonra bir karganın, yeri kazarak ölü bir kargayı gömdüğünü görüp öyle yapılması gerektiğini anlamış ve kardeşini gömmüştür. Bu sebeple karga, ölü gömücülerin, mezarcıların pîri diye anılır.

Ehl-i şeriat konuşurken ağızlarından *"O, mülkü elinde bulunduran ne mübarekti"* <67-1> ayetini düşürmedikleri halde Allah'ı, bir köşeye oturmuş, kâinatı oradan idare eden bir varlık olarak kabul ettikleri için uygulamalarında bu söylediklerini yapamadıkları görülür. Bu da, Allah'ın her yerde hazır ve nazır olduğunu tam olarak anlayamamış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Dünyada zaman zaman maddi, zaman zaman da manevi gelişmeler ağır basmakta ve bu durum Allah tarafından ihtiyaca göre ayarlanmaktadır. Bundan sekiz, dokuz asır önceki Moğol istilasında çok fazla insan ve Müslüman öldürüldüğü için Allah, insanların ihtiyaçlarına cevap verecek Mevlâna, Hacı Bektaş Veli, Feridüddîn Attar, Muhiddin-i Arabî, Yunus Emre gibi pek çok veli yetiştirmiştir.

Şimdi, dünyanın imarı devrindeyiz. Bu arada kantarın topunu kaçırırlarsa, imar edeyim derken imha de edebilirler. Çernobil faciası bu söylediğimizin güzel bir örneğidir. Hal böyle olduğu için "Cennetin de, cehennemin de yaratıcısı insandır" demek pek yanlış olmaz. Zaten onun için ister mânâ yönünden bakılıp "Allah", istenirse madde yönünden bakılıp "insan" densin fark etmez. Çünkü tev'eman'dır. Yalnız, maddi tecelliyatı geçici olduğu halde Allah kalıcıdır ve insandan işleyen O'dur.

Dünya yaşantısı insanın huylarını bozar ve onu Kahkahalar Sarayı'ndaki ayna görüntüleri gibi eciş bücüş bir hale sokar. İnsan, normal aynadaki görüntü gibi kusursuz olarak dünyaya gelir. Dünya hayatı, bu kusursuz yapıda deformasyonlara sebep olur. Kahkahalar Sarayı'ndaki ayna görüntülerinin bozukluğu, o aynaların sırrındaki bir bozukluktan dolayı değil, camlarının yamuk yumuk oluşundandır. Sır asıl olana, cam ise ce-

sede tekabül eder. Camın tasavvufi karşılığı nefis, sırrınkiyse Allah'tır. O'nda kusur olmaz. Çünkü Allah, Muhammed adını verdiği sırra kusursuz yansımıştır. O sır, Allah'ın varlığı olduğuna göre O'nda da kusur olamaz.

Dünya hayatının engebeli oluş nedeni, zaman zaman Allah'ın kullarını imtihan etmesidir. İnsan her şeyin Hakk'tan geldiğini bilirse, geleni kabullenir ve ondan rahatsız olmaz. En büyük doktor zamandır.

Zaman, bu dünyaya has bir keyfiyettir ve dördüncü boyut olarak nitelendirilmektedir. Yaşlanma dediğimiz olay ise bir zaman aşımı hadisesidir.

Dünya hayatında her şeyin kusursuz olması mümkün değildir. Mutlaka güzelliklerin yanında çirkinlikler de olacaktır. Bunu Niyazi Hazretleri "Heman bir gül açılsa yanında har olur peyda" diyerek anlatmaktadır.

Allah, insana, dünyada her nevi maddi olanağı bahşetmiş olsa, bunlarla beraber mutlaka bir de sıkıntı verecektir. Bu kural maddeten olduğu gibi, manen de böyle işler. Onun için yapılacak şey "İyisi de senin, kötüsü de senin" deyip aradan sıyrılıvermektir. Böyle yapılmazsa, ondan bundan korkup sakınarak, sıkıntı içinde ömür geçirilir.

Mevlâna bir hikâyesinde, Yahudi padişahının büyük bir ateş yaktırıp halka dönerek "Ya dininizi değiştirirsiniz ya da hepinizi bu ateşe atarım" dedikten sonra, söylediğini yapacağını ispat için bir çocuğu ateşe attırdığını fakat çocuğun ateş üzerinde yürüyüp karşıya geçtikten sonra "Bu ateş yakmıyor, sen de gel" diyerek annesini de çağırdığını, bunun üzerine padişahın kızıp "Ey ateş senin huyun mu değişti" diye bağırdığını anlatır. Bu da gösteriyor ki dünyadaki ateş bile ancak emirle yakabilmektedir.

Muhiddin-i Arabî zamanında, ateşin yakmama durumunu bazı ulema "Bu ateş insanın nefsinin ateşidir. İstendiğinde söner" diyerek tevile çalıştığında, Muhiddin-i Arabî Hazretleri "Tevil de Hakk, zuhur da Hakk'tır. Ateş emirle yakar" buyurmuşlardır. İşte, Kur'an'daki *"Biz de; yâ ateş soğuk ol ve İbrahim'i selâmete çıkart dedik"* <21-69> ayetinin açıklaması bu-

dur. Nitekim, Rüfai'lerin ateşi tutup yalayabilmeleri de bunun ispatıdır. Çünkü "yâ ateş soğuk ol" emri Allah'tan gelince, ateşin yakıcılığı kaybolur.

Dünya yaşantısının genel kuralı, her doğanın yaşayıp kuruması, yani ölümünün mukadder olmasıdır. Kuruyan yahut ölen, fenâ bulur. Bu fenâyı, mertebe-i fenâ olarak algılamak mümkündür. Fenâsı da, bekâsı da hayy'dır. Çünkü fenâ bulan hayy olmasaydı, ahiret âleminin olmaması, orada hayat bulunmaması gerekirdi. Fenâ bulan, gözden kaybolsa da gönülden kaybolmaz, yaşamı devam eder. Hazret-i Mevlâna'nın "Beni sakın toprakta aramayın, ben beni sevenlerin gönlündeyim" sözü bunu anlatmaktadır. O halde insan için önemli olan, gönülde yaşamaktır ama kimin gönlünde?..

Dünya yaşantısında doyumsuzluk vardır. İnsan bir an için doyabilir ve "Doydum" der ama en geç altı saat sonra yine acıkır. Bu açlık süresi ne kadar uzun olursa, kişi o kadar fazla açtır. Bu durum, yemek açlığında geçerli olduğu gibi para vb. açlıklarında da geçerlidir, mürit-efendi ilişkilerinde de...

Dünya hayatının tatlılığı Dulcaryl'i (suni tatlandırıcısı) fazla atılmış çay gibidir. Çok tatlıdır ama kalorisi sıfırdır. Dünyadaki her şey burada kalacağı için insana bu tatlılıktan bir fayda gelmeyecektir.

DÜNYA HAYATININ DEVRELERİ

Hayat merdiveni bir çıkış ve bir inişten ibarettir. Elli yaş tam zirve noktasıdır. İnsan altmışına doğru biraz öne eğilir. Yetmişlerde beli bükülür, seksenlerde eline bir değnek alır, doksanlarda zor doğrulur hale gelir, yüze geldiğindeyse bebekten farkı kalmaz. Bu yaştaki insanı kucağa almak mümkün değildir ama lütfedip Allah kucağına alırsa, onu bir daha kimse indiremez.

Ehl-i tevhit nazarında, şarkıdaki "Her şey dile geldi bana cananımı söyler" ifadesi geçerliğini korur. Buna örnek olarak bir ipekböceğinin koza yapması gösterilebilir. İpekböceği yaptığı kozanın içine kendini hapsedip bir sürü safhalardan geçtikten sonra, kelebek olur ve uçar. Bu, insan yaşamına çok benzer.

İpekböceği yedi safha geçirir. İnsansa, yedi yılda bir devre atlar. İnsan yedi yaşına kadar bebek, yedi yaşında çocuk, on dört yaşında delikanlı, yirmi bir yaşında genç diye nitelendirilmeye başlanır. Bu da gösteriyor ki biz de her yedi yılda bir istihale geçiriyoruz.

Kâinat da böyledir ama onun her devrinin süresi bin yıldır. İnsan için bu safhaların en iyisi otuz beş yaş civarıdır. Bu nedenle "Cennette herkes otuz üç yaşında olacak" denir.

Dünyada dört mevsim olduğu gibi insan hayatında da çocukluk, delikanlılık, olgunluk ve yaşlılık olmak üzere dört mevsim vardır. Bunlar geçildikten sonra asıl olana kavuşulur. Hayat kaynağı olan asıl ise her zaman vardır ve her yerden fışkırıp durmaktadır. Bunun basit bir delili, mevsimi geldiğinde soğanın, toprağa dikilmeden filizlenmesidir. Zaman gelip ortam müsait olduğunda, soğanda filizlenme başlamaktadır. Bu bizim için de geçerlidir.

İnsan hayatında da bir yaz ve bir kışa karşılık iki bahar vardır. İlkbahar insanın gençlik, gelişme mevsimidir. Yaz, meyvelerini verdiği kemal devresidir. Bunu sonbahar, uhrevi bahar veya hazan denen ikinci bahar ve nihayet zeval dediğimiz kış mevsimleri takip eder. Böyle olduğu için insanlara, gençlikte yaptıkları ihtiyarlıklarında karşılarına çıkacaktır düşüncesiyle "Anne ve babalarınıza iyi bakın ki çocuklarınız da size iyi baksın" diye nasihat edilir. "Her kemalin bir zevali, her zevalin bir kemali vardır" denen durum budur.

Çocukluk

Madde âleminde insanın gölgesi çocuğu, o gölgenin gölgesi de torunudur. Bu gölgeler böylece uzayıp gitmektedir.

Ana karnındayken kanla büyüyüp gelişen bebek, doğumundan itibaren belirli bir yaşa gelinceye kadar sütle beslenir. Çünkü sütte protein, karbonhidrat, yağ, su, mineraller, vitaminler, yani yaşam ve gelişme için gerekli olan her şey vardır. Daha sonra çocuk da dünya nimetlerinin tüm çeşitlerinden istifade etmeye başlar.

Çocuk bir hilal gibi doğar, gelişip büyüyerek dolunay halini

aldıktan sonra tekrar incelip yaşlılıkta yine hilal durumunu alır. Çocukluk da, ihtiyarlık da birer hilaldir ama bu iki hilal arasında fark vardır. Çocuk gelişip dolunay halini alacağı halde ihtiyar kaybolmaya doğru gitmektedir. İhtiyarlıkta insanı kurtaracak olan şey, iç âleminin aydınlığıdır. Bu aydınlık da ilimle sağlanır. İlmi olanın ve ilmini artıranın içini Allah aydınlatır.

Çocukluk, çok saf ve temiz bir devredir. Bu devrede fark ü temyiz (ayırt edicilik) yoktur. Yedi yaşından sonra insana şeytan girmeye başlar. Ben, bunu yakınlarımın çocuklarında müşahede ettim. Onlar küçükken "Aman benim kızım ne de güzelmiş, ne de büyümüş. Ben bunu gelin edeceğim" dediğimde hemen gidip beyaz bir elbise giyen ve kırıta kırıta, gelin havalarına girip yanıma gelen çocuğa, aynı sözü sekiz yaşında söylediğimde "Ben daha küçüğüm, okula gideceğim, okuyacağım" cevabını vermişti. O zaman anladım ki çocuk fark ü temyiz âlemine girmiş.

Bu yaşa kadar anne ve babasının himayesinde kalan çocuk, bu yaştan sonra yavaş yavaş iyiyi, kötüyü ayırabilecek ve ana, baba himayesinden yavaş yavaş kurtulabilecek çağa girmiş oluyor.

İnsanın çocuklukta son derece masum, adeta bir melek kadar saf ve temiz olduğundan bahsedilmektedir. Bunun bir örneğini ben kendi çocukluğumdan vermek isterim.

Bin dokuz yüz on beş yılında, hemen hemen tüm evlerin ahşap olduğu Tire'de çıkan büyük yangında babamın beş dükkânı ve üç evi tamamen yanmıştı. Kendi ifadesine göre bu hadiseden sonra tek teselli noktası ben olmuşum. Bana "Oğlum, sen olmasaydın ben aklımı kaybedebilirdim" derdi. Benimle uğraşması sonucu bir yılda hatim indirdim. O zamanlar daha beş yaşındaydım. Yedi yaşımda, önce Vedduhâ'dan alt tarafları ezberletti. Her gün Âmenerresûlü, Kulidullahe evid'urrahman, Kulillâhümme mâlikel mülk, Lekad câeküm resûlün, Hüvallahülleziy lâ ilâhe illâ hû aşrlarını, arkasından Yasin'i, Ha, mim, sûre-i duhan'ı, İzâ vakaatül vâkıatü, Tebâreke ve Ammâ'yı okutur, sonra da tespih çektirirdi. Tespihte ne çekerdim bilmi-

yorum ama her halde Salavat-ı Şerif'ti... O zamanlar tuvaletler evin dışındaydı. Bizimki biraz uzaktaydı. Bir gün avludan geçerken uçuyormuşum gibi bir hisse kapıldım. Sanki boşluktaydım ve kendimde değildim. Demek ki o masum çocukluk devresinde okuduklarımın ruhaniyeti bende bu değişikliklere neden olmuştu. On yaşıma geldiğimdeyse babamla hadis münakaşaları yapıyordum.

Daha sonra büyüdükçe, suyun buz olması gibi katılaştım ve bu haller kayboldu. Ancak, her halde Allah seviyormuş ki ileri yaşlarda da O'nun verdiği dürtüyle içimde kaynamalar başladı ve araştırma ihtiyacı doğdu. Son derece ibadete düşkün olan, hattâ namazdan kalkmayıp on beş yaşımdan beri kazaya kalmış namazları kılmaya çalışan, nafile namazlarına, camiye düşkün olan bende, Mesnevi okuma, ney üfleme ve o zamanlar tevhid sohbetleri yapan Hafız Ali ismindeki birinin sohbetlerine gitme zevki doğdu. Nihayet, bu çabalarım sonucu ilk mürşidim Osman Nuri Dede'ye intisap ettim.

İçim hakikate âşıkmış ki ezel-i âzal'deki bu keyfiyet, sonunda, bir program dahilinde zuhurda tecelli etti. Bu da, ben ve benim gibi herkesin ilâhi bir bilgisayar olduğunu ve baştan nasıl programlanmışsa, zuhur âleminde de o programın gereğini icra edeceğini gösteriyor.

Bu nedenle insan hiç kimse için "neden, niçin" dememelidir. Çünkü herkesin programlanmış bir kaseti vardır ve o kasettekiler, ekranında görünecektir. Yani her şey kişinin kendi kitabında yazılıdır ve herkes güzel de olsa, çirkin de olsa, güldürse de, ağlatsa da, kendi kitabını okuyacaktır. İşte Nasreddin Hoca... Tasavvufu kendi kitabındaki gibi mizahi yolla anlatıyor... Ama bundan nasibi olmayanlar, O'nu sadece gülünç fıkralar anlatan bir kişi olarak görüyor.

Çocuklar, saf ve günahsız olduklarından daima neşe içindedirler. Büyüdükçe neşeleri hırs bulutlarıyla örtülmeye başlar. Bu bulutlar beyaz veya kara olabilir. Beyaz olursa nispeten bir ferahlık vardır ama kara olur ve kişi devamlı bir hırsa kapılıp hırsına esir düşmüş olursa, artık o eski neşesinden eser kalmaz. Fakat bu durumda dahi Allah büyüklüğünü gösterip kara

bulutların arasından arada bir şimşek çaktırarak etrafı aydınlattığı gibi yıldırımlar ve gök gürültüleriyle rahmetini yağdırıp sonunda güneşin yüz göstermesini sağlar.

Gençlik

Hayatın ilkbaharı gibidir. Çiçekler açmış, her taraf misk gibi değişik kokular saçmaktadır. İnsan o çağlarda dünyayı toz pembe görür.

Yaşlılık

Yaşlılığı, karanlığa giden bir hilal olarak değerlendirmek mümkündür. Böyleleri ilim bahsinde anlattığımız gibi, çalışmalarını ileriye yönelik yapmışlarsa, Allah onların bu geriye doğru gidişlerini de ilim nuruyla aydınlatacaktır.

Yaşlılıkta insanı rahatlatacak olan bahar, gönül âlemindedir. Gerek hayat boyu çalışmanın, gerekse dini eğitimin amacı, insan yaşlanıp bu âlem ona bakmaz hale geldiğinde gönül âleminde rahat yaşayabilmektir. Gözlerin az görmeye başlaması, bu âlemin yaşlılara fazla bir şey veremeyeceğinin ifadesidir.

Gözlerin görmemeye başladığı bu devrede, geçici dünya âlemi insanın gözüne pek hoş görünmemeye başlar. Zaten gözlükle bile baksa etrafı pek iyi görmeyeceği için bu çağda insana lazım olan gönül âlemidir. Gönül âlemi bahar mevsiminin tazeliğini koruyorsa, o zaman kişi zindeliğinden pek fazla bir şey kaybetmemiştir.

Hastalıklar insanın gönlünde değilse bir elbise gibidir, gelir ve geçer. Geçmezse bile pek önemi yoktur. Çünkü, zaten beden bir elbise gibidir ve nasıl olsa çıkarılıp bırakılacaktır. Dünya için "Her gelen câmesin kor, bir câmekândır bu" denmesinin nedeni budur. Ama insanın gönül âlemi hasta olursa, o zaman durumu kötüdür. Allah korusun!..

İnsan yaşlandıkça nefsani hareketlerinde bir azalma olur. Düşüncelerinde nefsaniyet kalsa bile, bu düşünceler harekete yansımayacağı, yani kuvveden fiile çıkamayacağı için, kişinin fiilî suç işleme şansı yoktur. Bu durum, rüyasında cinayet işle-

yen adamın kapısına ertesi sabah polisin dayanmamasına benzer. Yaşlılık kemâlle birlikte olursa, misafir-i gaybi dediğimiz bu düşüncelerin Hakk olduğunu ve Hakk'tan başka bir şeyin gelip gidemeyeceğini o kişi biliyordur. Bu bilgiye sahip bir insansa, ölürken sıkıntı çekmez. Çünkü her gördüğüne "Hû" deyip kolayca göçüverir. Esmaya, yani ilâh-ı mec'ule tapanlarsa taptıklarını görünceye kadar çok yorgan parçalarlar.

Yaşlılık, bir nevi çocukluk devresidir. Bir ailenin, çocuğu için bir ümit ve ideali vardır. Bu nedenle anne ve baba çocuklarının yaptıklarına tahammül eder. Ama yaşlılar açısından ileriye dönük bir beklenti olamayacağı için onların çocukça davranışlarından rahatsız olurlar. Yaşlı kişi arif olur da karşısındakine iyilikle davranmasını bilirse, o zaman beklediği ilgiyi görür. Cahilce her şeye burnunu sokar ve herkesi tenkide kalkarsa, o zaman itilip kakılmayı göze almak zorundadır.

Yaşlılıkta, yavaş yavaş masumiyete gidiş vardır ve bu çocukluğa dönüş şeklinde kendini belli eder. Onlar da masumlaşırlar ama o büyük çocukların himayesini, anne ve babaları olmadığı için Allah üstlenir. Tabiatıyla bu işi zâtıyla değil, yine aynası vasıtasıyla yapar. Aynası olan Peygamberimiz on dört asır önce aramızdan ayrıldığı için bu iş varislerince üstlenilmiştir.

Çocuk ve Yaşlıların Benzerlikleri

"Buz gibi soğuk iki şey vardır: Yaşlıların çocuklaşması ve çocukların yaşlı gibi davranması" diye bir Arap atasözü vardır. Bu, her şeyin bir zamanı olduğunu ifade eder. Nasıl her meyve zamanında olgunlaşır ve lezzetlenirse, insanlar da böyledir. Normal zamanı dışında serada yetiştirilen meyveler de görünüş itibarıyla olgundur ama hiçbir zaman mevsiminde yetişenler kadar lezzetli olmaz. Mutlaka, tabii olarak yetişip olgunlaşmış olandan daha tatsızdır. Çünkü tabii yetişende sun'-u ilâhi, yani zâtî bir sun (iş, eser) vardır. Serada yetişende ise suni şartlar, yani sıfâtî bir sun'-i ilâhi vardır. Tabiatıyla, zâtî ve sıfatî eserler arasında fark olacaktır.

Aynı durum çocuklar için de geçerlidir. Zamanından erken

konuşan bir çocuk herkesi hayrete düşürdüğü gibi, yaşlılar gibi konuşan ve büyük laflar eden çocuklara da pek hoş nazarla bakılmaz, en azından garipsenir, yadırganır.

Bu durum yaşlılar için de geçerlidir. Yaşlı bir kimsenin çocuk gibi davranması da pek hoş karşılanmaz. Her şeyin çağını ve zamanına göre olması lazımdır. Her iki durumda da bahis konusu olan, kişinin aklî melekeleridir. Çocuktaki olay, aklın zamanından evvel kemâl bulması, yaşlılardakiyse, aklın kemâlden noksanlaşmasıdır. İkinci durum, seksen yaşından sonra beklenen bir haldir.

Bazı yörelerimizde seksen yaşına girenlerin kurban kestirmeleri âdet olmuştur. Bunun anlamı "Ben artık nefsani arzularımdan kurtuldum, çocuk gibi saf ve masum oldum, ismetiyete erdim" demektir. İsmetiyet, bütün günahlardan arınmış olmaktır.

Dünya hayatında çocukluk ve yaşlılık birbirine çok benzer. İnsanın zayıf olması, kolayca içinin dışına çıkmasına neden olur. Yaşlılarda bu durum daha belirgindir ve bazıları çocukluğundan itibaren yaptıklarını bir bir gözlerinin önüne getirerek hatalı buldukları hareketleri için üzülüp ağlarlar ve bir türlü bu hatıralarını unutamazlar. Halbuki Allah "Ben yaşlı kullarıma yaptıklarını sormaktan haya ederim" buyurmaktadır. O'nun nazarında çok yaşlılar da çocuklar gibi masumdur ve mükellefiyetleri azalmıştır.

Bir annenin çocuğuyla ilgilenmesinde ve ona bakmasında biraz da ileriye dönük hayalleri etkili olur. Anneler bunu, çocuklarını severken "Benim oğlum veya kızım, büyüyüp doktor olacak, mühendis olacak" gibi sözlerle belirtirler. Çocuklar, annelerinin ümit kaynağıdır. Onlar da yaşlılar gibi ayın hilal haline benzetilir ama çocuklardaki hilal gelişip dolunay olacak, buna karşılık yaşlılardaki hilal kaybolacaktır. Bu nedenle, biri istikbal vaat ederken diğeri "Ah, nerede benim dolunay durumundaki halim" diye ah ü vah etmektedir.

İnsan, bir bebeğin veya bir çocuğun altını zevkle temizler ama seksen yaşındaki bir ihtiyarın altını temizlerken, kimse o yaptığı işten zevk almaz. Onun için insana Allah'ın, yaşlılık-

taki en büyük lütfu, onu bunatıp altını tutamaz hale getirmemesidir. Aklı başında olan yaşlıların, sadece bu hallerine bile çok çok şükretmeleri gerekir.

Yaşlılıkta dünya nimetlerinden nasibin kesilmesi, insanların mânâ tarafına çekilmelerine yol açar. Artık hayat terazisinin kefesi hayır tarafına ağmaya başlamış demektir.Yaşlılık, ikinci çocukluk devresi olduğu için bu ileri yaşlarda da yine en iyi gıda süttür.

MADDİ VE MANEVİ DÜNYA HAYATI

Dünya hayatı da maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılır. Maddi hayatta rahat yaşayabilmek için insanın zorunlu ihtiyaçları karşılanmış olmalıdır.

Manevi hayatın rahatlığı içinse, insanın içindeki ilâhi neşenin artması lazımdır. Bu neşe, zaman içinde insanın kişiliğinin tercümanı olup dilinden dışa yansımaya başlar. Böylece kişinin sözleri tatlılaşır. Halk arasında "Dil kalbin tercümanıdır" diye bir söz vardır. Bu doğrudur, çünkü içi karanlık olan kişi bu durumunu, acı sözleri, sinirli konuşma üslubu, gergin yüz hatları ve ters hareketleriyle, buna karşılık içinde neşe kaynayan bir kimse ise güler yüzü, toleranslı ve sakin davranışları, tatlı ve gönül okşayıcı sözleriyle yansıtacaktır. İlâhi neşenin ne olduğunu *"İlâhi neşeyi dilde bulanlar / Dün ile yarını düşünmezler hiç"* diye başlayan şiirimde anlatmıştım.

Allah, insanın hem içine, hem dışına nazırdır. Dış görünüşteki, mesela, giyim kuşamdaki bazı bozuklukları Allah hoş görür. Bilmeyenler, sadece dış görünüşe bakar ve kılığa kıyafete itibar eder. Bu nedenle bazı yerlere "Kravatsız girilmez" diye kurallar koyarlar. Bu dünya Nasreddin Hoca'nın "Ye kürküm ye" dünyasıdır. Maalesef insanlar, insanın esas cevherinin onun içinde olduğunu hiç düşünmeksizin, içi çamur bile olsa, dış görünüşü güzel olanlara itibar ederler. Halbuki tam tersi olmalıdır.

Bu dünyanın da ıslahı gerekir. Allah, her şeyi yerli yerince yaratmış ve dengeyi ona göre kurmuştur. O'nun işine karışılmaz. O, ne camiyi imamsız, ne tekkeyi şeyhsiz, ne kiliseyi pa-

pazsız, ne de havrayı hahamsız bırakır. Her şeyi yerli yerince yapmış olduğu için bu bilgileri öğrenmek de bir nasip meselesidir. Nasibi olan gelip bulur.

Halk arasındaki "Arayan Mevlâ'sını da bulur, belasını da" sözü yukarda anlattığımızı ifade etmektedir. Bu yolda bela, velâ olur. Olunca da, kişi Allah'a yapışmış olur. Çünkü velâ Allah'ın ihsanıdır.

Halk arasında bela olarak nitelendirilen şeyler, hastalıklar, düşkünlükler, parasızlıktan kaynaklanan yoksulluklar vb.dir. Belanın b'sinin kaldırılması halinde geriye Lâ kalır. Kişi terfi edip vav'a geçerse, o zaman bela velâ olur. Ama bu geçiş kolay değildir. Ancak Allah sabır verir ve yardım ederse olur.

"Ey kalpleri çeviren, benim kalbimi de daha güzel bir kalbe çevir" ve "Ey halleri değiştiren, benim halimi de daha iyi bir hale sok" gibi dualar, Allah'tan dünyadaki rolümüzün değiştirilmesi talebidir. Allah da isterse, kişinin duasını kabul edip hayat tiyatrosundaki rolünü değiştiriverir.

Dünya âleminde herkes çalışmasının karşılığını alır. Her fert, çalıştığı konuda gösterdiği çaba ile orantılı olarak çalışmasının semeresini alır. Ama manevi âlemde alınan karşılık, mahviyetle orantılıdır.

Dünyada hastalanmayan insan yoktur. Fakat bu hastalıkların çoğu gelip geçicidir. Dünya, hattâ kâinat bile zaman zaman hasta olur. Harpler, depremler, felaketler, uzaydaki çarpışmalar, hepsi birer hastalıktır ama bunlar da insanlardaki hastalıklar gibi bir süre sonra geçer.

Dünyadaki rahatlık da, daimi veya mecazi olabilir. Daimi olanına "hayat-ı daimi" veya "hayat-ı ebedî", mecazi olanına da "hayat-ı mecazi" veya "hayat-ı fânî" denir.

Hayat-ı ebedî, kâinat adı verilen, bizim bedenimizin ana yapısını teşkil eden ve aslında bir ceset olan dünyadaki yaşam değildir. İnsan bedeni enfüsî ceset, kâinat ise âfaki cesettir. Kâinat üzerinde doğumdan ölüme kadar süren bu yaşam, ebedî yaşam değil, fâni hayattır. Ebedî hayat ise bu dünyayla değil, aslımızı teşkil eden gerçek varlığımızla ilgilidir. Bu varlıksa cesede bağlı değildir. Ceset kaybolduktan sonra da vardır ama

âfaktan enfüse, zuhurdan bütûna çekilmiş, gözden kaybolmuş olarak, fikren vardır, dıştan görülmediği için yok olarak nitelendirilir. Suret-i zâhirede görülmediği için gaybubiyet olarak nitelendirilir. Dünyadaki varlığımızın, mânâdaki mevcudiyetin maddede görünmesi, yani insanın, eşya suretinin dondurulmuş bir özeti olduğunu biliyoruz. *"Her ne ki var âlemde / Örneği var âdemde"* denerek özetlenen mana budur.

Biz, bütün yiyecek ve içeceklerimizi bu âlemden alıp vücudumuzda et, yağ, kemik vb. olarak depoluyor, tamir edilecek yerlerimizi tamir ediyoruz. Bu bile, bizim kâinatın özeti olduğumuzu ispata yeter. Ancak şunu da bilmemiz gerekir ki bu aldıklarımızı günün birinde aldığımız yere, kâinata iade edeceğiz. İşte ölüm denen de budur.

DÜNYADAKİ HAYAT ŞARTLARININ GELİŞİMİ

Millet olarak bugün çektiğimiz sıkıntılar, süratle atılım yapalım derken, bacaklarımızı fazla açmış olmamızdan kaynaklanmaktadır. Yıllık kalkınma hızını % 11-12 civarında tutacağımıza % 5-6 civarında devam ettirseydik, mükerrem olan insanları daha ferah ve daha az sıkıntılı şekilde kalkındırır, onların, açılan bacaklarından dolayı sızlanmalarını önlemiş olurduk. Teknolojinin tüm olanakları bir anda insanımızın önüne çıkarılıverince, onlarda hepsine birden sahip olma arzusu oluşmuş ve huzursuzluğa yol açmıştır.

Günümüz insanlarının hayatlarından çok şikayetçi olmalarının nedeni, eski devirlerdeki hayat şartlarından haberdar olmamalarıdır.

Eski insanlar yemeği tahta kaşıkla yerlerdi. Tahta kaşıklar bol miktarda mikrop tutardı. Bu da kaşıkların kokusundan belli olurdu. Ancak o kaşıklardaki mikroplar, vücuda azar azar girdiği için bir nevi aşı etkisi gösterir ve kişilerde bağışıklık yaratırdı. Şimdi deterjanla yıkanan madeni çatal, kaşık ve bıçakları kullanıp mikrop almıyoruz ama hastalıktan da kurtulamıyoruz.

Eski insanlar her şeyi kendileri yapar, bunun için fazla para harcamazlarmış. Babamı ele alalım: Babası küçük yaşta öl-

düğü için bir kız kardeşiyle babaannemin eline kalmış. Babaannem, o zamanlar elektrik, hattâ gazyağı dahi bulunmadığı için "çırağma" denen zeytinyağı kandili ışığında iplik eğirir, o ipliklerden bez dokur ve dokuduğu bezlerden gömlek, elbise vb. yaparak babamı ve halamı giydirirmiş. Çırağmanın fitilini dahi tarladan topladığı pamukla kendisi yaparmış.

Çırağmaların dört kandili olurmuş. Fakat fazla yağ sarf ettiği için dört kandilin hepsi, ancak bir misafir geldiğinde yakılır, diğer zamanlarda sadece biri yanık tutulurmuş. Oya yapılacaksa, o zaman ikincisi de yakılırmış.

O devirde bu şekilde dokunup dikilen çamaşırlar, küllü suda tokmakla yıkanırmış. Tokmak, her vuruluşunda çamaşırdan kirli suyu fışkırtır ama beyazlar hiçbir zaman tam beyaz olmazmış. Bu nedenle beyaz çamaşırlar kandil isiyle biraz grileştirilir hattâ fümeleştirilirmiş. Bayramlık giysiler ise boyacılara götürülüp çivitli suyla mavi veya laciverte boyatılırmış.

Evlerin suyu kovalarla taşınır, ekmek, peynir, yağ, yoğurt, sabun vb. yine evin kadını tarafından yapılıp yenir veya kullanılırmış. Bu arada hayvanların bakımı da yine ev kadınının görevleri arasındaymış.

Eski devirlerde her kasaba, il veya ilçede padişaha gerektiğinde asker ve para vermeyi vaat eden ağalar varmış. Bu ağalar, padişahın kendilerine bıraktığı mülkü, adeta derebeyi gibi tam yetkiyle yönetirmiş. Aralarında çok iyileri olduğu gibi çok kötüleri de bulunurmuş. Bunlardan birinin, yaptığı soruşturma sonucu suçlu olduğu kanaatine vardığı bir kişiyi Tire'de astırdığı dahi söylenirmiş.

İşte bu çağlarda, babam on bir yaşındayken çırağma kandili altında Kur'an ezberleyip hafız olmuş. O devrin iyi ağalarından Halil Ağa, öksüz ve yetimlere yardım eden bir kişiymiş. Babamı tanıdığı için zaman zaman kendisine refakat etmesini isteyerek konağına götürür ve ona bir şeyler vererek gönlünü alır, böylece de hissettirmeden ona yardım edermiş. Bir gün yine gelip babamı götürmek istemiş ama babamın inadı tutmuş ve gitmem diye diretmiş. Gerek ağa, gerekse babaannem ne yaptılarsa, ne söyledilerse bir türlü gönlünü yapamamışlar.

Bunun üzerine ağa yalnız gitmiş. Aynı gece eşkıyalar gelip konağı soymuş, ağayı öldürmüş, konağı da ateşe vermiş. Allah, o inadı vermek suretiyle babamı ölümden korumuş.

Daha sonra babam bir Ermeni saatçinin yanına çırak olarak girmiş ve o usta, onu yetiştirmiş. Ustası hastalanınca, babam ona ölünceye kadar safiyetle baktığı için Ermenilerce çok sevilmiş, maddi açıdan da desteklenmiş. Zamanla çok zengin olmuş. Bin dokuz yüz on dörtteki Tire yangınında her şeyi yanmış. Tabii bunların hepsi Allah'ın işi ve imtihanlarıdır.

Benim çocukluk çağlarımdaysa, çamaşır yıkanırken sabunun kolay köpürmesi için mangal külüyle karıştırılıp süzülmüş kül suyu (ki o da acıdır) kullanılırdı. Kül suyu biraz fazla kaçırılırsa kadınların elleri tahriş olur, çatlardı.

Keza makarna, yoğurt, peynir, yağ da hep evde yapılırdı. Sadece et dışardan alınırdı ve kilosu kırk kuruştu.

Eski devirlerde o kadar sıkıntı çekilirdi ki ben mürekkep bulamadığım için çiviti eriterek boyalı su yaptığımı ve o boyalı suya kalem yerine çivi batırarak yazı yazdığımı hatırlarım. Şimdi çok iyi bir devirdeyiz.

Eskiden dünya yaşamı da basitti. O devirlerde yaşayanların eğlencelerine bir bakın... Karagöz, kukla, orta oyunu, kantolar... Bunlar, bugün kaç kişiye o günkü insanlara verdiği zevki veriyor?

Aynı durum hukuk açısından da geçerlidir. O devirde Kur'an'a dayalı değişmez bir mecelle kitabı vardı ve her kadı, o kitaba bakıp fetva verirdi. Müzeyyitler de, Amr'in üzerine atar ve hayali bir zehd-i amir yaşatıp sonuç olarak "Olur" veya "Olmaz" diyerek fetvayı basarlardı. Bugün devamlı olarak yeni kanunlar çıktığı için evvelce çıkmış olanları hatırda tutup yapılan değişiklikleri de ekleyerek doğru karar vermek çok zor bir iş haline gelmiştir.

Yaşam şartları yukarıda anlattığım gibi olduğu için, eskiden insanların masrafı çok az olurdu. Ama o devirlerde özellikle kadınlar için hayat, anlattığım nedenlerle çok zordu. Ekmek evde yapılır, çamaşır elde yıkanır, sabun evde yapılırdı. Sabun yapmak için meşe külü kireçle karıştırılıp sert bir hamur hali-

ne getirildikten sonra bu hamurun ortası çukurlaştırılır ve içine su doldurulurdu. Bu su bir süre sonra süzülüp damla damla akarken biriktirilir, biriktirilen bu acı su kaynamış zeytinyağı ile karıştırılarak sabun elde edilirdi.

Her yeni icat, eski bir icadı öldürür. Örneğin, yeni çıkan quartz saatler, eski, ileri gidip geri kalan saatlerin pabucunu dama atmış ve saatçilerin ayar yaparak para kazanma kapısını hemen hemen kapatmıştır.

Bu eski yaşam tarzlarından haberdar olmayanların, bugünkü hayatlarından şikâyet edişlerini anlamak mümkündür. Ama eminim ki, bu müştekiler (şikâyetçiler) o günkü şartlardan gelmiş olsalardı, bugün şikâyet edeceklerine hallerine şükrederlerdi.

Bugün kazanılan paranın az gelmesi, her ihtiyacın hazır alınmasından ve herkesin teknolojik yeniliklerden istifade etmeye çalışmasından dolayıdır. Yoksa, ferdi gelir eskiye göre çok fazla artmıştır. Her ne kadar şimdiki paralar bol sıfırlı ise de bir gün bunlardan üç sıfır atılacak ve bin lira bir lira olacaktır ki buna eski tabirle "tafsilde icmale geçmek" denir.

DÜNYA NİZAMI

Dünyevi hayatın düzenini insan kurmuştur. Ama hangi insan? Rasgele bir insan mı, yoksa insan-ı kâmil mi? Burayı iyi düşünmek gerekir...

Allah nazarında insanlar, topraktan yapılmış birer testi gibidir. Bunlardan, Allah korusun, bin tanesi kırılsa ne olur? Allah bin tane daha yapıverir...

Hayatın prensipleri hep aynıdır. Allah isterse bir insan için milyonlarca insanı öldürebilir. Bunun böyle olduğu, daha dünyaya gelişimizde, bir yumurta döllemek için milyarlarca sperm feda edilişinden belli değil midir? Bunu daha işin başında yapan Allah, daha sonra yapamayacak mıdır? Nitekim, yaptığını Hazret-i Musa örneğiyle de ispatlamıştır. O devirde bir Musa için binlerce erkek çocuk katledilmemiş midir?

Yukarıda "Allah korusun" deyişimin nedeni, oradaki yaşamla, buradaki yaşamın farklı oluşu değildir. İkisi de aynı ya-

şamdır ama yaşayan için buradaki yaşam saltanatı farklıdır. Ayrıca tenin candan ayrılması da zordur ve bu ayrılış korkusu insanı bitirir. Bu nedenle "Allah hepimize bir aşk, bir güzellik versin ve bunun acısını duymayalım" diye dua ediyoruz.

Allah, kurduğu cemiyeti, yani kesret âlemini dejenere ettirmeden koyduğu nizamı devam ettirir. Bu nizamı bozmaya çalışanların cezasını da şöyle ya da böyle verir.

Allah, birliğinin kesretini bozdurmamak için gerekirse bir kavmi yok edip yerine başka bir kavim yaratmaktan kaçınmadığını Kur'an'daki ve tarihteki örneklerle ispatlamıştır. Kimi kavimler vebadan, kimileri cüzzamdan, kimileri tifüs, kimileri de koleradan yok olmuş veya seyreltilmiş, sonra yerlerine yenileri konmuştur. Bu hastalıkların günümüzde salgın yapmamaları da yine Allah'ın merhameti ve bu merhametinin sonucu, hastalıkların tedavisini buldurmuş olmasından ötürüdür. Hastalıklara karşı aşılar veya ilaçlar bulununcaya kadar kitleler yeterince terbiye edilmiştir.

Günümüzde tedavisi bilinmeyen iki hastalık vardır. Bunlardan biri kanser, diğeri de AIDS'tir. AIDS bugün için kanserden daha tehlikeli gibi görünmektedir. Bunun ortaya çıkış nedeni, Allah'ın kendi koyduğu düzeni bozdurmak istememesidir. O, AIDS ile "Siz hayvan değil, insansınız. Her önüne gelenle çiftleşen hayvandır. Eşlerinize sahip çıkın ki sizden temiz bir nesil meydana gelsin" mesajını vererek insanları insan gibi davranmaya teşvik etmektedir. İnsanlar her konuda hayvan gibi davranmaya devam ettikleri takdirde, mânâ ve madde zevki olmayan, dejenere bir nesil ortaya çıkacaktır ki Allah böyle bir şeye izin vermez.

Şeriata uyulur ve tertemiz insanlardan oluşan bir toplum meydana getirilebilirse, dünya cennet-i müeccele halini alır. Zaten cennet-i müeccelenin hazırlık yeri, bu dünya âlemidir. İnsan, burada yaptığı hazırlık yahut hazırladığı çeyizle oraya gidecek ve şeb-i arûs'u (düğün gecesi) orada gerçekleştirecektir.

Bu dünyada peygamberlerden bile ayağı kayanlar olduğuna göre (Âdem'deki zelle meselesi bunun örneğidir) hiç kimse

kendinden fazla emin olmamalı, daima "Allah korusun" diyerek adımlarını dikkatle atmalıdır. Bedende olunduğu sürece herkesin bir ayağının hayvaniyet âleminde olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır.

DÜNYEVİ HAYATIN YARATILIŞ AMACI

İnsan olarak dünyaya gelmemizden gaye, Allah'ı bilip bulmamızdır. Bunu herkes kendinde gerçekleştirecektir.

Her insan, dünyevi yaşamında maddeten anne ve babasının, manen de efendisinin evladıdır. Çünkü hepimizi nefesiyle doğuran Efendi'dir.

Dünya ve ahiret, elektrikteki müspet ile menfi kutuplar gibidir. Müspet ve menfiliğin birbirini takip etmesine elektrikte "mekik akımı" denir ve bu, elektriğin devamlılığını sağlar. Dünya ve ahiretin böyle oluşu da, Allah'ın kemâlâtının noksan kalmaması içindir. Çünkü O'nun hiçbir esması muattal (kullanılmaz halde) kalamaz.

Bahçıvanın bir ağaç dikip ona bakmasındaki amaç, o ağacın odunundan, dalından, budağından istifade etmek değil, meyvesini elde etmektir. Bahçıvan veya bahçe sahibi, hem elde ettiği meyveyi yiyecek, hem de o meyvelerin en olgunlarından birinden çekirdek alıp bahçeye dikerek yeni bir ağaç daha yetiştirecektir ki buna "ba's etmek" veya "öldükten sonra dirilmeyi gerçekleştirmek" denir. Böylece bahçe ağaçsız, bahçıvan da meyvesiz kalmamış olur. Bahçenin ağaçsız kalması, bahçıvanın da işsiz kalması yahut mevcudiyet gerekçesinin ortadan kalkması demektir. Bu durum, Allah için de böyledir.

Dünyevi hayatta, yani can tende ve beden canlıyken, insan çalışıp, çabalayıp kendini bulmalıdır. İnsan burada ne ekerse, ahirette onu biçecektir. "Dünya ahiretin ziraat yeridir" hadisi bu gerçeğin ifadesidir. İnsan, her şeyi bu dünyada kazanacak, bu dünyada bilecek ve bu dünyada görecektir. Gerek yukarıdaki hadis, gerekse *"Kim ki dünyada kördür ahirette de kör olacaktır"* <17-72> ayeti bu gerçeklerin ifadesidir.

İnsan, dünyadayken ahireti kalbinde görmelidir. Aksi halde oraya kör olarak gidilmiş olur. Kör gitmemek için buraday-

ken yeterli eğitimi alıp iç âlemi güzelleştirmiş, yani buradayken ahiret için gerekli kazancı sağlamış olmak gerekir.

Mevlâna, bekâ mertebelerine ulaşmış olma haline, yani ölüme "şeb-i arûs" (düğün gecesi) demektedir. Bunun nedeni, bu mertebeye ulaşmış olanların dünyada yaptıkları iyilikler ve kazandığı iyi huyların, bir çeyiz sandığının açılışı gibi açılacak ve ona sahip olan kimse için bir huzur, bir saltanat, bir saray oluşturacağıdır. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken bir şey vardır ki o da, kazanılmış olan bu iyi huy ve ahlaka, kişinin, dünya yaşantısında "Benim" dememesidir. Zira bu durumda şirk bahis konusu olur. İyi huyların Allah'ın olduğunu ve kişiye O'nun tarafından emanet olarak verildiğini bilip hatırdan çıkartmamak lazımdır. Abdest alıp namaz kılmanın, oruç tutmanın, hacca gidip zekât vermenin, kısacası, Müslümanlığın şartları diye nitelendirilen şartları yerine getirmenin amacı budur. Bunlar temiz ahlak sahibi olup ilâhi aşka ermek için yapılırsa, insan ilâhi aşkla kelime-i şahadet getirterek doğru yola girer ve tekmil-i meratib eder. Her namazda *"Bizi dosdoğru yolda ilerlet"* <1-5> demekten gaye budur. Ama maalesef insanlar aşk-ı ilâhi ile aşk-ı cismaniyi karıştırdıkları için doğru yola gideceklerine, eğri yola sapmaktadırlar.

İnsan bu âlemde isterse bin yıl yaşasın, sonuç hiçtir. Ancak burası bir kazanç yeri olduğu için herkesin bu fırsatı bir daha ele geçiremeyeceğini bilip ona göre hareket etmesi lazımdır. Benim çabam da hepinizde bir gönül birliği oluşturup orada aynı elbiseyi giyebilmenizi sağlamaya yöneliktir. Konsere çıkan koro elemanları gibi... Bu koroda mürşidin görevi, koro şefliğidir.

İNSANIN DÜNYAYA BAĞLILIĞI

İnsanlar genç ve sağlıklıysalar dünyanın alâyişine dalıp aldanır ve keyif çattıklarını zanneder, bu sebeple de dünya hayatına sıkıca sarılır, dünyanın yakasını bırakmazlar. Bu durum, hırsız yakalayan çocukla babası arasında geçen

– Baba hırsız tuttum.

– Getir.

– Gelmiyor.
– Kovala.
– Gitmiyor.

şeklindeki konuşmaya benzer. İnsan bir kere bulaşmaya görsün. Dünya bir girdap gibidir. İnsanı içine çekiverir. Bu nedenle bir şiirimde *"Girdaba düşen kurtaramaz kendini asla / Kâmil çıkarır hufre-i girdab-ı belâdan"* demiştim. Onun için "Dünya dönen bir dolaptır. Bu dolabın kapıları iflâh olmaz. Ancak kendini bilenler bu dolabın girdabından kendini kurtarabilir" denmektedir.

Ancak Allah, bu girdaptakilere de bir zevk verip onları da hayatlarından memnun hale getiriyor. *"Her hizip kendi elindekiyle ferahtadır"* <23-53>, <30-32> ayeti bunun delilidir. Bunun pek çok örneğini vermek mümkündür. Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler, Çingeneler, hapishane gardiyanları, hattâ hapishaneye alışmış eski mahkûmlar kendi yaşantılarından memnundurlar. Aynı şekilde toplumlar da kendi yaşantılarından memnundurlar. Bir şehirliyle bir köylünün, bir kasabalıyla bir köy mezrasında oturanın yaşantı, görgü, bilgi ve eğitimleri birbirinden çok farklı olmasına rağmen, hepsi kendi hayatlarından memnun, kendi muhitlerinde rahat ve huzurludurlar. Tabiata inersek necaset kurtlarının bile hayatından memnun olduğunu müşahede ederiz. Bunları rahatsız eden şey, ortamlarının değiştirilmesidir. Yeni ortama alışmakta zorlanır ve sıkıntıya girerler. Uyum sağlama zorluğu, iki insanı birlikte yaşamaya zorlayan evlilikte de görülür ama sonuçta alışılır ve yeni şartlar benimsenir. Öyle olmazsa, birlikte veya o ortamda yaşanmaz. Böyle bir yaşantıyı sıkıntı çektikten sonra benimseyenlerle ehl-i tevhid arasındaki fark, mertebe veya derece farkıdır.

İnsanlar, hastalık, parasızlık, üzüntü verici olaylar vb. ile kâinata yapışmaktadır. Dünya yaşantısı için şair

Bütün dünya benim olsa gamım gitmez nedendir bu
Ta ezelden gam ham'ruyla yoğrulmuş bir bedendir bu

demektedir.

Bu dünya yaşantısında peygamberler ve evliyalar dahil hiç

kimse rahat yüzü görmemiştir. "Rahat dünyada yok, yalnız ahirette vardır" hadisi de bunu ifade etmektedir. Bu dünyada insana rahat yüzü gösteren tek şey muhabbettir.

DÜNYADA NASIL YAŞANMALIDIR?

Dünya hayatının bir devamı olmasaydı, o zaman burada yapılanlar insanın yanına kâr kalır ve yaptıklarından memnun olacağı için herkes kendini cennette sanıp her türlü rezaleti işlerdi. Ama Allah, aksini söyleyerek bu tip yaşantının doğru olmadığını anlatmıştır. Böyle yaşayanlar, sonunda yaptıklarına pişman olup "Ah, vah" etmektedirler. Eğer cennette olsalardı, orada pişmanlık olur muydu? Huzura, rahata eren, huyları ve duyguları güzel olan insan hiç pişmanlık duyar mı? Elbette duymaz... Eğer duymuşsa, o zaman cennette değildir.

Hazret-i Peygamber "Doktor olmayan yerde yerleşmeyin, mutlaka kendinizi tedavi ettirin" buyurmaktadır. Bugün de "Köy hayatı, cehennem hayatıdır" diyenler çoğunluktadır. Bunun sebebi, insanın aradığını bulamamasıdır. Gazetelerde sık sık, doğuda doğum yapacak kadınların, hastane olmadığı için nasıl yolda öldüklerini üzülerek okuyoruz. Halk arasında da "Boğulacaksan büyük denizde boğul" diye bir söz vardır. Bu söz yukarıda anlattıklarımızı özetlemektedir. Bir hasta, bir şehirde tedavi olamazsa, büyük şehirde tedavi olabilmektedir. Zaten şimdi bazı vilayetlere "büyükşehir" denmesinin sebebi de o şehrin imkânlarının genişlemiş olmasıdır. Yakında, inşallah daha pek çok büyükşehrimiz olacaktır.

Tabii dünyada büyüyen sadece şehirler değildir. İnsanların zekâları, anlayışları ve mânâları da büyümektedir.

İnsan çocukken çocukluğunun, büyüyünce de büyüklüğünün, yani yaşının, mevkiinin ve mertebesinin gereğini yapmalıdır. Bu durum maddi hayatta da, manevi hayatta da böyledir. Zaten büyük bir insanın çocukça bir davranış göstermesi yadırganır. Koskoca bir insan, bacaklarının arasına bir ağaç dalı alıp ata binmiş gibi "deh" diyerek sokakta koştursa görenler "deli" derler. Onun için, her şey gibi, mertebelerin de yerli yerinde, alâ meratibihim (kademe kademe) olması ve her mertebenin

hakkının verilmesi gerekir. Örneğin, yaşlı bir kimse bir köye gidip köy kahvesinde otururken ezan okunsa, gençler oturup oyunlarına devam ettiği halde, o kimsenin yaşlılarla beraber kalkıp camiye gitmesi beklenir. Bunu yapmadığı takdirde yadırganır. Ama o da diğer emsaliyle birlikte camiye gidiverirse, o köyün yaşlılarıyla kolayca kaynaşır ve o köyde geçireceği birkaç gün için kendine dost bulmuş, yalnızlıktan kurtulmuş olur. Ama bu namaza gidiş, namazın gerçek hakikati değildir.

Dünyada, esmaların farklı olduğunu yukarıda yazmıştık. Bu konuda hata yapmamanın yolu, herkesi en üst mertebedeymiş gibi görmekten geçer. İnsan herkesi alt mertebede görürse, tebdil-i kıyafet etmiş bir üst mertebeliye çarpıp zarar görebilir. Bu durum, padişah Dördüncü Murat'ın içki yasağı zamanında tebdil-i kıyafet ederek meyhaneye gidiş hikâyesinde, meyhanecinin onu yabancı görüp adını sormasına ve Murat olduğunu öğrendikten sonra "Sultanı da var mı?" diye soruyu devam ettirip "Evet" cevabını alınca kapıya koşarak "Buyurun dostlar cenaze namazına" demesine benzer. Bu duruma düşmek istemeyen bir kimse daima alttan güreşmek zorundadır. İnsan ne kadar üstte olursa olsun, mutlaka kendi üstünde de birinin olacağını hatırından çıkarmamalıdır.

Kur'an'da, peygamberler için bir yerde *"Onları birbirinden ayırt etmeyiz"* <3-84> derken bir başka yerde *"Ben bazı peygamberleri bazısından üstün kıldım"* <2-253> demektedir. Burada, makamları bilmeyenler için bir çelişki vardır. Bu çelişki gibi görünen durum, şöyle bir örnekle anlatılabilir:

Valileri ele alalım. Vali olmaları bakımından hepsi aynı yetkilere sahiptir. Hepsi validir. Ama İstanbul valisi ile Hakkâri valisi aynı mıdır? İkisi de validir, ikisi de müstesna makam sahibidir, ikisinin de yetkileri aynıdır ama yaptıkları iş, esmaları açısından farklıdır.

Aynı durum müzikteki notalarda da görülür. Aynı değerdeki bir si ile aynı değerdeki bir do aynı sesi vermez. İşte peygamberler açısından da durum böyledir. Peygamber olmaları açısından hepsi peygamberdir ama Hazret-i Musa ile Hazret-i Muhammed aynı olabilir mi? Musa, sıfat âlemine mazhar düş-

müşken, Hazret-i Muhammed Zât'a mazhardır ve bu nedenle Musa ses işitirken, Hazret-i Peygamber "Ben Rabb'imi kıvırcık saçlı genç bir erkek olarak gördüm" demiştir. Bu iki ifade, ikisi arasındaki farkı göstermektedir. Musa *"Yanına gelince ona yâ Musa diye seslenildi"* <20-11> diye bir ses geldiğini söylemektedir. Ses, yani işitme, ilm-el yakîn mertebesidir. İlimse sıfattır. Görmek, Zât'ı müşahede etmektir ki bu da "Zâtımı zâtında gördüm" cümlesiyle ifade edilmiştir.

Maalesef, günümüzde insanlar surete tapan birer putperest durumundadır. Hazret-i İbrahim *"Ben batan şeyleri sevmem"* <6-76> demektedir. Batan nedir? Fâni olan her şey... Asıl olan ve görünmeyen, her mertebeden, birer sıfatla kâinatta görünmüştür. Biz sıfatı görüp sıfata tapmaya başladığımız için aslı unutmuş durumdayız. Gerçi sıfatta görünen de O'dur ama marifet O'nu üst mertebelerden görebilmektir.

Dünyada yaşayan bir insan, bu âlemin aslen bir yalandan ibaret olduğunu bilmek zorundadır. Bu bilince varıldığında, yeri geldiği zaman yalanı yalanla karşılamak ve onu ciddiye almamak gerektiği öğrenilir. Nasıl doğru kılıç eğri kına, eğri kılıç ta doğru kına girmezse, dünya hayatına karşı davranış da ona göre olmalıdır. Buna örnek olarak, saatçilik yaparken dükkanıma gelen sakallı bir kişinin (ki onu bana gönderen Allah'tı ve onunla bana ders veriyordu) bana, tamiri tamamlanmayan saatlerin sahiplerine "Tamir edemedim" değil, "Tamir oldu ama ayar için biraz daha kalması lazım" demem gerektiğini ve daima davranışlarımı karşımdakine göre ayarlayıp gerekirse gönül kırmamak için ona zarar vermeyecek bir yalan söylememin mahzuru olmadığını öğrettiğini söyleyebilirim. Ancak bu yalan işi Efendi'ye karşı kullanılamaz. Çünkü O doğru kılıçtır ve sadece doğru kına girer.

Rahmetli Osman Dede, dünya hayatı için "Oğlum, dünya bir gölgedir. Sen ona doğru koşarsan, ne kadar hızlı koşarsan koş, onu yakalayamazsın ama o dünya denen gölgeye arkanı döner ve cemale doğru koşmaya başlarsan, bu kez o seni bırakmamak için arkandan koşacaktır" demişti. Hakikaten de böyle olur. Ben bunu bizzat yaşadım. Öyle zamanlarım oldu ki

beş kuruşum kalmadı ama yoluma devam edince gördüm ki her şeyim oluvermiş. Sonuçta suretin hayal, suretsiz olanın gerçek olduğuna yüzde yüz kani oldum.

İnsan, zevk için yaratılmıştır. Bu zevk, onun iç âlemindedir. Dıştan vaki (olan) tecellilere rıza göstermek ve bunlar giderilebilir cinstense gidermeye çalışmak, aksi halde sineye çekmeyi bilmek gerekir ki gayeye, yani zevke ulaşılabilsin.

DÜNYADA RAHATA VE HUZURA NASIL KAVUŞULUR?

Bir kalender dervişin canı et ister ama parası yoktur. Kasaba gider "Param yok ama sana para yerine iki tane muska vereyim, onları evinin sağ ve sol tarafına asar, sağ tarafa astığını en mutlu gününde, sol tarafa astığını da en mutsuz gününde açar okursun" der. Kasap, uzunca bir evliliğe rağmen çocuk sahibi olamadığını düşünerek belki faydası olur ümidiyle bu teklifi kabul eder ve muskaları alıp eti verir. Bir süre sonra çocuğu olur ve kasap, acaba bu muskada ne yazmış diye merak edip muskalardan birini açtığında, içinde "Bu da geçer ya hû" yazılı olduğunu görür. Zaman geçer, bir gün çocuğu hastalanır ve ölür. Bunun üzerine ikinci muskayı da açar ve yine aynı cümle ile karşılaşır. Bu hikâye dünyadaki hiçbir şeyin, ne sıkıntı, ne de sevincin kalıcı olduğunu göstermesi bakımından düşündürücüdür ve insanlara dünya hayatının dalgalı olduğunu anlatmak için söylenmiştir.

İnsan dünyaya geldiğinde önüne karışmış, düğümlü bir iplik tomarı getirilir ve onu kopartmadan, düğümlerini teker teker çözüp bir makaraya sarması söylenirmiş. İnsan da teker teker düğümleri çözüp ipi sarmaya başlarmış. Her düğümü çözdüğünde "Oh ya Rabbi çok şükür" der fakat hemen arkasından bir düğümle daha karşılaşırmış.

Bu misal, insanın dünyevi hayatını çok güzel anlatmaktadır. Zira herkes, her gün yeni bir problemle karşılaşmakta ve tam "Oh" diyeceği anda, karşısına başka bir problem daha çıkmaktadır.

Bunlardan kurtulmanın tek yolu "Allah'ım iplik de, düğümleri de senin olsun. Ben teslim oldum" demektir. İnsan, an-

cak bu şekilde rahata kavuşur.

İnsanı huzursuz eden, düşüncelerindeki zıtlıklar, yani o konudaki pozitif ve negatif fikirlerin çatışmasıdır. Bu çatışmayı zıt kutuplarda iki elektrik telini birbirine yaklaştırmaya benzetmek mümkündür. Bir an gelir ark yapmaya başlar. Eskiden buna "kavs-i voltaî" denirdi. Ark yapınca parlak bir ışık meydana gelir ama ark uzun sürerse uçlardan birinde sivrilme, diğerinde çukurlaşma olur ki bu da bir tarafın müessir (etkin), diğer tarafın müteessir olduğunu gösterir. Bu, ezeli bir kanundur. Madem ki yaratılış celal ve cemalle başlıyor, bunların kâinattaki yansımaları da mutlaka karşıtlarıyla birlikte ortaya çıkacaktır. Siyah-beyaz, erkek-dişi, sivri-çukur, sıcak-soğuk vb. hep bu zıtlıkların ifadesidir.

Bu durumda yapılacak şey, insanın konuyu kavrayıp ona göre davranmasıdır ki bu da iki şekilde olabilir. Ya iyi bilip idare ele alınacaktır ya da idare edene teslim olunacaktır. Kısaca, ya bilip kaptan olmak veya gemiye binip kaptana teslim olmak ve o nereye götürürse oraya gitmek gerekir.

Bilginin de hakikisi ve taklidi vardır. Hakiki bilgi zaten kendini belli eder. Taklit olanında ise kişinin, kendine ayrı bir hava verdiği ve olduğundan daha bilgili görünmeye çalıştığı dikkati çeker. Gerçek bilgi, bilgiyi sahibine teslim etmeyi gerektirir.

Bu kitapta anlatılanlar, bugüne kadar anlatılanlardan farklı değildir. Ancak bunların hepsi yaşanmış olduğundan, eski eserlere göre çok daha kolay anlaşılacak şekilde yazılmıştır. İnsan ne kadar okursa okusun, okuduklarını yaşamadıktan sonra bir yere varamaz. Öğrenmekle varılacak yer ise şüpheden, zıtlıklarla boğuşmaktan ve endişeden kurtulmuş bir ruhun rahatlık ve huzurudur. Bizim konuşmalarımız dünyada hiçbir zaman kaybolmayacaktır. Çünkü Allah verdiğini geri almaz.

Dünyadaki rahatlık ve huzur da, maddi ve manevi olmak üzere iki türlüdür. Esas huzur manevi olandır ama bu, ancak bilen ve amacına ulaşmak için çalışanların kazanabileceği bir rahatlıktır. Allah, bazılarına çalışmadan da verebilir ama bu

O'nun bileceği iştir.

Maddi olan rahatlık ve huzur da çalışma ister. Çalışana Allah verir. Çünkü rahmaniyet sıfatı, bilen, bilmeyen herkeste aynı şekilde etkisini gösterir. Bazısına çok, bazısına pek çok vererek onu, hesabını bilmediği bir servete boğabilir. Kişi, bu servetin kendisinin olmadığını bilirse, o zaman tam anlamıyla rahata ve huzura kavuşur. Bilmezse, serveti ve bu servetle elde ettiği pek çok şeyi olmasına rağmen dıştan rahat ve huzurlu görünse bile fikrî çelişkilerden kurtulamadığı için içten rahatsız ve huzursuzdur.

Dünya işlerinde ilerleyebilmek için rakiple mücadele etmek, yani rakip esmasıyla çarpışmak zorunludur. Bu çarpışmada çarpışanlardan biri kaybetmeye mahkûmdur. Dünya ticareti tıpkı bir güreş hattâ harp gibidir. Bunun nedeni, insanların ellerindekiyle yetinmesini bilmemeleri, hırslı olmalarıdır. Bu hırslarını tatmin için reklamla, sahtekârlıkla ve her yolu mubah saymakla müşteriyi kendine çekmeye çalışanların, ne dereceye kadar huzurlu ve rahat olabileceğini takdirinize bırakıyorum.

Ticaret hayatında rahat ve huzurun sırrı, işi Allah'a havale edip O'nun verdiğine razı olarak "Elhamdülillâh" demek ama verdiğini de tepmemektir.

İnsanlar, farkında olmasalar bile manen çok zengin olmalarına rağmen, maddeten çok çok fakirdirler. *"Allah ganidir, yoksul olan sizlersiniz"* <47-38> ayeti bunu anlatmaktadır.

Rahat yaşamak isteyen bir insan, önce şu sorunun cevabını vermek zorundadır. Biz neyiz?

Beden olarak topraktan bir heykel... Ama Allah'ın, nuruyla nurlandırdığı, sıfâtıyla sıfatlandırdığı bir heykel... Allah, bu heykele hayy esmasıyla hayat, alîm ismiyle ilim, basîr ismiyle göz, semi' ismiyle kulak, iradesiyle hakimiyet ve kudretiyle kudret eli vermiştir. Bu verdikleri bizim midir? Hayır. Veren, o verdiklerini alıverdiği anda yapabileceğimiz bir şey kalmaz. O halde kibirlenip ululanmanın, "Malım, mülküm" diye övünüp üzülmenin, ölenin arkasından yas tutmanın veya bir başka olaya sevinmenin ne anlamı vardır?

İnsan, ölünün arkasından, onun suretine alışılmış olduğu için tasalanır ama yas tutmak doğru değildir. Çünkü tevhide vakıf olanlar, gidenin, kalan sevdiklerinde yaşadığını bilirler. Ayrılış, sadece beden yönündendir. Giden, kâinat olmuştur. Kalansa bir et parçasından ibarettir. Gidenle, kalan arasındaki bedensel fark bundan ibarettir.

Bu kanaata varıldıktan sonra da şu iki şeye dikkat etmek gerekir. Birincisi, kendine değil, başkalarına çalışmak, ikincisi de neden, niçinden, yani çun ü çerâdan vazgeçmek. Bu ikisini başarabilen cennette yaşar.

Bir insan niçin tahsil yapar? İleriki hayatını müreffeh geçirebilmek için... Bu durum, zâhirî ilimlerin tahsilinde de, manevi ilimlerin tahsilinde de aynıdır.

Dünyanın tadını kaçıran faktörlerin başında, cehalet ve ihmalkârlık gelir. Doğuştan kalça çıkığı olan bir çocuğun topallığının farkına varılmaması yahut varıldığı halde ihmal edilip zamanında tedavi ettirilmemesi, o arızanın ileri yaşlarda tedavisini imkânsız hale getireceği için hastayı ömür boyu rahatsız ve huzursuz yaşamaya mahkûm edecektir.

İnsan, kendi varlığıyla mesut ve bahtiyar olamaz. Saadet, kula ancak Allah tarafından bahşedilebilir. Bu bahşın olabilmesi için de, önce Allah'ı bulmak gerekir ki bunun yolu da Lâ olmaktan geçer. Çünkü varlık Allah'ın varlığıdır.

Dünya yaşantısında rahat ve huzur içinde olabilmenin sırlarından biri de geçmiş ve gelecekle ilgili düşüncelerden arınmaktır. Geçmiş geçmiştir, geri getirilemez. Geleceğin ne getireceğini ise kestirmek mümkün değildir. O zaman geriye kalan şu andır ve bunu "Dem bu demdir" diye düşünüp değerlendirmeye çalışmak gerekir.

Dünyada rahatlık, insanın haline şükretmesiyle sağlanır. Zenginlik ve fakirlik insanın düşüncesindedir. Kişi görünüşte fakir olabilir ama içine bakıldığında ondan zengin kimse yoktur. Diğer taraftan, dıştan zengin görünen biri, kimseye zırnık koklatmayacak kadar fakir olabilir. Bu nedenle Allah'a "Ver veya verme" diye değil, "İstediğin gibi olayım yeter" diyerek dua etmek lazımdır. Çünkü Allah böyle diyen ve bu şekilde ken-

disine teslim olan kulunu hiçbir zaman rezil etmez. Böyle kullarının işlerini kolaylaştırır.

Dünyada rahat ve huzur içinde yaşayabilmek için insan, bazı şeyleri oluruna bırakıp olduğu gibi kabullenmeyi öğrenmelidir. Bazı sanatçıları görüyoruz... Yüzlerindeki kırışıklıktan rahatsız olup kazançlarının büyük bir kısmını estetik cerrahlara akıtıp duruyorlar. Hattâ içlerinde suratlarını def gibi gerdirip adeta ağzını kapatamaz duruma gelenler de vardır. Böyleleri ne yaparlarsa yapsınlar, beden elbiseleri er ya da geç eskiyecek ve sonunda dikiş tutmaz hale gelecektir. Halbuki bu kişiler böyle şeylerle uğraşacaklarına durumu kabul etseler, şu kısacık ömürlerinde çok daha rahat ve huzurlu olabilirler.

Her insanın bu âleme gelişinde kendisine verilmiş bir görevi vardır. Bu görevi severek ve layıkıyla yapanların yaşantısı rahat ve huzurlu geçer. O kişi, bu görevi nasıl olsa yapacaktır. Sevmeden yapmaya kalkarsa görev ona zor gelir ve yaparken huzursuz olur. İnsan, zor dahi olsa yapmaya mecbur olduğu görevini bu bilinçle, severek yaparsa huzur ve rahatı bulur.

İşi severek yapmak, Allah'a itaat etmek demektir. Aynı iş kerhen yapılırsa Allah yine dediğini yaptırmış ama bu kez, yapan sıkıntı çekmiş olur. İnsan nasıl olsa bu sahne-i âlemde kendisine verilmiş olan rolü yapacaktır. Severek yaparsa başarılı olur ve alkışlanır. Zorla ve beceriksizce yaparsa yuhalanmaktan kurtulamaz. Alkışlandığında sevinip yuhalandığında üzülecek olan yine kendisi olduğuna göre herkes tercihini bu bilinçle yapmalıdır.

UHREVÎ HAYAT

İnsan hayatının bir bütün ve devamlı olduğunu, bunun aynen bir günün gündüz ve gece diye ikiye ayrılması gibi dünya ve ahiret hayatı olarak ikiye ayrıldığını evvelki bahislerde belirtmiştik.

Uhrevi hayatı, anlaşılması kolay olsun ve bazı kavramlar yerine daha iyi otursun diye, Kıyamet, Ölüm ve Ahiret başlıkları altında ayrı ayrı izah edip bu arada cennet ve cehennem mefhumlarına açıklık getirmeye çalışacağız.

KIYAMET

KIYAMET NEDİR?

Kıyamet, kıyamdan gelir. Kıyam ise, ayağa kalkma, ayakta durma, namaz, namazın ayakta kılınan bölümü, bir işe kalkışma anlamlarına gelir.

İnsan, Kayyum esmasının hükmü ve tecellisiyle öbür âlemden bu âleme kıyamete gelmiş ve kaim olmuştur. Buna, daha basit bir ifade ile "Burada haşrolmuştur" demek de mümkündür. Bu anlatım, milyarlarca atomun toplanıp âzâ ve kuvâmızı meydana getirmesiyle vücut bulduğumuzu ve adımıza "insan" dendiğini ifade eder.

Kıyamet konusunu daha iyi anlatabilmek için haşır neşir mevzuuna tekrar dönüp o konuyu biraz daha geniş bir şekilde açıklamakta fayda vardır. "Haşır, toplanmak; neşir, dağılmaktır" denebileceği gibi, "Haşır, bir olmak, neşir ise bin olmaktır" da denebilir.

Hepimizin bildiği elektroliz olayı dünya ve ahiret arasındaki haşır neşir meselesine iyi bir örnek teşkil eder. Elektroliz

için müspet ve menfi iki kutba ihtiyaç vardır. Üzeri kaplanacak madde, bunlardan menfi olanına yerleştirilir. Akım bağlandığında, eriyikteki pozitif yüklü iyonlar negatif kutupta toplanır ve orada bulunan şeyin üzerini kaplar. Yani elektrolitte dağılmış (neşrolmuş) olan iyonlar burada toplanır (haşrolur) ve kaplama işlemini gerçekleştirir. Bir süre sonra kutuplar ters çevrilir, yani müspet olan menfi, menfi olan müspet hale getirilirse, evvelce menfi kutupta toplanmış olan iyonlar tekrar eriyikte neşrolup yeni oluşturulan negatif kutupta haşrolacaktır. Bu olaydaki kutuplardan birine dünya, diğerine ahiret dersek, geliş-gidiş, doğum-ölüm veya haşır neşir olayını kavramış oluruz.

Haşır neşir olayının biri maddi, diğeri manevi olan iki türü vardır. Maddi (bedensel) olanında dünyada toplanılıp öbür dünyada neşrolunur, manevi (ruhsal) olanında ise bu dünyada neşrolunup öbür dünyada haşrolunur. Yani burada doğulduğunda orada ölünür, orada doğulduğunda ise burada ölünür.

Burada doğulduğunda sahip olunan vücuda "vücud-u mevhube" (Allah tarafından bağışlanmış vücut) denir. Asli vücut Allah'ın olduğu için bizim burada gördüğümüz ve "vücut" dediğimiz bu vücut, aslında vücutsuzluktur. Bu durum, A'mak-ı Hayalde *"Ey sırr-ı vücud-u bivücud / Marufsun ama bilinmezsin / Mevcutsun ama görülmezsin"* denerek anlatılmıştır. Aslı görünmediği için hayali olarak kabul edilen bu vücudumuz, burada kaldığı sürece yapıp ettiklerimizi adeta bir sinema filminde toplar gibi toplayıp rulo etmekle görevlidir.

Öbür âlemden neşrolup burada haşrolduğumuz gibi, buradan da neşrolacak ve tekrar orada toplanacağız. Böylece iki haşır ve iki neşir, yani "haşr-ı fenâ" ve "haşr-ı bekâ" tamamlanmış olacaktır. Bunu daha basit bir şekilde "Önce manevi âlemden neşrolup maddi âlemde toplandık (haşr-ı fenâ), sonra maddi âlemden neşrolup manevi âlemde haşrolacağız (haşr-ı bekâ) diyerek anlatmamız da mümkündür. Bu ikinci neşirde bu âlemden aldıklarımızı yine bu âlemde bırakacağız. Yani havamız havasında, suyumuz suyunda, toprağımız toprağında, ateşimiz de ateşinde dağılacaktır.

İnsan dünya âlemine gelip bedende haşrolduğunda, ma-

nen intişardadır (dağılma halinde). Öbür âleme göçtüğündeyse bedenen neşrolup manen haşrolur ki bu toplanma sonucu kazanılan vücuda "vücud-u müktesebe" (kazanılmış vücut) denir. İnsan manevi vücudunu, bu âlemdeki yaşantısı ve düşünceleriyle meydana getirir. Nasıl kâinattaki atom ve moleküller toplanıp bizim buradaki vücudumuzu teşkil eden et ve kemiği oluşturmuşsa, buradaki düşünce ve amellerimiz de oradaki vücud-u müktesebemizi, yani manevi vücudumuzu meydana getirecektir.

Kıyamet kavramını kökü açısından, yani kıyam olarak ele alırsak, bunu da bedensel ve ruhsal kıyam diye iki şekilde incelemek mümkündür. Bedenin kıyameti çocukken emeklemekten kurtulup ayağa kalkmaktır. Bu kolaydır. Zor olan, ruhun kıyamıdır. Ruh ayağa kalkacak, kendini bilecek ve kendini bildikten sonra önce rükûya varacak, bilahare secdeye kapanacak, böylece âdem olacaktır. Âdem de tasfiye olacak ki Âdem Safiyyullah haline gelebilsin. Ruh bu âlemde kıyam etmezse, sonunda çok zorluk çeker. Bu nedenle insanlık kolay değildir ve gerçek kıyam, ruhun, beden denen cendereden kurtulması olan ruhsal kıyamdır. Buna bir misal olarak mürşidi ele alalım:

Mürşit ölünce ruhu öldü mü? Hayır, aksine dirildi... Hem öyle dirildi ki artık değil uyumak, uyuklaması bile mümkün olmayacak şekilde dirildi. Çünkü Allah, *"Kendinden başka ilâh olmayan Allah hayy ve kayyumdur, onda uyku ve uyuklama yoktur"* <2-255> olduğundan, O'na vasıl olanlar için de durum aynıdır. Bu kural, mûtû ile ölenler için de geçerlidir. Onlarda da ruh azat edilmiş, kafesten kurtulmuştur. Bunu anlayıp zevkine varabilmek için bizzat yaşamak lazımdır. Yaşayamayanlar bunu zevk edemez. Hocaların buraları zevk edememelerinin nedeni yaşayamamalarıdır.

Hocalar kıyameti zuhur âleminin yok olması olarak kabul ederler. Ancak, Allah zeval bulmayacağına göre tümüyle kâinatı ilgilendiren böyle bir kıyamet bahis konusu olamaz.

Kıyamet bizim için vardır. Allah için kıyamet diye bir şey olmaz. Çünkü bize anlattıkları gibi bir kıyamet, O'nun hüvezzahir esmasının yok olması demektir ki bu mümkün değildir.

Bu kâinat için bir kıyamet olsa bile, Allah'ın hüvezzahir esmasının devamlılığının sağlanması için yeni bir kâinat oluşacaktır.

Hocalar "Allah diyen kalmayınca şirar-ı nâs olacak ve kıyamet kopacaktır. Allah diyen bir kişi bulunduğu takdirde kıyamet kopmaz" derler. Neden? Çünkü O, sevdiğine bakar. Sevdiğine bakan da diğerlerini görmez. İnsan-ı kâmil, Hazret-i Peygamberin varisidir ve mir'at-ı Huda'dır. Diğerleri, O'nun aza ve kuvası, yani ümmetidir. Allah, Peygamberini sever de O'nun aza ve kuvası olan ümmetinden vazgeçer mi? Onun için biz Allah'ın bahtiyar kullarındanız. Çünkü hatırlının hatırı vardır. Geri kalanlar hayaldir ve hayalin de hatırı olmaz.

İnsanlar kıyametten korkarlar ama aslında kıyamet, bedenin ölmesi, ruhun dirilmesi olduğundan korkulacak bir yanı yoktur. Diğer taraftan kopacağını söyledikleri kıyamet her an kopmaktadır. Her insanın dünyaya gelip gitmesi bir kıyamettir. Ölüm bir kıyamet olduğu gibi namaz kılmak da bir kıyamettir. Kıyamda ayakta durulmuyor mu?

Olaya kâinat açısından bakılacak olursa, zuhur âleminde *"Ben her gün bir şandayım"* <55-29> hükmünce her an değişiklikler olduğunu, yani her an kıyametin kopmakta olduğunu görürüz. Bunun anlamı, her an mevzii (lokal) bir kıyametin kopması ve bir taraf yıkılır yahut ölürken, diğer bir tarafın yeniden yapılmasıdır. *"Bilin ki, Allah arza ölümünden sonra hayat verir"* <57-17> hükmünce ölmek ve dirilmek daima olmaktadır. Bu ölüm ve dirilmeler her zerrede devam edegelmektedir.

Aynı durum insan vücudunda da kendini göstermektedir. Her gün milyonlarca hücre ölmekte ve yerine yenileri meydana gelmekte, yani beden kendini yenilemektedir. Buna "mevt-i ihtiyarî" (isteğe bağlı ölüm) adı verilir. Bir de "mevt-i ıstırari" (zaruretten kaynaklanan ölüm) vardır ki bunu her insan tadacaktır. Aynı durum, dünya ve diğer gezegenler için de geçerlidir.

Her şeyin bir doğumu, bir de ölümü, yani bir kıyameti vardır. İnsanın nefes alıp vermesi bile ölüp dirilme olarak nitelendirilebilir. Hepimiz nefes verdiğimizde ölüp aldığımız anda

tekrar diriliyoruz ve bu, dakikada 16-25 defa tekrarlanıyor.

Kıyamet, doğmakla ölmek arasındaki berzahın son uçlarıdır ve her an kopup durmaktadır. Dünyaya gelindiğinde ruh bedende gizlenmekte, beden kıyam etmekte, ölündüğündeyse beden kaybolmakta, buna karşılık ruh kıyam etmektedir. Ruhun kıyamıyla, beden toprakta dağılıp gizlenmekte, yani gözden kaybolmaktadır.

Berzah, can ile tenin, dünya ile ahiretin, cennet ile cehennemin birleştiği noktadır. Zaten kelime manası da iki şeyin birleştiği noktadır. Berzah da kıyamet gibi berzah-ı sugra, berzah-ı vusta ve berzah-ı kübra diye değişik fazlarda müşahede edilir. Bunların ne demek olduğunu bu kitabı okumuş olanlara ayrıca açıklamaya gerek görmüyorum.

Bu âlemdeki bedensel kıyam hibetullahtır, yani Allah bağışıdır. Çünkü bu bedenin oluşmasında bizim en ufak bir katkımız olmamıştır. Ama öbür âlemdeki kıyam böyle değildir, zira onu biz hazırlıyoruz. Allah orada da vardır ama biz orada, O'nu kalbimizde bulamazsak kıyam edemeyiz yahut daha kolay anlaşılır bir tabirle, orada sevmediğimiz bir âlemde yaşamak zorunda kalırız ki buna "cehennem" denir.

Bu âlemdeki değişim haşır ve neşir suretinde olmaktadır. İnsanın hayatını devam ettiren solunumu bile bir nefes almak (haşır) ve bir nefes vermekten (neşirden) ibarettir. İlimde de durum böyledir. Bu âlemde dünya ilmini haşrediyoruz. Orada bunu neşredeceğiz. Allah da hibetullah olan bedenimizi burada haşretmiş, orada neşredecektir. Ruhumuzun kıyamı ise orada olacaktır. Bu kıyam, bu âlemdeyken neşrettiğimiz güzelliklerden (tatlı dil, güler yüz, yardımseverlik, yapılan iyilikler vb.) oluşan ve "hulle" (cennet elbisesi) adı verilen elbise ile olacaktır. Yani dağıttıklarımız yine bizde toplanacaktır ki buna da "hemze" (manevi elif) denir. İşte elif ve hemzenin anlamı budur. Bunun elifini Allah yaratmış ve bize beden olarak bağışlamıştır. Hemzesini, yani içini ise biz yapıyoruz. Yaptığımız hemze güzel olursa adına "hulle" deniyor ve bizim ahiret elbisemizi oluşturuyor.

Kâinatın kıyametine gelince, zaten olan değişiklikler ve

bunların inikâsıyla her an gerçekleşmekte, her kâmil zatın ölümü onda da değişikliklere sebep olmaktadır.

Mevlâna'nın ölümünden önce Konya yöresinde sık sık meydana gelen depremler üzerine Mevlâna'nın "Arzın karnı acıktı. Yağlı bir lokma arıyor. Lokmasını alınca sükûnet bulur" dediği rivayet olunmuştur.

Büyük insanların üfulünde (batmasında) bir ilâhi tecelli sonucu kevnî, âfakî ve manevi değişiklikler olmaktadır. Yeni tecelliler ve yeni düzenlemeler ortaya çıkmaktadır.

Zâhirî âlemdeki değişiklikler sulh ile oluşamadığı takdirde harpler çıkar. Amaç, sulh ve sükûndur ama bazen bu yetersiz kaldığında harbe yahut eski tabiriyle cidale de yol açabilir.

Manevi olaylar da böyledir. Mihrap, harp yeri demektir. Şer'î namazda imam mihraba çıkar ve cemaat ona uyarak namazını kılar. Bu durumda cemaatin namazı gizlidir ve cemaat hem dıştan, hem de içten imama uyduğu için, içten kıldığı namaz gizli olmaktadır. Burada imamdan kasıt, imam-üz zaman'dır. İmam, imam-üz zaman olarak kabul edildiği için herkes ona tâbî olmakta, o ne derse, o olmakta, harbe karar verirse harp, sulhe karar verirse de sulh olmaktadır.

Bir atom savaşı sonucu dünyada hayat kalmazsa ne olur? Hayat başka bir âlemde devam eder. Dünyanın bu şekilde yok olması kâinat açısından mevzii bir kıyamettir, dünyadaki bir insanın ölümünün mevzii bir kıyamet oluşu gibi...

Bütûn âlemindeki harbe "cihad-ı ekber" denir. Zuhur âlemindeki harpler de zâhirî harpler ve bâtınî harpler olmak üzere iki şekilde olmaktadır. Bunlardan zâhirî olanları bildiğimiz harplerdir ve bunlara "sıcak harp" denir.

Bâtınî harpler ise "soğuk harp" diye bilinen gizli düşmanlıklar ve sistem çatışmalarıdır.

Burada anlattıklarımız öbür âleme ait keyfiyetlerdir. Bunları açıkladığı için hayatından olmuş çok zevat vardır. Ama biz bu işin aslının öğrenilmesi için bir kere daha açıklamakta sakınca görmüyoruz.

KAÇ TÜRLÜ KIYAMET VARDIR?

Kıyam iki türlü olur. Biri bedenin kıyamı, diğeri ruhun kıyamıdır. Bedenin kıyamı hayatın ilk yılında bebeğin ayağa kalkmasıdır. Ruhun kıyamı ise mürşide varıp el tutmakla yavaş yavaş gerçekleşir. Mürşit, onu öldürüp tekrar diriltir. Buna "Ölümden sonra dirilme" denir. Bu ölüş ve tekrar dirilişte iç ve dış yer değiştirir. Mürit, evvelce "Benim" zannettiklerinin hiçbirinin kendinin olmadığını öğrenir ve hepsini sahibine verdiğinde ölüp tekrar dirilir. Ama bu dirilişte içindeki dışına çıkmış olduğundan verdiklerinin hepsinin Kendi'nin olduğunu öğrenmiş olur. Yani içindeki aşikâre çıkmış, Hakk zâhir olmuştur. Bundan sonra kesretini, halkıyetini müşahede etmeye başlar. Sonunda içini de, dışını da kendinde toplar ki bunlar ileride, mertebeler bahsinde geniş bir şekilde anlatılacaktır.

Bu olay ilelebet tekrarlanır durur, yani insan bu dairede dönüp durur. Bu dönüşten dolayı da tıpkı kan hücreleri gibi yuvarlaklaşır.

İnsan, her iki âlemde de rahata kavuşuncaya kadar çok sıkıntı çeker, çünkü bu iki âlem birbirine aynadır.

Kıyamet, kıyamet-i sugra ve kıyamet-i kübra diye iki şekilde olur. Kıyamet-i sugra, vahidiyet âleminde tek tek bulunan fertlerin kıyametidir ve kıyamet-i kübranın parçacıkları gibidir. Her gelen gittiğinde kıyameti kopmuş, yani ruhu ahirette dirilmiş, kıyam etmiş olur.

Kıyamet-i kübra ise her şeyi, tüm bireyleri kendinde toplayan, yani Âdem-i mânâyı hamil olan mürşidin kıyameti demektir. Bu kıyamete neden olan mürşidin kimliği dıştan belli olmadığı için, herkes kendi mürşidini O diye bilmeli, herkes O'nu kendi mürşidinde görmelidir. Onun için "Mürşidinizi âli tutun", "Himmetinizi âli tutun" denmiştir. Âdem-i mânâ, yani insan-ı kâmil, kâinatın aynası olduğu için onun kıyameti mükevvenatta da büyük hadiselere sebep olur.

İnsan-ı kâmilin yeri asla boş kalmayacağı için birinin gidişiyle birlikte hemen yerini bir ikincisi dolduracaktır. Bu durumu, üniversitelerde ders ve kürsünün sabit kalıp o dersi profesör Ali yerine profesör Veli'nin vermeye başlamasına benzete-

biliriz. Burada değişen sadece bir esmadır. Allah isterse, ayın da kıyametini kopartıp yerine başka bir ay yaratabilir. Kâinata insan-ı kebir denmesinin bir nedeni de budur. Ancak kâinat, maddi bir insan-ı kebir kavramıdır. Gerçek insan-ı kebir, manevi bir varlık olan insan-ı kâmildir. Bunu, mutlaka böyle anlamak şarttır. Manen insan-ı kebir olan varlık, maddeten kâinatta bir zerreden ibaret olan insan-ı sagir, maddeten insan-ı kebir olan kâinat da manen, insan-ı kâmil gönlünde bir zerreden ibaret olan insan-ı sagir durumundadır. Yani manen kebir (büyük, ulu) olan, maddeten sagir (küçük); manen sagir olan ise maddeten kebir görünmektedir. Bunu daha yalın bir ifade ile "Büyük olan küçük, küçük olan büyük görünmektedir" veya "Yok olan var, var olan yok görünmektedir" cümleleriyle anlatabiliriz. Bu bakımdan yaratılış simetrik ve ters orantılı olmuştur. Bunun insandaki en güzel ve bilinen örneğinin santral sinir sistemi olduğunu ve beynin sol yarısının, vücudun sağ yarısına, sağ yarısının ise sol yarıya kumanda ettiğini evvelce anlatmıştık.

Bu sebeple, kıyamet-i kübra, zannedildiği gibi dünyanın sonu değil, bir insan-ı kâmilin göçmesi olayıdır. Nasreddin Hoca'nın "Karım ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet kopar" deyişi bunu anlatmaktadır. Çünkü evvelce Âdem ve Havva bahsinde anlattığımız gibi, kadınlar nefis, erkekler ruh âlemini temsil ederler.

KIYAMET NASIL OLACAKTIR?

"Kıyamet koptuğu zaman yerler, gökler yıkılacak" mevzuu rumuzatı bilmeyenler tarafından "Dağlar, taşlar ve gökyüzünün yok olması" anlamında algılanmaktadır. Gerçekte ise yıkılacak gök, sema-yı din, yani insanın kendisidir. *"Arz kendine has sallantısıyla sallandığında"* <99-1> fehvasınca yok olacak olan dağlar ve taşlar da insanın bedenidir. *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> hükmü gereği her şey aslına rücu edeceğine göre insanın canı sevdiklerine gittikten sonra, bedeninin suyu kâinatın suyuna, toprağı kâinatın toprağına, havası kâinatın havasına, ateşi de kâinatın ateşine gi-

decektir. Yani bedenin her elemanı kendi harf grubuna rücu edecektir. Zaten bunlar, insanın yiyip içip soluduklarıyla oradan gelmiştir.

Onun için, kopacak kıyamet, önce insanın kıyameti olacak ve bedende misafir olan ruhun kıyameti şeklinde ortaya çıkacaktır. Her insan bir âlemdir, onun için her birinin din seması, dağları, tepeleri vardır.

Kıyamete işaret olan, *"Arz kendine has sallantısıyla sallandığında"* <99-1> yavaş yavaş her an olmaktadır. Ama Allah'ın bir günü bizim elli bin yılımıza tekabül ettiğinden biz bunun farkına varmamaktayız. Dışarıda gördüğümüz dağlar her an manzumesiyle birlikte *"Dağlar yürüdüğü zaman"* <81-3> hükmünce yürümektedir.

Dağlar yürür mü? Yürür ama manzumesiyle yürür. Zaten her an erozyonla, toprak kaymalarıyla aşınıp yer ve şekil değiştirmiyorlar mı? Bu durumda, Allah'ın bir günü bizim elli bin yılımıza tekabül ettiğine göre, olaya O'nun açısından bakıldığında dağların sabit olduğundan bahsedilebilir mi? Bu, işin zahiri yönüdür. Bâtınî tarafı ise evvelce anlatılmıştır.

Kıyamet olayı bu şekilde düşünülebileceği gibi daha farklı şekillerde de düşünülebilir. Şöyle ki, bizim milyarlarca atomdan meydana gelip ayakta duruyor olmamız da bir kıyamet değil midir? Yani biz, kıyamda (ayakta) değil miyiz?

Bu anlattıklarımız, kıyameti inkâr gibi anlaşılabilir ama bu anlayış yanlıştır ve anlatılanlar kıyameti inkâr değil, bilakis ikrar ve izahtır.

Dünya, insan olduğu sürece duracaktır. İnsan devamlı var olacağı için, onun yaşam ortamı olan bu dünya yok olsa bile yerine başka bir dünya oluşacaktır. Kıyametse her an kopmaktadır.

KIYAMET NE ZAMAN KOPACAKTIR?

Kıyametin bu âlemde peyderpey kopmakta ve âlemin devamlı olarak yıkılıp yapılmakta olduğunu artık biliyoruz. Nasıl biz her nefes verişte ölüp her nefes alışta dirilmekteysek, kâinat da böyledir. O da, nefes-i Rahman sayesinde varlığını

devam ettirmektedir. Nefes-i Rahman kesiliverse ortada ne kâinat kalır, ne de Allah'ı bilecek insan... Onun için Allah var oldukça (ki başka varlık olmadığına göre O hep vardır) nefes-i Rahman devam edecektir. Bu nefes taşta da, bitkide de, hayvanda da, insanda da vardır ve gözle görülüp elle tutulamayan, fotoğrafı çekilemeyen bir nevi ruh âlemidir.

Nefes-i rahman bizim soluduğumuz havadaki oksijendir. Bu, rahmaniyete ait bir keyfiyet olduğu için "İlâ yevmül kıyame" (ahiret gününe kadar) devam eder. Herkesin kıyameti de farklı olduğu için, bunlar birbirine eklenir ve sonsuza kadar devam eder. Yani kıyamet de sonsuzdur.

Allah, ruh nedir sorusuna *"Ruh Rabb'inin emrindendir"* <17-85> cevabının verilmesini söylemiştir. Ancak emir vermek için de nefes sarfetmek gerektiğini unutmamak lazımdır.

Allah'ın tüm emirleri, iyiliğe ve güzelliğe yönelik olup kötülük ve çirkinliklerden kaçınmayı gerektirir. Zaten ileride inceleyeceğimiz haram ve helal konuları da bu emirlerden kaynaklanmaktadır.

"Kıyamet kopacağı zaman İsa Şam'daki Akminare'den inecek, göklerden salep şeklinde yağmur yağacak, şiddetli bir rüzgâr esip önündekileri götürecektir" deniyor. Bunları kendinde, yani ânda toplayabilen insanın ruhu kıyam eder.

Sülûki eğitimin amacı, kıyameti buradayken koparabilmektir. Kıyametini burada koparan oraya rahat gider. "Haşrı neşri burada gördük nefha-yı sûr olmadan" diyerek anlatmak istediğim budur.

Bunu gerçekleştirebilmek için içimizde ne varsa, hepsini dışarı döküp içimizi temizlememiz ve rahata kavuşmamız lazımdır. Bunu Hıristiyanlar, problemlerini papazlarına anlatıp günah çıkarmak suretiyle yapmaya çalışırlar. Burada esas olan, yapılan hatanın bir daha tekrarlanmamasıdır. Ama Mevlâna, "Bin defa tövbeni bozmuş olsan da yine gel" diyerek bizim imdadımıza yetişmektedir.

Kıyamet kopup âlem yıkılırsa, Allah yeni bir âlem yaratır. Bu, aynen çocuğu ölen bir ailenin daha sonra dünyaya gelen çocuğuna aynı ismi vermesine benzer. Kâinat bir âlem olduğu gi-

bi insan da bir âlemdir. Yıkılan yeniden yapılır. Bunun kâinattaki örneklerinden biri Erzincan depremidir. Erzincan'ın o depremle kıyameti kopmuş, sonra yeni bir Erzincan yapılmıştır. İnsan da böyledir. Ölür ve yeniden dünyaya gelir. Adı da ailenin adı olur, yani insan... Hattâ bazı kimselerin, isimlerini daha hayattayken çocuklarına veya torunlarına verdiğini görüyoruz. Tabii iş isimde değil, içteki sıfatlardadır...

KIYAMETTEN SONRA NE OLACAKTIR?

Kıyametin bir adı "yevm-i mead"dır. Bu hususta Kur'an' da *"Ateşliklerle cennetlikler bir olamaz. Cennetlik olanlar kazananlardır"* <59-20> ve *"Değer verdiğiniz hısımlarınızın ve çocuklarınızın size hiçbir faydası olmaz, kıyamet gününde, aranız ayrılacaktır. Allah yaptıklarınızı bilmektedir"* <60-3> ayetleri vardır.

Ulemaya göre, sevap ve günahı eşit olan kimseler adaletin tecellisi gereği, a'rafta kalacaklar ve cehenneme bakıp "İyi ki orada değilim" diye sevinecek, cennete bakıp "Gidemedim" diye üzüleceklerdir. Ama *"Her kim zerre kadar şer işlemişse onu görecek"* <99-8> tarafına bir damla eklenip o tarafı ağır basıverirse, o zaman hududu tecavüz ettiğinden hesabı görülecektir.

Bu sözler doğrudur ve hepimiz dünya yaşantısında bunun örneklerini hem kendimizde, hem de yakın ve uzak tanıdıklarımızda görmüşüzdür. İnsan bir, iki, üç, hattâ daha fazla hata yaptığı halde hiç ceza görmemiş olabilir. Çünkü Allah, akıllanıp bu tutumumuzdan vazgeçmemiz için ilk hataların üstünü örter ve yüzümüze vurmaz. Ama hatalarımızda ısrar edersek ve bunlar yaptığımız iyiliklerden ağır basmaya başlarsa, hatamızı su yüzüne çıkarır ve cezamızı verir. Pek çok hırsızın hırsızlığı ilk yaptığında değil, o işi meslek edindiğinde yakalanışının nedeni budur. Hile ve yalanların meydana çıkışı da böyledir.

Bunun karşıtı olan *"Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecek"* <99-7> tarafı da böyledir. Böylece hayır sahipleri *"Bilin ki, Allah'ın velileri için asla korku yoktur ve onlar mahzun da olmazlar"* <10-62> hükmüne tabi olurlar.

ÖLÜM

ÖMÜR NEDİR?

Her şeyin bir vakt-i mev'udu (vaad edilmiş zamanı) vardır. Kaybolmayacak olan, toprak ana ve sema babadır. Çünkü bu ikisinin izdivacı, âlem-i şahadeti (görünür âlemi) meydana getirmektedir. Bunların dışında her görünen kaybolmaya mahkûmdur. Kâinat Hazret-i Peygamber için yaratılmış olduğu halde O bile bu dünyada kalmadığına göre kimse kalmayacaktır. Onun için "Dem bu demdir" deyip yaşamaya bakmak gerekir ama insan gibi yaşamak şartıyla...

Bu dünya iki kapılı bir handır. Her gelen, bir kapısından girer, bir süre oturup dinlenir, diğer kapısından çıkar gider. Gelene "Doğdu", gidene "Öldü" denir. Ama aslında ne gelen vardır, ne de giden... Hadise, görünmez âlemden görünür âleme gelmek ve görünür âlemden görünmez âleme dönmekten ibarettir.

İnsanın dünyadaki görevi bitmeden ömrü bitmez. Görevi bitense bir saniye fazla kalamaz. Bilen ve Allah'ı sevenler "Ömrün bitti" dendiğinde, sevdiklerine kavuşacakları için hiçbir korku emaresi göstermeksizin, sevinç içinde öbür âleme göçüverirler. Ölümden korkanlar, Hakk'ı bilmeyenlerdir.

Ömür uzatılıp kısaltılabilir mi? Tabii, Allah isterse maddeden mânâya, mânâdan maddeye geçiş yaptırarak insanın bu dünyada kalış süresini uzatıp kısaltabilir. Bunu nasıl yapar? İnsanın kendisi vasıtasıyla... Kim bedenine itina eder, onu zararlı şeylerden korursa daha uzun, aksini yaparsa daha kısa yaşar. Nasıl bir eşya iyi bakılırsa daha uzun, hor kullanılırsa daha kısa ömürlü oluyorsa, insan bedeni de aynen eşya gibidir. Binalarına iyi bakmayanlar, onları kendileri yıkıyorlar demektir. Ancak burada bir şey vardır; insanın, bedenine iyi veya kötü bakması da, Allah'ın iznine tabidir.

Ömrün bitmesi denen şey, Allah'ın "Gel" emridir. O "Geri dön" emri gelmedikçe insan öbür tarafa gidemez. Nitekim insanların günlerce sonra enkaz altından canlı olarak çıkarıldıklarını zaman zaman gazetelerden okuyoruz. Emri yerine getir-

me işlevini O'nun melekleri üstlenmiştir. Bu işi doktorlar bilemez. Her şeyi tabiat olarak görüp işin iç yüzünü bilmeyenler, buraları idrak edemezler.

ECEL NEDİR?

Ölüm vakti anlamına gelen eceli, ecel-i kaza ve ecel-i müsemma diye ikiye ayırmışlardır. Ama ömrü kimin bilip de bu ayırımı yaptığı belli değildir. Çünkü Allah, *"Her ümmetin eceli vardır. Ecelleri geldiğinde ne bir saat geri kalırlar ne de ileri geçerler"* <10-49> ve *"Allah eceli gelen hiç kimseyi geri bırakmaz"* <63-11> demektedir. Burada işi karıştıran, daima gelen ve gidenin Hakk oluşu, O'nun her gelişte başka bir isim alışı ve bir yerde, sadece bir tecelli göstermesidir. Hal böyle olduğu içindir ki aslında bir musluk değişiminden ibaret olan hadise, ölüm ve dirim olarak takdim edilmektedir.

Ecel-i kaza, gazı, fitili, lambası sağlam ve yanar durumda olan bir gaz lambasının ani bir rüzgârla sönüvermesi gibidir. Bunun sık görülen örnekleri, trafik kazaları veya kaza kurşunlarına bağlı ölümlerdir.

Ecel-i müsemma ise gazı veya fitili yana yana tükenmiş bir lambanın sönmesine benzer. Bunun insan yaşantısındaki örneği, "tabii ölüm" adı verilen yaşlılığa veya kronik hastalıklara bağlı ölümlerdir.

ÖLÜM NEDİR?

Ölüm, "Kâinattan aldıklarımızın kâinata iadesidir", "Ayrılmaktır", "Ahirete intikaldir", "Küçük evden büyük eve göç etmektir" veya "Yaşamın görünmez âlemde devam etmesidir" diye tarif edilebilir.

İnsan lâyemuttur (ölümsüzdür). Ölüm denen olay, bedene ait bir keyfiyettir. İnsanın ölümlü olduğunu söyleyenler, insanı tanımayıp onun sadece bedenden ibaret olduğunu sananlardır. İnsanı bilenlerse onun sadece kalıp değiştirdiğini ve küçük kalıptan büyük kalıba veya büyük kalıptan küçük kalıba geçip durduğunu, dünyada Allah'ın insanda, ahirette ise insanın Allah'ta olduğunu ve bu geliş gidişlerin mertebe değişikliğinden

başka bir şey olmadığını söylerler. Bu geliş gidişler esnasında gönle girenler kazanır ve ölerek ölümsüzlüğe ulaşır. Zira dünyaya geliş, aydınlıktan karanlığa geçiş, ölüm ise karanlıktan aydınlığa dönüştür. Böyle olduğu için ölmeden gönle girilemez.

Allah'ın *"Can boğaza gelip dayandığında"* <56-83>, *"O zaman siz nazar edip durursunuz"* <56-84>, *"Biz ona sizden daha yakınız ama siz göremezsiniz"* <56-85> deyişi, "Siz onların öldüğünü zannedersiniz ama aslında ben elbise değiştirmekteyim" anlamındadır.

Burada, insanların bakıp bakıp tanıyamamalarının nedeni, kendilerine varlık verip kendilerini O'ndan ayırıyor olmalarıdır. Bu durum dalgayı denizden ayrı görmenin sonucudur. Onun için ölüm, "Ayrılıktır" diye tarif edilmektedir. Bu tarif, aynı zamanda ölümün çaresini de göstermekte ve çarenin "Ölümü öldürmek" yahut "Ayrılığı ortadan kaldırmak" olduğunu ifade etmektedir. Ayrılık ortadan kalktığında ölüm de yok olacaktır. Bu konu, ilerideki bahislerde çok daha geniş şekilde açıklanacaktır.

Bahsedilen gidiş gelişler her an, her organımızda cereyan etmektedir. Her organımız, var ile yok arasında gidip gelmektedir. Nefes alıp vermemiz, yemek yiyip doyduktan sonra tekrar acıkmamız, gözlerimizi kırpıp durmamız vb. hep bu gidip gelmenin göstergeleridir. Burada, var oluşa "Hakk'ın varlığı", yok oluşa da "Hakk'a rücu" denmiştir. Biz, Hakk'ın varlığı olarak dünyaya geldik, yine O'na rücu edeceğiz. Gelişimize "Doğdu", gidişimize de "Öldü" diyecekler.

Buradaki doğdu, öldü meselesi, bir bütünün ikiye ayrılmasından başka bir şey değildir. Yoksa, hakikatte ne doğmak vardır, ne de ölmek... Hayat daimidir ve devamlı olarak dönen bir küre gibidir. Bu dönüş sonucu gece ve gündüz oluşmaktadır. Bizim gidip gelişimiz de bir elbise değiştirmekten veya bir giyinip (bedene girmek) bir soyunmaktan (bedenden kurtulmak) ibarettir. Nasıl biz, bir günü gündüz ve gece diye ikiye ayırmışsak, hayatı da dirim ve ölüm diye ikiye ayırmışlardır. Aslen böyle bir ayırım olmadığını bilenler için ölüm olmadığı, "Müminler ölmezler, dünyadan ahirete intikal ederler" hadisiyle

bildirilmiştir. Buna göre bize ilk verilen ne ise, intikal eden de odur, yani ruhtur. Çünkü ruh ve akıl ilk yaratılanlardır.

Bu hadis, dünyadan ahirete, ahiretten dünyaya intikal edildiğini ifade etmektedir. Buna göre ahiretten dünyaya geldiğimiz gibi dünyadan da ahirete gidivermemiz gerekiyor. Zira aslımız oraya aittir. Bu dünya bizim toprağımızı vermiştir. Canımızsa buradan değil, sevgilimizden, Allah'tan *"Ona kendi ruhundan üfledi"* <38-72> ile gelmiştir. Böyle olduğu için dönüşü de yine O'na olacaktır. Yani Allah'tan gelip yine O'na gideceğiz. Burada insanın aklına "Allah'tan gelişimizde Allah parça parça olmuştur. Döndüğümüzde yine toplanacaktır" şeklinde bir düşünce gelebilir. Bu düşünce doğru olamaz. Çünkü burada huzmelere ayrılan O'nun füyuzatı, ışını yahut nuru olan Nur-u Muhammedîdir. Gelip giden o nurdur ve o nur bizim canımızdır. Cesedimizse bir gölgedir.

Bu, ilk yaratılan nurdur. Bu nurun kâinata yayılmasına "Nur-u Muhammedî" denmiştir. İşte benim, "İnsan-ı kâmildir evvel ü ahir" mısrasıyla özetlediğim gerçek budur. Evveli de, âhiri de O'dur. Ulûhiyet bir mertebedir. Esas gayeyse insandır. Bunun böyle zevk edilmesi lazımdır. Böyle zevk edildiğinde, insanın morali düzelir ve hiçbir şeyden korkusu kalmaz. Ölüm korkusu, ölünce ne olacağının bilinmemesinden ve başka bir esma altında dahi olsa, gidenin ve gelenin Hakk olduğunun anlaşılamamasından kaynaklanmaktadır.

İnsan tek cepheli olmamalı, hem dışa hem içe dönük olmalıdır. Namazda *"Rabb'im dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver ve ateş azabından esirge"* <2-201> demekten amaç bu, yani hem dünyanın, hem ahiretin yahut hem dışın, hem için güzelliğini istemektir. Bu hususta bazılarının "Dünya sevgisi boştur, insanın ahireti güzel olmalıdır" şeklindeki düşüncesi doğru değildir. Çünkü insanın ahiretinin güzel olabilmesi için dünyasının da güzel olması lazımdır. Dünyasını güzelleştirenin ahireti de güzel olur.

İnsan, dünyasını güzelleştirmeli ama bunu kendinden bilmemelidir. "Mal canın yongasıdır" derler. Doğrudur ama mal, can değil yongadır. Yonga giderse ağaç yeniden kabuk bağlar

ve hayatiyetini devam ettirir. Önemli olan canı kurtarmaktır. Canı bilen için ölüm yoktur. Bazen tüm yongası giden ağaçların öldüğünü görüyoruz. Ama insan için durum böyle değildir çünkü giden mal, zaten insanın kendisinin değildir. Eğer yonga ile birlikte insan da gidiyorsa, o kişi malı kendinin zannettiği için gitmektedir.

Kendini yahut insanı bilmeyenler için "Ol mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler" denmiştir. Bunun anlamı, şu insanlar havayı her an teneffüs ettikleri halde havayı bilmezler demektir. Aklı, fikri, hareket ve fiilleri meydana getiren unsur, kanla beynimize taşınan ve vücut sıcaklığımızı sağlayan oksijendir. Onun için hava, su, toprak ve ateşten oluşan anasır-ı erbaadaki esas unsur havadır. Ateş, diğer üç unsurun birleşmesinden sonra oluşur ve oksijenin yakıcı vasfından doğar. Yanma içte olur. İnsanın sağlığı ve canlılığı, o yanmanın verdiği sıcaklığın neticesidir. Bu dahili yanma devam ettiği sürece beden sağ kalır. Yanma durduğu zaman soğur ve insan hareketsizleşir ki buna "ölüm" denmektedir.

O halde bu sıcaklık, teneffüs ettiğimiz havadan, yani latif âlemden gelmektedir. Latif âlem içeride bir iştial (tutuşma, parlama, alevlenme) ve ihtirake (yanma) neden olur ve bu ihtirak ateşi bedenin sıcak kalmasını sağlar. Zamanı gelip makine eskidiğinde yahut bujiler ateşlemeyi durdurduğunda nefes kesilir, ateşleme durur ve sonuçta beden cüzlere ayrılıp atomlara kadar indirgenir. Atom gücüne enerji dendiğine göre, bedenimiz atomlardan meydana gelip tekrar atomlarına ayrılır yahut daha başka bir tabirle enerjiden meydana gelip yine enerjiye dönmüş olur. Bu enerjinin toplanmasına haşır, dağılmasına da neşir dendiğini biliyoruz.

Bu anlatılanlar, bilinse de bilinmese de herkes için geçerlidir. Ancak bilenler selamete erip İslam olur ve böylece korkularından kurtulur. Bilmeyenler ise karanlıkta kaldıkları için ölümden korkarlar ve o korkuyla öldükleri için düşüncelerindeki korkuları devam eder. Nasıl herkes bu âleme ne olacağını bilmeden geliyor ve olanları burada yaşayarak görüyorsa, bilmeden gidenlerin oradaki durumu da böyle olur.

Allah, kullarını bu âleme göndermekle, onların burada öğrenmelerini ve bu öğrendikleriyle bir vücud-u kisbî kazanmalarını istemektedir. O'nun bu arzusuna uyup daha iyi bir vücud-u kisbî kazanabilmek için tüm gayretimizle İslam'ın şartlarından olan teslimiyete sarılarak, dinimizin şartlarını yerine getireceğimize, maalesef biz bunu bir tarafa bırakıp işin resmiyetinde kalıyoruz

Her doğan ölecektir. "Doğum ölümün elçisidir" sözü bunu anlatmaktadır. Ancak tasavvufta, ölüm yerine "göç" veya "ahiret âlemine doğum" tabirleri kullanılır. Çünkü insan, mânâ âleminden gelip maddenin içine dalmıştır ve sonunda yine mânâ âlemine, geldiği yere dönecektir. Bu durumu evvelce, benim Tire'den Istanbul'a gelişime benzetmiş ve Tire'den neşrolup Istanbul'da haşrolmam şeklinde izah etmiştim. Nasıl ben Tire'den ayrıldığımda, oradaki tanıdık ve dostlarımın hatırından çıkmıyorsam, istediklerinde beni gönüllerinde görebiliyorlarsa, bu âlemden ahirete göçenler için de durum aynıdır. Mevlâna'nın "Beni toprakta aramayın, ben beni sevenlerin gönlündeyim" deyişi de bu anlayışın sonucudur.

Bahsettiğimiz intikal olayı aynen bir kurbağa larvasının kurbağa veya ipekböceğinin koza yapıp kelebek haline gelinceye kadar geçirdiği istihalelere (evrelere) benzer. Bu istihaleler insanda düşüncelerin gelişip güzelleşmesi şeklinde görülür. İnsanın eski bir düşünceden kurtulup yeni bir düşünceyi benimsemesi, onun için ölüm ve yeniden doğmak demektir. Yaşı ilerlediğinde çocukluğunun hasretini çekenler, bu istihaleleri gerçekleştirememiş olanlardır.

Nasıl her ekilen tohum kendini gösterecek, çiçek açacak, meyve verecek ve nihayet ölecekse, insan da doğacak, büyüyecek ve bu âlemden göçecektir. Bu olayların safahatı şöyle gelişir:

İnsan, önce mikroskobik bir canlı olarak ortaya çıkar. Sonra o mikroskobik canlının büyüyüp gelişmesiyle kocaman bir insan halini alır. Bu insan, daha sonra tekrar toprağa gömülüp gözden kaybolur. Bir müddet sonra yine mikroskobik yapısıyla ortaya çıkar ve büyümeye başlar. İşte hayat denen şey budur.

Burada ölüm bir istihaleden ibarettir. Onun için "Müminler ölmezler, dünyadan ahirete intikal ederler" buyurulmuştur. İnkılâp etmek bir yandan bir yana çevrilmek demektir. Gidenlerin hareket ve konuşmalarının bir anda gözümüzün önüne gelivermesi, onların bizde olduğunun ispatıdır. Bu yüzden insan için "Ölür" değil, "Göçer" demek daha doğru olur. Zira insan manevi bir varlıktır ve bu varlığıyla her iki âlemde de yaşamını devam ettirir.

Bilenlerin, bu gerçeği anlatmak için "Ölüm, yaşamın görünmez âlemde devam etmesidir" deyişlerinin nedeni budur. İnsanın, kalbine baktığında tüm aile fertlerini, tanıdıklarını, arkadaşlarını, hattâ tanımadıklarını bile orada bulabilmesi, bu anlatılanların delilidir.

Aynı durum rüyalarda da olur. Herkes gönlünce, en yüksek mertebede olup oralarda bulunanları da görmek ve onlarla birlikte olmayı ister. Ama bunun olabilmesi için, kişinin ruhsal gelişiminin bileşik kaplar örneğindeki gibi o istediklerinin seviyesine çıkmış olması lazımdır.

İnsan öbür âleme düşünceleriyle naklolur. Burada bıraktıkları eti, kemikleri, malı, mülküdür. Gözden kaybolanın bedeni insan-ı kebire, ruhuysa manevi insan-ı kebir olan insan-ı kâmile munzam olur. Böyle olduğunu anlatmak için "Hani İskender Han, hani Sultan Süleyman" denmiştir. Bu mısra ile kastedilen, kullukta acziyet olduğudur.

Bu anlattıklarımıza benzer düşüncelerin, eski Hint ve Mısır inanışlarında da olduğunu, Mısırlıların tekrar dünyaya geldikleri zaman rahat yaşayabilmek için tüm mücevherlerini de ölüleriyle birlikte gömdüklerini, hattâ piramitleri de bu nedenle yapmış olduklarını evvelce anlatmıştık.

Benzer bir inanış Bektaşilerde de vardır. Onlar ölünün arkasından "Allah rahmet eylesin" yerine "Allah, devrini âsan etsin" derler ve bunu maddeden mânâya geçişle izah ederler.

Bu da doğru bir deyimdir. Çünkü devretmedik bir şey yoktur. Gelen Hakk, giden Hakk, yani gelen de, giden de "Sen"dir... Çünkü esmadan, sıfâttan, geçildiğinde, geriye Şems-i Tebrizî nin dediği gibi

Bu tevhitten murat ancak / Cemal-i Zat'a ermektir
Görünen kendi Zat'ıdır / Değil sanma ki gayrullah
Salâtullah, selâmullah / Aleyke yâ Resûlullah
kalır.

Böyle düşünceler, varlık neticesinde oluşur. Hakk'tan başka mevcut olmayınca, bir bütün pek çok parçaya ayrılmış ve her parçasına ayrı birer isim konmuş gibi düşünülür. Bu nazariyat yaşama geçirilebildiğindeyse O, "Sen" olacak ve herkes Hakk'ı karşısındakinde görecek demektir ki sülûkün amacı da bunu gerçekleştirebilmektir.

Bu âlemden öbür âleme gitmek ev taşımak gibidir. Gidişin ne olduğunu bilmeyenler için bu çok zor bir iştir ama bilenler için küçük bir evden, çok çok daha büyük bir eve geçiş bahis konusu olduğundan, zorluklarına rağmen zahmete katlanmaya değer bir olaydır. Benim "O âlem pek geniş, bu âlem pek dar" diyerek anlatmak istediğim husus budur.

Yaşam, işin gerçeğini anlayamamış olanların düşündüğü gibi, sadece bu dünya ile bağlantılı olsa ve ölmekle her şey son bulsaydı, herkesin yaptıkları yanına kâr kalır, insanların ahiret için çalışmaları anlamını yitirirdi. Bu durumda herkesin diskolarda, barlarda, sefahat âlemlerinde ömrünü geçirmesi mubah sayılır, nefse gem vurmaya, kendini frenlemeye gerek kalmaz, herkes birer hayvan gibi ömrünü tüketirdi. Böyle yaşam sürenler Kur'an'da, *"Onlar hayvanlar gibi belki daha da sapıktırlar"* <7-179> diye geçmekte ve hayvandan daha a- şağı olarak nitelendirilmektedir. Bu şekilde yaşayanların kalplerindeki film şeridinin nasıl olacağı tahmin edilebilir sanırım. Tabii, böylelerinin şefaat beklemeye de hakları olmayacaktır.

Ben daha tasavvufa girmeden önce, yaşlı bir dükkân komşum vardı. Zaman zaman bana Niyazi Divanı'ndan bazı bölümler okurdu. Bir gün bana "Ölüm nedir bilir misin oğlum" diye sordu ve sorusunun cevabını yine kendisi "Ölüm yazın en sıcak günlerinde, eyyam-ı Bahur'da soğuk şerbet içmektir" diyerek verdi. Bunun üzerine ben "Aman ağam ben o şerbeti içmekten vazgeçtim" demiştim. Çünkü o zamanlar ölümün, bir ev değiştirmekten, maddi olan küçük evden manevi olan büyük eve ve-

ya küçük aynadan büyük aynaya geçmekten ibaret olduğunu bilmiyor ve ölümden korkuyordum. Tıpkı bilmeyenlerin tümü gibi... Ama şimdi aynı olaya manevi açıdan bakıp zaten büyük evde, yani gönülde oturduğumu görünce, bu korkum tamamen zail oldu. Darısı herkesin başına... Çünkü ölüm korkusu, Allah'ın varlığını gasp edip kendine varlık verenlere mahsustur. Ölünün ölümden, denize düşenin yağmurda ıslanmaktan korkusu kalır mı?.. Onun için iş, ölebilmektedir. Ölen selamete çıkar. Bu gerçekten haberdar olmayanlar için ölüm adı verilen göç çok korkutucudur.

Göçün korkutucu oluşu erbab-ı şeriat için de geçerlidir. Çünkü onlar, aslen Allah'ın olan varlığı kendilerine hasrettiklerinden, kendilerinin zannettikleri o varlıktan yoksun kalmaktan korkarlar. Varlığı gerçek sahibine vermiş olan ehl-i hakikat içinse kaybedecek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle de korkuları yok olmuştur. Halk arasında söylenen "Ölmüş eşek kurttan korkmaz" sözü de bu korkusuzluğu ifade etmektedir. Dünyada kendi isteğiyle, yani mûtû ile ölmüş olanlar böyledir ve onların ölüm korkuları zail olmuştur.

Ölmek için önce dilini tutmak lazımdır. Çünkü ölüler konuşmaz. Mezarlığa "Hâmuşan (dilsizler) Mahallesi" denmesinin nedeni budur. İnsanın başına ne gelirse, dilinin bir karış dışarıda olmasından gelir. "Alamadım, veremedim" diyenin karşısındaki de aynı şeyleri söyleyince, iki taraf birbirine giriverir.

Araplar, birisi öldüğünde "Emir Allah'ın" derler. Türkiye'de "Başın sağ olsun" denir. Ben "Canı sağ olsun" diyorum. Çünkü ölüm bedensel bir olaydır. Can için ölüm diye bir şey yoktur. Aksini iddia etmek, ahireti inkâr olur. Öyle ya, canı sağ olmazsa, insan bu dünyanın hesabını nasıl verir?

ÖLÜMÜN TÜRLERİ

Ölümün de doğumun da pek çok türleri vardır. Örneğin İnsanın her nefes alışı dirilmek (Hayy), her nefes verişi ise ölmek (Hû) demektir. Derin nefes alıp verirken çıkarttığımız seslere dikkat edersek, bunun doğru olduğunu müşahede ederiz. Biz, solunum esnasında Hayy'dan geleni Hû'ya vererek, atasözü-

nün hakikatini her an uyguluyoruz. Dakikada ortalama yirmi kere soluduğumuza göre, hepimiz dakikada yirmi kere ölüp yirmi kere doğuyoruz demektir. Nefes alıp vermeye tasavvuf dilinde "şehik ve zefir" dendiğini evvelce yazmıştık.

Dini açıdan "mevt-i ıstırari" (zaruretten kaynaklanan ölüm) ve "mevt-i ihtiyari" (isteğe bağlı ölüm) olmak üzere iki türlü ölüm vardır. Mevt-i ıstırari zaruri ölümdür ve bunda insanın ne seçim şansı vardır, ne de engelleme gücü... Kandilin mumu tükendiği için istense de, istenmese de ölüm kaçınılmaz olmaktadır.

Mevt-i ıstırari ile ölenlerin ahirette ne olacakları kitaplarda yazılıdır. Ya nurda olacaklardır, ya da nârda...

Mevt-i ihtiyarideyse kişinin kendi isteği ve mürşidinin telkini etkilidir. Böylelerinde "Nefsini bilen Rabbini bilir" sırrı tecelli etmiş demektir. Buna tasavvufta "mûtû ile ölüm" adı verilir. Mûtû, tasavvufi, yani fikrî bir ölümdür ve insanı şirkten kurtarıp hiçliğe ulaştırdığı için askerlikteki manevralara benzetilebilir. Amacı, gerçeğiyle karşılaşıldığında ne yapılacağını öğretmektir.

Bir salik için "Ölmeden evvel ölünüz" yöntemiyle ölmek, Efendisi, "Çık şu minareye kendini aşağı at" dese, hiç düşünmeden ve en ufak bir şüpheye kapılmadan bunu yapabilecek kadar ona bağlanmış olmak demektir. Kişi öldükten sonra gassal onu istediği gibi sağa, sola çevirip, yıkayacak ve düzeltecektir.

ÖLÜM NASIL GERÇEKLEŞİR?

Evvelki bahislerde, eski kitapların "İnsan ana karnındayken altıncı aydan itibaren melekler gelir ve ona dünyayı methetmeye başlarlar ama ne yaparlarsa yapsınlar bebeği o karanlık ve sıkıcı ortamdan uzaklaşmaya ikna edemezler. Ama bebek sonunda mecburen dış ortama çıkar. İşte, bebeklerin doğar doğmaz ağlamasının nedeni budur" diye yazdığını söylemiştik.

İnsanların bu âlemden gidişi de, gelişi gibidir. Bu dünyaya alışmış olduğu için istendiği kadar "Dünya çilehanedir, ahiret güzeldir, orada huriler vardır, beden denen bu cendereden çıkı-

lıp hürriyete kavuşulacaktır" densin, hiç kimse ölmek istemez.

Ölüm mukadder olduğu halde Allah insanlara ne zaman öleceklerini bildirmemiştir. Çünkü insan öleceği günü bilseydi, yaşamında yapması gereken pek çok şeye el atmaz, hele hele ölümü yaklaştıkça, her şeyden elini eteğini çeker veya zamanım az kaldı düşüncesiyle yoldan çıkardı.

Herkesin nasıl göçeceğini Allah bilir. Bir kimsenin aile büyüklerinden bir veya ikisinin birkaç yıl felçli yaşadıktan sonra göçmüş olması, o kişinin de, velev ki müzmin bir hastalığı olsa bile, mutlaka felce bağlı uzun süreli bir göçüş devresi geçireceğini göstermez. Allah isterse, o kişiyi hiç yatağa düşmeden, sevdiklerinin kollarında bir anda göçürüverir.

Ölüm denen olay bir göç olduğuna göre, önemli olan bu göçün mümkün olduğunca zahmetsiz gerçekleşmesidir. Evden eve göçmek bile zorken, bir âlemden, öbür âleme göç kolay olur mu? Hele bir de insan bilinçsiz ise...

Tabii olmaz, çünkü dünyanın pırtısı çoktur. Ahirete kolayca göçebilmek için fazla pılı pırtıdan kurtulmak lazımdır. Bu nasıl olur? Dünyadayken kendine mâl edilen şeylerin hepsini sahibine iade etmekle... Sahibi kimdir? Mürşittir... Mürşit kimdir? Kişinin karşısında gördüğü değil, kafasının içindekidir, sevgilisidir... Karşıda görülen etten, kemikten yapılmış nesne mürşit değildir. İnsanın, gerçek mürşidini, gerçek sevgilisini kafasının içinde bulması lazımdır. Bunu gerçekleştirebilenler tüm pırtıları mürşitlerine vermiş olacaklarından, sadece bunlardan birini, yani kendini taşımak zorundadır.

Bu gerçeklerden haberdar olmayanlar, malı, mülkü kendilerine mal etmiş olduklarından, mallarından ayrılmakta zorlanırlar.

Ruh teslim edilirken, emaneti rahatça verebilmek için, hangi esma altında görünürse görünsün, görünene "Sensin" diyebilmek lazımdır.

İnsan, aksine hareket etmiş ve tüm hayatı boyunca bir ilah-ı mec'ule tapmış olursa "Aman kâfir giderim" korkusuyla tereddütte kalır ve kendi taptığı hayalî ilâhı gözünün önüne gelinceye kadar, beliren esma ve sıfatları "Sen değilsin, sen de de-

ğilsin" diyerek reddetmeye devam eder. Ne zaman kendi ilahını görürse, o zaman "Evet" diyerek ona tabi olur ve ruhunu verir. Tabii bu arada da çok yorgan parçalar. Onun için bu durumu bilen büyüklerimizin "Allah diplere yatırıp kapılara baktırmasın" şeklindeki duasını tekrarlamakta fayda vardır.

Gidenlerin bir kısmı deliksiz bir uykuya dalmış gibi olur ve kendini bilmeden göçüverir. Bir kısmıysa rüya görür gibi olur. Düşünceleri güzel olanlar güzel, çirkin olanlarsa kabus şeklinde rüyalar görürler ve bu gördükleri rüyaların etkisiyle suratlarını asar veya gülümserler. Burada insanın rüyalarını etkileyen unsur, onların şuur altına attıklarıdır. Onun için size daima "Şuur altınızı güzelliklerle doldurun" diyoruz ki giderken yüzünüz gülsün...

İnsan bu âlemden göçerken, gözleri sabit bir noktaya dikilir. Bu esnada dışarıya baktığı söylenemez, çünkü bakar gibi görünse bile dışa değil, içe, kendi âlemine, kendi sinema perdesine bakıp kendi çevirdiği filmi seyretmekte, yani vicdan muhasebesi yapmaktadır. Bu, kısa gibi görülen çok uzun bir andır ve o anı daha fazla uzatmaması için Allah'a dua etmek gerekir.

Sonsuzluk kadar uzun süren bu anı kısaltmanın yolu, bir el tutup O'nu iyi tanımaktan ve yukarıda anlattığımız gibi, ilk görülene "Sensin" deyip teslim olmaktan geçer. Allah, öleni bir daha öldürmez. Çünkü ölümle uyanan bir ruh, değil uyku, uyuklama bile olmayan bir ortama intikal etmiş olacağından, tekrar uyuması mümkün değildir.

Zâhir uleması, yapılan vicdan muhasebesine "Kirâmen Kâtibîn meleklerinin yazdıkları" adını verir. Bu hususta Allah da "Kimine sağından, kimine solundan veririz" demektedir.

Sağından vermek tabiri, notun pozitif, beyaz veya nur olduğunu ve oradan göründüğünde, emanetin yerine gittiğini anlatır. Aksi olduğundaysa durum berbat demektir.

Sekerat-ül mevt diye bilinen bu olay cereyan ederken, bazıları çok çırpınır. Buna halk arasında "Yorgan parçalamak" denir. Bunun sebebi, kişinin etle tırnak gibi dünyaya bağlı olması, malım, mülküm, çoluğum, çocuğum, canım diye bildiği ve değer verdiği şeylerden bir türlü kopamamasıdır. Halbuki tır-

nak uzadığı zaman kesilip atıldığı gibi bunların da kolayca atılıvermesi gerekir. Bunu yapabilmek için de insanın Allah'a yaklaşmış olması lazımdır. Aslında Allah, Kur'an'da, insana şah damarından daha yakın olduğunu söylemesine rağmen kul, bilgisizliğinden ötürü O'nu uzak görüp O'ndan uzaklaşmıştır. Kıldığı namazlar da bilinçsizce kılındığı için yaklaştırma fonksiyonunu yerine getirememiştir.

Ölmekte olan bir insanın ihtilaçlar (kasılmalar, seğirmeler) içindeki görüntüsü, dışarıdan bakanlarda bir panik ve korku yaratır. Ama o ihtilaçların nedeni, o anda Allah'a çok yaklaşılmış olmasıdır ve kişi asla sıkıntıda değildir. Bunun böyle olduğu da *"Can boğaza gelip dayandığında"* <56-83> *"O zaman siz nazar edip durursunuz"* <56-84> *"Biz ona sizden daha yakınız ama siz göremezsiniz"*<56-85> ayetleriyle anlatılmıştır. Hal böyle olduğuna ve Allah kendi kendine azap vermeyeceğine göre bu ihtilaçlar sadece bir görüntüden ibaret oluyor demektir.

Böyle olduğu, ölüme yakın devrede "ölüm iyiliği" adı verilen ani bir iyileşme devresi görülmesinden de bellidir. Çok ağır durumdaki bir hasta, birden bire sanki iyileşmiş, neşesi gelmiş gibi olur. Etrafındakiler, onun iyileştiğini zannederler. Halbuki bu, Allah'ın kuluna merhametinden ve emanetini alırken, onun genişlik (imbisat) halinde olmasını istemesinden kaynaklanan bir haldir.

Ölürken insanın ağzına su damlatmak âdet olmuştur. Bazı kitaplar bunun gerekçesini, insan hararetten kavrulurken, şeytan buz gibi suyu gösterir ama "İmanını verirsen içmene izin veririm" der. Kişi önceleri imanını vermemekte direnir ama sonunda susuzluktan pes edip "Haydi verdim. Ver suyu" diyerek imanından olur. Onun için ruhunu teslim etmek üzere olan insana su vermek sevaptır diye izah eder.

Bunların hepsi tahmindir. Kimse gidip geri gelmediğine göre bu tip sözlere itibar etmemek lazımdır. Hakk'tan başka bir şey olmadığına ve en üst mertebeden, en alt mertebeye kadar her şey O olduğuna göre, bu anlatılanları kim, kime karşı yapacaktır? Hiç, böyle bir şey olabileceğine aklınız yatıyor mu?..

Ancak işin gerçeğini bilenler, ispatı mümkün olmadığından bu hususta bir şey söylememeyi tercih ederler. Onun için "Yapan bilmez, bilen söylemez" prensibi bir kural olarak yerleştirilmiştir.

KABİR VE KABİR HAYATI NEDİR?

Kabir kelimesinin lügat mânâsı, gömülme yeri, gizlenme yeridir. Zâhir uleması nazarında kabir, ölümden sonra bedenin konacağı yerdir. Bu, bedene ait kabirdir. Her şeyin, her zerrenin bir doğuş, bir de gömülme yeri, yani bir kabri vardır. Örneğin kanımızın kabri dalaktır. Kan, ilikten doğar, dalağa gömülür. Pek iyi, canımızın kabri neresidir?

Canımızın kabri bedenimizdir. Bedenimiz topraktan olmuş ve tekrar toprağa dönecektir. Canımız ise zât mertebesindedir ve kabri bedendir. O da yine aslına kavuşacaktır.

Zâhir uleması, zât ile sıfâtı ayırt edip bunları ayrı ayrı zevk edemedikleri için, birbirine karıştırmakta ve herkesi tatmin edemeyen sözler sarf etmektedirler. Örneğin, Mızraklı İlmihal'de "Ölen gömüldükten sonra ilk gün uyanıp kalkacak, kalkarken başını dayama ağacına vurup "Eyvah ben ölmüşüm" diyecektir. Sonra Münkir ve Nekir (sorgu melekleri) gelecek ve "Rabb'in kimdir?" diye soracaktır. Kişi Rabb'ini bilmez ve "Rabb'im Allah'tır" diyemezse kafasına topuzla vuracaklardır. Bilirse kabrinde cennet, bilemezse de cehennem pencerelerinden bir pencere açılacak ve kıyamet gününe kadar o pencereden cennet veya cehennemi seyredecektir" diye yazılıdır. Onlar, insanları bu şekilde korkutup doğru yola getirmeye çalışırlar.

Daha sonrası için de "Kıyamet kopunca insanlar orada haşır neşir olacaklar, arasat meydanında toplanacaklar, orada sevapları ve günahları tartılacak, sonra sırat köprüsünden geçirilecekler, geçebilenler cennete, geçemeyenlerse cehenneme gidecektir" diye anlatmaya devam ederler.

Halbuki bunlar bizim iç âlemimizde cereyan edegelen olaylardır ve hepsi yürüyen kabirlerde gerçekleşmektedir. Nitekim, Hazret-i Peygamberin "Kabirleri ziyaret edin" sözü üzeri-

ne ashab kabristana yöneldiğinde, "Ben size yürüyen kabirleri ziyaret edin demiştim" diyerek onları ikaz etmiş olması, bu söylediklerimizin delilidir. Yürüyen kabirler ise "Ölmeden evvel ölünüz" kuralı gereği mevt-i ihtiyari ile ölmüş olanlardır.

Tenin kabir olduğunu,

Ten kabirdir, can gönülde / Bu can canan olan küll'de
Fani daim gurbet elde / Dost iline varmayınca

diyerek anlatmaya çalışmıştım. Çünkü gerçek kabir, esası toprak olan bu bedenimizdir. Ten adı verilen bu kabirde bin bir adlı Mehmet, yani kalbimizden geçirdiğimiz türlü esmalar yatmaktadır. İşte "Bir kabirden bin bir adlı Mehmet çıkacak" sözünün aslı budur. İnsan, iyi ile kötünün mücadelesinin sonucunu burada görür. İyi tarafa yöneldiğinde, Allah'ın yardımıyla kurtulur, ağlarken gülmeye başlar. Hidayete ulaştığı zaman, istediği veled-i kalp verilir ve böylece dünya ve ahiretin kendinin olduğunu görür. Yani "muştuluk ağacı" kendisi olur.

Veled-i kalp, bizim düşüncelerimiz, yani ahiret çocuğu muzdur. Bu çocuk nefsani veya ruhani olabilir. Nefsani oluşu, bizim en aşağı mertebelerde kaldığımızı gösterir.

Öbür âleme göçülüp Allah'la başbaşa kalındığında, O'nun sorularına düşüncelerimiz cevap verecektir. Sorulduğunda "Rabb'im sensin, seni tanıdım" diyebilmek için el tutup O'nu tanımış olmamız lazımdır. Çünkü el tutanlar Rabb'ini tanır ve böylece "Rabb'in kim?" dendiğinde "Rabb'im Allah", "Dinin nedir?" dendiğinde "Dinim İslam, elhamdülillah", "Kitabın nedir?" dendiğinde "Kur'an-ı azîm" ve "Kıblen neresidir?" dendiğinde de "Kalbimdir" cevabını verebilir.

İşte, bu noktada her şey temizliğe dayanır. Bu temizlik, ne günah çıkarma, ne cennet satın alma, ne de benzeri yöntemlerle değil, sadece kalp temizliği ile sağlanır.

Onun için "Münkir ve Nekir melekleri insanın kalbindedir ve devamlı olarak insanı sorgulamaktadır" diyor ve soruların cevabını bilenlerin, o konuda müşküllerini halledip huzura kavuştuklarını, bilemeyenlerin ise kafalarına topuz indiğini, yani içlerinde bir düğüm, bir şüphe kaldığını ve o düğüm çözülünceye kadar huzursuz olup azap çektiklerini söylüyoruz.

Bu meleklerden Münkir, inkâr eden, daima nefy halinde bulunan yahut negatif olanıdır. Nekir ise diğerinin tersi ama mütenekkir, gizli yahut üzeri örtülü olduğundan bilinmeyenidir. Nasıl padişahlar, zaman zaman kıyafet değiştirip derviş, köylü vb. kılığında halk arasına karışırsa, nekir melekleri de böyledir. Kimse onun padişah olduğunu bilmez. Ama halk arasındadır. Kısacası bu ikisi, müspet ve menfinin temsilcileridir. Bu iki zıt etkiden kurtulabilmenin yolu "Yapan da, yaptıran da, yapılan da sensin" diyerek teslim olmaktan geçer. Teslimiyetten sonra Allah *"Merhametlilerin en merhametlisi"* <7-151> olduğu için teslim olan o kişiyi doğru yola getirecektir. Aksi halde sıkıntıdan kurtulmak mümkün değildir.

Buraları A'mak-ı Hayalde, Gazap pehlivan ile Hilim pehlivanın mücadelesi, Ehremen ile Hürmüz hikâyesi şeklinde anlatılmıştır. Ehremen şeytan, madde veya negatiflik, Hürmüz ise iyilik, mânâ veya pozitiflik sembolü olarak işlenmiştir. Ehremen "Yiyin, için, keyfinize bakın, hepsi bizim için helaldir. Düşünmeyin. Bu âlem böyledir, büyük balık küçük balığı yutar, küçük balıklar da daha küçük balıkları yutar. Onun için ne yaparsanız yapın ama işinizi uydurun" derken, gönül âlemini tanımadığını ve o âlemi bilmediğini anlatmaktadır. Buna karşılık Hürmüz ise daima iyiliğe ve gönül âlemine sevk etmeye uğraşmaktadır.

İnsanın gerçek mezarı, kendisini sevenlerin gönlüdür. Bu dünyada mezar dediklerimizse o gerçek mezarın simgesidir. Ben, Efendim'i kalbimde yaşatıyor ve her gece kendisiyle sohbet ediyorum. Onun için bizim "öbür dünya" dediğimiz yer burasıdır.

AHİRET

EBEDÎ HAYAT NEDİR?

Hayatın devamlı ve bir bütün olduğu, bunun, bir günün gündüz ve gece olarak bölünmesi gibi, dünya ve ahiret hayatı diye insanlar tarafından ikiye ayrıldığı evvelce anlatılmıştı.

Halk arasında sık sık tekrarlanan "Ömür biter yol bitmez" sözü, gerçek insan, yani insan-ı kâmil için geçerli değildir. İnsan-ı kâmil için ne ömür biter, ne de yol... O, sadece istihale geçirir. İnsan-ı kâmilin köşe taşı olarak nitelendirilişinin nedeni budur. O, iki yolun kesiştiği köşede durduğu için köşeyi dönenin gözünden kaybolur ama yolda yürüyenlerin her zaman gözündedir. Bu iki yolun biri dünya, diğeriyse ahirettir. Dünya yolunda gözden kaybolduğunda ahirette, ahiret yolunda gözden kaybolduğunda ise dünyadadır.

Her şey içten çıkmıştır ve mutlaka bir gün tekrar içe dönecektir. *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> ayeti bunu anlatmaktadır. Burada akla takılabilecek bir husus, bizim bir taraftan iç âleme dönüşten bahsederken diğer taraftan öldüğümüz zaman toprağa gömülmemizdir. Bu durum bir tezat gibi görünür ama aslında değildir. Çünkü toprağa gömülen bizim dış âlemden almış olduğumuz kılıfımızdır. Yani biz değiliz.

Şimdi eski bezlerden tekrar pamuk elde edilip o pamuktan yine iplik yapılmaya başlanmıştır. O iplikten de kumaş ve elbise... Pek iyi, bu teknoloji kurulurken acaba şuur altından alınan örnek, bizim eskiyen bedenimizden toprak, o topraktan da yine insan bedeni oluşması, yani haşır neşir olayı olamaz mı?

İnsan ölmez. Ölüm hayvanlara vergidir. Ben bir şiirimde, "Fâni ölüm fenâ buldu" derken, ehl-i tevhidin, ölümü öldürdüğünü anlatmak istemiştim. Ehl-i tevhid için iç esastır. Allah içten kaynamayı keserse, o zaman hiçbir şey kalmaz. O durumda bal dahi insana acı gelir.

Ebedi hayat, gönül âlemidir. Bu dünya âleminin tümü, çocuklar için bir oyun alanı gibidir. Bu hususta Kur'an'da da *"Oyuncak ve eğlence"* <6-32>, <47-36> denmektedir. Bu durumda dünyayı tamamen terk mi edelim? Hayır, çünkü bize Allah'ın bir ihsanıdır.

Dünya hayatı "Bile bile lades"tir. İnsan, dış âlemiyle dünyada, iç âlemiyle ahirette olan bir yaratık olduğu için dünya ve ahiret arasında bir berzahtır (köprü). Bu haliyle de kâinatın özetidir. Bunun ispatı, bize gelen tüm düşüncelerin oradan gel-

mekte ve bizden eser olarak meydana çıkmakta oluşudur. Nasıl mı?

Şu evi ele alalım: Bu ev vaktiyle neredeydi? Tabii, önce mimarının düşüncesinde, yani kafasındaydı. Oradan proje halinde kâğıda döküldü, hattâ projeden anlayamayanlar için bir de maketi oluşturuldu. O maket veya proje beğenildikten sonra, malzemeleri temin edilip birleştirildi ve ev haline geldi. Bu ev günün birinde yıkılır ama gönül âlemi için yıkılma diye bir şey yoktur çünkü orası ilahi âlemin tefekkür alanıdır.

İnsanın kâinatın özeti oluşunun en güzel delillerinden bir diğeri de dolaşım sistemidir. Büyük dolaşımla temiz kan tüm vücuda yayılır. Vücuttan gelen kirli kan ise, küçük dolaşımla, temizlenmek üzere akciğerlere gönderilir. Bunun kâinattaki örneği, devre-i arşiye ve devre-i ferşiyedir.

Dolaşımla akciğere gelen kirli kandaki karbondiyoksit ve diğer bazı toksik maddeler, "Hû" diyerek dışarı verilir. Bu kirli kan "Hayy" diyerek alınan oksijen ile temizlendikten sonra kalbe gönderilir. Eskiden büyük dolaşıma "devran-i kebir", küçük dolaşıma da "devran-ı sagir" denirdi.

İnsandaki devre-i arşiye ve devre-i ferşiyenin ne olduğunu evvelce anlatmıştık. Aynı durum dünya için de geçerlidir ve dünya ne kadar kirlenirse kirlensin, mutlaka bir temizleyici gelip onu temizleyecektir. Çünkü dünya da bizim gibi solumaktadır. İşte klorofilli bitkiler... Havaya gündüz oksijen, geceleri karbondiyoksit verip dünyanın akciğeri görevini yapmıyorlar mı?.. Geceleri yatak odalarına çiçek konmamasının sebebi de bu değil mi?..

Vücuttaki damarların görevi, yemeklerin özü olan kandaki vitamin, mineral, karbonhidrat, yağ, protein gibi maddeleri oksijenle birlikte tüm vücut hücrelerine ulaştırmak, sinirlerin göreviyse duyguları iletmek ve o duyguların gereğinin yerine getirilmesini sağlamaktır.

Damarlar bu görevi yaparken, zaman içinde yaşlı ağaçlar gibi kabuk bağlamaya, sertleşip kalınlaşmaya başlar. Fakat nasıl çınar ve okaliptüs ağaçları zaman zaman o sert kabuğunu çatlatıp onun yerine taze, yeşil bir kabuk oluşturur ve adeta

ağaca yaşlılığında gençliğini yaşatmaya başlarsa, insanlar da zaman zaman yaşlılıklarında gençlik duygularını hissedebilirler. Bunlar geçici duygulardır. Ama kişi tekrar canlanır ve gönlündeki genç ve yaşlı her şeyi yok ederse, o zaman karanlıktan kurtulup aydınlığa çıkar. Aydınlığa çıkamayıp karanlık düşüncelerde kalmış olanların bu düşünceleri ahiret rüyalarına aksedeceğinden, kişi orada da huzursuz olur. İşte cennet ve cehennem konusu buradan çıkmaktadır. Kişi, dünyada çirkin düşüncelerle haşır neşir olmuş, daima çirkin düşüncelerin etkisiyle karşısındakini tanımayıp onu ve kendini ayrı görerek, kendine yapılmasını istemediği davranışları karşısındakine göstermiş, yani yılan gibi çatal dilini çıkartmışsa, hem kendini, hem de karşısındakini zehirlemiş, böylece de ahiretini karartmış olur.

İnsanın karşısındakini bilemeyip ona kırıcı sözler sarf etmesi, çatal dilini çıkartması yahut kendini ve O'nu ayrı görmesi ya da biri iki görmesi demektir. Ayrı gördüğünde gönül kırıcı olması da, karşısındakini zehirlemek anlamına gelir. Karşısındakini zehirleyen canlıların tipik örnekleri yılan ve akreptir. Malum olduğu gibi yılanın da dili çatallıdır.

Bu iki hayvanın aynı zamanda kendini zehirleyen canlılardan olduğu da bilinmektedir. Zülfikâr'ın, insanlardaki çatal dili kestiği söylenir. Çünkü onun da dili çatallıdır. Bunun ne demek olduğunu çok iyi düşünmek lazımdır.

Akrebin sonunu belirleyen olaylardan biri, gebe kalmasıdır. Zira akrep yavruları annelerinin karnını yiyerek dünyaya gelirler ve annelerinin karnı onlara yuva görevi yapar.

Onun için insanların tabiattaki canlılardan ve onların yaşantılarından alacağı çok dersler vardır. Yılan ve akrep gibi, yaşlı karıncaların kanatlanıp uçması da yine insana ders veren olaylardan biridir. Eğer kişi düşünmesini bilirse pek çok olaydan örnek alıp çok şeyler öğrenebilir. Bu nedenledir ki düşünmesini ve rüyasını tabir etmesini bilen tevhid ehli için kâinatta sevgi ve muhabbetten başka bir şey yoktur. Zaten tasavvuf, sevgi, muhabbet, bir olmak, birbirini sevmek, sen-ben, ben-sen, yani bir vücut olarak bir düşünce, bir güzellik meydana ge-

tirmekten ibarettir. Bu duruma gelindiğinde "Neyim varsa senin, neyin varsa benim, ne senin, ne benim, hepsi Hakk'ın" düşüncesi hakim olur. İnsan bir kere bu düşünceyi kafasına yerleştirdi mi, artık ondan daha bahtiyar kimse yok demektir.

AHİRET NEDİR?

Ahireti, hayatın devamlılığını ve haşır neşir olayını tam mânâsıyla kavrayabilmek için ilk şart, insanı oluşturan dört unsuru diri olarak kabul etmektir. Böyle düşünüldüğünde ölüm dediğimiz olayın, haşrolarak bedenimizi meydana getirmiş olan elementlerin neşrinden başka bir şey olmadığı, bizim, topraktan haşrolup yine toprağa neşrolduğumuz yahut haşrolmakla kayalaşıp neşrolmakla topraklaştığımız öğrenilmiş olur. Bu durumda ölüm denen hadisenin de *"O gün arz, arzdan gayrıya tebdil olunur, semalar da ve tek ve kahhar olan Allah'a büruz ederler"* <14-48> gereğince ortaya çıkan bir değişimden ibaret olduğu idrak edilir. Tebeddülatı yapan, Allah'ın Kahhar esmasıdır. Bu esma tecelli ettiğinde her şeyi altüst eder. Altüst oluş, yok oluş değil, bir mertebe değişimi olayıdır ve aynen şekerin çayda erimesine benzer. Şeker kaybolur ama çay da tatlanır. Biz de şeker gibi Zât'ta müstağrak olursak, lezzete gark oluruz. Zât'ta müstağrak olmak, kendinden çıkıp Zât olmak demektir. Bunun nasıl olacağı ilerideki bahislerde anlatılacaktır.

Ahiret denince, genelde ayrı bir âlem düşünülür ve âfak onun içine sokulmaya çalışılır. Halbuki insan, zaten âfak ve enfüsün bir noktada toplanmasıdır. Hocalar, "Zübde-i kâinat, hulâsa-yi mevcudat, fahr-i âlem Muhammed Mustafâ râ salâvat" deyip durdukları halde, bu ifade ile kimin kastedildiğini hiç düşünmezler.

Burada zübde-i kâinat ve hulâsa-yi mevcudat denen, bu ilimlere sahip olan, yani insan-ı kâmildir. Geri kalanlar insan-ı nakıstır. Allah, onları da kendi mertebelerine göre yaşatmaktadır. Kimini çadırda, kimini gecekonduda, kimini köşkte... Ama insan-ı kâmil için kâinat bir saray olmuştur.

İnsan öldüğü zaman namazının kılınması ve cenazesinin başlar üzerinde götürülmesi, o ölü cesede değil, o cesette görün-

müş gerçek varlığa duyulan saygıdan ötürüdür. Bu saygı da, o gidenin ilmine gösterilir. Cesedi kokmuş dahi olsa, yapılan muamele yine aynıdır, değişmez...

Allah, ölüye izzetiyet verdiği için ölene rağbet fazladır. Bu nedenle cenaze namazı kılınır. Bu kural ölmeden evvel ölenler için de geçerlidir. Zira bu şekilde ölende Hakk'ın ruh-u izafisi yaşamaktadır ve böylelerinin yaşantısı ahiret yaşantısı olmuştur.

Günümüzde insanlar maddi olanaklarıyla değerlendiriliyor ve bir kalantor öldüğünde, cenazesi âlâ vü valâ ile belirli camilerden kaldırılıyor. İnsanın gerçek değerini sadece Allah'ın bildiği, insana lazım olanın kibritin kutusu değil, kutu içindeki kibritin ateşi olduğu ve onun da ancak yakılınca belli olduğu hiç dikkate alınmıyor.

Ahiret iç âlemdir. İnsan bütûna çekildiği zaman tıpkı gözünü kapatmış gibi olur. Bedenen kaybolmaz ama dış âlemle irtibatını kesmiştir. Bu arada içten görmeye devam eder, körlerin dış âlemle irtibatlarını el yardımıyla devam ettirmesi gibi... Yani nasıl körler bir süre sonra içten görüp kendi işlerini yapabilir hale geliyorlarsa, bütûna çekilenler de dış âlemle olan ilişkilerini böyle devam ettirirler. Tabii en iyisi hem içten, hem de dıştan görebilmektir. Zaten orası ve burası dediğimiz kavramlar birbirinden, yani insandan ayrı değildir. Hepsi insandadır. Orası denen insanın beyninde, burası denense aynında, yani karşısındadır. Bu konunun bir türlü anlaşılamamasının nedeni, hocaların bunları insandan uzaklaştırmasıdır.

Kendinden başka mevcut olmadığına göre, orası da, burası da kendindedir. Yani bizim söylediğimiz gibidir. Zaten "Allah'ı yakında arayın" denmesinin de nedeni budur.

Gördüğümüz âlem dünya, göremediğimiz, yani kafamızın içindeki âlem ise ahirettir. Bu görünmez âlemin de melekût, ceberût, lâhut gibi mertebeleri vardır.

Dünya, ahiret, cennet ve cehennem de tabaka tabakadır. Dünyaya ait bilgiler cehenneme, ahirete ait bilgiler ise cennete yöneliktir. Onun için ahirete alışmak isteyenlere dünyadan el çektirirler. Ahirette ne vardır? Dünyadakinin aynısı ama latif

olarak... Bunun bu âlemdeki örneğinin rüyalar olduğunu biliyoruz.

Ahiret için "İnsanın vicdan adı verilen, iç yaşam terazisidir" demek de mümkündür, "Düşünce gözüdür" demek de... Çünkü ahiret, insanın kafasının içindeki düşünceleridir. İnsan burada da, orada da aynı düşüncelerle olacaktır. Düşünceye bu kadar kıymet verilmesinin ve "Bir saatlik tefekkür bin yıllık ibadetten hayırlıdır" denmiş olmasının nedeni budur. Bu düşüncenin sonu baş, başı ise sondur ama bu baş ve sonun bir de orta noktası, bir ekseni vardır. İnsan vücudunda bu eksene tekabül eden yer, bedenin orta noktası olan göbektir. İnsan, dünyanın özeti olduğuna göre, göbek de bu özetin merkezi demektir. Bu hususta Âşık Ömer, *"Varmayınca belli olmaz / Orasını mizan bilir"* demiştir.

Ahireti dünyada görmek lazımdır. Ahiret ve dünya birer sözden ibarettir. İkisi arasındaki fark, dünyada kesafet olmasıdır. Kesafeti kaldırılıverirse dünya ahiret olur. Tekrar kesafet kazandığındaysa yine dünya...

Dünya, insanın bedeni; ahiret ise aklıdır. İnsanın aklı ne kadar gelişmiş ve güzelleşmiş olursa ahireti de o kadar güzel olur. Bu güzelleşip gelişme de ilimle gerçekleşir. Akıl bir mânâdır. Mânâ ise niyetten ibarettir, yani özdür. Biz de bu özle gideceğiz.

Söz de bir mânâdır. Onun da elle tutulması mümkün değildir ama söz, öze göre kabuk mesabesindedir. Bu yüzden "Biz sözle değil özle gideceğiz" dendiğinde doğru söylenmiş olur. Çünkü söz, özün kılıfıdır. Öz ise anlamdır, manadır... Öz denen anlamın algılanıp anlaşılabilmesi için, ona bir elbise, bir kılıf giydirmek gerekir ki bu kılıfa söz dendiğini evvelce kelam bahsinde anlatmıştık.

İnsan hem en kutsal, hem de en edna (aşağılık) varlıktır. Edna olanlara "Beşer suretinde yaratılmış sığır" denir. Allah, bizi böyle olmaktan korusun!..

Her insanın hataları, kusurları vardır. Kusursuz olan sadece Allah'tır. Herkes kusurlarını bilir fakat bunların bir kısmını açığa vuramaz. Allah, "ayıpları örtücü" ve "kabahatleri

bağışlayıcı" olduğu için meydana çıkmalarını önler.

"Ahirette her şey meydana dökülecektir" deniyor. Bu, insanların içi dışına çıkacak demektir. İlâhi kanunlar her şeye şamil olduğu için örneğini patlamış mısırda görebiliriz. Elimize bir avuç mısır tanesi alıp baktığımızda hemen hepsinin birbirine benzediği görülür. Ama ateşe atıp patlattığımızda her tane değişik bir şekil alır. İşte insanlar da böyledir. Herkesin hayatı boyunca başkalarından gizlediği bir iç dünyası vardır. Ahirette, gizlenmeyi sağlayan örtü, yani beden ortadan kalkacağı için, patlamış mısır tanesindeki gibi, içinde ne varsa tümüyle dışına çıkacaktır. Bundan sonra herkes, başkalarının içyüzünü gördüğü gibi, kendi hata ve sevaplarını da müşahede edecek ve sevaplarına sevinip hatalarına üzülecektir.

Ahiret hayatı, dünya hayatının oraya yansımasından veya orada açığa çıkmasından ibarettir ve bir rüya gibidir. Nasıl insan yatakta tek kişi olduğu halde rüyasında yüzlerce, hattâ binlerce kişiyi görebilirse, yani rüyasındaki bu kalabalık kendi iç âleminden yansırsa, ahirette de aynı şey olacak ve içinde ne varsa, kazancı ne ise, oraya onlar yansıyacaktır. Kısacası, herkesin kalp âlemi, onun kendi kâinatı, kendi cenneti veya kendi cehennemidir. Bu durum dünya hayatı için de geçerlidir, ahiret hayatı için de... Onun için insan, ahireti kendinden ayrı görmemelidir. Çünkü ahiret âlemi kişinin kalbinde kazandıklarıdır. Allah, "Ben insanların kalbindeyim" demektedir.

Sırat köprüsü gönül âlemindedir. Bu âlemin nârı da hoştur, nuru da ama Allah "Nura gelin" dediğine göre bize düşen, "Allah nârından saklasın" deyip "aman kapısı"ndan ayrılmamaktır. Allah, bilinmeden yapılan ufak tefek kusurları affeder. Ama ya kişi bilerek ve bildiği halde hata ederse... O zaman sonucuna katlanmak zorundadır.

Ezvak-ı Muhammedî sonsuzdur. Son, insanlar için vardır ve dünya yaşantısı için verilen bir süreden ibarettir. İç âlemde böyle bir şey yoktur. Evvel ve ahir kavramı dünya yaşantısında, yani zuhur âleminde vardır. Bu âlem evvel kabul edilirse öbür âlem ahir, o evvel kabul edilirse de bu âlem ahir olur. Ahirliği burada yok edenler için burası da evvel olur.

Bunu arş ve ferş olarak düşünmek de mümkündür. Mesela, Istanbul'da bulunan bir kimse Tire'den gelmişse, Tire'de evvel, Istanbul'da ahirdir. Bu kişi tekrar Tire'ye dönerse, o zaman Istanbul'da evvelken, Tire'de ahir olur. İşte *"O evveldir, o ahirdir, o zâhirdir o bâtındır ve o her şeyi tüm olarak bilendir"* <57-3> meselesi bundan ibarettir. Zaten, ahirete ahiret denmesinin nedeni, bizim, burayı hüvel evvel olarak kabul etmemizdir. Evveli burası olursa, orası ahir olacaktır. Ama orayı evvel kabul edersek, o zaman burası ahiret olur. Ama nereyi evvel ve nereyi ahir kabul edersek edelim, evvelin başlangıcı ile ahirin sonu aynı noktadır. "Emrin sonu nereye varır", "Başlangıcına ulaşır" sözleri de yukarda anlattığımızın delilidir. Buna göre yaşam düz bir hat değil, dairevî, küresel bir olaydır ve gezinti bu küre üzerinde, dairevî olarak yapılmaktadır. Bu nedenle kitabın başından veya ortasından başlamak bir şeyi değiştirmez. Hatmetmeye ister Fatiha'dan, ister bir başka yerden başlayalım, hatim tamamlandığında yine Fatiha'ya veya başladığımız yere ulaşmış oluruz ki bu, baş ve sonun aynı nokta olması demektir. Ama ne yaparsak yapalım, bu kitap hatmedilecektir.

İnsanların doğumu da böyledir. Kimi martta, kimi eylülde, kimi kasımda doğmuştur. Martta doğanın doğum günü martta, eylülde doğananki eylülde, kasımda doğananki de kasımda olacağından, sene-i devriyesi yahut yaşının başlama ve bitiş tarihi aynı güne gelecektir.

Biz, O'ndan geldik, yine O'na gideceğiz. Oraya, sadece kendine has olan o mertebeye, *"Doğmamış, doğurmamıştır"* <112-3> noktası veya mertebesi adı veriliyor.

Burada *"Doğmamış, doğurmamıştır"* <112-3> ile *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> çelişir gibi görünmekte ve "Doğmayan ve doğurmayan bizi nereden çıkaracaktır ki tekrar O'na dönebilelim" sorusu akla takılmaktadır. Hele hele kendinden başka bir şey yokken...

Bu çelişki gibi görünen duruma cevap verebilmek için mertebeleri bilmek lazımdır. Bizim gelip gidebileceğimiz yer, Peygamberimizdir. Zira biz nur-u Muhammedîden olduk ve yine O'na döneceğiz. Bu hususta "Allah'tan geldik, yine Allah'a dö-

neceğiz" deniş nedeni, Muhammed'in Allah'ın aynası olması ve o aynada Allah'ın görünmesidir.

Bu konuda Peygamberimizin birbiriyle bağlantılı pek çok açıklaması vardır. Başta "Beni gören O'nu gördü" olmak üzere, "Benim ümmetimin âlimleri İsrailoğullarının peygamberleri ayarındadır", "Âlimler peygamberlerin varisleridir" hadisleri bunlar arasındadır. Bu hadislere rağmen İslam ulemasının tek yaptığı şey, insanları cehenneme sokmaya çalışmak olmaktadır.

Bu dünyadaki neşe, neşe-i uhradır. Buna "mebde-i ulâ" demek de mümkündür, çünkü ahirete göre dünya, dünyaya göre de ahiret başlangıç, yani mebde-i ulâdır. Eğer burayı mebde-i ulâ olarak kabul edersek, ahiret mebde-i uhra olur. Zira dünyanın evveli ahiret olduğu gibi sonu da ahirettir. Aynı durum ahiret için de geçerlidir, çünkü biri diğerinin hem başlangıcı, hem de sonudur. Manen evvel orası, ahir burası, maddeten de evvel burası ahir orasıdır. Bunlar mekik dokuyandır, yani *"Araları iki yay kadar veya daha az aldı"* <53-9> hükmüncedir.

Dünya ve ahiret arasında bir çapraz değişim vardır. Ahiretten dünyaya gelindiğinde baş sona, son başa geçer. Eski fotoğraflardaki gibi... Filmde siyahlar beyaz, beyazlar siyah göründüğü gibi, resim de terstir, yani başlar aşağıda, ayaklar yukarıdadır. Halk arasında buna "fotoğrafın arabı" denir. Normal fotoğraf elde etmek için bunun bir fotoğrafı daha çekilir. Aynı durum içbükey bir aynadan görüntünün yansımasında da görülür. Onda da görüntü ters oluşur. Dünya ve ahiret arasındaki tersliğin nedeni de dünyanın ahiretin ma'kesi (aksetme yeri, yansıma yeri) olmasıdır. Aynaya baktığımızda bile solumuzu sağda, sağımızı solda görmüyor muyuz?

Ahiret ile dünya arasında aynen Karadeniz ile Akdeniz arasındakine benzeyen, üstte ve altta birbirine ters istikamette seyreden bir akıntı vardır. Bu akıntıya rağmen ne dünya ahirete, ne de ahiret dünyaya karışmakta ama kurulmuş bir düzen devam etmektedir ki bu düzene Kur'an'da "adl" adı verilmektedir. Bu düzen zâhirle bâtın, iyi ile kötü, nefis ile ruh için de geçerlidir. Bunun böyle olduğu da *"Allah akrabalardan*

muhtaç olanlara adaleti, ihsanı ve vermeyi emreder, hayasızlığı, kötülüğü ve yolsuzluğu yasaklar" <16-9 > ayetiyle anlatılmıştır.

Dünya ve ahiret âlemleri, birbiri nazarında birer rüya gibidir. Onun için "Dünyaya gelmek, ahiretin rüyasını görmek; ahirete gitmek ise bu rüyanın tabirini yapmaktır" denmiştir. İnsan rüyasında çoğunlukla yaşadıklarını, gördüklerini ve düşündüklerini görür. Kişinin bu dünyadaki yaşamı, onun ahiretteki rüyası gibidir. Çünkü insan dünyaya, bir has esmanın etkisi altında gelmiştir ve bu esma ahirette nasıl ise zuhurda da aslının gereğini icra edecektir. Burada genlerin rolü, o esmayı zuhura çıkartmaktır. Yani genler, o esmanın, o âlemdeki rüyasını burada göstermektedir. Dünya yaşantısında kazanılan müktesep beden de kişinin ahiret yaşantısını o âleme taşımaktadır.

İnsan, kendinin beden değil, ruh olduğu bilincine varmışsa gideceği yerin sevdiklerinin gönlü olacağını da öğrenmiştir. O halde müritlerin gideceği yer, Efendi'leri olacaktır. Bu nedenle bir şiirimde *"Îd-i ekber etti Fâni sarmaşıp Kenzi ile / Ten ile can birleşince açtılar Hakk'a cenah"* demiştim. Çünkü can canana gidecektir. Bu sebeple insan, insan suretinde bu dünyaya geldikten sonra gayret edip insanlığını korumalı ve yine insan olarak aslına kavuşmalıdır.

Ahiretteki insan oluşumunun maddesi, dünyada bizdedir. Buradaki manevi oluşumumuzun ahireti de yine biz olacağız.

Dünya ile ahiret arasında çok büyük fark yoktur. Dünyada olanlar, orada da manevi olarak vardır. Dünyada kadın ve erkek vardır. Bunların ahiretteki karşılıkları huri ve gılmandır. Zaten dünya ve ahireti birbirinden ayıran hicab-ı kibriyadır. Bu perde sebebiyle insan, destur verilmeden huzura alınmamaktadır. Destur alabilmek için de ilk şart, insanın samimi olmasıdır.

MESİH NEDİR?

İnsanlık, sevgi, muhabbet ve merhamet demektir. Her yaptığı işi sevgiyle ve Hakk için yapana "insan" denir. Yapılan

her şey de insan içindir. Bir şeyi istemeyerek yapanların yüz hatları gibi, iç âlemleri de değişir. İşte "mesih" denen, bu değişimdir. Eskiden bu değişim dışa da vururmuş. Hazret-i İsa zamanında maymuna dönüşen kavimler olduğundan bahsedilmesinin nedeni budur. Yani bunlar, içi dışına vurmuş kavimlerden başka bir şey değildir.

İnsan ahirete içiyle gideceği için, burada maymunsa, orada da maymun olacaktır. Zaten orası denen yer, için dışla yer değiştirdiği âlemdir. Şu anda kâinat bize göre dıştır ama istediğimiz anda onu düşüncemizle içimize alabiliriz. İşte *"O gün arz, arzdan gayrıya tebdil olunur, semalar da ve tek ve kahhar olan Allah'a büruz ederler"* <14-48> ayetinin anlamı budur ve bunu gerçekleştiren de düşüncedir.

AHİRETE NASIL GİDİLECEKTİR?

Çaya konan şeker nasıl eriyince kayboluyorsa, insanlar da ahiret âleminde göçtüklerinde çayda eriyen şeker gibi madde halinden mânâ haline intikal edeceklerdir. Nasıl yediğimiz yemeklerin enerjisi, bu dünya âleminde enerji halinden katı hale geçip bizim bedenimizi oluşturmuşsa, bu reaksiyonun tersine dönmesi de bizim ahiretimizi meydana getirecektir.

İnsanlar, dünya yaşantılarında kazandıkları vücud-u müktesebe veya vücud-u kisbîleri ile ahirete gidecekler ve oradaki yaşantıları bu kesb (kazanç) üzerine olacaktır. Bu durum "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz öyle haşrolursunuz" hadisiyle anlatıldığına göre kişi bu dünyada terakki ettiyse, oraya terakki etmiş haliyle gidecek demektir. Burada gözü açılmışsa orada da gözü açık olacaktır. Dünyada kazanılan bilgiler, insanın oradaki çeyizini veya mefruşatını oluşturacaktır. Yeter ki Allah benlikten kurtarmış olsun...

VÜCUD-U MÜKTESEBE NEDİR?

İnsan, nasıl Kendi'nden intişar ederek gelmiş ve yine Kendi'ne gidecekse, bizden intişar eden bu varlık da yine mânâ âleminde, bizde toplanacak ve manevi vücudumuzu meydana getirecektir. İşte esas haşrolacak olan, bu manevi vücudumuz-

dur. Bu vücudumuzun iyi olması ve aynamızın karşısına geçtiğimizde yüzümüzün kara çıkmaması için tüm ef'alimizin iyi olmasına çalışmamız gerekir. İyilikten daima iyilik, kötülükten daima kötülük doğar. Buna kısaca "İyiden iyi, kötüden kötü doğar" demek de mümkündür. Âdetullah böyledir. Bu kural kalıtımsal açıdan da geçerlidir. Ancak Allah isterse, kötüden iyi veya iyiden kötü yapabilir ama bu, O'nun isteğine bağlıdır.

Bu âlemde bulunanlar için evvel burası, ahir orasıdır. Ama işi aslından ele alırsak, o zaman evvelin orası, ahirin burası olduğunu görürüz. Buna rağmen biz bu âlemi esas kabul ettiğimizde, oradaki vücudumuzun insan olmasını istiyorsak, onu yapmak için, buradayken ahlak-ı hamide sahibi olmaya çalışmamız gerekir. "Çeyiz hazırlamak" denen olay budur. İyi huylarla hazırlanan çeyiz tabiatıyla güzel, çirkin huylarla hazırlanan çeyiz de çirkin olacak ve açıldığında bizi utandıracaktır. İşte içimizin dışa çıkıp ne mal olduğumuzu göstermesi olayı budur. Bu âlemde hicab-ı kibriya denen bedenimiz, içimizdekilerin dışarı çıkmasını büyük ölçüde engellemektedir. Bedenin yok olmasıyla perde ortadan kalkacağı için iç yüzümüz patlamış mısır gibi dışa çıkıverecektir.

Konunun biraz daha açıklanabilmesi için zarf ve mektup misalini bir kere daha anlatmakta fayda vardır. İnsan bedeni, bir mektubun zarfı gibidir. Zarfın içindeki mektup insanın düşünceleridir. Mektubun başkaları tarafından okunmasını engellemek için zarf kapatılır ve ağzı yapıştırılır. Mektup yerine varınca zarf yırtılır, yani beden çürümeye terk edilir ve mektup ele alınıp okunur. İşte ahirette insanın içinin dışına çıkması ve düşüncelerinin görünmesi denen olay budur. Mektupta yazılanların, yani meydana çıkan düşüncelerin inkârının mümkün olamayacağı da, zannederim bu misalle anlaşılmıştır.

İnsan, bu âlemde yaşadığı süre içinde de kendi düşüncelerini bilir ama beden denen zarf onları gizlediği için, başkaları onun ne düşündüğünü, mektubunda ne yazılı olduğunu bilemez. Ahirette zarf yırtılıp mektup meydana çıkınca, onda nelerin yazılı olduğu herkes tarafından öğrenilir. Böylece bu âlemdeyken gizlenmiş olanlar açığa çıkar ve gizlenmesinin anlamı

kalmamış olur. Böyle çirkin bir durumla karşılaşmamanın bir yolu vardır. O da, mektubu veya kendi kitabını burada güzel yazmaktır.

İnsanın ahirette ne şekilde haşrolacağı buradaki neşriyatından bellidir. Bu neşriyat dışarıdan görülmez ama neşredenin kendisi, ne neşretmekte olduğunu bilir. Buradan bakır neşreden orada bakır, altın neşreden ise altın biriktirmekte ve bu birikenler, biriktirenin vücud-u müktesebesini, yani ahiret bedenini meydana getirmektedir. Bu bedenin güzel olabilmesi için insanın nefsani etkilerden arınmış, yani nefsini öldürmüş olması gerekir ki "Mûtû kable en temûtû" (Ölmeden evvel ölünüz) dediğimiz ölüm bunu sağlamaktadır.

Bu âlemdeki vücut Allah'ın malıdır ve emanet bir vücut olduğu için geçicidir. Ama ahiret vücudu, insanın kendi çabasıyla meydana getirdiği bir vücut olduğu için ebedidir. O vücudu yapma gücünü Allah verdiği için o vücut da aslında O'nundur. Zaten ebedi oluşunun nedeni de O'nda ve O'nunla olmasıdır.

Bu anlattıklarımızı daha başka bir ifade ile "Allah'ın yaptığı elbiseyi biz bu dünyada giyiyoruz. Bizim burada yaptıklarımızdan oluşacak ahiret elbisesini de ahirette ruhumuz giyecektir" diyerek anlatabiliriz. Yaptığımız bu elbise güzel olursa mesele yoktur ama çirkin olursa, o zaman bizi çirkin göstereceğini hatırımızda tutmalıyız. Bu iki elbise arasındaki fark, bizim beden elbisesi içindeyken sadece önümüzü görebilmemize karşılık, ruhumuzun ahiret elbisesi içinde her tarafı görebilecek oluşudur.

Ahiret âleminde olacak şeyler, insanın bu âlemdeyken hazırladıklarıdır. Bunu bir televizyona benzetmek mümkündür. Nasıl televizyondaki görüntüyü noktacıklar oluşturuyorsa, yani o noktacıklar birleşip bir şekil oluşturuyor veya canlanıveriyorsa, bizim bu dünyadaki ufak ufak biriktirdiklerimiz de ahirette aynı şekilde birleşecek ve böylece biz kendimizi seyredeceğiz. Eğer toplananlar güzelse, yani güzel fikirler, güzel olaylar, güzel bir yaşamın parçacıklarıysa, o zaman orada da aynı güzelliklerle olacağız. Bunun tersi bir birikim halinde durumumuzun berbat olacağını söylemeye her halde hacet yoktur.

Bu duruma göre, ahiret yaşantısının güzel olmasını isteyen bir kimse Allah'ın emirlerine uyup kendini düzeltmek ve eğriliklerini ortadan kaldırmak zorundadır. Bu hususta herkes kendinden sorumludur. Kendini düzelten, karşısındaki aynaya baktığında kendini düzgün görür. Allah'ın dediklerini yapan bir kimsenin hem kendi gönlü rahat ve huzurlu olur, hem de çevresindekileri rahat ettirip huzurlu kılar. O zaman da kimse ona "Sen şöyle diyorsun ama kendin böyle yapıyorsun" diyemez.

İnsan nasıl bu âlemde ayıplarını elbiseleriyle örtüyorsa, orada da bu işi "libas-ı tahire" adı verilen temiz elbiselerle gerçekleştirecektir. Bunun bir diğer adı da "hil'at"tır. Bunu dokuyan, bizim güzel huylarımızdır.

İnsanın burada içinde tutup herkesten ve gözlerden sakladığı şeyler, onun ahiret elbisesini meydana getirmektedir. İnsan, ahirette o sırların meydana getirdiği elbise ile dolaşacaktır. İnsan dünya hayatında, iç âlemini başkalarından ne kadar gizlerse gizlesin, kendinden gizleyemez ve ne mal olduğunu bilir.

Onun için insan bu dünyada ne ise, öbür dünyada da öyle olacaktır. Bu dünyada kalp gözü açılmamış, yani Hakk'ı görmemiş olanlar orada da müşahede edemeyecek, burada görmüş olanlar orada da görecektir. *"Kim ki dünyada kördür ahirette de kör olacaktır"* <17-72> ayeti bunu ifade eder. İnsan ne kazanırsa burada kazanacak ve orada bu kazandıklarını yiyecektir.

Bu neye benzer? Benim Tire'de kazandıklarımı, gelip Istanbul'da yememe... Tire'de kazanan da bendim, burada yiyen de... O halde ahiret de, dünya da insanın kafasının içindedir.

Allah zuhur âleminde her şeyi bir kere yaratır. Onun için bu âlemin kıymetini bilmek lazımdır. İnsan burada ne toplayabilirse ahirete de onlarla gidecek ama götürebilecekleri asla maddi şeyler olmayacaktır.

Dünya da Allah'ın hazinesidir ama maddi hazinesi... Onun için buradan alınacak şeylerin tümü yine burada kalacak, yani sahibine teslim edilecektir. İnsanın burada kazanıp götü-

rebilecekleri, düşünceleri ve bunlar sayesinde kazandığı gönüllerdir. Çünkü düşünceler ve gönül ahiret âleminin malıdır. Ayrıca o düşünce ve gönül dediğimiz mânâlar, aynı zamanda buradaki malın, mülkün, altının vb.nin de özüdür.

Öbür dünyada herkes düşüncelerine uygun bir elbise giyecektir. İnsan olanlar insan elbiseleriyle, taklitçiler maymun elbiseleriyle, kurnazlar tilki elbiseleriyle dolaşacaklar ve herkes onların ne olduğunu anlayacaktır. İnsan bu dünyada hangi hayvana has düşüncelerle yaşam geçirmişse, orada da o düşüncelere uygun bir elbise ile haşrolacaktır. "Cehennemde yanacak olanlar, sırtlarında odunlarını götüreceklerdir" sözü bu gerçeği ifade etmektedir.

Ahirette insan elbisesi giyenler arasında da farklılıklar olacak, kimi güzel, gösterişli, göz alıcı elbiseler giyer ve salına salına dolaşırken, kimi elbiselerinin eski püskü oluşu nedeniyle bir kenara çekilip toplum içine girmeye utanacaktır. Ama o pejmürde elbiseler içinde olmak bile, herhalde, bir hayvan elbisesine bürünmüş olmaktan daha iyidir...

AHİRET HAYATI NEDİR?

"Doğum, ölümün elçisidir" hükmünce gideceğimize göre, burada insanın aklına "Orası daha rahat değil miydi?" ve "Buraya niçin geldik?" soruları takılmaktadır. Bunun cevabı, "Kanun-u ilâhi gereği hatm-i meratib etmek (mertebeleri bilip tamamlamak) için geldik"tir.

Burada bulunuşumuzun amacı, hatm-i meratib süremizin kısalmasıdır. Çünkü o âlemin bir günü bu âlemin bin veya elli bin yılına karşılıktır. *"Rabinin indindeki bir gün sizin saydığınız bin yıl gibidir"* <22-47> *"Melekler ve ruh O'na müddeti elli bin sene olan bir günde çıkarlar"* <70-4> ayetleriyle Kur'an'da bildirilmiş olan sureler, o âlemi anlatabilmek içindir. Orada zaman değil, ân-ı daim olduğu için buradaki gibi ay, yıl vb. kavramları yoktur ve bu sebeple "Ânda ne güneş doğar ne de güneş batar" denmiştir. Orası, tıpkı bir rüya âlemi gibidir. Nasıl birkaç saniye süren bir rüya içinde insan yılları görebiliyorsa, orası da aynen böyledir. Bunu bir örnekle anlatmak için uykuda

olan bir kimsenin kapının çalındığını duyup uyandığını ama kalkmadan önce tekrar uykuya daldığını ve bu esnada rüyasında pek çok olaylar gördüğünü düşünelim. Kapı ikinci kez çalındığında kişi tekrar uyandığı zaman rüyasını hatırlayınca "Eyvah tekrar uykuya dalmışım. Biraz önce de kapı çalınmıştı. Çalan kimse bu kadar beklemiş olamayacağına göre, herhalde bu başka birisidir" diye düşünerek yataktan fırlayıp kapıyı açacak ama yine de "Galiba çok beklettim" diyerek karşısındakinden özür dilerken, kapıdaki kişi "Çok beklemedim, sadece iki kez çaldım" diye cevap verince rahatlayıp rüyasında gördüklerinin çok kısa bir zaman, sadece birkaç saniye aldığını fark edecektir.

Zaman ve zamansızlık kavramlarını anlatabilmek için şöyle bir örnek daha verilebilir. Bir su birikintisine bir taş atıldığını farz edelim. Atılan bu taş, düştüğü yerin hemen yanından başlayan bir dalga oluşturacak ve bu dalga genişleyerek birikintinin kenarına kadar uzanıp tekrar taşın atıldığı noktaya geri dönecektir. Bu gidiş dönüş, zamanlı âlem için geçerli olacaktır. Ama o taş atılan suyun genişliğini sonsuz farz edersek, dalga yine genişlemeye devam edecek, ancak dalganın geri dönüşünü görmemiz mümkün olmayacaktır. Bu da zamansızlık âlemine intikaldır.

Zamanlı âlemde dalganın geri dönüşünü mertebeler açısından izah gerekirse "Bu geri dönüş, kişinin cem mertebesinde topladıklarının, cem-ül-cem mertebesinde tekrar kendisinde toplanmasıdır" demek mümkündür. "Cem'de bir noktada toplanmış olan Hakk'ı, Hazret-ül cem'de kesrette müşahede ettikten sonra, cem-ül-cem'de yine kendinde toplamak" dediğimiz olay budur. Yani her şey kendinden doğmakta, kesrette görünmekte ve sonra yine kendinde toplanmaktadır. Bu konu ileride mertebeler anlatılırken çok daha geniş bir şekilde izah edileceği için şimdilik bu kadarla iktifa edip yine mevzua dönersek insan hayatının da aynen bunun gibi olduğunu görürüz. Yani insan da tıpkı o dalga gibi bir noktadan doğmakta, dünya adı verilen kesret âleminde bir süre dalgalandıktan sonra tekrar doğuş noktasına ulaşmaktadır. Bu durumda yine her şey ken-

dinden kendine cereyan etmektedir.

Bu olay, kendimizden gelip yine kendimize döneceğimize göre bizim için de geçerlidir. O halde kendimiz neysek, göreceğimiz rüya da o olacaktır. İnşallah hepimiz güzel olur ve güzel rüyalar görürüz. İşte bütün çalışıp çabalamamız ve kötülüklerden kaçıp güzelliklere yönelmemizin amacı bu, yani zamanda güzel yaşayıp ânda güzel rüyalar görebilmektir.

Ân kavramında elektrikten çok daha kuvvetli bir çekicilik vardır. Elektrik onun yanında adeta kılıf gibi kalır. Onun için elektriği evvelce ruhun kılıfına benzetmiştik. Çünkü ruh, ilâhi âlemin malıdır ve o âlem beşeriyetin idrak edemeyeceği âlemdir. Burada idrak edemesek bile sonunda mutlaka o âlemde yaşayacağız. Allah, bazen bize ân içindeki yaşamın nasıl olduğunu hissettirmektedir. Örneğin insanın, sevdiği bir kimsenin hastalığını duyduğunda uzak bir yerde bile olsa onu ziyarete gitmesi, o kişiye yaklaşma çabasının sonucudur. Keza yirmi katlı bir apartmanın birinci, onuncu ve yirminci katlarında oturanların görüşlerinin farklı olması ve üstte oturanların, altta oturanların göremediği bazı yerleri görebilmeleri de mertebeler yükseldikçe görüşlerin genişlediğinin delilidir.

Ölüm, herkes için mukadderdir. İnsan, ölümden sonra hiçbir şey görmeyecek olsaydı mesele kalmazdı. O zaman derin bir uykudaymış gibi olunurdu. Ama görülecektir ve bu görüş rüya görmek gibi olacaktır. Bu rüya güzel olursa insan cennette, kötü, kâbus gibi olursa da cehennemde yaşayacaktır.

Kitaplarda cennet ve cehennemden bahsedildiğine göre, ölümden sonra rüya gibi de olsa bir görüntü ve hayat var demektir. İnsan, nasıl iyi bir rüya gördüğü zaman uyandığında gözünü kapatıp onun devamını istiyor ama bir kâbus gördüğünde değil onu biraz daha görmek için gözünü kapatmak, uyandığına şükrediyorsa, öbür âlemdeki cennet ve cehennem yaşantısı da böyle olacak ama cehennemde olanlar için, uyanıp "Oh rüyaymış" deme imkânı bulunmayacaktır. Allah, bu hususta "Deliksiz bir uykuya dalmış gibi cennette veya cehennemde olacaksınız" demektedir.

Ahirette zaman kavramı olmayışının nedeni, her şeyin O'

na tabi olmasıdır. Zaman bildiğimiz gibi bu âlem için geçerlidir. Keza doğum ve ölüm kavramları da bu âlemde vardır ve hayatın idamesi bunlarla sağlanmaktadır. Istanbul'a bakın!.. Toprağın üstündeki nüfustan çok daha fazlası toprağın altında vardır. Onun için biz "İnsan, dem bu demdir diyerek hayatının kıymetini bilmelidir" diyoruz.

Ahiret, insanın kafasının içindedir. Kafanın içindeki güzelse, kişinin ahireti de güzel, aksi halde çirkin olacaktır. Zahir uleması "İnsan ölmeden önce, Allah onun makamını kendisine gösterir" derler. Nasıl gösterir? Kafasının içindekileri gözünün önüne getirerek...

İnsan, kafasında ne varsa onu müşahede edecektir. Kimse başkasının kafasındakini göremez, sadece kendi kafasındakini görür. Onun için herkes kendi kitabını okur ve kendi mezarına gömülür. Kendi kitabını okuyan insan da herhalde, bile bile ahiretini cehennem haline getirmek istemez. Bu nedenle, sırat köprüsü burasıdır ve o köprüyü buradayken geçmek gerekir.

İnsan burada da, orada da aynı olduğu ve olacağı için, orası burası bir şeyi değiştirmeyecektir. Herkes kendi kusurunu bilir. Burada aynı kusurla yaşar, oraya da aynı kusurla gider. Allah affedici olduğu için kusuru burada affettiyse, bu af orada da devam eder.

Bu nedenle insan, burada nasılsa ahirette de öyle olacaktır. Burada mutlu olan orada da mutlu, burada mutsuz olan orada da mutsuz olacaktır. Çünkü burada yaşayan da, orada yaşamına devam edecek olan da aynı kişidir. Buradayken, bilgisi çadır sahibi olmasına yeten, orada da çadıra, burada saray sahibi olmasına yeten ise orada da saraya kurulacaktır. Burada hiçbir şeye sahip olamayan, orada da hiçbir şeye sahip olamayacak ve nasıl burada çadır sahibi olana gıpta ile bakıyorsa orada da öyle bakacaktır. Burada evi olan, evini oraya götürdüğünde, oradaki çadır sahibi, ev sahibi olana gıpta ile bakacaktır. Burada olduğu gibi... İşte bu âlemde çalışmanın ve bu çalışma ile hayatı güzelleştirmenin oradaki karşılığı budur.

İnsanların ahiret makamları bu dünyadayken belli olmaya başlar. Nasıl bu dünyada herkes sosyal seviyesine uygun bir

muhitte ve evde oturup maddi imkânlarına uygun bir yaşam sürüyorsa, öbür âlemde de dünyada kazandığı manevi kıymetlerle orantılı bir yaşam sürecektir. Kim kendini maneviyata yöneltip Hakk'la Hakk olmuşsa, oradaki yaşamı da kendisi gibi olanlarla birlikte Hakkanî olacaktır.

İnsan, bu dünyadan ne kadar elini eteğini çekerse, o kadar öbür dünyaya yönelmiş olur. Dünyadan el, etek çekmek de iki şekilde olur. Bunlardan birincisi, tüm varlıkların idaresini çoluk çocuğa bırakmak, ikincisiyse tümünü elden çıkarmaktır. Birinciye "Varlık içinde yokluğa ermek", ikinciye ise "Yoklukta yokluğa ermek" denir. Her iki durumda da sonuç aynıdır. Çünkü Allah için malından vazgeçene Allah bakar. Bunun pek çok örnekleri vardır.

Ahiretin bir rüya gibi olması ve orada zamanda değil ânda yaşanması, televizyonlarda görüntünün dondurulmasına benzer bir durumdur. Ancak burada dondurulan hayaller değil, zaman olduğu için, hayaller hareket etmeye devam edecektir ki bu da tıpkı birkaç saniye süren bir rüya süresince insanın, on ilâ yirmi yıl yaşamış gibi olmasına yahut elli yıl önce ölmüş bir dostunu rüyasında canlı ve bir şeyler yapıyor olarak görmesine ya da yıllar önce olmuş bir olayı tekrar göz önüne getirmesine benzer.

Ahirette adeta rüyadaymış gibi yaşanmasının nedeni, orada insanın sorumluluktan kurtulmuş olmasıdır. Nasıl rüya, insanda bir sorumluluk yaratmıyorsa, ahiretteki kişi için de dünyadaki olaylar bir rüya gibi olur. Onun için şimdiden bu şekilde yaşamaya alışmakta fayda vardır ve buna "Kendiliksiz yaşam" denir.

Görüntünün dondurulma işlemi, bizim son nefesimizi verdiğimiz anda gerçekleşir. O andaki huylarımız ne ise ahirette o huylarla kalacağız demektir. Allah o anda nasip eder ve güzel huylarla donduruverirse, orada da güzel âlemde yaşamaya devam ederiz. Orada, Allah'ta dondurulup O'nunla birlikte olacağız. İşte "Allah'la beraber" sırrı budur.

Nasıl varlığını deryaya döken, derya ile birlikte çalkalanıp durursa, biz de öyle olacağız. Bizim için önemli olan kendimiz-

den utanarak değil, O'na layık bir kul olup hiçbir şeyden utanıp sıkılmadan çalkalanabilmektir. Bu da tıpkı, denize temiz bir suyun karışmasıyla lağım suyunun karışmasına benzer. Temiz suyun karıştığı yer hiç belli olmazken, lağım suyu, karıştığı yerde bir leke bırakır ve o leke de deniz suyuyla birlikte çalkalanır durur. İşte bizim durumumuz da böyle olduğu için "İşin başı temiz ahlaka dayanır" diyoruz.

Temiz ahlak dediğimiz, bize yapılan bir şeyin, ne olursa olsun, bize hoş geliyorsa mutlaka iyi olduğunu kabul edip başkalarına da o şekilde davranmaktır. Yapılan şey ruha azap vermiyor, sonradan pişmanlık uyandırmıyor ve keşke daha fazla yapılabilseydi diye düşündürüyorsa iyidir, güzeldir. Buna karşılık, o hareket kişinin namusuna dokunuyor, başını eğmesine yol açıyor veya aklında bir çelişki yaratıyorsa iyi değildir. Sıfat mertebesinden amaç, insanın huylarını içte ve dışta düzeltip saflaştırmak ve Allah'taki saflığına eriştirmektir. Cennet-üssıfâta ancak böyle girilebilir. Bunun gerçekleşebilmesi için de kelamın ve duyguların iyi olması şarttır. Bu âlemde beden, hicab-ı kibriya görevi yaptığı için insanın iç yüzünü saklar ama ahirette bu perde görevi yapan beden ortadan kalkacağı için içte ne varsa dışa vuracaktır.

Allah, bu dünyada da *"Allah göğüslerinizin içindekini bilir"* <5-7>, <31-23> yani "Ben sizin içinize bakarım" dediğine göre, bu durumda beden, iç yüzümüzü birbirimize karşı saklasa bile O'na karşı saklayamamaktadır. Allah'ın bu âlemdeyken bildikleri, huzuruna varıldığında tamamen meydana çıkacaktır.

Kâmiller bu âlemde de herkesin kalbini okur ve iç yüzünün ne olduğunu bilir. Çünkü, Allah onlara feraset vermiş ve bunu da "Müminin ferasetinden sakınınız, zira o aziz ve celîl olan Allah'ın nuruyla nazar eder" demek suretiyle belirtmiştir. Bu biliş nasıl olur? İnsanın oturuşundan, kalkışından, konuşmasından ve davranışlarından... Kâmiller, burada da Allah'la beraber olduklarından, Allah onları da "ayıpları örtücü" yapmıştır.

Dünyada kaynaşma var da ahirette yok mu? Orada da var ama oradaki görünmeyen bir kaynaşmadır ve öyle olduğunu da

Allah *"Dilediğini yapar"* <85-16> ayetiyle söylemektedir.

O âleme göçmüş olanların bizden ne kadar uzakta oldukları önemlidir. Bazen çok yakınımızda olup bizi uyardıkları bile olur. Yusuf, Zeliha ile birleşeceği zaman, Yakup'un görünüp onu uyarması olayı bu yakınlığın ve yakında olanların uyarabileceğinin delilidir.

Keza burada olduğu gibi ahirette de kesret âlemi vardır. Aslı bir nokta olmasına rağmen, a'yan-ı sabite o noktanın kesretidir ve içi insan doludur. İnsanın aynası demek "Burada ne isek, orada da o olacağız" demektir. Burada güzelliklerle karşılaşır ve Hazret-i Peygamberi hiç olmazsa rüyamızda görebilirsek, paçayı kurtarmış oluruz. Bu çok önemlidir. Peygamberimiz ism-i âzamdır, ruhların başıdır. O'nu rüyada görmek bile çok büyük bir meziyettir. Gerçi mürşit, Peygamberin dostudur ama kendisini bizzât görmek çok büyük bir şeydir.

Ölüm ve ahiret konusunda, zâhir ulemasıyla bizim aramızdaki fark şudur: Onlar sondan korkarlar, biz ilkten korkarız. Onlar, "Allah son nefeste iman-ı kâmilden ayırmasın" derler, biz, "Sonda ne olacak, oraya burada kazandıklarımızla gideceğimize göre burada iyi amel, güzel söz ve güzel hizmetle iyilik kazanalım" deriz ve bu düşüncelerimizi gerçekleştirmeye çalışırız. Çünkü bunlar, orası için ekilen tohumlardır. "Dünya ahiretin ziraat yeridir" olduğuna göre burada ne ekilirse orada da o biçilecektir. Burada ekin eken orada da ekin, burada diken eken, orada da diken biçecektir. Burada diken ekip orada ekin biçmek mümkün değildir. Onun için son nefeste değil, ilk nefesten itibaren çalışmaya başlamalıdır.

Bu anlattıklarımızın eski dildeki karşılıkları, sui hateme (kötü son) ve sui sabıkadır (kötü geçmiş). Onlar sui hatemeden korkarlar, biz ise sui sabıkadan korkarız ve tüm yaşamımızın iyi ve güzel olmasına çalışırız.

Manevi âlemde gözleri, ağzı ve kulakları kapalı insanların yerini belirten ayet, *"Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, hiçbir şey anlamazlar"* <2-171> ayetidir. Bu, ezel-i âzal'de *"Ben sizin rabbiniz değil miyim"* <7-172> sorusuna, *"Evet öyledir"* <7-172> demeyen ve o esma tahtında dünyaya gelenler içindir

ki bunlara "kâfir" diyoruz. Bunun mevt-i ihtiyarî ile ölenler için taşıdığı mânâ ise "Kulakları kötü bir şey duymaya, gözleri kötü bir şey görmeye, ağızları kötü bir şey söylemeye kapalıdır" şeklindedir. Böyle ölenleri Allah isterse tekrar diriltecektir ki buna da "Ölümden sonra dirilme" denir. Burada dirilecek olan ruhlardır ve bu dirilme de ancak uyanmakla olabilir.

CENNET - CEHENNEM

CENNET VE CEHENNEM NEDİR?

Cennet ve cehennem çok değişik şekillerde tarif edilebilir. Örneğin "Birlik cennet, ayrılık cehennemdir" veya "Ruhun rahatlığı ve Allah'ın huzur içinde yaşatmasına cennet, bunun tersine bir durum içinde olunmasına ise cehennem denir" yahut "Cemiyetin düzgün yaşayışına cennet, aksine ise cehennem denir" şeklindeki tarifler bunlardan sadece bir kaçıdır.

Son tarif insanın aklına "Cemiyet nedir?" sorusunu getirir. Cemiyet, âfakta kâinat, dünyada insanlar, insanda ise onu meydana getiren milyarlarca hücredir. İnsan, bu hücreleri ve onların oluşturduğu organlarını iyi idare edebilirse cennette olacaktır. Cennet düzen, cehennem düzensizlik yeri olduğuna göre bir insanın bedensel, zihinsel ve ruhsal yaşamı, yani tüm hayatı intizamlı olursa, o zaman ömrü cennette, aksi halde cehennemde geçiyor demektir. Çünkü cennet insanın huzur içinde yaşamasıdır. Huzursuz olunan yer cennet olamaz.

Cennet, insanın güzellikler içinde yaşamasıdır. Bu da kişinin düşüncelerinin güzelleşmesiyle olur. Düşünceleri güzel olanlar için her şey güzeldir. Saraylarda oturmak, altın kaplar içinde yemek yiyip altın kaplı karyolalarda yatmak ve maddeten her istediğine sahip olmak, cennette olmak demek değildir. İnsanın cennette olabilmesi için, bu şartlara ilaveten huzur içinde olması da gerekir. Her türlü maddi imkâna rağmen kişi huzursuzsa, cennette değil, cehennemdedir.

O halde, "İnsanın güzel düşüncelerinin kalbindeki tecellisine cennet, kötü düşüncelerinin kalbinde tecellisine ise cehen-

nem denir" diyebiliriz. Cennet güzel düşüncelerinin kalpteki tecellisi olduğuna göre insan yaşarken de, öldüğü zaman da bu tecellilerle beraber olacak ve gittiği yere onları da birlikte götürecektir. *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> hükmünce, kişinin maddesi kâinatın maddesine, aklı ise geldiği manevi âleme gidecektir. İnsan öldüğü zaman aklındakilerle birlikte gideceğinden, aklındakilerle bu âlemde nerede ise o âlemde de buradakine benzer bir yere yerleşecektir. Yani burada nasıl bir cennette ise orada da benzer bir cennette olacaktır.

Cennet, bilginin tezyinatıdır. Nasıl kızlar evlenmeden önce çeyizlerini hazırlayıp sandıklarını doldurur ve zamanı geldiğinde bunları meydana çıkarırsa, insanlar da sevgi ve irfandan oluşan çeyizlerini kalp sandıklarında saklar ve zamanı gelince, yani ahirette içi dışına çıkınca, kalp sandıklarındakileri ortaya döküverirler. Mevlâna'nın ölümü, "şeb-i arûs" (düğün gecesi) diye nitelendirmesinin bir sebebi de budur.

Cennet, zevk ve muhabbet âlemidir. Anlayanlar içinse mürşit huzurudur. Nasıl insanlar dere suyunu içmek için derenin kaynağına kadar gidip oradan temiz su almak istiyorlarsa, bilgi ve eğitim almak isteyenler için de kaynak mürşitlerdir. Çünkü onların sunduğu sohbet, cennet meyi (şarabı) olan şaraben tahuradır ve bu şarap insanı dünyadaki üzüm şarabından çok daha fazla sarhoş eder.

Cennet, tüm güzelliklerin toplandığı, Allah'ın merhamet evidir. Bu âlemde de ahadiyetin zuhuruna cenin, ceninin yuvasına rahim denmektedir. Rahim, merhamet yuvası demektir. Biz, dünya anasının karnındaki birer cenin gibiyiz. Bu cenin ahirete doğacaktır. Bu kural her şey için geçerlidir. Devrini tamamlayan cemadat nebatata, nebatat hayvanata, hayvanat insana, insan da Allah'a varacak, yani âlem değiştirecektir. Ancak evvelce de söylediğimiz gibi bu Allah'a varış, Allah olmak demek değildir.

Cennet, Allah'ın makamıdır. O, orada kendi cemalini kendi görür. Çünkü O'nun cemalini kendinden başkası göremez. *"O gün mülkün sahibi kimdir"* <40-16> sorusu ve *"Tek ve kah-*

har olan Allah'tır" <40-16> cevabının anlamı budur.

Aslında, cennet ve cehennem kelimeleri birer isimden ibarettir ve ikisi de Hakk'tır. Allah kulunu cehenneme atmaz. Bizim cehennem dediğimiz, bir başkası için cennet ise o başka... Nitekim *"Aşk ile tamûda olmak cennetidir âşığın / Lîk cennet de olsa tamûdur aşksız ana"* beyti bu anlamı ifade etmektedir.

Cennet ve cehennem birer sıfattır. Öyle sıfat vardır ki insan can-ı yürekten cehenneme katılmak ister. Çünkü o cehennem değil, cehennem suretinde görünen cennettir. Bunun tersi, yani cennet suretinde görünen cehennem de vardır. *"O gün arz, arzdan gayrıya tebdil olunur, semalar da ve tek ve kahhar olan Allah'a büruz ederler"* <14-48> ayetinin bir anlamı da budur. Zira insan aynaya baktığında sağını solda, solunu sağda görür.

Gönlün sevdiği cennet, sevmediğiyse cehennemdir. Herkesin zevk aldığı âlem kendine göre cennet, zevk almadığı âlemse cehennemdir. İnsan karanlık âlemden hoşlanıyorsa, o âlem onun cennetidir. Tıpkı yarasanın cennetinin karanlık ortamlar oluşu gibi... Bu, onun esma-yı hassının iktizasıdır. İstendiği kadar uğraşılsın bu değiştirilemez. Ama Allah isterse, o zaman iş değişir. Ömer İbn-i Hattab'ta olduğu gibi...

Cehenneme gelince; cehennem, sıkıntı çekmek, yanmak, içten yanıp kavrulmak demektir.

Cehennem ateşinin yakılması, şeytanın yakılmasıdır. Bunlar pişmanlık verici hareketlerin sonucudur. İlk anda insana hoş görünüp neşe verse bile sonradan ortaya çıkan pişmanlık ateşi "Ah neden ettim, neden yaptım" dedirtir ve ilk zevkin yalancı olduğunu ispat eder.

Ben cehennemi de severim. Çünkü, ondan geçmeden cennete girilmez. Bir şiirimde *"Zulmetimiz nurumuz / Düşmanımız dostumuz"* diye yazmıştım. Düşman dost olur mu? Olur, hattâ bu âlemde bile olur. İnsan, düşman bildiği bir kimseye biraz yardım ediverse onun da dost olduğunu görür.

CENNET VE CEHENNEM NİÇİN VARDIR?

Cennet ve cehennem, kendini bilmeyenlerin birbirine za-

rar vermemesi için vardır. Hakk'ı bilen, Hakk ile Hakk olan için cehennem olmaz. Hiç Hakk kendini cehenneme atıp orada yakar mı?

O halde bilen için korkuya yer yoktur. Size bir gün "Ben cehenneme girip orayı doldurdum, size yer kalmadı. Korkmayın" demiştim. İşte bu sözle kastettiğim gerçek bu idi.

Allah, gaddar değildir. Bu nedenle yanacak olan zâtımız değil, o zâta bulaşmış ve kirlenmiş olan sıfâtımızdır. Zât hiçbir zaman yanmaz. Hiç Allah yanar mı? İnsan, Zât'a mahsus bir keyfiyet olduğu için her yerde mevcut olan Allah insanda da vardır. Beden, bu âlemin malı olarak topraktan gelmiştir ve yine toprağa gidecektir. Ruh ise Allah'tan gelmiş, tekrar O'na dönecektir ama eğer bu âlemde kirlenmiş, üzerinde kirli sıfatlar birikmişse, yanacak olan onlardır. Çünkü beden su ile, ruhsa ateşle temizlenir.

Ateş, aşk ateşi veya cehennem ateşi şeklinde olabilir. İnsan, dünyada aşk ateşi, ahirette ise cehennem ateşiyle temizlenir. Zâhir ulemasının "Cehennemde daimi kalacaktır" dedikleri, cehennemlik vasfı giyinmiş olanlardır. Geri kalanlar cezaları bitince çıkacaklardır.

Öyle insanlar vardır ki hapishane hayatına alışmışlardır ve dışarıda olmaktansa hapishanede olmayı tercih ederler ve bu yüzden de bilinçli olarak suç işleyip hapse girerler. Öyleleri, esma-yı hasları icabı, yanmaktan hoşlananlardır.

Cehennem ateştir, sıkıntıdır ve bunlar kalpteki teressübatı yakıp temizlediği için bir nevi tövbe ve istiğfardır. Bu sebeple yanmak bir açıdan Allah'ın kereminin ifadesidir. Çünkü temizlenmek, kirlerden arınmak, filtre edilmek demektir. Temiz olmayanlar temizlerle birlikte olamayacağı için, cehennem, Allah'ın kullarına bir lütfudur. İnsanlar orada temizlenmek suretiyle insanlık vasfına hak kazanırlar.

Allah, yarattığı varlığı kolay kolay ateşe atıp yakmaz. Biz, kötü fikir ve düşüncelerimizin ateşinde kendi kendimizi yakıyoruz.

Duygu ve düşüncelerimizi güzelleştirdiğimiz takdirde cehennemden çıkıp yanmaktan kurtulabiliriz. Bu da ancak şek

ve şüpheden kurtulmakla mümkün olur. Şeksiz ve şüphesiz olan bir insan kendini yakmaz. Şek ve şüphe insan için inkârdan daha eşeddir (beter). Çünkü Allah'a inanmayan için bir şey yoktur. Öylelerinin bir şeyi yoktur ki onu inkâr etsin. Bunlar, yarasa gibi karanlık bir kuyunun içinde kalmıştır ve o kuyu, onların mekânı olmuştur. Aydınlıktan hiç haberleri yoktur.

İnsan öyle bir yerdedir ki bulunduğu yer karanlıkla aydınlığın arasındadır. Burası, bir tarafı karanlıklar deryası, diğer tarafı aydınlıklar deryası olan ve *"Denizlerin birleşme noktası"* <55-19> olarak bilinen noktadır. Bu iki derya bitişik olduğu halde birbirine karışmamaktadır. İşte insanın kafasındaki iyi ve kötü düşünceler de böyle, birbirine karışmayan iki deniz gibidir. Bu düşünceleri düzenlemek Yaratan'ın elindedir. Çünkü ikisi de O'nun yarattığı birer sıfattan ibarettir. Bunu böyle bilmek ve kadere rıza göstermek gerekir. *"Razı ol kısmetine her ne isen ruz-i ezel / Elem-i cevr-i keşide olma gam yeme gel"* beyti, herkesin durumuna razı olması gerektiğini anlatmak için söylenmiştir. Zira huzursuzluğun kaynağı "Ben neden olamadım" sorusudur.

Allah herkese ve her yarattığı şeye bir özellik vermiştir. Bir kaktüs, güle bakıp "Ben neden gül olamadım" diye çırpınmaz. Her ikisi de dikenlidir ama gül açtığında mis gibi koktuğu halde kaktüs, senede bir kez, ömrü çok kısa (sadece bir gün) olan, kokusuz bir çiçek açar. Kaktüse de, derece derece olan görevlerden, uygun bir görev verilmiştir ve o, bu görevinden memnundur. Hayvanlar, madenler, hattâ insanlar da böyledir. Hepsinin değişik özellikleri, değişik huyları vardır. Bu farklılıkların yaratıcısı birdir ve her şey O'na rücu edeceğinden, durumu kabulden başka çare yoktur.

CENNET VE CEHENNEM NEREDEDİR?

İnsan ne ararsa kendinde aramalıdır. Çünkü dünyada yaşayan da, ahirete gidecek olan da kendisidir. İnsan, dünyadaki yaşamı süresince iyilik yapar, güzel işlerle meşgul olursa, Allah'ın kalbine vereceği ferahlıkla zevk içinde yaşamaya ve cennetin zevkini burada çıkartmaya başlar. Kötü işler yapıp kötü

sözler sarf ederse de cehennemden bir kıvılcım çeker ve oranın tadını tatmaya başlar.

Akıl nuru insanda olduğu için cennete de, cehenneme de sadece insan gidecektir. Hayvanlar insana gıda olarak yaratıldığından, onların buralarda işi yoktur.

Zâhir ulemasının, cennette olduğunu söyledikleri Kevser şarabı veya soğuk sular, bu âlemde mürşit sohbetleridir. Bu sohbetleri dinleyenler, cenneti buraya getirmiş veya oradaki cennet için burada hazırlık yapmış olurlar.

Bilenler için cennet, cennet-i muaccele ve cennet-i müeccele olmak üzere iki tanedir.

Cennet-i muaccele, acele cennet demektir. Bunu sağlayan da ef'alimiz ve onun eseri olan yaşantımızdır. Acele cennetin yeri burasıdır. Ama bunu anlayabilmek veya bu cennette yaşayabilmek için ifna-yı vücut edip benlikten eser yahut şer'î tabiriyle, tuzla dışına taşan bir kıl bile bırakmamak lazımdır. Bu durumu anlatmak için "Islanmadık bir kıl kaldığında boy abdesti alınmış olmaz" kuralı getirilmiştir. Bu kural, bir kıl kadar benlik kalmasının dahi müridin vuslatını engelleyeceğini anlatmaktadır. Burada boy abdesti bir misaldir.

Cennet-i müeccele ise, tecil edilmiş cennet demektir ve kafamızın içindekilerle içinde yaşayacağımız uhrevi cennettir. Düşüncelerimiz güzel olursa, yaşayacağımız cennet de o düşüncelerle uyumlu olacaktır. Kısaca cennet-i muaccele mûtû ile, cennet-i müeccele ise eceliyle ölenlerin cennetidir.

İnsanın kafasındaki düşünceler, onun bulunduğu yerle bağlantılı değildir. Ben Tire'de de olsam, Istanbul'da da olsam düşüncelerimde bir değişiklik olmayacaktır. Bu âlemde değişmeyen düşüncelerim ölüp öbür âleme göçtüğümde niçin değişsin?

Bu anlattıklarımızı, zâhir uleması bu şekilde anlayıp açıklayamaz. Çünkü korkarlar. Ben, Allah için canımı vermiş olduğumdan cennetten ve cehennemden korkmuyorum. Beni ister cennete koyar, isterse cehenneme... Onu şanı bilir. Ben daima "Yâ Rabbi kolaylık ihsan et" diye niyaz ederim.

Ben Allah'ın cehenneme sokmasından korkmuyorum.

Çünkü cehenneme sokunca bakalım yakacak mı? Hazret-i İbrahim, Nemrut'un ateşinden yandı mı?..

Aşk, en büyük cennet ve en büyük cehennemdir. Öyle bir cehennemdir ki onu içinde yaşayanlar bilir. Cennet ve cehennem, bir şeyin iki isimle anılmasından ibarettir. Nasıl dört mevsim, her birinin ayrı ismi olduğu halde, birleşip bir yılı meydana getiriyor ve isimlerinin ayrı olması yılın bütünlüğünü bozmuyorsa, bu da öyledir. Yılın soğuk ve sıcak mevsimleri Allah'ın lütf-u keremiyle birer tane ama baharı iki tanedir.

Ben cennete gidecek olduktan sonra ha burada gitmişim, ha ahirette... Ne fark eder? Cennete gidecek olan, kafasının içindekilerle gidecektir. O halde burada da gidebilir, orada da... Onun için işi burada halledip irfaniyet kazanarak Hakk'ı müşahede etmek gerekir. İşi ahirete bırakanlar yandı demektir. Çünkü *"Kim ki dünyada kördür ahirette de kör olacaktır"* <17-72> buyurulmuştur.

Dilini tutup gönül kırmayan ve işini hakkıyla yapanlar, ahireti beklemeden de cennettedirler. Böyleleri için ahireti beklemeye gerek kalmamıştır. Çünkü buradaki hayatları da cennet yaşamı halini almıştır.

Cennet ve cehennem yaşamı insanın düşünceleriyle ilgili olduğundan, aynı düşünceye sahip olanların burada veya orada cennette veya cehennemde olmaları arasında bir fark olmayacaktır.

"Öldükten sonra dirilmek" kötü düşüncelerden ölüp iyi düşüncelerle tekrar doğmak demektir. Bir ilahimde "Zulmetten öldük, biz nura doğduk" derken bunu anlatmak istemiştim. Aynı ilâhinin devamında da "Attık hayali elhamdülillah" demek suretiyle ilah-ı mec'ulden kurtuluşumu ilan ediyordum.

Cennet, çok uzaklarda, Âdem'in içinde bulunduğu yer değildir. O cennetin gölgesi, bu dünyadır. Ama gerçek cennet bizim içimizdedir. Biz, düşüncelerimizi anasır bendlerinden, yani dünyadan kurtarabilirsek, o zaman sıkıntıdan kurtulup cennete kavuşmuş oluruz. Cennet-i muacceleyi bulamayanlar, ahirete kör gideceklerdir. Tekmil-i meratib edenler, cenneti burada bulup içinde yaşamaktadır.

Yukarıdaki tarifler dikkate alınacak olursa, insan düşünceleriyle yaşayıp o düşüncelerle öbür âleme gideceğine göre, içinde bulunduğu cennet veya cehennemini de beraberinde götürecektir.

Cenneti, dünya ve ahiret cenneti olarak da ikiye ayırmışlardır. Dünya geçicidir. Günü gelip göçtüğümüzde, dost ve arkadaşlarımız kabre kadar bize eşlik ederek görevlerini yapacaklardır. Ama buradan sonra Allah'la başbaşa kalacağız. Bundan sonraki cenneti bize sağlarsa, sağlayacak olan kendimizle götürdüğümüz düşüncelerimiz olacaktır.

Dünyadaki cennet tabiattır ama bakılmazsa cehennem olur. Onun için şimdi çevre korumaya önem verilmektedir. Letafet âleminde olan cennet ve cehennemin kesafet âlemine intikalini insanlar sağlayacaktır ki bu da tabiatı iyi korumak, bakmak yahut hor görmemekle olur. Tohum ekilmeden çiçek elde edilemez. Bu âlemde ekilecek tohumlar, ileride cennet veya cehennem olarak karşımıza çıkacaktır.

İnsan bu âlemde sırf cennette veya sırf cehennemde duramaz. Çünkü Allah'ın tecellisi celal ve cemal üzerinedir. Onun için nasıl bir gül çıktığında yanında bir de diken bulunursa, cennet zuhurunun hemen yanında bir de cehennem peyda olur. O'nun nârı da Hakk'tır, nuru da...

Amaç cenneti ayağımıza getirmektir. Allah getiriyor ama biz kör olduğumuz için göremiyoruz ve sonuçta karanlıkta kalıp kendimizi cehenneme mahkûm ediyoruz.

CENNETE VE CEHENNEME NASIL GİDİLİR?

Nârı da, nuru da Hakk olmasına rağmen Allah, "Nura gelin" demektedir. Öyle dediği için herkes ferahlığı sever. Ama kemalât için azap ve sevinç birbirini takip etmek zorundadır. Kemalâtın başka yolu yoktur. Çünkü cefayı çekmeyen, sefanın kadrini bilmez. İşte bizim sık sık "Bu yol engebelidir" deyişimizin nedeni budur.

Burada bir şey vardır. İnsan, yolunun engebeli olduğunu bilirse, sıkıntıya daha kolay katlanır. Bilene, Allah da yardım eder. Bilmeyen ise yanıp gider. Bunun için "Sırat köprüsünü ki-

mi uçarak, kimi sürünerek, kimi koşarak geçerken, kiminin de ayağı sürçer ve geçemez" denmektedir. Aklı olan, koşmasa bile en azından normal yürüyüşle ilerlemeye devam etmelidir.

Allah, cennete gitmenin de, cehenneme gitmenin de yolunu göstermiştir. Cennetin yolu, bedensel düşüncelerden, dünya gailelerinden uzaklaşıp insanın esas varlığı olan ruhunu terakki ettirmeye çalışmasından geçer.

Devamlı olarak bedensel ve dünyevi işlerle uğraşmak, en aşağı âlemde kalmak demektir ki bu da cehennemin yoludur. Çünkü beden, deni'den gelir ve edna, yani en aşağı âlem demektir. Dünya da bedenimiz gibi çamurdan yapılmış olduğu için onunla haşır neşir olmak çamura bulaşmak demektir. O halde cennete gitmek isteyen, mutlaka düşüncesini güzelleştirmek zorundadır.

Cennet ve cehennem insanın düşünceleridir. Düşünce güzel, ameller de o düşüncelere uygun olursa, insan cennettedir. Cennetteki bir insan da, dinî, idari ve örfi kurallara karşı gelmemiştir. Çünkü cenneti de, cehennemi de hazırlayan insanın ef'al ve sıfâtıdır. Bu ikisi güzelse, iş bitmiştir.

Bu nasıl olacaktır? Kur'an'da nehyedilenleri (yasaklananları) bırakıp önerilenleri uygulayarak... Eğer bunu icmalde, yani kendimizde uygulayamazsak, tafsilde de yapamayız. Onun için işe kendimizden başlamamız gerekir. İnsan, kendi yapmadığı şeyleri başkalarının yapmasını beklerse, diğer böyle davrananlar gibi hava alır. Bu nedenle insan, başkasındaki çöpü görmeden önce kendindeki merteği çıkartmak yahut başkasına çuvaldızı batırmadan önce kendine iğneyi batırmak zorundadır.

Dünya cennetinin anahtarı temiz para, ahiret cennetininkiyse temiz kalptir. Allah'tan ikisini birden istemek lazım gelir ki namazda *"Rabbim dünyada da güzellik ver, ahirette de güzellik ver ve ateş azabından esirge"* <2-201> diye dua etmekten amaç da budur. Ama insan, geleni de kendinden değil, Allah'tan bilmelidir.

Temiz para, karşıdakinin "Allah razı olsun" diyerek verdiği paradır. Kim ki kazandığı bu temiz paradan ihtiyaç duyanla-

ra verir, o zaman Allah bunun karşılığını en az on katıyla geri vereceğini *"Her kim iyilikle gelirse ona on katı verilir"* <6-160> ayetiyle bildirmektedir.

"Bu ayeti duyan saf bir Arnavut, Allah için verilenin on katının geri geleceğini duyunca, elindeki on altınını kapıdan geçen birine "Allah için veriyorum" diyerek vermiş ve Allah'tan gelecek yüz altını beklemeye başlamış. Bir süre sonra hayatında hiç görmediği bir zengin akrabası ölmüş ve kendisine miras olarak yüz altın kalmış. Akrabası olan kişi başka bir memlekette olduğu için miras bölüşümünde arayıp sormuş, Arnavut'un adresini bulmuşlar ve payına düşen yüz altını, onun bulunduğu memlekete gelen biri ile göndermişler. Parayı getiren adam, "Bu nereden bilecek, yüz yerine doksan beş veririm, beş altın da bana kalır" düşüncesiyle Arnavut'u bulmuş ve durumu anlatıp parayı vermiş. Arnavut "Ben yüz bekliyordum" deyince, parayı getiren kişi "Adam biliyormuş yahu" deyip kendine sakladığı beş altını da vermek zorunda kalmış" diye anlatılan bir hikâye vardır. Bu, Arnavut'un kalbinin temizliğini göstermesi bakımından da iyi bir örnektir.

Zâhir uleması, sazlı sözlü eğlencelerin cennette olacağını, bu işi dünyada yapmaya kalkanların ellerinin yanacağını söyler. Onların bu sözleri, olaya onların açısından bakıldığında doğrudur, hattâ eksiktir. Çünkü onların baktığı açıdan bakılırsa, safahata, işrete düşmüş olanların sadece elleri değil, kendileri de yanacaktır. Nitekim de yanmaktadır... Çünkü yaptıkları şey, eğlence ve sefahat âleminde çalgılarla, çirkin huylu insanlarla, sevilmeyen davranışlarla ve tüm kötülüklerle kaynaşıp bu hareketleri huy haline getirmekten ibarettir. Sonuçta ne paraları, ne sağlıkları, ne aile hayatları, ne de muntazam çevresel ilişkileri kalmaktadır. Fakat ehl-i tevhidin yarattığı cennette çalınan sazlar ve oluşturulan koroların icra edeceği musiki hakikatin özüdür. Çünkü Allah'a yaklaştıran şeylerden biri de güzel sestir.

Ehl-i tevhid içinde "Cennetin kapıları makamla açılacaktır" diyenler olmuştur. Bu ifade, güzel ses ve musikiye verilen değeri belirtmektedir. Hazret-i Mevlâna gibi ulema ünvanına

genç yaşta ulaşmış bir zâtın musikiyi yüceltmesi, dini bilmediğinden kaynaklanmış bir hezeyan olarak kabul edilemeyeceğine göre insanların, musikiye değer verip onu bir ruhsal coşku aracı olarak kullanmalarında ayıplanacak bir şey olmasa gerektir.

Bir mürşit etrafında toplanıp yek vücut olan saliklerin durumunu ele alalım. Mürşidin sohbetleriyle yüzleri gülen, sinirleri yatışan, stresleri ortadan kalkan, fikirleri uyanan, düşünceleri güzelleşen, hattâ manevi ve maddi sofrada karınlarını doyuran insanların yaşantısı cennet yaşantısı değil midir?

Cennet denen şey, huzur ve güzel düşünce âlemidir. Böyle bir âlemde konfora ve gösterişe yer yoktur. Konfor ve gösteriş de olursa daha güzel olur ama sadece lüks ve konfor hiçbir şey ifade etmez. Çünkü cennet gönüldedir.

Hem gösteriş, hem huzurun birlikte olması daha da iyidir ama verirse... Burada "Verdi de almadık, bulduk da yemedik mi" diyebiliriz. Maddi dünyadan nasibin az olması insanın manen cennette oluşunu engellememelidir. İnsanın dünyasının da, ahiretinin de güzel olması istenir ama bu bir nasip meselesidir. Bir insanın arabası bir diğerininkinden iyi olabilir, biri gecekonduda, bir diğeri apartmanda, hattâ sarayda yaşayabilir. Ancak bunlardan hangisinin daha iyi düşünceli, hangisinin daha neşeli olduğunu bilmek mümkün değildir. Gecekonduda yaşayan, sarayda yaşayandan daha mutlu olabilir. Bu hususta, dış görünüş insanı aldatmamalıdır.

Lüks içindeyken, iflas eden fabrikasına ait vergi borçlarını nasıl ödeyeceği düşüncesi kişinin yaşantısını cehenneme çevirdiyse, o lüksün ona ne faydası vardır? Onun için, önemli olan dış görünüş değil, iç huzurudur.

El tutmak, kötü huylardan, yani şeytani vasıflardan kurtulup güzel ve iyi huyları benimsemenin, böylece cennete giden yola adım atmanın başlangıcıdır. Bu başlangıcı yaptıktan sonra zaman içinde gerekleri de yerine getirilirse, cennet-i muacceleye girilir.

Cennet kavramının ortaya atılışındaki amaç, kulun benliğini almaktır. Benlik, esas sahibi olan Allah'a verildiğinde hak

yerini bulmuş ve artık "Benim" diyen Allah olmuştur.

Azap ve ferahlık, yani cehennem ve cennet Zât'ta yoktur. Bunlar mertebelere verilmiştir. Allah, bunlardan münezzehtir. İnsan, ef'alini O'nun istediği gibi yaparsa sıkıntı çekmez ve içi ferah olur. Ama aynı kişi bile bile bir hata yaparsa, o yaptığının azabını çekecektir. Çünkü bile bile faka basmıştır. Aynı hatayı bilmeden yapanı Allah affeder ama bilerek yapan, kendi ayağına basmış olur ve o bastığı ayağının acısına katlanmak zorundadır. İşte cehennem budur ve onu insanın kendisi hazırlar. Bilmeyerek yapılan hatanın affedilmesi, unutularak yenen yemeğin orucu bozmaması gibi bir olaydır.

Şunu hiç unutmamak lazımdır; cennete doğrudan gidilmez. Cennete giden yol cehennemden geçer. Siz hiç zahmetsiz rahmete kavuşan birini gördünüz mü?

Her insan aslına kavuşacaktır ama temizlenmiş olarak... Eğer bu âlemde temizlenebilmişse mesele yoktur. Ama temizlenememişse, temizleninceye kadar ateşte kalacaktır.

Her tarafı leş gibi kokan bir insan, nasıl bu âlemde bile o pis haliyle büyük bir makam sahibinin yanına giremezse, aynı durumda olan bir kimse de ilâhi âlemde Allah'ın huzuruna giremeyecektir. Makam sahibinin yanına girebilmek için önce temizlenmek gerekir. Temizlik, bu âlemde suyla, öbür âlemde ise ateşle yapılır. İşte cehennemin aslı budur.

Dünya, deni, yani aşağı âlem demektir. Beden, bu dünyanın çamurundan meydana getirilmiştir. İnsan, o çamurda kalır ve sadece bedeni için yaşarsa, terakki etmesi mümkün değildir. Tabii böyle yaşayan bir kimsenin yaşantısı da cehennem hayatı olacaktır.

Burada bahsedilen temizlik, suyla yapılan beden temizliği değil, ateşle yapılan kalp temizliğidir. Bu âlemde aşk-ı ilâhi denen aşk ateşiyle yanıp kalbini temizleyenler cennette, temizlemeyenler ise temizleninceye kadar cehennemde kalacaktır.

İnsanları, "Allah cehennemde yakacak" diyerek korkuturlar. Evet, cehennem vardır ama insan yazdığı bir yazıya bile kıyıp onu yırtamazken yahut yırtıp atmakta tereddüt ederken, Allah "Hamurunu kırk gün ellerimle yoğurdum" dediği eserine

bu kadar kolay kıyıp onu ateşe atar mı?

Her ne kadar zâhir uleması, insanı kolayca cehenneme sokmaktan zevk alırsa da, işin aslı öyle değildir. Allah kuluna kolay kolay kıyamaz. Bu, bir annenin, çocuğu ne kadar isyankâr olursa olsun ondan vazgeçememesi gibidir. Nasıl hırsızlık yapıp hapse düşen bir çocuğun anne ve babası, çocuğumuz hapisten çıksın diye bekleyip durursa, Allah da böyledir ve bir hata yaptı diye kulundan geçip onu hemen cehenneme atmaz.

Ayrıca, cehennemde zebaniler ve onların amiri durumunda olduğu söylenen Malik adlı meleğin bulunduğu, o meleklerin devamlı orada kaldıkları söyleniyor. Pek iyi, onların günahı ne ki devamlı olarak orada kalıyorlar? Buraları ince ince düşünmek gerekir. Düşünüldüğünde, Allah'ın adil olduğu, zalim olmadığı, zulmü bizim kendi kendimize yaptığımız meydana çıkar.

Zulmün esası, Bir'i çok görmektir. Bir'den başka bir şey olmadığı halde, çokluktan bahsetmek ve çokluğu sözle ikrar etmektir. Yani kısacası zulüm, bizim düşüncelerimizden ve sözlerimizden kaynaklanır.

Dilin bir adı da zeban olduğuna göre zebani, dilinin cezasını çeken demektir. Halk arasında "İnsan ne çekerse dilinden çeker" diye bir söz vardır. Bu söz, yukarıda söylediklerimizi teyit eder mahiyettedir. Bu sebeple insanın dilini kendinden bile sakınması lazımdır. Dikkat edilirse, Ehlullah'ın başına gelenler de hep dillerinden, yaptıkları aşırı açıklamalardan gelmiştir. Hallac-ı Mansur'un "Ene'l Hakk" açıklaması hayatına mal olmuştur. Büyük başın derdi de büyük olduğundan Mevlâna *"Kime esrar-ı Hakk'ı bildirdiler / Onun ağzını diktiler, mühürlediler"* demektedir. Dünyada rahat yaşamak isteyen dilini tutmalıdır.

Allah, adildir. Kimseyi yakmaz. Hepimiz cehennemimizi kendimiz yaratıyor ve orada yanmamız için gerekli odunları da kendimiz götürüyoruz.

Dilini tutup gönül kırmayanlara cennetin kapıları açılır. Dilini uzun tutan ve bu yolla gönül kıranlara zebani derler. Ze-

banilerin yeri de cehennemdir. Halk arasında "Dilini eşek arısı soksun" veya eski tabirle "Zebanını zenbur-u himar ziplesin" diye bir tabir vardır. Dikkat edilirse burada "Bal arısı soksun" denmiyor, "Eşek arısı soksun" deniyor. Çünkü bal arısı sadece kendisi için değil, beyi'ni müdafaa için sokar ve soktuğu yerde iğnesi kaldığı için sonunda kendisi de ölür. Bu, bir nevi beyi için kendini feda etmektir. Eşek arısı ise sadece kendini korumak için sokar. Onun için, cennete girmek isteyen gönül yapıp gönle girmelidir. Cehenneme girmek isteyenlerse, çatal dillerini çıkarıp gönül kırmalıdır.

İnsanı cehennemde yaşatan benliğidir. O benlik Allah'a verildiğinde, insanın yaşamı cennet yaşantısına döner. Bu durum, bu dünyada da, öbür dünyada da aynıdır. İnsan, benliğini verdikten sonra sıkılıyorsa "Bu da geçer yahu" demelidir, çünkü bu sıkıntı O'nun bir tecellisidir ve O'nun işine karışılmaz. Fenâ mertebeleri atlanıp bekâya geçildiğinde kişiden işleyen, konuşan, gören, işiten ve düşünen Hakk'tır.

KİMLER CENNETLİK, KİMLER CEHENNEMLİKTİR?

Cenneti de cehennemi de Hakk kabul edenler, cehennemin kötü olduğunu söylemektedir. Bunu söyleyen zâhir ulemasına "Pek iyi Hakk kötü olur mu?" diye sorulduğunda verecek cevap bulamazlar. Çünkü mertebelerden haberleri yoktur. Sorunun cevabı "Cennet de, cehennem de birer mertebeden ibarettir ve bu nedenle her ikisi de Hakk'tır" denerek verilebilir.

"Hakk'tan başka varlık olmadığına ve O da kendi kendini yakmak istemeyeceğine göre, cehennemin fonksiyonu ne olacaktır" diye sorulabilir. Kur'an'da cehennemden bahsedilmektedir. Cehennem, cahil kalanların, el tutup insaniyete adım atmayanların, kendini ve Hakk'ı bilmeyenlerin yeridir. Allah'ı bilenler, her şeyin ve herkesin Allah'la bir nokta olduğunun idrakine varmışlardır. O noktaya "ahadiyet" dendiğini evvelce anlatmıştık.

Cennetlik ve cehennemlikler *"Ateşliklerle cennetlikler bir olamaz. Cennetlik olanlar kazananlardır"* <59-20> ayetiyle birbirinden ayrılmıştır.

Allah nazarında her şey, insanın kendine varlık verip vermemesine göre değerlendirilir. Malik, mülkü zapt eden demektir. Cehennemin baş zebanisinin adının Malik olması tesadüf değildir. Allah'ın mülkünü zapt eden, kendini cehennemde bulur ve orada yaşar. Malik'in devamlı orada kalma nedeni budur. Bu dünyada da O'nun mülküne sahip çıkanların cehennemde oluş nedeni budur. O halde, varlığı sahibine vermiş olanlar, isterse ömrünü meyhanede geçirmiş olsun cennetlik, varlığı sahiplenmiş, kendine hasretmiş olanlar ise tüm ömürlerini ibadetle geçirmiş olsalar bile şirkten kurtulamadıkları için cehennemliktirler. Bu durumu *"Sanma zahit savm ü salât hac ile biter işin / Seni siccîne sokar benliği terk etmeyişin"* beytiyle özetlemiştim. Çünkü Allah *"Şirk koşanları affetmem"* <4-48>, <4-116> demektedir. Aynı durum ef'alde de geçerlidir.

Karşısındakine maddi veya manevi zarar verenler, yani karşısındakine kırıcı ve küçük düşürücü sözler söyleyenler, aslında kendilerine zarar vermiş olurlar. "Eden, kendine eder" sözü bunu anlatmaktadır. Nitekim, adaleti ile meşhur olan Ömer dahi Müslüman olduktan sonra tüm günahlarının üzerine sünger çekilmiş olduğu halde İslamiyeti kabul etmezden önce, istemeyerek çağın âdetlerine uyup kız çocuğunu diri diri toprağa gömmesini hiç unutamadığını, çocuğunu öldürmek için toprağa gömerken kızının "Baba sakalların toprak olmuş" diyerek onun sakallarını temizlemeye çalışmasının hiç gözünün önünden gitmediğini söylemek suretiyle azab-ı ebedide olduğunu itiraf etmiştir. İşte cehennem ateşinin en güzel örneklerinden biri... Zaten Ömer'in, âteşîn-meşrep oluşunun nedeni de budur.

Bir insanın cennette mi, cehennemde mi olduğu sözlerinden anlaşılır. Çünkü söz, mânânın elbise giymiş şeklidir. Kişinin sözlerinin güzel veya çirkin oluşu, iç âleminin güzelliğini veya çirkinliğini yansıtarak, onun cennette mi, yoksa cehennemde mi olduğunu gösterir. Çünkü hayat mânâdan söze intikal eder.

İnsanların düşünceleri onların cenneti veya cehennemi olduğu gibi, aynı zamanda mertebelerinin de göstergesidir. Düşüncesi kötü olanların fiilleri de kötü olursa yerleri cehennem-

dir. Böyleleri dünyada da, ahirette de orada yaşarlar.

Düşüncesi iyi olanlar cennette yaşadıklarından aylarca evlerinden dışarı çıkmasalar bile hiç sıkılmazlar. Çünkü ehl-i cennetin huzuru, didara müşahit olmaktır. Aksi halde cennetin huzuru kalmaz. Onların zaman zaman dışa yönelmeleri, hasretten sonraki vuslatın daha değerli oluşundandır. Her şeye rağmen tevhid düşüncesine sahip olanlar kesretten pek hoşlanmazlar. Bu düşünceye sahip olmayanlarsa evde biraz fazla kalsalar sıkılıverirler.

İnsanın giderken dünyada bırakacağı tek şey anılarıdır. İyi bir anı bıraktıysa arkasından "Ne iyi insandı" denip rahmet okunur. Kötü bir anı bıraktıysa, o zaman ölünün arkasından kötü bir şey söylenemeyeceği için sadece "Toprağı bol olsun" denir. İyi anı bırakanların dünyası cennet, kötü anı bırakanlarınkiyse cehennem olur.

İnsan ne tam iyi, ne de tam kötü olabilir. Bir an gelip iyiliği ağır basar ve cennetlik olur, bir an da gelir ve tersi olur. İnsan cennet ve cehennem arasında duran terazi ibresi gibidir. Hangi taraf ağarsa o tarafa meyleder.

Hiç kimse ebediyen cehennemde kalmaz. Neden? Hiç Allah kulunu ebediyen yakar mı? Ama ebediyen yanan cehennem vardır. Bu kural dünya âleminde de geçerlidir. Dünyada da her zaman hapishane vardır ama hiç kimse orada devamlı kalmaz. En çok kalan müebbet hapse mahkûm olanlardır ki onları bile öldüğü zaman oradan çıkarırlar.

Allah cennetliklerde de vardır, cehennemliklerde de... Cennete girenler de, cehenneme girenler de O'nunla birlikte girerler ama burada, ikinci durumda Allah lafzının söylenmeyişinin nedeni, Allah'lık mertebesinin çok yüksek oluşudur. Buradakine insan denişi de bu mertebe farklılığından dolayıdır.

Cennete veya cehenneme girenler arasında bilerek girenler olduğu gibi bilmeden girenler de vardır. Allah'ın gaffarüzzünub ve settarüluyub oluşu kendinden kendinedir ve adeta bazı uzuvlarını örtüp saklaması ve sakınması gibidir.

"Her insan cehennemin odununu kendisi taşıyacaktır" sözü, herkesin ameli sonucu kafasında oluşan üzüntüyü, sıkıntı-

yı, yani cehennemi yaşayacağını anlatmaktadır.

Buna karşılık herkes kendi cennetini de, düşüncelerine göre kendisi kuracaktır. Zaten "Cennet ve cehennem kat kattır" sözüyle kastedilen de budur.

CENNET VE CEHENNEMİN TABAKALARI

Bir cennet ve bir cehennem olduğu halde herkesin cennet ve cehennemi kendine hastır. Bu nasıl olur? Bugün Istanbul'da on dört milyona yaklaşan bir nüfus vardır ve hepsi bu şehirde yaşamaktadır ama ayrı ayrı semtlerde ve farklı şartlarda... Nasıl bunların hepsi aynı şartlarda yaşamıyorsa, insanların cennet ve cehennemdeki şartları da böyle farklılıklar gösterir.

Istanbul'da yaşayan bir insan gecekonduda oturduğu halde cennette olabilir ama gecekondudaki bir cennet ile köşkteki bir cennet aynı mıdır? Tabii, hayır... Ama köşkte oturup ağlamaktansa gecekonduda yaşayıp huzurla gülümsemek çok daha iyidir.

Cennet ve cehennemin kat kat oluşu, insanın düşüncelerinin berraklığıyla bağlantılıdır. Düşünceleri netleştikçe insan daha üst tabakalara yerleşir. Onun için cennet de, cehennem de tabaka tabakadır.

Cennetin sekiz, cehennemin ise yedi kat olduğundan bahsedilmektedir. Sekizinci cennet adn cennetidir. Orası, hatm-i meratib etmiş ve her şeyi tam bilenlerin yeridir. Buraya gelen zât, istediği, gönlünün çektiği cennette yaşayabilir. Ama birinci katta yaşayanlar, daha üst katları bilemezler, çünkü daha oraya çıkamamışlardır. Geliştikçe, ruhları genişledikçe daha üst katlara çıkabilirler.

Bu durum, içinde oturulan evin üstüne bir kat daha çıkıp o yeni kata, daha sonra da birer kat daha ilave edip her seferinde bir üst kata taşınmaya benzer. Sekiz kat çıkıldığında sekizinci katta oturulabilir. Ev kişinin kendinin olursa, o zaman istediği anda sekizinci, istediği zaman da tercih edeceği daha alt katlardan birinde oturabilir. Ama ev tek katlıysa orada, iki katlıysa da o iki kattan beğendiği birinde oturmak zorundadır.

Bu kat meselesi, insanın ruhunun genişlemesi ve geniş-

ledikçe daha geniş bir alanı, yani daha başka âlemleri seyretmesi demektir.

İnsanların göremedikleri ne âlemler vardır. Bazen rüyalarımızda o âlemlerden yansıyanları görebiliriz. Gördüklerimiz arasında değişik memleketler, tanımadığımız kişiler, hattâ ölmüş yakınlarımız olabilir. Bir şiirimde "Cümleyi bir noktada görmek dilersen şüphesiz" diyerek ima ettiğim nokta budur. İnşallah, herkes arif insanlar arasına girer de buraları idrak eder.

Vesile cenneti denen cenneti, bir nevi ilâhi torpil olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü insanların rahata kavuşabilmesi için bazı olaylar gereklidir. Örneğin, bir mürşide bağlanmayı dileyen insanın, mürşit bulabilmesi için ya mürşidin ona gelmesini ya da müridin mürşidin ayağına gitmesini gerektiren bir neden halk etmek, Allah için güç değildir. Bu bir tayin, bir evlilik, bir yeni iş alanı vb. olabilir. Bunlar veya benzer sebepler müridi mürşitle karşılaştırıp onun cennete adım atmasını sağlayabilir ki buna "vesile cenneti" adı verilir.

Adn ve vesile cennetlerinden başka adem ve selam cennetleri de vardır. Bu farklı katlar, düşünce seviyelerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kiminin düşüncesi daha parlak, kimininki biraz daha bulanıkçadır. Bu durumu camideki saflara benzetmemiz mümkündür. Herkes camiye gidip namaz kılar ama birinci saftakinin konumuyla, son saftakinin konumu ve imamın hemen arkasında duranın konumu farklıdır. İmamın hemen arkasında duran, imam bir kaza yaparsa onun yerini almakla da görevlidir.

Cennetin, yapılan işin zevkine varabilmek olduğunu evvelce sevgi bahsinde anlatmış, ilimde zevke varmak da cennet-ül irfana girmektir demiştik.

Cennet insanın mertebesine göre de isim alır. Şöyle ki; insanın yaptığı işteki güzelliğin ona verdiği zevke cennet-ül ef'al, sıfat mertebesinde edindiği güzel huyların ona verdiği zevke cennet-üs sıfât, Zât mertebesinde yoklukta varlığa kavuşmanın, darlıktan genişliğe çıkmanın verdiği zevke cennet-üz Zât denir. İşte "İnsan-ı kâmilin gönlü yanında yer ve gök az kalır"

sözünün anlamı budur.

Cennet-üz Zât, en yüksek makam, ulûhiyet âlemidir. Orada Allah'tan başka bir şey yoktur. Allah isterse, sıfâta veya esmaya indirir ama bu inişteki durum kendiliksizlik olduğu için O'na karışılmaz. Önemli olan da bu inişi insanın isteyerek yapmıyor olmasıdır. Biz bu âleme gelmek için dilekçe mi verdik? Yahut "Kolumuz, burnumuz, kulağımız şöyle olsun" mu dedik?

Cennet-ül irfan, ef'al, sıfât ve zât cennetlerinden üstündür, çünkü bunların hepsi irfan cennetinde toplanır. Cennet-ül irfan kâmillerin cennetidir ve Hakk'tan hiç ayrılmamayı gerektirir. Böyle olunduğunda insan "Ah, vah" etmez, "Benim halim ne olacak. Bana haksızlık yapıldı. Hakkımı aramayacak mıyım" gibi düşüncelere kapılmaz. Çünkü bilir ki Allah onun hakkını arayıp gereğini yapacaktır. Ama Kendi istediği zaman...

Onun için insanın torpili Allah olmalıdır. Allah *"Allah'ın vekâleti kâfidir"* <4-81>, <4-132>, yani *"Ben kefilim, ben vekilim"* dedikten ve biz de *"Allah bize yeter ve ne güzel vekildir O diyerek"* <3-173> vekâletimizi verdikten sonra ne korkumuz olacak?

Maalesef, bu vekâleti vermiş görünmemize rağmen, haddimizi aşıp parazit yapmaya, güzel güzel çalan radyoyu kurcalayıp cazırtılar çıkartmaya, azıcık menfaatimize halel geldiğinde "Rabbena, hep bana" düşüncesine sarılarak feryat etmeye başlıyor ve cennetten çıkıveriyoruz. Halbuki orada kalabilmek için var ile yoku bir tutup "Allah verdi, Allah aldı" diyebilmek gerekir. Çünkü *"Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz"* <2-156> hükmü, tüm ef'ale hakimdir.

Cennetin sekiz, cehennemin yedi kat oluşu, Allah'ın rahmetinin gazabını sebketmesinden dolayıdır. Çünkü cehennem O'nun gazabından, cennet ise rahmetinden yaratılmıştır. Bu gerçek de *"Rahmetim her şeyi vâsi olmuştur"* <7-156> ayetine istinaden (dayanarak) söylenen "Rahmeti gazabını geçmiştir" hadisiyle belirtilmiştir.

Cennet gibi cehennemin da kat kat olduğu bilinmektedir. Ancak cennet ve cehennem konusu birlikte işlendiğinde cazibe ve dafia (çekim ve itim) meselelerini iyi bilmek gerekir. Çünkü

iki taraftaki çekim ve itim eşit değerde olursa, o zaman kişinin yeri sabit kalır, kımıldayamaz. Bir taraf kuvvetli olursa kişi o tarafa meyleder. Ama ne olursa olsun, sonuç hep aynıdır ve daima, gerçekte var olan yokluk hâkim gelir.

Cehennemi, tabakaları itibarıyla bir hamama benzetebiliriz. Soğuk yeri vardır, ılık yeri vardır, daha sıcak yeri vardır, çok sıcak yeri vardır. Sıkıntıya cehennem dendiğine göre basit bir sıkıntıyla insana intihar etmeyi düşündürecek şiddette bir sıkıntı aynı olabilir, bir tutulabilir mi?

CENNET VE CEHENNEM YAŞAMI NASILDIR?

Sırat köprüsü, cennet ve cehennem konuları, asırlardan beri insanların muhayyilelerini işgal edegelmiştir. Andre Gide'in Cennet ve Cehennem isimli, içinde hayalî cennet ve cehennem resimleri bulunan kalın bir kitabı vardır. Keza Gelibolu'lu Yazıcızade Mehmet Efendi ile kardeşi Ahmet Bican'ın Muhammediye ve Ahmediye isimli kitaplarında da bu konular geniş bir şekilde işlenmiştir. Ahmediye, daha ziyade nasihate dayalı olmasına rağmen Muhammediye şeriat ağırlıklıdır. Ama içinde, yer yer hakikat âlemini ilgilendiren güzel deyişler de vardır. Hattâ bu sebeple padişahlık devrinde bir ara yasaklanmıştır.

Muhammediye'de de cennetin resimleri vardır. Cennet-ülmeva, cennet-ül-firdevs diye resimler çizilmiş, hattâ bunların bab-üs-selam ve bab-üs-saadet diye kapıları bile ayrı ayrı tasvir edilmiştir. Bu cennetlerin madenlerinin farklı olduğu, kiminin inci, kiminin de yakut, zebercet, elmas, gümüş ve altından yapılmış oldukları anlatılmıştır. Âlemde olan âdemde de bulunduğundan bunların hepsi insanların düşüncelerinde ve hayallerinde vardır.

Cennetin bir duvarının altın, bir duvarının gümüş olduğunun söylenmesi rumuzdur. Çünkü altın iç âlemin, gümüş ise dış âlemin zenginliğini temsil eder. Cenneti, insanın iç ve dış âlemleri müştereken oluşturacağı için böyle bir tasvir yapılmıştır. İnsan, nasıl şu parkı cennet haline getirebiliyorsa kendi iç âlemini de, isterse, cennet haline getirebilir. Dış âlemde mey-

dana getirdiği cenneti bilen bir insan, kendi iç âlemindeki cenneti bilmeyecek midir?

İnsan, bilmediği bir şeyi olduğundan çok daha güzel veya çok daha korkunç bir şekilde hayalinde canlandırabilir. Ama görünce, zannettiği kadar güzel veya korkunç olmadığını anlar. Ben Istanbul'a gelmeden önce Istanbul'un çok daha güzel olduğunu tahayyül etmiştim. Ama gelip görünce o kadar güzel olmadığını anladım. Ne olduğunu bilmeyenlerin cennet ve cehennemi hayal etmeleri de buna benzer.

Peygamberimizin bir sohbet esnasında "Cennete gidenler otuz üç yaşında olacaklardır" buyurdukları, bu sözü duyan yaşlı bir kadının "Ben seksen yaşında olduğuma göre cennete gidemeyeceğim" diyerek ağlamaya başlaması üzerine ona dönüp "Herkes gibi sen de otuz üç yaşında olarak gideceksin" diye ilave ettikleri rivayet olunmuştur.

Herkesin cennette otuz üç yaşında olacağı meselesinin iki esası vardır. Biri, seyr-i sülûkte geçirilen üç mertebenin (ef'al, sıfât ve Zât mertebeleri) 3 x 33 = 99, yani doksan dokuz esma-yı hüsnaya karşılık olması, ikincisi ise olgunluğun otuz üç yaşında başlaması ve kırk yaşta doruğa ulaşmasıdır. Peygamberimizin, peygamberlikle görevlendirilme yaşının kırk oluş nedeni de budur.

Cennette "şecere-i tûba" (güzellik, mutluluk ağacı) adı verilen bir ağaç vardır. Bu ağacın yansıması cehennemdedir ve adı da "şecere-i zakkum"dur. Bunlardan tûba ağacına "şecere-i İlliyîn", zakkuma ise kuvvetli ağaç anlamına gelen "şecere-i siccîn" ismi de verilmektedir. Günümüzde zakkumdan bile şifa arayanlar olduğu bilinmektedir.

Tûba ağacının ne olduğunu evvelce anlatmış ve Âdem'in cennetten çıkmasının bir zaruretten kaynaklandığını söylemiştik. Çünkü kemâlâtın idamesi için bir'in iki, ikinin bir olması gerekmektedir. Burada dikkat edilecek husus, Âdem'in cennetten matrud olmayıp (kovulmayıp) sadece geçici bir süre için bu âleme gelmiş oluşudur. Başka türlü dünya mamur olabilir, devamlılığı sağlanabilir mi?

Biz de öyle değil miyiz? Bir an için cennetten ayrılıp dünya-

ya dönüyoruz. İşin aslına bakılırsa, insan, bu âlemde bile, Allah'ın malı olan cennette yaşamaktadır. Etrafta gördüğü güzellikler o cennete aittir. İnsan bunun bilincinde olmadığı için, aklıyla işi bulandırıp "Aldıydın-verdiydin, geldiydi-gelmediydi, azdı-çoktu" derken cenneti göremediği bir yana, bir de onu cehennem haline çevirip kendini yakmaktadır.

Buna karşılık, tahakkuku tam olanlar, cehennemi cennet haline döndürebilmektedir. Bu hususta Niyazi Hazretleri *"Mescid ü meyhanede, Kâbe'de puthanede / Her zaman ve her yerde çağırırım Dost, Dost"* demektedir. Onun için insan dostunu buldu mu, nerede olursa olsun fark etmez. İnsan, ilâhi aşkın derinliğine indiğinde cehennem bile ona cennet olur. Aşk olmazsa da cennet cehennem haline döner.

Cennette mihnet yoktur. Allah, kişiyi sevip oraya kabul ettiğinde mihnet ortadan kalkar. Kişi, aklına gelen her şeye anında kavuşur. Bunun dünyadaki örneği rüyalardır. Rüyaya "âlem-i misal" denmesinin nedeni de budur.

Hiç kimse uykuya yatarken rüyamda şunu göreyim diye yatmaz. Zaten cennet, göreyim demekle görülecek bir şey değildir. Hepimiz, bazen güzel, bazen çirkin, çeşit çeşit rüyalar görürüz. Bazı kimseler hiç rüya görmez veya uyandığında gördüğü rüyaları hatırlamaz. Ahirette de böyle olacaktır. Kimisi güzellikleri görecek, kimisi çirkinlikleri... Kimi de hiçbir şey göremeyecektir. Güzel şeyleri görenler cennette, çirkinlikleri görenler cehennemde, hiçbir şey göremeyenler de sonsuz bir uykuda gibi olacaktır ki bu durumdakilerin ne kendilerinden, ne Allah'tan, ne de kâinattan haberi olacaktır. Bu son grubun en güzel örneği avama dahil temiz insanlardır. Onlar da cennette yaşayacak ama yaşadıkları yerin cennet olduğunu bilmeden... Çünkü herkesin cenneti mertebesine göredir.

İşin bilincine varıp zamanda değil, ânda yaşayanlar, bu bilinçle yaşadıkları için hayatları cennette geçmektedir. Öyleleri, cennetin tüm güzelliklerinden istifade ederler ve her arzuları anında yerine gelir. Bunlar kaç yaşında olurlarsa olsunlar daima genç kalır, asla ihtiyarlamazlar. Nur-u Muhammedînin verdiği ışıkla aydınlanıp o nurun içinde yaşadıkları için her ta-

rafı görürler.

İnsan karanlıktan ve göremediği şeyden korkar. Her yanı aydınlanmış ve her yeri görebilenlerin, göremedikleri bir şey olmadığı için, korkacakları bir şey de kalmamıştır. Kâinat yıkılsa, böylelerinin umurunda olmaz. Bunlar için Kur'an'da *"Salih amel işleyenler"* <2-277>, <4-173> denmekte, cennetleri *"Altından nehirler akan"* <5-119> diye tarif edilmekte ve *"Orada ebediyen kalacaklardır"* <5-119> buyrulmaktadır.

"Müttekilere vadedilen cennete misal şudur. Orada bozulmayan sudan ırmaklar, tadı bozulmayan süt akan ırmaklar, içene lezzet verir şarap ırmakları ve süzülmüş bal ırmakları vardır" <47-15> ayeti gereğince alttan akan ırmaklarda dört şey vardır ki bunlar ayette de belirtildiği gibi bal, süt, su ve şaraptır.

Kur'an'da her şey rumuzla ifade edilmiş olduğundan, çok kimse bunları anlayamayıp zâhiri isimleriyle belirlendiği gibi kabul etmektedir. Halbuki burada bal ile tatlılık, yani muhabbet-i ilâhi, sütle ilim (ki aynı zamanda saflığı da ifade eder), su ile su gibi akıp giden hayat, şarap ile de insanın içini esirtip köpürten sohbet kastedilmektedir. Bu şarabın:*"Rableri onlara tahir şarap sunacak"*<76-21> olarak nitelendirilen sohbet şarabı olduğunu biliyoruz. O halde, cennetteki ırmaklardan akacak olan, herkesin bildiği su, süt, bal ve şarap değil, muhabbet, ilim, hayat ve sohbet zevki gibi duygulardır. Keza toprak tabiriyle kastedilen de, beden veya hiçlik âlemimizdir.

Zâhir uleması "Şarap cennette içilecektir" derler. İnsan, cenneti bu dünyada yaşamaya başlarsa, o tahir şarabı da burada içebilir.

Aslında cennet de Hakk'tır, cehennem de... Cehennemde biraz yanmayan cennetin değerini bilemez. Bu nedenle, ara sıra Hakk'tan geleni zevkle kabullenmek gerekir.

Cehennem sıkıntılıdır ama Allah çok merhametli olduğu için sıkıntının arkasından hemen bir ferahlık, zahmetin arkasından bir rahmet ihsan eder. Tabiatta da öyle değil midir? Hava kararır, gökte çatırtılar, patırtılar, şimşekler olur ama sonunda rahmet yağar ve sıkıntılar sona erer, günlük güneşlik

bir hava ortaya çıkar.

"Aşk ateşi yakmaz" derler. İnsan sıkıntıya da alışır. Öyle olmasa çekilen sıkıntılara tahammül edilemez. Hastane ve hapishanelerde kalanları bir düşünün. Oralarda kalanlar, bir süre sonra o sıkıntılara alışıp kolayca tahammül edebiliyorlar. Zaman içinde, o sıkıntılı ortam düşüncede genişleyip kısmi bir ferahlığa dönüşüyor ve artık kişiyi fazla rahatsız etmiyor. İnsan ne zaman o ortamın dışına çıkarsa, o zaman orada kaldığı süre içinde ne sıkıntılar çektiğini tam olarak anlayabiliyor.

"Cehennemde yanma" dendiği zaman herkesin aklına odun ateşi gelmektedir. Ama bu doğru değildir. Çünkü oradaki yanış gönül yanışıdır ve dayanılması çok zordur. Ben bunu arkadaşlarıma uyup Efendi'yi terk ettiğim üç gün süreyle yaşadığım, hissettiğim için biliyorum. O üç günde içimin nasıl yanıp kafamın nasıl perişan olduğunu ve bunun hiçbir yöntemle azaltılamadığını çok iyi biliyorum.

Cehennem herkesi aynı şekilde yakmaz. Bazılarında kendini hafif bir acıyla hissettirirken, bazılarını avaz avaz bağırtır. Kendini hafif hissettirdiği kişiler, kendindekileri ata ata geriye çok az şey bırakmış olanlardır. Bu durum "ağrı eşiği" adı verilen dünyevi acı hissi algılanmasında da aynıdır. Örneğin, iki kişiyi arı soksa, bunlardan biri kendisini sivrisinek ısırmış gibi hissederken, diğerinin her tarafı şişer ve acıdan yerinde duramaz. Halk arasında bu ikinci türe "eti havalı" derler. Doğru ifade "eti havâlı" olmalıdır, çünkü kelimenin aslı havailikten gelir.

Hava hayattır. Hem çok temiz, hem de çok fena olabilir. İnsan havasız yaşayamadığı için kirli hava ölüme neden olabilir. Onun için havamızı düzeltip temiz tutmamız gerekmektedir.

Zâhir uleması "Cehenneme gidenler bir süre sonra oraya alışıp ateşten müteessir olmaz hale gelecek, o zaman oradan çıkarılıp yeni ve hassas bir ciltle bezendikten sonra tekrar ateşe atılacaklar, böylece ilelebet o acıyı çekeceklerdir" derler. Ben öyle düşünmüyorum. Çünkü Allah kulunu, onu yakmak için değil, üzerine bulaşmış olan pislikleri yakmak için cehenneme atar. Pisliği arınınca da çıkartır.

İNSAN TERBİYESİ

İnsan terbiyesi, dinî ve din dışı terbiye olmak üzere iki ana yöntemle yapılır. Din dışı terbiyenin de iki yolu vardır. Bunlardan biri doğumdan itibaren aile büyükleri tarafından başlatılan ve "aile terbiyesi" adı verilen yöntemdir. Diğeri ise okullarda verilen bilimsel terbiye ve eğitimdir.

Okul terbiye ve eğitimini herkes aldığı için bunun ne demek olduğunu ayrıca yazmaya gerek görmüyorum. Ancak aileden ve çevreden gelen terbiye konusunda bazı noktalara temas edilmesinde fayda görüyorum.

TERBİYE NEDİR?

Bir çocuk, dominant (hakim, belirgin) huyları itibarıyla anne, baba, dedeler ve ninelerinden tevarüs ettiği genlerle nasıl doldurulmuşsa dünyaya öyle gelir. Bu gelişi, ilâhi bir bilgisayar olarak nitelendirmek mümkündür. Nasıl bir bilgisayar belirli bir program yüklenmiş olarak teslim edilir ve satın alan, daha sonra yeni programlar yükleyip bazı beğenmediği programları silebilirse çocuk da böyledir. Doğumundan sonra tüm hayatı boyunca yeni programlanmalara, yeni ayarlanmalara maruz kalır ve hayatı bu minval üzere devam eder ki biz bunların tümüne "terbiye" diyoruz.

RÜBUBİYET NEDİR, NASIL TECELLİ EDER?

Terbiye, rübubiyet (eğiticilik) esmasının insanda tecellisiyle mümkün olmaktadır. Doğan her çocuk bu esmanın iki kutbundan biri olan merbubiyetin (eğitilebilirlik) temsilcisi, yani merbub (eğitilebilir) olarak dünyaya gelir ve aşağıda teferruatını anlatacağımız yöntemlerle, aynı esmanın anne, baba ve öğretmenlerinde tecellisi sonucu terbiye edilir.

Çocuk büyüyüp buluğa erince kendindeki tohumlar faali-

yete geçer ve çocuğun cinsiyetine uygun belirtiler meydana çıkmaya başlar. Kız çocuklarında göğüslerin büyümesi, kalçaların genişlemesi, pubis bölgesinin kıllanması, erkek çocuklarda sakal ve bıyıkların çıkması, keza aynı bölgelerin kıllanması bu tecelliyatın sonucudur. Daha sonra her iki cinste birbirine karşı ilgi ve sevgi başlar. İlgi ve sevginin aşk ve şehvet arzusuna dönüşmesi yeni bir canlı meydana gelmesine yol açar ki bunlar da hep aynı tecellinin neticeleridir.

Rübubiyet, insanda bedensel inkişafa paralel olarak kendiliğinden gelişir. Bedensel gelişimi tamamlanmamış bir çocuğa ne kadar anlatılmaya çalışılırsa çalışılsın, çocuk hissedemediği bir şeyi anlayamayacaktır. Ne zaman gelişim düzeyi, anlatılanları hissederek anlamasına uygun seviyeye gelirse, o zaman söylenenlerin idrakına varır. Bundan sonra da "Tatmayan bilmez" kuralı işlemeye başlar.

Rübubiyet âleminin temsilcisi Rabb'dır. Bu görev öğretmenlere ve eğitimcilere verilmiştir. Öğrencilerin durumuna merbub (Rabb'a tabi olan) denir. Ancak onlarda da gelişimlerini tamamladıkları takdirde Rabb olabilme istidadı mevcuttur. Bir kişinin el tutup "Ben bu işi öğreneceğim" demesi, bu istidadı gösterir.

Nasıl bir çocuk büyüyüp gelişmekle maddi ve manevi olarak baba olabilme vasfını kazanır, sonra evlenip çocuk sahibi olabilirse, mânâ âleminde gelişimini tamamlayan bir mürit de mürşitlikle vazifelendirildiği takdirde manevi çocuklara sahip olabilir. Yani Rabb mertebesine ulaşabilir.

Rübubiyette bir de Rabb-ül Erbab mertebesi vardır ki bu mertebe sadece insanlara değil, tüm kâinata rübubiyet eder. Rübubiyetin, ulûhiyetin bir alt mertebesi olduğunu evvelce anlatmıştık. Bu mertebenin tüm kâinatta nasıl faaliyet gösterdiğini anlatabilmek için bir ineğin yavrulayışını örnek verebiliriz.

Yavru, bir zar içinde dünyaya gelir. Doğumu takiben, yavrulayan ineğin ilk yaptığı iş, ağzıyla o zarı yırtmak ve yavrusunu yalayarak o zardan tamamen kurtarmaktır. "Bu işi o ineğe kim öğretti" veya "O inek hangi akılla okuyup bu işi öğrendi"

dediğimizde verilecek cevap "Allah öğretti" olacaktır. O'nun bu öğretisine "ilm-i tabii" denmektedir. Kâinattaki her yaratık, ilm-i ilâhinin zuhuru olan bu ilm-i tabiiden nasibini almış olarak dünyaya gelir. Onun için Allah, rübubiyet mertebesinde tüm mahlukatı camidir (kapsamaktadır) ve Rabb-ül âlemîn (âlemlerin Rabbi) olduğu için de hususileşmez.

Bir kedi bile yavrusunu ensesinden yakalayarak istediği yere götürüp istediği şekilde terbiye eder yahut yumurtadan çıkan bir civciv annesiyle birlikte yiyecek aramaya çıkarken, tüm esmaları öğrenmiş olan Âdem'in rübubiyet etmesine kim itiraz edebilir? Hele rübubiyetin terbiye âlemi ve en büyük terbiyeci olan canlının da, akıl nuruyla mücehhez insan olduğu bilinirken...

İnsan, okul ve askerlik çağını da geçip kendi başına hareket edebilir hale geldikten sonra bile manen hâlâ merbub durumundadır. Bundan kurtulmak isteyenler, Rabb adı verilen manevi varlığın tecelligâhı olan bir Âdem bulup (ki buna mürşit adı verilmektedir) onun manevi eğitimine girmelidir. Manen gelişip insan olmanın başka bir yolu yoktur.

Kısaca bu açıklamaları yaptıktan sonra yine insan terbiyesine dönelim. İnsan terbiyesi, anne ve babadayken başlayıp aşağıdaki sırayı takip eder.

GENETİK TERBİYE

Hazret-i Peygamber yaratılış itibarıyla "Her doğan çocuk İslam fıtratındadır" dedikten sonra "Annesi Yahudi ise Yahudi, Nasara ise Nasrânî, Mecûsi ise Mecûsi yapar" hadisiyle de ilk terbiyenin ana, baba tarafından verildiğini ifade etmiştir. İslam fıtratında olduğuna ve Kur'an'da *"Âdem'e tüm esmaları öğretti"* <2-31> dendiğine göre çocukta, kendi esma-yı hassının etrafında tüm esmalar tavaf ediyor demektir. Bu da onda kabul edicilik vasfının bulunduğunu ifade eder. Zaten çocuğun anne, baba, çevre, okul, askerlik ve mürşit tarafından eğitilebilmesi de bu vasfı sayesinde mümkün olabilmektedir.

İnsan dışındaki canlıların yetiştirilmesi daha kolaydır. Çünkü bazıları daha doğar doğmaz yahut yumurtadan çıkar

çıkmaz veya annesi kendisini yalayıp üstündeki zarını yırtar yırtmaz annesinin memesine saldırmaya ya da annesiyle beraber dolaşıp yem aramaya başlar. Bu şekilde hareket etmeyi ona Allah öğretmiştir. Hiçbir kuzu veya buzağı, annesinin memesi yerine ayak parmağını ya da burnunu emmeye kalkmaz. Zira Allah, onlara memenin yerini öğretmiştir.

İnsanlar da hayvansal fonksiyonları, yani içgüdüleri itibarıyla böyledir. Örneğin, zamanı geldiğinde karşı cinsle ilişkilerini bir öğretim ve eğitime gerek kalmadan düzenleyebilir. Bunun için okula gidip ders almasına gerek yoktur. Ama insana öğretilmesi gereken pek çok şey vardır ki bunlar özet olarak "Biz neyiz, neredeyiz, niçin geldik, nereye gideceğiz, bizi kim yarattı ve yaratıcı nedir" sorularıyla, bu soruların cevaplarıdır.

Kâinat kitabının Fatiha'sı, bahar mevsimidir. Fatiha-yı Şerif'in ilkbahar olarak anılması da, açılış anlamını taşımaktadır. O açılışta her şey canlanır. Tabiatın canlanışı gibi... Çocukluk da hayatın baharı sayıldığından, insan, doğumundan itibaren bilinçli yetiştirilmelidir ki anne ve babasına isyankâr olmasın, Allah'ını bilsin ve insanları sevsin...

AİLE TERBİYESİ

İlk terbiye anne ve babadan tevarüs edilen genlerden alındığı için çocuğun ne olacağı ebeveyninden bellidir. Daha sonra anne ve babanın ilk uyarılarıyla başlayan terbiye, aşağıdaki sırayla devam eder. Anne ve babanın çocuklarına yaptığı uyarılar, aslında çocuklarını değil, kendilerini terbiye etmeye yöneliktir. Zira çocuklar onların aynasıdır ve her ana baba, çocuğuna baktığında kendini görmektedir.

Ancak hangi kademede olursa olsun şunu daima hatırda tutmak gerekir ki dünyada insan kadar terbiyesi zor hiçbir canlı yoktur. Çünkü insan, kâinatın özetidir.

Allah, anne ve babaya terbiyecilik vasfını vermekle onlara "Bu çocuk sizden meydana geldi. Onda ne görüyorsanız, onlar aynen sizin vasıflarınızdır. Siz, kendinizi görün ve kendinizi terbiye edin" demektedir. Çünkü çocuk, anne ve babasının yedi göbek geriden getirdiklerinin ürünüdür. Böyle olduğu için de

anne ve babanın aynasıdır. Her anne ve baba o aynada kendilerini görür ve çocuklarıyla beraber, farkında olmasalar bile kendilerini terbiye ederler. Bu terbiyede başarılı olmayanlar, kendilerini bilmeyenlerdir. Kendisi güzel huylara sahip olmayanların, çocuklarını doğru ve iyi yetiştirmesi beklenemez.

Bir çocuğu terbiye edebilmek için bazen korkutmak da gerekebilir. Ailede bu rolü genelde babalar üstlenir.

Anne ve babalar çocuk yetiştirirken çok defa çocuğun kendilerinin bir parçası, bir numunesi olduğunu ve huylarını onlardan aldığını unuturlar. Çocuk anne ve babasının karakterlerini taşır. Çocukta görülen fena huylar, ona anne ve babasından geçmiştir. Bu sebeple anne ve baba çocuğu terbiye ederken bir taraftan da kendini terbiye etmek, kendini terbiye etmeden çocuğunu terbiye edemeyeceğini bilmek, anlamak zorunda olduğu için, çocuğun huylarını kendi huylarından ayırmamalı ve kendilerindeki kötü bir huyu çocuklarında gördüklerinde, kendilerine kızıp hınçlarını çocuklarından almaya kalkmamalıdır. Aksine davranışlar ebeveynin cehaletinden kaynaklanır.

Bunu tabiattan bir misalle anlatmak için incir ağaçlarına bakabiliriz. İncir ağaçlarının dibinde genelde bir şah çıkar. Bunu ağaçtan ayırıp başka bir yere dikersek (bu işi herhangi bir bitkinin filizini saksıya dikerek yapmak da mümkündür) büyüdüğünde esas ağaca benzediğini görürüz. Şahı ayırmadığımız veya ayırdıktan sonra kendi haline bıraktığımız takdirde, dalları, budakları, meyveleri birbirine karışacaktır. Muntazam büyümesi için sulamak, çapalamak ve beğenilmeyen bazı dallarını budamak gerekir.

İşte çocuk terbiyesi de buna benzer ama çok daha zordur. Çünkü en zor iş insan yetiştirmektir.

Yukarıda anlattıklarımızı dikkate alarak çocuğunu terbiye etmeye çalışan bir anne, babanın, çocuğun o huyları kendilerinden aldığını düşünerek önce kendilerini terbiye etmesi lazımdır. Bu başarıldığı takdirde çocuklarına iyi örnek olurlar ve çocuklar da onlardan etkilenir. Örneğin, çocuğunun karşısında fosur fosur sigara içen bir anne baba, çocuğa sigaranın zararlı olduğunu söylediğinde onu ikna edebilir mi? Ama kendisi bı-

rakmış veya hiç içmemişse, o zaman sözleri çocuğu etkiler.

Anne ve babalar mürebbidirler. Onların davranışları ne kadar iyi ve tutarlı olursa, çocukları da o davranışlardan o kadar fazla etkilenir. Çocuklar gördüklerini ve işittiklerini aynen tekrarlarlar. Bu bilinçsiz tekrarlar, zamanla huy halini alır. Onun için çocuk terbiyesi, anne ve babanın kendilerini terbiye edip kötü huylarından arınmasıyla başlar. Sonra çevreye, yani çocuklara yayılır. Ancak bu işte taassuba yer yoktur.

Taassup kelimesi asap (sinir) kökünden türetilmiş olduğu için kızmak, sinirlenmek, asabileşmek anlamlarına gelir.

Çocuklara yaptıkları hatadan dolayı kızıp aşırı ceza vermek doğru değildir. Çok defa anne ve babalar, kendi sinirsel gerginliklerini hafifletmek için çocuklarını cezalandırmaya, hattâ dövmeye kalkarlar ki bu hatadır.

Çocuk terbiyesinde çocuğun durumunu, çevresini ve arkadaşlarını da bilmek gerekir. Çünkü çocuk yetiştirmek büyük bir fabrikayı idare etmekten çok daha zor bir iştir.

Ailelerin bilmesi gereken bir husus da haşarı çocukların zeki olduğudur. Zeki çocukların haşarı oluş nedeni, sularının fazla çağlamasıdır. Aileler bakımı kolay olduğu için uslu çocukları tercih eder.

Çocuk terbiyesinde nüfuz yönteminden de istifade edilir. Bunun en güzel örneği, anne ile çocuk arasında oluşan konuşmasız ilişki ve anlaşmadır. Çocuk, çok kez annesinin bakışından onun ne demek istediğini anlar. Çünkü çocukta merbubiyet (eğitilme), annede ise rübubiyet (eğitme) hassaları gelişmiştir.

Çocukların küçükken bazı kelimeleri söyleyememeleri, anne ile çocuk arasındaki anlaşmayı bozmaz. Çok defa çocuk derdini tam olarak anlatamadığı halde annesi onun ne demek istediğini anlar. Bu durum, ariflere bir işaretin yeterli olmasına benzer. Ancak anne ve babalar, "Nasıl olsa biz ne demek istediğini anlıyoruz" diyerek çocuklarının konuşmasını ihmal etmemeli ve çıkartmakta zorlandığı harfleri ve o harfleri ihtiva eden kelimeleri söyletmeye çalışmalıdırlar. Bunu yaptıklarında bir süre sonra çocuklarının o kelimeleri de düzgün ve doğru telaf-

fuz etmeye başladığını göreceklerdir.

Ebeveynin dikkat edeceği bir başka husus da, çocuklarının hatalı konuşma alışkanlıkları kazanmalarını engellemektir. Bazı kimselerin çok sık yemin edişi bunun bir örneğidir. Bunu yapanlar, söyledikleri yemin sözünün ne anlama geldiğini bilmemekte ve ağız alışkanlığı sonucu aynı sözcükleri tekrarlayıp durmaktadırlar. Yemin kelimeleri Vallah, Billah ve Tallah'tır.

Bunlardan Vallah, kemâlâttan vazgeçtim anlamına gelir. Çünkü kelimedeki vav-ı kasem (yeminde kullanılan vav), mevaki-ün nücum'da velâyetin mahsulü olan kemâlâtın hırmanını (noksan kalmasını) talep etmek demektir.

Billah, ilâhi terbiyeden yararlanmaktan vazgeçtim anlamına gelir. Çünkü kelimedeki ba-yı kasem (yeminde kullanılan ba) ubudiyetin, rübubiyet kemâlâtından mahrum kalmayı kabulü anlamına gelir.

Tallah ise risalet nurundan istifade etmekten vazgeçme anlamına gelir. Zira buradaki ta-yı kasem, münteha-yı ilm-i resul (Peygamberin ilminin sonu) olan teshik-i risalet ve unsuriyenin kişiye bahşedeceği kemâlâttan vazgeçmeyi talep anlamındadır. Bu sebeple böyle yemin sözcüklerinin ağız alışkanlığı haline getirilmemesi ve çok mecbur kalınmadıkça kullanılmaması gerektiği çocuklara öğretilmelidir.

Dil terbiyesi sadece çocuklar için değil, kitleler için de lazımdır. Eskiden Ege Bölgesinde, Denizli, Aydın, Muğla, Ödemiş, Tire lehçeleri birbirinden farklıydı. Hattâ Tire'nin her köyünün konuşma şekli farklı olduğundan konuşanın hangi köyden olduğunu anlamak pek zor olmazdı. Ama günümüzde radyo ve televizyonlar sayesinde bu farklılıklar silinmeye ve farklı lehçeler ortadan kalkmaya başladı.

Aile, çocuğun sadece diliyle değil, yazısıyla da meşgul olmalıdır. Çünkü yazı, insan karakterinin göstergelerinden biridir. Devamlı olarak hızlı yazı yazmak mecburiyetinde kalanların yazılarının çirkin oluşu bile o yazının kişiye has özelliklerini kaybettirmemektedir. Yazısı güzel ve muntazam olanların zevkleri de ince olur.

Kâmiller nazarında her harf canlıdır ve bir insana tekabül

eder. Onun için insan bir şey yazarken çok dikkatli davranıp sabırla, her harfin üstünde durarak yazmalı ve başta nasıl başlamışsa o şekilde bitirmeye gayret etmelidir.

Çocuğun kontrol altında tutulabileceği devre liseyi bitirinceye kadardır. O yaşa kadar iyi terbiye edilmiş bir çocuk, artık kendini korumasını öğrenmiştir. Bundan sonra, istidat ve kabiliyeti varsa, gittiği yerlerden de bir şeyler öğrenip kendini geliştirebilir. İnsan, istidat ve kabiliyeti yönünden tüm esmaların hazinesi olduğundan bukalemun gibidir. Tüm keşifler ve icatlar, bu yetenek sayesinde yapılabilmektedir.

ÇEVRE TERBİYESİ

Çocuk, biraz büyüyünce, çevresiyle ilişkileri artar ve arkadaşlıklar kurmaya başlar. Sonuçta onlardan da etkilenir. İyi ve terbiyeli çocuklarla arkadaşlık kurarsa iyi şeyler, terbiyesiz çocuklarla olan ilişkilerinden de kötü şeyler, kötü sözler öğrenip kötü huylar edinir.

Çocuk, ilkokuldan sonra biraz daha büyüyüp lise ve üniversite çağlarına geldiğinde arkadaşlarından daha fazla etkilenmeye başlar. Bu nedenle iyi arkadaş seçmeye çalışmalıdır. "Önce arkadaş, sonra yol" denmesinin nedeni budur. Çünkü arkadaş iyi olursa yolda sıkıntı çekilmez.

Bu yol ister dış âlemde, ister iç âlemde olsun, aynı kural geçerliliğini korur. Halk arasında "Ev alma komşu al" denişinin sebebi de budur.

Dış âlemdeki iyi bir arkadaş, daima iyi şeyler tavsiye eder, iyi şeyler öğretir, iyi yerlere götürür, iyi işler yaptırır, iyi alışkanlıklar kazandırır ve insanı kötülüklerden uzak tutar. Sonuçta insanın gönlü rahat ve huzurlu olur.

Kötü arkadaşlarsa barlarda, pavyonlarda, meyhanelerde dolaştırıp kötü işlere, kötü ilişkilere sokar, sigara, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar kazandırarak insanın rahatını ve gönül huzurunu bozar. Bu tip kötü davranışlar, gençlikte bir kaç kez Allah'ın affına mazhar olur. Ama alışkanlık haline gelirse, o zaman terazinin kefesi sola doğru ağar ve arada yapılan iyilikler *"Zerreler halinde dağılmış toz"* <25-23> durumuna

düşer ve kişi *"Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecek ve kim zerre kadar şer işlemişse onu görecek"* <99-7, 8> hükmüne tabi olur.

Kötü arkadaşlar edindikleri için başları derde girenlere sorulduğunda çok kere "Arkadaşıma uydum" diyeceklerine "Şeytana uydum" cevabı alınır. Halbuki uydukları şeytan kendi seçtikleri arkadaşlarıdır.

OKUL TERBİYESİ

Okula adım atıldığı andan itibaren okul terbiyesi de çocukta etkisini göstermeye başlar. Okulun etkisi de arkadaş etkisi gibidir. İyi bir okuldaki iyi öğretmenler ve iyi arkadaşlar çocuğu iyi yönde etkilerken, kalitesiz bir okuldaki ilgisiz öğretmenler ve terbiyesiz arkadaşlar kötü yönde etkileyecektir.

Çocuklar, öğretmenlerinden çok etkilenirler. Çünkü öğretmen sevgisi adeta haşyete (Allah sevgisine) benzer. Öğretmen hem çok sevilir, hem de ondan korkulur.

ASKERLİK TERBİYESİ

Erkek çocuklar okulu bitirip belirli bir yaşa gelince askere giderler. Askerlik, nezih, temiz ve hayırlı bir terbiye ocağıdır. Çünkü insanda vatan sevgisi, amire saygı ve itaat gibi kavramların yerleşmesini sağlar. Tabii alıp kabul edenlerde...

Askerlik terbiyesinin bir özelliği de mecbur tutmak suretiyle insanları tenezzüle alıştırmasıdır.

HAPİSHANE TERBİYESİ

Hiç kimseye tavsiye edilmemekle birlikte, hapishaneler de bir nevi terbiye ocağıdır. Çünkü oraya düşenler, en azından yaptıklarına pişman olmasını öğrenirler. Tabii esma-yı hasları müsait olur da öğrenirlerse...

Buraya kadarki terbiye, akl-ı maaş için iyi meziyetler kazandırmaya, yani ferdin meşru yollarla para kazanıp helal gıdalarla beslenmesini sağlamaya yöneliktir. Edep bundan sonra gelir.

DİNÎ TERBİYE

Bir insanın yetişmesinde dinî terbiyenin büyük bir rolü vardır. Çünkü insana helali, haramı, sevabı ve günahı öğretir. Memleketimizde bir nesil bu telkin ve terbiyeyi almadan yetişmiş olduğu için heba olup gitmiş ve bu arada sadece kendilerine değil, çevrelerine de zarar vermişlerdir. Terörün nedenlerinden biri de dinî terbiye eksikliğidir.

Dinî telkinler, insanda Allah korkusunun yerleşmesine sebep olduğu için doğru dinsel telkinlerle yetişenler başkalarına zarar vermekten korkarlar. Dinî terbiye ve telkinler, içe nüfuz etmeyip sadece dışta bile kalsa, bu etkiyi gösterir. Bu terbiyeyi alanlar, anne ve babalarına muti (itaatkâr), büyüklerine karşı saygılı olurlar.

Terbiyede, evvelce bahsettiğimiz taassup dışında, yeri olmayan ikinci bir husus da irticadır (geriye dönüş). Hocalar, hakikate karşı taassup gösterir ve inatla kendi söylediklerinin doğruluğunu savunurlar. Bu taassubu, mertebeleri oraya kadar olduğu ve hakikati anlayamadıkları için gösterir ve akli gerçeklerden kendilerini tecrit (izole, ayırma) ederler. Zamanın değiştiğini bir türlü kabul edemeyip eskiyi aradıkları için de "mürteci" diye nitelendirilirler. Hazret-i Peygamberin "Zaman size uymazsa siz zamana uyun" ve Hazret-i Ali'nin "Siz çocuklarınızı geçmiş zamana göre değil, gelecek zamana göre yetiştirin" sözlerini hiç dikkate almazlar. İslamiyetteki mezhep farklılıkları da bu ilkel ve ileriye dönük olmayan, dar düşünce kalıplarının benimsenmesinden çıkmıştır. Örneğin, biri "Bir toplu iğne başı kadar kan çıksa abdest bozulur" derken, bir diğerinin "Çıkan kan çizmeyi doldurmadıkça abdest bozulmaz" diyebilmesi yahut biri "Köpeğe ellemek abdesti bozar" derken, bir diğerinin "Bozmaz" diyebilmesinin nedeni budur. Bunlara karşılık ehl-i hakikat, bu tip teferruatla hiç uğraşmadan, insanı insan haline getirmeye çalışır.

EDEP NEDİR?

İnsan, bu anlatılan safhaları geçerek iyiyi, kötüyü öğrendikten sonra, o güne kadar aldığı terbiyeyi gözden geçirebilir ve

etki altında kalmaksızın kendini yeniden ayarlayıp o güne kadar edindiği kötü huylardan kurtulmak suretiyle yeni bir şahsiyet kazanabilir. Bu tamamen kendi sorumluluğundadır. Çünkü buraya kadar aldığı terbiyeler kişinin istidadını uyarmış ve artık onun, hayat namazını doğru ve güzel kılmaya başlamasını sağlamıştır.

Edep kelimesi Arapçada elif, dal, be harfleriyle yazılır ve edeb diye okunur. Anlamı, insanın eline, diline ve beline hakim olmasıdır. Ebced hesabıyla elif'in değeri bir, dal'ın değeri dört, be'nin değeri iki olduğuna göre kelimenin toplam değeri yedidir. Bu da edebin, yedinci nefis mertebesine, yani nefs-i safiyeye ulaşıldığında tam olarak ortaya çıkacağını gösterir. İnsan o mertebeye geldiğinde her şeyin kendisi olduğunu görüp edebe ulaşır ki burası "Ene" yeridir.

Edepli insan, aklı feraset noktasına erişmiş, zeki, akl-ı selim ve kalb-i selim sahibi, güzel düşünceli, hile hurda bilmeyen, insanlık katarından ayrılmayan, her tarafta Hakk'ı gören, Allah'tan ve kendinden korkusundan kötü bir iş yapamayan, kimseye zarar vermeyen, kâinatı bir noktada toplayan kimsedir. Böyle bir kimse, herkesi Allah'ın yarattığını bile bile, şu Musevidir, bu Hıristiyandır, öbürü çingenedir vb. diyerek ayırımcılık yapabilir mi? Bir ülkenin tüm fertleri bu hale gelse, o ülke, kalkınması dahil her yönüyle örnek bir ülke olmaz mı? Tüm fertleri böyle olan bir ülkede şeriatın fertlere "Şunu şöyle, bunu böyle yap" diye emirler yağdırmasına gerek kalmadan herkes yapması gerekeni yapmaz mı? İşte en büyük namaz olan *"Daimi namazda kalanlar başka"* <70-23> ayetinin açıklaması budur. Artık şekilden kurtulunup marifete ulaşılmıştır.

Edep, tevhidin tahakkuku esnasında kendiliğinden ortaya çıkar. "Edebin hatası, kendini edepli görmesidir" derler. Bu kural akıl için de geçerlidir. Çünkü kişinin kendini akıllı görmesi, onun aklı için bir noksanlık sayılır. İnsanın hatası ise kendini insan görmesidir. Zira "El elden üstündür, ta arşa kadar" diye bir söz vardır ve bu çok doğru bir sözdür. İnsan ne olursa olsun, bir gün bir başkası çıkar ve o kendini olmuş göreni mahcup ediverir. Bu nedenle insan hiçbir zaman kendini büyük görüp bü-

yük sözler söylememelidir. Hazret-i Peygamber bile "Oldum" demeyip "Oldu", "Gördüm" demeyip "Gördü" dediğine göre, kim daha fazla bir şey söyleyebilir?

Kibriya-yı Azîm Allah olduğu için, kibirlenmek büyük bir hatadır. Ama üzülerek söylemek gerekir ki insanların büyük bir kısmı kibirlenme hatasına düşmekten kendini alamamaktadır. Allah bizi bu hatadan korusun!..

Cemiyette öyle kişiler vardır ki Allah'ın kendilerine vermiş olduğuna sahip çıkıp küçük dağları ben yarattım havalarına girerler. Bunlara örnek olarak bazı sahne sanatçılarıyla, bazı zenginleri göstermek mümkündür. Allah bunlara verdiğini geri alsa, o zenginin zenginliği, o sanatçının sahne hayatı kalabilir, sahnede tek kelime edebilir mi? İnsan kısmı Allah'ın benliğini kendine hasrettiği için O'nun verdiklerini de benimsemekte ve kendine verilmiş olanların değerini bilememektedir.

Edep, resmiyeti ortadan kaldırır. Sakatların oturdukları yerde namaz kılmalarına izin verilmesinin nedeni budur. Efendi, sevdiklerinin ufak tefek hatalarını mazur görebilir ama sevmediklerinin en ufak bir yan bakışı bile kusur olarak kabul edilir.

MÜRŞİT TERBİYESİ

Bir nevi lisansüstü eğitim olarak kabul edilebilir. *"Babaları uyarılmamış olduğu için gafil bir kavmi uyarmak üzere gönderildin"* <36-6> ayeti bir anlamıyla buna işarettir.

İnsan, her ne kadar anne ve babasının huylarıyla ahlaklanıp onların huylarını alırsa da beşer olarak karanlık âlemlerden gelmiş olduğu için daima o geldiği karanlık âlemlere dönmeye meyyaldir. Karanlık âlemden gelmiş olan insan, tıpkı açılışı yapılmamış bir heykel gibidir. Üstünde bir örtü vardır. O örtü üzerinde kaldığı sürece alttaki heykelin şekli belli olmaz. Resmî küşadı (resmî açılışı) yapılıncaya kadar, o örtü, heykeli saklar.

İşte Allah da kulunu böyle saklamakta ve her kuluna onun hazım kapasitesine uyumlu bir nasip vermektedir.

Haramzade olan bir kişinin, genetik yapı bozukluklarını

tüm hayatı boyunca devam ettirmesi gerekmez. Nasıl ziraatçilikte tohum ıslah istasyonları varsa, cemiyette de bu istasyonların görevini yapan maddi ve manevi müesseseler vardır.

Kalıtımsal haramzadelik bedensel bir kusura yol açmışsa bunu doktorlar düzeltir. Davranış yönünden kusurlara yol açan arızalarsa mürşit terbiyesiyle giderilir. Bunun nasıl gerçekleştirildiği ileriki bahislerde çok geniş olarak açıklanacaktır.

TERBİYENİN BİREYSELLİĞİ

Terbiye fertten başlar ve ferdî olarak devam eder. Terbiyeli fertler çoğaldıkça cemiyetteki insani ilişkiler de düzeleceğinden, çevre güllük gülistanlık bir hal alır.

İnsan hiç kimseyi hor görmemelidir. Çünkü o kötü gördüğü kimse, gün olur kendini kötü göreni mahcup ediverir. O kötü diye bakılan kimse, bir an Allah'ın iyi bir nazarına denk gelir ve Allah ona iyi bir arkadaş, iyi bir rehber nasip ederse bu nasip sonucu alacağı terbiye ile huyları değişiverir. Bu durumda *"Karanlıktan aydınlığa çıkarır"* <2-257> ayetinin tahakkuku bahis konusudur. Böyle bir tahakkukla kişinin cehennemi cennete döner ki buna "Cennetül vesile" (vesile cenneti) dendiğini evvelce söylemiştik.

TERBİYENİN AMACI VE FAYDALARI

Tabiatta bulunanlar huda-yı nabit (yaratıldığı gibi) olarak kaldığı takdirde daha kalitesizdir. Kalite, insan eli değmesi, insan terbiyesi veya aşılamayla yükselir. Aşılayıp kaliteyi yükselten kuldur ama o kula aklı verenin Allah olduğunu da unutmamak gerekir.

Halk arasında "Bir iyinin yedi mahalleye faydası, bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır" diye bir söz vardır. Bu genelde doğrudur. Tabii bu arada iyiliğin ve kötülüğün kazanılmasında genetik karakterler kadar kişinin aldığı aile, çevre ve okul vb. terbiyelerinin de rolü vardır.

Çocuğu terbiye etmekten gaye, onun itaatli, annesine, babasına ve tüm diğer insanlara faydalı bir kimse olmasını sağla-

maktır. Eğer her çocuk iyi yetişirse, o zaman cemiyetteki tüm insanlar düzelir. Zaten Müslümanlıktan amaç da budur.

TERBİYE YÖNTEMLERİ

İslamiyetteki beynetteşbih vettenzih prensibi, terbiyede beynettebşir vettenzir (müjdeleme ile korkutma arası) halini almaktadır. Bu hususta kitaplarda, "Beynel havf ü verreca" (korku ile ümit arası) diye yazılıdır. Onun için ne sadece "Seviyorum", ne de sadece "Korkuyorum" demek yeterli değildir.

Allah, insanın korku nedeniyle Kendi'nden ümit kesebileceğini düşünerek *"Benim rahmetimden ümit kesmeyin"* <39-53> demektedir. O halde bu ikisinin, yani sevgi ile korkunun arasını bulmak gerekir ki bu da baba ve çocuk ilişkisine, yani korku ve sevginin birlikte olduğu bir ilişkiye uyar. Allah'ın kulunu terbiye yöntemi budur.

Hayvan terbiyecileri de hayvan isteneni yaptığında şeker verip yapmadığı zaman ellerindeki kırbacı sallamak suretiyle yukarıda anlattığımız tebşir ve tekdir yöntemlerini kullanır ve buna hayvan istenen davranışları benimseyinceye kadar devam ederler. Hayvanlar bir kez ehlileşip evcilleştikten ve ortama alıştıktan sonra eski vahşi yaşamlarından korkmaya başlarlar. Hayvanlar bile böyle yaparken iyi terbiye almış bir insanın, terbiye edilmemiş gibi davranması beklenebilir mi?

Onun için, aynı yöntem insan terbiyesinde de, kötü huylardan kurtulmada geçerlidir. Bu yöntemde şeker, ünsiyet temininde, kırbaç ise korkutmada kullanılır. Nefsi fazla boş bırakmaya gelmez. Boş bırakılırsa ipini koparır ve başını alıp gider. Kontrol altında tutulması için ipin bağlanması ve üzerine bir ağırlık konması gerekir ki buna biz "iradi kontrol" diyoruz. İradi kontrol, insan terbiyesinde, özellikle kötü huylardan kurtulmada etkin bir yöntemdir.

Terbiye sözle veya nüfuzla yapılabilir. En kestirme terbiye yöntemi sözle olanıdır.

Nüfuz da etkili bir terbiye yöntemidir. Şöyle ki, ailenin, yani anne ve babanın davranışları, o ailede yetişen çocuk veya çocukların görerek bazı huylar edinmesinde faydalı olur. Ben bu-

na kendimden bir örnek vermek isterim. Bin dokuz yüz altmış iki yılına kadar Efendi'mle karşılıklı sigara içerdik. Önce kendileri bıraktılar, onu görüp ben de bıraktım. Sigara içen bir babanın çocuğuna sigarayı bırakmasını söylemesi halinde, çocuk ona olan saygısından ağzıyla bir şey söylemese bile içinden "Bu kadar kötü bir şey de sen neden içiyorsun?" diye geçirmeyecek midir? Ama baba içmiyor veya bırakmış olursa, bu hareketiyle çocuğuna örnek olabilir.

Onun için insan önce kendini düzeltmekle işe başlamalıdır. Kendine söz geçiremeyen bir kimsenin, sözünü başkalarına dinletmesi zordur.

Nüfuz, adeta havuza atılan bir taşın meydana getirdiği dalgaların etrafa yayılması gibi yavaş yavaş çevreyi etkilemeye başlar. Tabii ilk etkilenecek olan kişinin kendisidir.

Terbiye her ne kadar ferdî bir olay ise de, bugün toplumsal bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır. "Allah her ne hastalık indirmişse onun devasını da indirmiştir" hadisine rağmen, günümüzde kanser ve AIDS gibi çaresi bilinmeyen hastalıkların çoğalıyor olması, Allah'ın insanları terbiye yöntemi olarak algılanmalıdır. Zaman içinde bunların da çaresi bulunacak ama kitleler yine azıttığında bu kez daha başkaları ortaya çıkacaktır. Nitekim tarihte veba, kolera, çiçek, tifüs gibi hastalıkların kavimleri kırıp geçirdiği veya şark çıbanında olduğu gibi, damgaladığı bilinmektedir. Bugün bunların çaresini biliyor ve bir kısmını ilaçlarla tedavi ederken bir kısmından aşılanarak korunuyor, bir kısmını da hijyenik şartları düzeltmek suretiyle önleyebiliyoruz. Örneğin şark çıbanı... Genelde damgasını vurmuş gibi iz bırakan bir hastalıktır. Bunu bulaştıran sinek, vücudun neresini ısırırsa çıban orada çıkar ve izi de orada kalır. Ama genelde yüz açık olduğu için yüzü ısırır ve ısırdığı yerde çıkan çıban da iyileştiği zaman yerinde iz bıraktığı için, eskiden şark bölgesi halkı bu çıban iziyle hemen tanınırdı. Hastalık ömür boyu bağışıklık verdiği için, bir kere geçirende bir daha görülmez. Günümüzde yaşam şartlarının nispeten düzelmiş olması ve halkın hijyenik şartlara riayet etmeye başlaması, bu hastalığı yok etmiştir.

Gerek bu hastalıkların, gerekse diğer pek çok hastalığın mikropları, Allah'ın görünmez askerleridir. Böyle olduğunu *"Bizim askerimiz elbette galip gelecektir"* <37-173> ayetinden anlıyoruz.

Allah'ın, insan kitlelerini terbiyede kullandığı askerleri, sadece bazı hastalık mikropları değildir. O'nun daha başka gizli askerleri de vardır. Bunlar arasında yangınlar, sel felaketleri, tayfun ve kasırgalar, zelzeleler, yanardağ indifaları ve savaşlar en bilinenleridir. Günümüz insanları bunlara tabiat olayları deyip geçmekte, fakat bu arada tabiatın Allah'ın aleti olduğunu hiç aklına getirmemekte veya getirmek istememektedir. Tabiat, kendi başına hiçbir şey yapamaz. Ona bir emir veren olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

"Zaman en büyük mürebbîdir (terbiyecidir)" deniyor. Bunun anlamı şudur: İnsan yaşlandıkça elini, eteğini yavaş yavaş dünyadan ahirete doğru çekmeye başlar. Kendisi istemese bile sonuç değişmez. Zira, kendini zorlasa bile dünya işlerini yapamaz hale gelir. İşte, zamanın insanı terbiye edişi denen olay budur.

noktanın sonsuzluğu

ikinci kitap

lütfi filiz

Gönül, Allah'ın gözle görülmeyen bahr-ı ahadiyet âlemidir ve nasıl Allah bir ise gönül de birdir.

Allah, evvelce anlatılanlardan da bildiğimiz gibi, önce tohum olarak insanı yaratmış, bu insan tohumunu kâinat olarak geliştirmiş, o kâinat ağacından da yine insan tohumu meydana getirmiştir.

İnsan kendi kalp aynasına dikkatle nazar ettiğinde kendini görür ama kalp gaflet örtüsüyle örtülü olursa o zaman hiçbir şey görülemez. İnsan, Allah'ı kalbinde bulabilirse miraç etmiş olur.

Bir damla ile denizin terkibi aynı olsa da damlaya deniz demek mümkün değildir. Damla, denize düşerse "deniz" adını alır ama o zaman da damlalığından eser kalmaz.

"Noktanın Sonsuzluğu", tasavvufun temel kavramlarını derinlemesine açıklayan bir kaynak kitaptır. Lütfi Filiz'in yıllar süren sohbetleri, konuşmadaki akıcı üslup korunarak ve dilin anlaşılır olmasına özen gösterilerek derlenmiştir. Dört ciltten oluşan kitabın ikinci cildi İnsan Bedeni, Ruh ve Bedenle İlişkisi, Akıl, Nefs, Huy–Ahlak–Karakter, Aşk–Sevgi, Gönül, İnsanın Yaratılışı, İnsan Hayatı, İnsanın Dünyevi Hayatı, Uhrevi Hayat ve İnsan Terbiyesi konularını içermektedir.

ISBN 975-7652-81-4